This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

GAA
B68
BOEKZAAL

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor JANUARIJ 1819.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusschen den Blauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXIX.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingezaaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
922213 A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1907 L

Digitized by Google

Printed in the Netherlands

BOEKBESCHOUWING.

SERMONS par feu Mr. J. G. CH. DE LA SAUSSAIJE *Chevalier de l'ordre du Lion Belgique. Chapelain du Roi, et Pasteur de l'Eglise Wallonne de* la Haije. *A* la Haije *et à* Amsterdam, *chez les* Freres van Cleef, *Imprimeurs-Libraires.* 1817. *XX et* 444 *pag. In* 8*vo. prix f* 4:—:—

De Zoon heeft zijnen Eerw. Vader vereerd, deszelfs vrienden verblijd, onzen geliefden Koning huide, en het geëerd Publiek dat Fransch leest, geenen ondienst bewezen, met de uitgave van dezen bundel Leerredenen, opgesteld door den Eerw. J. G. CH. DE LA SAUSSAIJE, laatst Leeraar bij de Walsche Gemeente in *'s Gravenhage*, wiens wel uitgevoerde beeldtenis op den Titel staat, en die om meer dan om zijne titels verdiende gekend en geroemd te worden. Men vindt, in het aanzienlijk aantal van aanzienlijke Inteekenaars en Inteekenaressen, — waar onder Zijne Majesteit zelve, en de Koningin, benevens de beide Prinsen, de Vorstinnen Weduwen en de Kroonprinses, — een aangenaam bewijs voor de genegenheid van zoo vele eer en achtingwaardigen, om de loffelijke onderneming van den Zoon te ondersteunen, en dus ook om den waardigen afgestorvenen Leeraar, nog na zijnen dood te doen stichten.

Op de opdragt aan Z. M., volgt eene lofrede op den overledenen, van den Eerw. DELSRAD, uitgesproken op den avond van Paasch-Zondag, den 6 April 1817, waar in ook zij,

Digitized by Google

die hem zoo min als wij persoonlijk gekend hebben, de waarde van den voorbeeldigen gestorvenen, als mensch, als Christen en als Leeraar, (1) leeren schatten, en die eindigt, met eene bemoedigende en opwekkende, korte toespraak aan Leeraars en Gemeente.

Voor de Leerredenen, is nog een voorgebed gedrukt, 't welk algemeen is, en voor elke Leerrede des noods zou kunnen gebruikt worden; wanneer men het, en gelukkig waarlijk! niet voor *veel beter* geleerd had te houden, dat de Predikant de gebeden openlijk met de Gemeente inrigte, naar den tijd, de omstandigheden, de vergadering en het onderwerp van behandeling, en die vooral ook in geen geval las. Dit gebed prijst zich niet bijzonder aan, en had hier wel gemist kunnen worden.

De bundel zelf, bestaat uit veertien Leerredenen. De eerste heeft tot opschrift: dat *de Godsdienst* is het eenige noodige ding, of Leerrede over *Luc.* X: 42. *Eén ding is noodig.* Naar aanleiding van den Tekst, die even in den zamenhang beschouwd wordt, heeft de Leeraar eerst een algemeen denkbeeld gegeven van den Godsdienst, van zijne natuur en doel: daarna aangewezen, in welk eenen zin dezelve noodzakelijk en het *eenige noodige* is, en vervolgens de verpligting van elk redelijk mensch, om dien te leeren kennen en vooral hoe? Ware het tweede Deel meer uitgewerkt geweest, dan zou het derde, voor eene andere gelegenheid hebben kunnen gespaard blijven. Op deze eenvoudige en overtuigende, volgt vpegzaam de tweede Leer-re-

(1) Ook als bijzonder geschikt voor de Fransche Gemeente in *'s Hage*, vooral op het tijdstip, toen hij derwaarts van *Rotterdam* geroepen werd. Dit gedeelte der Lofrede zal wel 't minst beyallen.

Digitized by Google

rede, over de voortreffelijkheid van den Godsdienst, naar *Jer.* IX: 24: 1.) *Maar die zich beroemt* enz. waar in aangewezen wordt, dat de Godsdienst het beginsel is van *licht* 2.) van *deugd* en 3.) van *gelak*. In dit betoog, zijn deze en geene bedenkingen niet vergeten opgelost te worden.

Spreuk. III. 13—18. *Welgelukzalig is de mensch, die wijsheid vindt* enz. is de tekst der derde Leerrede, welk de voordeelen der Godzaligheid schetst. Na de bepaling der beteekenis van de woorden *wijsheid* en vroomheid of *godzaligheid*, ten bewijze dat dezelve indedaad overeenkomen, en met mededeeling van eenige, dat is, drie noodige aanmerkingen, welke getuigen van des Opstellers bedaard nadenken, worden hier die voordeelen ontwikkeld, welke de tekst opgeeft, namelijk: 1.) een lang leven, 2.) wezenlijke rijkdom, 3.) ware roem, 4.) de schoonste genoegens. Deze met wijsheid bewerkte Leerrede, worde door jonge lieden, die nog niet door de dwaasheden, der wereld bedorven, of ook ongevoelig geworden zijn, veel gelezen!

Het karakter van een vroom Godvreezend mensch, teekent de vierde Leerrede, in eene uitbreidende omschrijving van *Psalm* XV. *Wie zal o Heere! verkeeren in uwe tente?* enz. — De Eerw. SAUSSAIJE heeft hier ook zeer wel bij in 't oog gehouden, dat hij voor eene Christelijke Gemeente sprak. Dit nu mogst door geenen Christen-Leeraar, bij de behandeling ook van het O. Testament, uit het oog worden verloren. Elk eenigzins verstandige begrijpt, dat men daarom geen Christen van Davids tijd behoeft te schenken. De opregtheid vindt men hier in hare geaardheid voorgesteld, en aangewezen, dat een

opregt mensch waarachtig is in zijn spreken, dat de Godzaligheid zijne genegenheden bestuurt, en dat hij getrouw, onbaatzuchtig en billijk is. Wereldkennis en hooge ernst kenmerken deze gewigtige rede, welke tot eene voorbereiding, op het gebruik van 's Heeren H. Avondmaal, wel gebezigd zal zijn.

Over *de noodzakelijkheid van den ijver.* Zoo luidt het bovenschrift van de vijfde Leerrede, over *Openb.* III: 19. *Wees ijverig!* die tot nabetrachting op het H. Avondmaal is opgesteld. Schoon misschien de opwekking, om zich *met ijver op de verbetering* toe te leggen, beter bij zulk eene gelegenheid in haar geheel behandeld ware; heeft de Eerw. SAUSSAIJE evenwel dit verband zeer goed in 't oog gehouden, en, na den Christelijken ijver nader te hebben doen kennen, duidelijk leeren opmerken, hoe dezelve zich in de liefde tot God, tot den naasten en tot ons zelve, betoonen en op welk eene wijze men den tegenstand overwinnen moet, om aan deze schoone opwekking te voldoen. Mogt deze Leerrede ook nog velen van hunne doodelijke laauwheid genezen!

Uitnemend voegt en volgt hierop de zesde Leerrede over *Rom.* X: 2. *Ik geve hier het getuigenis* enz. geschreven en gedaan, om den waren ijver wel te leeren onderscheiden, van den ijver zonder verstand. Met reden zijn hier, het *beginsel* van den regten Godsdienstigen ijver, de eer van God, — deszelfs *rigtsnoer*, zijn *wil*, en *uitwerking*, 's menschen *heiliging*, aangewezen, en is dus overtuigend aangetoond, hoe zeer dezelve verschilt van den ijver der driften, der dweepzucht en van het bijgeloof.

Door deze rede gerichtt, is men ook tevens voorbereid, om de zevende en achste Leerrede, over *Jes.* V: 20. *Wee den genen, die het kwa-*

kwade goed heeten enz. met opmerkzaamheid te lezen, welke het wezenlijk onderscheid behandelt, tusschen het goede en het kwade. Na dat de Kerkredenaar eerst, ter behoorlijke onderscheiding heeft opgegeven, over welke personen hier niet zoo zeer het wee is uitgesproken, heeft hij, vervolgens, de zijnes erachtens, hier eigenlijk bedoelde menschen doen kennen, in de zevende, en in de achtste Leerrede meermalen treffend aangetoond, dat die vermetele, baatzuchtige, en booze menschen zich schuldig maken, tegen de menschelijke natuur, die zij lasteren en vernederen, tegen de maatschappij, welker grondslagen zij ondermijnen, en tegen den Hoogsten Wetgever, wiens wet zij vernietigen, en dat zij dus het *wee* verdienen, hier tegen hen uitgesproken. Ware gezonde wijsgeerte merkt men hier op, en verscheidene fraaije uitdrukkingen boeijen de aandacht, zoo wel als hooge ernst die behoorlijk levendig houdt, wij lazen dezelve met een bijzonder genoegen.

De negende Leerrede, over *Psalm* CXXII: 6. *Jerusalem, wel moeten zij varen, die u beminnen!* eene gelegenheids-rede zijnde, op eenen voor het Vaderland plegtstatigen dag — betoogt: dat de liefde voor het Vaderland de dankbaarheid tot beginsel, zijn hoogste geluk tot voorwerp, het vermogen van een iegelijk tot maatstaf en de geregtigheid ten regel heeft. Eene gansch niet kwalijk uitgevallene proef, van een man, die ook buiten zijn Vaderland het Evangelie verkondigd heeft, ten blijke, hoe de Christen-Leeraar van den Kansel de ware Vaderlandsliefde prediken kan, zonder zijnen hoogen last uit het oog te verliezen.

Over de ellenden en de kortheid des levens willende prediken, heeft de Leeraar SAUSSAIJE *Psalm* XC: 10. *De dagen onzer jaren* enz. tot

Digitized by Google

tekst verstandig gekozen, en zich beijverd, in de eerste plaats, om de kortheid van ons leven te leeren beschouwen, als eene beweegreden om met moed deszelfs rampen te verdragen, en ten tweeden, de rampen dezes levens te doen aanmerken, als eene drangreden, om ons wegens deszelfs kortheid te troosten. Wij kunnen dit plan niet meer goed keuren, maar de behandeling is nuttig. Hoe veel goeds deze Leerrede ook bevat, rangschikken wij dezelve echter niet onder de best bewerkte van dezen bundel.

Hier op volgt de elfde Leerrede, over *Luc.* XXIV: 26. *Moest de Christus* enz. waarin de onaangenaamheden, het lijden van JEZUS CHRISTUS beschouwd worden, als proeven en bewijzen van de Goddelijkheid zijner zending, en die tevens aan zijne Hemelsche leer eene buitengemeene kracht bijgezet hebben.

Deze Leerrede kan dienen, om op te merken, dat men de wijsheid en goedheid Gods, in het lijden van den Zaligmaker, vooral niet voorbijzien, en in stede van zich daar over te ergeren, daar door in tegendeel te meer overtuigd moet worden, van de Goddelijkheid zijner zending en leer, en opgewekt dus tot vereering en navolging. Gelijk de naastvoorgaande bij het begin des jaars, zoo voegde deze Leerrede, zeer wel tot eene voorbereiding op de behandeling der Lijdensstoffen voor Paschen. De drie laatste in deze verzameling, behandelen ook Lijdensstoffen, en vooraf gaat een Gebed, daarop toepassselijk, althans gedeeltelijk ingerigt. De teksten zijn *Matth.* XXVI: 47—54. *Joan.* XVIII: 28—38. en *Luc.* XXIII: 39—43. Na eene meer breedvoerige ontvouwing van den tekst, vergeleken met de verhalen der andere Evangelisten, vooral van JOANNES, waar in zeer gepaste aanmerkingen voorkomen, heeft SAUSSAIJE, uit den

Digitized by Google

den eerstgenoemden tekst, aanleiding genomen, om JEZUS overgave aan den dood voor te stellen, als ons opleverende een voorbeeld eener onbevatteljke liefde, van verhevenen moed en onbepaald geduld, dat ons treffen, en tot erkentenis niet alleen maar ook tot navolging opwekken moet.

De tweede hier voorkomende Lijdensstof, is meer een opheldered overzigt, om het bijzonder merkwaardige in 't oog te doen vallen, van de soort van 's Heilands dood, en van de openbaarmaking zijner onschuld. Het karakter van PILATUS is goed beoordeeld, het gezegde omtrent den tijd en de omstandigheden, naar de geschiedenis, en het geheel levert een bewijs op, dat de Heer SAUSSAIJE zijnen eigene weg ook als uitlegger wist te bewandelen. Van de meesten, en ook van de onze verschilt zijne verklaring, van het antwoord der Joden: *indien deze geen kwaaddoender ware, zoo zouden wij Hem u niet overgeleverd hebben!* Van welk laatste wij hier lezen: et nous croyons, qu'elles renferment une excuse pleine d'honnêteté, que les principaux Sacrificateurs, font a Pilate; en daarop deze paraphrase vinden: s'il n'étoit pas question d'un criminel du premier ordre, et dont il faut faire prompte justice, nous ne serions pas venus, Pilate! a une heure ausi extraordinaire, troubler votre repos; mais celui, que nous vous amenons, est un Blasphemateur; il se dit être le Messie, le Roi des Juifs. En dus ook van het zeggen des Romeinschen Gouverneurs: *neemt gijlieden hem zelve, en oordeelt hem naar uwe wet*, waarin SAUSSAIJE geen verwijt, of smaad verklaard heeft te vinden, maar ernst.

Bijzonder is ook zijne uitlegging van 's Heilands zeggen tot PILATUS: *ik ben gekomen —*

Digitized by Google

om der waarheid getuigenis te geven, wie uit de waarheid is hoort mijne stem. Wij lezen hier: *om der waarheid getuigenis te geven*, wil zeggen: à la manifester aux hommes, en leur faisant connoître ce qu'ils ignoroient, savoir, où réside pour eux le vrai bonheur, et quels sont les moyens, qui peuvent les y conduire. C'est le sens général que les Juifs, les Grecs, et les Romains donnoient à ce mot la *vérité*; et Pilate n'a pas pu l'entendre dans un autre sens. (Quod erat demonstrandum.) Nous rejettons par conséquent l'interpretation des commentateurs, qui expliquent ce mot la *vérité*, de cette vérité particuliere, que N. S. venoit d'affirmer, en se disant Roi. Cette interpretation est forcée (wat sterk in eene Leerrede) ne convient point au sujet; et de plus, renferme une espèce d'équivoque, qu'il est aussi indècent qu'absurde, d'attribuer à JESUS CHRIST.

Wij moeten hier nu ook zijne paraphrase, tevens, van de volgende woorden plaatsen: Je suis venu pour rendre témoignage à la verité, tous ceux, qui 's attachent à moi par des motifs d'ambition et d'intérêt, ne sont pas longtems à se détromper, et ils m'abandonnent aussitôt; il n'y a que ceux, qui aiment la vérité, cette vérité, qui à pour but d'éclairer l'esprit et de sanctifier le coeur; il n'y a qu'eux, qui me suivent, qui écoutent avec plaisir mes leçons, et qui en profitent: o Pilate! les hommes de ce caractère ne sont pas dangereux, et ce ne sont pas eux, qui font les Révolutions.

Het opschrift van de laatste Leerrede, is, naar den tekst, en volgens de behandeling: het karakter van den goeden veroordeelden, die met JEZUS CHRISTUS gekruist is. De *bon brigand* staat er eigenlijk. Zij verklaart eerst den tekst, en beheist vervolgens eenige leeringen, welke dezel-

Digitized by Google

zelve oplevert. Met de beoordeeling van den berouwhebbenden Kruiseling, hier zoo menschkundig als overtuigend gegeven, stemmen wij volkomen in. Alleen verschillen wij in de uitdrukking, dat zijn geloof niet volkomen (*imparfaite*) geweest zou zijn, zoo zeer, als wij ons met SAUSSAIJE verzekerd houden, dat men dien gelukkigen onze theologische denkbeelden niet leenen moet. Het toepasselijk gebruik is verstandig en op eene wijze opgegeven, welke treffen moet, vooral de derde of laatste, van JEZUS als martelaar der waarheid, in zijne grootheid voorgesteld.

Alle de nu beschouwde Leerredenen zijn lezenswaardig, alle getuigen zij zeer voordeelig van des overledenen verstand en hart, verstrekken wijlen den Eerw. Leeraar tot eere, en leveren zoo eene aangenaame nagedachtenis des overledenen voor zijne bloedverwanten, vrienden en Gemeenten op. Hij stichte hiermede nog na zijnen dood veel goeds, en zij velen ten zegen! Iets ter proeve over willende nemen, verkiezen wij daartoe, om dat de Lijdensstoffen binnen kort behandeld worden, het volgende uit de twaalfde Leerrede:

„ Un Dévouement, semblable à celui dont nous venons de parler, est sans contredit le dernier terme de l'Héroïsme; mais cet Héroïsme lui-même, emprunte plus ou moins d'éclat des *circonstances*; et celles, qui accompagnérent le Dévouement de J. Christ sont celles, qu'il n'est point d'action de ce genre, qu'on puisse lui comparer. Elles sont toutes comprises, M. F., dans ces paroles de St. Jean: *Jézus, sachant toutes les choses, qui lui devoient arriver, s'avança* vers ceux, qui venoient pour le prendre. Jésus n'ignore rien de ce qui doit lui arriver; il connoît dans toute son étendue, la ri-

rigueur du sort, qu'on lui prépare: tous les incidens de cette sanglante tragédie, sont présens à son esprit, et il n'est point épouvanté! et il ne rejette point arrière de lui, cette coupe d'amertume, qu'il doit boire jusqu'à la lie! Concevez-vous ce courage magnanime? — Ce sujet, M. F., est trop grand, pour recourir à de petits moyens, pour le faire paroître plus grand encore. Nous ne mettrons point ici en opposition, dans un parallèle fait avec art, J. Christ se vouant à la mort, et ces Héros fameux, qui ont fait la même chose, pour le salut de leur Patrie. Nous ne diminuerons rien du tribut de louanges, que méritent ces derniers, pour en augmenter celui, qui est dû à J. Christ. Ah! que ces hommes généreux jouissent de toute leur Gloire: que cette Gloire, exaltée par les Contemporains, passe à la Postérité la plus reculée, pour en faire l'admiration: que leur exemple soit une leçon de vertu, pour la jeunesse; un aiguillon pour ceux, qui se sentent capables de les imiter; un reproche pour ceux, qui n'en ont pas le courage. Loin de détacher quelques une des Lauriers, qui forment leurs Couronnes, nous voudrions qu'il fût en notre pouvoir, d'y en ajouter de nouveaux. Mais devons-nous pour cela, négliger de vous faire observer, que les circonstances dans lesquelles ces hommes, à jamais célèbres, furent placés, ne ressemblent point aux circonstances, dans lesquelles J. Christ se trouva."

„ Ils furent à la mort sans contrainte, et avec une entière liberté, j'en conviens; mais combien le point de vue, sous lequel elle se présentoit à eux, n'étoit-il pas propre à lui ôter une partie de ses terreurs? Tout ce qui les environnoit, sembloit destiné à voiler à leurs yeux,

Digitized by Google

yeux, ce que la mort a de plus effrayant: leur esprit, sans cesse occupé et distrait, pouvoit à peine y fixer sa pensée. En même tems que les objets lugubres étoient affoiblis, par la manière, dont ils étoient placés et apperçus, et que leur impression étoit diminuée, et rendue moins sensible; en ce même tems les objets agréables, faits pour allumer l'imagination, et échauffer l'ame d'un noble enthousiasme, étoient rapprochés et multipliés autour d'eux. La Gloire, qui suit les actions éclatantes, les précédoit pour ainsi dire, dans ces occasions; ils en jouissoient, avant de l'avoir méritée; ils buvoient à longs traits, dans cette coupe enivrante; et ce qui achevait de rendre l'illusion complète, c'étoit tout un Peuple se pressant sur leurs pas; jetant sur eux des regards avides; et par ses transports, ses acclamations, et ses larmes témoignant son admiration, sa reconnoissance, et sa douleur. Telle une Victime, parée pour le sacrifice, s'énorgueillit de la pompe, avec laquelle on la conduit à l'Autel; et toute fière des ornemens, qui ceignent son front, elle s'avance avec joie, n'apercevant pas le couteau, qui doit l'égorger: ainsi ces hommes généreux ne voyoient dans la mort que l'immortalité, qui la devoit suivre: leurs sens ravis, n'étoient frappés que d'un seul objet; ils n'apercevoient ni l'abyme, qui s'ouvroit pour les engloutir; ni les lances et les dards, prêts à les transpercer; et ils alloient à un Triomphe. plutôt qu'au trépas."

„ô! Que la situation de J. Christ fut différente de la leur! Quelle carrière, que celle qu'il doit fournir! la honte et la douleur en remplissent tout l'espace; il ne peut y faire un pas, sans les y rencontrer. — Ici, enchaîné comme un vil criminel, il sera mené de Tribu-

bunal en Tribunal; mis dans la balance avec un malfaiteur, celui-ci lui sera préféré. Là, il sera fouetté; on lui crachera au visage, et on le couvrira d'opprobre: plus loin, on le chargera d'une croix, sur laquelle il doit être attaché; et placé entre deux brigands, il finira sa vie dans l'ignominie et les tourmens. Ah! si du moins au milieu de tant de maux, il se trouvoit quelqu'un, qui s'empressât à les adoucir et à soutenir son courage! mais *il est seul à fouler au pressoir*, comme parle le Prophète; ses amis l'ont abandonné; il n'en a pas un, qui le console; il n'entend de tous côtés, que les cris d'un peuple ingrat et forcené, qui demande sa mort; il ne voit autour de lui, qu'une soldatesque brutale, qui l'insulte et l'outrage; que des faux témoins, qui déposent contre lui; que des Juges iniques, qui le condamnent; que des bourreaux, qui le frappent et qui le crucifient! — Voilà, M. F., voilà la perspective, que le Seigneur a devant les yeux; voilà les choses, qu'il sait devoir lui arriver, et auxquelles il se soumet volontairement, sans contrainte. Que ce Dévouement est héroïque, quand on le considère dans ses circonstances!"

Het EVANGELIE of overdenkingen over de Verzoening, het Geloof en den Heiligen Geest. Door J. L. EWALD. *Uit het Hoogduitsch. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1817. 246 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 18: —

Uit den vorm van Leerredenen, waarin ze door den oorspronkelijken Hoogduitsche Schrijver, den Heer EWALD, eigenlijk gebragt en in zij-

zijne moedertaal uitgegeven zijn, heeft de Eerw. Vertaler dezelve gegoten in dien van *Overdenkingen*; óm zóo de kortheid te behartigen, en alles in een geschikt boekdeel, op eene nuttige wijze zamen te vatten. De Inhoud is deze:

I. De Verzoening, het Hoofddoel van JEZUS Lijden. II. Bevestiging der leer van der menschen verlossing door JEZUS CHRISTUS. III. De leer der Verzoening heeft invloed op onze verbetering. IV. De Leer der Verzoening heeft invloed op onze gemoedsrust. V. JEZUS werd door lijden en dood, als menschenzoon, tot heil van het menschdom verhoogd. VI. JEZUS, een voorbeeld van lijdzaamheid onder onverdiend lijden. VII. Over het Geloof. VIII. Het Geloof strookt met de menschelijke natuur. IX. Onbegrensde kracht des Geloofs. X. Het Geloof heeft eenen aanmerkelijken invloed op de zedelijkheid. XI. JEZUS lokt en trekt tot het Geloof, maar hij dwingt niet. XII. Het Geloof in JEZUS heeft goede gronden voor zich. XIII. De mensch heeft Gods Geest en deszelfs invloed noodig, en wenscht dezelve. XIV. Ons is ook de kracht van den Geest beloofd. XV. Hoe verkrijgt men den Geest? XVI. Wat werkt de Heilige Geest in onzen tijd? XVII. Het geluk dergenen, welke zich door den Geest laten leiden. XVIII. De Heilige Geest, een blijvende Trooster.

Het kan niet dan aangenaam voor ons zijn, te vernemen, dat men in *Duitschland* ook, gelijk in ons Vaderland reeds voor lang het verstandigst gedeelte, zulk eene goede Evangelische denkwijze voorstaat, en zoekt algemeener te maken, als de beroemde EWALD ook in dit werkje gedaan heeft, over eenige althans van de aangewezene gewigtige onderwerpen. Maar als

Ne-

Digitized by Google

Nederlanders kunnen wij zeker gevoel van spijt moeijelijk geheel onderdrukken, dat men zoo telken reize het licht van elders schijnt te moeten halen, door den voorraad van stichtelijke boeken uit *Duitschland*, in onze taal overgebragt, welke reeds zoo groot is, te vermeerderen, en daardoor zoo uitmuntende Schriften van eigene oorspronkelijke Schrijvers ongelezen te doen blijven liggen. Niets dat waarlijk goed is en algemeen verdiende aangenomen en behartigd te worden, komt in dit uittrekſel van des Duitschers Leerredenen voor, dan 't welk gewoonlijk door de beste kweekelingen van onze reeds lang beroemde mannen, als bij voorbeeld VAN VOORST, MUNTINGHE, HERINGA en CLARISSE, geleerd, en wel met het gelukkigst gevolg, zoo in de gewone Leerredenen als in openbare geschriften van verschillenden aard, geleerd wordt. Het boek hier weder uit *Duitschland* geleverd, is dus, naar onze overtuiging, een goed boek, maar de Eerw. Vertaler, mogt toch wel, in zijn Kort Voorberigt, het omslagtige van EWALD's schrijfwijze, en behandeling, aanmerken, en er is wel reden toe, om op te merken, dat sommige Lezers, met den Vertaler, hier en daar eenigzins anders hunne gedachten zullen leiden, en dat hun verstand voor sommige uitdrukkingen eene andere spreekwijze gebruikt zou willen hebben. Wij hebben dit onder de lezing onderscheidene reizen moeten aanmerken, en zouden, wanneer wij alles wilden aanstippen ter bevestiging, de palen van eene beoordeeling verre te buiten moeten gaan. Iets willen wij toch aanvoeren. JEZUS, leest men hier, *was op winst en verlies onder de menschen verschenen*, wat hij derhalve verwierf, was tevens voor de menschen verworven; wat hij verloren had, was voor het geheele menschdom verloren. De meening moge

goed

goed zijn, maar de uitdrukking is ongepast. Door soortgelijke triviale en ongepaste uitdrukkingen, zou men welligt sommigen verleiden, om tot die gelijkte spreekmanieren te rug te keeren, welke gelukkig (dank zij de ware verlichting onder ons!) het burgerregt van langzamerhand meer verloren hebben.

Het Geloof is, dus leest men elders hier, zeer *zeker eene gezindheid, eene gewaarwording en geene daad.* Gelukkig is, onder ons, het twisten onder de Godgeleerden over het Geloof, of men dat als eene gezindheid, hebbelijkheid of als eene daad hebbe aan te merken, opgehouden. In *Holland* erkent men algemeen, onder allen die in deze eene stem hebben, thans, dat het Geloof wel degelijk een bedrijf van verstand en hart is, en daarom ook als een pligt en voorwaarde zonder welke niet, moet worden aangemerkt. Men weet, dat het anders niet zoo dikwerf in de H. Schrift aanbevolen, en zelfs gevorderd kon worden. Het Geloof is een werk dat God wil gewerkt hebben, dat Hij door JEZUS CHRISTUS, van allen die onder het Evangelie leven, vordert, *Joan.* VI: 29. vergel. met *vs. 28.* De zin, waarin de H. Schrijver van den Brief aan de *Hebreen*, *Hoofdstuk* XI. het *Geloof* genomen heeft, is niet die, gelijk door EWALD *schijnt* voorondersteld te worden, welke voor alle plaatsen van het N. Testament, waarin het voorkomt, past. Hier komt noodzakelijk eenige onderscheiding te stade.

Zou men het ook niet met regt in onze Predikanten afkeuren, wanneer zij openlijk verklaarden: *God heeft den dorstenden in de woestijn het zuiverste beloofd, hem overgehaald, zijn vuil water weg te gieten, en nu zou hij hem van dorst laten verfmachten?* Of: *Bij het geloof houdt het vuur op vuur te zijn, en water houdt op water*

Digitized by Google

te zijn, — de *ganſche natuur gehoorzaamt hem die gelooft*. Is dat niet overdreven? Zou ook niet, ten aanzien van de uitdrukking in het Evangelie, dat *alle dingen den genen die gelooft, mogelijk zijn*, eene onderſcheiding moeten in 't oog gehouden worden, als men daarvan gebruik wil maken ter toepaſſing, tusſchen de Apostelen en ons, en tusſchen dien eerſten tijd der gezegende vestiging van het Christendom, en den onzen? Het eigendommelijke in den ſtijl van EWALD, maar ook zijne bijzondere wijze van denken, over een en ander punt, moet men zoo min onder de lezing hier uit het oog verliezen, als het mogelijk is, dat zij den opmerkzamen niet in het oog vallen zou. Bijzonder ſtraalt het laatſte echter door, in de laatſte overdenkingen, of liever zakelijke maar verkorte Leerredenen, over de werkingen van den H. Geest, hier voorkomende. Hier ademt alles bijzonderen ernst en eene zucht om te onderſcheiden, welke, naar ons bevinden, wel wat te ver gedreven is; maar hier ontdekt men nu en dan ook een toon, die voortvloeit, uit eene ſtemming des gemoeds, welke klagen doet, over eenen *geesteloozen* tijd, en verſcheidene kenmerken draagt, van het bijzondere van niet weinige praktikale Schrijvers, (men noemt ze doorgaans onder de *mijſtieken*,) die zich weleer, zoo wel in *Holland*, als in *Duitschland*, bij zeer velen beroemd gemaakt hebben; doch waar van wij zeer twijfelen, of hij wel geheel te vereenigen zij, met de leerwijze van den Heere JEZUS en zijne Apostelen. EWALD blijkt ook nog al veel op te hebben, met de verhalen van de wonderen, die er in de eerſte Eeuwen, na der Apostelen leeftijd, zouden hebben plaats gehad, en niet te ſchromen, om uitdrukkingen, als: *ſtruikelen* en *vallen hindert* niet, als

de

de Geest maar werkt! — te bezigen; waar voor wij althans nog al vrees zouden hebben.

Men leze dan, toetse en behoude het goede. Alles is zeker wel gemeend. Men zal dit ook duidelijk, uit het volgende staal, kunnen opmaken.

„Tot de leiding van den Heiligen Geest, behoort ook *aansporing tot het goede*, Geene aansporing als van den slavenopziener, die de slaven tot hun werk drijft, die het doen uit bedwang. Neen, gelijk de liefde den liefhebbenden aanspoort, om steeds meer te doen voor den geliefden; gelijk weldadige menschen gedreven worden, om ellendigen gelukkig te maken. Het smart den zoodanigen, wanneer hij het niet kan; het is hem aangenaam, wanneer hij hiertoe in staat is; zijne rust, zijne inwendige tevredenheid hangen daarvan af. Zoo spoort de Geest aan. Eeuwige spoorslag is dit, om meer gelijkvormig te worden aan het groote voorbeeld van JEZUS; om zachtmoedig en ootmoedig te zijn, gelijk Hij; bij alles op God te zien, in alles zich aan God te onderwerpen, gelijk Hij deed; alleen voor het welzijn van anderen te leven, lief te hebben, gelijk Hij lief had. Het gaat den Christen even eens, als den liefhebbenden, die naar den geliefden van zijn hart reist. De geheele weg, dien hij aflegt, is niets voor hem; hij moet nog verder voort. Het komt hem niet in de gedachten om stil te staan, om achter om te zien, hoe ver hij al gereisd heeft. Steeds vooruit, steeds nader tot het doel, steeds op te wassen, dat is de Geest, die hem bezielt, het inwendige leven, dat in hem ontwaakt, de zoete liefdedrift, waardoor hij ontgloeid werd."

„Wij weten echter, hoe ligt wij ons door bevindingen kunnen laten misleiden, hoe moeijelijk het valt, het menschelijke van het God-

Digitized by Google

delijke te onderscheiden. Er is eene aandrift in de Natuur, en eene aandrift van den Goddelijken Geest; eene stem van het bloedsgestel en eene stem van God. Er zijn zoo vele slangenstemmen der verleiding, welke men weleens voor de inspraak des Heiligen Geestes houden kon. Hoe zijn dezelve dan onderscheiden en van elkander te onderkennen? Hoe? Er is een eenvoudig, onbedriegelijk kenteeken, waarop JEZUS ons wijst, en waaruit ieder kan opmaken, welke stem er in zijn binnenste spreekt; het is: aan de vruchten zult gij ze kennen. Voorzeker is de stem des Geestes onderscheiden van de stem der Natuur, zoo zacht en toch zoo gevoelig, zoo uit storm geboren, en nogtans zoo verkwikkend. Iedereen bezit echter deze gave, om de Geesten te beproeven, niet; de misleidingen en het bedrog onzer natuur zijn zoo groot, nog grooter de begoochelingen der verleiding, dat wij ons voor alle dingen het veiligste houden aan het woord van onzen Meester. Ja, de stem der Natuur schijnt voor menig bloedsgestel de *vergeving der zonden* te verzekeren; zij kon den mensch wijs maken, dat hij met God verzoend is, dat God zijn Vader zij, en het kan de stem der verleiding wezen. Maar indien diezelfde stem ons aanspoort tot heiliging, even zoo luide zegt: zondig voortaan niet meer; als met de vreugde over de vergiffenis der zonde, ook de begeerte om geheel rein te worden toeneemt, dan is het eene werking van God, en niet van de Natuur, dan is het eene leiding van den Goddelijken Geest, welke ons tot een kind van God maken wil. Ja, de stem der Natuur kan ons tegen vele zonden waarschouwen; gierigheid kan tegen verkwisting, verkwisting tegen gierigheid prediken. Wellust kan tot weldadigheid aandrijven, als men hierdoor de wet en de deugd zou mogen

Digitized by Google

gen omkoopen. De geest der huichelarij kan een spoorslag zijn tot uitwendige reinheid. Maar wanneer eene inwendige stem ons aandrijft tot datgene, wat voor onze natuur het moeijelijkste valt; wanneer zij ons gebiedt, ons te onthouden van hetgene ons onontbeerlijk toeschijnt, als een oog, als eene hand; wanneer zij beveelt, God niet slechts in sommige dingen, maar in alles te volgen, alles te verzaken, zoodra Hij dit eischt; wanneer zij ons tot eene navolging van God en JEZUS aanspoort, waardoor wij bij de wereld in minachting geraken; als wij ons daarna sterk genoeg gevoelen, ons daarboven te zetten, dan is dit niet eene aandrift der natuur, maar van den Heiligen Geest. Ja, er kan eene snelle, goede aandoening in ons ontstaan, zoodat wij ons iets voornemen, — maar morgen is het weder vergeten! Dit is slechts eene uitwendige roering! Maar als die stem ons overal verzelt, ons vervolgt, ook waar wij die trachten te ontvlugten; als zij ons in huis en buiten, in de kerk en bij onze vermaken, dezelfde stem doet hooren, en altijd toeroept: gij moet heilig zijn, gelijk God heilig is, dan mogen wij ons daarop gerust verlaten, dan is het eene leiding Gods en van den Heiligen Geest."

„Wij zien dan ook ligt door, dat de Geest van God en ons geweten niet hetzelfde zijn; dat gewetensstaal en aandrang van den Geest nog onderscheiden zijn. Ja, de Geest spreekt door het geweten; het geweten is eene werking van den Geest. Maar de Geest werkt, o! hoe veel krachtiger, onwederstaanbaarder, Goddelijker, dan het geweten ooit werken kan! Door de inwendige warmte der aarde worden de planten voortgebragt, bladen en bloemen gedreven; maar hoe geheel anders is het, als de zon van bo-

boven verwarmt, vruchtbaar maakt, leven geeft! Wat is alle aardwarmte, alle inwendige drift der aarde, zonder zonnewarmte, dat aardsche zinnebeeld van Gods Geest! Geene plant, geen, ooft komt regt tot rijpheid, zonder dezen invloed. Hoe dikwerf heeft het geweten gesproken, gewekt, gewaarschouwd, bestraft; en wij hoorden het niet, gaven ons aan verstrooijing over, verdoofden ons gevoel! Maar naderhand sprak het in ons binnenste, met eene kracht, met eenen nadruk en eene onweerstaanbaar vermogen; het tast ons zoo geheel aan, sleept ons zoo magtig weg, dat wij geen oogenblik kunnen twijfelen, of het moet eene stem van God zijn. Men kon dit wel niet zoo ontegenzeggelijk aan anderen bewijzen; maar wij gevoelen het inwendig, gelijk wij gevoelen, dat de zonneschijn geen lamplicht is, offchoon men zulks moeijelijk aan eenen blinden bewijzen kan. PAULUS kende dit onderscheid ook zeer goed; hij zegt, dat de Heidenen beschuldigende en ontschuldigende gedachten hadden; maar zij werden echter niet door den Geest geleid, zij waren geene kinderen van God, hetgene alle menschen zijn moesten, indien het geweten hen daartoe maken kon."

Het bevallig uiterlijke prijst dit boekdeel aan.

DE AARDE en hare Bewoners, volgens de nieuwste ontdekkingen, een werk ter bevordering der kennis van Landen en Volken en van derzelver voortbrengsels en Handel. Naar het Hoogduitsch van E. A. W. VON ZIMMERMAN. *Met Platen. Derde Deel, Te* Haarlem, *bij* F. Bohn, 1817. 386 *Bladzz. In gr.* 8*ve. De prijs is f* 3: 12: —

Ook dit Derde Deel, vangt met eene wel geschre-

schrevene Inleiding aan, en er wordt eene tot ver- en bewondering wekkende schets in gegeven, van de voornaamste groote verschijnselen in de Zee en aan den Hemel, in die streken bij de Noordpool, welke hier vervolgens nader en opzettelijk beschouwd worden. Men zal met te meer aandacht nog, tegenwoordig den Heer VON ZIMMERMAN hier volgen, daar men zich natuurlijk de nieuwe onderneming en Zeetogt voorstelt, waarvan ons in de hedendaagsche Nieuwspapieren van tijd tot tijd het een en andere berigt wordt, en onder de lezing wordt de wensch gedurig opgewekt, om spoedig iets nader en meer voldoende van deze koene en ondernemende Zeereizigers te mogen vernemen. Eene, uit de beste reizen en berigten, verzamelde geschiedenis, ontvangt men hier van *IJsland*, *Groenland*, *Kanada*, en vervolgens eenige aanmerkingen over de oorspronkelijke bewoners van *Noord-Amerika*, een verhaal, van de voornaamste voortbrengselen van het westelijke gedeelte van de Noordpool voor den Handel, en van de pelterijen, en tot besluit eenige aanmerkingen over de wijze, en voor den mensch voordeelige gesteldheid van de gewesten, aan Noordpool.

Verbaast het eerste gezigt, van het anderhalf duizend Duitsche vierkante mijlen groot gerekende Eiland, dat het naast aan het westelijke Noorden ligt, zelfs de bewoners van het barre *Noorwegen*, de beschrijving daarvan, hier geleverd, vooral van de ontzettende IJsbergen, van de onderaardsche vuren, van den *Hekla*, en de zich bewegende Bergen, vervult den lezer met ontzettende verwondering; gelijk die van het klimaat, van IJslands planten, dieren en redelijke bewoners, voorzeker ook niet dienen zal, om het lot der laatsten te benijden. De fraaije

Digitized by Google

afbeelding van den merkwaardigen waterſprong, de *Geijſer* genaamd, welke hier voorkomt, werke niet weinig mede, om de ver- en bewondering van Gods groote werken in de natuur dezes Eilands, 't welk hoe wild en verwoest ook, echter deszelfs bewoners niet geheel behoeftig laat, te vergrooten.

Van dit Eiland, dat als de laatſte ſtap aangemerkt kan worden van *Europa* naar de nieuwe Wereld, omtrent dertig mijlen westwaarts voortreizende, nadert men *Amerika*, en landt in het koude, bergachtige, onvruchtbare *Groenland* aan, een hoog naar het Noorden gelegen, en aan den Zuidkant niet zeer breed Schier-Eiland. Als zeer gering, leert men hier het getal der *Groenlanders* kennen, alhoewel het te voren veel aanzienlijker was. Ten aanzien van kleeding, zeden, levenswijze en taal, gelijken de *Esquimaux*, wier woonplaats door dat gedeelte van den Noordelijken Oceaan beſpoeld wordt, hetwelk men de Exquimauſche Zee noemt, zeer naar hen; waar door het vermoeden bevestigd wordt, dat beiden oorſpronkelijk tot hetzelfde volk behooren.

Bij het nader onderzoek der Landen van *Noord-Amerika*, volgen de vaste ſtreken, welke ten deele nog tot de Poolianden zelve behooren, ten deele aan dezelve grenzen tot naar *Kanada*.

De belangrijkſte ontdekkingen in latere tijden gedaan, vooral door de *Engelſchen*, worden hier geſchiedkundig gemeld, en van de *Hudſonsbaai* tot aan de St. Laurens-rivier, de Mackenzies-rivier in het westen, en het Steenachtig Gebergte kortelijk opgegeven, wat daarvan van tijd tot tijd bekend geworden is. De bewoners der vaste Landen, tusſchen de *Hudſonsbaai* en de Stille- of Zuid-Zee worden hier

ge-

Digitized by Google

gedacht, en onderſcheiden in de Noordelijke en Zuidelijke Indianen, welke beide ſtammen rijk zijn in zijtakken. Met genoegen merkt men hier op, dat de Staten van *Noord-Amerika* ſpoedig de gemeenſchap te water van de Atlantiſche Zee, naar den Westindiſchen Oceaan; geopend zullen hebben, en welke voordeelen daar uit kunnen voortvloeijen, voor kennis en handel.

De beſchrijving der woeste Ingezetenen, dezer natuur menſchen van *Noord-Amerika*, ondertusſchen, doet den lezer met den verzamelaar uitroepen: Beſchaving, heilige beſchaving, gij alleen zijt het Palladium der menschheid!

Na de Noord-Indianen, worden ook hunne Zuidelijk wonende naburen, de *Knisteneaux* en derzelver ſtammen gedacht, die een aanzienlijk gedeelte uitmaken, van de zoogenaamde Zuid-Indianen, en leveren, offchoon dan wel iets beſchaafder dan die van het Noorden, evenwel geen aangenaam tooneel op voor den vriend der beſchaving en menſchelijkheid. De Zalm Indianen, munten nog verre boven hen uit. Veel meer beſchaving treft men echter bij de Wilden in *Kanada* aan, welk groote Land op meer dan 25,800 vierkante mijlen gerekend, op dezelfde breedte ligt, met de aanzienlijkſte gedeelte van het warme *Frankrijk*, en door de *Engelſchen* met zulk een goed gevolg behartigd wordt, dat onze VON ZIMMERMAN, als waarſchijnlijk voorſtelt, dat zij *Kanada*, binnen korten tijd, in een der vruchtbaarſte gewesten herſcheppen zullen. Wij hopen maar, dat zij dan van land en volken een zoodanig gebruik zullen maken, dat de Indianen nimmer reden hebben, om zich te bekla gen en op te ſtaan, maar om zich mede te verblijden. Het blijkt toch, uit ſommige ſtalen ook, hier bijgebragt, zeer duidelijk, dat de oorſpronkelijke bewoners, wel degelijk men-

Digitized by Google

schen zijn, die aan God, en eene voortduring der ziel na den dood gelooven, en dus vatbaar voor verlichting en beschaving, maar ook zoo wel hunne onvervreemdbare regten hebbende, als wij Europeanen. Onder al het goede en den Schrijver, die de voortreffelijkheid van den mensch, wel degelijk erkent, en betoogt, vereerende, waarover wij ons onder de lezing verblijd hebben, hinderden ons geweldig sommige uitdrukkinge als deze: *Op deze wijze wordt het ligchaam* (van eenige Indiaansche Volksstammen op *Kanada*) *even gelijk bij andere dieren* tegen wind en weder gehard, enz. en verder: *van die soorten van dieren, welke het meest tot den mensch naderen*, doelende op de opgenoemde volken. Onder de verhalen van verscheidene voorbeelden van den moed, de hard- en wreedheid der zoogenaamde zes natiën, die niet ver van het bekende meer *Eric* wonen, is ons dat van een door de *Hurons* eindelijk gevangen Opperhoofd, niet weinig overdreven voorgekomen.

Na een beknopt overzigt gegeven te hebben, van de meest belangrijke merkwaardigheden, waardoor de nog weinig verlichte Natiën van *Noord-Amerika* zich kenmerken, heeft VON ZIMMERMAN nog eenige aanmerkingen als toevoegsel en tot slot daar bij gevoegd. Dezelve zijn vier in getal, betreffen de bevolking, den oorsprong, het karakter, en bijzonder de woeste wreedheid dezer natuurmenschen, en de zoo heilzame als noodzakelijke beschaving, en bevallen ons uitnemend. — Wij wilden ter proeve de eerste hier geheel laten volgen, maar wij zouden dan geene ruimte overig behouden, voor het plaatsen dezer zeer gegronde aanmerking, welke wij vuriglijk wenschen, dat niet veronachtzaamd zal worden:

„ Dat

Digitized by Google

Dat voorts de oorlogen der Wilden, in het algemeen, met zulke onmenschelijke wreedheden vergezeld gaan, daarvan moet men de voornaame oorzaak, zonder twijfel, zoeken, in de onbeschaafdheid; slechts de ware en algemeen verspreide beschaving onderscheidt wreedheid van dapperheid. Of evenwel zelfs eene aanmerkelijke beschaving, de heftigheid van een zeer prikkelbaar volk, in deszelfs woestheid palen kan stellen, moge men uit de gruwelen der Fransche omwenteling besluiten. Wil men echter het wagen, de oorlogen der beschaafde Volken van ons Oostelijk wereldeel, en voorral derzelver oorzaken, met die der oorspronkelijke Amerikanen te vergelijken, dan laat ik het aan het bedaarde en onbevoordeelde verstand over, om in deze vonnis te strijken. De oorlogen der Oude Wereld hebben maar al te dikwijls veroveringen ten doel, en heerzucht tot oorzaak; en hierbij wordt meestal alles uit het oog verloren, wat regt en billijkheid eischen. Men lette op het gedrag van *Rome*, dit Aarts-roovers-gemeenebest, omtrent *Carthago*. Welk mensch van eenig gevoel huivert niet bij het gedrag der *Consuls*, toen zij voornemens waren, *Carthago* te verwoesten? Nadat de laaghartige Bedrieger, CENSORINUS, de ongelukkige Republiek van alle wapenen en oorlogstuig beroofd had, onder belofte, dat hij zich met deze opoffering zou te vrede houden, kwam hij plotseling met deze verschrikkelijke woorden voor den dag: *Carthago moest evenwel ganschelijk verwoest worden!* En nu werd deze groote Koopstad, welke 700000 menschen telde, na ongeloofelijke moorden en gruwelen, in een' puinhoop verkeerd. Welke onregtvaardigheden en gruwelen de Franschen in dit opzigt, in onze da-

Digitized by Google

dagen hebben gepleegd, behoeft hier niet gezegd te worden."

„De oorlogen der Wilden zijn ook nog, van eenen anderen kant, met de onze niet te vergelijken. Zij brengen oneindig minder jammer en ellende voor het menschdom te weeg, dan de oorlogen, welke gedurende de laatste jaren in *Europa* hebben gewoed. Hoe verschrikkelijk ook de Wilde zijnen vijand behandelen moge, dit lot treft toch slechts weinigen. Ook zijn zijne oorlogen van geen' langen duur, en de verwoestingen van dien aard, dat zij slechts voor korten tijd aan het land schade toebrengen. Zelden is de Wilde, wanneer men zijne krijgswoede uitzondert, een voltrekt zedeloos mensch zonder beginselen. Weinig maakt hij zich aan roeverijen schuldig; hij velt niet de honderdjarige bosschen zijner vijanden neder; hij schendt niet derzelver Vrouwen en Dochters; en predikt niet ongehoorzaameid aan de Opperhoofden des volks, noch lasteringen tegen den *Grooten Geest*. De Duitscher sla slechts zijn oog naar *Zwaben* en *Frankenland*, ja, op de meeste gewesten, waar men de Duitsche tale spreekt, of de Nederlander, de Zwitser en de Italiaan op zijn Vaderland: hoe hebben de legers der zoogenaamde Groote Natie, zelfs toen zij als verlossers en herstellers van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap optraden, hen behandeld? O, mogt voor eeuwig een sluijer die gruwelen bedekken, en de Geschiedschrijver voor altoos de herinnering van dezelve verliezen! De fijn beschaafde mensch verwekte, door de beschaving, eene menigte van behoeften, maakte verscheidenerlei hartstogten naar dezelve begeerig, bragt alle de talenten van zijnen geest, ter bevrediging van deze, op duizender-

derlei wijzen in het spel, en kweekte, door nieuwe zamenvoegingen nieuwe begeerten, nieuwe misdaden. Hij mogt hierdoor in gemak, in slimheid, en naar het uitwendige zelfs in menschelijkheid, winnen; er was ook daarentegen een strenger toezigt noodig, en met de toenemende bekwaamheden, moest zich de zorgvuldigste waakzaamheid vereenigen, ten einde niet de zoo groote ontwikkeling van den geest te gelijk in den vreesselijksten geessel, ja, in den doodelijksten dolk voor de maatschappij verkeerde."

„ Ondertusschen zoude men mij onregt doen, bijaldien men dit als eene verdediging van den woesten en onbeschaafden staat der menschen wilde beschouwen. Geen mensch, van eenig gezond verstand en gevoel, kan zulk eenen toestand in ernst wenschen of de beschaving lasteren. Wel is waar, de schijngronden, waarop RAYNAL zulk eene verdediging bouwt (*), moeten, bij den eersten opslag, het ongeoefende oog vrij aannemelijk voorkomen; maar naauwkeurig onderzocht, verdwijnen dezelve, als de dauw voor de morgen-zon. Wat toch bewijzen die uitvaringen over de nooden en behoeften, welke sommige deelen van den staat bij beschaafde volken, treffen? Niets anders dan dat alle menschelijke inrigtingen onvolmaakt zijn, en ook uit den aard der zake moeten wezen. Is het niet hoogst belagchelijk, eenen CALIGULA, eenen NERO of diergelijke monsters als bewijzen bijtebrengen, dat de beschaafde menschen oneindig veel door Dwingelanden lijden moeten? Dit lijden toch duurt slechts eenigen tijd, gaat voorbij en houdt op, zoodra des-

„ RAYNAL, Histor. Philos. des Etablissem. cet. T, h. p. 211."

deszelfs oorzaak, de Tijran, is uit den weg geruimd. Hoogst treurig is het voorzeker, dat men in sommige Staten de menschen kan verhuren en zelfs verkoopen; de monopolie der kooplieden, de trots der rijken of der adelijken, de zware belastingen, de heeren-diensten, de pogingen om steeds in vermogen, in aanzien en schatten al hooger en hooger te klimmen: dat alles is een gebrek en ten deele meer, ten deele minder eene bron van veelerlei rampen; doch het bewijst niets anders, dan het gebrekkige van de inrigtingen der Maatschappijen; en de Wilde moet gewisselijk nog oneindig meer lijden. Is het niet belagchelijk, het geluk van onafhankelijk te zijn als een voorregt van een volk, hoog te roemen, dat niet eens zeker is, of het niet morgen van honger zal moeten omkomen, of door zijne vijanden, uit reeds verouderde wraak, ja, zonder voorafgaande oorlogs-verklaring, aangevallen en gedood zal worden? Zekerheid van bestaan voor zich zelven en voor zijne familie, en alzoo de zekerheid der maatschappij, lijdt zelfs onder de willekeurige Regering van eenen *Dey* der Rooverstaten naauwelijks duurzaam gevaar; en deze zekerheid is de voorname grondslag van alle burgerlijk bestaan, welken slechts de over-beschaafde Franschen, bij hunne rampzalige Omwenteling, deden waggelen. Slechts het misbruik der beschaving kan, gelijk reeds te voren is gezegd, schadelijk worden; en het is dwaasheid, eene zaak enkel uit derzelver misbruik te willen beoordeelen. Het voorname onderscheid, derhalve, staat hier vast: *in de natuur van den onbeschaafden staat der menschen, ligt de onzekerheid van derzelver bestaan; in de natuur van den beschaafden, daarentegen, deszelfs zekerheid.*"

Voor

Voor de aanwijzing en behandeling der voornaamste voortbrengsels van het westelijk gedeelte van den Noordpool, voor den Handel, gaat ook eene fraaije inleiding, die, gelijk doorgaans, onwederlegbaar bewijst, dat VON ZIMMERMAN de man is, juist berekend, om zulk een nuttig werk als dit is te schrijven en belangrijk te maken. Met de *Walvisch-vangst* wordt een aanvang gemaakt, die men hier naauwkeurig en kort beschreven vindt, maar geëindigd met deze voor den Hollander treurige waarheid: Op deze wijze en door eene belasting van 15 ponden sterling, en vijf schellingen op elke ton vreemde Traan, heeft *Grootbrittannien* zich ook van dezen tak van Handel meester gemaakt. In 1788 liepen 248 Schepen, voor deze Visscherij uit, en dus twee meer dan *Holland* immer had uitgerust! — Daarop volgt de *Robben-* of *Zeehonden*-vangst. De *Stokvisch*-vangst, welke een zoo voornaam als wel smakend voortbrengsel is, van den Noord-westelijken Oceaan, en vooral van de groote en diepe Vischbank, niet verre van *Terre-Neuve* gelegen: is hier natuurlijk ook niet vergeten. Daarop zijn de Pelterijen aan de beurt gevallen. Hier wordt aan de *Bevers-* en *Muscusrat* gedacht, en verder aan de Runderen, Herten, Beeren, Wolven, Katten en andere dieren, en eindelijk is een Kort Berigt van de *Vogel-vangst* gegeven. Wij twijfelen niet, of het geëerd Publiek, zal ook dit Deel met veel genoegen ontvangen, en den Schrijver roemen, die, op eene zoo gepaste wijze, telkens als met den vinger wijst op de grootheid, wijsheid en goedheid Gods, en den Lezer noopt tot de aanbidding zijner heerlijke Voorzienigheid. Twee platen, een gezigt van de *N. IJs Zee*, en van den *Waterval in de Niagara*, versieren dit Deel.

KRIJG

Digitized by Google

KRIJG en LIEFDE, of Romantische Verhalen, sedert den dertigjarigen Oorlog tot op onze tijden, van J. VAN VOSS. *Te* Dordrecht, *bij* A. Blussé *et* Zoon, 1817. 278 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 8: —

Men leest ook wel gaarne iets ter ontspanning van den geest, wanneer men zich een tijd-lang met zijne Letteroefeningen heeft bezig gehouden, of vermoeid is, door eene ijverige behartiging der zaken van zijn beroep. Altoos bevordert het weder, het doen van wandelingen te voet of te paard niet, niet altoos heeft men gelegenheid, om aangenaam gezelschap op te zoeken of te ontvangen, noch ook trek, om eens het huis uit te gaan, en zich door verstrooijing en uitspanning te herstellen. Wij beminnen ook natuurlijk wel de afwisseling en verscheidenheid. Daarom nemen zij, die lust hebben, in de beschaving van hunnen geest en manieren, dan ook gaarne een tot vermaak geschreven boek in handen, ten einde zich alzoo eenige aangename oogenblikken te verschaffen. Men doet dan al ligt, en dit is ook wel zeer aan te raden, eene keuze naar zijne jaren en omstandigheden. Is men daarin zoo tamelijk gelukkig, dan beantwoordt de lecture ook gemakkelijk aan het oogmerk, en niet zelden kan men zich daardoor ook nog iets meer dan enkel een gemengd half zinnelijk en half geestelijk genot verschaffen, door een edel gevoel in zich ontwikkeld of opgewekt te gevoelen, en deze of geene nuttige leering voor zich op te zamelen, die eene gelukkige uitwerking op ons volgend bestaan en gedrag heeft.

De

Digitized by Google

De oorlog, heeft wel voor den beschaafden mensch iets akeligs, maar toch ook tevens, in de beschouwing op zijne kamer, wel iets aantrekkelijks, daar het woelige, bijzondere en groote niet zelden de aandacht spant, en op eene aangename wijze het gevoel prikkelt. Men zou wel oppervlakkig zeggen, dat de *liefde*, dat tooverwoord voor Jongelingen en Jongedochters, waardoor eene warmte in het binnenste ontstaat, welke men gevoelen, maar niet volkomen beschrijven kan, met den oorlog niets gemeens hebben zou. Ondertusschen heeft men maar de ervaring raad te plegen, de stemming der bevallige maagdenrei te beschouwen, en zich voor te stellen, wie bijzonder tot den Krijgsdienst plegen gebruikt te worden, om zich te overtuigen, dat de woorden *krijg* en *liefde* zich wel kunnen vereenigen niet slechts, maar dat ook de eene tot de andere niet zelden aanleiding geeft, en de eerste uit de laatste, zoo wel als de laatste uit de eerste ontstaat.

Vlert men nu zijne verbeelding een weinig bot, dan is niets voorzeker gemakkelijker, dan een aantal Romantische Verhalen, of levendige tooneelen, als geschiedenissen te malen en te schetsen, die belangstelling wekken, en veler lust om ze te hooren verhalen, of ook zelf te lezen, aanvuren. Van het een en andere overtuigd, heeft daarom, onder zeer veleu, ook de Heer J. VAN VOS dit werkje opgesteld, en onze ongenoemde Landgenoot hetzelve op onzen bodem overgebragt, ten nutte of althans ter lezing van de genen, en dit is wel zeer zeker verre her grootste getal, die alleen in hunne eigene taal geschrevene werken lezen kunnen.

Er komen vijf Romantische Verhalen in voor, gesteld naar den Inhoud:

Zama, de schoone Kozakische Vrouw.
Het beschermende Borstbeeld.
De Ondermijning.
De ongelukkige Bruiloft. en
De Gelieven in de vlammen van *Moskou*.

De Verhalen zijn levendig, en de teekeningen uitlokkend, de stijl is goed, de ontwikkeling veelal verrasschend, en de ontknooping niet onnatuurlijk. Het is dikwerf, en hoe zou men dit ook anders verwachten? overdreven, wat hier voorkomt. en men moet het onderscheid tusschen de denkbeeldige wereld, en die zoo als zij wezenlijk is, vooral voor oogen houden, om zich niet te laten verwarren; maar de goede lessen, welke er tusschen in zijn gevlochten, worden ook ongemerkt opgenomen en kunnen althans dienen, om den verkeerden indruk of voor te komen, of in zijne schadelijke werking regttijdig te verhinderen. De lieve Meisjes, schoone Vrouwen en moedige, edele Jongelingen en Mannen, welke hier voorkomen, worden belangrijk in het oog des Lezers, en wekken nu eens hulde en eerbied, en dan medelijden en tranen op. Men wordt begaan over het lot en omstandigheden van sommigen, terwijl men op eenen anderen tijd met de blijden zich verheugt, en zich verbeeldt te deelen in het heil van voor elkander geschikte, en met elkander gelukkig vereenigde Gelieven, na het doorworstelen van vele, ook groote moeijelijkheden, welke wel het voorkomen hadden, van onoverkomelijkheid.

Het vierde verhaal, wekt onaangename herinneringen op, en zal voor eene lectuur tot uitspanning, naar ons gevoel, niet zeer voegen; wij hadden er liever een ander voor in de plaats gezien. Het laatste is zeker, in een

de

derde, wel eenigzins aan het vierde gelijk, en bevat vele avonturen, welke men althans niet meer dan door het gebied der mogelijkheid ophelderen kan, maar wekt veel meer belangstelling op, roert meer het hart, en eindigt alderliefst. Het is wel een blij eindigend treurspel.

Schoon dit boek niet veel wezenlijks bevat, kennen wij het toch eene plaats, boven verscheidene andere onder de Romans toe; het is niet zedebederdvend, kan tot eene lectuur van uitspanning dienen, en ook het gemoed in eene zachte stemming brengen. Men zorge maar, en dit schrijven wij vooral voor u, vurige Jongelingen, en gevoelige Meisjes! om voor oogen te houden, dat het in de wezenlijke wereld anders toegaat, dan in de denkbeeldige, en volge toch eenige weinige losse uitdrukkingen, die ook dit werk ontsieren, niet na.

Πεοπαιδευματα, *of eerste onderwijs in de Griekische taal, door* C. ENKLAAR, *Conrector der Latijnsche Scholen te* Nijmegen. *Te* Nijmegen, *bij de* Wed. J. C. Vieweg *en* Zoon, 1816. *VIII en 170 Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* 1 : 10 : —

Zeer veel komt, op een goed onderrigt, van de zijde der Leermeesters, aan. Deze stelling, waar aan niemand twijfelen kan, dan hij die nog volstrekt geene kennis van zaken, noch ook de minste ervaring heeft, lazen wij hier door den Heer ENKLAAR met genoegen herhaald. Geen Onderwijzer, in welk vak ook, kan zich dezelve te veel voorstellen, en hij moet dan ook zoo eerlijk zijn, van aan deze stelling getrouw, zijne kweekelingen aan zijne zorge op zijne

verantwoordelijkheid toevertrouwd, daar naar te behandelen; zonder dat, baten zoo min de beste hulpmiddelen, als de schoonste vermogens, iets. Is de Onderwijzer bekwaam en braaf genoeg, dan zullen meest alle pogingen wel gelukken, en elk Leerling er voordeel uit trekken. Een goed Leerboekje als handleiding dienende, is zeker van veel belang; — maar het komt nog veel meer op den Onderwijzer aan. Men kan zeer goed de Griekische taal leeren, al bedient men zich alleen van de hulpmiddelen, die reeds veel vroeger in ons Land tot dat einde bekend en gebruikt zijn. Dit behoeft niet bewezen te worden. Ondertusschen verklaren wij er ons daarom niet tegen, dat men van tijd tot tijd eens eene nieuwe Rudimenta, mits dezelve wel bewerkt zij, uitgeve.

Het is boven allen twijfel verheven, dat men dezulken, die geen Latijn willen leeren, de Griekische taal echter zeer goed kan doen kennen; maar even min te betwijfelen, dat men hen, die men opleiden wil, om ware geleerden te worden, met het beste gevolg, eerst Latijn en dan Grieksch leeren kan. Zoo lang de Latijnsche Taal de taal der Geleerden blijft, — en dat ze dit blijve, wenschen wij zoo harteelijk als wij het verwachten, — zal men, naar ons inzien, wel doen, met het oude goede gebruik te volgen. De voordeelen loopen daar van te zeer in 't oog, dan dat wij noodig zouden rekenen, dezelve hier op te geven. In dit opzigt moeten wij niet van de *Duitschers* en *Franschen*, maar moesten zij liever van ons leeren. — Leert men de onderwijzelingen, onder het Latijn, de Nederlandsche taal tevens wel kennen en schrijven, men zal dan, onder het leeren der Griekische taal, hen tevens in de Latijnsche te vaster maken en te meer bedreven doen worden.

Digitized by Google

den. Heeft men een ſtuk van den eenen of anderen Grieksſchen Schrijver, in het Latijn leeren overzetten, men late hetzelfde naderhand, eens in het Nederduitsch overbrengen, en make de leerlingen dan op het eigene van elke der drie talen ter dege opmerkzaam.

Nog iets is er, dat wij vreezen, eenen tijd lang wel eens, tot groot nadeel, uit het oog verloren te zijn geweest; wij meenen het: *tantum valemus, quantum memoria tenemus.*

Men moet, uit vrees van te overladen, toch vooral niet verwaarloozen. Het geheugen wil, en moet geoefend zijn; en wat zal toch het oordeel, wanneer het geheugen veronachtzaamd wordt? Wij meenden dit bij deze gelegenheid hier eens te moeten herinneren, zonder eenig ander oogmerk te hebben, dan om het welzijn van onze edele Jongelingſchap te bevorderen, en dus tot nut en eer onzer Maatſchappij te werken.

De Heer ENKLAAR, heeft dit Leerboek, 't welk voor 1812 reeds gereed was, opgeſteld, om, in navolging van de *Duitſchers* en *Franſchen*, een *Grieksche Rudimenta* in onze Landtaal te leveren, en tevens eenige gebreken te leeren vermijden, welke hij in andere Leerboekjes van dezen aard meende te hebben opgemerkt, vooral in de inrigting der voorbeelden van *conjugatie* (vervoeging) en allerbijzonderst, in het onderrigt nopens de formering der tijden. — Van eene andere reden, om, namelijk de Grieksche taal, den eerstbeginnenden te leeren, zonder dat zij nog eenige kennis van de algemeene taalgronden (gelijk het hier genoemd is,) bezitten, maken wij maar geene melding, omdat wij het niet alleen zeer afkeuren, Nederlandsche Kinderen al zoo vroeg Grieksch te laten leeren, maar ook bevonden hebben, dat

Digitized by Google

de Heer ENKLAAR dit spoedig veronachtzaamd heeft. Hier leert men toch ook, van den *Spiritus asper en lenis*. *Nominativus*, *genitivus* etc. *positivus*, *comparat. en superl. modi*, *tempopa*, het *augmentum temporale* en *syllabicum*, enz.

De uitslaande tafels, voor de conjugatien, keuren wij zeer goed, voor de eerstbeginnende Leerlingen, mits men ze op bordpapier plakke, voor zich hange en al zoo gebruike. Anders zou het toch te kostbaar worden, daar Kinderen met dat gedurig uit- en inslaan, die tafels spoedig verslijten. Wij gelooven, dat het gedurig afschrijven van conjugatiën, het geheugen zeer te hulp komt, en dat men dit afschrijven zeer wel kan laten doen, naar de reeds gewone in het Latijn geschrevene Leerboekjes van dezen aard.

Wat de formering der tijden van de werkwoorden aangaat, de regels daaromtrent, zijn meestal die, welke men, bij voorbeeld, in de Rudimenta van STRUCHTMEIJER, door SCHRIDIUS verbeterd, ook zeer goed aantreft; maar ENKLAAR heeft de leer der *Analogie* daarmede nog nader trachten te verbinden. De Onderwijzers moeten, in dit voor de Leerlingen allermoeijelijkst werk, veel geduld oefenen, en zich groote moeite geven. Dit laat zich uit geen boekje leeren, vooral niet voor zeer jonge Kweekelingen, die nog geen Latijn, noch ook eenige andere taal, geleerd hebben.

Het geheele boekje, heeft deze zeventien Hoofdstukjes: 1.) Over de Letters. 2.) Van de taaldeelen. 3.) Van de getallen, naamvallen en geslachten. Declinatie van het lidwoord. 4.) Declinatie der zelfstandige naamwoorden. 5.) Van de bijvoegelijke naamwoorden. 6. Van de getalwoorden. 7.) Van de voornaamwoorden. 8.) Van de werkwoorden in 't algemeen en van de deel-

woor-

Digitized by Google

woorden. 9.) Van het augmentum. 10.) Van de kenmerkstletter, en de afleiding der tijden in de werkwoorden, van de eerste conjugatie. 11.) Van de werkwoorden der tweede conjugatie. 12.) Van de bijwoorden. 13.) Van de voorzetsels. 14.) Van de voegwoorden. 15.) Van de afleiding der woorden. 16.) Van de zamenstelling der woorden. (Deze twee Hoofdstukken wil de Schrijver aangemerkt hebben, als eene aanvankelijke toepassing der *methodus admirabilis* van CARTIER, op het eerste onderwijs, en hij raadt aan, om die geheele leerwijze in het *Gazophylacium Graecorum* vooral maar te plegen En 17.) Over de verandering van de gedaante der woorden, niet echter van die door de dialecten; want dat rekent de Heer ENKLAAR, een ingredient te moeten zijn, tot een tweede Schoolboek voor meer gevorderde Leerlingen.

Uit deze opgave van den inhoud, ziet dus de Lezer, dat de hoofdzaken voor zulk een Leerboekje, hierin behandeld zijn. De Corrector heeft zich doorgaans klaar uitgedrukt, met oordeel de zaken gerangschikt en voorgedragen, en de duidelijkheid en naauwkeurigheid nog verscheidene reizen zoeken te bevorderen, door aanhangsels en toevoegsels achter de Hoofdstukken. Zij die begrijpen, dat men den kinderen eerst de Griekische taal moet doen kennen, voor ze eenige andere leeren, zijn zeker den Heer ENKLAAR grooten dank schuldig, en anderen kunnen hunne Leerlingen, van tijd tot tijd deze *προσαναδιδόμενα* wel eens laten vergelijken. In § 2. van Hoofdstuk V. Over de trappen van vergelijking (*de comparatione*) lezende, zal men dan bij voorbeeld gelegenheid vinden, op te merken, dat de aanmerking: *Voorts zijn er comparativi en superlativi, waar van men geen positivus vindt*, beter door STRUCHTMEIJER, op de-

deze wijze gegeven is: contra regulam comparatio instituitur dicitur in, ἀγαθός, βελτίων, βέλτιστος: aliisque similibus, ita dictis anomalis, om namelijk de Leerlingen niet in den verkeerden waan te brengen, dat de Griekſche eene arme taal zijn zou, daar zij haar moeten leeren kennen, als eene die in rijkheid met de Arabiſche kan vergeleken worden; ook kan er geen comparativus beſtaan zonder eenen poſitivus.

Bij de behandeling der tempora, heeft ons het zoogenoemde, onder de lezing gehinderd. Genoeg, wanneer de Onderwijzer, gelijk hier ook geſchiedt, den Leerling beduidt, wat men verſtaat, bij voorbeeld, door den *Aoristus*, het *fut ſecundum*, *paullo post futurum* enz. waar om de Grammatici daar aan deze kunst-namen ter onderſcheiding gegeven hebben?

Wij wenſchen hartelijk, dat de Heer ENKLAAR dien wij ook van elders als een werkzaam man hebben leeren kennen, nog jaren lang ten dienſte der Scholen, met veel nut zal mogen werkzaam zijn.

TAFELS van de verdubbelingen, vervoegingen en afleidingen der tijden; ten dienſte van pas aanvangende Leerlingen op de Latijnſche Scholen; vervaardigd, door J. S. SWAAN, *Rector te* Hoorn. *Te* Hoorn, *bij* J. Vermande 1816.

NB. *Deze TAFELS kunnen gebruikt worden, bij eene Spraakkonst voor Eertsbeginnenden, door denzelfden Schrijver vervaardigd. In folio. De prijs is f* 1: 8: —

Deze zeven Tafels dienen opgeplakt, en opgehangen te worden, en kunnen dan in de Scholen

Digitized by Google

len voor eerstbeginnenden strekken, onder eene goede aanwijzing van den Praeceptor. Het getal der opgegevene errata's is nog al aanmerkelijk. De eerste is: korte Tafel der verbuigingen, voor alle vijf soorten, benevens eene bijzondere der verbuigingen voor elken uitgang.

2.) Bijvoegelijke naamwoorden, — ook verbogen naar de trappen van vergelijking, — twee telwoorden — en de voornaamwoorden.

3. en 4. Tafel der vervoegingen.

5. en 6. Onregelmatige werkwoorden, waar achter de gebrekkige werkwoorden volgen, van welke niet alle wijzen, tijden of persoons uitgangen gevonden worden.

En 7. over de afleidingen der tijden.

Wij gelooven, dat deze Tafels wel gebruikt worden, en onder voorwaarde, dat de Leerlingen de aangewezene drukfouten, op hunne overgeschrevene Tafels, of liever bij het overschrijven, verbeteren — het moeijelijk werk, den aanvangenden, onder en vooral ook na het van buiten leeren, (want daar verklaren wij ons, als volkomen overtuigd van de dringende noodzakelijkheid, ten *sterkste* voor) veel verlichten en hun zeer nuttig zijn kunnen. Wij achten dus, dat de Heer Rector van *Hoorn*, hier mede eenen verdienstelijken arbeid verrigt heeft. Maar is de prijs niet wat hoog gesteld? Dat ware Geleerdheid, waarom ons Vaderland zoo uitstekend, en naar verdienste beroemd was, onder ons hoe langer zoo meer worde aangekweekt!

Heil allen die daartoe medewerken!

Digitized by Google

Korte Geschiedenis der Stad Zwolle, van derzelver eersten oorsprong, tot op den tegenwoordigen tijd. In Leeslesjes, voor de Jeugd, met een Topograafisch Kaartje, door J. A. OOSTKAMP. *Te Zwolle, bij* J. L. Zeehuisen, 1817. *VIII en 183 Bladzz. in kl. 8vo. De prijs is f — 9 — en met gekleurde Kaartjes f — 11 —*

Het is gewis een goede inval van den werkzamen OOSTKAMP geweest, om voor de Zwolsche Jeugd zulk een boekje te schrijven, en hij zal er ook bij anderen geenen ondank mede behalen. Hij heeft ook wel gedaan, met het grootere werk: *de Geschiedenis van de Stad Zwolle*, door Mr. B. J. VAN HATTUM, als grondslag te bezigen, het geheel in geschikte Leeslesjes te verdeelen, en altoos voor oogen te houden, dat hij voor kinderen schreef. Men vindt hier de oude en latere geschiedenis, of lotgevallen en bijzonderheden dezer Vaderlandsche Stad, tot op dezen tijd toe, kort, vrij volledig, voor de Jeugd, verstaanbaar, en met goede aanmerkingen er tusschen in gevloochten, voorgedragen. Eenige uitweidingen, hoe nuttig ook op zich zelve voor kinderen, had men hier echter wel kunnen missen. Op enkele uitdrukkingen, als van *gevleeschden Duivel*, zou men de uitzondering, van niet zeer beschaafd, met grond kunnen toepassen. De noot onder bladz. 9, had men wel mogen missen, als zijnde te scherp en voegt vooral in een boekje voor de Jeugd niet.

Dit Boekje stichte veel goeds, en wekke de begeerte tot het kennen van de Vaderlandsche geschiedenis meer en meer op!

Har-

Hartelijk vereenigen wij ons, met den wensch van den Schrijver: dat Hij, die het lot der Volken, Landen en Steden bestuurt, ook over deze Stad wake, op dat vrede en welvaart in de woningen der Ingezetenen zij, en *Zwolle* nog lang zij en blijve, het sieraad der Steden van dat gewest?

ALMANAK der Akademie van Groningen, *voor het Jaar* 1819. *Door* TH. VAN SWINDEREN, *zesde Jaargang. Te* Groningen, *ter Boekdrukkerij van* J. Oomkens. *De prijs is f* — 11 —

ALMANAK tot Nut en Vergenoeging, voor de onderscheidene Standen des Maatschappelijken Levens. Voor 't Jaar 1819. *Door* J. A. UILKENS, *Hoogleeraar aan de Hoogeschool te* Groningen, *en Lid van onderscheidene Maatschappijen. Te* Groningen, *ter Boekdrukkerij van* J. Oomkens. *De prijs is f* — 6 —

ALMANAK voor Liefde en Vaderland, voor het Jaar 1819. *Te* Amsterdam, *bij* L. Portman *en* Beijerinck *en* Willemsz. *De prijs is f* 1 : 5 : —

De Hoogleeraren VAN SWINDEREN en UILKENS, vervolgen ook met deze kleine Tijdschriften, hunnen nuttigen arbeid, en het is niet zonder genoegen, dat wij de aandacht van het geëerd Publiek bij deze noodzakelijke Jaarboekjes, een oogenblik bepalen.

N°. 1, is te meer belangrijk, om dat er onder andere, behalven eenige wetenswaardige berigten, overzigten, naamlijsten en aanwijzingen, enz. die wel bijzonder doch niet alle alleen op de Hoogeschool van *Groningen* betrekking hebben, ook in geplaatst zijn: eene en andere nieuwe verordening omtrent het Onderwijs, en eene schets van het Letterkundig leven

van wijlen Mr. J. RUARDI, Hoogleeraar in de Griekſche en Latijnſche Letteren, te *Groningen*, door zijnen Neef, J. D. TRESLING, Student in de regten, welke bewijzen behelst van ware hoogachting, de verdienſten van den Overledenen kennen doet, ook hier en daar nuttige wenken geeft, en waardig is gelezen te worden.

Behalve eene gewone opgave der tijden en merkwaardigheden, behelst N°. 2. eene beſchouwing van den dood, van Profesſor STRATINGH, — over den brand in het koorn, — vermenging van zaaizaad met kalk, — loogzoutige kalking, — Apostolische kalking, — Averdijſche kalking, — loogzoutige en kielhoudende kalking, — kalking met zeezout, — proeven over de kalking van brandkoorn, — kalking volgens LESSEREIJ, — zamengeſtelde kalking, — kalking volgens SATIÉRES, — kalking volgens TILLET, — kalking volgens TESSIER, kalking volgens het Journal de Paris, — algemeene aanmerkingen — indompeling of weeking, — Radicaal en Elementair menſtruum, — iets over het branden van ſlechte graslanden, — en de nieuwe landhuishouding van eene ſtaatkundige zijde beſchouwd.

Om te vermaken, zal N°. 3. meer zijn opgeſteld. Behalve toch het geen men in eenen Almanak niet vruchteloos zoeken moet, bevat hetzelve vijf Romaneske verhalen, in ongebonden rede, en een dito Dichtſtukje, getiteld *Emma's Geest*. Voor elk verhaal is een plaatje, waardoor dit Tijdboekje een ze fraaijer aanzien ontvangen heeft. Eene ſchoone afbeelding van den Apostel JOHANNES prijkt hier voor aan, omdat men dezen Heiligen man als beſchermer van deze uitgave heeft willen voorſtellen. Wij noemen deze keuze echter geenszins gelukkig. De inhoud der verhalen beantwoordt daar toch *geheel niet* aan.

MEN-

MENGELWERK.

BIJ DEN AANVANG VAN HET JAAR 1819.

Zonder of bekend te zijn, of zich bezig te willen houden met eene wijsgeerige beschouwing van den tijd, wordt men echter bij eenige gelegenheden ongevoelig gedrongen, om na te denken op het voorledene, te leeren op het tegenwoordige, en zich voor te stellen het toekomende; vooral bij de verjaring van zijnen geboortedag en allermeest bij de verwisseling des Jaars. Alles is dan geschikt, alles dient, alles werkt mede, om zelfs den minst nadenkenden te bepalen, het gemoed in werking te brengen, en de inwendige beweging, — het beginsel van alle leven en werking, — zekere rigting te verschaffen; de feesten welke worden aangerigt, de bezoeken die men geeft en ontvangt, de wenschen welke ontboezemd worden, de Leerredenen en Aanspraken, welke gehouden worden, de zaken die men noodwendig te verrigten heeft, en het geen dat men overal bespeurt. Men wordt onwillekeurig herinnert aan, en bepaald bij het wisselvallige, onbestendige, en eindige van al het ondermaansche, men ziet als 't ware en gevoelt het: *deze wereld gaat voorbij* — onze jaren snellen heen, en alles spoedt zich als naar het einde, offschoon men het nog verre van zich wenscht, en ook zoekt te verwijderen. — Hoe groot moet, bij de ernstige gedachte hier aan, in ons oog, het onveranderlijke niet worden, in welk een heerlijk licht stelt zich dan

Digitized by Google

dan de Eeuwige of ſtellen wij liever Hem ons vol aanbidding voor? wat verſchijnen wij dan niet in onze geringheid aan ons zelve, bij Hem die ons het leven gaf, en alles door zijne Almagt ſchiep! welk een onderſcheid bemerken wij dan, tusſchen het tijdelijke en eeuwige, — tusſchen het onbeſtendige en onveranderlijke, tusſchen het Aardſche en Hemelſche!

Hoe moet het ons treffen, 't geen eens iemand der wijsſte menſchen van het Oosten, in de laatſte helft der eerſte eeuw onzer Jaartelling ſchreef, aan zijne broeders en zusters, de afſtammelingen van HEBER: *Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en in alle eeuwigheid.* (*Hebr.* XIII: 8.) Voorwaar een regt ſtichtelijk woord, 't welk alle onze aandacht waardig is, daar het volkomen waarheid behelst, en bij uitnemendheid dienen kan, om ons aan te moedigen, en op te beuren.

Bij het ſchoone Kersfeest, mogten wij ons dien grooten en goeden, van wien dit woord getuigenis geeft, nog onlangs voorſtellen, als den besten vriend der menschheid, die met het heilrijkst oogmerk op deze aarde kwam, en onze broeder werd, om onze wonden te heelen, onze tranen te droogen, ons gemoed te troosten onze ſmarten te verligten, en licht, vrede en zaligheid aan te brengen, voor allen zonder onderſcheid, die Hem erkennen en gelooven. Hier nu leeren wij opmerken, dat dezelfde beminnelijke, den eigen Zoon der Hoogst-Geëerbiedigde Godheid waardige eigenſchappen, welke Hem gedurende zijn geheel verkeer op deze Aarde zoo heerlijk deeden kennen, Hem altoos eigen bleven en blijven, en altoos onderſcheiden zullen.

Een ieder gevoelt toch, dat het woord *gisteren*, het *verledene*, *heden* het *tegenwoordige* en

de

Digitized by Google

de uitdrukking *in de eeuwigheid*, het toekomende bepaaldelijk aanduidt. Maar wie, die onbevooroordeelt leest, merkt ook niet van zelf overtuigend op, dat wij dit voortreffelijk woord geweld aan zouden doen, wanneer wij hier het onbepaalde bepalen, het algemeene beperken en strijdig, met het klaarblijkelijk doel des H. Schrijvers, eene verklaring zouden willen indringen, waar door men, voor JEZUS CHRISTUS, zijne leer zoude hebben te lezen? Zoo min als iemand er aan twijfelen zal, dat de leer en stellingen, van eenen gestorvenen welke hij in schrift heeft nagelaten, zijne leer en stellingen blijven; zoo min behoeft ook opzettelijk geleerd te worden, dat de gevoelens, voorschriften en verordeningen door JEZUS CHRISTUS voorgesteld, en aangeprezen, als de zijne moeten erkend worden en blijven. Daarin, mag men zeggen, is er tusschen JEZUS CHRISTUS, en andere groote Leeraars en lichten der wereld, die te voren bloeiden, niet dat groote onderscheid; maar dat Hij, 't geen Hij eenmaal op deze aarde bleek en betoonde te zijn, ook na zijnen dood, en vertrek van deze wereld bleef, blijft en altoos blijven zal; wat er ook gebeuren moge, dat is het bijzondere, verwonderlijk groote en heerlijke, waar door Hij van allen, die ooit op deze aarde geleefd hebben, leven, of leven zullen onderscheiden is, en blijft.

Men leze ook maar geheel den wel aaneengeschakelden, en wat het hoofddoel betreft, zoo duidelijken brief, waarin dit woord van leer en troost gevonden wordt, zoo zal men gevoelen, dat de Apostel daarbij eigenlijk de aandacht hier bepalen wilde.

JEZUS CHRISTUS, onze Heer en Heiland, is altoos en bestendig dezelfde, dit is het, dat wij hier leeren opmerken.

Stel-

Stellen wij ons nu, bij deze nieuwe jaarsverwisseling, eens in eenige bijzonderheden voor: wat dit zegt, — en welke leeringen daar uit, voor en door ons, bij wettige gevolgtrekking, moeten worden afgeleid?

Gelijk God, zoo is ook JEZUS CHRISTUS onveranderlijk. Bij hem is geene verandering noch schaduw van omkeering. Gelijk hij van eeuwigheid reeds was, zoo blijft hij ook bestendig, onder het vervliegen der jaren en het heenrollen der eeuwen, aanwezig. Gelijk hij, wat zijne verhevene natuur, welke hij met den Vader gemeen heeft, aangaat, onveranderlijk is, zoo is hij ook bestendig dezelfde in zijne denkwijze, eigenschappen en karakter, onveranderlijk in zijne leer en beloften.

Betoonde hij zich, in zijn gansche verkeer op deze aarde, steeds den liefderijken, meewarigen, barmhartigen menschenvriend, den altoos bereidvaardigen trooster der treurigen, den vrijmoedigen verdediger der onschuld, den magtigen redder van ongelukkigen en vergevingsgezinden verhoorder der boetvaardigen; die zelfde groote vriend van ons geslacht is hij, sints dien tijd altoos gebleven, is hij werkelijk nog, en zal hij eeuw uit eeuw in altoos blijven.

Gelijk Hij in zijn leven, hier, alles voor de zijnen over toonde te hebben, zoo heeft hij ook nog voor zijne hartelijke beijders de teederste liefde; zoo dat hij niets achter laat, wat ter bevordering en volmaking van hun geluk noodig is, en eeuwig zal hij die voor de zijnen zoo gunstige denk- en handelwijze behouden.

Was hij toen altoos gereed, om ongelukkigen die tot hem kwamen of gebragt werden, en op zijne goedheid en grootheid geloovig vertrouwden, te helpen en te genezen; nog zal hij de zulken, die hartelijk op hem zien en heil-

Digitized by Google

heilbegeerig met ootmoed en geloof zich tot Hem wenden, niet hulp- en troosteloos laten, en eeuwig zal hij die goede en magtige medicijnmeester voor zijne heilbegeerige verecrders blijven.

Betoonde hij zich toen steeds genadig en barmhartig aan echte boetvaardigen, die in waarheid berouw hadden over hunne vorige wanbedrijven, zoo dat hij hun liefderijk vergiffenis van hunne zonden schonk, onder voorwaarde van zich in 't vervolg van de ondengd zorgvuldig te wachten en ware godzaligheid te beoefenen; zoo zal hij ook noch nu, noch in volgende eeuwen, iemand ongenadig van zich stooten, die met schuldbekentenis, waarachtig berouw, en een welberaden oogmerk om zich in 't vervolg voor het kwade te wachten, en naar zijne bevelen te leven, in het gebed tot hem zich om vergeving wendt.

Handelde hij toen geheel zonder aanneming des persoons, was hij te voren Rijken en Armen, Joden en Heidenen, Grieken en Romeinen, Samaritanen en Tollenaars, Farizeërs en Sadduceërs, op zich zelve even genegen, zoo dat hij niemand om zijne afkomst, rijkdom, armoede, stand, sekse of jaren schuwde, maar allen die hem met een opregt geloof aannamen, onder het getal zijner gunst- en volgelingen wilde erkennen; ook nu nog en altoos zal hij dit zijn. — Ook nu en altoos is hij genegen, om allen, zonder eenig onderscheid, die hem waarachtig belijden en volvaardig gehoorzamen, als zijne belijders en vrienden te erkennen, en hen te doen deelen in alle de heilgoederen, voor zijne Gemeente verworven.

Maar ook — en dit moeten wij vooral ook niet vergeten hier bij op te merken, — gelijk hij te voren zich een vijand betoonde van open-

Digitized by Google

bare goddeloozen, onverbeterlijke zondaars, verharde booswichten, snoode bedriegers en verfoeijelijke huichelaren (als velen van de Farizeesche gezindte); ook nu nog en tot in eeuwigheid, heeft hij eenen innigen afkeer van de zoodanigen, die weigeren hem te erkennen en te gehoorzamen, of valschelijk hem betuigen toegedaan te zijn, zonder in hun hart hem ware liefde en eerbied toe te dragen, van hardnekkige godvergeters, onwillige deugnieten en ondraaglijke valschaards.

Was hij toen bewonderenswaardig verstandig, in zijn verkeer met de menschen en in het bestuur der zijnen, ook nu nog heerscht diezelfde verhevene wijsheid in zijn gezegend bewind der wereld in 't gemeen, en van zijne opregte belijderen in 't bijzonder, en alzoos zal de uitnemende grootheid van zijn verstand den zijnen blijken, tot dat, ja ook dan nog, wanneer hij als zijnen schepter in den schoot des vaders (*Cor.* XV: 24.) zal hebben neêrgelegd en zijne gunstgenooten door hem de heugelijkste genoegens eindeloos smaken zullen.

Met weinige woorden, — dezelfde dien hij zich reeds hier op deze aarde betoonde, is hij ook nu nog, terwijl Hij in zijne Middelaarsheerlijkheid, de hoogste magt in Hemel en op Aarde uitoefent, in naam des Eeuwigen Vaders.

Maar ook ten aanzien van zijne leer, is JEZUS CHRISTUS, onze Heer, dezelfde. 't Geen hij hier op aarde zijnde leerde, hebben wij aan te merken als nog heden door hem gepredikt wordende. In géen een opzigt verschilt hij hier van nu nog, of zal hij daar van immer verschillen.

Leerde hij toen, dat niemand een regt belijder van hem zijn kan, zonder geloof en bekeering, ook nu nog en in eeuwigheid zal niemand onder het getal zijner geliefde gunstgenooten,

be-

Digitized by Google

behooren, noch dus als een waar Christen door hem aangemerkt worden, die weigert aan deze van hem gevorderde voorwaarden te voldoen. Prees hij toen de ware nederigheid, opregtheid, bescheidenheid en milddadigheid ten sterksten aan; ook nu nog bemint hij die edele deugden en vordert derzelver betrachting van de zijnen. Gebood hij toen den menschen, om boven alles op de beoefening van de liefde Gods en des naasten, zich onvermoeid toe te leggen; ook nu nog en altoos wil hij, dat wij menschen, deze twee onveranderlijke grondbeginselen van ware godsvrucht en echte deugd, zoo vast zullen aannemen, dat wij naar dezelve ons geheel gedrag omtrent God en alle onze medemenschen regelen.

Verklaarde hij toen rond uit, dat de mensch, die iemand, of iets in de wereld boven hem lief had, niet waardig; maar ook niet geschikt was zijn discipel te zijn, en dat men des noods alles voor hem en zijne belijdenis over moest hebben, om een getrouw volgeling van hem te zijn; ook nu nog en altoos vordert hij van hen, die zich naar zijnen naam willen noemen, dat zij hem boven alles in de wereld lief hebben en toonen zullen, dat niets hun te dierbaar is, voor de getrouwe aankleving van, en de bereidvaardige gehoorzaamheid aan hem.

Alles wat hij te voren verboden heeft, wil hij dat wij nog zorgvuldig vermijden zullen; alles wat hij bevolen heeft, vordert hij nog van zijne belijderen.

Beloofde hij toen zijne gunst, voorbidding, bescherming, en liefdezorg aan alle zijne vrienden en vriendinnen! ook nu nog is hij en altoos zal hij blijven, de magtige voorspraak bij den Vader, de bewaarder en de behartiger der belangen van de zijnen. Verzekerde hij op de

tarde, dat een iegelijk die in Hem geloofde en hem opregt belijden zou, zeker in de vriendschap met God deelen, en zalig worden zou; ook nu nog en altoos is hij daarin onveranderlijk dezelfde, ook heden en vervolgens spreekt hij ons: op deze liefderijke wijze toe, in zijn Evangelie woord: wie zich in mijnen naam laat doopen, mij belijdt en gehoorzaamt, zal van Gods toorn ontheven, en der eeuwige zaligheid deelachtig worden. Gelijk nu bijna 18 Eeuwen geleden, zoo roept hij ook nu nog allen, die onder de nieuwe Huishouding der genade leven, gulhartig, door zijn woord, en door zijne knechten toe: *Komt allen tot mij, Gij die vermoeid en belast zijt, en ik zal u ruste geven voor uwe zielen. — Neemt mijn jok op u, want mijn jok is zacht en mijn last is ligt.* Leerde hij toen, dat de menschen steeds waakzaam zijn, en biddende behooren te werken, ijverig zijnde in het betrachten van goede werken, zoo dat de een den anderen tot een voorbeeld verstrekke, en voorbij zoeke te streven; ook nu nog zegt hij tot ons: waakt, bidt, weest ijverig in de bekeering en laat uw licht alzoo schijnen voor de menschen, op dat zij uwe goede werken zien, en uwen Vader die in de Hemelen is verheerlijken mogen.

Maar, maakte hij, eindelijk, ook den genen die hem hooren mogten, wel eer bekend, dat zij die hem moedwillig verwierpen en weigerden zich door hem te laten leiden, leeren en verbeteren, zijne ongenade ondervinden en eenmaal, bij zijne doorluchtige toekomst ten gerigte over allen, verstommen, en gelijk de dwaze maagden in de gelijkenis, eeuwig uitgesloten blijven van de Hemelsche bruiloft; ook nu nog laat hij ons aanzeggen: die niet geloofd zal hebben zal verdoemd worden, en met alle werkers

der

Digitized by Google

der ongeregtigheid verloren gaan. Gelijk voor eenen PAULUS, zoo is ook nog zijne genade voor de zijnen genoeg. — Hij is en blijft altoos met zijne Gemeente, zoo lang men hier zijnen dood zal kunnen verkondigen.

Op deze of soortgelijke wijze onze beschouwing uitbreidende, gevoelen wij het zinrijke, het veel zeggende van 's Apostels waarachtige verklaring, — hoe uitmuntend dezelve met het groote oogmerk van geheel den Zendbrief strookt, waarin dezelve voorkomen, (Men vergel. *Hoofdstuk* I: 11. —. VII: 24. enz.) hoe aan- en bemoedigend dezelve waarlijk is, en hoe geschikt ter eerbiedige overdenking bij de verwisseling des jaars; maar ook, tot welke belangrijke leeringen dezelve aanleiding geeft.

Bepalen wij hierbij nu dan ook nog kortelijk onze aandacht, ten einde zoo ook te beter nog te gevoelen, hoe zeer deze tekst ter overweging geschikt is, bij het gevoel en de ervaring van het wisselvallige en voorbij vlietende van alles.

1.) Dezelve behoort ons op te leiden, om JEZUS CHRISTUS, in zijne onveranderlijke standvastigheid na te volgen.

Eenen Leerling past het zijnen Meester na te volgen, alzoo voegt het ook den Christus-belijder, den Leerling van JEZUS CHRISTUS, zeer hem, zijnen grooten Heer en Meester, na te volgen, en zich ten voorbeelde voor te stellen. Trouwens, Hij verklaarde zelf: *Ik heb u een voorbeeld gegeven, op dat, gelijkerwijs ik gedaan heb, gijlieden ook doet.* Joan. XIII: 15. Ook hebben zijne Apostelen daarop menigmalen aangedrongen, bij voorbeeld, Paulus, *Fil.* II: 5. *Christus heeft ons een voorbeeld nagelaten, op dat gij zijne voetstappen zoudet navolgen.*

Het voegzame en betamelijke hier van, loopt

Digitized by Google

een legelijk tertfond in het oog, zoo dat hen geen verder betoog moest noodig hebben. Doch, hoe zullen wij nu, in deze bijzonderheid, Hem, den onveranderlijken, kunnen navolgen, die eeuw uit eeuw in, altoos dezelfde is, daar wij zoo wisselvallig en veranderlijk zijn? Het is in der daad waar, dat wij Hem hierin niet geheel gelijk kunnen worden.

Maar zou dit ons ontslaan van onze verpligting, om, zoo veel in ons is, als van verre hem hierin na te zoeken te volgen? Neen zeker, even min als wij vrijheid hebben, om het schoone en groote voorbeeld van JEZUS in andere deelen, als bij voorbeeld: in nederigheid, zachtmoedigheid, ijver, geduld, onderwerping aan 's Vaders wil — vergevens-gezindheid en vertrouwen enz. niet te volgen, of uit het oog te verliezen, om dat het zeker is, of omdat wij bevinden, dat wij tot de volkomenheid, daarin, hem niet gelijk kunnen worden.

Maar, hoe hebben wij hem hier in dan na te volgen? Zoo, dat wij toezien, ons zelve gelijk te blijven, en niet aan de baren der zee gelijk, nu dus, dan zoo te denken, te spreken en te handelen, dat wij het midden houden tusschen stijfhoofdigheid en ligtzinnig- of veranderlijkheid. Een vast karakter voegt den Christen, die JEZUS beijdt. Wij hebben in het goede altoos, onverzettelijk en onveranderlijk te blijven, om niemand noch iets, om lief noch leed, goede beproefde grondbeginselen te laten varen, noch ons te laten hinderen, veel min te rug te doen houden, in het verrigten van 't geen goed is.

2.) Bijzonder leidt deze belangrijke Apostolische betuiging ons natuurlijk op, en moedigt dezelve ons aan, om standvastig aan JEZUS verbonden te blijven, hem getrouw tot aan den

dood

Digitized by Google

dood te belijden en volvaardig in alles te gehoorzamen. Dit moet, dunkt ons, een ieder gevoelen, die met eenige aandacht hier op let. De volkomene gelijkheid aan zich zelven en de onbeweeglijke standvastigheid van onzen Grooter Heer en Meester, moet eenen iegelijk zijner leerlingen en onderdanen aansporen, om hem steeds volstandig te blijven aankleven. Gelijk het voorbeeld van den dapperen Krijgs-Overste den braven krijgsman aanvuurt, om in navolging van hem moedig in den krijg te gaan, en steeds getrouw zijne orders uit te voeren; zoo moet ook het bestendig voorbeeld van JEZUS, zijne onveranderlijke standvastigheid, den regt gezarden Christen onwankelbaar doen zijn, in de belijdenis en vereering van hem en in de getrouwe gehoorzaming aan zijne beveelen.

De schrandere Schrijver, van dezen uitmuntenden brief, begreep dit ook zoo. Daarom, — dus schreef hij, *Hoofdstuk* I. moeten wij ons te meer houden, aan 't geen van hem gehoord is (aan zijn Evangelie) op dat wij niet t'eeniger tijd doorvloeijen. — Want — zoo leerde hij, *Hoofdstuk* III: 14. want wij zijn CHRISTUS deelachtig geworden, (hem ingelijfd, leden van zijn ligchaam, met hem vereenigd) zoo wij anders het beginsel dezes vasten gronds, ten einde toe vast behouden. Dewijl wij dan — zoo leest men *Hoofdstuk* IV: 14. zoo groot eenen Hoogepriester hebben (den onveranderlijken, eeuwigen) die door de Hemelen is doorgegaan, zoo laat ons deze belijdenis vasthouden. — Maar wij begeeren (deze is zijne vermaning *Hoofdstuk* VI: 11.) dat een iegelijk van u dezelfde naarstigheid bewijze, tot de volle verzekerheid der hope, tot den einde toe, op dat gijlieden niet traag wordt, maar navolgers zijt der genen, die door geloof en langmoedigheid de beloftenis-

Digitized by Google

sen beerven. En *Hoofdstuk* XII: 11 *en* 15. Laat ons met lijdzaamheid loopen de loopbaan die ons is voorgesteld, ziende op den Oversten Leidsman en voleinder des geloofs, JEZUS, — toeziende, dat niet iemand verachtere van de genade Gods, — dat niet eenige wortel der bitterheid opwaarts spruitende, beroerte make, en door denzelven velen verontreinigd worden. Daarom, schreef hij, eindelijk, ook in dit zelfde Hoofdstuk, onmiddelijk op onze tekstwoorden: wordt niet omgevoerd met verscheidene en vreemde leeringen; maar — dit ligt er stilzwijgend in opgesloten, — houdt u standvastig en alleen bij de leer van JEZUS — gelooft, belijdt en gehoorzaamt dezelve, en die alleen, geheel en bestendig; zonder u door iemand of iets hiervan af te laten brengen, of in deze uwe denk- en handelwijze te laten slingeren.

Hierop komt eigenlijk zijn gansch betoog, en in geheel dezen Zendbrief, en in dit Hoofdstuk neder: — wij hebben zulk eenen grooten Hoogepriester, Heer en Hoofd, den eeuwig levenden en verheerlijkten Zoon van God, den zoo in wezen en karakter, als in zijne leer en beloften, onveranderlijken, JEZUS CHRISTUS, die altoos, en in alle Eeuwen, zoo die voorbij snelden, nu is of nog volgen zullen, dezelfde is. Wij moeten hem derhalven ook standvastig en onwankelbaar blijven erkennen, eerbiedigen, beminnen, belijden en gehoorzamen, al zouden wij hierom ook nog zoo veel op deze wereld moeten uitstaan. Niets, volkomen niets, moet in staat zijn, om ons Hem ontrouw en van hem afvallig te maken. Het moet dan ons vast, welberaden en onwankelbaar voornemen zijn, om hem hartelijk lief te hebben, bestendig aan te kleven, en tot den laatsten snik toe getrouw te blijven; ten einde alzoo in die heerlijke rus-

Digitized by Google

ruste in te mogen gaan, welke hij voor zijne standvastige vereerders bereid heeft.

Zoo zijn wij ongevoelig tot eene derde leering, of gevolgtrekking, genaderd, welke wij in de laatste plaats vermelden moeten. De in deze verklaring vervatte gewigtige waarheid, behelst eenen aangenamen troostgrond, voor den waren Christen, en eene krachtige aanmoediging, om zich geheel op Jezus te verlaten, en zonder eenige twijfelmoedigheid te vertrouwen en te wachten, op de aanstaande blijde vervulling zijner dierbare beloften. Wes Jezus Christus wispelturig en veranderlijk van karakter, van denk en handelwijze, in zijne beloften, bedreigingen, beveten en verklaringen, gelijk de menschen, dan kon men zich t'eeniger tijde, in zijn vertrouwen op hem en op de in zijne beloften gegronde aangename vooruitzigten, jammerlijk bedrogen vinden; dan was er grond van te vreezen, dat men zich in zijn geloof aan en op hem welligt misrekenen zou. Maar, nu wij uit den Bijbel weten, nu de heilige schrijver van dezen brief, door Gods onfaalbaren geest geleid, ons, met de beschouwde woorden, ronduit verklaard, en hij ons dus zelf verzekeren laat: *dat hij gisteren en heden dezelfde is, en in alle eeuwigheid*, nu is het dan ook eene uitgemaakte, zekere waarheid, dat niemand, die op hem bouwt en op zijne leer en verdiensten vertrouwt, immer beschaamd zal of ook kan uitkomen. Nu kan men zich veilig op alle zijne liefderijke aanbiedingen van genade, vergeving en heil, op zijne hartwinnende, roerende verklaringen, en op zijne vertroostende beloften van vergiffenis en zaligheid, volkomen verlaten. Nu is het zeker, dat elk die hem waarachtig gelooft, opregt belijdt en volvaardig gehoorzaamt, niet verderven, niet verloren gaan, geene verdoemenis te vreezen hebben,

Digitized by Google

maar het eeuwige leven beerven zal. Nu is het ontwijfelbaar, dat hij thans nog, in den hemel, in zijne heerlijkheid, gelijk hij beloofde, een wakend oog ten gobde op alle zijne vereerders gevestigd houdt, de zaak der zijnen op de best mogelijke wijze handhaaft en bevordert, en bij den dood hunne zielen opneemt in heerlijkheid, ja hen naar hunne geheel menschheid, naar ziel en ligchaam beiden, eeuwig zalig zal maken. Men zou nu bespottelijk dwaas handelen, met, aan zijne aanstaande toekomst ten oordeele over alle menschen, eenigzins te twijfelen. Nu weten wij zoo zeker, als of wij het reeds in alles zagen, hij zal alle zijne beloften, ja en amen maken, en niets van zijne gezegende leer zal onvervuld blijven. Hij zal, bij de voleinding der eeuwen, een eeuwig, onherroepelijk, onpartijdig, allerregtvaardigst vonnis over allen vellen, en de zijnen dan voor altoos die heerlijkheid doen beerven, welke hij, door zijne menschwording, door zijne leer, lijden, dood, vernedering en verhooging, verworven en verzekerd heeft. Nu moge dan veranderen, heen vlieden en ontvallen, wat er wisfele, keere en verloren worde, nu moge elk jaar ons nader aan het graf brengen, en de wereld veel van haar bekoorlijks met het klimmen der jaren verliezen, nu mogen wij weenen op het graf van onze geliefden; wanneer wij JEZUS den onveranderlijken toebehooren, dan hebben wij stof tot troost, tot vergenoeging en vreugde, dan kunnen wij welgemoed over graf en dood heen zien, dan kunnen wij met vreugde varen, op het land der ruste, en ons onuitsprekelijk verheugen, over en met onze verheerlijkte uitzigten, in hem die het beeld der Godheid en eeuwig dezelfde is, en met wien men nimmer, nimmer bedrogen uitkomt. Wat zouden wij ons dan, wanneer onze zin-

Digitized by Google

zinsprenk, die van Jezus bestaan en karakter, zoo denzelfde is, tegen de toekomst bevreesd maken, en weemoedig vragen: wat zal ons in dit jaar misschien overkomen, welke rampen ons treffen, welke smartelijk verliezen ons in rouwe dompelen? zal de dood ook ons in dit nieuwe tijdperk treffen? Neen, dat komt voor den Christen niet te pas, die zien mag op de hier gepredikte aangename, zoo wel als eeuwig zekere waarheid, daarmede op en voor zich zelve regt werkzaam is, en dus ook zorge draagt, dat dezelve op hem den gewenschten invloed hebbe. Wat kunnen wij dan elkanderen, geeerde landgenooten! beter en gepaster, bij den aanvang dezer nieuwe jaarsverwisseling toewenschen, dan dit: dat wij, of aanvankelijk, of bij vernieuwing, meer en meer bepaald mogen worden, bij en werkzaam met deze bemoedigende waarheid, van het onschatbaar Evangelie; zoo dat wij daar van al het aan- en bemoedigende gevoelen, en in staat gesteld worden, om, met dankbare erkentenis van de veelvuldige goedertierenheden des Heeren, en onder den gezegenden invloed van den heiligen geest, aan het beste grondbeginsel getrouw, Jezus Christus den onveranderlijken, standvastig aan te kleven, tot aan onzen dood (1)? Wij wenschen dit dan ook, bij den aanvang van het jaar 1819, onze geachte lezers en lezeressen hartelijk toe, en betuigen opregtelijk, dat wij, gevoelig voor de steeds toenemende belangstelling en aanmoediging, welke wij ontwaren mogen, in het aanwenden onzer pogingen, om dit tijdschrift algemeen belangrijk te maken, vastelijk voornemens zijn, om op denzelfden weg voort te gaan,

(1) Men vergelijke eens uit dezen zelfden brief, aan de *Hebreën*, hoofdstuk IX: 12, 15. X: 21. XII: 28.

Digitized by Google

gaan, en onpartijdig, zoo wel als getrouw, en waarachtig, zoo wel als bescheiden, alle onze pogingen aan te wenden, ten einde de ware verlichting, beschaving, veredeling, verbetering en aldus het wezenlijk heil onzer medemenschen, tijd en landgenooten, in de vreeze Gods te bevorderen.

Mogten wij hierin wel slagen, mogt dus het ongeloof beschaamd, het bijgeloof verminderd, het zedenbederf tegengewerkt, en die ijver meer en meer in ons vaderland worden opgewekt, welke, wars van alle sektenhaat, dweeperij en zelfsvervoering, ons vurig maakt in de beoefening van het reine Christendom, de waarheid in liefde leert betrachten en onveranderlijk hem, tot den dood getrouw, doet aankleven, *die gisteren dezelfde is, en heden en in alle eeuwigheid!*

1 Jan. 1819. *De Redactie.*

Aan den Heer Redacteur der Boekzaal.

Mijnheer!

Bij het doorbladeren van eenige oude Manuscripten, voorheen aan een Nonnen-Klooster alhier, toebehoord hebbende, trof ik, onder anderen, het Stukje aan, dat ik de vrijheid neem, UEd. toe te zenden, om hetzelve, des verkiezende, in het Mengelwerk der *Boekzaal* te plaatsen.

Ik noem mij, met achting,

UEd. Dienstwilligen Dienaar,

H..sd.n 3 Jan. 1819. P.

EEN HANDVOL WIJSHEID, UIT DE LAATSTE HELFT DER VIJFTIENDE EEUW.

Wilt ghi in doechden voertgaen, soe seldi lee-

Digitized by Google

leeren een hantvol wijsheits, dat sijn vijf punten, op elken vingher een punt.

Aen den *eersten* vingher suldi leren: alle uren God aanroepen in uwer herten, dat is also dicke als ghi cunt, ende segghen met corten woerden, of ghedachten aldus: o lieve here ontfermt u mijnre: of God wilt dencken in mijn hulpe, here coemt mi te hulpe haestelicken: oft, o soete maghet Maria bidt voor mij.

En de somtijt seldi u selven toe spreken: nu willic dit, ende dat doen om Gods wil, nu willic dit ende dat laten, om Gods wille als t u qualic gaet, nu willic dit ende dat liden om Gods wil. als t u wel gaet, nu wil ic God dancken, ende loven, om sijnre goetheid willen.

Aen die *ander* vingher selt ghi leeren, alle avent uwe consciencie ondersoeken, hoe ghi alle dien dach toe ghebracht hebt, heb dien wel toegebracht, soe danckes Gode, dat hi u die gracie ghegeven heeft; mer hebbe dien qualiken toeghebracht soe valt op uwe knien, ende belijt u sculd voer die teghenwoerdicheit Gods, ende bidde hem om verghiffenisse; ende maect altoes, weder een goet opiet, dat ghi u trouwelic beteren selt.

Voert, aan dien *derden* vingher selt ghi leeren alle weken u eens te biechten; of om die twee of drie weken ten lansten, ende wachtet u voer langhe biechten van cleijn dagelics gebreken, daer ghi u nijet wel en cont voer hoeden, mer hebt een rouwich hert, ende begheert ghenade. ende laet u in die ghenade Gods.

Voert, aan die *vierde* vingher, silt ghi leeren alle maent, ten heilighen Sacrament te gaen, dat is alle onser vrouwen daghen, ende alle hoechtiden, ende alsoe dic als ghi misse hoert buten doot sunden, soe mog het ghi met uwer oetmoedigher minlicker begheerten gheestelic

dat

Digitized by Google

dat weerdighe heilighe Sacramente ontfanghen met uwer zielen.

Voert dat *vijfftien* punt, dat aan dien vijffte vingher bereijkent is, dat is, dat ghi alle jaer, eens u testament maect, ende verauwer, ende alle u scult betaelt. Siet heb di deze hant vol wijsheiden met u, soe sidi altoes bereit te sterven.

CHRISTEN KINDEREN IN TURKIJE.

Bijna alle waardigheden in het geheele Turksche Rijk, worden met Christenkinderen bezet, die of in den krijg gevangen, of van de Basa's geschonken, of in hun negende en tiende jaar hunne moeders als tribut uit de armen geruke worden. Het aantal van kinderen, op deze wijze verkregen, beloopt jaarlijks eenige duizenden.

De schoonste en meest belovende dezer kinderen, worden in onderscheidene Serrails verdeeld, waar zij in den Mahomedaansche Godsdienst en wetten, in wetenschappen en andere dingen, onderwezen worden. In het Serrail te *Konstantinopel*, worden slechts die genen gebragt, welke in deze oefeningen het meest uitmunten. Daar verdeelt men hen in twee klassen. De eerste en voornaamste bestaat uit de Schoglans, die tot de hoogste en gewigtigste ambten van het Rijk bevorderd worden, de andere uit de Azamoglans, die tot alle verrigtingen, waar toe vooral ligchaamssterkte noodig is, gebruikt worden. De Schoglans moeten vooral wel gemaakt, en goed van begrip zijn, op dat zij den Keizer met er tijd, op eene waardige wijze, dienen kunnen. Men wende alle mogelijke vlijt en strengheid, bij hunne opvoeding, aan. Zij moeten door vier Orden of Schode-

len gaan, waarin zelfs de kleinste misslag met onbarmhartige strengheid gestraft wordt.

De gesnedenen, hunne wreede leermeesters, sparen den stok bij hun onderwijs niet, maar de leerlingen verdragen dit met mannelijk geduld, in de hoop, om eens tot de gewigtigste ambten bevorderd te worden.

Volgens de wetten van het Rijk, moeten alle deze ten dienste des Keizers opgevoede Kinderen, uit Christenen geboren zijn, terwijl men vooral ook op schoonheid en goede geboorte zien moet. Het gebeurt echter somtijds, dat de Capi-Aga, of Opperhofmeester in het Serrail, die de voornaamste der witte gesnedenen is, geboren Turken, van buitengewone talenten, onder de Schoglans plaatst. Dit is echter zeldzaam, en kan alleen, door een bijzonder verlof van den Keizer, geschieden, die liever van Christen Kinderen, die in den Mahomedaansche Godsdienst opgevoed zijn, wil bediend worden.

Dit is, met korte woorden, de oorsprong der Grooten aan het Turksche Hof, die allen slaven van den Monarch zijn. Dewijl zij hunne Ouders niet kennen, zoo beminnen zij den Monarch als hunnen Vader, in wiens dienst en door wiens gunst zij alleen tot hooge waardigheden bevorderd kunnen worden.

OVER DE LEEUWEN VOOR HET ARSENAAL TE VENETIE.

Bij de intrede in het reusachtig Arsenaal te *Venetie*, dat als een levendig geschiedboek is van de voormalige zee-heerlijkheid van deze bruid der zee, staan, aan beide zijden, twee kolossale Leeuwen van marmer, eerwaardig door de kracht der leden, en der borst en den adel

van

Digitized by Google

van het hoofd, door de aloude beteekenis van deze gezelschappers der Goden, die reeds in den Godsdienst der Frijgiers, Egijptenaren en Grieken, een zinnebeeld van kracht en almagt waren, en hier insgelijks als een beeld der onde magt van *Venetie* staan; en merkwaardig, als sprekende gedenkteekenen van eenen lang verloopenen tijd, uit welks puinhoopen zij met reusachtigen trots te voorschijn treden, als herinneringen aan het trotsche Athene, welks haven Piraeus zij eens versierden, en waar men thans nog hunne voetstukken toont. Van daar heeft zeede Veldheer van *Venetien*, en namalige DOOR, FRANS MOROSINI, in het jaar 1687, als zegeteekenen, in zijn vaderland gebragt, na dat hij den turkschen Sultan SOLIMAN III, Morea en hierop Athene, na een ongelukkig bombardement, ontnomen had, dat het heerlijk tot daartoe bewaard Pantheon, verwoestte.

De Senaat eerde den Overwinnaar door eene metalen buste, en den bijnaam van den Peloponezer, en besloot, met deze Leeuwen het tuighuis te versieren.

Ter linker zijde van het Arsenaal, staat de oudste Leeuw op de achterpoten zittende en met kracht op de voorpoten steunende; in welke stelling de muskelen der borst en des lijfs met kracht te voorschijn treden. De manen hangen met konstige achteloosheid over den ruggraad en borst.

Onder de borst heeft een vreemdeling ingegraven: *hic fuit Nicholaus Bres die* XXVI. *Marci* 1485. Op het voetstuk staat het opschrift van *Venetie*: *Franciscus Maurocenis Peloponesiacus expugnatis Athenis marmoreas Leonum simulacra triumphali manu e Piraeo direpta in Patriam transtulit futura Veneti Leonis quae fuerant Minervae Atticae ornamenta.*

De

Digitized by Google

De andere plaats aan den ingang bestaat de liggende Leeuw, waarin het rusten van het wilde dier op het natuurlijkste uitgedrukt is. Onder staat het opschrift: *Athenienſia Venetae Claſſis Trophaea Veneti ſenatus decreto in Navalis Veſtibulo Conſtituta.* Op deze volgt eene zittende Leeuwin, in de houding van den eersten; met het opschrift: *Anno corcijrae liberatae.* Daar nevens, tegen over het kanaal van het tuighuis, is een rustende kleine Leeuw; op welks voetstuk geschreven staat: *ex Atticis*; in zijne linkerzijde is ingegraven: Αθηναδεν, naar den Dorischen tongval.

INVOERING DER INQUISITIE IN SPANJE.

(Uit L'Histoire Critique de l'Inquiſition d'Espagne, par LORENTE.)

De Inquisitie, die eerst in *Arragon* bestond, werd ook, na de vereeniging van dat Rijk met *Kastilien*, door het huwelijk van FERDINAND, met ISABELLA, en door den dood van HENDRIK IV, ingevoerd in *Spanjen*, en heeft daar geheerscht van het jaar 1481 af. Tot vreugd van geheel *Europa*, werd dit Geregtshof voor eenige jaren afgeschaft, maar door den tegenwoordigen Koning weder ingevoerd, tot verdriet van elk weldenkend Spanjaard.

De krijg met de *Albigenzen* was het voorwendsel, waarvan de Pausen zich bedienden, om de Inquisitie het eerst in te voeren; maar wat de tegenwoordige betreft, wendde men, om die in te voeren, de noodzakelijkheid voor, om den afval der Spaansche bekeerde Joden, te straffen.

Het is van belang aan te merken, dat de be-

langrijke handel, dien de Spaansche Joden drevan, gedurende de XIVde Eeuw, het grootste gedeelte der schatten van dit Schier-Eiland in hunne handen bragt. De Christenen welke meest alle hunne schuldenaars waren, werden, door zijd gedreven, al ras hunne vijanden. Deze vijandschap werd gaande gehouden, door eigenbelangzoekers en dweepers, en hier uit ontstond dikwils oproer, in alle de Steden van het Rijk. In het Jaar 1391, vermoordde het gepeupel in de Steden meer dan 5000 Joden. Men hoorde dat sommigen den dood ontkomen waren, door Christenen te worden, velen volgden dit na om hun leven te redden, de Kerken werden opgevuld met Joden van beide sekse, van allerlei jaren en stand, die zich haasteden om den doop te ontvangen. Binnen kort deden meer dan 100,000 familiën, dat is een millioen personen, afstand van de wet van MOZES, om het geloof van JEZUS te omhelzen.

Het getal der bekeerden, nam zeer aanmerkelijk toe, gedurende de tien eerste jaren der XVde Eeuw, door den ijver van VINCENT-FERRIER en andere Zendelingen, die, toen het voorheen gemelde oproer losgebarsten was, begonnen tegen de Joodsche wet te prediken, om hen, die dezelve volgden, te bewegen daarvan afstand te doen.

De bekeerde Joden, gaf men den naam van *Nieuwe Christenen*, dewijl het slechts korten tijd geleden was, dat zij het Christendom omhelsd hadden.

Daar nu de vrees des doods, meer dan waare overtuiging de reden geweest was, van de bekeering dezer Nieuwe Christenen, en daar de hoop om met de Christenen eerposten en openbare bedieningen te bekleeden, een groot aantal overgehaald had om den doop te ontvangen,

gen, zoo kon het niet anders, of velen moesten wel dra berouw hebben, dat zij hun oud geloof hadden afgezworen. Zij keerden dus heimelijk tot het Jodendom te rug, terwijl zij zich evenwel uitelijk hielden, als of zij oprégte Christenen waren.

De dwang, dien zij zich hierdoor moesten aandoen, was te groot, dan dat hunne ware meening lang verborgen zou kunnen blijven. Velen hunner werden als Joden herkend, en dit was de reden die FERDINAND DEN Vden bewoog, om het Geestelijk Geregtshof in te voeren, dat de Inquisitie genoemd wordt. In de daad echter bewoog hem daartoe de zucht, om zoo doende, groote goederen verbeurd te kunnen doen verklaren, en SIXTUS IV, moest de invoering van zulk een Geregtshof goedkeuren, dewijl dit dienen zou, om het Pausselijk gezag te staven. Aan deze dubbele beweegreden, onder den schijn van ijver voor de verdediging des geloofs, is de Spansche Inquisitie zijnen oorsprong schuldig.

MERKWAARDIG VONNIS VAN EENEN REGTER IN PEKING.

Een rijk opziender over de Chinesche manufakturen, voornemens zijnde, om eene lange reis door het Keizerrijk te ondernemen, vertrouwde zijne beide zonen aan eenen Gouverneur. Beide kinderen hadden eenen goeden aanleg, en de Vader nam de reis onbezorgd aan, dewijl de man dien hij bij hen liet, hem van personen was aangeprezen, waarop hij zich meende te kunnen verlaten.

Naauwlijks was hij op reis, toen de Opvoeder terstond van gedrag veranderde, en zich als een ri-

tirus gedraeg. Hij begon met alle eerlijke lieden uit het huis te jagen, en elk die zijne maatregelen hinderlijk zijn kon, te verwijderen.

De Opziender werd weldra onderrigt van het geen er voorviel, maar hij geloofde het niet, dewijl hij zich niet verbeeldep kon, dat de beschermheeren van den Gouverneur, hem zoo schrikkelijk zouden bedrogen hebben.

Dit alles echter zou nog te verdragen geweest zijn, indien de slechte Opvoeder zich slechts eenigzins had toegelegd, om de talenten zijner voedsterlingen te ontwikkelen, maar hij maakte van deze veelbelovende kinderen, een paar lompe, heerschzuchtige, losbandige menschen; die even zoo valsch als wreed waren.

Na verloop van zes jaren, kwam de de ongelukkige Opziender terug, en zag nu te zeer, maar te laat, de waarheid van alle die berigten, die hij ontvangen had, en dit was voor hem eene des te bedroevender ondervinding, dewijl hij een braaf man en goed Vader was.

Hij vergenoegde zich met den man, die hem zoo veel verdriet veroorzaakt had, weg te jagen, maar hoe verwonderde hij zich, toen hij voor de vierschaar van den mandarijn gedaagd werd, waar de lage Opvoeder een pensioen begeerde, dat hij zeide dat hem beloofd was.

Gaarne wilde ik dit betalen, antwoordde de Vader den Regter, ja dubbeld zoo veel, indien deze booswicht mijne kinderen zoo opgevoed had, als ik hoopte. Hier zijn zij, ging hij voort, weest zoo goed van ze te onderzoeken.

Na een onderzoek, dat de klagten van den ongelukkigen Vader, maar al te zeer regtvaardigde, sprak de Mandarijn het volgende vonnis uit: Den Gouverneur veroordeel ik ter dood als den moordenaar zijner Kweekelingen, maar u als Vader tot eene straf van drie pond goudzand, niet om

dat

Digitized by Google

dat uwe keus slecht was, want ieder mensch kan zich vergissen, maar om dat gij de zwakheid gehad hebt om, niettegenstaande alle waarschuwingen uwer vrienden, den man zijne plaats te laten houden. Men moet den moed hebben, een mensch ongelukkig te maken, als hij het verdient, en vooral als er het welzijn van meerderen van afhangt.

ZONDERLINGE DUIF.

(*Eene ware Goschiedenis.*)

Een Pruisisch Officier, van het Regiment LETTOW, ging met zijn Regiment van *Padetborn* naar *Quakenbroek*, in het *Osnabrugsche*. Hier had hij nauwlijks zijn kwartier betrokken, toen een Duif, een mannetje (*Columba gutturosa*) zich voor het venster plaatste, en met zijn bek, zich aan het jagen niet storende, zoo lang tegen het glas pikte, tot de Officier het opende. Zonder schuw te zijn, vloog het dier terstond binnen, en korde in de kamer, als of het er altijd geweest was. De Officier vraagt er zijnen Huisheer naar, maar deze kent de Duif niet. De Officier geeft haar voeder, en binnen kort gewent ze zoo aan hem, dat ze niet meer van zijne zijde wijkt, ja zelfs niemand vreemds in zijne kamer verdragen wil. Ieden vreemde vloog zij tegen, sloeg hem met hare vleugelen en beet hem. Na eenigen tijd, vertrok de Officier met zijn Regiment naar *Munster*, en de Duif verliet hem ook hier niet. Op den marsch plaatste zij zich, op zijnen schouder, of op zijn paard. Het schijnt dus niet maar gewoonte, aan het verblijf in de kamer, maar wezenlijke verknochtheid aan zijnen persoon geweest te zijn, die

Digitized by Google

het diertjen liet blijken. De duif was aan het paard, en het paard aan de duif ras zoo gewoon, dat zij bij het stampen van het paard, noch het paard, bij het opvliegen en nederstadderen der duif, niet schuw wierden.

Zoo dra de Officier bij de parade, of andere gelegenheden, moest afzitten, bleef de duif bij het paard, en kwam zelden ongeroepen op zijnen schouder, maar bij de minste lokking vloog zij terstond tot hem. Onder honderd paarden, onderscheidde zij het zijne en onder vele Officieren van dezelfde Uniform, herkende zij hem telkens onfeilbaar. Ja, het kwartier in *Munster*, liet hij haar ongehinderd rondvliegen, en altoos vond zij zijne kamer nauwkeurig weder. Zelfs tegen honden en andere dieren, verweerde zij zich hier. Reed hij uit, zoo zat zij naast hem; was hij uit geweest, zonder haar mede te nemen, en zij hoorde slechts zijne voetstappen of stem, zoo begon zij te roepen, gelijk een dofter zijne duif naar het nest pleeg te roepen; trad zij dan in zijne kamer, dan kwam zij met hoog opgeblazen krop hem te gemoet gevlogen, zette zich naast hem neder, en liep zoo sterk mogelijk korrende, en met den staart langs den grond slepende, rondom hem; eindelijk liep zij dan in een hoek, en lokte op nieuw, juist zoo als een dofter bij zijne duif doet.

Op den 12den October, marcheerde daarop het Regiment uit *Munster*, de duif deed den marsch te paard mede, en werd noch door de menigte van menschen, die haar omringden, noch door het blinken der geweren, noch door het gedruisch der troepen, verschrikt. Uit vrees dat zij in het krijgsrumoer mogt verloren gaan, van honger sterven of doodgeschoten worden, wilde de Officier haar eens in de nabijheid eener Stad wegjagen, maar zij week niet. Na dat het Regiment

voor

voor *Hamelen*, gelegerd was; woonde het trouwe dier, met den Heer in dezelve tent. Eens op eenen avond, bleef het weg, de Officier ging naar bed, en gaf het reeds op, om het geliefde dier ooit weder te zien; toen het op eenmaal langs den eenen kant der tent doordrong, en tot hem op het bed vloog. Eenige bataillons van het korps, bij 't welk onze Officier stond, kwamen in het vuur, maar zelfs bij het donderen der kanonnen, en het vuur van het kleine geweer, vloog de trouwe niet weg, maar bleef slechts gebuka op het paard, of op den grond, en liet slechts den duiven eigen waarschuwenden toon hooren.

Waarlijk dit overtreft alles, wat men van eenen duivenpost, in de *Levant* zeggen kan.

NIEUW SOORT VAN DUEL.

Men kende tot nu toe slechts duëllen met den degen of pistolen. In *Firbiment*, was dit onlangs anders. Een Krijgsman en een Apotheker, geraakten in strijd. De laatste, onkundig in de wapenen, sloeg twee pillen voor, waarvan er een vergiftigd zijn zoude. Wie staat mij borg, zeide de Artsenijmenger, dat gij niet onwondbaar zijt als ACHILLES? En wie weet antwoordde de Krijgsman, of gij niet aan gif gewoon zijt, als MITHRIDATES. Inval en antwoord waren van die uitwerking, dat het verschil zonder verdere gevolgen bleef.

Digitized by Google

AARDIGE GEZEGDEN.

De Franschman CHAMPFORT schreef: *L'hymen vient après l'amour, comme la fumée auprès la flamme.* (Het huwelijk volgt de liefde, gelijk de rook de vlam.) Een Hollansch meisje, las ik dit voor, en terstond zeide zij: dat is een slecht onwaar beeld; een sterke vlam brengt geen rook, maar brand voort, tot zij uitgaat, en laat als dan nog eenen gloed terug.

Zou CHAMPFORT, niet het karakter der Franschen, en het meisje dat der Hollandschen hebben willen teekenen?

Abbé FOUQUET, een Spion van den Kardinaal MAZARIN, bezorgde meenig een onverwachts vrije woning in de Bastilje. Een nieuw aankomeling zag eenen grooten hond, en vraagde lachende: waar door heeft dit arme dier de gevangenis verdiend? Waarschijnlijk antwoordde een gevangene, mishaagde hij aan den hond van den Abbé FOUQUET.

Keizer KOENRAAD III, noemde de aarde het bed van den Krijgsman, den hemel zijn dekfel, en het harnas zijn huis.

MIDDEL TEGEN NADEN IN HET GEZIGT.

Bij gelegenheid dat een Brouwersknecht, in den kokenden ketel gevallen en verbrand was, verhaalde JORSEN in zijn Journaal, dat te *Odensee* voor eenige jaren een man in een kokende suikerpan gevallen, en niet alleen gelukkig hersteld was, maar ook een geheel glad gezigt kreeg, daar hij voorheen vol naden van de pokken was. Een middel, dat hoe probaat ook, echter zeker weinige door de pokken geschondenen, bezigen zullen.

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

Het heeft Zijne Koninklijke Majesteit behaagd, bij besluit van den 23sten Dec. 1818, den Heer P. F. BRILIGERS, Med. Doct. en Chirurg. et Art. obster. Lector, aan deze Hooge School, te benoemen tot buitengewonen Hoogleeraar aan dezelve, in de Faculteit der Geneeskunde.

SCHOOL-NIEUWS.

ELBURG.

Den 28sten Decemb. 1818. Het gewone klein Examen, naar de vorderingen der talrijke Kweekelingen, van het hier, door de belangrijke bescherming van zijne Excellentie den Luitenant Admiraal VAN KINSBERGEN, gevestigde Instituut, had den 23sten en 24sten dezer plaats. Op den eersten dag, werd er des voormiddags onderzoek gedaan, naar hunne verkregene bekwaamheden, in de Latijnsche en Griekische talen, in de Fabelkunde, in de oude en nieuwe, algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis en in de oude en nieuwe Aardrijkskunde. Hunne gepaste antwoorden, en nauwkeurige overzettingen, uit klassieke Schrijvers, waar van de opgaven ook uit de moeijelijkste werken, door Heeren Curatoren, en op hun verzoek, door geleerde aanschouwers gedaan werden, gaven eene groote te vredenheid aan die-genen, welke dit onder-

Digitized by Google

zoek, met hunne tegenwoordigheid hadden gelieven te vereeren. Des namiddags had er een zeer naauwkeurig en uitgebreid examen plaats, naar de vorderingen in twee levendige, de fransche en hoogduitsche talen; waarna de belangrijke waarheden van den Godsdienst behandeld werden.

Op den tweeden dag, werd de voormiddag besteed, tot de stelkunde, hoogere en lagere Meetkunde, Natuurkunde, Natuurlijke Geschiedenis en Technologie; de betoogen door kundige Leerlingen, uit de bolvormige driehoeksmeting, de kegelsneden enz. te dier gelegenheid gedaan, werden tot groote voldoening bijgewoond, en het nut van een onderwijs in de Technologie, door de toehoorders erkend. Des namiddags, werd, na 't examen in de Rekenkunde, het onderzoek in de engelsche en hollandsche talen ondernomen, hetwelk mede gunstige bewijzen opleverde, van de moeite en naauwkeurigheid, die hier gebruikt worde, tot het leeren der levendige talen, waarna een concert door de kweekelingen gegeven werd, waarop verscheidene, op verschillende instrumenten, zich gunstig lieten hooren, ten blijke hunner vorderingen, zoo dat, bij de uitmuntende bewijzen van Teekenkunde, onder de oogen der aanwezigen gebragt, die overtuigde, dat mede een gepast gebruik, der kunsten ter harte genomen wordt.

AMSTERDAM.

Op voordragt der Heeren Curatoren, zijn door Heeren Burgemeesteren dezer stad, de openstaande Preceptoraten, aan het Gijmnasium alhier, dus vervuld geworden: dat de Preceptor A. MUSSON, van de vierde klasse, J. M. BAKKER, van de vijfde, en A. MARCOUL, van de oude zesde klasse, ieder tot de naavolgende hoogere klasse zijn

zijn opgekomen; dat tot Preceptor van de oude zesde klasse is aangesteld: de Heer A. O. VAN CAPPELLE, thans Corrector te *Arnhem*, en tot Preceptor van de nieuwe zesde klasse, de Heer H. J. MERXLO, thans nog Preceptor te *Haarlem*, welke gezamenlijk, na het einde van den half jarigen cursus, hunne nieuwe posten zullen aanvaarden.

GRONINGEN.

Den 24sten Dec. 1818. Na dat op den 21 en 22sten dezer, tot groot genoegen der Edel Achtbare Heeren, verzorgers dezer Scholen, het onderzoek der Leerlingen, in de Griekische en Latijnsche talen, en zoogenoemde bij-Wetenschappen had plaats gehad, volgde heden de plegtigheid der prijsuitdeeling, en bevordering naar hoogere klassen, begonnen, afgewisseld en besloten, met aangename accoorden der muziek. Ter opening van deze plegtige handeling, hield de Heer en Mr. W. TERPSTRA, Rector des Gijmnasiums, eene redevoering: *de Erasmi Colloquiorum familiarium praestantia atque utilitate, temporum, quibus scripta sunt, ratione habita*, d. i. *Over de voortreffelijkheid en nuttigheid der gemeenzame gesprekken van Erasmus, in betrekking tot de tijdsomstandigheden, waarin dezelve geschreven zijn.*

Hierop ging de Redenaar over, tot het afkondigen der door Heeren Curatoren, besloten bevorderingen. Van de zesde naar de vijfde klasse werden bevorderd, de edele Jongelingen: A. P. VAN ALPHEN, uit *Leijden*, 18. BUSCH KEIZER, JOH. WICHERS QUINTUS, H. J. KIJMMELL, uit *Roon*, SCATO TRIP, G. VAN TROIEN, van de vijfde naar de vierde: J. A. FEITH, O. ATZEMA KRUIGER, H. J. COHEN, A. W. C. KEUCHENIUS, uit *'s Hage*, A. T. R. BIZMA VAN HEEMSTRA, uit *Leeuwarden*, J. SWAGMAN, G. H. J. BENNEMA DE PONTHIER, van

de

de vierde naar de derde: C. MULDER, uit *Sappemeer*, P. L. DE GAVERE, RHIJNVIS FEITH, G. ANT. BOSS, JOH. WOLDRINGH, JOH. BOSMAN TRESLING, E. LEWE, van *Middelstum*. Van de derde naar de tweede: J. KEIZER, E. L. ZUIDEMA, JAC. BRAAK, ANT. RUTGERS, L. BOTHENIUS LOHMAN, H. H. OFFERHAUS, J. AIKES KRAMER, van de tweede naar de eerste: Z. SALVERDA, AYOLD TONKENS, GOZ. ACKER STRATINGH, van de eerste naar de hooge School: R. HOFSTEDE DE GROOT, W. M. DE MAREES VAN SWINDEREN, CAMP. HERM. GOCKINGA en W. H. DE SAVORNIN LOHMAN.

Met prijzen werden begiftigd, in de zesde klasse, der Latijnsche Letterkunde: A. F. VAN ALPHEN, in de vijfde: J. A. FEITH, in de vierde: CORN. MULDER, in de derde J. KEIZER, in de tweede Z. SALVERDA, in de eerste R. HOFSTEDE DE GROOT.

In de Griekische Letterkunde, zesde klasse: IS. BUSCH KEIZER, in de vijfde: J. L. TRIP, in de vierde: CORN. MULDER, in de derde: J. KEIZER, in de tweede: AYOLD TONKENS, in de eerste: R. HOFSTEDE DE GROOT.

In de eerste klasse der Fabelkunde, werd met eenen prijs bekroond, de naarstigheid van Z. SALVERDA, in de tweede: RHIJNVIS FEITH. In de eerste der oude en nieuwe Geschiedenis: GOZ. ACKER STRATINGH, in de tweede: J. BOSMAN TRESLING, in de derde: J. A. FEITH, in het vak der Aardrijkskunde, zoo oude als nieuwe, eerste klasse: GOZ. ACKER STRATINGH, in de tweede: L. BOTHENIUS LOHMAN, en H. OFFERHAUS, in de derde: J. A. TRIP, in dat der Wiskunde, eerste klasse: JAC. TERPSTRA, tweede klasse: JAC. BRAAK, derde: G. VAN TROSEN.

Met groote bevalligheid bedankten de bekroonde Leerlingen, voor de ontvangene geschenken; terwijl de uitmuntende Jongeling R. HOFSTEDE

DE

DE GROOT, eene aan de talrijke toehoorders zeer behagende, door hem zelven uitgewerkte redevoering hield, de *Cicerone*, waar na dezelve met hartelijkheid en Heeren Curatoren, voor hunne geschenken, en zijne Leermeesters voor hunne zorge en onderwijs, mede uit naam van hen, welke met hem de Scholen verlieten, bedankten.

Nu rees de Heer Rector wederom op, om aan de tot de hooge School bevorderde Leerlingen zijne bijzondere tevredenheid en goedkeuring te kennen te geven, over hun in zijne School gehouden gedrag, zoo wèl in het zedelijke als letterkundige, en moedigde hen aan, om in het vervolg hier in aan zich zelven gelijk te blijven. Den overige Leerlingen deed hij het genot opmerken, dat er voor den mensch in nuttige werkzaamheid en deugdberrachting is gelegen, om hen daarin nieuwe aansporing te doen vinden, tot dezelfde, en, zoo mogelijk nog grootere vlijt betooning. Onder dergelijke bewoordingen, reikte hij de getuigschriften uit, aan de brave Leerlingen, van de drie laagste klassen, in de zesde aan: JOH. WICHERS QUINTUS en H. J. KIJMMELL, in de vijfde aan O. ATZEMA KRUIGER, JANS. SWAAGMAN, G. H. J. BENNEMA DE PONTHIER en EV. H. H. POPPE, in de vierde aan: L. ALB. OFFERHAUS, H. KEIZER en G. LANDWEER.

KERK-

Digitized by Google

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

WAGENINGEN. Onze Leeraar W. N. MUNTING, eene beroeping ontvangen hebbende, naar de Gemeente van *Hoorn*, heeft ons bekend gemaakt, dat hij zich verpligt had gevonden, deze beroeping aan te nemen.

LOENEN OP DE VELUWE, den 15den Dec. 1818. Ingevolge vertoond besluit van Z. M. den Koning, van den 7den Oct. 1818., inhoudende: dat ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van den Wel Eerw. Heer B. J. RVERWIJN, naar de Gemeente van *Beets*, door Z. M. de Collatie van de Gemeente van *Loenen*, gegeven wordt aan den Wel Eerw. Heer A. SCHOLTEN, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, is voornoemde Heer alhier Kerkelijk beroepen, ten overstaan van den Wel Eerw. Heer J. FELDMAN, Pred. te *Voorst*, tweede Consulent van *Loenen*.

NIJMEGEN.

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

ANGEREN vakant. Zie April 1818.

BALGOIJ c. a. vakant. Zie Dec. 1818.

ALTFORST c. a Zie Dec. 1818.

ZUTPHEN.

BORCULO. De Wel Eerw. Heer A. A. HUMME-

Digitized by Google

MELINCK, Pred. te *Lage*, in *Bentheim*, bij besluit van Z. M. tot Leeraar dezer Gemeente benoemd, en den 25sten Nov. l. l. in tegenwoordigheid van den Wel Eerw. Heer L. W. DE GRIENT DREUX, Consulent dezer Gemeente, Kerkelijk beroepen zijnde, heeft deze beroeping, na beraad, onder inwachting der approbatie van het Klassikaal Bestuur van *Zutphen*, aangenomen.

VARSSEVELD vakant. Zie Dec. 1818.

T I E L.

TIEL. Door het vertrek van Ds. TIMMERS, naar *Sneek* is, in het Klassikaal Bestuur, in deszelfs plaats, als Assessor, benoemd: Ds. F. H. REPELIUS VAN ECHTELD, en voor deze als Gecommitteerde opgetreden, Ds. F. A. DE BRUIN van *Eck* en *Wiel*.

BEUSICHEM, den 20sten December 1818. Heden maakte ons, onze Leeraar, Ds. H. M. BOUVIN, bekend, dat hij voor de beroeping naar *Ellewoutsdijk*, (zie Boekzaal van December) bedankt had, en verbond zich op nieuw aan ons, predikende over *Matth.* XIII: 33. *Het Koninkrijk der hemelen is gelijk een zuurdeesem, welke een vrouwe nam en verbergde in drie maten meels, tot dat het geheel gezuurd was.*

KESTEREN, den 20sten December. Heden maakte ons, onze Leeraar, Ds. H. J. LAMMERS, bekend, dat hij voor de beroeping naar *Warns*, enz. in *Friesland*, door hem den 4den dezer ontvangen, had bedankt, en verbond zich weder op nieuw aan ons, predikende over *Philip.* I: 9—11. *En dit bidde ik* [God,] *dat uwe liefde noch meer en meer overvloedig worde in erkentenisse, en alle gevoelen: — Vervuld met vruchten der geregtigheid, die door Jezus Christus zijn tot heerlijkheid en prijs Gods.*

Zoo dat onze Gemeente, niet vakant staat te worden.

TIEL,

Digitized by Google

TIEL, den 1sten Januarij 1819, maakte ons onze tweede Leeraar, Ds. P. VAN DER WILLIGEN, bekend, dat hij eene beroeping had ontvangen, naar de Gemeente van *Leeuwarden*, en den 7den daaraanvolgende, — dat ook de Gemeente van *Deventer*, hem tot haren Leeraar begeerde. —

ASCH vakant. Zie Junij 1818.

EVERDINGEN vakant. Zie Aug. 1818.

DRUMPT. Zie Nov. 1818.

BOMMEL.

NEDERHEMERT, den 13den Dec. 1818. Onze Leeraar, Ds. H. J. VAN NOUHUIS, maakte ons den 22sten der vorige maand bekend, dat hij eene beroeping had ontvangen, naar de Gemeente van *Nieuw-Lekkerland*, welke hij in beraad nam. Den 6den dezer gaf hij ons te kennen, dat hij voor dezelve had bedankt, zich tevens weder aan ons verbindende, in eene Leerrede over *Luc.* XXIV: 29.

BOMMEL, den 9den Jan. 1819. Bij besluit van zijne Majesteit den Koning, de dato 14den December l. l. N°. 6, zijn voor de Classis van *Bommel* benoemd:

Tot Lid in het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, de Heer R. MACALESTER LOUP, Predikant te *Bommel*, tot Secundus, S. CROMMELIN, mede Predikant te *Bommel*.

Tot Klassikale Gecommitteerden, en derzelver Secundi, de Heeren:

C. HEIJSTEK, Pred. te *Gameren*, Secundus; J. H. HASSELBACH, Pred. te *Haeften*. W. J. CROL, Pred. te *Driel*, Secundus J. DE GIDS, Pred. te *Heerewaarden*. E. BENTHEM VAN DEN BERG, Secundus, R. P. DE RUUK, Ouderlingen te *Bommel*.

GELLIKUM EN RENOIJ. Zie Nov. 1818.

METEREN. Zie Dec. 1818.

WEL

Digitized by Google

WEL EN AMERZODE staat vakant te worden, Zie Dec. 1818.

AALST vakant. Zie Dec. 1818.

HURWENEN. Zie Dec. 1818.

HARDERWIJK.

GARDEREN, op den 3den Januarij, heeft onze Leeraar, J. DE WAAL, te *Rheenen* beroepen zijnde, na dat zijn Wel Eerw. op den 30sten December, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. L. BOUMAN, Pred. te *Harderwijk*, van zijnen Kerkeraad en Classis was losgemaakt, van ons afscheid genomen. met eene Leerrede over *Joh.* XV: 11. *Deze dingen hebbe ik tot u gesproken, op dat mijne blijdschap in u blijve, en uwe blijdschap vervuld worde.* — Dus is deze Gemeente vakant geworden, doch, dewijl de Kerkeraad reeds gunstige handopening van Z. E. den Heer Directeur Generaal, voor de zaken der Hervormde Kerk, heeft ontvangen, zal men eerlang pogingen aanwenden, ter vervulling dezer vakature.

PUTTEN. De vakature ter dezer plaats, wegens de Emeritus-verklaring van onzen Leeraar, Ds. J. H. VAN NIEL, zal spoedig kunnen worden vervuld, dewijl het Z. M. onzen Koning behaagd heeft, de Collatie dezer plaats op te dragen, aan Ds. A. KETZ, Pred. te *Bahr* en *Lathum*, onder de Classis van *Zutphen*, die ook, na dat deze benoeming Kerkelijk gemaakt was, de beroeping heeft aangenomen.

VOORTHUIZEN vakant. Zie Dec. 1818.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

WASSENAAR staat vakant te worden. Zie Nov. 1818.

Digitized by Google

ROTTERDAM.

ZEVENHUIZEN vakant. Zie Julij 1818.

MOERKAPELLE staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

SCHIEDAM. Zie Dec. 1818.

LEIJDEN.

LEIJDEN, den 23sten December 1818. Heden overleed alhier, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer JOANNES DAGEVOS. Zijn Wel Eerw. was geboren te *Leijden*, den 3den Nov. 1763. zijne Ouders hadden hem, in zijne geboortestad, van der Jeugd af, langs den gewonen weg, tot den dienst der Kerke opgeleid. Op den 1sten Meij 1786, werd hij, op vermoening van de loffelijkste Kerkelijke en Akademische getuigschriften, door de Classis van *Leijden* en *Neder-Rhijnland* onderzocht, en Proponent verklaard. Te *Koorndijk* beroepen zijnde, is hij aldaar den 1sten Januarij 1787, in den dienst getreden, met eene Leerrede over *Psalm* CXXXVIII: 8. Ten volgende jare verliet hij den *Koorndijk*, tot afscheid predikende 2 *Petr.* III: 18. en ging, van daar naar de Gemeente in de *Ketel*, waar hij zijnen dienst aanving, met eene Leerreda over *Exod.* III: 12. Hier eenigen tijd met lust en zegen gearbeid hebbende, is hij bezocht geworden met de vallende ziekte, die dermijze toenam, dat hij in den jare 1803, zich genoodzaakt vond, zijn Emeritaat te verzoeken; en die bekomen hebbende, legde hij zijne bediening neder, afscheid nemende met te prediken over *Rom.* XV: 33.

Nu keerde hij wederzoor zijne Vaderstad, en in den schoot van zijne aanverwanten; en bragt het overige van zijne dagen door, onder een smertelijk en aanhoudend lijden; tot dat zijne treurige toevallen en toenemende verzwakking, een einde van zijn zukkelend leven maken.

ken. Intusschen was en bleef hij op den duur, een voorbeeld van ware Christelijke lijdzaamheid. Zijn Wel Eerw. is nooit gehuwd geweest, maar wordt door zijne Bloedverwanten en Aanhoorigen, gelijk ook door allen, die hen van nabij gekend hebben, zeer betreurd.

BENTHUIZEN, den 10den Januarij 1819. Heden hebben wij berigt ontvangen, dat Ds. JOHAN LAURENS THEODOOR COX, Pred. aan den *Moerdijk*, voor onze beroeping, den 10den December 1818. op hem uitgebragt, bedankt heeft; dus blijft onze Leeraarsplaats als nog vakant.

DORDRECHT.

SPIJK, den 19den November 1818. Alhier is, ten overstaan van den Consulent, Ds. J. H. VERSCHOOR Pred. te *Arkel*, op vertoonde Acte van Collatie van den Hoog Wel geb. Heer Baron J. D. SWEERTS DE LANDAS, Vrijheer van *Spijk*, door den Kerkenraad beroepen, Ds. D. COUDARPEL, Candidaat van den H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, die deze beroeping, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuringen, heeft aangenomen.

DORDRECHT, den 25sten December 1818. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. H. WILDSCHUT, naar *Amsterdam* beroepen zijnde, heeft die beroeping, na beraad, aangenomen.

MAASDAM, den 27sten December 1818. Onze Leeraar Ds. A. A. VAN SCHILGAARDEN, eene beroeping naar de Gemeente te *Bezoijen*, onder de Classis van *Heusden*, ontvangen hebbende, berigtte ons heden, dat hij dezelve had aangenomen.

GIESEN NIEUWKERK vakant. Zie Sept. 1818.

ST. ANTONIE POLDER vakant. Zie Nov. 1818.

GIESEN OUDKERK. Zie Nov. 1818.

ZUIDBEIJERLAND (gezegd) DEN HITZERT, Zie Dec. 1818.

NIEUWLEKKERLAND vakant Zie December 1818.

GOUDA.

GOUDA. Door Z. M. den Koning zijn, bij besluit van den 14den December 1818. tot Lid en Secundus, in het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, voor de Classis van *Gouda*, verkoren: Ds. J. H. KROM, en Ds. H. VAN MEERTEN, Predd. te *Gouda*, en zijn tevens, als Klassikale Gecommitteerden, en derzelver Secundi, benoemd: DD. A. T. BEAUSAR en B. VAN WILLES, Predd. te *Grootammers* en *Nieuwland* als Primi, en als Secundi: DD. J. VAN OOSTVEEN en J. LAMMERÉE, Predd. te *Nieuwerkerk* en *Leksmond*: en tot Secundus van den Gecommitteerden, Ds. H. DONKER, Predd. te *Ouderkerk*, Ds. J. C. VAN DOORNE, Pred. te *Rheewijk*, gelijk mede als Ouderling Gecommitteerd is, de Heer L. VAN DETH, Ouderling te *Gouda*, Secundus de Heer HOOGWINKEL, Ouderling te *Schoonhoven*.

RHEEWIJK, den 3den Jan. 1819. Onze Leeraar, Ds. J. C. VAN DOORNE, eene beroeping naar *Landsmeer* ontvangen, en dezelve in beraad genomen hebbende, gaf ons heden berigt, dat zijn Eerw. die beroeping, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuringen, had aangenomen.

BERG-AMBACHT, den 10den Jan. 1819. Ds. W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, van *Zegveld* tot ons overgekomen, werd, volgens schikking met den Consulent, heden alhier in den H. Dienst bevestigd, door zijnen Broeder,

Digitized by Google

der, Ds. D. C. VAN LEEUWEN VAN DUIVENRODE, Pred. te *Schoonhoven*, met *Colos.* III: 11b, en deed zijne Intrede met 2 *Cor.* IV: 1.

BERKENWOUDE, den 16den Jan. 1819. Onze Pred. Ds. B. NIEUWKOOP, gaf ons heden kennis, eene beroeping ontvangen te hebben, naar de Gemeente van *Zegveld*, en dat zijn Eerw. dezelve had in beraad genomen.

MEERKERK. Zie Dec. 1818.

B R I E L L E.

NIEUWE TONGE. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. L. BAKKER, naar *Ermello*, is, na verkregene handopening, het volgende viertal van Pred. gemaakt: DD. A. VAN DER SLOOT, Predd. te *Waspik*. H. J. VAN INGEN, te *Waarder*. M. P. MEELBOOM, te *Jutphaas* en A. VAN WETERING, te *Brakel*.

En daar uit, na gedane Electie der Wel Ed. geb. Ambachtsheeren van *Grijsoord*, op den 17den November 1818. onder voorzitting van den Consulent Ds. J. J. LE ROIJ, Pred. te *Oude Tonge*, beroepen: de Wel Eerw. Heer A. VAN DER SLOOT.

Dezelve, na beraad, voor dit beroep bedankt hebbende, besloot de Kerkeraad dadelijk eene tweede poging te doen, en werd dus op den 11den December, uit dezelfde nominatie, voor de tweedemaal beroepen, Ds. A. VAN DER SLOOT, welke poging echter mede vruchteloos afliep. daar zijn Wel Eerw. na nieuw beraad, ook voor dit tweede beroep bedankte.

KORENDIJK, den 31sten December. Bij den Avond-Godsdienst op dezen dag, gaf onze Leeraar, Ds. J. VAN SCHAICK, ons berigt, van het op den 23sten December, te *Leijden*, in den ouderdom van 55 jaren, plaats gehad hebbende overlijden, van Ds. J. DAGEVOS, laatst Pred. te *Kethel* en *Spaland*, van den 1sten Januarij 1787.

Digitized by Google

tot den 19den November 1788, waardig Evangeliedienaar alhier.)

DEN BOMMEL. Zie Nov. 1818.

GOEDEREEDE EN STEILENDAM, maar vakant te worden. Zie Dec. 1818.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 28sten Dec. 1818. Bij den Kerkeraad is het berigt ingekomen, dat de Wel Eerw. Heer D. H. WELDSCHUT, Pred. te *Dordrecht*, de beroeping naar deze Gemeente, in afwachting van de noodige goedkeuringen, heeft aangenomen.

HAARLEM.

UITGEEST. Bij besluit van Z. M. is het beroep alhier uitgebragt, op Ds. A. HAZEU, met de Koninklijke goedkeuring bekrachtigd.

WORMERVEER. Naardien op de Kerkelijke, ook de Koninklijke approbatie van het door den Kerkeraad uitgebragt beroep gevolgd is, zal, hoopen wij, als het annus gratiae geeindigd zal zijn, de vakature hier spoedig vervuld worden.

WESTZAAN vakant. Zie Dec. 1818.

ALKMAAR.

MIDSLAND EN HOORN OP TERSCHELLING, den 20sten October l. l., heeft de Kerkeraad, ten overstaan van den Consulent Ds. J. B. VAN KAMMEN, Pred. te *Wester-schelling*, het volgende drietal gemaakt:

DD. T. SCHAAM, Predd. te *Donkerbroek* en *Haule*; J. W. TAMMEN, te *Oostwold*, *Lage* en *Hooge Meeden*; N. VLIEG, te *Wons* en *Ingomier*.

En daaruit beroepen Ds. J. W. TAMMEN, doch zijn

zijn Wel Eerw. heeft, na beraad, voor deze beroeping bedankt.

Den 4den December is de Kerkeraad wederom overgegaan, tot het doen eener beroeping, en zijn op het drietal geplaatst:

DD. J. C. MEIJER, Predd. te *Nijeveen*, onder de Classis van *Meppel*, N. VLIEG, te *Wons* en *Ingewier*, en N. N. WASSENBERG, te *Schingen*.

Uit welke nominatie beroepen is, Ds. J. C. MEIJER, aan wien deze beroeping is toegezonden.

OOSTEREND op TEXEL. Den 6den Dec. is hier weder eene nominatie geformeerd, bestaande uit:

DD. J. BOURITIUS VAN LON, Predd. te *Blankenham*, W. PETERSEN, te *Huisduinen*, en J. A. BOLLIUS, te *Lollum*.

Waar uit beroepen is, Ds. J. BOURITIUS VAN LON, te *Blankenham*, doch welke, na beraad, voor de beroeping bedankt heeft.

PETTEN. Den 14den Dec. heeft de Kerkeraad, ten overstaan van den Consulent, E. G. PAUSCH, Pred. te *Callantsoog*, uit een drietal van Predikanten:

DD. J. C. MOHR, Predd. te *Blokzijl*, J. A. HANEWINKEL, te *Obdam*, en D. A. MARNSTRA, te *Oosterland*, *Aroe* en den *Oever op Wieringen*, beroepen: Ds. J. C. MOHR, Pred. te *Blokzijl*, die deze, door den Heer der plaats, geagreeerde beroeping, heeft in beraad genomen.

VRENHUIZEN, den 1sten Jan. 1819. Deze dag was voor onze Gemeente een dag van vreugde. Het Kerkgebouw was, sedert langen tijd, in een merkelijk verval en bijna onbruikbaren toestand geraakt, de vermagerde en uitgeteerde geldmiddelen der Kerkekas, waren niet langer in staat, om aan de noodige voorziening te kunnen denken, en reeds was het wanhopig

Digitized by Google

besluit genomen, om alles aan een volkomen ruïne over te geven, waarmede het akelig voornitzigt gepaard was, van met den openbaren Godsdienst een einde te moeten maken, doch dank zij de Goddelijke Voorzienigheid, onze bekommerende vooruitzigten zijn verdwenen.

De Heer B. VAN LOCKHORST, woonachtig te *Rotterdam*, door aankoop, in het wettig eigendom dezer heerlijkheid, getreden zijnde, en overgekomen om alles in oogenschouw te nemen, vestigde mede de aandacht op den vervallene staat van ons Kerkgebouw, en den verarmden toestand onzer geldmiddelen, en heeft daarop, na gedane begrooting der kosten, tot herstel, eene aanzienlijke somme gelds toegestaan, waar door ons Kerkgebouw weder in den besten staat is gebragt, om daarin den openbaren Godsdienst te kunnen waarnemen, en heden is hetzelve, door Ds. A. NIEMAN, Pred. der Vereenigde Gemeente, van *Oude Niedorp* en *Veenhuizen*, plegtig ingewijd, met eene Leerrede, over *Joan.* X: 22. *En het was het feest der vernieuwing des Tempels te Jerusalem. en het was Winter.*

LIMMEN. Ds. W. A. OCKERSE, wegens aanhoudende ligchaams zwakte, zijn Emeritaat van den Koning, verzocht en bekomen hebbende, op een pensioen van *f* 500:— is den 31sten December 1818, van zijne berrekkingen op de Gemeente van *Limmen*, en de Classis van *Alkmaar*, ten overstaan van den Consulent D. DAGEVOS, Pred. te *Akersloot*, door Ds. A. PIERSON, Pred. te *Alkmaar*, als Gecommitteerde van het Klasikaal Bestuur, losgemaakt; en daar zijne gezondheid het uitspreken eener Leerrede niet gedoogde, heeft zijn Eerw. met eene gedrukte afscheidsrede, waar van aan ieder lid of huisgezin,

zin, van de Gemeente, een exemplaar geschonken is, van dezelve afscheid genomen.

Den 10den Januarij 1819. Heden is onze Leeraar, W. VAN DER LEEUW, in den h. dienst ingezegend, door Ds. A. DE VRIES, Pred. te *Rotterdam*, (bij afstand van den Consulent, Ds. D. DAGEVOS, Pred. te *Akersloot*;) met *Lucas* XV: 10. *Alzoo, zeg ik u lieden, is daar blijdschap voor de Engelen Gods over eenen zondaar, die zich bekeert.*

De oplegging der handen geschiedde, door den bevestiger, en door DD. A. PIERSON, H. J. SCHIPPERS, W. N. ROLDANUS, J. J. ROOSEBOOM, R. W. FABRITIUS en J. WREDIJK, Pledd. te *Alkmaar*, *Egmond Binnen en den Hoef*, *Egmond aan Zee*, *Heilo*, *Castricum* en *Heemskerk*, en rustende te *Gouda*, 's namiddags deed de Bevestigde zijne intrede met *Rom.* XV: 30, 32 en 33. *Ik bidde u broeders, door onzen Heere Jezus Christus, en door de liefde des Geestes, dat gij met mij strijdet in de gebeden tot God voor mij. Op dat ik met blijdschap, door den wille Gods, tot u mag komen, en met u verkwikt worden. En de God des vredes zij met u allen Amen.*

OUDKARSPEL. Zie Dec. 1818.

KOLHORN staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

St. MAARTEN EN VALKOOG vakant. Zie Dec. 1818.

HOORN.

HOORN. Het Klassikaal Bestuur van *Hoorn*, is thans zamengesteld, uit de volgende Leden, als: DD. J. VAN SLOGTEREN Praeses, Assessor vakant, J. DOZIJ Scriba, en ALB. CONRADI, OTTO VAN TRICHT, C. J. SCHRUBLEER, M. B. ROMBNIJ, Predikanten te *Hoorn*, *Hoogkarspel*, *Oostwoud*, *Enkhuizen*, *Wognum* en *Grootebroek*.

HOORN, den 3den Jan. Heden nademiddag

Digitized by Google

vierde onze Leeraar, B. VAN MARKEN, gedagtenis van zijnen vijf en twintig jarigen dienst in deze Gemeente; ook zijne Ambtgenooten hebben hier aan, zoo wel op dezen, als op den eersten dag des jaars, gedacht.

HOORN. Zie Nov. 1818.

WESTWOUD EN BINNENWIJZEND vakant. Zie Dec. 1818.

HOOGWOUD. Zie Dec. 1818.

OOSTER- EN WESTERBLOKKER. Zie Dec. 1818.

E D A M.

HOLIJSLOOT EN UITDAM. Den 18den Dec. 1818, is, onder bestuur van den Consulent, Ds. S. G. HAVERKAMP, Pred. te *Broek* in *Waterland*, alhier beroepen, Ds. C. J. DE BEER, Pred. te *Zunderdorp*, die, na berhad, deze beroeping heeft aangenomen.

ZUNDERDORP, den 10den Januarij. Onze Leeraar, Ds. C. J. DE BEER, den 18den Dec. eene beroeping naar de Gemeente van *Holijsloot* en *Uitdam* ontvangen hebbende, maakte ons heden bekend, dat hij dezelve aangenomen had, onder inwachting van de Kerkelijke en Koninklijke approbatien. Zoo dat

ZUNDERDORP eerlang zal vakant te worden.

LANDSMEER. Op den 10den Decemb. is alhier ter vervulling onzer vakature, onder het Bestuur van den Wel Eerw. Heer C. J. VORSTMAN, Pred. te *Buikslooter*, als Consulent, door den Eerw. Kerkeraad gemaakt, het navolgende zoetal van Predikanten:

DD. J. C. VAN DOORNE, W. G. FR. Predd. te *Rheenijk*. J. G. VAN DE WELDE, te *Odijk*. M. VAN VEEN, te *Hoorn*. L. VISSER, te *Spanbroek* en *Opmeer*. T. G. SCHOMAKER, te *Avereerst*. en J. BOUW, te *Blokzijl*.

Van

Van welke op het drietal geplaatst zijn:
I. DD. J. C. VAN DOORNE, L. VISSER en J. C. VAN DE VELDE:

En ten zelfden dage daarnit beroepen, Ds. J. C. VAN DOORNE, Pred. te *Rheewijk*, onder de Classis van *Gouda*, die deze beroeping heeft aangenomen, vertrouwende dat de Kerkelijke en Koninklijke goedkeuringen, daarop volgen zullen.

MONNIKENDAM vakant. Zie Sept. 1818.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE. Zie Oct. 1818.

EDAM. Zie Nov. 1818.

ETERSHEM EN SCHARDAM staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

ZEELAND.

Bij de Kerkvisitatie, door Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *IJzendijke* gehouden, al de Leden des Kerkenraads te *Axel*, uitgezonderd den Predikant en den Ouderling J. DE ZUTTER, verklaard hebbende, zich aan de Synodale Verordeningen, van den 11den Julij 1817, niet te kunnen onderwerpen, — en ook de toen nieuw verkozen, maar nog niet bevestigde Ouderlingen en Diakenen, éénen slechts uitgezonderd, de Eerwaardige Grijsaard H. BEAUFORT, (de Vader) met dezelfde verklaring zich vereenigd hebbende; — heeft het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, na, overeenkomstig de wet, alles beproefd te hebben om hen, ware 't mogelijk tot betere gedachten te brengen, zich verpligt gevonden, de Onwilligen van hunne Posten te ontslaan, de verkiezing der nieuwbenoemde, maar nog niet bevestigde onwillige Personen te vernietigen, en den Predikant H.

WES-

WESSELINK, benevens den Ouderling J. DE ZUTTER, aan te schrijven, om, geadsisteerd door een Lid van 't Klassikaal Bestuur van *Ijzendijke*, eene nieuwe benoeming van zoodanige Leden der Gemeente te doen, als meest geschikt geoordeeld zullen worden, de Posten van Ouderlingen en Diakenen te bekleeden.

Overeenkomstig dit Besluit, zijn dan ook den 12den November afgetreden, de Ouderlingen en Diakenen: P. DE BIE. P. C. SCHUPPERS, D. BAREMAN, H. BEAUFORT (de Zoon), D. BAMELINK, J. VERSTRATE, C. VAN DIXHOORN. J. PROVOOST, en P. BALKENENDE, — en de verkiezing van den 31sten Mei j. l., uitgebragt op M. KURVINK, J. GOOSSEN, P. MARIJS en P. DE KOEIJER, vernietigd zijnde, op den 16den November, de navolgende Leden der Gemeente verkozen, tot Ouderlingen: C. HISSER, J. DE KRAKER en C. DIELEMAN, en tot Diakenen: C. TROMP, J. J. DE JONGE LUGHTEN, J. FAAS, L. DE PUTTER en M. TEL; welke alle, op gedane uitnoodiging, ter Vergadering des Kerkeraads verschenen zijnde, gezamenlijk, op voorgang van den Heer C. HISSER, Præsiderend Burgemeester der Stad, verklaard hebben, ter herstelling van orde, en bevordering van 't welzijn der Gemeente, bereid te zijn, deze Posten te aanvaarden.

Na aan de Gemeente, op den 22sten des voor- en namiddags te zijn voorgesteld, zijn de nieuwbenoemde Broederen alle, benevens de tachtigjarige Grijsaard H. BEAUFORT, (de Vader) die op den 31sten Mei j. l., verkoren was, den 29sten des voormiddags, plegtig in hunne Posten bevestigd, door den Predikant H. WESSELINK, die bij deze bijzondere gelegenheid predikte, over *Hand.* XX: 28, de Kerkeraad en de Gemeente hartelijk aansporende, tot eendragt, liefde,

Digitized by Google

de, en alles, wat den zegen Gods over hen vermenigvuldigen kan.

MIDDELBURG.

AAGTEKERKE, den 4den December 1818. Uit een zestal van Predikanten, bestaande uit: DD. H. D. KOE, J. C. POLS, B. LOOSE, J. MEERBURG SNARENBERG, J. C. NIEDELSTEIN WALTER en H. L. DE JONGE, respective Predd. te *Kleverskerke*, *Colijnsplaat*, (onder de Classis van *Goes*,) *Domburg*, *Vrouwen Polder*, *Grijpskerke* en *Oostzouburg*, waar van de drie eerstgenoemden op het drietal geplaatst zijn, is op heden beroepen: de Wel Eerw. zeer gel. Heer H. DE KOE, welke, na beraad, voor deze beroeping bedankt heeft.

GAPINGE, den 7den Jan. 1819, Onze Leeraar, Ds. J. KALDENBACH, den 4den Sept. laatstleden, van hier naar *Ellewoutsdijk*, onder de Classis van *Goes*, beroepen zijnde, heeft, na beraad, voor deze beroeping bedankt, en zich den 27sten daar aan volgende, op nieuw aan ons verbonden. Zijn Wel Eerw. heeft, mede na beraad, bedankt voor de beroeping naar *Cats*, onder dezelfde Classis, van welker ontvangst hij ons op den 20sten December kennis gegeven had.

VLISSINGEN, den 13den December 1818. Op heden werd Ds. G. MORISON, Candidaat tot den h. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, en beroepen Predikant voor de Engelsche Gemeente alhier, en te *Middelburg*, in zijn dienstwerk bevestigd, bij afstand van de Consulenten dier Gemeenten, DD. ANT. VAN DEINSE en J. VAN WARMELO, Predd. te *Middelburg* en *Vlissingen*, door den Wel Eerw. Heer ADR. VAN DEINSE, Predikant in de Nederduitsche Engelsche Gemeente te *Ostende*; hebben-

bende tot grondslag zijner Leerrede, *Hand.* XVIII: 27*b*. De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, met eene Leerrede over *Colos.* I: 28.

NIEUWLAND EN ST. JOOSTLAND staat vakant te worden. *Zie* Nov. 1818.

VEERE vakant. Zie Dec. 1818.

ZIERIKZEE.

Schoon de Correspondent geene legale kennis ontvangen heeft, kan hij nogtbans met genoegzame zekerheid melden, dat te

'S HEEREN JANSLAND, onder deze Classis, de Prop. HARLEES, aldaar voor eenigen tijd beroepen, voor de op hem uitgebragte beroeping heeft bedankt, en van

DREISCHOR, dat Ds. J. L. ROCHEFORT, op zijn verzoek door *Z. M.* gunstig is Emeritus verklaard; zullende zijn pensioen als Emeritus ingaan, met primo Julij aanstaande, zoo dat ook deze Gemeente eerlang staat vakant te worden.

NIEUWERKERK IN DUIVELAND. Onze Leeraar A. C. ROMSWINCKEL, in het laatst der vorige maand, eene beroeping tot Predikant bij de Hervormde Gemeente te *Graede* ontvangen, en zich daarop beraden hebbende, gaf den 22sten November aan ons te kennen, dat hij voor die beroeping bedankt had.

ELKERZEE. Zie Dec. 1818.

GOES.

ELLEWOUTSDIJK, den 25sten December, Ds. H. M. BOUVIN, Pred. te *Beusichem*, heeft voor onze beroeping wederom bedankt. Dus blijft onze Gemeente nog vakant.

OUDELANDE, den 5den Januarij, Ds. J. C. VAN BREE, Pred. te *Poortvliet*, alhier beroepen zijnde, heeft voor deze beroeping bedankt. Dus blijft onze Gemeente nog vakant.

CATS, den 16den December. Heden is alhier, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. G. J. LETTE, naar *Bie-*

se-

selingen, gemaakt het volgende negental van Predikanten:

DD. J. KALDENBACH, Predd. te *Gapinge*. J. F. HOFMAN, te *Breskens*. C. KLINKENBERG, te *Sluiswijk*. J. DAGEVOS, te *Nieuw-Beijerland*. A. DE VOOGD, te *Heukelom*. G. JORISSE, te *Renesse* en *Noordwelle*. C. MEEUSE, op *een Hoek*. J. F. HENRIJ, te *Ovezande* en *Driewegen*. J. MEERBERG EN A. BENBERG, te *Vrouwenpolder*.

De zes eersten op het zestal, en de drie eerste op het drietal geplaatst zijnde, is daar nie beroepen: Ds. J. KALDENBACH, Pred. te *Gapinge*, die echter voor deze beroeping heeft bedankt. Zoo dat onze Gemeente nog vakant blijft.

OVEZANDE EN DRIEWEGEN, den 14den Januarij. Onze Leeraar, *Ds. J. F. HENRIJ*, werd den 6den December l. l., andermaal beroepen te *Elkerzee*, en den 18den December in *de Graf*. Voor de eerste beroeping, heeft hij den 4den dezer wederom bedankt; en de andere heden aangenomen.

WOLFAARTSDIJK vakant. Zie Sept. 1818.

GOES staat vakant te worden. Zie Nov. 1818.

ZENDIJKE.

HOOFDPLAAT, den 15den November 1818. Voor de beroeping, welke onze Leeraar, J. AS UTRECHT DRESSELHUIS ontving, naar de Gemeente *Oudelande*, onder de Classis *Goes*, heeft zijn Eerw. bedankt, en zich heden op nieuw aan ons verbonden.

BIERVLIET, den 6den December 1818. Heden ontvingen wij van onzen Leeraar, D. VAN BASSELAAR berigt, dat de Wel Eerw. Heer J. MARRANT, die van den 8den Mei 1796, tot den 16den April 1809, ons het Evangelie verkondigde, op den 27sten November l. l., overleden

was;

was; en, daar dezelve alhier zijne laatste krachten, in den dienst des Evangeliums besteed heeft: hebbende zijne laatste dagen, na eerst door het Eerw. Consistorie van *Ijzendijke* salvo honore ontslagen, en wijders door Z. M. onzen Koning, bij besluit van den 17den Februarij 1817, met het Emeritaat begunstigd te zijn, in rust doorgebragt: zoo deed onze Leeraar, eene plegtige Lijkrede over *Hebr.* XIII: *7a.* wekkende ons ingevolge deze woorden op, tot het in gedachtenis houden, van dezen onzen Voorganger, en van het door hem gepredikte woord.

PHILIPPINE, den 13den December 1818. Onze Leeraar, J. GRIMS, die zijne gewone Maandelijksche predikbeurt hier waarnam, maakte ons in zijne voorafspraak, naar aanleiding van *Psalm* XXXIX: 67. bekend, het overlijden van den Wel Eerw. Heer I. MARANT, weleer Predikant bij deze Gemeente, ons opwekkende, om alzoo onze dagen te leren tellen, op dat wij een wijs hart ontvangen.

Zijdelings heeft de Correspondens vernomen, dat de Kerkenraad der Hervormde Gemeente van de *Groede*, nieuwe pogingen gedaan heeft, ter vervulling van de vakature, en beroepen den Wel Eerw. Heer J. F. HENRIJ, Pred. te *Ovezande* en *Driewegen*, onder de Classis van *Goes*.

U T R E C H T.

UTRECHT.

LOPIK EN CABAUW. Na dat onze Leeraar F. C. EVERAARS, voor de tweedemaal bedankt had, voor de beroeping naar *Nieuw Lekkerland*, maakte

Digitized by Google

maakte zijn Eerw. ons bekend, dat hij op nieuw beroepen was geworden te *Meeuwen* en *Hagoort*, met voorkennis en approbatie van de Wel Edele Gebore Vrouwe Douariere, tot BLIJSWIJK, geboren HAGOORT, Vrijvrouwe van *Meeuwen*, *Echten*, en Ambachtsvrouwe van *Babilonienbroek*, en berigtte ons, op den 11den October l. l. dat hij, na beraad, deze beroeping had aangenomen, onder inwachting der vereischte approbatien. Zoo dat

LOPIK EN CABAUW eerlang staat vakant te worden.

UITHOORN EN KUDELSTAART. Onze Emeritus Pred. A. CAMPEN, werd den 23sten November 1818, volgens de wet, door Ds. V. VAN GOOR, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, losgemaakt, en den volgenden Zondag zeide Ds. R. L. DE BRUIJN, Pred. te *Wilnis*, zijne vakatuurbeurt alhier waarnemende, op verzoek van Ds. A. CAMPEN, door lichaams ongesteldheid, daar toe zelf buiten staat, in deszelfs naam, deze Gemeente vaarwel, predikende over *Hand.* XVI: 30*b.* en 31*a.* Wij verheugen ons hier bij te kunnen melden, het gewenscht besluit van Z. M. onzen Koning, om onze mid talrijke Gemeente, als wegens hare lokale situatie niet geschikt om met eenige andere Gemeente te worden gecombineerd, in haren tegenwoordigen staat eenen eigene Leeraar te doen blijven behouden; volgens welk besluitroons, door zijn Excellentie den Heer Directeur Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk, den 25sten December 1818. gunstig verteende handopening is toegezonden, tot het beroepen van eenen Pred., onder nadere approbatie van Z. M. den Koning. — Heeren Candidaten van den H. Dienst, en Predikanten buiten vaste bediening, worden uitgenoodigd,

kunne geven voor de Gemeente, hoe eer hoe liever te laten horen, (dewijl men gaarn spoedig tot de beroeping zou overgaan,) en zich voorsaf daar toe aan den Consulent dezer Gemeente, Ds. W. H. VAN GRIETHUIJSEN, Pred. te *Thamen aan den Amstel*, aan te melden.

MIJDRECHT. Op den 25sten Novemb. l. l. maakte onze Leeraar, Ds. H. LASTDRAGER, ons bekend, dat hij, op eene hem toegezondene Collatie van Zijne Majesteit, onzen Koning, eene beroeping naar de Gemeente van *Etten*, in de Baronie van *Breda* ontvangen had, en die beroeping had in beraad genomen. Veertien dagen daarna vernamen wij van zijn Wel Eerw. dat hij zich verpligt gevonden had, die Koninklijke aanstelling, met de daarop gevolgde beroeping aan te nemen. Dus stond

MIJDRECHT eerlang vakant te worden.

ZEGVELD, den 3den Januarij 1819. Onze Leeraar Ds. W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, van hier naar *Bergambacht* beroepen, nam heden, (na voorafg. van zijne betrekkingen, zoo op de Eerw. Classis van *Utrecht*, als van onze Gemeente, door den Wel Eerw. Heer W. H. VAN GRIETHUIZEN, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, ontslagen te zijn,) van ons afscheid, met de woorden van Paulus, *Phil.* I: 27a. *Alleen wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus.*

Ter vervulling van deze vakature, is de Kerkeraad, na verkregene handopening, op den volgenden dag, den 4den Januarij bijeen gekomen, om eenen anderen Leeraar te beroepen.

Op het zestal waren geplaatst, de navolgende Predikanten:

DD. B. NIEUWKOOP, Pred. te *Berkenwoude en den Achterbroek*. D. MORRAU, te *Dwagwijdam*. J. LEIJDS, te *Leen op Zand*. P. VAN AMERONGEN, te

Haag-

Hoogmade. A. C. VAN ALDERWERELD, te *Rhijnzaterwoude*. C. VAN ENGELEN, te *Kamerik*.

De drie eerſten vervolgens op het drietal geplaatst zijnde, zoo is daar uit, in tegenwoordigheid van den Conſulent, de Wel Eerw. Heer H. R. SCHUTTE REPELIUS, Pred. te *Cockengen*, beroepen Ds. B. NIEUWKOOP, Pred. te *Berkenwoude* en *Achterbroek*.

MAARSSEN ſtaat vakant te worden. Zie Sept. 1818.

VINKEVEEN. Zie Nov. 1818.

AMERSFOORT.

EEMNES BUITENDIJKS. Zie Nov. 1818.

WOUDENBERG ſtaat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

DE BILT. Zie Nov. 1818.

BLAAUWKAPEL ſtaat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

NICHTEVECHT ſtaat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

WIJK.

RHENEN. Zie Sept. 1818.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

ROTTEVALLE. Zie Oct. 1818.

LEEUWARDEN. Zie Dec. 1818.

GROUW. Zie Dec. 1818.

HARLINGEN.

HERBAIJUM, den 2den Nov. 1818. Na verkregene handopening, van zijn Exc. den Directeur Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk, is, in tegenwoordigheid der Heeren Conſulenten, Ds. J. H. JOLINK, Pred. te *Franeker* en P. RINGNALDA, Pred. te *Achlum* en *Eitzum*, in deze Gemeente tot Leeraar beroepen,

Digitized by Google
922213 A

de Heer TH. M. LAURMAN, Candidaat van den h. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, die deze beroeping, onder inwachting der noodige approbatien, heeft aangenomen.

WELTRIJP EN BAIJUM, den 4den Januarij 1819. Onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer P. VAN GORCUM, wegens ouderdom en bijkomende zwakheid, bij gunstig besluit van Z. M. onzen Koning, salvo honore, en behoudens een aanzienlijk jaarlijksch pensioen, emeritus verklaard zijnde, zal deze Gemeente eerlang vakant worden.

IDZEGAHUIZEN EN PIAAM. Zie November 1818.

SNEEK.

IJLST staat vakant te worden. Zie November 1818.

WARNS EN SCHARL. Zie Dec. 1818.

DOKKUM.

ZUIDERHUISTERVEEN, den 9den December. Op heden is door den Kerkeraad beroepen, de Heer L. W. SLOMP, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, welk beroep door hem aanstonds is aangenomen.

Als Consulent heeft daarbij geadsisteerd, de Wel Eerw. Heer J. W. SNETBLAGE, Pred. te *Augustinusga*.

TWIJZEL EN KOOTEN. Den 13den December, is de Heer H. P. T. FOCKENS, in zijnen dienst alhier bevestigd, door Ds. J. BARKER, Pred. te *Buitenpost*, met Paulus woorden *Tit.* II: 11—14. *Want de zaligmakende genade Gods is verschenen* enz.

De Heer FOCKENS, begon zijn werk met eene Intre-predikatie, over *Rom.* I: 15, 16. *Alzoo het gene in mij is, dat is volvaardig* enz.

Ook is zijn Wel Eerw. eene Acte van Lid-

maat-

maatschap, der Classis van *Dokkum*, door het Klassikaal Bestuur bezorgd.

MURMERWOUDE, gecombineerd met AKKERWOUDE; den 6den December 1818. Onze Kerk was sedert een aantal jaren in diep verval, thans is dezelve, dank zij de zorg onzer Kerkvoogden, niet weinig verfraaid, door eenen nieuwen zolder, groote glasramen, net opschilderen, vooral door eenen nieuwen Predikstoel, een geschenk van den tachtig jarigen Grijsaard, den Heer K. S. VAN KLEFFENS, en deszelfs Echtgenoot R. H. BOTMA.

Onze Leeraar, W. N. BOLT, deed bij die gelegenheid, eene opzettelijke Leerrede, over *Psalm* II: 11*a*, *Dient den Heere met vreeze.*

Na eene korte toelichting van den tekst, ontvouwde zijn Eerw. ons den pligt hier voorgeschreven, en besloot met gepaste aanspraken en opwekkingen.

NES (*op Ameland*) vakant. Zie April 1817.

GERKESKLOOSTER vakant. Zie Mei 1818.

BURUM EN MUNNEKEZIJL vakant. Zie Dec. 1818.

SCHIERMONIKOOG. Zie Dec. 1818.

HEEREVEEN.

ST. JANSGA EN DELSTRAHUIZEN. Zie Aug. 1818.

GOINGARIJP EN DE BROEK vakant. Zie Nov. 1818.

OVERIJSSEL.

ZWOLLE.

HASSELT, den 13den December. Na dat Ds. P. A. J. MOREL, de beroeping alhier, op zijn Eerw. uitgebragt, had aangenomen, en die

beroeping met de Kerkelijke en Koninklijke approbatie was bekrachtigd, zoo is hij heden alhier in den H. Dienst bevestigd, door dezelfs Ambtgenoot T. ADRIANI VISCH, met 1 *Cor.* III: 9. *Want wij zijn Gods medearbeiders: Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij.* De Bevestigde aanvaardde zijnen Dienst, met 1 *Cor.* XV: 10. *Wist ik, maar de genade die met mij is.*

IJHORST EN DE WIJK. Den 1sten Januarij 1819, heeft de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. EBBINGE, na op den 13den December 1818. van zijne Klasikale betrekking, en van deze Gemeente te zijn losgemaakt, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer T. G. SCHOMAKER, Pred. in *de Avereest*, als Gecommitteerde door het Eerw. Klasikaal Bestuur van *Zwolle*, van ons afscheid genomen, met *Luc.* I: 22b.

Den 3den Januarij. Heden is onze beroepen Leeraar, E. J. SMIT, onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer DOORNBOS, Pred. te *Beilen*, aan wien Ds. T. VAN RHEE, Pred. te *Staphorst*, en Consulent dezer Gemeente, dit werk had afgestaan, met *Matth.* VI: 14a. De Bevestigde deed des namiddags zijne Intrede, met 2 *Cor.* VII: 16. De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, door de Wel Eerw. zeer gel. Heeren, J. EBBINGE, rustend Pred. alhier, T. G. SCHOMAKER, Pred. in *de Avereest*, en W. E. VAN MEURS, Pred. te *Meppel*.

HEINO. De Heeren Proponenten, worden uitgenodigd, hunne gaven voor deze Gemeente te laten hooren, na zich daar toe voor af te hebben aangegeven, bij den Consulent Ds. J. DIJKERS, Pred. te *Raalte*.

DE-

DEVENTER.

DEVENTER. Alhier is op den 21sten December 1818, door den Grooten Kerkeraad der Hervormde Gemeente, ter vervulling der openstaande Leeraarsplaats, van wijlen Ds. P. O. IMMINK, gemaakt het navolgend twaalftal van Predikanten:

DD. E. L. SEEGMAN, Pred. te *Delden*. A. VERWEIJ, te *Zwammerdam*. P. VAN DER WILLIGEN, te *Thiel*. B. BLOEMERS, te *Gorsel*. P. SILVERGIETER HOOGSTAD, te *Leerdam*. A. VERWIJS, te *Dokkum*. A. VAN ECK, te *Genderingen*. D. MOLENAAR, te *Deventchem*. J. P. WIJS, te *Hilversum*. P. MANDE, te *Wijk*. J. S. S. BALLOT, te *Westpe*. N. BERKHOUT, te *Sneek*.

Uit welk twaalftal, op den 4den Januarij 1819. gemaakt is het volgende vijftal:

DD. A. VERWIJS, P. VAN DER WILLIGEN, B. BLOEMERS, D. MOLENAAR en N. BERKHOUT.

En is ten zelven dage, uit dit vijftal, tot Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. VAN DER WILLIGEN, Pred. te *Thiel*, aan welke de Beroepingbrief, is toegezonden.

RIJSSEN. De Wel Eerw. Heer A. J. HATTINK, Pred. te *Nichteweeht*, heeft het beroep tot Leeraar in deze Gemeente, onder inwachting der noodige approbatien, aangenomen.

OLST vakant. Zie December 1818.

HENGELO. Zie December 1818.

KAMPEN.

BLANKENHAM. Onze Leeraar, Ds. J. BOURRITIUS VAN LON, van hier in de Gemeente van *Oosterend op Texel*, beroepen zijnde, heeft ons den 27sten December bekend gemaakt, dat hij voor die beroeping bedankt had.

Digitized by Google

GRONINGEN.

GRONINGEN.

NOORDLAREN. Zie Oct. 1818.

WINSCHOTEN.

ZUIDBROEK EN MUNTENDAM staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

EEXTA. Zie Dec. 1818.

APPINGEDAM.

FARMSUM vakant. Zie Julij 1817.

ENUM vakant. Zie April 1818.

GARSTHUIZEN vakant. Zie Sept. 1818.

HELLUM vakant. Zie Dec. 1818.

GARMERWOLDE. Zie Dec. 1818.

MIDDELSTUM.

BAFLO vakant. Zie Maart 1818.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Mei 1818.

EENRUM staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

ETTEN en voor de helft DE HOEVEN, den 20sten Nov. 1818. Heden heeft de Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, Ds. G. KAMERMAN, Pred. aan *de Leur*, op vertoonde acte van Collatie, van Z. M. den Koning, van den 8sten Nov. l. l., No. 54. tot Predikant dezer Gemeenten beroepen, den Wel Eerw. Heer H. LASTDRAGER, Pred. te *Mijdrecht*, die deze beroeping heeft aangenomen.

MOERDIJK, den 20sten Dec. 1818. Heden berigtte ons onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. L. T. COX, dat zijn Wel Eerw. beroepen was,

was, naar de Gemeente van *Benthuizen*, onder de Classis van *Leijden*, en die beroeping had in beraad genomen.

LAGE ZWALUWE, den 27sten Dec. 1818. Onze Predikant J. MARTIJN, op den 12den dezer, eene beroeping ontvangen hebbende, naar de Gemeente van *Zuid Beijerland*, genaamd *den Hitzert*, maakte ons heden morgen bekend, dat zijn Wel Eerw., na beraad, voor dezelve bedankt had.

CHAAM, c. a., den 3den Jan. 1819. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer S. G. PRINS, maakte ons, voor eenigen tijd bekend, dat zijn Wel Eerw. beroepen was, naar de Gemeente van *Angeren*, onder de Classis van *Nijmegen*, en heden vernamen wij van hem, dat zijn Wel Eerw. voor dezelve bedankt had; zich op nieuw aan ons verbindende, met eene Leerrede over *Hebr.* XIII: 1. *Dat de Broederlijke liefde blijve!*

GINNEKEN EN BAVEL vakant. Zie April 1818.

BREDA. Zie Oct. 1818.

HEUSDEN.

WASPIK, den 29sten Nov. 1818. Onze Leeraar Ds. A. VAN DER SLOOT, gaf der Gemeente heden berigt, dat hij eene beroeping naar de *Nieuwe Tonge*, in het Eiland *Flakkée*, ontvangen, en dezelve in beraad genomen had.

BEZOIJEN, den 8sten Dec. 1818. Ter vervulling der vakature dezer Gemeente, heeft de Kerkeraad, onder directie van Ds. P. VERHAGEN METMAN, Pred. te *Waalwijk*, en Consulent alhier, heden het volgende twaalf-, zes- en drietal geformeerd:

Twaalftal:

DD. J. C. DE VISSER, Predd. te *Herkingen*. A. A. VAN SCHILFGAARDEN, te *Maasdam*, W. J. VAN VLOTEN, te *Ophemert*. P. BROEKMAN, te *Heicop*

Digitized by Google

en *Boecop*. C. A. LEEMANS, te *Baardwijk* en den *Elshout*. H. VAN INGEN, te *Waarder*. H. M. BOUVIN, te *Beuskom*. J. L. T. COX, aan den *Moerdijk*. LOBRIJ, te *Ottoland*. CORNEN, te *Tuil*. A. FAASEN, te *'s Gravemoer*. A. VAN DE WETERING, te *Brakel*.

Zestal:

DD. J. C. DE VISSER, A. A. VAN SCHILFGAARDEN, C. A. LEEMANS, H. VAN INGEN, H. M. BOUVIN en J. L. T. COX.

Drietal:

DD. J. C. DE VISSER, A. A. VAN SCHILFGAARDEN en C. A. LEEMANS.

Waaruit beroepen is, Ds. A. A. VAN SCHILFGAARDEN, Pred. te *Maasdam*, onder de Classis van *Dordrecht*.

WASPIK, den 13den Decemb. 1818. Heden maakte onze Leeraar, Ds. A. VAN DER SLOOT, ons bekend, dat hij voor de beroeping naar de *Nieuwe Tonge*, bedankt had.

BEZOIJEN, den 26sten Decemb. 1818. De Kerkeraad alhier, ontving heden de tijding, dat de Wel Eerw. zeer gel. Heer A. A. VAN SCHILFGAARDEN, Pred. te *Maasdam*, de beroeping herwaards heeft aangenomen.

WIJK. Zie Oct. 1818.

MEEUWEN EN HAAGOORT. Zie Oct. 1818.

SPRANG vakant. Zie Dec. 1818.

E I N D H O V E N.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL vakant. Zie Febr. 1818.

ZOMEREN EN LIEROP vakant. Zie Mei 1818.

BLADEL, HAPERT, REUZEL EN NETERZIJL. Zie Nov. 1818.

DREN-

Digitized by Google

DRENTHE.

MEPPEL.

RUINERWOLDE vakant. Zie Dec. 1818.

ZUIDWOLDE vakant. Zie Dec. 1818.

KOEVERDEN.

KOEVERDEN, den 5den Jan. 1819. Onze jongste Leeraar, Ds. R. A. CHEVALLIER, door Z. M. onzen Koning begunstigd zijnde, met de Collatie van *Luik*, onder de Classis van *Maastricht*, heeft dat beroep aangenomen. Zijn Wel Eerw. is heden reeds, zoo van zijne betrekking op den Kerkeraad en deze Gemeente, als op de Classis van *Koeverden* ontslagen, door Ds. W. SCHELTENS, daartoe gecommitteerd door het Klassikaal Bestuur.

ROSWINKEL. Zie Nov. 1818.

WALSCHE KERK.

BREDA, den 30sten Decemb. 1818. Na dat onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. T. HURT, ons, den vorigen Zondag, berigt had, dat hij eene beroeping had ontvangen, naar *'s Hertogenbosch*, mogten wij heden vernemen, dat zijn Eerw. besloten had, voor deze beroeping te bedanken.

'S HERTOGENBOSCH, den 3den Januarij 1819. Ter vervulling der vakature, bij de Walsche Gemeente alhier, door het vertrek van Ds. J. A. SCHLENCKER, naar *Amsterdam*, veroorzaakt, heeft de groote Kerkeraad der Hervormde Gemeenten, op den 21den December laatstleden, na bekomene handopening, het volgend gestuk gemaakt, als:

DD. D. T. HURT, M. A. VAN DER BANK en R. J. BERKHOFF, Predd. te *Breda*, *Eindhoven* en

Ron-

Rongij. M. FRANK, Predikant bij het Regiment Zwitsers, No. 29. en G. F. GRELLET en C. L. A. COQUREL, Candidaten te *Amsterdam*.

De drie eerste vervolgens op het drietal geplaatst zijnde, is daaruit beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. zeer D. T. HOET, Predikant te *Breda*, doch zijn Wel Eerw. zich verpligt gevonden hebbende voor deze beroeping te bedanken, blijft nog

'S HERTOGENBOSCH vakant.

VLISSINGEN, den 3den Januarij 1819. De Walsche Gemeente, had heden eindelijk het geluk, zich weder in het bezit eens eigenen Leeraars te mogen verblijden, daar onze beroepen Predikant Ds. R. J. BERKHOFF, te voren Predikant te *Rongij* in *Henegouwen*, onder ons bevestigd wierd, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer Ds. J. G. LAFONT, Predikant te *Middelburg*, met 1 *Tim.* VI. 20. *Bewaar het pand u toebetrouwd enz.* Terwijl de bevestigde des namiddags zijne intrerede deed, naar aanleiding van 2 *Cor.* I: 24. *Niet dat wij heerschappij voeren over uw geloof; maar wij zijn medewerkers uwer blijdschap enz.*

DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.

VOORBURG vakant.

MIDDELBURG vakant. Zie Nov. 1818.

RONGIJ vakant.

LIMBURG. enz.

MAASTRICHT.

MAASTRICHT, den 22sten Dec. 1818. Op heden werd in onze Kerkeraads-Vergadering, Ds.

Ds. D. VAN DER LOO, Predikant te *Montfoort*, bij besluit van Z. M. den Koning, de dato 11den Dec. l. l., No. 6. tot Predikant in deze Gemeente zijnde aangesteld, Kerkelijk beroepen.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.

MEERSEN. Zie Dec. 1818.

LUIK. (Guarnisoens Gemeente.) Zie Dec. 1818.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

OUDEWETERING. Onze hartelijk geliefde Leeraar, J. HAZEVELD, is niet meer. Hij stierf, in den ouderdom van ruim 60 jaren, op den 24sten December l. l., aan de gevolgen van eene bloedspuwing, die hem in den nacht van den 15den, nadat hij des avonds met bijzonderen ijver had gepredikt, op 't onverwachts overkwam. Bijna 31 jaren heeft hij ons het Evangelie verkondigd. Onderscheidene malen, werd hij, gedurende den tijd van zijn verblijf onder ons, naar elders beroepen; zelfs de aanzienlijke Gemeente van *Rotterdam*, verlangde éénmaal zijnen dienst. Dan zijne hartelijke betrekking tot ons, en zijne verkleefdheid aan de *Oude Wetering*, werkten te sterk op zijn hart, om roepingen naar elders te volgen. Hij bleef steeds, tot onze vreugde, onder ons leven en werken, en heeft nooit opgehouden, ons en anderen ten goede, met de talenten van zijnen geest behoorlijk te woekeren.

Eene Weduwe met zes Kinderen, waar van twee slechts meerderjarig zijn, en éene nog overgebleevene Zuster beschreijen met diepen weemoed zijn verlies: en met haar treuren geheel

heel de *Oude Wetering*, en voorzi ook de Doopsgezinde Gemeente van *Aalsmeer*, welke hij uit belangeloozen ijver een geruimen tijd, met zijne Leerredenen stichtte. Eere zij zijne nagedachtenis, welke niet ligt bij ons uitgewischt zal worden.

Ds. J. ZANTING, Pred. te *Nieuwkoop*, heeft op Zondag den 3den Januarij l. l., op eene regt broederlijke wijze, den Overledenen zijne Christelijke hulde betoond, bij eene Lijkrede over *Psalm* LXXXIX: 49. *Wat man leeft er die den dood niet zien zal? — en die zijne ziele zal bevrijden van het geweld des graf?* Ook de naburige Gereformeerde Ambtsbroeders des Overledenen, treuren met ons over ons geleden verlies. Ten blijke daar van strekke het volgende, door één dezer naburige Leeraren, aan de Weduwe des Overledenen ter hand gesteld:

Gedachten bij het graf van mijnen Vriend
J. HAZEVELD, enz.

Wie op hulpvaardigheid en menschenliefde roemt,
Geloof met deugd gepaard, eens Christens sieraad noemt.
Die nadere dit graf — dit stoffelijk gebeente,
Van dezen tweeden *Frets*, den Vriend van *Gods* Gemeente.

Getuigt zoch Rotte's stroom van echte dankbaarheid,
Voor zijnen Leeraar, Vriend en Gids maar d'eenwigheid,
Ook Weterings gevoel kan, in deen' treurige dagen,
Van zijnen HAZEVELD, met ed'len roem gewagen.

In

In 't stof rust wel zijn asch, maar geenszins zijne deugd,
Neen! deze staat gegrift, dáár, waar men zich verhengt —
In Christelijk wel te doen — in Jezus leer te prijzen,
En waar een Christen traan op dankbaarheid doet vijzen.

Niet op deez' aard alleen — o Neen! wat is de tijd,
Die door vergank'lijkheid den besten roem verslijt!
In het gedenkboek Gods zij zijnen naam geschreven,
Met Jezus dierbaar bloed, tot deu' onsterf'lijk leven!

Zoo schrijft het vriendenhart op zijne konde zerk,
Zoo schrijft ook elders thans de Vriend van Menno's Kerk,
Zoo denkt — zoo spreekt — zoo schrijft de ware menschenliefde,
Daar HAZEVELDS gemis te dieper 't hart doortrieffde.

DE OUDE WETERING is dus vakant.

Intusschen is Ds. J. ZAUTING, wetwillend genoeg geweest, om, op ons daartoe gedaan verzoek, niet alleen den predikdienst, maar ook de Godsdienstige vorming van onze talrijke jeugd alhier, — gedurende de vakature — provisioneel op zich te nemen.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

WEESP, den 13den Dec. 1818. De dag van heden, was voor onze Gemeente een dag van blijdschap, daar op denzelven een begin gemaakt werd, met het metselwerk van ons nieuwe Kerk-

Digitized by Google

Kerkgebouw, wordende aan hetzelve de eerste steenen gelegd, door H. H. Burgemeesteren dezer stad, als mede door onzen Leeraar den Wel Eerw. Heer A. NOORBERG, als eerste Lid van den Kerkeraad, door de Leden van de Commissie, tot den opbouw der nieuwe Kerk, en alle de Leden des Kerkeraads, naar de orde hunner dienstjaren volgende. Heeren Predikanten der Hervormde Gemeente, en meer anderen, welke deze plegtigheid bijwoonden, bewezen den Kerkeraad de eer, van ook eenige steenen aan die Kerkgebouw te leggen. Bij deze gelegenheid deed de Heer President Burgemeesteren, Mr. J. SCHIMMEL JZ., eene treffende aanspraak, welke door onzen Leeraar gepast beantwoord werd.

BEVERWIJK. Zie Dec. 1818.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

HOORN, Op den 17den Dec. 1818, had alhier eene aandoenlijke plegtigheid plaats, daar in het openbaar zes jonge Lieden, tot Ledematen dezer Gemeente wierden aangenomen. Bij welke gelegenheid onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer H. A. BENDINGER, eene ter zake passende Leerrede hield, over *Hand.* II: 47*b*. Terwijl de jonge Lieden, na afgelegde belijdenis met oplegging der handen, plegtig ingezegend zijnde, aan hun het H. Avondmaal werd uitgedeeld, waarna de Vergadering met Godsdienstig Gezang, waarmede dezelve ook begonnen was, gesloten werd.

ZWOLLE. Zie Junij 1818.

HER-

Digitized by Google

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, eenige Predikantsplaatsen vakant.
SOURABAIJA
AMBOINA
BANDA
TERNATE
MOLUKKA
} vakant.

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

OOST-FRIESLAND.

VENHUIZEN vakant.
GRIMERSUM vakant. Zie Aug. 1818.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

LAGE. Op den 22sten Nov. l. l., heeft onze Leeraar, Ds. A. A. HUMMELINCK, ons bekend gemaakt, dat hij van Z. M den Koning der Nederlanden, de Collatie als Predikant der Hervormde Gemeente van *Borculo*, ontvangen hebbende, dezelve in beraad genomen had, en op den 13den December, maakte zijn Eerw. aan het einde zijner Leerrede, ons bekend, dat hij zich verpligt gevonden had, die beroeping aan te nemen. Zoo dat

LAGE eerlang staat vakant te worden.

Digitized by Google

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

MÖRMTER vakant.

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
SCHÖNENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.
RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

BIJBEL-GENOOTSCHAP.

ZUTPHEN, den 22sten Dec. 1818. Heden avond hield de Secretaris van het Bijbel-Genootschap, Afdeeling *Zutphen*, de Wel Eerw. Heer J. NOORDINK, Predikant alhier, voor eene groote menigte toehoorders, waar onder ook onze Achtb. Stadsregering, alsmede de Leden van de Regtbank van Eerstes Aanleg, eene alleszins gepaste en doelmatige redevoering, waarin zoo wel de bezwaren tegen, als het voordeel door het Bijbel-Genootschap reeds daargesteld opgelost wierden; terwijl door den Spreker tevens den tegenwoordigen Raad des Bijbel-Genootschaps in het algemeen, als in het bijzonder dat

van

van ons Vaderland en de afdeling in deze stad, werd voorgedragen, alles is met toepasselijke aanspraken, gebeden en dankzeggingen aan God besloten, en een ieder was over de groote daden Gods getroffen.

BERIGTEN.

De Scriba en Quaestor van het Klassikaal Bestuur van *Gouda*, herinnerd de Gemeenten, onder het zelve Bestuur, derzelver verpligting, om ingevolge Art. 9. van het Reglement op de Klassikale kosten, derzelver aandeel in de Klassikale Quota's, op den voet als in het vorige jaar, vrachtvrij te bezorgen, voor den 1sten Maart dezes jaars.

De Praetoren in de Ringen van *Schoonhoven*, *Vianen* en *Leerdam*, hebben zich, gemakshalven, met den Ontvanger dier Quotas, in derzelver respective Ringen, wel willen belasten, terwijl in den Ring van *Gouda*, de betalingen dier Quotas, aan den Scriba en Quaestor zelven, volgens het Reglement, verwacht worden.

De Scriba en Quaestor voornoemd.

Gouda, den 15den Jan. 1819. J. W. BUSSINGH.

Curatoren der Latijnsche Scholen, te *Haarlem*, maken bekend, dat door het beroep en aanstaande vertrek van den Heer H. J. MERXLO, naar *Amsterdam*, het Praeceptoraat der vierde Classis hunner Scholen, eerstdaags staat vacant te worden, en noodigen allen, die tot gemelden post genegen en bekwaam zijn, uit, om zich hoe eer hoe liever met de noodige ge-

Digitized by Google

tuigschriften en bewijzen van bevoegdheid, bij hun aan te melden.

Haarlem, den zesten Dec. 1818. Uit naam van Curatoren voornoemd.

A. DE VRIES, *Scriba*.

De Binnen- zoo wel als de Buitenleden der Weduwebeurs, in de voormalige Classis van *Woerden* en *Over-Rhijnland*, worden vriendelijk verzocht, hunne achterstallige en verdere verschuldigde jaarlijksche Contributien aan dezelve, binnen den tijd van *drie maanden* na dato dezes, aan te zuiveren, en *Franco* in te zenden, aan den ondergeteekende, Quaestor der voornoemde beurs: zullende anders de Quaestor (hoe ongaarne ook) zich verpligt vinden te handelen, volgens de Wet op die Weduwebeurs in der tijd gemaakt, en alzoo, na verloop van voorn. drie maanden, die Leden houden voor vervallen.

Woerden, den 4den Dec. 1818. J. A. VAN WAENEN, Quaest. Vid.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing onder welke (voormalige) Classe hun Eerw: geëxamineerd zijn, of woonen.

NIJMEGEN.

R. P. F. Corell.

ZUTPHEN.

August Velzen.

's GRAVENHAGE.

H. van der Elst.

WOER-

Digitized by Google

WOERDEN EN OVER RHIJNLAND.

A. Graaf.

LEEUWARDEN.

P. Sijtsema.

DOKKUM.

Jac. Nic. Talma.

KAMPEN.

Antonie Henri Elie Bourdeau.

GRONINGEN.

P. van Ameren.
.... Dethmers.

'T WESTERKWARTIER.

A. J. M. Timmerman.
J. A. Kuitert.

EMMEN.

J. J. Kruisinga.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw. geexamineerd zijn.

ZUID-HOLLAND.

L. Bettinghuizen.
H. Huisteijn.
H. G. J. Becking.
D. Goudappel.
J. A. Schmits.
C. le Clercq.
B. Stemberg.

NOORD-HOLLAND.

H. Fongma.

Digitized by Google

UTRECHT.

H. W. H. Heinzen.
J. C. E. de Wijs.
L. Dibbits.

FRIESLAND.

T. M. Laurmah.

GRONINGEN.

M. L. Broese.
S. van Kleffens.
J. Meijerlich.
H. Oortwijn.
W. Jansonius.
G. Noorda.
G. W. Stuivinga.
L. W. Slomp.
A. H. Scholten.
P. Zuidema.
P. G. Scheij.
J. Campen.
R. L. Kijlstra.
J. A. Schrader.
T. F. de Haan.

OVERIJSSEL.

J. van der Vegt.

NOORDBRABAND.

J. Claus, Jr.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Walsche Kerken.

Lambertus Sanderus.
Jean Charles Bousquet.
G. F. Grellet.

Naam-

Digitized by Google

Naamlijst der DD. Proponenten, die in de 1ste Maandag van het Jaar 1818, tot Predikanten beroepen zijn.

N. C. KIST, te *Zoelen.*
J. BARENBRUGH, te *Kedichem.*
J. J. ROOZEBOOM, te *Heilo.*
G. R. WIERINGA, te *Gaastmeer* en *Nieuwhuizen.*
J. P. AUWEN, te *Visvliet.*
H. H. MENNES, te *Niezijl.*
F. J. SMIT, te *IJsbrorst* en *de Wijk.*
W. VAN DER LEEUW, te *Limmen.*
J. G. TOUSSAINT, te *Midlie.*
N. J. MAHLSTEDE, te *Vuren* en *Dalem.*
J. BOLT, te *Rotteváille.*
E. J. HOMAN, te *Stand daar Buiten.*
J. MORGAN, te *Dordrecht* (Engelsche Kerk.)
L. VAN DER HORST, te *Kwadijk.*
W. OTTO, te *Vinkeveen.*
H. DWARS, te *Kennes* *Buitendijki.*
D. NOORDHOFF, te *Idzegahuizen* en *Piaam.*
P. ZUIDEMA, te *Rotwinkel.*
H. J. ROIJAARDS, te *Meerkerk.*
G. MORISON, te *Middelburg* en *Vlissingen* (Engelsche Kerk.)
J. MUNTENDAM, *aan de Bilt.*
H. W. HAZELHOFF, te *Schiermonnikoog.*
H. H. EVERS, te *Hengelo.*

Naamlijst der DD. Proponenten (Buitenlandsche,) bij de Hervormde Kerk; met aanwijzing onder welke Classe hun Eerw. geïdentificeerd zijn, of wonen.

OOST-FRIESLAND.

Lukas Pannenborg.
P. van Bolhuis.

Digitized by Google

Ubbo Klaasfen.
Cornelius Alberts, Præceptor bij de Latijnsche Scholen, te *Embden*.
Wilhelmus Nicolai.
J. J. Tamling.
F. Krul.
J. van Ameren.
C. A. Varver.
Wesselius Boon Knottnerus.
Edo Siewerts Eden.
Folkert Weets Folkerts.
Eerke Pannenborg.
U. J. Edenhuizen.

LINGEN.

F. W. Zimmerman, Præceptor te *Lingen*.
J. H. L. Kreekler, Conrector te *Oldenzaal*.
F. Melchior, Schoolopziener te *Berlin*.
Arnoldus Henricus Groen.
B. Meijeringh.

BENTHEIM.

Gerardus Tigler, Lamb. Fr.
E. Sikkens.
J. B. T. Nienhuis.
A. Visfingh.
J. A. Schröder.
L. L. van Loenen, J. Fil.

KLEVE.

Godfried Arnold Maas, *Rector te Kleve*.

WEZEL.

.... Mettink, *Rector van 't Gymnasium, te Wezel*.
Joh. Ad. Hijmans, Adolph. Nep. Joh Phil. Fil. *Conrector van 't Gymnasium, te Wezel*.

GROOT HERTOGDOM BERG.

A. Tilgenkamp.

DUISBURG.

Johan Pieter Taijan.
Henricus Jacobus Berkenkamp.

Fre-

Digitized by Google

Fredrich Wilhelm Dahlhof, *Collaborator aan 't Gymnasium, te Duisburg.*
Henrich Wilhelm Cramer, *Conrector, te Duisburg.*

Naamlijst der DD. Proponenten, (Buitenlandsche,) bij de Hervormde Kerk, die in de zes laatste Maanden van het Jaar 1818, tot Predikanten beroepen zijn.

T. KRUL, te *Marjenchoor.*

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Evangelisch Luthersche Kerk.

Jacobus Johannes ter Laag.
Theodorus Marinus Reiche.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk.

Johan Mijnard Wolf.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Herstelde Luthersche Gemeente, die in de zes laatste Maanden van het Jaar 1818, tot Predikanten beroepen zijn.

J. G. CLANT, te *Medemblik.*

NB. *Zoo er in deze Naamlijsten der DD. Proponenten iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te hebben bij de uitgevers dezes.*

Digitized by Google

LETTER-NIEUWS.

BERIGT VAN INTEEKENING

Op een Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen, voor den beschaafden Stand, en ten behoeve des gezelligen leven.

Te Zutphen, *bij* H. G. A. Thieme.

In eenen tijd, waarin des menschen onderzoekende geest, den kring zijner kennis meer en meer trachtt uit te breiden, waarin kunsten en wetenschappen, inzonderheid sedert het midden der vorige eeuw tot op heden, zulke belangrijke vorderingen hebben gemaakt, en zij, althans de laatste, meer het eigendom van ständen geworden zijn, die voorheen, bij mangel aan eene geletterde opvoeding, daarvan verstoken waren — in zoodanig eenen tijd kan men de voorhanden zijnde Woordenboeken, over deze voorwerpen van menschelijke kennis, hoe volledig ook voor het tijdvak, waarin zij geschreven werden, niet meer als genoegzaam voor de behoeften onzer dagen beschouwen; inzonderheid, sedert zich het gebied der wetenschappen mede tot de beschaafde gezellschaps-kringen heeft uitgebreid, en eene algemeene kennis derzelve daardoor eene volstrekte behoefte geworden is voor allen, die de veredeling van hunnen geest, gepaard met een nuttig en aangenaam ondehoud, behoorlijk weten te waarderen.

De overweging van dit een en ander deed dan ook, bij eenige kundige en aanzienlijke mannen, den wensch naar een werk geboren worden, geschikt, om in deze behoefte, zoo veel mogelijk, te voorzien; en het is, op hunnen aandrang, en onder hunne vriendelijke medewerking, dat de schrijver daartoe, reeds voor eenige jaren, het plan ontwierp, hetwelk echter, zoo wel uit hoofde van het moeijelijke van de taak, die men zich voorstelde, als wegens andere belemmerende omstandigheden, waaronder het overlijden van eenen der voornaamste medearbeiders, tot dus ver onuitgevoerd bleef.

Thans in staat gesteld tot het leveren van zulk een werk, onder den boven opgegeven titel, bieden wij hetzelve onzen landgenooten hierbij ter inteekening aan. Hetzelve heeft ten grondslag het *Conversations-Lexicon*, hetwelk door kundige mannen, in *Duitschland*, vervaardigd, in den jare 1812 het eerst uitgegeven, en zoo grooten opgang heeft gemaakt, dat daarvan thans eene vierde verbeterde uitgave verschenen is. Dit werk, gelijk het nu uit te ge-

ve-

Digitized by Google

vene, loopt over onderscheidene takken van wetenschap, als: over oudheid-, aardrijks-, geschied-, wis-, werktuig-, natuur-, ontleed- en scheikunde, alsmede over de natuurlijke historie en de fraaije kunsten, zoo als beeldhouw-, schilder-, toonkunst en andere, omtrent welk alles men, in dit werk, de noodige ophelderingen, zoo wel als aanwijzing van de nieuwste ontdekkingen en uitvindingen in de onderscheidene vakken van kunst en wetenschap zal vinden.

Voorts bevat dit werk verklaringen van eene reeks van kunstwoorden, in de scholen der geleerden gebruikelijk, alsmede van een aantal uit vreemde, in onze taal, overgenomene, voor zoo ver zij deze verklaring behoeven.

Wijders vindt men in hetzelve naauwkeurige beschrijvingen van de voornaamste landen, volken, steden en plaatsen der wereld, inzonderheid van *Europa* en ons vaderland, met inachtneming van alle veranderingen, ten aanzien van derzelver bezitters, door afstand en ruiling, sinds den vrede van *Parijs*, tot op het einde van den jare 1816, voorgevallen; tevens met opgave van derzelver merkwaardigheden voortbrengsels, takken van bestaan enz.

Eindelijk, daar niets voor den mensch belangrijker is, dan de mensch zelf, hebben wij ons werk verrijkt met een groot aantal levensschetsen van beroemde personen, zoo uit de oude als de hedendaagsche geschiedenis, die, of als gebieders van geheele volken, of als staatsmannen, op het tooneel der wereld geschitterd, of, als kunstenaars en geleerden, in eenig vak van wetenschap, eenen billijken roem verworven hebben: onder welke velen onzer landgenooten geenen onaanzienlijken rang bekleeden zullen.

Ziedaar eene korte schets van den inhoud des hierbij aangekondigden Woordenboeks. Het oogmerk van hetzelve is alzoo, er een magazijn dier kundigheden van te maken welke in den kring van beschaafde menschen de voorwerpen van opmerking en mededeeling zijn, en in alle gevallen, in welke men onderrigt behoeft, hetzelve, zoo volkomen mogelijk, aan de hand te geven. Geen onderwerp van algemeen belang, in eenig wetenschappelijk vak, is er, waarover de beschaafde en staatsman, de ontluikende jongeling, de welopgevoede vrouw, met een woord ieder, die naar opheldering zijner denkbeelden en naar uitbreiding zijner kundigheden verlangt, hier vergeefs eenig licht zoude zoeken: ja, ook de eigenlijke geleerde vindt in dit werk onderscheidene hulpbronnen voor zijne kennis, daar hier alles niet oppervlakkig aangeroerd, maar zoodanig behandeld is, dat voor elk onderwerp dat punt is gekozen,

waar-

Digitized by Google

waarop het door de laatste ontdekkingen en navorschingen is gebragt.

Zoo verschijnt dan dit werk, door de vlijt van vele geleerden, zoo uit *Duitschland*, als ons vaderland, ten algemeenen nutte zamengesteld, en zoo zamengesteld, dat de vereeniging van duidelijkheid en gegronde kennis, ter bevordering der wetenschappen en derzelver algemeene nuttigheid, hetzelve maken tot een werk, dat door zijne voortreffelijkheid, en door den rijkdom van deszelfs inhoud, aan iederen mensch welgevallig moet zijn, doch tevens ziet men van welken omvang hetzelve zijn zal, hoeveel arbeids, nasporens en onderzoeks er vereischt wordt, en welke aanzienlijke kosten er moeten aangewend worden, om dit werk naar behooren uit te voeren.

Dan, wij vleijen ons, boven het reeds gezegde, ook met de gunstige medewerking onzer landgenooten, die in het verbreiden van nuttige kundigheden belang stellen, en voegen er alleen nog bij, dat men trachten zal, het geheele werk, hetwelk in zeer groot 8vo, met eene nieuwe garmondletter, op best druk medizaan papier, gedrukt wordt, in 6 deelen, ieder van 25 à 30 vellen letterdruk, te brengen; zullende het eerste deel, in de maand Februarij 1819 het licht zien, en de prijs tegen 3 stuivers ieder vel, voor de inteekenaren, wier namen wij voor het werk zullen drukken, en 4 stuivers buiten inteekening, berekend worden. Eenige weinige Exemplaren worden op velin papier gedrukt, en aan de inteekenaren tegen 4 stuivers, en buiten inteekening tegen 5 stuivers per vel berekend. De inteekening kan geschieden, behalve bij den uitgever, bij alle voornaame boekhandelaren in de onderscheidene steden van ons vaderland, tot den laatsten Februarij 1819.

Wij verzoeken voorts onze landgenooten, die door inteekening, en in het bijzonder door het leveren van eenige bijdragen en van belangrijke Nederlandsche biographien, deze onderneming gelieven te begunstigen, zich verzekerd te houden, dat de uitgever geene moeite of kosten zal ontzien, om aan dit werk de hoogst mogelijke volmaaktheid te geven. Te dien einde noodigt hij alle vaderlandsche geleerden en kunstminnaars uit, hunne bijdragen, welke hem hoogst aangenaam zullen zijn, te bezorgen aan zijn adres te *Zutphen*.

Om eenig denkbeeld, aangaande het belangrijk plan dezes werks te geven, zijn bij het alom verzonden, en gratis verkrijgbare berigt van inteekening, op 20 bladzijden, eenige artikels uit onderscheiden letters gekozen, ter proeve afgedrukt.

Bij

Digitized by Google

Bij J. Noman, Boekhandelaar te *Zalt-Bommel*, en mede te bekomen bij A. v. d. Werve, te *Amsterdam*.

L. MEISTER, de Geschiedenis van het laatste Lijden, de Dood en de Opstanding van Jezus Christus, de prijs is *f* 1:5:—

J. de Vos en Comp., Boekhandelaars te *Dordrecht*, geven heden uit, en hebben alom verzonden:

ALEXANDER DE KONING, Predikant te *Sliedrecht*, handleiding omtrend de Leerredenen over de *Lijdens Geschiedenis des Heilands*, jaarlijks te houden, in de Hervormde Gemeenten, bijzonder ten platten lande. a 14 st.

——————— dagelijksche oefeningen des Christens, in de *Lijdens Geschiedenis van zijnen Heiland*, 1ste en 2de deel. leder a *f* 1:10:— Het laatste deel ligt ter perse.

Bij W. Zuidema, te *Groningen*, is gedrukt en zijn nog eenige exemplaren te bekomen, van: het leven van BENJAMIN FRANKLIN, door hemzelven beschreven, benevens deszelfs Zeden, Staat-, Letterkundige en geestige Geschriften. Uit het Engelsch, in 2 deelen. Een werk, dat, om zijne voortreffelijke eigenschappen, de vraagbaak van alle standen, van den Staatsman af, tot den dagloonertoe, behoorde te zijn; dat overvloeit van de heerlijkste lessen, zoo geestig en op eene zoo vermakende wijze medegedeelt, dat zij alleen door domheid, veroordeel en bijgeloof kunnen verwaarloosd en veracht worde. — Hetzelve is mede alom te bekomen voor *f* 3:15:—

De Leermeester der zeden, vertoond in zinnebeelden, als: 1 Lof van Land leven, Lierzangen uit Horatius, Bespiegelingen op 't leven der Menschen, vertoond in de vier Getijden des Jaars, 's Menschen Leven van de Wieg tot het Graf, in Bespiegelingen over de twaalf maanden des Jaars, een Christen op zijn Landhoeve, de kracht des Geloofs, een Christen op zijn Sterfbed, enz. 434 bladz. met meer dan 60 koperen platen. Van dit uitmuntend werk, waar van reeds vijf drukken geheel zijn uitverkocht, worden thans de nog overige exemplaren van de zesde druk, voor de veel verminderde prijs van 30 st. in plaats van *f* 3:— aangeboden. De aflevering geschied te *Amsterdam*, bij de Boekhandelaar J. H. den Ouden.

De

De Boekhandelaars Doijer en Zeehuisen, te *Zwolle*, gezamentlijk uit het Fonds van Wijlen de Heer J. ALLART, het regt van Kopij, benevens de voorhanden zijnde exemplaren van de volgende belangrijke Werken, aangekocht hebbende, zoo worden dezelve door hun, (als mede bij alle Boekhandelaren,) aan het publiek, voor de daarbij gestelde prijzen afgeleverd:

1. R. FEITH, Oden en Gedichten, 4 deelen, *f* 8: — : —
2. ——— Cats Werken, 19 deelen, in karton, *f* 18: — : —
3. W. BILDERDIJK, de Mensch, naar Pope, in karton, *f* 2: 10: —
4. ——— Floris de Vijfde, Treurspel, *f* 1: 2: —
5. G. CARTER, Geschiedenis van het verongelukken op de Kaffers kust van het Oost-Indisch Schip de Grosvenor, *f* — : 15: —
6. W. PALEIJ, Natuurlijke Godgeleerdheid, voor het aanwezen en de volmaaktheid der Godheid, afgeleid uit de verschijnselen der Natuur, *f* 3: — : —
7. J. VAN GOCH, de Honigbij, een Tijdschrift voor alle ware Christenen, in 4 deelen compleet, *f* 6: — : —
8. P. AGRON, Katechismus der Fransche taal, *f* — : 16: —
9. H. WEIJTING, Rudimenta Linguae Latinae, of eerste beginselen der Latijnsche taal, *f* 1: 5: —
10. ——— Themata, of Opstellen ter vertaling in het Latijn, *f* 1: 5: —
11. J. NIEMEIJER, Nederd. Spraakkunst voor Kinderen, 3 stukjes, *f* 1: 1: —
12. W. G. REDDINGIUS, Geschiedenis van Mozes, David en Salomon, ieder *f* — : 6: —

NB. Nog zijn apart te bekomen:

FEITHS, Oden en Gedichten, tweede en vierde deel, ieder deel tegen *f* 2: 10: —

CATS Werken, alle deelen, ieder deel eene Gulden; het eerste deel is niet apart te bekomen.

VAN GOCH, de Honigbij, ieder stuk 14 stuivers.

Dat het Aardrijkskundig onderwijs, word het wel en doelmatig onderwezen, voor de jeugd zoo nuttig als aangenaam is, is algemeen erkend, en ten gevolge daar van, in men in onze lagere Scholen, thans meer en meer bedacht, om het ware en juiste aanvangspunt, van deze zoo belangrijke wetenschap, niet uit het oog te verliezen. Hoe geleidelijk en natuurlijk tevens is het, dat de leerlingen eerst met de plaats hunner woning, dan met de omliggende bo-

den

den en dorpen, voorts met hunne Provincie, vervolgens met hun geheele Vaderland bekend gemaakt worden enz. Om den gang van dit onderwijs te bevorderen, is men reeds in onderscheidene Provincien onzes Lands bedacht geweest, om derzelver Aardrijkskundige Beschrijvingen in het licht te geven.

Ook is heden ten dienstinde bij den Boekhandelaar J. van der Wal, te *Gorinchem*, van de pers gekomen:

Aardrijkskundig Schoolboek der Provincie Holland, in losslesjes afgedeeld, met een kaartje. 1ste stukje, bevattende Hollands noordelijk gedeelte, door den in dit vak bekenden en kundigen J. VAN WIJK, RZ. De prijs van dit werkje op schrijfpapier, om tot geschenkjes te kunnen dienen, is 12 stuiv., en op ordinair papier 7 stuiv., doch bij gerollen voor Schoolhouders minder.

Het tweede stukje van dit werkje, behelzende Hollands Zuidelijk Gedeelte, alsmede de Aardrijkskundige Beschrijving der Provincie *Utrecht*, zijn insgelijks bij genoemden Boekhandelaar ter perse, en zullen spoedig het licht zien.

Bij denzelven word ook met zeer goed gevolgd uitgegeven.

I. A. VAN ZUTPHEN, eerstbeginselen om de Jeugd binnen weinig tijds het Nederduitsch te leren lezen, en haar denkvermogen te ontwikkelen; met 56 fig. 3de druk, a 5 st.

II. ——— hetzelve eerste gedeelte 4de druk, deze druk is zamengesteld uit de 16 eerste pag. en de fig., om het meer algemeen bruikbaar te maken, en kost slechts 2 stuivers.

III. ——— berigt behelzende de rede van de uitgave, en de onderrigting aangaande bovenstaande Leerwijze, 2de druk, a 3 stuivers.

IV. J. VAN WIJK, RZ. iets over de nieuwe Munten, Maten en Gewigten, a 4 stuivers.

V. Le quadrille des Enfans, au sijsteme nouveau de lecture, par le moijen de 84 fig., par D. DE GRAAF, a 16 st.

NB. Men wachte zich wel voor den druk van 1807, welke thans verkocht word, doch geheel onbruikbaar is.

VI. D. DE GRAAFF, voorbeelden van vervoeging der eerste en gemakkelijkste Werkwoorden, der Fransche taal, a 3 st.

VII. ——— Recueil de quelques parties du discours, de la langue Française, a 6 st.

NB. Alle deze Werken zijn bij gerollen tot minder prijs te bekomen.

F. J. VOLTELEN, de Leer der Indikatien, uit het Latijn, door A. C. BROCK, M. D. te *Wetkendam*, dit voor alle Genoeskundigen onontbeerlijke Werkje, is thans voor f 1:4: — te bekomen, bij J. van der Wal, Boekhandelaar te *Gorinchem*, en alom.

I. N.

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

J. G. CH. DE LA SAUSSAIJE, Sermons. Bladz. 3
J. L. EWALD, Het Evangelie of overdenkingen over de Verzoening, het Geloof en den Heiligen Geest. Uit het Hoogduitsch. 14
E. A. W. VON ZIMMERMAN, De Aarde en hare Bewoners. Naar het Hoogduitsch. Met Platen. Derde Deel. 22
J. VAN VOSS, Krijg en Liefde, of Romantische Verhalen. 32
C. ENKLAAR, Onderwijs in de Griekische taal. 35
J. S. SWAAN, Tafels van de verdubbelingen. 40
J. A. OOSTKAMP, Korte Geschiedenis der Stad *Zwolle*. 42
TH. VAN SWINDEREN, Almanak der Akademie van *Groningen*, voor het Jaar 1819. 43
J. A. UILKENS, Almanak tot Nut en Vergenoeging. —
Almanak voor Liefde en Vaderland. —

MENGELWERK.

Bij den aanvang van het Jaar 1819. 45
Een handvol wijsheid, uit de laatste helft der vijftiende Eeuw. 60
Christen Kinderen in *Turkije*. 62
Over de Leeuwen voor het Arsenaal van *Venetie*. 63
Invoering der Inquisitie in *Spanje*. 65
Merkwaardig vonnis van eenen Regter in *Peking*. 67
Zonderlinge Duif. (*Eene ware Geschiedenis.*) 69
Nieuw soort van Duël. 71
Aardige gezegden. 72
Middel tegen naden in het Gezigt. —

Akademie - Nieuws. 73
School - Nieuws. —
Kerk - Nieuws. 78
Bijbel - Genootschap. 114
Berigten. 115
Naamlijst der D. D. Proponenten. 116
Letter - Nieuws. 122

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor FEBRUARIJ 1819.

Te AMSTERDAM, *bij*
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXIX.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB, De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

NIEUWE VERHANDELINGEN van het Genootschap tot verdediging van den Christelijke Godsdienst, tegen deszelfs Hedendaagsche Bestrijders. Voor het jaar 1816. *In den* Haag, *bij de Erve* J. Thierry *en* C. Mensing *en* Zoon, 1817. *Te zamen* 851 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs der twee Boekdeelen is f* 6: 15: —

Wij willen dezen geheelen Jaargang, der werken van het Haagsche Genootschap, en dus de beide boekdeelen, in eens beschouwen, ten einde alle mogelijke kortheid in acht te nemen, en alzoo ons in staat te stellen, om de uitgaven zoo veel mogelijk bij te blijven. Deze boekdeelen behelzen, behalven het Programma voor het op den titel genoemde Jaar, en eene zeer gepaste aanspraak van den Utrechtschen Hoogleeraar H. ROIJAARDS, drie bekroonde Verhandelingen, te weten: twee over *de uitstorting des H. Geestes*, op Pinksteren, te *Jerusalem*, en eene over *de voortplanting van het Christendom, in de eerste Eeuwen onzer Jaartelling*, van de Heeren C. H. METGER, en K. C. SELTENREICH; bij de laatste zijn eenige aanteekeningen, door den Vertaler, gevoegd en achter aan geplaatst.

De openingsrede van den Hoogleeraar ROIJAARDS, zal elk, die wel denkt, met veel genoegen lezen, en is waardig door onze Roomschgezinde Christenen zoo wel, als door onze Protestantsche medebroeders, overwogen te worden. De wel eens door sommigen ook open-

 lij-

Digitized by Google

lijke Schrijvers, vrij hatelijk gedane uitvallen van eenigen der laatsten, tegen de bedoelingen en werkzamheden van het Eerw. Genootschap, zijn hier, zonder echter genoemd te worden, uitmuntend wederlegd, en allen, die het ware Christendom een goed hart toedragen, zullen, al verschillen zij ook in een of ander punt nog van de Hervormden, moeten erkennen, dat de hier aangevoerde en kortelijk ontwikkelde redenen; *Waarom de Maatschappij den Christelijken Godsdienst verdedigt*, of welk nut daar uit voort kan vloeijen? gegrond zijn. Deze is, in één woord, séne voor de gelegenheid, zeer voegende rede.

De Eerw. METGER, Pred. te *Dijkhuizen* en *Nieuwstad Gödens* in *Oostfriesland*, heeft zijne Verhandeling, die met goud bekroond werd, deze orde gegeven, dat, na eene ter zake leidende voorafrede, het eerste Deel: de uitstorting van den H. Geest, op den eersten Christelijken Pinksterdag bloot legt, en hare zekerheid betoogt, en het tweede: het groote doel dezer gebeurtenis opgeeft, en het bewijs daaruit ontleend, voor de waarheid en Goddelijkheid van de leere des Evangeliums. In de oorspronkelijke Latijnsche Verhandeling van den Eerw. SELTENREICH, dien wij reeds van elders, uit de werken van dit Genootschap, leerden kennen, behandelt het eerste Hoofdstuk: de voorspellingen der Profeten, de gesprekken van JOANNES DEN DOOPER, en van den Heer zelven, die tot de uitstorting des H. Geestes betrekking hebben, — behelst het *tweede*, het onderzoek, welk denkbeeld men zich van de voorspelde, en op het Pinksterfeest vervulde uitstorting des H. Geestes te vormen hebbe, — en beantwoordt het *derde* de vraag: hoe, uit de uitstorting des H. Geestes, de waarheid en Goddelijke

Digitized by Google

oorsprong van den Christelijken Godsdienst kan bewezen worden? Schoon de eerste Schrijver, onzes erachtens, strijdig met het blijkbaar oogmerk der vraag, zich te veel heeft bezig gehouden, met de gewone werkingen des H. Geestes; en daar door ook zijn betoog, in het tweede Hoofdstuk: — hoe de Pinkstergebeurtenis, de waarheid en Goddelijkheid van den Christelijken Godsdienst bevestigt? in eenvoudigheid althans, veel te kort en onvolledig is uitgevallen; — bevat echter zijne Verhandeling veel dat ter zake dient, en is vooral het eerste Hoofdstuk 't best bewerkt. Alhoewel hij niet van alle de onderscheidene gevoelens en opvattingen, vooral van lateren tijd, welke hier in aanmerking komen kunnen, gewaagt, heeft hij echter de meest bekende doorgaans goed voorgesteld en beoordeeld. Niettegenstaande hij wel wat meer uit één had mogen zetten, wat de Apostelen voor deze gebeurtenis wisten en geloofden, en wat zij eerst later leerden? om zoo het besluit, wat zij op dat tijdstip eigenlijk ontvingen? te beter op te maken; heeft hij echter niet vergeten, om aan dit onderscheid hier en daar te denken. Offschoon de vraag: waartoe hadden de Apostelen den Geest noodig? wel had mogen onderscheiden worden, van deze: waar toe gebeurde deszelfs uitstorting *openlijk*, en wel *op die wijs?* heeft METGER echter goede aanmerkingen gegeven, over die luisterrijke gebeurtenis zelve, om ze als een weldadig werk van 's Heilands Alvermogen te doen kennen.

Dat, behalven de bij uitnemendheid zoo genaamde Discipelen van JEZUS, ook anderen, van hunne vrienden en vriendinnen met hen, wonderdadig, op dat tijdstip, den Geest ontvingen, is eene *dwaling* in ons oog, welke hij met verscheidene anderen gemeen heeft. Hoe zeer

Digitized by Google

wij PAULUS, als een van CHRISTUS zelven geroepen Apostel, en de gebeurtenis op den weg naar *Damaskus*, als eene heerlijke daad en blijk van JEZUS heerlijkheid eerbiedigen, zouden wij echter met METGER niet gaarne toestemmen, dat hij niet bij zijne Ambtgenooten ter schole ging, maar van den Heere JEZUS zelven *alleen* onderwijs ontving. Men vergelijke maar eens *Hand.* IX. XXII en XXVI., en men zal zien, dat de Heiland zich van ANANIAS bediende, om PAULUS verder bekwaam te maken. Niet plotseling en op eens, maar allengskens en zeker, bereikt de Hemelsche wijsheid haar doel.

Veel minder omslagtig, en ook geheel anders ingerigt, is de tweede Verhandeling, — De aandacht wordt, in het eerste *Hoofdstuk*, vooral bepaald, bij *Joel* III. *Matth.* III: 11, 12. X: 19, 20. *Jean.* XIV—XVI. *Matth.* XVI: 17. en *Luc.* XXIV: 49. welke plaatsen goed uitgelegd en doelmatig gebruikt zijn. De gebeurtenis zelve, en het verhaal door LUKAS ons daar van gegeven, wordt in het tweede *Hoofdstuk*. uitlegkundig beschouwd, en gepaard met aanmerkingen, over de geestelijke gaven, en bijzonder over het profeteren, in den eersten tijd der vestiging van het gezegend Christendom op aarde; welke, hoewel ze niet alle even bevredigend zijn, echter getuigen van het werk, dat de Eerw. Schrijver van de uitlegkunde maakt. SELTENREICH, heeft aan het slot van hetzelve, dit denkbeeld als het zijne doen kennen, van de uitstorting des H. Geestes: Het is eene Goddelijke en buitengewone. Op welk eene wijze hij tot de waarheid en Goddelijkheid van den Christelijken Godsdienst leert besluiten, uit de overwogene groote gebeurtenis, kan de Lezer uit de laatste bladzijden leeren, welke wij daarom hier zullen laten volgen.

De

Digitized by Google

„ *De waarheid van den Christelijken Godsdienst* blijkt, uit de Uitstorting des Heiligen Geestes."

„ 1. *Omdat zij in duidelijk verband staat met oude voorspellingen, die door de uitkomst bevestigd zijn;* want het was reeds voor vele eeuwen voorzegd, en naderhand heeft JOANNES *de Dooper* bijna hetzelfde getuigd, dat er, eens eene zoodanige *algemeene mededeeling en verspreiding van buitengewone gaven des Heiligen Geestes zoude plaats hebben*, als er nooit, noch voor, noch na den eersten dag van het eerste Christelijke Pinksterfeest, heeft plaats gehad. Wanneer wij ons van deze wijze van betoogen bedienen, dat wij uit de voorspellingen bewijzen voor de waarheid aanvoeren, dan behoeven wij niet te duchten, dat wij ons bedriegen; omdat onze Heer op dezelfde wijze uit de voorspellingen bewijzen heeft aangevoerd, om de waarheid der zaken, die tot zijn persoon en Leer betrekking hadden, te ontwikkelen en te bevestigen."

„ 2. *De geloofwaardigheid* des Heeren, die de Stichter is der Leer, welke door de pogingen der Apostelen moest uitgebreid worden, is door deze gebeurtenis op het luisterrijkst bevestigd; want zoo duidelijk als of wij het zagen, kan het betoogd worden, uit de vergelijking van de gesprekken van Christus met de Handelingen der Apostelen, dat er zelfs niet het minste punt onaangeroerd gebleven of overgelaten is, dat niet de Apostelen in hunne inwendige zoo wel als in hunne uitwendige omstandigheden ondervonden hebben. De Heer, derhalven, van den Hemel den beloofden Geest nederzendende, heeft aan zijne vrienden, en niet minder aan zijne vijanden getoond, dat Hij niet alleen zijne beloften met de grootste getrouwheid gestand deed, maar ook,

Digitized by Google

„ 3. *Dat Hij, nu verhoogd in den Hemel, die waardigheid en magt ontvangen had*, dat Hem de meeste *hulpmiddelen* ten dienste stonden, door welke Hij de geloofwaardigheid zijner woorden en beloften openlijk bevestigde; want in de eerste Gemeente waren verscheidene gaven, χαρισματα, voor handen, door welke de waarheid en waardigheid, welke de Apostelen zich in hunne Leer toeschreven, op het luisterrijkst bevestigd werd."

„ 4. Deze Apostelen nu, door wier dienst de Christelijke Godsdienst verkondigd en uitgebreid is, waren *mannen vol van liefde en ijver voor de waarheid*, zij moesten door den Heiligen Geest, die de oorsprong en bron is van alle waarheid, voor alle gevaar van dwalen beveiligd worden, en zijn daar waarlijk voor beveiligd. Naar de belofte, derhalve, *van dezen Leermeester*, door het bestuur *van dezen Beschermer*, door den dienst *van deze dienaren*, is de Christelijke Leer verkondigd en uitgebreid; wie is er dan, die nog met eenig regt aan de volkomene waarheid van dezelve twijfelen kan?"

„ Hetzelfde oordeel moeten wij vellen, zoo wij onderzoeken en overwegen de bewijzen *voor den Goddelijken oorsprong van den Christelijken Godsdienst*, welke gelegen zijn in de uitstorting van den Heiligen Geest. Want:"

„ 1. Zoo wij *den tijd* en *de plaats* beschouwen, waarop de inwijding der Apostelen en hunne Leer heeft plaats gehad, zoo kunnen wij niet anders oordeelen, dan dat alle die omstandigheden, welke op den tijd en de plaats van deze daadzaak betrekking hadden, eenigijk hebben afgehangen van den wenk des Oppersten Regeerders en Bestuurders, op wien de Apostelen vertrouwden, daar zij wel omtrent

de

Digitized by Google

de plaats onderrigt waren, maar omtrent den tijd in het onzekere verkeerden. Geen vermoeden kan er ontstaan, noch van slaatkundige bedriegerij, noch van vroom bedrog, noch van overlegde kunstenarij; want de Apostelen waren voor het Pinksterfeest zwakke vreesachtige mannen, die geenszins naar nieuwigheden reikhalsden."

„ 2. En hoe zouden deze Mannen, die onder het genot van gastvrijheid te Jeruzalem vertoefden, die *allerluisterrijkste verschijnselen* hebben kunnen daarstellen, welke den Pinksterdag verheerlijkt hebben? daar deze natuurverschijnselen, welke de eerste aanschouwers en toehoorders bijéén riepen, *niet in de magt van eenig mensch* waren, en krachtiglijk herinnerden de uitwendige wijze, waar op de eerste inrigting des heils geheiligd was, welke de betere en volmaaktere inrigting, onder het opzigt des Heiligen Geestes, vervangen moest, *Hebr.* II: 1—4."

„ 3. De beginselen van dezen verhevenen en volmaakteren Godsdienst, hebben op het luisterrijkst ten toon gespreid *de uitstekende werkingen* des Heiligen Geestes, welke noch van de Apostelen, noch van uitwendige omstandigheden kunnen worden afgeleid. Want het zij gij *de inwendige verandering* beschouwt, die in de Apostelen is voorgevallen, namelijk, de verstandelijke en zedelijke, het zij *de uitwendige*, voornamelijk die verscheidene *gaven*, χαρίσματα, welke de verspreiding van den Christelijken Godsdienst verwonderlijk hebben helpen bevorderen; gij zult op geenerlei wijze kunnen twijfelen, dat deze veranderingen Goddelijke uitwerkingen geweest zijn, daar er noch uitwendige noch inwendige voldoende oorzaken voorkomen, door welke zij tot deze denk-

en handelwijze gebragt zijn, welke op het Pinksterfeest is kenbaar geworden."

„4. En deze allervoortreffelijkste werking des Heiligen Geestes *is niet blijven stilstaan* bij het verlichten, verbeteren en geruststellen van de harten, der Apostelen, maar *gaat* nog heden *voort*. verbonden met het gebruik der Leer, welke de Apostelen, ondersteund door de hulp des Heiligen Geestes, eerst bij monde verkondigd, en daarna in hunne schriften opgeteekend hebben, als welke waarlijk *Goddelijke uitwerkingen* te weeg brengt, die niet geheel en alleen afhankelijk zijn, of van den persoon des onderwijzers, of van het gebruik des onderwezenen."

„Eene Leer derhalve, die onder uitwendige omstandigheden, welke van geene willekeur eenes menschen afhingen, verkondigd is, die in de Apostelen, de eerste verkondigers derzelver, uitwerkingen heeft daargesteld, die van geene inbeelding, geweld, bedrog, list, of menschelijke kunst kunnen worden afgeleid, maar veeleer tot de geheel bijzondere werkingen des Heiligen Geestes moeten gebragt worden; eene Leer, met welke nog steeds onder derzelver beoefening dadelijk werkingen des Heiligen Geestes verbonden zijn, zonder welke, noch het verstand, noch de wil des menschen de voortreffelijke Leer van het Evangelie tot eigen en algemeen nut zou willen of kunnen aanwenden; dat deze Leer, zeg ik, van Goddelijken oorsprong is en wezen moet, wie, die door geene partijdigheid of vooringenomenheid verblind is, zou dit niet volgaarne toestemmen?"

Uit deze opgave blijkt, dat beide de Schrijvers zich wel bevijtigd hebben, en dat de laatste ook wel den toegevoegden prijs moet waardig gekeurd worden. Zoo hebben wij dan nu

drie

drie verhandelingen in onze taal, welke den Lezer, in onderscheidene bijzonderheden, de uitstorting des H. Geestes doen kennen, — en hem opmerkzaam maken, op de kracht van bewijs, daar in zoo heerlijk gelegen, voor de waarheid en Goddelijkheid van het Christendom. Dat dezelve nuttig gebruikt, verstandig gelezen worden, en alzoo dienen mogen, ter bevordering van de groote en goede zaak, en dus ook van het waardig doel des Haagschen Genootschap, 't welk tot alle drie aanleiding gaf, door het voor eenige jaren uitschrijven der gemelde gewigtige vraag?

Zeer belangrijk is ook het onderwerp, in de derde Verhandeling, een afzonderlijk boekdeel beslaande, behandeld, van denzelfden bekwamen laatstgenoemden Schrijver; een *betoog* behelzende, *van de kracht van het bewijs voor de waarheid en Goddelijkheid des Christendoms, uit dezelfs voortplanting in de eerste Eeuwen, en instandhouding tot onzen tijd toe: met wederlegging der nieuwste tegenwerpingen van* GIBBON *en anderen*, en door de bestuurders, den Gouden Eereprijs waardig gekeurd. Met dat, in de beide vorige ontwikkeld, heeft het wel iets gemeens, en men gaat, in zijn denken, ongevoelig van het eerste tot dit tweede over. Niets is natuurlijker, dan dat men, na zich te hebben voorgesteld, hoe heerlijk het Christendom bevestigd werd, op het groote Pinksterfeest, onmiddelijk daar op voort ga, om te overwegen: Op welk eene wijze het den Grooten Koning der Kerke, verder behaagd heeft, zijne Gemeente, het Koningrijk Gods op de aarde, te bewaren, te bevestigen en uit te breiden. Het is ook hier, gelijk daar in, dat de Geschiedenis ons helpen, en wij aan hare hand als van eene

ge-

getrouwe leidsvrouw, het veld der beschouwingen binnen treden, en langzaam en zeer opmerkzaam doorwandelen moeten; maar het is ook hier, gelijk daar in, dat wij met veel om- en voorzigtigheid werkzaam behooren te zijn, en weinig of niets vorderen zullen, indien wij ons niet te voren behoorlijk toebereid, en tot de regte beoordeeling bekwaam gemaakt hebben. Het komt ook hier, gelijk daar, vooral op de wijze van zien, en op een goed, wel geoefend oordeel des onderscheids aan; daar men anders dwaallichten vaak voor sterren aanzien, en zeer valsche besluiten trekken zal, welke of het ongeloof, of het bijgeloof, of beiden tot steunsel dienen, en dus de groote en goede zaak zeer benadeelen. Het is daarom ook niet te verwonderen, dat de werkzame SELTENREICH, zijne krachten heeft willen beproeven, om, na de behandeling van het eerste onderwerp, ook een antwoord, op deze vraag gereed te maken.

Het is jammer, maar ook *op zich zelve* te verwonderen, dat hij geene mededingers, vooral uit ons eigen Vaderland, waar het toch aan geene bekwame pennen en hoofden ontbreekt, gehad heeft. Het komt, bij het schrijven eener goede Verhandeling over dit onderwerp, vooral er op aan, dat men zich (en hier toe wordt vast nog al *iets* vereischt,) wel voorstelle, 1.) den tegenstand, 2.) den strijd daar tegen, zoo wel den minderen, als meer verstandig en goed aangewenden, door de Christenen zelve, en 3.) de uitkomst; op dat men alzoo de vraag 4.) wel beantwoorde: hoe deze te verklaren? Waarin men dan het schoon bewijs ontdekken, ontwikkelen en bevestigen moet, op eene overtuigende wijze, vooral ook voor hen, (die toch verre het grootste aantal uitmaken,) welke niet in staat zijn, alles zelve

te

Digitized by Google

te onderscheiden, voor de waarheid en Goddelijkheid des Christendoms. Deze orde vinden wij niet alleen de meest oordeelkundige, maar wij houden ons ook volkomen overtuigd, dat het verwaarloozen van dezelve de reden is, waarom men niet slechts met zoo weinig gevolg zich van dit waarlijk schoon bewijs meermalen bediend heeft, maar waarom ook de pogingen van het ongeloof, in zich zelve, magteloos, en weinig beteekenend, te dikwijls helaas! zoo vele gemoederen aan 't wankelen gebragt hebben.

Beantwoordt nu deze met goud bekroonde Verhandeling aan dit vereischte? Wij kunnen ons, met het oordeel der Heeren van de Haagsche Maatschappij, die hier over uitspraak gedaan hebben, *in zoo verre volkomen* vereenigen, als zij betuigen, dat deze Verhandeling *veel voortreffelijks behelst*, en voegen er gaarne bij, dat hij, wegens dit zijn werk, lof verdient en aanmoediging.

Zijne Verhandeling is gesplitst in drie Hoofdstukken, waar van het eerste, eene beknopte schets der geschiedenis geeft, van den oorsprong en voortgang van den Christelijken Godsdienst; — het tweede, een onderzoek behelst van sommige tegenwerpingen, met welke men het bewijs voor de waarheid, en den Goddelijken oorsprong des Christendoms, uit deszelfs voortplanting en instandhouding ontleend, gewoon is te bestrijden; — en het derde, de beschouwing en verdediging opgeeft, van de bewijzen voor den Goddelijken oorsprong, en de waarheid van den Christelijken Godsdienst, uit deszelfs voortplanting en bewaring.

Het overzigt in Hoofdstuk I, bevat wel veel goeds, maar is niet volledig, noch juist genoeg.

noeg. Er komen, boven dien, ook eenige niet volkomen gegronde of te sterke uitdrukkingen in voor, welke niet alle door den verdienstelijken Vertaler, in de aanmerkingen achter aan, zijn aangewezen.

In het tweede Hoofdstuk, zijn eenige tegenwerpingen, en somtijds zelfs gemeene uitvallen, die derzelver Schrijvers ongunstig teekenen, van eenen GIBBON, FRERET, BOULANGER, en HENKE ook, voorgesteld, beoordeeld en wederlegd, zoo dat men gevoelen kan, dat men, zonder eenen hoogeren invloed aan te nemen, de gezegende voortplanting en uitbreiding van het Christendom, in de eerste Eeuwen onzer jaartelling, onmogelijk goed verklaren kan. — Het zou meer voldoen, indien de Heer SELTENREICH, de voornaamste bedenkingen en stellingen eerst opgenoemd, en daarbij derzelver uitvinders en eenigen van derzelver verdedigers, vooral van lateren en ook van onzen tijd, aangewezen, en vervolgens dezelve stuksgewijze bondig wederlegd had, zoo wel geschied- als redeneerkundig. De aanteekeningen van den Vertaler, dienen ter aanvulling.

Met het derde Hoofdstuk, ook verre weg het breedvoerigste, treedt SELTENREICH nader ter zake, om te toonen, waar in eigenlijk de bewijskracht gelegen zij. In de eerste plaats bepaalt hij, tot dat einde, de aandacht, op den persoon van JEZUS CHRISTUS zelven, die als de weldadigste, wijste, magtigste en tevens getrouwste grondlegger, instandhouder en bestuurder van Christendom en Christenkerk, is te voorschijn getreden. Dan spreekt hij, over den inhoud der Christelijke leer zelve, en toont aan, dat zij, door hare aanknooping aan de oude Mozaïsche instelling, voor eene uitvoe-

ri-

Digitized by Google

rige en volmaakter voortzetting van dezelve, kan gehouden worden, en werkelijk gehouden werd, door eene menigte Joden, die nopens de aangelegenheden van den Godsdienst niet onkundig waren; dat zij niet weinig bevat, 't welk haar voor de Heidenen aangenaam en begeerlijk maakte, en dat zij in de noodwendigheden en behoeften van het gansche menschdom, zonder uitzondering van plaats, volk of rang, op de doelmatigste wijze voorzien. — Daar op doet hij de wijze, waarop zij voorbereid, uitgebreid en bewaard is, kennen, als ten hoogsten gepast en voortreffelijk, en vervolgens gewaagt hij, van de heilzame uitwerkselen, welke onderscheiden worden, in *leerstellige*, *zedelijke*, *kerkelijke* en *burgerlijke*. Waar uit dan, eindelijk, als slotsom dit getrokken wordt:

„ Nu meenen wij een besluit te kunnen opmaken, hetwelk alle de vereenigde pogingen der Bespotters en Beknibbelaars van den Godsdienst niet in staat zijn te doen wankelen. Het is het volgende: Een Godsdienst, welks Insteller als *Grondlegger* Wijsheid en Goedheid, als *Instandhouder* en *Uitbreider* Wijsheid en Magt, als *Hoofd en Besturder* Magt en Trouw, betoond heeft, zoo als men die deugden alleen van God verwachten mag; een Godsdienst, welks *inhoud* niet slechts *aan de verlangens der Joden*, die reeds door de Mozaïsche huishouding waren voorbereid, maar ook *aan die der Heidenen*, die naar een zuiverder licht reikhalsden, volkomen voldaan heeft, en in alle de geestelijke behoeften *der menschelijke natuur* voorziet; een Godsdienst, in welks *Voorbereiding*, *Voortplanting* en *Bewaring*, als wij *op de wijze* zien, waarop zulks geschied is, zich zoo vele blijken en

ken-

kenmerken eener Goddelijke Voorzienigheid opdoen, welke met menschelijke kunst of bedrog niets gemeens hebben; een Godsdienst, eindelijk, die in het *Leerstellige*, *Zedelijke*, *Kerkelijke* en *Burgerlijke* het grootste heil daargesteld heeft, en nog daarstelt, zonder dat alle de ondernemingen er iets tegen konden uitrigten; deze Godsdienst kan geene uitvinding, geen verdichtsel van menschen wezen, maar moet waarlijk van God zijn. Welke lotgevallen dan deze wereld in den loop der Eeuwen wachten, wij maken er vasten staat op, dat de goede zaak van CHRISTUS steeds over alle hare Vijanden zal zegevieren; want er staat geschreven: *De poorten der helle zullen dezelve niet overweldigen; want indien hetgene te niete gedaan wordt, in heerlijkheid was, veel meer (is) het geen blijft in heerlijkheid. Niemand kan een ander fundament leggen, dan hetgeen gelegd is, namelijk*, CHRISTUS JEZUS."

Hoewel wij nu niet kunnen zeggen, dat deze Verhandeling aan onze verwachting geheel beantwoordt, en niet alles is aangevoerd, dat, onzes erachtens, hier wel degelijk in aanmerking komen moet, om het bedoeld bewijs, eerst uit de voortplanting van het Christendom in de eerste Eeuwen bijzondere voor KONSTANTIJN DEN GROOTEN, en vervolgens uit de instandhouding tot op onzen tijd, in al zijne sterkte en uitgebreidheid te doen kennen; houden wij dezelve echter voor eene belangrijke bijdrage, welke verdient gelezen te worden, en de aangenaamste bewijzen oplevert, van den Schrijvers edele denkwijze, Christelijken ijver, en gezond oordeel. Onze bepaalde ruimte verbiedt ons, tot bewijs eenig staal bij te brengen.

Bij-

Bijbelsche Geschiedenissen voor Eerstbeginnende Leerlingen. Een Leer- en Leesboek; afgedeeld in kleine Leeslessen, welke uit korte volzinnen zijn zamengesteld. Door H. KREMER, *Schoolonderwijzer te* Zuidhorn. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1817. 114 *Bladzn. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 5 —

Het kennen van den Bijbel, is voor ieder een even belangrijk, even nuttig, even noodzakelijk. Alle weldenkende ouders, zoeken dus al vroeg hunne lieve kleinen daarmede bekend te maken, en men zal geen braaf Schoolonderwijzer onder de Christenen vinden, of hij zal naar zijn vermogen zich beijveren, om den billijken wensch der ouderen te vervullen, daar dezelve tevens zijne begeerte is. Naardien een groot gedeelte daarvan, deels de algemeene, deels de bijzondere geschiedenis behelst, van de merkwaardigste Natie der geheele aarde, en de Jeugd natuurlijk gaarne geschiedenissen leert kennen, kan men het ook niet te sterk aanprijzen, dat men zich alomme benaarstige, om daarmede zelf meer bekend te worden, en ook de Jeugd te doen worden; vooral daar deze, met één en vooral, de Geschiedenis van den Godsdienst is, en ons leidt tot de kennis van Hem, die het licht en de eenige Zaligmaker der wereld is. Wij prijzen dus ook den ijver van den bekwamen Schoolonderwijzer KREMER, om het zijne ook bij te willen dragen, ten einde der Jeugd hierin nuttig te zijn. De kindertoon is door hem wel getroffen, en de verdeeling goed ingerigt. De vragen zijn achter aan geplaatst, om zoo het nadenken der kinderen op te wek-

Digitized by Google

ken. Wij keuren het ook goed, dat KREMER onderscheidene letters gebezigd en begrepen heeft, dat hij het kinderlijk begrip niet bezwaren of verwarren moest, door al te veel te leveren, of zulke zaken te behandelen, welke voor het kinderlijk verstand te hoog zijn. Evenwel is dit boekje niet, wat men verlangen zou. Er is of te weinig, of te veel geleverd. Men begrijpt ook niet ligt, voor welke kinderen dit boekje eigenlijk geschreven is. Joodsche kinderen zullen er wel geen gebruik van maken, en voor hen die Christen onderen hebben, kan het niet voldoen. De Bijbel is niet overal getrouw gevolgd. 's Mans bijzondere denkwijze, hier uit op te maken, is te veel onder de verhalen vermengd, en deze heeft nog al eenige opklaring noodig. Hij heeft voorzeker geenen onderwijzer gehad, gelijk aan hem, wier boekjes wij nu kortelijk beschouwen moeten.

Korte Handleiding, tot onderwijs in de Bijbelgeschiedenissen, voor jonge Kinderen, volgens den leiddraad van den Schoolopziener H. WESTER, *door* J. A. OOSTKAMP, *Onderwijzer en Krankbezoeker bij de Hervormden te* Zwolle. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1817. 159 *Bladzz. In kl.* 8*vo.* *De prijs is f* — 8 —

De onderwijzer OOSTKAMP, gewoon de leiding van het eerste onderwijs der Bijbel-Geschiedenissen, door den Heer WESTER, te volgen, heeft hier zijne korte uitbreiding daar van, met de vragen en antwoorden er bij, voor zijne Leerlingen geleverd. Deze uitbreiding in vragen en korte antwoorden, is doorgaans eenvoudig en goed. IZAAKS jaren, schijnen ons, in de geschie-

schiedenis van ABRAHAMS, bijzondere bereidvaardigheid om God te gehoorzaam, en tevens voor zijn onwankelbaar geloof, veel te hoog gesteld. — OOSTKAMP had wel met een woord mogen opmerken, dat JOZEF, zijne moeder al vroeg verloor. De gissing, dat God JONAS weder uit de dooden opgewekt heeft, is alhans niet te bewijzen.

Bij de behandeling der geschiedenis van JONAS boetprediking, bladz. 106. is zeker, in den onderstèn regel, het woord *niet* vergeten. De beantwoording van vraag 14. op bladz. 156. had naauwkeuriger moeten zijn. OOSTKAMP's goede pogingen mogen voor vele Leerlingen nuttig zijn!

De Geschiedenis van NOACH, *een Leesboek voor Kinderen; door* J. A. OOSTKAMP. *Opgedragen aan het Departement* Zwolle, *der Maatschappij* Tot Nut van 't Algemeen. *Te* Zwolle, *bij* J. L. Zeehuizen, 1817. 118 *Bladzz. In kl.* 8*vo.* *De prijs is f* — 6 —

Een zeer nuttig Kinderboekje, 't welk zij ongetwijfeld, met genoegen en nut zullen lezen. De Inleiding is zeker wat lang, daar dezelve hier ruim 20 bladzijden beslaat, evenwel is zij nuttig, wekt de weetgierigheid op, en leidt tot de zaak. Met veel oordeel heeft OOSTKAMP, onder anderen NIEMEIJER, MICHAËLIS, HESS, VAN HAMELSVELD, en VAN DER PALM, als zijne leidslieden gebezigd, en des laatsten schoonen *Bijbel voor de Jeugd*, het tweede stuk, gebruikt. De kinderen mogen het als een voorregt beschouwen, wanneer zij, na het gebruik van dit lief en nuttig werkje, 't welk wij zeer aanprijzen, ook dat tweede Stukje, eens lezen kunnen. Ver-

Digitized by Google

scheidene uitstappen, of tusschen in gevlochten aanmerkingen, ontmoet men hier, die voor het kinderlijk verstand en hart belangrijk zijn. Die over den Admiraal DE RUITER, op bl. 25, had niet de periode moeten behelzen: *Hij was tot wat groots geboren, en kon dus niet in eene lijnbaan blijven, om het rad te draaijen*; om der kinderen wil. De Heer OOSTKAMP zal ons terstond begrijpen.

Over de benaming van NOACHS vaartuig: תֵּבָה of liever תֵּבָת, zie bladz. 38. mag OOSTKAMP nog wel eens nader raadplegen, ook VAN DER PALM, t. a. p. bladz. 84.

De LXX hebben κιβωτος. OOSTKAMP denkt, in navolging van anderen, dat er bij den Zondvloed dierensoorten zullen zijn omgekomen? Maar is dit wel over een te brengen, met de wijsheid Gods, in de onderhouding?

Kort Onderwijs aangaande de Boeken des O. en N. Verbonds, door A. DE KONING, *Pred. te* Stiedrecht. *Te* Amsterdam, *bij* W. van Vliet, 1817. 24 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 2: 8.

Voorbereidend Onderrigt voor het onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenissen. Door J. VAN RIJK, *Pred. te* Loosduinen. *Te* Amsterdam, *bij* A. B. Saakes, 1817. 36 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 4 —

Bijbelsche Geschiedenissen uit het Nieuwe Testament, leerzaam en belangrijk voor Minvermogenden, ter bereiking van het doel der Bijbel-Genoot schappen, Bijbelvereenigingen en Zondags-

Digitized by Google

dagsscholen. Met een Berigt aan derzelver Leden. Door J. HAZEU, CORNELISZ. *Eerste Stukje. Te* Amsterdam, *bij* A. B. Saakes, 1817. 60 *Bladzz. In kl.* 8*vo*. *De prijs is f* — 5 —

Bijbelsche Geschiedenissen in Vragen en Antwoorden voor Mijne Leerlingen, door G. J. F. CRAMER V. BAUMGARTEN, *Pred. te* Middelbert. *Te* Groningen, *bij* R. J. Schierbeek, 1817. 89 *Bladzz. In kl.* 8*vo*. *De prijs is* — 5 : 8.

N°. 1. Prijst zich voor de Jeugd, door zijne kortheid, aan. De tijden hadden wel genoemd mogen zijn, vooral bij de opnoeming en aanwijzing der Profetische Schriften. Dit is toch van meer belang, dan men doorgaans schijnt voor oogen te houden.

N°. 2. Is verdeeld in twaalf Lesjes, gedeeltelijk opgesteld om van buiten geleerd, en gedeeltelijk om slechts aandachtig gelezen te worden; en ten einde te dienen, om met te beter gevolg, naar de eene of andere handleiding, tot de geschiedenissen zelve over te gaan. Dit voorbereidend onderrigt beantwoordt aan het doel, en verdient veel gebruikt te worden.

N°. 3. Het goede oogmerk van den Heer HAZEU, is lofwaardig, om met dit Stukje, 't welk hij wel door een paar andere, nog zou willen laten volgen, den lust bij de arme klasse vooral, tot het Bijbellezen, op te wekken. Hij heeft, tot dat einde, eenige verhalen, namelijk: nopens de aankondiging der en de geboorte van JOANNES, en van JEZUS. — De komst der Wijzen uit het Oosten. — De Kindermoord te *Bethlehem*. — De voorstelling van JEZUS in den Tempel, — en JEZUS onder de Leeraren in den Tempel, hier geschetst, met aanmerkingen toegelicht, en er nuttige leeringen bijgevoegd, die

Digitized by Google

daar uit afgeleid zijn, en bewegen tot het lezen van den Bijbel. Vindt men in zijne woonplaats menschen; die tot nog toe weigerden den Bijbel te lezen, men kan dan zien, of zij dit geschenkje aannemen en gebruiken, en dan daar door zich zullen willen laten opleiden, tot hoe gebruik van het Heilig Boek, waarop het hier geplaatste oude versje wel toepasselijk is:

„ Lees mij vrij zevenmaal, ja zeventigmaal zeven,
„ Nog vat 't verstand niet al wat in mij is geschreven:"
Hoe meer gij in mij zoekt, hoe meer gij in mij vindt,
Hoe meer gij mij doorleest, hoe meer gij mij bemint.

Op bladz. 17. regel 15. staat *scheen* voor *bleek*.

N°. 4. Niet het gebruik aan goede, maar gemis van een voor mij bruikbaar Leerboekje der Bijbelsche Geschiedenissen, deed mij, schrijft de Eerw. CRAMER VAN BAUMGARTEN, tot de uitgave van dit boekje besluiten. Ik wenschte hetzelve te kunnen gebruiken met zulken, die in *de School* reeds met de voornaamste stukken der Bijbelsche Geschiedenissen waren bekend geworden, waartoe ik in mijne Gemeente VAN DOBBENS Leesboekje vond en behield. Recensent kent dat boekje niet, en moet dus vooronderstellen, dat eenige aanmerkingen, welke hij anders, zou hebben moeten maken, nu niet te pas komen, als dienende dit Vraagboekje als een vervolg op dat van DOBBENS. Daarin zullen dan waarschijnlijk ook de namen der Israëlitische *Rigters*, en waarom en in welk eenen zin zij dus genaamd werden, — de namen der Koningen, en de tijden hunner regering, — de namen

van

Digitized by Google

van alle de Apostelen, de tien plagen, den Egijptenaren overgekomen, enz. gemeld zijn; iets 't geen wij voor belangrijk houden, in zulk een Vraagboekje; om dat de ondervinding duidelijk leert, dat dit het kennen en bewaren der geschiedenissen zeer bevordert. Voor het goed gebruik van de schriften der Profeten, is ook zeer aan te prijzen, kort en zoo veel mogelijk naauwkeurig aan te wijzen, in het Bijbelsche Vraagboek, wanneer zij gebloeid hebben. Ongemakkelijk is het, dat noch de Hoofdstukken, noch de Vragen genommerd zijn; men dient toch ook het geheugenwerk zoo veel mogelijk gemakkelijk te maken.

Doorgaans zijn de antwoorden wel gesteld, en de orde is natuurlijk. Niet alle vragen en antwoorden voldeeden ons echter even goed, bij voorbeeld, op de vraag: waarom God de menschen in het eerste tijdperk, zoo lang zou hebben laten leven? God wilde daar door de kennis, en de beschaving van het menschdom bevorderen, en bovenal ook de leer van den Godsdienst zuiver bewaren. In het tweede tijdperk: Hadden zij (de Hebreen in *Egijpte*) dan nog geene *Tempels* en *Priesters?* Neen, zij hielden in *Egijpte* ook nog veel van het Aardsvaderlijke leven over, en daar was elk hoofd van een geslacht of huisgezin, Heer en Priester, en elke plaats een tempel, waar men God kon dienen.

Later Bladz. 48. *Bleven de Joden dan ook gaarne in dat land? (Babel)* Neen: hun Vaderland ging hen boven alles, en daarom verblijdden zij zich hartelijk, toen de voorzeggingen vervuld werden, en zij weder na *Judea* gaan konden.

En vroeger. *Hoe leerden de eerste wereld-bewoners God kennen?*

God openbaarde zich aan de eerste menschen,

Digitized by Google

en bij de meerdere ontwikkeling, van hunne verstandelijke vermogens, werd de *Natuur*, bij de overleveringen der Vaderen, hun Bijbel.

Wij wenschen dat ook dit Boekje, tot het voorgestelde einde dienen, en dus de bede van den Eerw. zamensteller, vooral in zijne Gemeente vervuld moge worden. Hetzelfde, maar meer dan de helft verkort, ontvingen wij later, onder den titel:

Kort Overzigt der Bijbelsche Geschiedenissen, in Vragen en Antwoorden, voor Mijne Leerlingen, door G. J. F. CRAMER V. BAUMGARTEN, *Pred. te* Middelbert. *Te* Groningen, *bij* R. J. Schierbeek, 1818. 40 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 2:8.

Beknopt Onderwijs in den Godsdienst, voornamelijk uit de Bijbelsche Geschiedenissen, door P. KOUMANS BROUWER, *Pred. te* Joure. *Te* Leeuwarden, *bij* J. W. Brouwer, 1817. 50 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 4 —

Lettende op het besluit van de tweede Vergadering, van het Nationaal Sijnode der Hervormde Kerk, in het Koninkrijk der Nederlanden, waarbij zulke Godsdienstige Leerboekjes, over de Bijbelsche Geschiedenissen aangeprezen worden, welke eene opleiding behelzen ter vereering van Gods Opperbestuur over de wereld, en enkele menschen, en haar als een oefenschool van deugd en goede zeden voordragen, en bij ondervinding gezien hebbende, dat het Bijbelsch Historisch Vraagboekje, van wijlen den beroemden VAN DEN BERG, hoe goed ook, velo gapingen heeft, — en oordeelende, dat het aan een daartoe geheel geschikt boekje nog ontbrak, is de Eerw. BROUWER bewogen geworden, om zijne krachten te beproeven, ten einde in

Digitized by Google

in dit gebrek te voorzien. Hij heeft dit boekje gegeven met den wensch, dat men de aanmerkingen mededeele, welke men hierop maken mogt, en beloofd daarvan het beste gebruik te zullen maken.

De verdeeling, in BRINKS bekende Vraagboekje, is meestal gevolgd, geheel bij voorbeeld, van *Hoofdstuk* V—XII., terwijl de vier eerste tot opschrift hebben: *Over den Godsdienst.* — *Over de Goddelijke Openbaringen en den Bijbel.* — *Nader onderrigt van God* — en *Over de Schepping en Voorzienigheid.* De reden daar voor bijgebragt, keuren wij niet af. Het komt ook vooral op de behandeling aan. Over 't geheel, is ons deze eerste proef niet kwalijk gelukt voorgekomen. Zij heeft echter ook hare gebreken. Het antwoord op de eerste vraag, beviel ons niet. Op die vraag: *Wat leert gij in 't algemeen omtrent den Godsdienst, uit de Bijbelsche Geschiedenissen?* zou beter gevoegd hebben: dat de beste, wijste en braafste menschen altoos groot belang in den Godsdienst stelden, en zich beijverden om God hartelijk en voorbeeldig te vereeren, of op dergelijke wijze. In het antwoord op vraag 10, ontbreekt de vermelding van den *troost*, dien zij onder rampen ondervonden. Het voorbeeld van DAVID, had hier dan kunnen zijn aangewezen.

Het laatste antwoord, van het tweede Hoofdstuk, is niet voldoende. Nog beter ware het voorbeeld van TIMOTHEUS geweest, dan het hier aangehaalde. Evenwel hier wordt meer vereischt.

Onder de voorbeelden van *wedervergelding*, in het Godsbestuur, in *Hoofdstuk* III, misten wij met verwondering, dat van ADONI BEZEK.

Onder de bewijzen uit de Bijbelsche Geschiedenis, van Gods genade en langmoedigheid,

Digitized by Google

bladz. 11. genoemd, had die van het Israëlitische volk, wel mogen geplaatst zijn.

Gods *waarheid* en *trouwe* hebben wij, onder andere, in het derde Hoofdstuk niet vermeld gevonden.

De 16de vraag, mogt om het belang wel zoo gesteld zijn: Noem eens eenige voorbeelden op — en daarop hadden in het antwoord wel eenige namen behooren genoemd te worden, als van ABRAHAM, ELIAS, HISKIA, SALOMO en anderen.

Hoofdstuk IV, Vraag 2, zou men wel verlangd hebben, omtrent de afschaffing der oude Sabbats-wetten iets te vinden, in den geest van het N. Testament.

Aan het slot van het vijfde Hoofdstuk, had het voorbeeld van JUDAS, of de aanmerking van JEZUS, met opzigt tot hem, wel mogen zijn aangehaald.

Over het groote oogmerk, van 's Heilands lijden en sterven, zou, in het zesde Hoofdstuk, van de geschiedenis nog meer partij hebben kunnen zijn getrokken.

Hoofdstuk VII, Vraag 7, zochten wij te vergeefs, het voorbeeld van de boetvaardige Zondares: *Ga heen en zondig niet meer.*

Het antwoord op de belangrijke 10de vraag, is niet gelukkig uitgevallen.

Op Vraag 15, zou de Kamerling eene goede plaats ontvangen hebben; op vraag 17 van Hoofdstuk VIII, bij voorbeeld, die van HENOCH en JOZUA, MORDECHAI en LOÏS, EUNICE, ZACHEUS.

In *Hoofdstuk* X, had de *zachtmoedigheid* wel mogen zijn aangeprezen, door de uitstekende voorbeelden van MOZES en JEZUS.

In *Hoofdstuk* XI, zochten wij te vergeefs, iets over het Godsrijk op Aarde, voor 's Heilands

lands komst, of de stichting der Christelijke Kerk.

Met deze weinige aanmerkingen, hebben wij aan het verzoek des Opstellers wel willen voldoen. De drukfouten stippen wij niet aan. Ook deze goede poging werke ter volmaking, en de arbeid van den Eerw. verdienstelijken BROUWER zij ruim gezegend!

Nieuwe Diehtkundige Mengelingen, door Vrouwe A. KLEIJN, *geboren* OCKERSE. *Benevens een voorberigt, en eenige gedachten over het Lierdicht, uit de papieren van wijlend Mr.* J. P. KLEIJN *verzameld, door* W. A. OCKERSE. *Te* Amsterdam, *bij* Schalekamp *en* van den Grampel, 1817. 162 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 3: 2: —

De titel, welke met een fraai vignet versierd is, berigt den lezer volkomen, wat hem in dit nette boekdeel aangeboden wordt. De Eerwnu als Christen-Leeraar wel rustende, maar echter nog ijverig werkzame OCKERSE, bewijst hier hulde aan de verdiensten van eene door hem zeer geliefde Zuster, en aan eenen van hem zeer hoog geschatten waardigen Schoonbroeder, welke beide door derzelver lettervruchten, op eenen wel verdienden roem aanspraak maken mogten. Wij treffen hier voor ook aangename bewijzen aan, in dezen bundel. Vooreerst in de *losse, theoretische en Aesthetische* (waarom niet liever Nederduitsche woorden genomen?) *gedachten over het Lijrisch Gedicht*, van wijlen den Heer J. P. KLEIJN; waaromtrent de beschaafd schrijvende OCKERSE, als uitgever in eene hem kenmerkende Voorrede, heeft aange-

Digitized by Google

geteekend: ontwerp, ideën, kundigheden, verdienste, eer en dank, — dit alles behoort aan mijnen zaligen KLEIJN; — aan mij, niets dan de vorming, de inkleeding, de bezorging tot den druk. Hij wil ook deze verzameling van gedachten niet aangemerkt hebben, als bevattende eene volledige *Theorie* dezer dichtrant; maar als geschikt, om groote genieën den lust in te storten, tot het bearbeiden van iets meer volkomens in dit vak. De lezing van dit Stukje, zal ook elken kundigen lezer doen zien, dat dit waarheid is. 't Geen door den bevoegden beoordeelaar H. BLAIR, over het *Herder-* en *Lierdicht*, in het derde Deel *zijner lessen over de redekunst en fraaije Letteren*, gezegd is, vergete men niet, ter zijner oefening, met deze aanmerkingen te vergelijken. Ook over het geen men in taal en stijl *klassiek* pleegt te noemen, en over de hulpmiddelen, om zich dit eigen te maken, waaromtrent OCKERSE hier eene gegronde aanmerking zijnes behuwd-broeders tot slot geplaatst heeft, verdient vooral het schoone werk van den genoemden Engelschman gelezen te worden. Alleen zij die de ouden lezen en verstaan, en tevens gevoel voor het schoone hebben, kunnen over het *klassieke* in taal en stijl oordeelen; evenwel zal een leidsman als BLAIR, wanneer men hem hooren wil, velen op den weg helpen.

Een aangenaam geschenk, maken de nu volgende 24 Dichtstukjes uit, van Mejufvrouw KLEIJN, geb. OCKERSE, welke haar verstand en hart tot eer verstrekken, en eerst regt begrepen worden, wanneer men met hare omstandigheden en lotgevallen eenigzins bekend is, en zich herinnert, wat wij beleefd hebben. Men hoore, hoe de Weduwe en Moeder haar hart uitstort, op het graf van haren geliefden oud-

Digitized by Google

oudsten Zoon, die bij *les Quatres Bras*, zoo dapper streed, gewond werd, en daar op, na een kortstondig Martelaarsleven, den geest gaf:

Met droeve moedersmart,
En diep gewond in 't hart,
Mijn kind! sta 'k aan uw graf,
O! 't nam mij zoo veel af!
En, wat dit hart besloot,
Houdt de onverbidb're dood;

Ach, neen! — Gij keert niet weêr,
Na 't scheiden, als weleer,
Toen moedervreugde klom
Bij 't juichend wellekom,
Als gij van 't verre strand
Weêr keerde in 't vaderland.

Gij slaapt in 't stille graf,
Dat ik u snikkend' gaf!
Een koeltje lispt door 't gras,
Als of 't eerbiedig was
Voor mijnen diepen rouw,
En dien niet stooren wou.

Natuur! aan uwe borst
Leg ik mij, moê getorst
Van al mijn smarten, neêr! —
Ik vraag mijn kind niet weêr. —
Ach! niemand, hoe in nood,
Verbad den harden dood!

Maar, ver van 't stadsgewoel,
Klaag 'k u mijn hartsgevoel!
„ Een kind, mijn arm ontscheurd,
„ Al bloozend heengesleurd
„ Langs 't slagveld, waar zijn bloed
„ Getuigde van zijn moed,

„ Sliep

Digitized by Google

„ Sliep aan mijn boezem in!.....
„ Hij, vreugde van 't gezin;
„ O Neêrland! jong reeds Held,
„ Bij de edelen geteld.
„ Wien ge in uw veeg'len stond;
„ Mede aan uw spitse vond;

„ Ach hij! — hij is niet meer!!
„ Uw glorie keerde weêr,
„ Door mij zoo duur betaald;
„ Maar — 't vrolijk *Io* faalt;
„ De weêrklank van mijn hart
„ Is diepe moedersmart! —

„ Wie geeft mij weêr — mijn kind,
„ Zoo teêr door mij bemind,
„ Als de eerst'ling mijner trouw,
„ Zoo vroeg gehuld in rouw!" .....
Maar — zwijg, mijn droeve klagt!
Daar 'k beter morgen wacht. —

Ik beur het hoofd omhoog,
En wisch mijn' tranen droog!
Eens, rijst de morgen weêr,
En 't graf behoudt niets meer;
't Was slechts zijn koele schoot,
Die 't stof een rustplaats bood!

Slaap zacht dan hier, mijn kind!
Waar 'k éens u wedervind!
Dan is de storm gesust,
De toorts des krijgs geblusch't,
Daar ik aan uwe zij'
Een' kalmer dag verbei'.

Om het rijm liever:
Daar mij aan uwe zij
Een kalmer dag verblij!

Bij-

Digitized by Google

Bijzonder zijn ons ook bevallen, de Dichtstukjes,

Aan den uitvinder van het Schrift.

Aan mijne Dochter ANNA THEREZIA MARIA, *op haren 25sten Verjaardag*, en

Aan Mr. R. H. ARNTZENIUS.

W' ontzeggen echter aan de andere ook hun waarde niet.

De Hervorming, bijzonder in Nederland. Dichtstuk, Opgedragen aan alle Protestanten in de Nederlanden, bij het derde Eeuwgetijde der Kerkhervorming, door J. M. VAN BEVERWIJK.

Wandelt als kinderen des lichts.

PAULUS.

Tweede Druk. Te 's Hertogenbosch, *bij* J. P. Hoffers *en* Zoon, 1818. 20 *Bladzz. In gr.* 8*vo.*

Aan Zijne Majesteit WILLEM DEN EERSTEN, *Koning der Nederlanden, Prins van Oranje, Groot-Hertog van* Luxemburg, *enz. enz. enz. bij de toezending van mijn Dichtstuk de Hervorming.* 3 *Bladzz. In gr.* 8*vo.*

Uitboezeming bij een Graf. Door J. M. VAN BEVERWIJK. *Te* 's Hertogenbosch, *bij* J. P. Hoffers *en* Zoon. 15 *Bladzz. In gr.* 8*vo.*

Wilhelmus-Lied. Quatre-Bras, 16 *Junij* 1815. *Te* 's Hertogenbosch, *bij* M. F. Duncan. 8 *Bladzz. In gr.* 8*vo.*

Deze kleine Dichtstukjes, zijn van dezelfden maker, die ons van elders geheel onbekend is.

Zij

Zij bewijzen hoe verre de Heer VAN BEVERWIJK, in de Dichtkunst gevorderd is, en wat hem nog ontbreekt, om eens als een echte Zoon van APOLLO op te treden. Wij prijzen zijne goede bedoelingen, erkennen, dat het hem, naar deze proeven te oordeelen, aan geenen aanleg ontbreekt, maar moeten hem ook vooral raden, om zich meer op de taal der Dichteren, toe te leggen, en vooral voor oogen te houden, dat eene fijne beschaving voor den Dichter, die meer dan rijmelaar zijn wil, dringende behoefte is. LOOTS, TOLLENS en SPANDAW, worden onder anderen door VAN BEVERWIJK zeer hoog geacht, de herhaalde lezing hunner zangen, zal hem gewis voordeelig zijn. Wij willen liever aandan ontmoedigen, en plaatsen daarom ook dit proefje:

„Wat wil dat heilig vuur dat omwoelt in mijne aadren?
't Is of een geest mij wenkt, een Godheid mij komt naadren,
Mijn hart in drift ontsteekt, in vlam zet en in gloed,
Als ik, ô vaderland! uw grootheid zingen moet.
Mijn dierbre landgenoot! ô, mogt het mij gelukken,
Al 't geen ik thans gevoel, in zangen uit te drukken,
Ge erkende dan, aan 't lied, dat borlend stroomt uit 't hart,
Een dichter, uwer waard, een niet ontaarde bard:
Maar, ach! ik kan mij nooit dien eernaam waardig maken,
Mijn zangeres kan niets dan zwakke toonen slaken,

Doch,

Digitized by Google

Doch, hoe gebrekkig ze ook de cither-snaren spant,
Zij gloeit van 't edelst vuur, voor VORST en VADERLAND,
U voegt dien barden naam, u, keurge Phebuszonen!
U TOLLENS! en u LOOTS! die de Almagt van uw toonen,
Met onnavolgbren zwier en nooit gehoorde kracht,
Op 't vaderlandsch altaar ten offer hebt gebragt:
't Heelal zelfs staat verrukt bij 't klinken van uw snaren,
Ik volg u niet, maar 'k blijf, bewondrend, op u staren,
En bij de gloriekroon, die vorst en volk u biedt,
Versmaadt ge 't nedrig ooft ook van mijn zangen niet."

Wij laten hier op volgen de

Eerstelingen van B. A. W. *Te* Groningen, *bij* J. Römmelingh, 1818. 48 *Bladzz. In gr.* 8*vo.* *De prijs is f* — 15 —

Ze zijn de vruchten van eenen jeugdigen leeftijd, en — zoo heeft de ongenoemde zich uitgedrukt, — *derhalve voortbrengsels van eene dichtkunde, die nog voor zeer veel ontwikkeling vatbaar is*, en, voegen wij er, na de lezing, uit overtuiging, bij — meerdere beschaving behoeft. Dit bundeltje behelst twaalf Dichtstukjes, welke tot Opschriften dragen: CLAUDIUS CIVILIS. — *Gedachten over de vergankelijkheid, bij een vervallen Kasteel.* — *Op het einde van het jaar* 1817. — *De Vrijheid.* — *Aan de Natuur.* — *Het ware geluk.* — *De jeugdige vriendschap.* — *De hut op de Heide.* — EDUARD *aan* JULIA. — *Vergeet mij niet.* — *Aan de Meisjes* — *en de liefde.*

Digitized by Google

Deze jonge Dichter verdient aanmoediging, en wij verwachten in der daad, dat hij, wanneer hij voortgaat met zich in dit schoone vak te oefenen, vooral door onze meesterstukken van vroegeren en lateren tijd, en kon het zijn, gelijk wij, wanneer wij ons niet misgissen, wel vermoeden, ook die der Ouden van *Griekenland* en *Italie*, veel te lezen en te bestuderen, en tevens de lessen onzer Poikdichteren aan te nemen, al spoedig zal kunnen dingen naar de eer, om den naam van een goed Dichter te dragen. — Hij vergete toch niet, dat bijzonder ook de Dichter voor taalfouten zich wachten moet, de geslachten en gevallen niet behoort te veronachtzamen, en dat het niet voegt, *den helschen vloek* voor te stellen, als *den edelen man om de ooren stuivende*, en bij herhaling van *uurtjes* te spreken; zoo min als twee vurig minnende gelieven te doen voorkomen, als *wel levende, maar niet meer gevoelende*. NB. Maar welligt heeft B. A. W. bij verkorting het bijwoord *verstandig* hier weggelaten, om het rijm. De meeste moeite heeft de Schrijver zeker aan het eerste Dichtstuk besteed, en het is hem ook geenzins 't minst gelukt. Hij geve toch, aan de zucht tot het sentimentele, niet toe. Aardig is het tiende, waar men in het tweede Coupletje, voor *als*, liever *niet* lezen moest, 't welk wij hier laten volgen:

Er is een bloemje fijn van maaksel,
Hetwelk de kleur des hemels draagt,
En, dat u telkens bij 't aanschouwen,
Stilzwijgend' om herdenken vraagt.

Het bloeit alleen in stille oorden,
Waar 't zoekend' oog het slechts bespeurt,
En waar 't, gescheiden van de wereld,
Als om zijn' stille standplaats treurt.

't Is

't Is neêrig, en verbergt zich schuilend'
In 't gras, dat aan den oever groeit
En waar het, voor den stormwind veilig,
In rust en als vergeten bloeit.

De wandlaar, die, al peinzend' gaande,
Het bloempje in de laagte ziet,
Beschouwt het, en het bloempje ademt
Hem te gemoet: „vergeet mij niet." —

Neen, bloempje! gij wordt niet vergeten,
Men roemt uw' schoonheid wijd en zijd,
En blijft, ver boven andre bloemen,
De liefde en vriendschap toegewijd.

O jongelingen! plukt dan bloempjes,
Die gij aan uwe meisjes biedt,
En wijst slechts zwijgend' op die bloempjes,
Zij fluistren reeds: „vergeet mij niet." —

ZUID-HOLLAND in deszelfs geheel, doorreisd en beschreven, door twee Utrechtsche Jonge Heeren, onder geleide van hunnen Gouverneur, In April 1817. *In Brieven. Te* Leijden, *bij* D. du Mortier *en* Zoon, 1817. 114 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 8 —

Het reizen heeft in den Zomer voor Kinderen, zoo wel als voor den Onderwijzer, veel aangenaams, en mag als eene nuttige uitspanning, wel worden aangeprezen; wanneer het den Ouderen daartoe aan geene middelen ontbreekt, en het niet te veel tijds rooft, waar op men, als op het kostbaarste, niet te zuinig zijn kan. Het is zeer aan te prijzen, dat men

Digitized by Google

Kinderen vroeg gewenne, kinderlijke brieven te schrijven, op dat zij zoo leeren zich wel uit te drukken, en ongevoelig genoodzaakt worden, om op 't geen zij zien en hooren naauwkeurig te letten. Zoo wordt ook hun geheugen niet slechts, maar ook het oordeel tevens geoefend. Daar nu sommigen van gevoelen schijnen te zijn, dat men alles wat in zijn soort eenigzins goed is, ook moet laten drukken, zal men zich over de uitgave van dit boekje niet verwonderen. Kinderen zullen het met genoegen lezen, en er ook nog wel iets goeds uit kunnen leeren.

Wij troffen in deze negen brieven, echter ook wel eens aanmerkingen aan, die men had behooren weg te laten, bij voorbeeld, op bl 68. en in brieven van Kinderen niet voegen, als op bladz. 84.

Spel- en Leesboekje, ten dienste der Scholen. Door J. PIJKEREN, *Onderwijzer der Jeugd te* Epe. *Eerste Stukje. Te* Zutphen *en te* Deventer, *bij* H. C. A. Thieme, *en* J. H. de Lange, 1817. 64 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 3 —

Nieuwe Nederduitsche Letterkunst, dienende om de Jeugd, binnen korten tijd, de eerste gronden der Nederduitsche taal te leeren; zijnde een vervolg op het nieuw, en door de endervinding goedgekeurd Nederduitsch ABC-Boek, *volgens de spelling van den Hoogleeraar* M. SIEGENBEEK: *door denzelfden Schrijver. Met gekleurde Figuren. Te* Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme, 1817. 32 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 8 —

Leer-

Digitized by Google

Leesboek ter veredeling en verfraaijing van den Leestoon, ten dienste der Scholen. Van J. F. SCHLEZ. (*Uit het Hoogduitsch vertaald*) *Door* J. KUIJPERS HZ. *Schoolhouder te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* W. Zuidema, 1816. 106 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* — 5 —

Beknopt Aardsrijkskundig Schoolboek voor de Jeugd, volgens de Nieuwste Landverdeeling. Te Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme, 1817. 97 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* — 12 —

N°. 1. Is een goed Spel- en Leesboekje, waar in de algemeen aangenomene spelling naauwkeurig gevolgd is.

In N°. 2. Zijn te veel drukfeilen, (op bl. 5. bij voorbeeld, ten minsten wel *acht*) is te dikwijls tegen het geslacht gezondigd, (b. v. *spijs* herhaalde reizen mannelijk gemaakt,) de vierde met den eersten naamval en omgekeerd verwisseld, en de interpunctie te weinig naauwkeurig, om het voor de Scholen zeer te kunnen aanprijzen. Waarom ook de *lidwoorden*, gelijk men gewoon is te spreken, *geslachtwoorden*, en de *voegwoorden*, *zamenvoegsels* genoemd? Waar het oude goed is, behoeft men geene nieuwigheden in te voeren; en vooral niet voor het onderwijs van kleine Kinderen op de Scholen. De Meesters hebben al werks genoeg, om verwarring voor te komen. Het omslagtige in dit boekje, is ons ook even min bevallen, als de letterbeeldjes, welke men gerustelijk weg kan laten.

N°. 3. Is gewis niet overtollig. Bij al het goede, dat wij in de Scholen van tijd tot tijd meer ontwaren, hebben wij echter maar al te veel reden tot klagen, dat men veel te weinig

nog, bij het onderwijs der Kinderen, let op de veredeling en verfraaijing van den leestoon. Maar dit is ook een werk, waar aan veel moeite moet besteed worden, zoo wel als van het grootste aanbelang. De Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, heeft er al vroeg, in navolging der Ouden, haar werk van gemaakt, om het natuurlijk lezen ook op de lagere Scholen te bevorderen, en wij kennen ook eenige Onderwijzers der Jeugd, die daar van goed gebruik maken; ondertusschen meenen wij goede redenen te hebben, om de Nederduitsche uitgave van dit Leesboekje aan te merken, als eene vervulling van eene wezenlijke behoefte. Het is goed voor de Jeugd, maar zal ook vele Onderwijzers zelve grootelijks nuttig kunnen zijn.

De weinige ingeslopene drukfeilen, kunnen er bij eenen herdruk gemakkelijk uitgeligt worden. Vooral geschiede dit met de taalfouten, bij voorbeeld, in: *Want hij werd veelal voor de verstandigste en braafste man gehouden.* De *t* is ook nog al verscheiden reizen gezet, voor de *d*, en de *d* voor de *t*.

N°. 4. Behelst eene beknopte Staatkundige beschouwing van onzen Aardbol, en dient alzoo om eenig denkbeeld te geven, van de onderscheidene landen en streken, derzelver ligging, bewoners, regering, Godsdienst en voortbrengsels; waar toe er ook eenige kaartjes met cijfers, in plaats van met namen, bijgevoegd zijn, 't geen ons geheel niet bevalt.

Dit boekje, kan tot eene inleiding verstrekken, voor een uitgebreider en aangenamer Aardrijkskundig Handboek. Men moet bij het gebruik in 't oog houden, dat dit boekje in 1817 is uitgekomen. Als men bij voorbeeld leest, over *Zweden*, *Groenland*, *Florida*, enz. enz.

Neu-

Digitized by Google

Nouveau Syllabaire Français, ou Nouvelle Méthode pour apprendre a Lire le Français, par G. N. LANDRÉ. Amsterdam, *chez* J. van der Heij. 106 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 8 —

Allereerst Fransch Leesboekje; voor Leerlingen, die het Hollandsch lezen kunnen. Te Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme, 1817. 37 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 3 —

Nº. 1. De Heer LANDRÉ, heeft dit boekje voor Eerstbeginnenden vervaardigd, zonder te willen bepalen, dat men juist zonder spellen de Kinderen het lezen zou *moeten* leeren; en wij zijn, na de lezing met hem overtuigd, dat dit zijn werkje, van eenig nut kan zijn, om het Fransch wel te leeren uitspreken.

Nº. 2. Is door den Schrijver, GORLITZ, insgelijks openlijk uitgegeven, op aanzoek van eenige vrienden, om het goed lezen van het Fransch te bevorderen. Het is daartoe ook niet ongeschikt. Maar, wij zijn het volkomen met den Schrijver eens, dat alleen aanhoudende leer-oefeningen, onder opzigt van eenen bekwamen en tevens *Kinderlievenden* Onderwijzer, in staat zijn, het Fransch zuiver te leeren uitspreken. Goed is ook zijne stelling, dat men den Kinderen eerst de moedertaal moet leeren, voor dat men met eene vreemde, welke dan ook, aanvangt. Maar men vergete niet, zijne Kweekelingen met eene vreemde, tevens de moedertaal van tijd tot tijd beter te doen kennen. Daar wordt zelfs nog niet zelden te weinig

Digitized by Google

op geiet, N°. 1. keuren wij in dit derde beter, dan N°. 2. dat de regels in de Fransche en niet in de Nederduitsche Taal zijn opgegeven, omdat de Leerlingen daar door te meer genoodzaakt worden, tot nadenken.

Vooral spreke men spoedig, naauwkeurig, en veel met de Leerlingen, in 't Fransch: dan zullen ze ongevoelig en goed leeren spreken. De ijver van beide deze Taalmeesters is te prijzen.

ALMANAK voor het Jaar 1819. *Met Bijdragen ter bevordering van zedelijk nut en wezenlijk genoegen. Door den Schoolopziener* H. WESTER. *Te* Groningen, *bij* A. Hazelhoff. *De prijs is f* — 5 —

Nuttige en aangename Tijdkorter in ledige oogenblikken; of ALMANAK voor het Jaar 1819. *Te* Groningen, *bij* A. Hazelhoff *en* R. van Groenenbergh. *De prijs is f* — 5 —

Daar ons deze beide Almanakjes zijn toegezonden, maar de zeer groote voorraad ons niet toelaat, eenigzins uitvoerig met dezelve ons bezig te houden; kondigen wij alleen de uitgave daarvan aan, en voegen er bij, dat dezelve, behalven het gewone, ook nog het een en andere behelzen, dat stof geeft tot nut en vermaak. In taal en stijl en kunst, wint N°. 1. het verre van N°. 2.

MEN-

Digitized by Google

MENGELWERK.

PROEVE EENER VERKLARING VAN 1 *Cor.* XV: 29. VOORGELEZEN IN DE RINGSVERGADERING VAN *Sommelsdijk*, den 28 September l. j.

Ik wag het, eene verklaring van dezen tekst voor te ſtellen, welke mij zeer eenvoudig voorkomt, als voldoende niet alleen volkomen aan de gewone beteekenis der woorden, maar ook het geheele voorſtel des Apostels zeer duidelijk makende, en tevens bij het geloof aan de opſtanding der dooden, nog een ander bijzonder en zeer troostelijk uitzigt openende.

Vooraf merk ik, om op eenmaal verſcheidene Uitleggingen, die van dezen tekst gegeven zijn, af te ſnijden, het volgende aan:

Vooreerst, dat alle zulke Uitleggingen niet aannemelijk zijn, die op eene figuurlijke verklaring van het woord *doopen* rusten: want, ſchoon ik wel erken, dat dit woord ſomwijlen figuurlijk genomen wordt, er is dan echter altijd iets bijgevoegd, of het komt voor in zulk een verband, waar door aanſtonds aan ieder het figuurlijke in de oogen-ſtraalt, ja zelfs ook de beteekenis niet duister noch dubbelzinnig is, zoo als *Matth.* XX: 22, 23. en *Luk.* XII: 50. — Herzelfde kan men ook aanmerken, ten opzigte van de verklaring van dit woord, in den zin van *waſchen* en *reinigen*, 't zij dan dat men meene, dat hier van het *waſchen der dooden* zou geſproken worden, of op de *waſchingen* en *reinigingen* der Mozaiſche Wet gedoeld wor-

Digitized by Google

den; want zoo het in dien zin van *wasschen* gebruikt wordt, is zulks ook uit het verband aanstonds klaar en onwederſprekelijk, zoo als *Hebr.* IX: 10. *Mark.* VII: 4. enz. — Doch zoo dikwijls dit woord buiten zulk eene duidelijke aanwijzing, eenvoudig en op zich zelve voorkomt, beteekent het in het N. Testament altijd, en zoo ook op deze plaats den Christelijken Waterdoop.

Ten tweeden, dat hier door het woord *dooden*, geene geestelijke of zedelijke dooden kunnen verſtaan worden, noch ook dit woord op eenige andere figuurlijke wijze kan worden opgevat, maar dat hierdoor ontwijfelbaar *natuurlijk dooden*, of *geſtorvenen* bedoeld worden, wijst het geheele redebeleid van den Apostel, die bezig is, om hier van de *opſtanding der dooden* te ſpreken, onwederſprekelijk aan.

Dit, dan vooraf vastgeſteld zijnde, dat de *dooden* hier *natuurlijk dooden*, *wezenlijk geſtorvenen* zijn, en dat *het doopen*, doelt op den *Christelijken Waterdoop*, zoo komt het hier vooral aan op de geheele ſpreekwijs: *voor de dooden gedoopt worden*, en dus eigenlijk op de beteekenis, waar in wij het woord ὑπὲρ, door de onzen *voor* vertaald, alhier te nemen hebben.

Twee gewone beteekenisſen van dit woord, komen hier vooral meest in aanmerking, als leverende beide alhier eenen op zich zelven bevattelijken zin op, (ſchoon toch om andere redenen beide niet even aannemelijk, zoo als wij zien zullen,) namelijk of *in plaats van*, of *om*, *van wege*: want, wat de andere beteekenisſen aanbelangt, die dit woord op zich zelve heeft, deze ſchijnen geene van allen aan deze plaats eenen duidelijk verſtaanbaren zin te geven: zoo als bij voorbeeld, de beteekenis van *ten voordeele*, *ten nutte*, ſchoon dezelve al

mogt

mogt te pas komen, indien men het *doopen* hier met de Roomschgezinden figuurlijk wilde opvatten, van een doop van boete en tranen, ten nutte der gestorvenen, om hen uit de zoogenoemde plaats der zuivering te verlossen. Zoodra men echter het *doopen* hier van den eigenlijken Waterdoop verstaat, gelijk ik heb aangemerkt, dan is het niet mogelijk te bedenken, hoe men ten nutte van anderen, en wel van reeds gestorvenen zou kunnen gedoopt worden, ten ware men daarbij tevens het denkbeeld van *in hunne plaats gedoopt te worden* inmengde, waar van straks nader. — Voorts wat de beteekenis belangt, van *boven* of *over de dooden*, dat is, zoo als sommigen willen, *boven de begraafplaatsen der dooden gedoopt worden*; behalve dat dit gebruik waarschijnlijk nog zoo vroeg niet was ingevoerd, schijnt daar en boven deze verklaring iets gezochts te hebben, en het zou inderdaad eene zeer onduidelijke manier van uitdrukking zijn van iets, dat met inlasching van het woord *begraafplaatsen*, (κοιμητηρίων) zelve veel duidelijker kon zijn gezegd geworden: behalve dat dan ook nog de geheele redenering iets duisters behoudt, en de gevolgtrekking ten voordeele van de leer der opstanding, die PAULUS er uit zou willen afleiden, niet zeer duidelijk is te bevatten; ten zij dan dat men ook bij die opvatting tevens dat denkbeeld voegde, het welk ik straks als de, naar mijn oordeel, ware bedoeling van den Apostel zal voorstellen.

Wij gaan dan over, tot de twee andere genoemde beteekenissen.

De eerste is: *in de plaats der dooden gedoopt te worden.* Doch dit kan dan nog tweezins worden opgevat, of namelijk zoo, dat zij door den doop de plaats der afgestorvene Christenen we-

Digitized by Google

wederom aanvulden, of anders dat zij de plaats van zoodanige Chsistenen, die ongedoopt gestorven waren, bij en in den doop zelven bekleedden, zoo dat die doop deze gestorvenen werd toegerekend, en dus tot eene zalige opstanding waarlijk ten nutte kwam.

Volgens de eerste verklaring, zou dan de Apostel zeggen willen: „Wat zullen zij doen, die door den doop zich in de Gemeente van CHRISTUS latende inlijven, zoo doende van tijd tot tijd de plaats der afgestorvene Christenen wederom vervullen, indien de dooden toch niet opgewekt worden? Waar toe worden zij dan, in plaats der afgestorvenen, nog langer door den doop in de Gemeente van CHRISTUS opgenomen?" — Doch, dat de Apostel zich op deze wijze zeer duister zou hebben uitgedrukt, indien hij zoodanig iets bedoeld had, en dat het bewijs voor de opstanding der dooden, waar op het toch eigenlijk aankwam, daar in zeer bezwaarlijk te vatten is, en niet dan bij eene verder afgelegene gevolgtrekking daar in kan gevonden worden, zal, vertrouw ik, zonder mijne aanwijzing, klaar genoeg gevoeld worden; en wij mogen er dus uit besluiten, dat ook deze verklaring geenszins de eenvoudige natuurlijke meening van PAULUS kan bevatten.

Veel klaarder en natuurlijker zou de andere opvatting zijn, volgens welke de Apostel hier aan *eene plaatsbekleeding der ongedoopt gestorvenen*, door zekere nog levende personen, bij en in den doop, die dan de gestorvenen tot eene zalige opstanding ten nutte kwam, zou gedacht hebben. — Immers de woorden op die wijze verstaan: „Wat zullen zij doen, die bij den doop de plaats der dooden bekleeden, indien toch de dooden, ganschelijk niet opgewekt worden? Waarom worden zij dan ook nog

nog langer in plaats der dooden gedoopt?" — zijn op zich zelve zeer klaar en bevattelijk, en ieder gevoelt, zoo dra als men slechts in 't gemeen de regtmatigheid van zulk een doopen in de plaats van anderen, en wel van afgestorvenen, ter bevordering van hunne zalige opstanding aanneemt, de gegrondheid van deze redenering, dat namelijk deze handelwijs, welke anders, zoo als men dan hierbij zou moeten veronderstellen, hoogst heilzaam voor den dooden, nog in het toekomend leven zou kunnen wezen, geheel ijdel geheel vruchteloos wierd, zoodra men de opstanding der dooden, of zelfs ook wel, gelijk dit het geval schijnt geweest te zijn bij sommigen in de Corinthische Gemeente, volgens de wijze der Sadduceën, in 't geheel een leven na dit leven loochende. — Doch jammer maar is het, dat dit geheele denkbeeld van zulk *eenen doop in plaats der dooden*, hoogst bijgeloovig is, en dat deze geheele verklaring rust op een dwaas gebruik der Navolgers van CERINTHUS en MARCION, die de gewoonte hadden, om in plaats van eenen ongedoopt gestorvenen eenen levenden te doopen, die zich ten dien einde plaatste onder het bed of de doodbaar, waarop de doode lag, en nu gevraagd zijnde: of hij wilde gedoopt worden, dit in den naam des dooden, als of die nog zelf leefde en sprak, toestemmend beantwoordde. — Maar, behalve dat deze gewoonte zekerlijk, ten tijde toen PAULUS dezen brief schreef, nog niet is ingevoerd geweest, en er ook daar en boven geene voorbeelden zijn, dat zij, die het Christendom aannamen, toen ter tijd reeds hunnen doop, al mede uit zekere bijgeloovige begrippen omtrent denzelven, zoo lang zullen hebben uitgesteld, dat hun de dood nog ongedoopt kon overvallen, maar wel van

het

Digitized by Google

het tegendeel, dat allen toen nog dadelijk en zonder uitstel gedoopt wierden (zie *Hand.* II: 41. VIII: 36—38. IX: 18. X: 46—48. XVI: 14, 15. en 32, 33.); zoo is het ook vooral zeker genoeg, dat een zoo verlicht Apostel als PAULUS was, zulk een bijgeloovig, ja bespottelijk gebruik geenzins zal hebben willen wettigen, of goedkeuren, of daar uit eenen grond tot meerderen aandrang van het geloof, aan de opstanding der dooden, zal hebben willen ontleenen.

Wij worden dus als van zelve henen geleid, tot de nog overblijvende beteekenis, namelijk: *om*, of *van wege de dooden*, *om der dooden wil gedoopt worden:* en dan zekerlijk komt de verklaring van die genen het naast aan de waarheid, die van oordeel zijn, dat PAULUS hier het oog gehad hebbe, op de zoodanigen, die door de zalige gemoedsrust, waar mede zij de Navolgers van JEZUS, in de levendige hoop der onsterfelijkheid, en van eene opstanding uit de dooden, zagen sterven, van de waarheid van het Christendom overtuigd werden, en zich lieten overreden, om door den doop zich met de Christelijke Gemeente te vereenigen. — Deze konden in de daad gezegd worden, uit hoofde van het blijmoedig afsterven, der in den Heer ontslapene Christenen, zich tot het Christendom, en zoo ook tot den Doop te laten overreden, en dus in zeker opzigt van wege die dooden en in den Heer gestorvenen, gedoopt te worden. — Het was ook waar, dat zij dit deden, in de hoop van ook zelve langs dien weg deelgenooten te worden dier zalige opstanding, in welker zekere verwachting deze thans ontslapenen, zoo blijmoedig gestorven waren; alsmede dat deze gansche handeling, en alle daar mede gepaarde verwachtingen ijdel waren, zoo dra men zich liet overreden, dat er geen op-

Digitized by Google

opstanding der dooden en geen opstersellijk leven was. — Doch, hoe klaar dit alles ook op zich zelve zij, mijn gevoel echter zegt mij, dat PAULUS zich zeer onduidelijk zou hebben uitgedrukt, wanneer hij niet anders dan dit bedoeld had: — dan was het toch niet, om der *dooden*; maar eigenlijk om der *stervenden* wil; of liever van wege de blijmoedige *hoop* der stervenden, dat zij zich doopen lieten; en dit immers kon de Apostel met ronde woorden veel klaarder hebben te kennen gegeven. — Nu spreekt hij niet van de *stervenden*, maar van de *dooden*, die reeds te voren, 't zij sedert lang of kort gestorven waren; daar en boven niet van hunne *hoop*, of van de *wijze van hun sterven*, maar van hunne *personen* zelve; waarbij komt, dat zoo wij al ὑπὲρ door *om* of *van wege* vertalen, wij echter meestal de zaak, om welke (door dit woord) iets gezegd wordt te geschieden, vooral zoo het personen zijn, niet slechts als de aanleidende oorzaak, maar als het doel waar op men bij die verrigting tevens het oog heeft, genoodzaakt schijnt aan te merken. — Zoo zullen dan ook hier de *dooden*, niet slechts als de aanleidende oorzaak, waar door sommigen zich tot het Christendom, en den Doop hadden laten overhalen, moeten worden aangemerkt, maar tevens als het doel, het welk zij, die zich om hunnentwil doopen lieten, daar bij in het oog hadden; evenwel niet zoo zeer tot voordeel van die dooden zelve, maar tot een ander oogmerk, het welk ik nu nader ga verklaren, hopende daar door de ware meening des Apostels ten volle in het licht te stellen.

Men voege, namelijk, bij het zoo even gezegde, te weten: dat sommigen vooral onder de Heidenen, ziende het blijmoedig afsterven der Christenen, daar door tot het Christendom wer-

werden overgehaald, nu nog dit, dat deze personen, die zich dus lieten overhalen, vrienden, nabestaanden, bloedverwanten waren dier in den Heer ontslapene Christenen, wier blijmoedig afsterven zij hadden bijgewoond, en aan welke zij gedurende hun leven, door teedere banden van liefde waren verbonden, van welke de scheiding hun zwaar en hard viel, en ten opzigte van welke de hoop van wederzien, hun niet anders dan welkom zijn kon. — Nu, deze hoop, lag in de leer der opstanding uit den dood, in welker blijde verwachting zij die Christen-vrienden zoo blijmoedig hadden zien sterven, als van zelve opgesloten: zij hadden deze ook waarschijnlijk over deze hoop, zoo wel als over de hoop der opstanding in 't gemeen, hooren spreken; en nu kreeg daar door het Christendom, van welks waarheid hen, buiten dat, het gerust en blijmoedig sterven dezer Christelijke vrienden overtuigd had, nog daar en boven zoo veel behoorlijkheid voor hun hart, en zoo vele overeenstemming met hunne tegenwoordige behoefte, en met hunnen wensch, om eenmaal deze Christelijke vrienden, door eene zalige opstanding, weder te ontmoeten, dat zij juist daar door zich gedrongen gevoelden, Christenen te worden, en zich door den Doop, mede in de Gemeente van CHRISTUS te laten inlijven. — Zoo konden zij dan immers in nadruk gezegd worden, *om der dooden wil gedoopt te worden*, niet alleen als de aanleidende oorzaak, maar vooral als het doel van al hun tegenwoordig wenschen en begeeren, op dat zij ze namelijk eens, bij eene zalige opstanding, mogten wedervinden. — Zoo was het dan immers ook waar, dat de regtmatigheid van deze hunne handelwijze, en de gegrondheid hunner daar in aan den dag gelegde hoop,

met

Digitized by Google

met de waarheid der opstanding, moest staan of vallen, en dat, was deze hoop der opstanding ongegrond, de Apostel met regt mogt vragen, „ Wat zullen zij doen, waar mede zullen zij zich vertroosten en bemoedigen, die om der dooden wil, uit liefde tot de dooden gedoopt worden, indien de dooden, toch ganschelijk niet opgewekt worden? — Waarom worden zij dan ook nog om der dooden wil gedoopt, dat is, waarom zal men dan met deze handeling nog verder blijven voortgaan, omtrent de zoodanigen, die ook nog in vervolg van tijd den doop op dien grond, zouden mogen begeeren? " —

Dit toch, dunkt mij, is de klare en nu, vertrouw ik, zeer verstaanbare meening des Apostels, het welk nog des te meer daar door bekrachtigt wordt, wanneer wij opmerken, dat de Doop zelve een zinnebeeld was van de zalige opstanding uit den dood, zoo van CHRISTUS, als van allen, die Hem toebehoorden, (zie *Rom.* VI: 3—5. en *Coll.* II: 12.) het welk dan hen, die over het verlies van hunne afgestorvene Christelijke vrienden treurden, te meer, tot het ontvangen van dit onderpand eener zalige opstanding en gewenschte weder-ontmoeting hunner geliefde dooden, aanspoorde.

Of zou men daar tegen inbrengen, dat die hoop van een gelukkig wederzien en wederkennen, met de hoop van eene zalige opstanding, niet noodzakelijk verbonden is? gelijk ze in der daad door hen, die echter eene opstanding hartelijk geloofden, in later tijden is betwijfeld geworden, of ten minste als een onzeker vraagstuk voorgesteld en behandeld. Doch wat daar ook van zij; ik meen echter met grond, dat de gemelde hoop een noodzakelijk gevolg is, van het geloof der opstanding, en er als van

zelve in Hem opgesloten, en daarom alleen niet nader afzonderlijk, en op zich zelve in den Bijbel wordt toegezegd: om dat het eene zaak was die van zelve sprak, zoo dra men eene ware, eigenlijk zoogenoemde opstanding van het gestorven lichaam geloofde, gelijkvormig aan die van JEZUS, die, schoon na zijne opstanding eenigzins in gedaante veranderd, echter, bij een nauwkeurig aanschouwen van zijne Discipelen, duidelijk herkend werd. — Ook is het, uit vergelijking van 1 *Thess.* IV: 13—18, duidelijk blijkbaar, dat PAULUS meermalen gewoon was, om, met die hoop op eene gewenschte wederontmoeting bij de opstanding uit de dooden, de nagebleevenen bij den dood hunner Christen vrienden te vertroosten. Wat zegt het toch anders, het geen de Apostel daar verzekert, dat JEZUS de genen die ontslapen zijn, zal wederbrengen met Hem, en dat uit dien hoofde de Christenen niet over hen bedroefd moesten zijn, als de genen die geene hope hebben; dat zij na hunne opstanding *te zamen*, met hem zouden opgenomen worden in de wolken, en dat zij zoo altijd met den Heere, (en dus ook bij Hem, in elkanders gezelschap) zijn zouden; met welke woorden zij elkanderen vertroosten moesten? —

Deze hoop heeft dan ook de Apostel, hier bij de *Corinthers*, in het oog, en dezelve maakte dan ook den grondslag uit dier verklaring van zijne woorden welke ik bedoelde, en welke dan hierop nederkomt: — Na dat de Apostel, in het vorige van dit Hoofddeel, de nauwe betrekking tusschen de opstanding van JEZUS, en die der in Hem geloovende Christenen had aangewezen, en de waarheid der laatste uit die der eerste op het nadrukkelijkst had bewezen, zoo gaat hij voort, om dit nog nader aan te drin-

dringen door bewijzen, die niet zoo zeer op het verstand maar op het hart werkten, en die, zoo zij al niet in staat waren, de ongeloovigen te overtuigen, echter eene bijzondere kracht hadden, om het geloovig gemoed der Christenen, voor alle gehoor geven aan de verleidelijke inboezemingen van de Bestrijders der waarheid, te beveiligen, en door het gevoel van het hoog aanbelang en troostvolle dier leer, hen zoo veel te naauwer daar aan te verbinden: — en dan behoorde daar toe zekerlijk, in de eerste plaats, de blijde hoop op eene zalige wederontmoeting, van in den Heer gestorvene vrienden, eene hoop zoo sterk, zoo aangenaam voor het menschelijke hart, dat velen zelfs daar door alleen zich hadden laten *overhalen*, en nog dagelijks lieten *overhalen*, om tot het Christendom te omhelzen, en zoo door en bij den Doop het onderpand dier zalige opstanding te ontvangen, waar bij zij hunne geliefde dooden, wier blijden uitgang zij gezien hadden, dus hoopten weder te ontmoeten; maar welke hoop, door de onkenning van dit gewigtig leerstuk der opstanding, ten eenemaal verijdeld werd. — En hoe kon de Apostel dit dan beter, dan op deze eenvoudig nadrukkelijke wijze, voorstellen: „anders wat zullen zij doen? (waar mede „zullen zij zich troosten,) die om der dooden „wil gedoopt worden, zoo de dooden gan„schelijk niet opgewekt worden? — Waarom „worden zij dan ook nog langer *om der doo„den wil gedoopt?*" De *Corinthiers* zullen hem denkelijk wel aanstonds verstaan hebben, wat hij bedoelde, daar het zekerlijk iets was het geen toen meermalen voorviel, en waar van de Apostel veelligt wel bijzondere voorbeelden in de Corinthische Gemeente geweten heeft, van de zoodanigen, die juist daar door tot het Chris-

tendom waren overgehaald, en zich dus om der dooden wil hadden laten doopen, waarom hij zich dan ook te korter, en echter volkomen verstaanbaar voor hen kon uitdrukken."

Zie hier, zoo klaar mij mogelijk was, mijne gedachte omtrent de meening van PAULUS, in deze woorden voorgesteld, welke ik gaarne aan het beter oordeel van mijne mede-Broederen onderwerp. —

DE JANUS DER OUDEN.

Of:

BESCHOUWING BIJ DE JONGSTE JAARSVERWISSELING, DOOR T. ROSS, PRÆSES VAN HET KLASSIKAAL BESTUUR VAN *Eindhoven*, EN PRED. TE *Veghel* EN *Erp*.

Dat de Ouden eenen zuiveren smaak, veel gevoel van het schoone, en een zedelijk vernunft hadden, kunnen ons onder anderen de leerbeelden toonen, die zij zoo meesterlijk geteekend, en in hunne Tempels opgehangen hebben; — leerbeelden, voor wier verheven geest en zedelijke strekking, geen Christen zich schamen zal, met zijn hart eerbiedig neder te knielen. Of zouden wij de wijsheid van den grootsten Leeraar der zeden miskennen, die, op hetzelfde voetspoor tredende, aan zijn onderwijs wist het leven te geven; hetzelve te verzinnelijken, en daar aan zoo veel sierraad en kracht bij te zetten, dat de harten zijner leerlingen niet alleen, voor het oogenblik daar door getroffen werden, maar ook zijne lessen bewaard bleven, in den zin der gedachten en der overlegginge des harten. Hij bragt toch de waarheden en pligten van den Godsdienst niet, op eenen schraal- wiskundigen leertrant, regt-

streeks

Digitized by Google

streeks tot het verstand, maar tot menschen, uit ziel en ligchaam bestaande, sprekende, maakte deze verheven Leeraar eenen omweg, door de zinnen tot het harte; hij leerde en verbeterde in beeldspraak, en ging zoo als 't ware, door de Tempels der Heidenen, naar het nieuwe *Jerusalem*, dat hij stichten wilde. Herken hem aan de fraai geteekende leerbeelden van den verloren Zoon, van den onregtvaardigen Rentmeester, en van de vijf wijze Maagden, die zoo nauw aan den *Janus der Ouden*, verzwagerd zijn, — en meer andere, die hij, ter bewondering, in de Tempels van het Christendom heeft opgehangen. Was hij te oorspronkelijk, om het bekend leerbeeld van JANUS, in zijn onderwijs over te nemen; echter kon zijn verheven smaak de waarde van *dit* oud leerbeeld nimmer wraken, tot welks teekening een Seraf uit den Hemel het penseel schijnt geleend te hebben, en wiens verspreide schaduwen overal in zijn leer en voorbeeld te vinden zijn.

Het oorspronkelijke van dit leerbeeld, verliest zich in de oudste tijdperken der Geschiedenis. JANUS, een der oudste Koningen van *Italie*, (dus luidt de Geschiedenis,) regeerde in een klein Landschap aan den *Tiber*, waarin de Stad *Rome* eenige eeuwen later gebouwd is. Hij wordt verbeeld te leven in de Gouden Eeuw, als *Vrijheid*, *Gelijkheid* en *Broederschap* geen ijdele klanken waren, eenvoudige wetten het gedrag der menschen bestierden; de vredelievende Landbouw, het noodige, met eene gelijke hand uitdeelde, en de gelukkige landlieden, in hunnen Koning, veel meer een' wijzen Raadsman, billijken Regter en verdienstelijken Beschikker hunner algemeene belangen eerbiedigden, dan wel eenen willekeurigen Alleenheerscher vreesden, in wiens hand de almagt

des volks besloten, en wiens troon met schitterende lijftrawanten omgeven was. De oude Dichters, hebben met veel ophef van hem, en het zalig oord dat hij bestierde, gezongen. Hij was de SALOMO van zijnen tijd, een Vorst van buitengewone voortreffelijkheid, die den gulden voorspoed zijner Eeuwe, door zijn wijs beleid en kloekzinnigheid, op de uitnemendste wijze bevorderde. Geen wonder derhalven, dat de *Romeinen* hem ook in later tijd vergood, en het beeld der Voorzigtigheid, uit deze oude Geschiedenissen hunnes Vaderlands, van hem ontleend hebben. Dan, laat ons nu eerst het beeld zelve beschouwen, en dan deszelfs gelijkenis met de voorzigtigheid, of redelijke zedelijke strekking overdenken.

De *Janus der Ouden*, werd afgebeeld als een bejaard man, wiens hoofd voorzien was met twee aangezigten, waarmede hij zoo wel van achter als van voren aanschouwde, zittende met eenen sleutel in de regter, en met den regerings-staf in de linkerhand, op eenen verheven troon, langs welken twaalf altaren, zes ter eene en de wederhelft ter andere zijde geplaatst waren. Het dom Gemeen dat nooit wijs wordt, mogt voor dit beeld, als voor eene Godheid verstandeloos nederknielen; dit misbruik neemt deszelfs zedelijk schoone gedaante niet weg, waarin wij den smaak der Ouden bewonderen zullen.

JANUS, wordt ons vooreerst afgebeeld, met een grijs hoofd; om ons te leeren, dat de voorzigtigheid in regeer- en huishoudkunde, inzonderheid het deel der mannen, en de rijpe vrucht van jaren en ondervinding is. Zoo werd het spreekwoord onzer wijze Voorvaderen verzinnelijkt: *Jonge harpsiagers breken vele snaren.* Van hier ook, dat de Raadsheerlijken van het pu-

oude *Rome* oude Mannen, (*Senatores*) en de Regeerders van den Burgerstaat, in de H. Schrift, Oudsten des Volks, en die van den Kerkstaat, Onderlingen der Gemeente geheeten worden; om dat deze posten in den Kerk- en Burgerstaat, aan geen baardelooze Jongelingen vbegen, maar integendeel Mannen vorderen, wier jaren en ondervinding de driften der Jeugd bekoeld, en de onbedachtzaamheid der eerste jaren, met kloek beleid en voorzigtigheid, afgewisseld hebben.

Maar dat hoofd van JANUS heeft twee aangezigten, oogen zoo wel van achteren als van voren? Welk eene afschuwelijke gedaante, zullen mogelijk hier onze schoonen uitroepen, en moesten de menschen voor zulk een wanstaltig hoofd eerbiedig nederknielen? Dan, niet te schielijk. De Ouden waren geen gekken, gelijk vele lateren, waar door zij ongunstig beoordeeld worden. Door dat dubbel aangezigt, werd toch een naauwkeurig waarnemer der dingen geteekend, die heen en weder ziet, uit het verledene de toekomst voorspelt, de gevolgen der dingen berekent, het *voor* en *tegen* aan de weegschaal der voorzigtigheid naauwkeurig beproeft, en ten dien einde zorgvuldig raadpleegt met verstandige lieden, en andere hulpmiddelen der kennis; om door geene vooroordeelen verkloekt, noch door al te voorbagige besluiten, ongelukkig gemaakt te worden. Het hoofd van JANUS is een wijsgeerig hoofd, dat van de oorzaken tot de uitwerksels, en wederom in eene omgekeerde orde, van deze tot gene redematig besluit, dat terug gaande langs denzelven weg, waardoor een voorwerp van kunst of wetenschap is zamengesteld geworden, hetzelve stuksgewijze in alle zijne deelen ontbindt, en zoo het geheel zonder verwarring

Digitized by Google

van denkbeelden leert doorgronden. Ja het hoofd van JANUS, is het hoofd van den waren Christen, die de bedachtzaamheid tot zijne wacht en de verstandigheid tot zijne hoede heeft, en, de vaste gronden van zijn Geloof opsporende, zich bij de wieg van *Bethlehem*, en den Vredezang der Engelen plaatst, om daar met een dubbel aangezigt te aanschouwen, te rug ziende met het eene naar het Evangelie der beloften, en alle de kenteekens van den Zaligmaker der wereld, en met het andere naar het Evangelie der vervullinge, en al het gene, waar door zich MARIA's eerstgeboren Zoon, als dat zaad van ABRAHAM bewezen heeft, waar in alle de Volkeren der aarde zullen gezegend worden. Welke andere Godsdienst kan zoo te rug zien?

Voorts zal ons de uitvoerigheid van dit leerbeeld der voorzigtigheid, en de smaak der Ouden, in deszelfs teekening blijken, als wij de dagen, maanden, jaren, en derzelver beurtwisselingen overdenken, die zij aan JANUS toegewijd hebben. Gelijk zijne twee aangezigten, het eene naar het afgeloopen, het andere naar het wederom aangevangen tijdperk afziende, door hunne strijdige rigting, mede levendig uitbeelden; dit denkbeeld door den sleutel der opening en toesluiting nader versterkt, en met opzigt tot de jaarsverwisseling in het bijzonder, door de twaalf altaren langs zijnen troon geplaatst, zinnebeelden van de twaalf maanden des jaars, volkomen bevestigd wordt. Van hier, dat de aanvang-maand van het jaar, naar dit vernuftig beeld der oudheid, dat te gelijk het verledene en het toekomende beschouwt, nog ten huidigen dage JANUARIUS genaamd wordt.

Natuurlijk heeft de geest van dit beeld, der kloekzinnige voorzigtigheid, de meeste aanspraak op deze toewijding. Zij is het toch, wel-

welke het voorledene en de toekomst naauwkeurig gadeslaat, de afwisselende tijdkeeringen van het leven doelmatig verbindt, en zich daarvan op eene behoedzame wijze, tot regeling van haar gedrag, ten zorgvuldigsten bedient. 't Zijn niet alleen de Geschiedenis en de Sterrekunde, die in den doolhof der gebeurtenissen, door den draad van onderscheidene tijdperken, zeker geleid worden. Neen: zij zijn het eigenaardig erfdeel der voorzigtigheid. De dagverwisseling is haar met reden toegewijd. Op elken aangebroken dag, behooren wij toch voorwaarts te zien, zullen wij voorzigtige lieden mogen heeten, voorwaarts te zien naar het werk dat ons op denzelven bereid is, en tevens te rug ziende, het zelve met de bezigheden van den vorigen dag voorzigtig aan te knopen, en in verband te brengen. Insgelijks heeft elke maand, zoo in Kerk en Staat als op het veld, hare bijzondere oefeningen, waar over de voorzigtigheid met een dubbel aangezigt, heen en weder ziet, om dezelve tot haar nut, naauwkeurig aan een te schakelen en te verbinden. Doch het is inzonderheid het merkwaardig tijdsgewrigt des jaarsverwisseling, welke kloekzinnige menschen tot hun nut, in strijdige rigtingen aanschouwen, om uit dit dubbel overzigt lessen voor hunne levenswijsheid op te zamelen. Zij zien in den geest der wijsheid en der voorzigtigheid te rug, naar het oude jaar, als een tijdperk, dat uit de bron des levens voor eeuwig in den oceaan der tijden is henen gevloeid! en leeren zoo hunne dagen tellen, om een wijs harte te bekomen; zij zien met een dankbaar oog te rug, tot die zegeningen en voorregten, welke zij in den afgelopen jaargang, uit de hand der Voorzienigheid, boven zoo vele anderen mogten genieten. — Zij herinneren

zich met een opgeruimd en dankbaar vertrouwen op de toekomst, alle tegenspoeden, die zij in denzelven met Gods hulpe zoo gelukkig doorgeworsteld hebben. — Zij doorbladeren dan inzonderheid het dagboek hunnes levens, om zich in nederknielenden ootmoed voor God, over hunne gebreken en menigvuldig pligtsverzuim, te vernederen, en daar over zijne ontfermende genade in CHRISTUS af te smeeken. — Zij betreuren het opregt voor God, dat zij met de jaren geen meerderen voortgang gemaakt hebben, in kennisse en zedelijke volmaaktheid: — dat zij met zulke groote stappen naar de eeuwigheid voortsnellen, en ondertusschen daar voor nog zoo weinig gevormd en geoefend zijn. En het is deze achter uit ziende overdenking, welke hen vervolgens met een omgekeerd aangezigt, tot den nieuwen jaarkring bepaalt, om denzelven, met vurige gebeden tot den Eeuwigen voor te bereiden, en dit nieuwe levenspad met zijne hulpe, doelmatiger in te treden en te voleindigen, en voortgaande met den tijd, al het gebrekkige aan te vullen, en te haasten naar de volmaaktheid.

Dan dit beeld der voorzigtigheid, is door de Ouden al te schoon en te uitvoerig geteekend, om het gene ons nog te beschouwen overig is, niet gelijkelijk tot ons nut aan te leggen. Het houdt namelijk eenen sleutel in zijne regter-, en den staf der regering in zijne linkerhand. Dit zijn bijzonderheden, die met de twee aangezigten van zijn grijs hoofd, in een al te schoon verband geteekend zijn, om door ons niet opgemerkt te worden.

Die sleutel beteekent niet alleen, dat aan de voorzigtigheid de tijdsverwisselingen geheiligd zijn, die zij zoo wijs weet te openen en te sluiten, dit is slechts een weerschijn van het dub-

Digitized by Google

dubbel aangezigt, dat wij verlaten hebben, een neven denkbeeld. Deze sleutel heeft nog eene belangrijker betrekking tot dat eerwaardig hoofd, en kan ons in beeldspraak leeren: dat voorzigtig makende kennis alleen, door een naauwkeurig toezien naar alle zijden, door eene zorgvuldige vergelijking en redematige zamenbinding der dingen, kan verkregen worden. Een sleutel is toch het gewone zinnebeeld der kennisse, en als zoodanig ook in de H. Schrift bekend.

En zoo leeren ons de Ouden, in deze gelukkige zamenvoeging, tevens de waarde der opmerkzaamheid bepalen, als die ons den sleutel in de hand geeft, om de kabinetten der kunsten en wetenschappen, met al derzelver geheimen, tot regeling van ons gedrag en bevordering van ons geluk, met vaardigheid te ontsluiten. Zij scherpen ons hier door in, dat heilzame kennis de vrucht der letteroefeningen en van den welbesteden tijd onzes levens is, ja zoo verzinnelijken zij, voor het oog van den Christen, de lessen van de oppersste wijsheid. *Zalig is hij die leest, en zijn zij die hooren. Openb.* I. 3. *In het aangezigt des verstandigen is wijsheid. Spreuk.* XVII: 24. *Opent uwe oogen en verzadigt u met brood. Spreuk.* XX: 13. En hebben de Ouden den sleutel der kennis, in JANUS regterhand gegeven, zoo bevestigen zij de Spreuk van SALOMO, *dat de wijsheid het voornaamste is. Spreuk.* IV: 7.

Eindelijk, gelijk de Ouden, in deze beeldspraak, de kennis als de vrucht der opmerkzaamheid beschouwd, — *kennen* en *zien* natuurlijker wijze verbonden hebben; zoo hebben zij ook den regeringstaf in JANUS linkerhand bestellende, door deze volledigere afteekening van hun leerbeeld, de Spreuk van SALOMO verzinnelijkt; *dat de Wijzen de eere zul-*

len

Digitized by Google

len beerven, en in vernuftige beeldspraak te kennen gegeven: dat, gelijk de regering het natuurlijk gevolg van beproefde kennis en voorzigtigheid, zoo ook doorgaans derzelver loon en verdienste is. *Door wijsheid wordt toch een huis gebouwd, en door verstandigheid bevestigd. Spreuk.* XXIV: 3. Zoo besteide SALOMO rijkdom en eere in de linkerhand der wijsheid *Spreuk.* III: 16. Hebben dit de Ouden van hem, of heeft hij zulks van hen overgenomen? En zoo hebben onze wijze Voorvaders dezelfde waarheid erkend en aanbevolen, in hun bekend Spreekwoord: de Rijken versieren de Stad, maar de Wijzen bestieren dezelve. *Wee toch het land, wiens Koning een kind is* Wee! elke maatschappij en elke zamenwoning, waar in de voorzigtigheid ontbreekt, of, door een woest geweld, de regeringsstaf uit hare hand geruckt, en den onbedachtzamen dwaas is overgegeven geworden. Die den sleutel der kennis en ondervinding in de eene hand draagt, moet ook met den staf van het bestuur in de andere prijken, of anderzins gaat de geheele huishouding te gronde. Er kan geen enkel huisgezin bestaan, zoo de voorzigtigheid over deszelfs belangen, met hare viet oogen en den sleutel der kennis, niet is voorgezeten? hoe veel minder kunnen dan de groote huishoudingen der Volkeren voorspoedig zijn, als de teugels van het Opperbestuur, aan geene voorzigtige mannen zijn in de hand gegeven, — dan, als in tijden van oproer en burgertwisten, de wijze, oudsten des Volks, met een woest geweld uit de zetels der Regering verdrongen, hunne plaatsen moeten inruimen voor menschen, die door hun gebrek aan de noodige voorbereiding, het Schip van den Staat, op onvoorziene klippen, door hun verkeerd bestuur doen stranden. Onzelige tijden

van

Digitized by Google

van burgertwisten! jongste tijden van opstand en Staatsomwentelingen! gij hebt ons de waarheid dezer zake proef-ondervindelijk bevestigd, — gij hebt bewezen, met hoe veel wijsheid de Ouden, in hun voortreffelijk *Janusbeeld*, den Staf der Regering aan de hand der voorzigtigheid toevertrouwd en overgegeven hebben, — gij hebt ons doen zien, hoe, door voorzigtige maatregels, alleen gelukkig is hersteld geworden, wat gij door uw woest geweld en uwe onvoorzigtigheid verdorven hadt. — Gij hebt ons de kloekzinnige *Janus-hoofden* der thans regerende Vorsten in *Europa* leeren kennen, die naar *Janus-beeld* vereenigd met hun hoofd en harte, weenend naar de verwoestingen des dollen krijgs terug, en met hun ander aangezigt in zulke maatregels voor uit gezien hebben, waardoor uwe rampzalige zamenzwering ontbonden, de lieve vrede bevestigd, en een heilig verbond is geteekend geworden, om den scepter der regering, in de hand der voorzigtigheid te houden. Amen.

BIJZONDERE AFLEIDING IN DEN OUDEN STIJL.

Gheljck eenen goeden Medicijn, die ijemand wil administreren eenighe recepte tot sijn ghesondigheijd, ende discoureerende van sijne werkinghe, ghaat eerst verhalen van de Simplicia, daarvan sijne Medicijne gemaeckt is, ende verhaelt dan de eijghene kracht van het principale dat in de Recepte is, opdat den ziecken mach weten, wat beteringhe ofte hulpe hij van de Recepte ofte Medicijne hebben zal: zoo dunckt mij niet buijten propoost, eer ik de werkinge desser Treves beschrijve, dat ic eerst de deri-

va-

Digitized by Google

vatie, eijgenschap, en de beduijdinge van het woordeken deducere.

Ende om van onze Moeders tale te beginnen, zoo noemen wij *bestand*, in 't Franchoijs wordt het genaamt *Trevis*, in 't Latijn *Inductiae*, de Grieken hebbent drij oft vier, ja meer namen toegeschreven. Ic denke, alsoo sij de wijste Natie der Waereld ghecht zijn geweest, en de gheconsidereert, ghezien en bevonden hebben, de onzekere ende dangereuse uitkomsten en de effecten daar van, hebben 't onder eenen zekeren ende vrijen naam niet willen laten passeren, maar alsoo weijnighe onder ons die Tale gheneijn hebben, wil ik daar van soo veel het Grieks woordt aangaat niet meer zegghen, en achtent met haer zoo onzeker van Naem, als van effect.

Nu zoo veel ons Duijtsch woordt aanghaet, is *bestandt*, ik achte dat het komt van het Verbum, Simplex, *staen*, ghecompositeert van *be* ende *staen*, maken *bestaen*, dat is te seghen, ghelijck een ijgheijk weet, ijet derven doen, vertrouwende te ghelucken na sijnen wensche, hoewel het zorchelijc is. Nu, *bestant*, meijn ick hier alsdan te moghen verstaen worden. Dat, ghelijk als nu twee partijen langhe tegens den anderen ghevochten hebben, en de aggredierende partijc niet veels voordeels en vecht, praecisierende andere middelen om tot zijn voornemen te komen, versoeckt een opschorsschinghe oft stil-stane van wapenen, nu ghenoemt *bestant*, ende breeght sijn partijc, dan zoo verre door Inductie, op verklaringhe van een goede meijninghe om tot vrede oft accord te komen, dat hij hem *bestaet* te vertrouwen, dat hij middelerijdt, ghedurende den stil-stande van wapenen, hem niet en zal overvallen, zoo bestaat dan de eene par-

Digitized by Google

partijen der andere te vertrouwen, en laten alle hostiliteit, ofte vijandschap, voor den bestemden tijdt, agterweghen. Dit is zoo veel onse Tale ende de Gebuijrlijcksche aangaat.

De Franchoijsen nemen 't *Treves*, maar ic en kan niet weten, waarvan sij dat woordt ghenomen hebben: Hace Ghebuijren, den Italiaen en de Spangnaart hiecht *Tregua* ende *Treghuas*, ick en kan ook ghen woordt in die Talen vinden, daert van herkomen kan: Zoo wil ic dat laten onderzoecken de ghene die 'd eene en de andere Tale beter doorzocht hebben als ick. Wil alleenlijck dit zegghen, dat sijnde dat woordt zelfs bijcheer onzeker van herkomst; sijn beduidenisse en de werckinghe is oock onzekere uit-komst subject, ende dat van 't volck niets meer goeds te verwachten en is, als van 't woordt, doch men vindt onder alle Natiën goede en de quade; maar de beste hebben dickwils 't minste te zegghen.

Komende nu tot het woordeken *Induciae* alzoo genoemt in Latijn, de levendighe fonteijne aller Talen in Europa, zoo vinde ick datter herkomt van sijn simplex *duco* dat is te segghen *Ick leide Induco* ghecomposeert van *in* ende *duco*, dat is te segghen, ik brenghe ergens toe: ende *Induciae* een *beslaan*, oft *bestant* oft *vertrouwen*, daar beijde partijen toe verstaan, en toegebraght werden; maer ten heeft gheen singularem Numerum, 't welck mij doet duncken, dattet bij haer voor niet singuliers ghehouden is gheweest.

Wie nu den eersten Inventeur daarvan is geweest, 't zij dattet Lijcaon oft ijemandt anders, is weinigh aan gheleghen, voor zoo veel den ouden tijdt aangaat, maar wat sijne werckinghe altijd gheweest is, daer staet op te letten, en de wie hee hier onder ons

in

in de Lichamen ghezalijt heeft. Maar noodich gheweten, zoo veel de werckinghe aengaet. De Nederlandsche Historij is zoo vol van exempelen daartoe dienende, dat het onnodigh is eenighe oude exempelen der Grieken van eenen Mardonio, oft der Romeinen van Pompeo te verhalen: Want wij leven noch, die met onsen eijghen ooghen ghesien hebben, dat in de uitkomste niet en is te vertrouwen. Want daar is noch nooijt van Paijs ghehandeld gheweest, oft ten heeft tot onsen nadeele ghestreckt, en men heeft er ons door zoecken te bedrieghen.

Wat hebben wij van *Bestant*, *Treves*, *Tregna*, *Treguas*, die wij niet en weten wat te zegghen is, te verwachten, etc.

TOESTAND VAN ROME.

Een beroemd Reiziger verhaalt, dat, toen hij zich in 1791 in *Rome* ophield, die Stad 166,000 Inwoners bevatte, dat de weelde in Equipagiën en Livrijen toen aanzienlijk was, en dit alles het kenmerk droeg, van eene groote en rijke Stad. Maar thans (in 1815) zoo vervolgt hij, ben ik langs denzelven weg te *Romen* gekomen, en in plaats der Equipages, ontmoeteden mij kudden van geiten, osen, en half wilde paarden, door zwart bruine herders gedreven. Met lange pieken gewapend, en in hunne mantels gehuld, zagen zij er als Tartaren uit.

Deze herders en kudden, zoeken ieder avond, binnen de muren der Stad, eene toevlugt tegen de moorddadige luchtstreek, en zij bezetten allengs de omtrekken en paleizen, die het afnemen der bevolking hun overlaat, welke door de bedorvene lucht, naar het middelpunt der Stad wijkt. Reeds zijn de porta populi, de kwar-

Digitized by Google

kwartieren van het Quirinaal, den Berg der Drieëenheid en het Transtiberiaansche, van hunne vorige bewoners verlaten en landlieden wonen daar. De bevolking van *Romen*, is tot op 100,000 zielen verminderd, en onder dit getal zijn nog meer dan 10,000 wijngaardeniers, herders en tuinlieden. Ruime streken van de Stad zijn in Dorpen veranderd, en worden door landlieden bewoond, die door de verpeste lucht uit hunne oorden verdreven zijn.

Eene zulke ontzettende ontvolking, in ruim twintig jaren, is bijna nooit gehoord; de politieke gebeurtenissen der tien laatste jaren, hebben zeker tot deze vermindering ook aanleiding gegeven, maar de hoofdzaak is en blijft toch de bedorvene luchtstreek. Deze plaag neemt ieder jaar toe, ieder jaar maakt zij zich meester van eenige straten, plaatsen en kwartieren, en moet toenemen; want hoe minder menschen er zijn, dies te grooter is het getal der slagtoffers.

Hoogstwaarschijnelijk is het dus, dat het tijdstip nabij is, waarin deze Koningin der Steden haren glans verliezen zal, en slechts haar beroemde naam zal overblijven. Gelijk in *Volterra*, zoo zal men ook in *Rome* niets anders vinden, dan eene ontzaggelijke menigte van gedenkteekenen, paleizen en ruïnen der voorgaande tijden. Dit zal het einde zijn van de geschiedenis dier Stad, die hare mededingsters lang overleeft heeft, maar gelijk *Athene* en *Persepolis*, in het lot zal moeten deelen, van alles wat menschen handen gesticht hebben.

DE LAZZARONI IN NAPELS.

Het soort van menschen, dat men dezen naam geeft, is niets anders, dan het arme gedeelte

van het arbeidende volk, dat geen bepaald werk heeft, maar gereed is om ieder werk te verrigten. De *Lazzaroni*, zijn de lastdragers in *Napels*, zij worden somtijds in aanzienlijke huizen gebruikt, om voor de dienstboden die bezigheden te verrigten, waartoe sterkte en behendigheid noodig zijn, en men geeft hun het getuigenis, dat zij in die betrekkingen bewijzen van eerlijkheid, onbaatzuchtigheid en geheimhouding gegeven hebben, zoo als men die zelden onder dienstboden vindt.

Hunne kleeding bestaat slechts uit een hemd, en wijde broek. Zij leven van Maccaroni, van visschen, watermeloenen en ijswater, — hunne woningen zijn de portalen der kerken, en paleizen.

De naam of spotnaam *Lazzaroni*, beteekent een onbeschaamd bedelaar, en is ontleend van het Spaansche woord *Lacero*, dat verscheurd, met lompen bedekt, beteekent. Zij hebben steeds eene sterke verknochtheid, aan de zaak der vrijheid, en een hevigen afkeer tegen onderdrukking en ongeregtigheid, getoond, en daar door meer dan eens de regering gestuit, wanneer die naar willekeurige magt streefde. Zij zijn arbeidzaam, eenvoudig en eerlijk in hun gedrag en achten de goede trouw. Deze lofrede past echter alleen op de echte ingeborene *Lazzaroni*, die men wel onderscheiden moet van eenen zwerm lastige bedelaars, die, meestal uit vreemden bestaande, de Reizigers in de Logementen bestormen.

DE PLIGT VAN EENEN REGTER.

Een Regter mag niet veroordeelen, naar het geen wat hij alleen gezien heeft, en ook geen getuige en Regter tevens zijn.

HEN-

Hendrik de tweede, liet te *Melun* eenen Italiaan in hechtenis nemen, dien hij op eene doodschuldige misdaad zelve betrapt wilde hebben. Hij zond hem naar het Parlement, om hem te veroordeelen, — dewijl er echter slechts één getuige was, namelijk de Koning, zoo veroordeelde het Parlement den Ongelukkigen niet. Dezelve Koning leide in een civiel proces, over de erfenis van den Kardinaal d'Amboise, een getuigenis af, en begeerde, dat men dit als voldoende zou aanmerken. Maar het Parlement verklaarde andermaal, dat de Koning slechts een enkele getuige was.

Of de Regters in *Frankrijk*, steeds dien zelven moed bezeten hebben? en wien deze trekken wel meer eeren; het Parlement, dat het waagde zijnen pligt, zonder aanzien van persoon, te vervullen; of den Koning, die zich zonder wrok aan de wetten onderwierp?

VERSCHRIKKELIJK MISTROUWEN VAN DIJONISIUS.

Het mistrouwen der tirannen, dat men somwijlen met den titel politiek pleeg te vereeren, heeft vaak schrikkelijke uitwerkselen.

De oude Dijonisius, Tijran van *Siracuse*, wilde zich eens met zijne gunstelingen, in het werpen oefenen, en had tot dat einde zijn zwaard en een soort van Panser hembd, dat hij gewoon was te dragen afgelegd, en het aan een knaap ter bewaring gegeven. De gunsteling, zeide schertsend: Gij vertrouwt uw leven in de handen van een kind. De knaap hoorde dit en lachte. — Dionijsius dit bespeurende redeneerde dus: de een heeft een middel geleerd, om mij te vermoorden, de andere schijnt dit goed te keu-

ren, — beiden moeten sterven. Hij weakte en zij werden terstond vermoord. —

MILON DE TWEEDE.

Dat MILON VAN KROTON, eenen Os op zijne schouders dragen kon, is bekend. Minder bekend is mogelijk het bewijs van sterkte, dat Graaf JOHAN VAN ZIEGENHAIN te *Frankfort* gaf. Eens daar wandelende stond hem een kar, waarop een vat wijn lag, in den weg, hij nam daarop de kar met het vat, droeg die op zijde en ging heenen. Zijne Moeder, eene Gravin VAN EBERSTEIN, die die zag, verzocht hem zijne sterkte zoo niet te misbruiken. Hij ging daarop terug, en bragt kar en wijn weder op zijne plaats.

HET SCHELLT VEEL HOE MEN IETS ZEGT.

HARAN RADSHID, droomde eens, dat alle zijne tanden uitvielen. Hij liet eenen droomuitlegger komen, en vraagde hem, wat die droom beduide? God beware u voor alle ongelukken! zeide de Uitlegger; de droom beteekent, dat gij alle uwe bloedverwanten zult zien sterven.

De Kalif, vertoornd over deze uitlegging, liet hem honderd stokslagen geven, en eenen anderen Uitlegger roepen. Die antwoordde op de vraag, wat de droom beteekende: de hemel schenke alle uwe bloedverwanten een lang leven! maar de droom beteekent, dat gij hen allen overleven zult. De Kalif liet hem honderd dukaten geven. Eigenlijk hadden de beide Uitleggers hetzelfde gezegd. Zoo veel ligt er gelegen, aan de toon en wijs waarop men iets zegt!

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIJDEN.

Den 8sten Februarij. Heden heeft de Hooggeleerde Heer J. H. VAN DER PALM, zijne waardigheid van Rector Magnificus dezer Hooge School nedergelegd, met het doen eener Redevoering; *De Imperatore Ali, Abutalebi filio, Saracenorum Principum maximo*, dat is: over Ali, den Zoon van *Abutaleb*, *den grootsten den Saraceensche Vorsten*; waar na zijn Hooggeleerde de door de bijzondere facuiteiten toegewezene Eereprijsen heeft uitgereikt, met plegtige aanspraken, aan de Heeren: F. G. N. BURINGAR, *Phil. Theor: et Lit. Hum. Cand. Theol. Stud.* alhier, J. LANDT, *Med. Cand.* alhier, H. RAPISZ, *J. U. Cand.* te *Groningen*. T. A. CLARISSE, *Theol. Cand.* alhier, J. G. ERMERINS, *Math. et Phil. Nat. Cand.* alhier, J. G. VAN DEN BERGH, *Math. et Phil. Nat. Cand.* alhier, B. KAM, *Phil Theor. et Lit. Cand. Theol. Stud.* alhier, H. C. VAN HALL, *Lit. Hum. Stud.* te *Amsterdam*, en A. G. VAN STIPRIAAN LUISCIUS, *Med. Stud.* alhier.

Voorts is in de waardigheid van Rector Magnificus opgetreden, de Hoogleeraar M. S. DU PUI, *Med. Prof.* en tot Secretaris van den Akademischen Senaat aangesteld, de Hoogleeraar E. A. BORGER, *Phil. Theor. et Lit. Hum. Prof.*

UTRECHT.

Den 21sten Januarij, heeft de Hooggeleerde Heer, T. G. VAN LIDTH DE JEUDE, zijnen post als buitengewoon Hoogleeraar, in de Faculteit der Wis- en Natuurkunde, aan deze Hoogeschool, aanvaard, met eene Redevoering: *De Joanne Swam-*

Digitized by Google

Swammerdammio, praeclaro Historiae Naturalis cultore, exemplo; dat is: *Over Johannes Swammerdam, als een uitmuntend voorbeeld, voor den Beoefenaar der Natuurlijke Historie.*

Den 27sten Januarij, heeft de Heer P. J. I. DE FREMERIJ, Utrechtenaar, Méd. Cand. onder voorzitting van zijnen Vader, den Hooggeleerden Heer N. C. DE FREMERIJ, *A. L. M. Phil. et Med. Doct. Chem. et Hist. Nat. Prof.*, loffelijk in het openbaar verdedigd, zijn *Specimen Zoölogicum, sistens Observationes, praesertim Osteologices, de Casuario Novae Hollandiae.*

SCHOOL-NIEUWS.

DOESBORGH.

Den 13den Aug. 1818. Heden had alhier, na dat er op den 24sten Junij, een openbaar Examen, ten overstaan van de Wel Edele Heeren Curatoren, gehouden was, de bevordering der Leerlingen naar hoogere klassen, en eene plegtige uitdeeling van Ereprijsen, in de St. Martini Kerk plaats. De Rector, opende deze plegtigheid met eene gepaste prolusio, over DEMOSTHENES als Redenaar beschouwd, niet alleen naar het oordeel van bevoegde Kunstregters der Oudheid; maar ook uit eenige heerlijke plaatsen der Redevoeringen van dezen welsprekenden en Vaderlandlievenden Athener. Hier op werden de volgende Jongelingen tot hoogere klassen bevorderd Van de tweede naar de eerste, A. BÖMER MIDDELHOVEN; van de derde naar de tweede, H. W. VAN WESTERBEECK VAN DER HORST, M. VON FRITZELWITZ VAN DER HORST en M. G. MIDDELHOVEN: van de vierde naar de derde, T.

P.

B. OTTEN, E. R. VAN LAMSWEERDE VAN DER HORST. en F. G. GAUTSCH. Met Eereprijsen werden begiftigd, in de tweede klasse, de verdienstelijke Jongeling A. BÖMER MIDDELHOVEN, dewelke met eene gepaste vrijmoedigheid, en tot genoegen der toehoorders, eene korte redevoering hield, *De Hercule Prodicio*, over Hercules, als Jongeling, naar het verhaal van den Sophist Prodicus, door Xenophon, Mem. Socr. Lib. II. C. 1. § 20. seqq. opgeteekend. In de derde klasse, ontving H. W. VAN WESTERBEEK VAN DER HORST, een insgelijks zeer verdienstelijk Jongeling van eenen uitmuntenden aanleg, den gewonen Eereprijs, terwijl W. VAN DER VEUR en H. COLENBRANDER, insgelijks Discipelen van de derde klasse, met buitengewone prijzen voor hunne betoonde vlijt en oplettenheid, vooral in de Geschiedenis, Aardrijkskunde enz. werden begiftigd. In de vierde klasse, eindelijk werd E. R. VAN LAMSWEERDE VAN DER HORST, met een' welverdienden Eereprijs bekroond. Alle deze Jongelingen bedankten de H. H. Curatoren, op eene bevallige en hartelijke wijze voor de hun bewezene eer. In goed gedrag en naarstigheid hebben het meest uitgemunt: A. BÖMER MIDDELHOVEN, W. VAN DER VEUR, H. COLENBRANDER en B. C. N. DAANEN. Gedurende het afgeloopen halfjaar, zijn er drie nieuwe Discipelen ingeschreven.

Den 15den Januarij 1819. Na voorafgegaan openlijk Examen, het welk den 17den December 1818 gehouden, en waar bij de Discipelen van alle klassen, goede blijken van gemaakte vorderingen gegeven hebben, en het welk dus tot groot genoegen der Wel Ed. Heeren Curatoren, en overige aanwezenden is afgeloopen, werd heden de halfjarige promotie gevierd. Er had, wegens de promotiën in het zomerhalfjaar,

Digitized by Google

geen bevordering naar hoogere klassen plaats; maar wel eene uitdeeling van Eereprijsen, aan de verdienstelijkste Jongelingen.

De Rector opende deze plegtigheid, met eene gepaste prolusio, waarna de verdienstelijke Jongeling A. BÖMER MIDDELHOVEN, eene redevoeting exercitii causa hield, *De aureâ mediocritate*, welke hij met gepaste vrijmoedigheid uitvoerde. Voorts werden nog met Eereprijsen begiftigd: de verdienstelijke en oppassende Jongelingen, H. W. VAN WESTERBEECK VAN DER HORST, W. VAN DER VEUR, P. G. GAUTSCH en B. C. N. DAANEN, welke alle op eene bevallige wijze, de Wel Ed. Heeren Curatoren voor de bewezene eer, en het aangename boekgeschenk bedankten. Behalven de bekroonden, hebben het meest door opmerkzaamheid, en betoonde vlijt uitgemunt, H. COLENBRANDER, T. B. OTTEN, die bij het Examen de uitstekende goedkeuring, der Wel Ed. Heeren Curatoren heeft weggedragen, en J. G. LUIJKEN GLASHORST, een veelbelovend Leerling, die in een' zeer korten tijd reeds aanmerkelijke vorderingen gemaakt heeft.

De plegtigheid, is door Orgel-Muzijk voorafgegaan en besloten, terwijl eene aanzienlijke menigte toehoorders grooteren luister daar aan heeft bijgezet. Ook dit halfjaar is het getal der Discipelen, na aftrekking van twee, die dezelve verlaten hebben, met eenen vermeerderd.

D E L F T.

Na dat op den 19den December 1818, het halfjarig Examen, van de Leerlingen der Latijnsche Schoolen alhier, in de onderscheidene gedeelten van onderwijs, tot volkomen genoegen van Heeren Curatoren dezer Scholen was afgeloopen, had op den 18den Januarij 1819, de gewone Prijs-uitdeeling en Promotie der Leerlin-

Digitized by Google

lingen, in naarstigheid het meest uitmuntende, met de gewone plegtigheid in de Fransche Kerk plaats, en werd door een fraai Orgel-Muziek geopend, terwijl vele kundige en aanzienlijke Personen, dit Letter-feest met hunne tegenwoordigheid vereerden. Daarna hield de zeer verdienstelijke en door zijne vlijt zeer lofwaardige Jongeling J. J. DE GELDER, bij zijne bevordering tot de hoogste orde, van de eerste klasse, *exercitii gratia*, eene Redevoering door hem zelven gekozen, en bewerkt: *De Meritis recentiorum in Geographia promovenda omnem operam atque industriam Collocantium*, waar na hij met eenen aanzienlijken Eereprijs, werd beschonken.

Vervolgens geschiedde ook de bevordering, tot hoogere klassen en orden, en de uitdeeling der Prijsen, aan de volgende, door bijzondere vlijt uitmuntende, Jongelingen.

Van de hoogste orde der tweede klasse, tot de onderste orde der eerste klasse werd bevorderd, P. O. VAN DER CHIJS.

Van de vierde klasse tot de derde, J. W. GEERS EN A. VAN DER LELIJ VAN OUDEWATER.

Van de hoogste orde van de vijfde, tot de vierde klasse: A. H. VAN DER BOON MESCH.

Van de hoogste orde van de zesde, tot de onderste orde der vijfde klasse, C. J. SOEK.

Alle deze in vlijt zoo uitstekende Leerlingen, hebben aan Heeren Curatoren hunne dankzeggingen, voor de ontvangene Eereprijsen, op eene gepaste wijze betuigd, waar na deze plegtigheid, door een fraai Orgel-Muziek, werd gesloten.

LEEUWARDEN.

Den 4den Februarij. Na dat op den 18den Januarij l. l., gehouden was het openbaar half-jarig Examen, van alle de klassen der Latijnsche

Digitized by Google

School, in de Hebreeuwsche, Griekische en Latijnsche Talen, en andere thans gevorderde kundigheden, als ook in de Geometrie en Algebra, en zulks voor Heeren Curatoren, en tot derzelver groot genoegen: zijn de toenmaals gepromoveerde en verdienstelijke Jongelingen, op Maandag den 1sten Februarij, insgelijks in het openbaar door Heeren Curatoren, en met prijsen van naarstigheid, en met loffelijke testimonia, wegens hun gedrag en leergierigheid, zeer plegtig vereerd. — In de School van den Præceptor, werd gepromoveerd van de zesde tot de vijfde klasse, met een prijs van naarstigheid, P. H. FRIESEMA, in de zesde ontving een loffelijk testimonium E. RUITENSCHILD. Van de vijfde tot de vierde, met een premie van naarstigheid J. POSTMA, met een loffelijk getuigschrift, werden in die klasse vereerd, L. R. SALVERDA en D. G. ANDREÆ. Van de vierde tot de derde klasse, welke beide die des Conrectors zijn, klom op met een prijs van naarstigheid, A. WASSENBERG ANDREÆ, met een loffelijk getuigschrift, J. G. OTTEMA en P. C. FLORISON. Van de derde tot de tweede, C. J. VENING, J. VAN TEMMEN, V. SLOTHOUWER en W. B. BUMA: de twee bovensten met een prijs van naarstigheid. Van de tweede tot de eerste, welke beide des Rectors zijn, klom op met een prijs van naarstigheid, C. ALBERDA, en met een loffelijk getuigschrift C. JONGSMA.

Met groote bevalligheid, deden de met prijsen van naarstigheid beschonken Jongelingen, zoo prosa als carmine, hunne daankbetuigingen.

BOLSWARD.

Den 14den Januarij. Heden werd het gewoon halfjarig Examen, der alhier gevestigde Latijnsche School gehouden. De Leerlingen werden onderzocht in de onderscheidene wetenschappen,

Digitized by Google

pen, die thans op de Latijnsche Scholen onderwezen worden; en allen gaven in dit onderzoek uitmuntende proeven, dat zij van het zoo wel ingerigt onderwijs van den verdienstelijken Rector, den Heer S. W. SCHIPPERS, een ijverig gebruik gemaakt hadden. De lofwaardige Jongelingen, M. M. SCHIM VAN DER LOEFF, en F. H. BURGGRAAF, werden naar hunne verdiensten bevorderd, de eerstgenoemde uit de tweede, tot de eerste, de laatste uit de derde tot de tweede klasse.

WORKUM.

Den 25sten Januarij 1819. Heden had hier weder het halfjarig Examen der Latijnsche Schooljeugd plaats. Alle zes Leerlingen, inzonderheid IJ. VISSER en H. VAN DE WETERING, gaven uitstekende blijken van hunne gemaakte vorderingen. Heeren Curatoren gaven hier over hunne goedkeuring te kennen, en bevorderden allen, met vermelding van den verdienden lof, van de zesde tot de vijfde klasse.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

LOENEN OP DE VELUWE, den 17den Jan. Heden is de Wel Eerw. Heer A. SCHOLTEN, in den dienst des Evangeliums aan deze plaats bevestigd, door den Wel Eerw. Heer W. F. VERWEIJ STOLLBERG, Pred. te *Hal.* De Bevestiger had tot zijn tekst gekozen, *Col.* III: 24*b*. *Gij dient*

dient den Heer Christus, en de Bevestigde hield zijne intre redevoering over *Mark.* VIII: 34*b*. *Zoo wie achter mij wil komen, die verloochene zich zelve, en neme zijn kruis op, en volge mij.* De handoplegging geschiedde, behalve door den Heer Bevestiger, door de Heeren MANDEN en WALLER, Predikanten te *Wilp* en *Apeldoorn*.

WAGENINGEN staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

NIJMEGEN.

BEMMEL. Heden den 24sten Jan. vierde onze Leeraar J. GROLL, zijnen vijftigjarigen Evangeliedienst, predikende over *Pred.* XII: 13 en 14. de naburige Predikanten namen met ons, aan deze voor den waardigen grijsaard zoo veel dankstof opleverende, gebeurtenis, deel. De Heer der Gemeente, welken hij nog in het 80ste jaar zijnes levens, met veel opgewektheid predikt, zij verder zijne sterkte, en zegene ons door hem!

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

ANGEREN vakant. Zie April 1818.

BALGOIJ c. a. vakant. Zie Dec. 1818.

ALTFORST c. a. Zie Dec. 1818.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN. Bij besluit van Z. M. den Koning, zijn voor de Eerw. Classis van *Zutphen* benoemd:

Tot Lid in het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, voor de Classis van *Zutphen*.

Ds. CL. HENR. VAN HERWERDEN, Pred. te *Zutphen*, secundus. Ds. P. SILVERGIETER HOOGSTAD, Pred te *Lochem*.

Tot Klassikale Gecommitteerden en derzelver secundi.

DD CL. HENR. VAN HERWERDEN, Praeses. P. SILVERGIETER HOOGSTAD, Adsessor. J. VAN DER

Digitized by Google

DER LINDEN, Scriba, Secundus J. NOORDINK, C. PLANTEN, Pred. te *Steenderen*, Secundus O. G. HELDRING, Pred. te *Sevenaar*. D. HOENDER, te *Silvolde*, Secundus D. HUMMELINCK, Pred. te *Zelhem*. J. TERMEULEN, Pred. te *Gelsekaar*. Secundus P. A. C. HUGENHOLTZ, Pred. te *Verden* W. L. ENTINK, Pred. te *Breedevoort*. Secundus R. O. AITTON, Pred. te *Aalten*. J. L. GRONEMAN, Ouderling te *Zutphen*. Secundus H. LEEFERS, Ouderling te *Borculo*

BAHR EN LATHUM. Ds. A. KETZ, bij collatie van Z. M. den Koning, beroepen zijnde tot Predikant van *Putten op de Veluwe*, heeft die beroeping aangenomen.

VARSSEVELD, den 14den Dec. 1818. Op heden is onze Leeraar, Ds. W. BECKING, door Z. M. onzen Koning, gunstig Emeritus verklaard zijnde, door Ds. BLOEMERS, Pred. te *Corsfel*, en Lid van het Klassikaal Bestuur van *Zutphen*, en in tegenwoordigheid van den Consulent der plaats, Ds. SNETHLAGE, Pred. te *Dinxperlo*, van zijne betrekking op de Classis en de Gemeenten ontslagen.

DOETINCHEM. Onze oudste Leeraar, Ds. J. H. VAN RIEST, naar de Gemeente van *Varsseveld* beroepen zijnde, heeft voor dezelve, na beraad, bedankt, en den 31sten Januarij l. l., zich weder aan ons verbonden, met 3 *Joan.* 4. *Ik heb geen meerder blijdschap dan hier in, dat ik hore, dat mijne kinderen in de waarheid wandelen.*

BORCULO. Zie Jan. 1819.

T I E L.

TIEL, den 17den Jan. Onze, naar *Leeuwarden* en *Deventer*, beroepen Leeraar, Ds. P. VAN DER WILLIGEN, heeft voor beide die beroepingen bedankt. Zijn Eerw. verbond zich heden op nieuw aan ons met eene Leerrede over 1 *Thess.* II: 20. *Gij zijt onze heerlijkheid en blijdschap.*

DRUMPT.

Digitized by Google

DRUMPT. De Koninklijke goedkeuring op de beroeping van Ds. R. VERWEIJ, tot Predikant dezer Gemeente, ingekomen zijnde, zien wij zijn Eerw. overkomst tegen het begin der volgende maand, te gemoet.

ASCH vakant. Zie Junij 1818.

EVERDINGEN vakant. Zie Aug. 1818.

BOMMEL.

GELLIKUM EN RENOIJ. Zie Nov. 1818.

METEREN. Zie Dec. 1818.

WEL EN AMERZODE staat vakant te worden, Zie Dec. 1818.

AALST vakant. Zie Dec. 1818.

HURWENEN. Zie Dec. 1818.

HARDERWIJK.

VOORDHUIZEN, den 21sten Jan. Na gunstig verkregene handopening, van Z. E. den Heer Directeur Generaal, voor de zaken der Hervormde Kerk enz. heeft de Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent Ds. J. PARÉ, Pred. te *Baarneveld*, het volgend twaalftal van Predikanten gemaakt:

DD. C. WARNSINCK, Predd. te *Zeddam*. E. J. VAN WEZEL, *te Westbroek* en *Achtienhoven*. J. LOHSE, te *Vorgten*. W. J. VAN VLOTEN, te *Ophemert*. H. HULSTEIN, te *Meteren*. J. LORGION, in de *Lemmer*. J. VAN GORCOM, te *Bennekum*. W. G. VAN DEN BROEK, te *Scherpenzeel*. R. KREENEN, te *Velp*. G. J. SMALBRAAK, te *Kootwijk*. J. VAN DEN BROEK, te *Parnis*. en J. A. HARTMAN, te *Hierden*.

Hier uit zijn de zes eersten op het zestal gebragt, terwijl het drietal bestond uit:

DD. C. WARNSINCK, VAN VLOTEN en LOHSE, Predd. te *Zeddam*, *Ophemert* en *Vorgten*.

En daaruit ten zelven dage beroepen, Ds. C. WARNSINCK, Pred. te *Zeddam*, aan wien van deze beroeping is kennis gegeven.

GAR-

Digitized by Google

GARDEREN vakant. Zie Jan. 1819.
PUTTEN. Zie Jan. 1819.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

WASSENAAR staat vakant te worden. Zie Nov. 1818.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM. Het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam*, bestaat thans voor den jare 1819, uit de volgende Heeren, TH. HOOG, Pred. te *Rotterdam*, Praeses. A. DE VRIES, Pred. te *Rotterdam*, Assessor. J. J. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Rotterdam*, Scriba. Secundus D. J. VAN BRANDENBURGH, Pred. te *Delfshaven*.

De Leden en derzelver Secundi zijn de Ridder J. SCHARP, Pred. te *Rotterdam*, Secundus. H. OORT, Pred. te *Rotterdam*. S. KAM, Pred. te *Berkel*, Secundus. T. VAN DEN BROEK, Pred. te *Pernis*, D. J. VAN BRANDENBARGH, Pred. te *Delfshaven*, Secundus. M. A. DE JONGH, Pred. te *Rotterdam*, C. A. VAN SCHAGEN, Pred te *Kapelle*, Secundus. D. VAN DER LEEUW, Pred. te *Vlaardingen*. C. BURGERSDIJK, Ouderling te *Rotterdam*, Secundus. A. POORT, Ouderling te *Schiedam*.

KETHEL, den 27sten Dec. 1818. Onze Leeraar H. VAN BLOKHUISEN, maakte ons in zijne voorafspraak bekend, het afsterven van den Waardigen J. DAGEVOS, in den ouderdom van 55 jaren, aan de gevolgen zijner ligchaams ongemakken, waar door hij zich reeds in den jare 1803 gedrongen zag, zijn Emeritaat te verzoeken. Zijn Wel Eerw. was, gedurende den tijd van 14 jaren, een voorbeeldig, ijverig en welmeenend Leeraar in deze Gemeente, wiens gedach-

Digitized by Google

dachtenis daarom ook in zegening bij ons blijven zal.

ZEVENHUIZEN, den 24sten Jan. 1819. De Wel Eerw. Heer A. F. VAN DER SCHEER, Pred. te *Hillegondsberg*, heden alhier de vakatuurbeurt vervullende, bepaalde ons in zijne voorafspraak, bij het vroegtijdig en voor onze Gemeente allertreffendst afsterven, van onzen waardigen Ambachtsheer, den Wel Edel geboren Heer C. MATZE, en wekte, in zijne Leerrede over *Ps.* CIII: 15 en 16. *De dagen der menschen enz.* de Gemeente op, tot een voor haar nuttig gebruik maken van deze voor haar zoo treurige omstandigheid. Zijn Wel Ed. geb. overleefde zijne Moeder, onze Ambachtsvrouw, slechts drie maanden, en overleed in den bloei zijner jaren, den ouderdom van drie en dertig jaren bereikt hebbende, en laat eene bedroefde Weduwe na, die in ons midden woont. In zijn verkeer onder ons, was hij vriendelijk, behulpzaam en zeer weldadig voor zijne arme mede menschen.

ZEVENHUIZEN vakant. Zie Julij 1818.

MOERKAPELLE staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

SCHIEDAM. Zie Dec. 1818.

LEIJDEN.

BENTHUIZEN. Na dat de Kerkeraad, onder het Bestuur van den Consulent JACOBUS ELIZA FOUACHE, Pred. te *Zoeterwoude*, op den 15den Januarij dezes jaars, ter vervulling van de hier openstaande Leeraarsplaats, gemaakt had dit volgend zestal van Predikanten:

DD. DANIEL MOREAU, Predd. te *Durgerdam*. HERMANUS SCHREIJ, te *Willige Langerak*. HENRICUS JOHANNES VENEKA, in 't *Woud*. ADRIANUS SCHOTSMAN, te *Ouwerkerk* in *Duiveland*. JAN BRAVE, te *Meern*. en HENDRIK ASTRO, te *Zevenhoven*.

En

En uit dit zestal het volgend drietal:

DD. DANIEL MOREAU, HENDRIK ASTRO en HERMANUS SCHREIJ.

Is uit hetzelve, ter dispectie aan H. H. Burgemeesteren der stad *Rotterdam*, als Vrijheeren van *Benthuizen*, voorgedragen Ds. HENDRIK ASTRO, Pred. te *Zevenhoven*, welke, deze dispectie goedgekeurd zijnde, den 19den Januarij Kerkelijk beroepen is, en deze beroeping in afwachting van de Kerkelijke en Koninklijke approbatie heeft aangenomen.

ZEVENHOVEN, den 7den Februarij. Onze Leeraar, Ds. HENDRIK ASTRO, den 19den Jan. eene beroeping naar de Gemeente van *Benthuizen* ontvangen hebbende, maakte ons heden bekend, dat hij dezelve, onder inwachting der noodige approbatien, had aangenomen. Zoo dat ZEVENHOVEN eerlang staat vakant te worden.

DORDRECHT.

ZWIJNDRECHT, den 31sten Jan. 1819. Door onzen Leeraar, P. G. MARI, werd ons heden voormiddag in eene voorafspraak medegedeeld, het treurig afsterven van onzen Wel Ed. Geb. Ambachtsheer Mr. A. POMPE VAN MEERDERVOORT, C. D. Z. op den 29sten dezer maand te *Dordrecht* overleden, in den ouderdom van 64 jaren en 8 maanden, aan een spoedig toegenomen verval van levenskrachten. Onze Leeraar bepaalde onze aandacht bij deze gelegenheid, op het godsdienstig en zedelijk karakter, van den edelen verstorvenen, wekte ons op, om hetzelve na te volgen, op dat ook voor ons het sterven eenmaal gewin zij, en smeekte voor de nagelatene vrouwe weduwe, en verder aanzienlijk geslacht, de weldadige vertroostingen van het Evangelie af.

NIEUWLEKKERLAND. Alhier is den 1sten

Febr. l. l., door den Kerkeraad beroepen, Ds. B. NIEUWKOOP, Pred. te *Berkenwoude* en *Achterbroek*.

GIESEN OUDKERK. Onze beroepene Leeraar, Ds. J. C. PRILLEVITZ, van den *Bommel*, tot ons overgekomen zijnde, werd den 7den Februarij l. l., bij afstand van den Consulent, Ds. P. VAN DER HAGEN SPEELMAN, door Ds. S. VAN DER HOEK, Pred. te *Sleeuwijk*, bevestigd met eene Leerrede, over *Hand.* IV: 12*a*. *De zaligheid is in geenen anderen.* De bevestigde deed 's namiddags zijne intrede, met *Matth.* XXVIII: 20. *Zie, ik ben met ulieden, alle de dagen tot de voleindiging der wereld.*

ZUIDBEIJERLAND (gezegd) DEN HITZERT, den 9den Februarij. Ds. J. MARTIJN, voor de beroeping alhier bedankt hebbende, zoo heeft de Kerkeraad, na verzochte en verkregene handopening der Gecommitteerde Ambachtsheeren dezer plaats, onder het bestuur van den Consulent, J. DAGEVOS, Pred. te *Nieuw-Beijerland*, heden op nieuw de volgende Nominatien geformeerd.

Op het schttal waren geplaatst:

DD. H. J. KROM, Predd. in *den Oudenbosch*, H. S. BROESE, te *Hoogvliet*. K. J. SCHOOR, op *het Eiland Rozenburg* en *Blankenburg*. D. VAN LEEUWEN, te *Nieuwhelvoet*. J. C. VAN DOORNE, te *Rheenwijk*. J. E. FOUACHE, te *Zoeterwoude*. J. DAGEVOS, te *Nieuw-Beijerland*, en H. W. DE WILDE, te *Klaauswaal*.

Achttal der Regering:

DD. H. J. KROM, Predd. in *den Oudenbosch*, H. S. BROESE, te *Hoogvliet*. J. M. BROEKHOFF, te *Ruiw*. J. C. WIERSMA SWALUÉ, te *Makkinga*, K. J. SCHOOR, op *het Eiland Rozenburg Blankenburg*. G. SCHEUERKOGEL, te *Stand daar Buiten*.

G.

G. DOEDES, te *Langerak*, en ... BAKKER, te *Kerkwerve*.

Vijftal van den Kerkeraad:

DD. H. J. KROM, H. S. KROESE, K. J. SCHOOR, D. VAN LEEUWEN en J. E. POUACHE.

Vijftal der Regering:

DD. H. J. KROM, H. S. KROESE, J. M. BROEKHOFF, J. C. WIERMA SWALUË en K. J. SCHOOR.

De approbatie op bovenstaande vijftallen, van Gecommitteerde Ambachtsheeren verkregen hebbende, zal de Kerkeraad ten spoedigsten tot het doen van een finaal beroep overgaan.

GIESEN NIEUWKERK vakant. Zie Sept. 1818.

St. ANTONIE POLDER vakant. Zie Nov. 1818.

SPIJK. Zie Jan. 1819.

DORDRECHT staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

MAASDAM staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

GOUDA.

MEERKERK. Zie Dec. 1818.

RHEEUWIJK staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

BRIELLE.

BRIELLE, den 27sten Jan. Door Z. M. den Koning, zijn bij besluit van den 14den December 1818, No. 6. tot Klassikale Gecommitteerden en Secundi benoemd, DD. J. VAN DER WILLIGEN, Predd. te *Rockanje*, Secundi. H. J. LA VERGE, te *Abbenbroek*. J. SPAAN, te *Piershil*, Secundi. D. MUNTING, te *Brielle*. en Mr. H. M. VAN ANDEL, Secundi. P. KLOMPENHOUWER, beide Ouderlingen te *Brielle*.

In plaats van Ds. J. C. PRILLEVITZ, is als Gecommitteerde opgetreden, de voor zijn Wel

Eerw. benoemde Secundus, Ds. C. DE VISSER, Pred. te *Herkingen*.

DEN BOMMEL, den 24sten Jan. Onze Leeraar, Ds. J. C. BAILLEVITZ, van zijne betrekking op de Classis van *Brielle* en deze Gemeente, door Ds. L. SLOTEMAKER, Pred. te *Middelharnis*, als daartoe van het Klassikaal Bestuur gecommitteerd, ontslagen zijnde, nam heden afscheid van ons, met de woorden van Paulus, *Colos.* III: 14 en 15*a*. *En boven dit alles (doet aan) de liefde, dewelke is de band der volmaaktheid. En de vrede Gods heersche in uwe harten, tot welken gij ook geroepen zijt, in een ligchaam.*

HEENVLIET, den 7den Febr. Onze Leeraar, Ds. D. BODDE, sprak heden tot ons, over den dood van Ds. B. GABRIJ, gestorven den 2den dezer te *Gouda*. Van het jaar 1776 tot 1808 was hij Predikant alhier, en nu ruim tien jaren Emeritus.

GOEDEREEDE EN STELLENDAM, staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

NIEUWE TONGE vakant. Zie Jan. 1819.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM. Men heeft verzuimd te melden, dat den 28sten Augustus 1818, in den hoogen ouderdom van 81 jaren overleden is, de Wel Eerw. Heer S. VAN THIEL, sedert het jaar 1794 Emeritus Pred. van *Heemstede*, onder de Classis van *Haarlem*. Zijn Wel Eerw. was te *Gorcum* geboren; zijn Ouders hadden zijne opvoeding gelukkig mogen bevorderen. Na de Latijnsche Scholen te hebben doorgeloopen, en zijne Akademische Studien op de Hooge School, te *Leijden*,

Digitized by Google

den, onder de bekwaamste Hoogleeraren voorgezet, en voltooid te hebben; vond zijn Eerw. wel dra, na dat hij onder het getal der Proponenten was aangenomen, bevordering, door de Beroeping in de Gemeente van het voormaals bloeijende en bekoorlijk gelegene *Heemstede*. Zoo lang zijne krachten het gedoogden, was hij volijverig werkzaam, in den Dienst van zijnen Zender, genoot de achting zijner hem lievende Gemeente, en gevoelde zich geheel aan dezelve verbonden. Leefde hij in een vroeger Huwelijk zeer gelukkig; zijne tweede Echtverbintenis, met Mejufvrouw ELISABET THEODORA BLANK, was ook allezins gezegend. — Van dit Huwelijk is, één Zoon genaamd S. VAN THIEL, op *Batavia*, als Luitenant Colonel, in dienst van deze Landen overleden, nog een jonger Zoon en drie Dochters, bewenen met de Weduwe, den dood van eenen getrouwen en deugdzamen Vader. De Wel Eerw. Heer HUPKENS, Pred. te *Heemstede*, heeft in de maand September, volgens gedane Advertentie, aan den Overledenen gedacht, en zijn verkeer en voorbeeld aangeprezen, als navolgens waardig.

AMSTERDAM. Zie Jan. 1819.

HAARLEM.

WESTZAAN vakant. Zie Dec. 1818.

UITGEEST. Zie Jan. 1819.

WORMERVEER. Zie Jan. 1819.

ALKMAAR.

GRAFT, den 20sten Januarij l. l., trof deze Gemeente een gevoelige slag, door het overlijden van derzelver nog jeugdigen Leeraar, den Wel Eerw. zeer geleerden Heer N. C. LETTE. Den 15den Februarij, des vorigen jaars, maakte hij een veelbelovend begin van zijn Dienstwerk onder ons, doch onze hoop om verder nut te

Digitized by Google

trekken, van zijne bekwaamheid en van zijnen ijver, in het werk der bediening, werd eensklaps te leur gesteld. Na zijne Intrede, mogt het hem niet gebeuren, den Kansel te betreden, daar hij op den zelfden dag overvallen werd, door eene bloedspuwing, welke hem na vele herhaalde aanvallen, en een smartelijk lijden, eindelijk, nog geene volle 26 jaren bereikt hebbende, deed bezwijken. Deze Gemeente, — gelijk ook die van *Driehuizen* en *Zuidschermer*, van waar hij tot ons overkwam, en die hij gedurende omtrent twee jaren, door leer en wandel zoo voorbeeldig stichtede, — treurt over dit treffend verlies. De diep bedrukte Weduwe, welke hij met eene Zuigeling van slechts weinige maanden achterliet, worde, met den waardigen Vader des Overledenen, den Wel Eerw. zeer gel. Heer S. LETTE, Emeritus Pred. van *Vlissingen*, en met dezelfs overige Bloedverwanten en Vrienden, gesterkt om die hartgrievend verlies wel te dragen; zich aan Gods wijze en Vaderlijke beschikkingen gelaten te onderwerpen, en zich te troosten, met de gedachte aan de zalige rust, van den geliefde afgestorvene.

De Wel Eerw. zeer gel. Heer T. R. HUIJSERS, Pred. te *West en Oost-Graafdijk*, Confulent dezer Gemeente, de eerste predikbeurt alhier, den 24sten Januarij waarnemende, bepaalde ons bij de korttondigheid van dit leven, naar aanleiding van *Jes.* LXIV: 6*b*. *En wij allen vallen af als een blad.* Des namiddags van dien dag, hoorden wij ons, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer A. R. MAURER, Pred. te *Graetschermer*, die de door de Ringbroeders waargenomen worden, en vroeger reeds bepaalde liefdebeurt vorbragt, den troost van het Evangelie, bij den

dood

dood van geliefden voorstellen, naar 1 *Thess.* IV: 18. *Zoo den vertroost malkander met deze woorden.* Den daaraanvolgenden Zondag den 31sten Januarij, werd door des Overledenen Vriend, A. B. HAGEN, Pred. te *Schermerhorn*, eene opzettelijke Leerrede, ter nagedachtenis van onzen waardigen Leeraar gehouden, over *Joh.* IX: 4. *Ik moet werken* enz. en, overeenkomstig de beloste aan zijnen Vriend gedaan, een woord ter vertrooiting en opwekking gesproken.

Het annus gratiae, zal voor de Weduwe worden waargenomen.

VALKOOG EN ST. MAARTEN. Den 21sten Januarij 1819, is wederom, onder bestuur van den Consulent, Ds. J. J. VAN DER SLUIJS, Pred. te *Schagen*, de volgende Nominatie gemaakt:

DD. A. B. HAGEN, Predd. te *Schermerhorn*. H. D. STRUIVING, te *Tjalleberd*. J. A. HANEWINKEL, te *Obdam*. G. C. VAN BALEN BLANKEN, te *Nieuwe Niedorp*. W. PERWERDA, te *s'Oppenhuizen*. J. SMIJTEGELD VAN DER HORK, te *Sleeuwijk*.

Waar uit dit drietal:

DD. A. B. HAGEN, H. D. STRUIVING, EN J. A. HANEWINKEL.

Uit welke beroepen is, de Wel Eerw. Heer A. B. HAGEN, Pred. te *Schermerhorn*, doch welke, na beraad, bedankt heeft. Zoo dat

VALKOOG EN ST. MAARTEN vakant blijft.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER, den 24sten Januarij 1819. Op heden ontvingen wij het ook voor ons zoo treurig berigt, van het overlijden van den Wel Eerw. Heer N. C LETTE, laatst Pred. te *Graft*, die onder ons zijn eerste dienstwerk begon, en daar in gedurende omtrend twee jaren volijverig bezig was, toen hij, nu bijna een jaar geleden, te *Graft* beroepen zijnde, ons verliet. Deszelfs opvolger

onder ons, de Wel Eerw. Heer J. VAN DER LEE, hield te dezer gelegenheid eene opzettelijke Leerrede over 1 *Thess* IV: 13, 14. De nagedachtenis des Overledenen, als die van een opregt Vriend en waardig Evangeliedienaar, zal bij ons lang in zegening blijven.

ALKMAAR, den 27sten Januarij. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, heden gehouden, hetwatten de Heeren G. VAN DER GOOT, Pred. te *Noordscharwoude*. A. PIERSON, Pred. te *Alkmaar*, de eerste als Praeses, de tweede als Assessor, en J. BEST, Pred. te *Bedijkte Schermer* en Mr. M. A. DABIJ, Ouderling te *Alkmaar*, als Gecommitteerden, allen op nieuws door Z. M. gecontinueerd, hunne Functien; terwijl de Heer A. GREIDANUS, Pred. te *Zaidzijpe*, door Z. M. tot Gecommitteerde benoemd, zitting nam.

Ook is de Heer W. VAN DER LEEUW, Pred. te *Limmen*, tot Lid der Classis, aangenomen.

PETTEN. De Wel Eerw. Heer J. C. MOHR, Pred. te *Blokzijl*, heeft voor de op hem alhier uitgebragte beroeping, na beraad, bedankt.

PETTEN. Den 1sten Februarij, heeft de Kerkeraad, in de vakature, uit een drietal van Predikanten:

DD. J. A. HANEWINKEL, te *Obdam*, H. SCHUTTE, *den Hoorn op Texel*, en D. A. MARNSTRA, te *Oosterland*, *Stroe en den Oever op Wieringen*, tot Leeraar der Gemeente, ten overstaan van den Consulent E. G. PEESDE, Pred. te *Calantsoog*, beroepen: den Wel Eerw. Heer J. A. HANEWINKEL, Pred. te *Obdam*, — aan wien de beroeping, met aggreatie van den Heer der plaats, is toegezonden.

SCHERMERHORN, den 7den Februarij. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. B. HAGEN, ons bekend, dat hij voor de beroeping naar *St.-Maarten* en *Valkoog*, na beraad, be-

bedankt had. Hij verbond zich op nieuws aan ons, met eene Leerrede, over 1 *Cor.* XIII: 13. *En nu blijft geloof, hoop en liefde, deze drie: doch de meeste van deze is de Liefde.* —

OUDKARSPEL. Zie Dec. 1818.

KOLHORN staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

MIDSLAND EN HOORN OP TERSCHELLING. Zie Jan. 1819.

OOSTEREND OP TEXEL. Zie Jan. 1819.

HOORN.

HOORN. Ingevolge aanschrijving van Z. E. den Heere Directeur Generaal, voor de zaken der Hervormde Kerk enz. van den 22sten Jan. No. $\frac{201}{710}$. is tot Klasikalen Onderling benoemd: de Heer P. POOL, te *Grootebroek*, en tot deszelfs Secundus de Heer J. OZIJ, te *Medemblik*.

HOOGWOUD. Uit het onlangs gemelde drietal, waarop geplaatst waren:

DD. SCHOMAKER, DAGEVOS en FANGMAN, is den 14den Jan. l. l. beroepen, Ds. T. G. SCHOMAKER, Pred. te *Avereest*, onder de Classis van *Zwolle*, welke deze beroeping, onder inwachting, der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring heeft aangenomen.

WESTWOUD EN BINNENWIJZEND Ter vervulling der vakature, alhier veroorzaakt door het vertrek van Ds. P. G. JONGBLOED, naar *Babilonienbroek* en *Hill*, heeft de Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent J. DOZIJ, Pred. te *Hoogkarspel*, op den 26den Jan. het volgende achtal gemaakt:

DD. D. T. DE HAAS, Predd. te *Scharwoude*. M. VAN VEEN, te *Houten*. L. M. COSTERUS, te *Grosthuizen* en *Avenhorn*. J. S. VAN DER LINDEN, V. S. te *Zijbekarspel*. J. VAN DER WILLIHEN, te *Rockanje*. F. BOON, te *Haringkarspel*

Digitized by Google

en *Dirkshorn*. P. A. GILTAIJ, te *Wijngaarden* en *Ruigbroek* en P. HAGOORT, te *Urfhm*.

En op het viertal, de Heeren:

DD. DE HAAS, VREN, COSTERUS EN VAN DER LINDEN, V. S.

Waaruit op den 3den Febr. beroepen is, Ds. D. T. DE HAAS, Pred. te *Scharwoude*, die deze beroeping in beraad genomen heeft. — Op den 15den Febr. ontvingen wij 't berigt, dat zijn Eerw. voor onze beroeping had bedankt.

SCHARWOUDE, den 7den Febr. Heden maakte onze Leeraar, Ds. D. T. DE HAAS, ons bekend, dat hij eene beroeping had ontvangen, naar de Gemeente van *Westwoud* en *Binnenwijzend*, en dezelve in overweging zou nemen.

HOORN. Zie Nov. 1818.

OOSTER- EN WESTERBLOKKER. Zie Dec. 1818.

E D A M.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE. De Wel Eerw. Heer J. M. BROEKHOF, Pred. te *Ruine*, voor de aan zijn Wel Eerw. opgedragene beroeping bedankt hebbende, is van nieuws door den Kerkeraad, den 26sten November, dit drietal geformeerd:

DD. J. CLAUS, JR. Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*. A. A. BERKEBER, Pred. te *Hollum* en *Ballum*, op *Ameland*. en T. C. ALTA, Pred. te *Purmerland*.

Uit welk drietal beroepen is, de Wel Eerw. Heer J. CLAUS, JR.

Doch deze poging andermaal, door het bedanken van denzelven, vruchteloos afgeloopen zijnde, heeft de Kerkeraad den 18den Dec. deze nominatie uitgebragt.

DD. J. P. HOFMAN, Predd. te *Breskens*. C. VAN REENEN, te *Kortenhoef*. en S. J. VAN DEN GRIENT, te *Groot-Zundert*.

Eerst-

Eerstgemelde beroepen zijnde, heeft, onder inwachting der vereischt wordende approbatien, deze beroeping aangenomen.

MONNIKENDAM vakant. Zie Sept. 1818.

EDAM. Zie Nov. 1818.

ETERSHEM EN SCHARDAM staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

HOLIJSLOOT EN UITDAM. Zie Jan. 1819.

ZUNDERDORP staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

LANDSMEER. Zie Jan. 1819.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG, den 27sten Jan. 1819. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van *Middelburg*, op heden gehouden, is tot Lid der Classis verklaard, de Wel Eerw. zeer gel. Heer G. MORISON, bevestigd Predikant bij de Engelsche Gemeenten van *Middelburg* en *Vlissingen*.

KLEVERSKERKE, den 20sten Dec. 1818. Onze Leeraar, Ds. H. DE KOE, voor de beroeping naar *Aagtekerke*, bedankt hebbende, heeft zich, op heden, weder aan ons verbonden, met eene Leerrede over *Luk.* XXIV: 28*b* en 29. *En hij hield zich, als of hij verder gaan zou. En zij dwongen Hem enz.*

AAGTEKERKE, den 13den Jan. 1819. Uit een achttal van Predikanten, bestaande uit:

DD. J. MEERBURG SNARENBERG, S. GILTAIJ, J. VERSPRILLE, P. SIX DIJKSTRA, J. F. RUPPEL, A. B. HAGEN, J. C. NIEDELSTEIN WALTER en J. C. POLS, respective Predd. te *Vrouwen Polder*, *Oud Vossemeer*, *St. Annaland*, *Ter Neuse*, *Warder*; *Schermerhorn*, *Grijpskerke* en *Colijnsplaat*.

Waar-

Waarvan op het drietal geplaatst zijn.

DD. J. MEERBURG SNARENBERG, S. GILTAIJ en P. SIX DIJKSTRA.

Is op heden beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. MEERBURG SNARENBURG, welke deze beroeping heeft aangenomen.

NIEUWLAND EN ST. JOOSTLAND staat vakant te worden. *Zie* Nov. 1818.

VEERE vakant. Zie Dec. 1818.

ZIERIKZEE.

'S HEEREN JANSLAND, den 26sten Jan. 1819. Na dat de Proponent G. HARLEES, die hier beroepen was, in het begin van Sept. des vorigen jaars, en deze beroeping aerstond had aangenomen, in eene missive aan het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, van den 14den Dec. l. l., verklaard had, van dat beroep af te zien, heeft de Eerw. Kerkeraad heden, een drietal Candidaten geformeerd, op het welk stonden:

DD. J. B. BARENBRUGH, J. A. SCHMIT en C. LE CLERCQ, Candidaten bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*.

En daaruit beroepen, de Wel Eerw. Heer C. LE CLERCQ, welk beroep aan zijn Eerw. is toegezonden

ELKERZEE. De Wel Eerw. Heer J. F. HENRIJ, Pred. te *Ovezande* en *Driewegen*, voor de tweede keer alhier beroepen zijnde, heeft, na beraad, andermaal voor deze beroeping bedankt. Zoo dat

ELKERZEE nog vakant blijft.

DREISCHOR, den 9den Febr. Ds. J. L. DE ROCHEFORT, Pred. alhier, bij besluit van Z. M. den Koning, van 21sten Dec. des vorigen jaars No. 18. emeritus verklaard, salvo honore en met behoud van een jaarlijks pensioen van *f* 500. en bij dispositie van Z. Exc. den Heer Di-

Digitized by Google

Directeur Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk, in dato 27sten Jan. l. l. No. $\frac{240}{154}$. aan den Kerkeraad gunstig handopening verleend zijnde, is deze Gemeente vakant.

GOES.

CATS, den 10den Febr. 1819. Ds. J. KALDENBACH, Predd. te *Gapinge*, voor onze beroeping bedankt hebbende, is hier wederom gemaakt, het volgend zestal van Predikanten:

DD. A. DE VOOGD, Predd. te *Heukelom*. J. P. HOFMAN, te *Breskens*. H. DAGRVDS, te *Nieuw-Beijerland*. G. JOHISSEN, te *Renesse* en *Noordwelle*. C. MEELUSE, op den *Hoek*. en W. VERVOORN, te *Philipsland*.

De drie bovenstaande op het drietal geplaatst zijnde, is daaruit beroepen, Ds. A. DE VOOGD, Pred. te *Heukelom*, doch die voor deze beroeping heeft bedankt. Dus blijft

CATS vakant.

GOES staat vakant te worden. Zie Nov. 1818.

WOLFAARTSDIJK vakant. Zie Sept. 1818.

ELLEWOUTSDIJK vakant. Zie Jan. 1819.

OUDELANDE vakant. Zie Jan. 1819.

OVEZANDE EN DRIEWEGEN staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

IJZENDIJKE.

GROEDE. Op den 17den Dec. 1818, heeft de Kerkeraad van de Hervormde Gemeente, hervattende het beroepingswerk, een drietal gemaakt, en daarop gezet de Heeren:

DD. J. F. HENRIJ, Predd. te *Ovezande* en *Driewegen*. J. A. V. DRESSELHUIS, te *Hoofdplaat*. en J. C. NIEDELSTEIN WALTER, te *Grijpskerke*.

De Kerkeraad heeft beroepen, den Wel Eerw. Heer J. F. HENRIJ.

GROEDE, den 1sten Jan. 1819. Blijkens ingekomen berigt, heeft de Kerkeraad het genoegen

gen te kunnen melden, dat Ds. J. F. HENRIJ, het aanbod onzer beroeping aangenomen heeft.

HOOFDPLAAT, den 10den Jan. 1819. Voor de beroeping naar *Oudelande*, Classis *Goes*, heeft onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. A. U. DRESSELHUIS, bedanks, en zich, ten gevolge daarvan, aan ons op nieuw verbonden.

IJZENDIJKE, den 7den Febr. 1819. Bij het Klassikaal Bestuur van *IJzendijke*, zijn ingekomen, de papieren, betreffende het beroep van Ds. J. F. HENRIJ, van *Overzande* en *Driewegen*, naar de *Groede*; de papieren in behoorlijken vorm zijnde, heeft het Bestuur die ter approbatie van Z. M. den Koning opgezonden.

BREESKENS, de Gemeente van *Ransdorp* en *Schellingwoude*, onder het Ressort der Classis van *Edam*, heeft onzen Leeraar, den Heer J. F. HOFMAN, beroepen, en zijn Eerw. dit beroep aangenomen hebbende, staat ons eerlang te verlaten.

U T R E C H T.

UTRECHT.

VINKEVEEN, den 10den Januarij 1819. Heden voormiddag werd Ds. W. OTTO, in den H. Dienst ingezegend. — Ds. I. VAN HARDERWIJK, van *Katwijk aan Zee*, aan wien de Consistent, op verzoek, de bevestigingsbeurt had afgestaan, herinnerde ons aan zijne voormalige betrekking op ons als Leeraar, en hield eene Leerrede over 2 *Cor.* V: 11. *Wij dan, wetende den schrik des Heeren, bewegen de menschen tot het gelove, en zijn Gode openbaar geworden, doch ik hope ook aan uwe consciëntien geopenbaard te worden.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den

den Beveiliger, ook door den Consulent R. L. DE BRUIJN, Pred. te *Wilnis* en *Oudhuizen*, die mede door DD. J. J. NEUMAN, W. H. VAN GRIETHUIJZEN, A. SJORNS en J. C VAN DOORNE, resp. Predd te *ter Aa*, *Thamen*, *Waverveen* en *Rheenwijk*, doch beroepen te *Landsmeer*.

Namiddags begon onze nieuwe Leeraar, zijne Evangelie bediening, met eene Leerrede over *Coll.* III: 11. 't laatste gedeelte: *Maar Christus is alles, en in allen.*

MAARSSEN staat vakant te worden. Zie Sept. 1818.

LOPIK EN CABAUW staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

UITHOORN EN KUDELSTAART vakant. Zie Jan. 1819.

MIJDRECHT staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

ZEGVELD Zie Jan. 1819.

AMERSFOORT.

EEMNES BUITENDIJKS. Zie Nov. 1818.

WOUDENBERG staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

DE BILT. Zie Nov. 1818.

BLAAUWKAPEL staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

NICHTEVECHT staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

WIJK.

RHENEN, den 10den Januarij. Ten vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat, van onzen oudsten Leeraar, Ds. B. TAAIJ, die op den 4den dezer, ingevolge de Wet, van zijne Kerkelijke betrekkingen, op de Classis en deze Gemeente was losgemaakt, werd heden Ds. J. DE WAEL, in den H. Dienst alhier bevestigd, door zijnen Ambtgenoot, Ds. I. A. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN, met 2 *Cor.* IV: 5. Onze be-

bevestigde Leeraar, begon zijn Dienstwerk met 1 *Cor.* I: 23, 24.

WIJK. De Correspondens heeft het volgende berigt ontvangen, met verzoek, om hetzelve in de *Boekzaal* te doen plaatsen.

AMERONGEN, den 24sten Januarij 1819. Onze Leeraar, Ds. G. J. COOLHAAS, berigtte ons heden, bij gelegenheid der voormiddags Godsdienstoefening, in eene voorafspraak, het overlijden van den Hoog Wel geborene Vrouw dezer plaats, Vrouwe ANNA ELIZABETH CHRISTINA, Gravinne Douariere van ATHLONE, geboren Baronesse VAN THUIJLL VAN SEROOSKERKE, Vrouwe van *Amerongen*, *Elst*, *Middachten*, enz. enz. enz. op den 19den Januarij 1819. in *'s Gravenhage*, aan een spoedig verval van krachten, in het 74ste jaar hares levens. Terwijl wij vervolgens, in eene opzettelijke Leerrede, herinnerd en aangespoord werden, om naar de Leer van het Evangelie onzen geheelen wandel in te rigten, op dat wij ten allen tijde met gelatenheid, den dood zonden kunnen tegemoet zien, en bij en na denzelven waarlijk gelukkig zijn mogen.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GROUW. De beroeping alhier, den 24sten Nov. 1818. uitgebragt, op Ds. H. A. LIEUWENS, Pred. te *Oudehoutpade* enz., en door denzelven aangenomen, is den 14den Januarij 1819. Kerkelijk goedgekeurd.

LEEUWARDEN. Zijne Majesteit, onze Koning, heeft aan de Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier, op verzoek van derzelver Kerke-

Digitized by Google

kerkraad, uit hoofde van hare toenemende bevolking, en de blijken, welke dezelve geeft van belangstelling in den Godsdienst, en het Godsdienstig onderwijs, eenen zevenden Predikant, daar dezelve, sedert verscheidene jaren, slechts door zes is bediend geworden, goedgunstig geaccordeerd; onder voorwaarde, dat de Gemeente, volgens derzelver aanbod, van denzelven de helft van het Traktement, ter somme van 725 Guldens betale; zullende dan eene gelijke som, door den Lande aan hem worden voldaan.

Ingevolge hier van, heeft de Kerkeraad, den 4den November 1818, het navolgende twaalftal van Predikanten gemaakt:

DD. B. NIEUWOLD, Predd. te *Zuidbroek* en *Muntendam*, L. M. LOBREJ, te *Ottelend* en *Nederblokland*. H. HEPPENER, te *Dragten*. S. CROMMELIN, te *Zaltbommel*. J. N. HESSELINK, te *Hempens* en *Teenus*. P. ZILVERGIETER HOOGSTAD, te *Lochem*. N. S. HOEK, te *Kampen*. P. VAN DER WILLIGEN, te *Tiel*. J. VAN TROOSTENBURG DE BRUIN, te *Borne*. W. VAN VOLKOM, te *Breda*. H. VAN HAGEN, te *Bekwaard*, en P. MEES, te *Lange* en *Korte Zwaag*.

Hier uit, den 8sten dier maand, dit zestal:

DD. B. NIEUWOLD, S. CROMMELIN, P. ZILVERGIETER HOOGSTAD, N. S. HOEK, P. VAN DER WILLIGEN, en L. M. LOBREJ.

Waar uit den 11den van dezelfde maand, dit drietal:

DD. B. NIEUWOLD, P. ZILVERGIETER HOOGSTAD, P. VAN DER WILLIGEN.

En hier uit, is den 15den daaraanvolgende beroepen geworden, De B. NIEUWOLD, Predikant te *Zuidbroek* en *Muntendam*, welke deze beroeping heeft aangenomen.

Den 7den Januarij 1819, is deze beroeping Kerkelijk goedgekeurd.

ROTTEVALLE, den 25sten November 1818. Hebben wij onze beroepene Leeraar, Ds. J. BOLT, des voormiddags bevestigd geworden. Bij die gelegenheid predikte deszelfs Vader, W. N. BOLT, Pred. te *Akkerwoude* en *Murmerwoude*, op afstand van den Consulent dezer Gemeente, H. HEPPENER, Pred. te *Dragten*, over 2 *Tim.* IV: 5*b*. het tweede gedeelte: *Maak dat men eens*. De oplegging der handen, en de inzegening geschiedde door den Consulent. Des namiddags maakte de bevestigde Leeraar eenen aanvang van zijnen dienst, predikende over *Gal.* VI: 14. het eerste gedeelte: *Maar het zij verre van mij* enz.

LEEUWARDEN, den 16den December 1818. Na verkregene handopening, heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, hadden, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. M. LOBRIJ, het volgende tweulftal van Predikanten gemaakt:

DD. A. SCHIM VAN DER LOEF, Predd. te *Bolsward*. P. VAN DER WILLIGEN, te *Tiel*. A. VERWIJS, te *Dokkum*. F. BEKIUS, te *Dantumawoude*, *Driesum* en *Wouterswoude*. G. A. KUIPERS, te *Boxum* en *Blessum*. G. B. REDDINGIUS Theol. Doctor, te *Assen*. LUIVALE, te *Steenbergen*. R. MACALESTER LOUP, te *Zuidhommel*. E. L. SMEMAN, te *Dekden*. D. BLOEMERS, te *Gorzel*. P. KOUMANS BROUWER, te *Joure*, en D. VAN DER LOO, te *Muntsjaar*.

Hier uit den 20sten December, die zestal:

DD. A. VERWIJS, P. VAN DER WILLIGEN, A. SCHIM VAN DER LOEF, G. B. REDDINGIUS, F. BEKIUS en L. VARE.

Den 23sten December, die drietal:

DD.

DD. P. VAN DER WILLIGEN, G. B. REDDINGIUS, en F. BEKIUS.

En hier uit den 27sten December beroepen, P. VAN DER WILLIGEN, Pred. te *Tiel*, die voor deze beroeping bedankt heeft.

Den 20sten Januarij 1819, heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, wederom gemaakt dit twaalftal:

DD. P. MEES, Predd. te *Lange-* en *Korte Zwaag*. L. VALK, te *Steenbergen*. B. J. SWALUÉ, te *Buitenpuis*. R. L. SIEGMAN, te *Delden*. W. VAN DER ZWAAG, te *Wirdum*. A. WASSENBERG, te *Schingen* en *Stappeterp*. A. VAN BEMMELEN, te *Ankeveen*. M. VAN METEREN, te *Hillegom*. F. H. VAN BERK COLENBRANDER, te *Brielle*. G. PENON, te *Westerlee*. J. W. C. TENCKINCK, te *Oostzaandam*. G. F. J. CRAMER VAN BAUMGARTEN, te *Middelbert*.

En dit zestal:

DD. L. VALK, R. L. SIEGMAN, G. PENON, P. MEES, A. WASSENBERG, A. VAN BEMMELEN, met het lot tegen F. H. VAN BERK COLENBRANDER.

Den 24sten Januarij, is hier uit gemaakt dit drietal:

DD. L. VALK, R. L. SIEGMAN, A. WASSENBERG.

En denzelfden dag hier uit beroepen, L. VALK, Pred. te *Steenbergen*.

HARLINGEN.

IDZEGAHUIZEN EN PIAAM. Zie November 1818.

HERBAIJUM. Zie Jan. 1819.

WELTRIJP EN BAIJUM vakant. Zie Jan. 1819.

SNEEK.

OUDEGA, IDSEGA EN SANDFIRDE. Offchoon bij den Correspondens geen legaal berigt dienaangaande is ontvangen, kan hij echter met zekerheid berigten, dat Ds. M. VOS, in leven Pred. bij de Hervormde Gemeente, in

Digitized by Google

gemelde dorpen, op den 5den Jan. l. l., in den ouderdom van 56 jaren overleden is, en het annus gratiæ voor de 5 nagelatene kinderen, door de Ringbroeders zal worden waargenomen.

WARNS EN SCHARL. Ook van hier heeft de Correspondent geen berigt, maar meent den Boekzaallezer te kunnen melden, dat Ds. LAMMERS, Pred. te *Kesteren*, alhier beroepen geweest zijnde, voor die beroeping bedankt heeft, en dat reeds eene tweede beroeping heeft plaats gehad.

IJLST staat vakant te worden. Zie November 1818.

DOKKUM.

NES (*op Ameland*) vakant. Zie April 1817.

GERKESKLOOSTER vakant. Zie Mei 1818.

BURUM EN MUNNEKEZIJL vakant. Zie Dec. 1818.

SCHIERMONIKOOG. Zie Dec. 1818.

ZUIDERHUISTERVEEN. Zie Jan. 1819.

HEEREVEEN.

ST. JANSGA EN DELSTRAHUIZEN. Van hier is vergeten te melden, dat onze vakature reeds den 15den Nov. l. l., is vervuld geworden, alzoo op dien dag Ds. J. DE JONG, van *Zuiderhuisterveen*, herwaards overgekomen, bevestigd is door den Consulent Ds. J. H. DIJKHUIZEN, Pred. te *Haskerhorne*, met eene Leerrede over *Tit.* II: 7 en 8. *Betoon u zelven in alles een voorbeeld van goede werken enz.* gelijk ook de bevestigde zijne intrede heeft gehouden met 1 *Cor.* I: 23*a*. *Wij prediken Christus den gekruisten.*

OUDEHOUTPADE, NIEUWEHOUTPADE, DE IDZERT EN OUDEHOUTWOUDE. Onze Leeraar, Ds. H. A. LIEUWENS, is te *Grouw*, (onder de Classis van *Leeuwarden*) beroepen, en heeft het beroep onder inwachting van de Ker-

Digitized by Google

Kerkelijke goedkeuring, en de Koninklijke bekrachtiging aangenomen. Zoo dat deze Gemeente binnen kort vakant zal worden.

GOINGARIJP EN DE BROEK vakant. Zie Nov. 1818.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

HARDENBERGH, den 10den Jan. 1819. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer L. BOSCH, de aanbieding eener beroeping naar de Gemeente van *Zuidwolde* ontvangen hebbende, heeft na beraad, die aanbieding van de hand gewezen.

AVEREEST, den 24sten Jan. Heden berigtte ons onze Leeraar, Ds. T. G. SCHOMAKER, dat hij tot Leeraar in de Gemeente van *Hoogwoud*, onder de Classis van *Hoorn*, beroepen was.

AVEREEST, den 7den Febr. Heden ontvingen wij van onzen Leeraar, Ds. T. G. SCHOMAKER, op het einde zijner voormiddags-leerrede, berigt, dat hij zich verpligt gevonden had, de beroeping naar *Hoogwoud*, nu geaggreeerd door den Hoog Edelen Welgeb. Heere VAN WASSENAAR STARRENBURG, enz. onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke approbatie aan te nemen.

HEINO staat vakant te worden Zie Dec. 1818.

DEVENTER.

DEVENTER. Door Z. M. is tot Praesident en Lid van het Provinciaal Kerkbestuur voor het jaar 1819, benoemd Professor C. FRANSEN VAN ECK, Pred. te *Deventer*, en tot Secundus E. L. SIEGMAN, Pred. te *Delden*. Tot Scriba voor de Classis van *Deventer* is bevestigd, de

Digitized by Google

LOHMAN, Ouderling te *Groningen*, in plaats van den afgetreden Onderling M. O. J. QUINTUS.

GRONINGEN, den 25sten Nov. 1818. In de Vergadering van het Klasfikaal Bestuur van heden, is tot Lid der Classis verklaard, Ds. G. W. IMMINK, bevestigd Pred. te *Engelbert*, en aan denzelven daarvan behoorlijke acte gegeven.

NOORDLAREN, den 13den Dec. 1818. Heden werd onze nieuw beroepen Leeraar, Ds. J. P. RIEDEL, van *Burum* in *Friesland*, tot ons overgekomen, in den dienst bevestigd, door deszelfs Vader, Ds. P. B. RIEDEL, Pred. te *Collum* in *Friesland*, aan wien de Consulent dezer Gemeente, Ds. H. VAN ITTERSUM, Pred. te *Kropswolde*, deze beurt had afgestaan.

De bevestiger predikte over 1 *Petr.* V: 2*a*. Terwijl de Bevestigde zijnen dienst aanvaardde, met eene Leerrede over *Spr.* XXIX: 18.

GRONINGEN, den 27sten Jan. 1819. In de Vergadering van het Klasfikaal Bestuur van heden, is Ds. J. P. RIEDEL, bevestigd Pred. te *Noordlaren*, tot Lid der Classis verklaard, en zijn Eerw. daarvan acte gegeven.

WESTERBROEK, den 31sten Jan. 1819. Heden maakte onze Leeraar, Ds. E. J. HUISINGA, ons bekend, dat hij de voor ruim 14 dagen ontvangene beroeping naar de *Eexta*, onder de Classis van *Winschoten*, had aangenomen. Dus

WESTERBROEK eerlang vakant.

WINSCHOTEN.

EEXTA, den 28sten Jan. 1819 De alhier beroepene Pred. Ds. J. C. MULLER, voor de beroeping bedankt hebbende, is op den 12den dezer, uit de voorheen gemelde nominatie, (zie Boekz. voor December,) tot Predikant beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer E. J. HUISINGA, Pred. te *Westerbroek*. Deze beroeping, den

den 14den daaraanvolgende, Kerkelijk gemaakt zijnde, ten overstaan van den Consulent dezer Gemeente, Ds. H. CANNEGIETER, Pred. te *Winschoten*, is op heden door den beroepenen aangenomen.

EEXTA, den 28sten Jan. Op heden is de Heer T. R. SIERTSEMA, tot dus ver Predikant alhier, maar door Z. M. onzen Koning, bij besluit van den 5den Julij 1818. No. 34. emeritus verklaard, van zijne betrekkingen op deze Gemeente, volgens de wet gedimitteerd, door den Gecommitteerden uit het Klassikaal-Bestuur van *Winschoten*, den Heer Praeses H. CANNEGIETER, Pred. te *Winschoten*.

EEXTA, den 31sten Jan. Op heden heeft onze door Z. M. emeritus verklaarde Leeraar, Ds. T. W. SIERTSEMA, zijnen dienst onder ons nedergelegd, predikende ten afscheid over 1 *Thess.* IV: 1 en 2. *Voorts dan Broeders, wij bidden enz.* God doe zijn Eerw. nog lange de rust van zijnen volbragten arbeid genieten!

NIEUWESCHANS, den 9den Febr. Onze Leeraar, Ds. B. J. WINTER, te *Farmsum*, onder de Classis van *Appingedam*, beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen, en is, dien ten gevolge, op heden, volgens de wet, gedimitteerd van deze Gemeente, en van zijne betrekkingen op de Classis van *Winschoten* ontslagen, door den Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur, den Heer M. CORSTIUS, Pred. te *Beerta*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. H. MENSINGA, Pred. te *Nieuw Beerta*. Zoo dat nu

NIEUWESCHANS vakant is.

ZUIDBROEK EN MUNTENDAM staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

APPINGEDAM.

FARMSUM vakant. Zie Julij 1817.

Digitized by Google

ENUM vakant. Zie April 1818.
GARSTHUIZEN vakant. Zie Sept. 1818.
HELLUM vakant. Zie Dec. 1818.
GARMERWOLDE. Zie Dec. 1818.

MIDDELSTUM.

BAFLO vakant. Zie Maart 1818.
BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Mei 1818.
EENRUM staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

MOERDIJK, den 10den Januarij 1819. Heden berigtte ons onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. L. T. COX, dat zijn Wel Eerw. voor de beroeping naar *Benthuizen* bedankt had: sprekende bij die gelegenheid, over *Spreuk.* XVI: 9. *Het hart des menschen overdenkt zijnen weg, maar de Heer stiert zijnen gang.* —

STEENBERGEN. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer, L. VALK, maakte ons den 31sten Januarij l. l. bekend, dat zijn Wel Eerw., den 29sten bevorens, eene beroeping ontvangen had naar *Leeuwarden*, en heden, den 7den Februarij, vernamen wij van zijn Wel Eerw. dat hij zich verpligt had gevonden, om die beroeping aan te nemen. Zoo dat

STEENBERGEN staat vakant te worden.
GINNEKEN EN BAVEL vakant. Zie April 1818.
BREDA. Zie Oct. 1818.
ETTEN en voor de helft DE HOEVEN. Zie Jan. 1819.

HEUS-

Digitized by Google

HEUSDEN.

SPRANG, den 14den Januarij 1819. ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van onzen Leeraar, Ds. MUNTING, naar *Haastrecht*, heeft de Kerkeraad alhier, onder het bestuur van den Consulent J. LEIJDS, Pred. te *Loon op Zand*, dit twaalftal geformeerd:

DD. H. VAN IDSINGA, Predd. te *Veenwouden*. H. M. BOUVIN, te *Beusekom*. A. VAN RUIVEN, buiten vasten Dienst. J. VAN UITENBROEK, buiten vasten Dienst. G. F. HEENCK, te *Schelluinen*. J. L. T. COX, aan *den Moerdijk*. J. HOOGEVEEN, te *St. Oedenrode*. J. VAN KUIJK, te *Rijsoort*. P. VERHAGEN METMAN, te *Waalwijk*. C. A. LEEMANS, te *Baardwijk* onder *Ekshout*. C. FAASSEN, te *'s Gravemoer*, en W. N. COENEN, te *Tuil*.

Uit dit twaalftal, werden de zes eerften op het zestal, en de drie eerften op het drietal geplaatst:

Waar uit beroepen is, Ds. H. VAN IDSINGA, Pred. te *Veenwouden*.

WASPIK, den 31ften Januarij. Onze Leeraar, Ds. A. VAN DER SLOOT, eene tweede beroeping naar *de Nieuwe Tonge* ontvangen, en er voor bedankt hebbende, verbond zich heden aan ons, met eene Leerrede over de vermaning van Petrus, *Voegt bij uw geloove deugd*.

WIJK. Zie Oct. 1818.

MEEUWEN EN HAAGOORT. Zie Oct. 1818.

BEZOIJEN. Zie Jan. 1819.

EINDHOVEN.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL. Na verkregene handopening, heeft de Kerkeraad, op den 3den Februarij, ten overstaan van den Consulent. A. SCHOLTEN, Pred. te *Helmond*, het volgende drietal van Predikanten gemaakt:

DD. J. H. PRINS, te *Chaam* en *Baarle Nassau*.

P.

P. H. MOLHUIJSEN, te *Vught* en *Cromvoert*. T. W. RAPPARD, te *Boxmeer* en *Beugen*.

En uit dezelve beroepen, Ds. J. H. PRINS, aan wien hier van kennis is gegeven.

ZOMEREN EN LIEROP vakant. Zie Mei 1818.

BLADEL, HAPERT, REUZEL EN NETERZIJL. Zie Nov. 1818.

DRENTHE.

MEPPEL.

RUINERWOLDE. Ter vervulling der vakature, door het vertrek van Ds W. J. VAN LOENEN, naar *Anloo*, veroorzaakt, is, volgens het besluit van Z. M., onzen Koning, tot Predikant alhier beroepen, de Heer H. G. MEILING AMSHOFF, dus ver Pred. op de *Hijkersmilde* en *Kloosterveen*, welke, na beraad, deze beroeping heeft aangenomen.

ZUIDWOLDE vakant. Zie Dec. 1818.

KOEVERDEN.

KOEVERDEN, den 15den Jan. Onze jongste Leeraar, Ds. B. ALBERTHOMA CHEVALLIER, vertrokken als Guarnisoens predikant naar *Luik*, nam l. l. Zondag van ons afscheid, predikende bij die gelegenheid over *Hand.* XX: 32. *Ende nu Broeders ik bevele u Gode ende den woorde zijner genade enz.* Dus de jongste Leeraarsplaats vakant.

ROSWINKEL, den 24sten Jan. Heden werd de Wel Eerw. Heer F. ZUIDEMA, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. P. AMSHOFF, Predikant te *Emmen*, met *Haggai* II: 5.

Dech

Digitized by Google

Doch nu wees sterk enz. De bevestigde deed 's namiddags zijne intrede, met eene Leerrede over *Hebr.* II. 3*a*. *Hoe zullen wij ontvlieden enz.*

KOEVERDEN, den 27sten Jan. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, heden gehouden, wierd Ds. P. ZUIDEMA, bevestigd Predikant te *Rotwinkel*, verklaard tot Lid van de Classis en Ring van *Koeverden*.

WALSCHE KERK.

DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.
VOORBURG vakant.
MIDDELBURG vakant. Zie Nov. 1818.
RONGIJ vakant.
'S HERTOGENBOSCH vakant. Zie Jan. 1819.

LIMBURG. enz.

MAASTRICHT.

Het Klassikaal Bestuur, is, volgens besluit van Z. M. den Koning, de dato 14den December 1818, N°. 6., voor den jare 1819, zamengesteld uit de navolgende Heeren:

DD. F. W. DANSMAN, Predd. te *Maastricht*, Praeses, B. A. JONCKERS, te *Maastricht*, Scriba, en J. H. COX, te *Beek* en *Geul*, Secundus.

Gecommitteerden. DD. F. W. DANSMAN, Pred. bij de Hoogduitsche Gemeente, te *Maastricht*, Secundus. F. W. VAN GENDT, Pred. bij de Fransche Gemeente te *Maastricht*. H. J. ESSERS, Pred. te *Gulpen*, Secundus. J. C. NEUMAN, Pred. te *Vaals*. J. A. BRUSSER, Pred. te *Heerde*, Secundus.

VE-

Digitized by Google

vakant. Mr. P. BABUT DU MARÈS, Secundus, Mr. BESC. DE LA CALMETTE, Onderlingen te *Maastricht*.

ROERMONDE, den 24sten Januarij 1819. Heden zagen wij weder eene nieuwe vrucht, van de vaderlijke zorg, onzes geliefden Konings, voor de Godsdienstige belangen der Krijgslieden in het bijzonder.

Elf Mannen van het Regiment L. D., N°. 4, en een Onder-Officier van het 3de Batailjon, 14de Afdeeling, Koninklijke Nederlandsche Infanterie, werden voor de geheele, thans zeer aanzienlijke Gemeente, en eene toegevloeide schaar Roomsch-Catholieken, ondervraagd over de hoofdzaken van den Godsdienst, Christelijke Zedekunde, Bijbelsche en Kerkelijke Geschiedenissen.

De vaardige en gepaste antwoorden, waren duidelijke bewijzen van hunne vlijt, bestede moeite, en warm gevoel voor den Godsdienst. — Zij werden daar op plegtig bevestigd, als Leden der Protestantsche Kerk. De aanspraken aan hun, en de dankbetuigingen aan de Heeren Officieren der beide Corpsen, welke hun tot onderwijs den tijd gegund, en zelfs sterk aangemoedigd hadden, waren doelmatig.

Treffend was de plegtige bediening des H. Avondmaals, waar toe deze nieuwe Broeders, terstond na de bevestiging genoodigd werden.

Onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer, J. WATEN BEGEMANN, hield voorst eene korte, en op de gebeurtenis van den dag toepasselijke rede, over *Hand.* II: 47.

MAASTRICHT. Ds. D. VAN DER LOO, heeft de beroeping naar herwaart aangenomen.

MEERSEN. Ds. GUICHARD, heeft de beroeping naar hier aangenomen.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.

LUIK.

Digitized by Google

LUIK. (Guarnisoens Gemeente.) Zie Dec. 1818.

BRUSSEL.

GENT, den 20sten Dec. Heden had alhier in den voormiddag Godsdienst, na de voorbereidings Leerrede, de openbare plegtige bevestiging plaats, van veertien Militairen, zoo Cuirassiers als Canonniers, en vier Vrouwen, welke den avond te voren, tot Ledematen der Gemeente waren aangenomen. Na de plegtigheid der bevestiging, werd aan elk der Militairen, een exemplaar van den Godvruchtigen Krijgsman, en aan de Zusters een exemplaar van de noodzakelijkheid der kennis van Christus, door den Onderling, den Hooggel. Heer MAUNE, Hoogleeraar aan de hooge School alhier, ter hand gesteld.

Gedurende het bijzonder onderwijs, dat allen vrijwillig, zonder eenigen drang van Superieuren, getrouw bijwoonden, ontving elk hunner reeds een exemplaar van het N. T., in het kleinste formaat, tot dat einde van wege het Nederl. Bijbelgenootschap toegezonden.

REMONSTRANSCHE BROEDERSCHAP.

OUDEWETERING vakant. Zie Jan. 1819.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

ZIERIKZEE, den 11den Dec. 1818. Onze Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. F. KRAMER, van hier naar *Batavia* beroepen zijnde, en dit beroep na bekomene approbatie van Z. M. den Koning, aangenomen hebbende, heeft heden avond van zijne Gemeente, afscheid genomen, met

Digitized by Google

met eene toepasselijke aanspraak, waar door deze Gemeente is vakant geworden.

AMSTERDAM, den 11den Febr. 1819. Na bekomen approbatie van Z. M. den Koning, op het beroep van den Proponent J. J. TER LAAG, als Predikant bij de Evangeliesch Lutherische Gemeente te *Veendam* en *Wildervank*, is zijn Eerw. op heden, na gehoudene Leerrede, over *Rom.* X: 13 en 14 door het Wel Eerw. Ministerie dezer Gemeente, plegtig in het Leeraarambt ingezegend.

BEVERWIJK. Zie Dec. 1818.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

ZWOLLE. Zie Junij 1818.

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, eenige Predikantsplaatsen vakant.

SOURABAIJA
AMBOINA
BANDA
TERNATE
MOLUKKA
} vakant.

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.

BUI-

Digitized by Google

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

OOST-FRIESLAND.

VENHUIZEN vakant.
GRIMERSUM vakant. Zie Aug. 1818.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

LAGE staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

MORMTER vakant.

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1815.
SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.
RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

Digitized by Google

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

IJSSELMONDE. De tweede algemeene Vergadering van het Bijbel-Genootschap, Afdeeling Ring van *IJsselmonde*, is den 20sten Augustus 1818, gehouden in de Kerk van *Charlois*, in tegenwoordigheid van eene aanzienlijke schaar van toehoorders. Na dat door den Wel Eerw. Heer C. BURT ANDRIESSEN, Pred. te *Charlois*, en Praesident dezer Afdeeling, een verslag onzer werkzaamheden van het afgelopen jaar was gegeven, hield de Wel Eerw. Heer L. VOGELENSANG, Predikant te *Rhoon*, eene Leerrede over de hooge waarde van den Bijbel, en het onberekenbaar groot belang, dat redelijke wezens bij denzelven hebben. Deze Leerrede, die door het zingen van gepaste Gezangen werd afgewisseld, is tot algemeen genoegen van de toehoorders, bij deze gelegenheid te zaam gehoopen, aangehoord, die ook hunne goedkeuring over deze plegtigheid betoonden, door eene mildadige liefdegift, welke aan de kerkdeuren, ter ondersteuning van ons Genootschap, werd ingezameld.

BEVERWIJK. Op den 17den Jan. l. l., werd alhier, in de Kerk der Hervormden, de eerste Vergadering gehouden van het Nederlands Bijbel-Genootschap, onder den naam van Bijbel-Genootschap, afdeeling *Beverwijk*, in welke door de geeenmentlijke Leden, tot Directeuren benoemd zijn:

De Heer N. DE GRAAF, Pred. te *Bloemendaal*, Praesident. de Heer P. KOOL, Fabrikant te *Beverwijk*, Vice Praesident. de Heer T. VERMOOTEN, Directeur van het Postkantoor te *Beverwijk*, Penningmeester. de Heer J. KARSHOFF, Notaris te *Beverwijk*, Bibliothecaris. G. G. BRUG-

BRUGMAN, Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Beverwijk*, Secretaris.

Wij verheugen ons, over de belangstelling in die gewigtige zaak ook in dezen oord, en twijffelen niet, of velen, die nog geene leden, of begunstigers zijn, zullen zich spoedig opgewekt gevoelen, om met ons, ter bereiking van het heilrijk hoofddoel, van dat Genootschap mede te werken, waar toe wij hen, op het vriendelijkste opwekken.

BERIGTEN.

De Binnen- zoo wel als de Buitenleden der Weduwebeurs, in de voormalige Classis van *Woerden* en *Over-Rhijnland*, worden vriendelijk verzocht, hunne achterstallige en verdere verschuldigde jaarlijksche Contributien aan dezelve, binnen den tijd van *drie maanden* na dato dezes, aan te zuiveren, en *Franco* in te zenden, aan den ondergeteekende, Quaestor der voornoemde beurs: zullende anders de Quaestor (hoe ongaarne ook) zich verpligt vinden te handelen, volgens de Wet op die Weduwebeurs in der tijd gemaakt, en alzoo, na verloop van voorn. drie maanden, die Leden houden voor vervallen.

Woerden, den 4den Dec. 1818. J. A. VAN WAENEN, Quaest Vid.

De ondergeteekende verzoekt de Heeren Predikanten, Leden der Weduwebeurs der voormalige Classis van *Walcheren*, hun verschuldigde over het jaar 1818 en 1819, vóór of uiterlijk op den laatsten van de Maand Mei eerstko-

Digitized by Google

komende te voldoen, aan den Koster der Koorkerk te *Middelburg*, of ook ten huize van hem ondergeteekenden, en noodigt de Jufvrouwen Weduwen uit, de uitdeelingen te laten afhalen, vóór den eersten Junij aanstaande, zullende zij anders na dien tijd verbeuren drie guldens, ten voordeele van de Beurs.

St. Laurens, den 4den Febr. 1819.

A. J. CLINGE, Pred. te *St. Laurens*, Quaestor Vid.

De Heeren Consulenten, onder het ressort der Classis van *Sneek*, worden bij dezen verzocht, de onderscheidene berigten voor de Boekzaal, voor den 10den van elken maand, vrachtvrij aan den Correspondens toe te zenden.

De Quaestor van het Klassikaal Bestuur van *Deventer*, in den Boekzaal van Augustus 1818. bl. 264. de Gemeenten onder dat Bestuur herinnert hebbende, het 9de Art. van het Reglement, op de Klassikale kosten, maar tot hier toe van dezelven niets ontvangen hebbende, verzoekt al nog ten ernstigsten, dat hier aan hoe eerder hoe beter door dezelve voldaan worde; gelijk hij ook de Heeren Praetoren der Ringen van *Almelo* en *Enschede*, ten vriendelijksten verzoekt, om zich zoo met het ontvangen dier gelden, als met het dadelijk franco overmaken van dezelve, aan hem te willen belasten.

LET-

Digitized by Google

LETTER-NIEUWS.

L. van Es, te *Amsterdam*, geeft uit:

Merkwaardige bijzonderheden van het smartelijk Lijden, het Sterven, en de Opstanding van onzen Heer en Zaligmaker JEZUS den CHRISTUS Uit een geneeskundig oogpunt beschouwd, door den beroemde C. RENSING, *Med. Doct.* Met Aanmerkingen door Professor IJ. VAN HAMELSVELD, à *f* 1: 16: —

Als ook *Elpizon* of de *Hoopende*, bevattende de Onsterfelijkheid of onze voortduring, in- en na den dood, volgens de Rede en de Openbaring, (twee Deelen, voor *f* 3: 12: — in plaats van *f* 7: 4: —)

NB. In deze Exemplaren zijn nu 32 Bladzijden, die onder het Fransch Bestuur niet mogten uitgegeven worden.

Bij W. van Vliet, Boekverkooper, te *Amsterdam*, wordt met veel succes uitgegeven:

Kort Onderwijs aangaande de Boeken des O. en N. Verbonds, door ALEXANDER DE KONING, Pred. te *Sliedrecht*. In 8vo. à 2½ Stuiver. Dit kleine Stukje, is behalve ten gebruike op Scholen en Katechisatiën, bijzonder ter uitdeeling bij de Bijbels, aan de Directeuren van Bijbel- en Zendeling-Genootschappen aangeprezen, met dat gevolg, dat de tweede Druk, reeds heeft moeten ter perse gelegd worden.

Van deszelfden Schrijvers *Avondmaalsviering*, bij gelegenheid van welke 56 Gemeente-Leden werden bevestigd, zijn mede nog eenige Exemplaren, à 8 Stuivers te bekomen, bij van Terveen, te *Utrecht*, Schaares. te *Amsterdam*, en de Vos en Comp. te *Dordrecht* enz.

Digitized by Google

Bij de Gebroeders Abrahams, Boekhandelaars, te *Middelburg*, is onlangs uitgegeven:

Eene *Kinder-Leerrede*, over *Matth.* XXI: 15*b*. Uit het Engelsch vertaald, naar den Derden Druk, in 8vo De prijs is 5 Stuivers. — Deze Leerrede, door eene bekwame hand, in onze taal overgezet, behoeft wel geene bijzondere aanprijzing, daar de derde Druk van de oorspronde uitgave genoegzaam getuigt, van de graagte waarmede dezelve in *Engeland* is ontvangen. Met grond mag men verwachten, dat dezelve ook in ons Vaderland, bij weldenkende Ouders en Kinderen, een goed onthaal zal vinden; te meer daar Leerredenen, alleenlijk voor de Jeugd ingerigt, tot heden bij ons niet algemeen bekend zijn.

Voor Kindervrienden, welke genegen zijn, dit Werkje onder minverthogende Kinderen uit te deelen, is hetzelve, bij getallen van twaalf, of meer te gelijk, voor minder prijs te bekomen.

Op het zoo menigvuldig als herhaald aanzoek van velen, zullen de Boekverkoopers, G. van Dijk en L. Groenewoud, te *Amsterdam*, voortgaan met de aflevering van het uitmuntende Werk, van H. VAN HAMELSVELD, Aardsrijkskunde des Bijbels, 6 Deelen, met Kaarten, tot de verminderde prijs van *f* 7: —: — in plaats van *f* 18: —: —

Bij de Overdenkingen der Lijdensgeschiedenis, van onzen Hees, maakt de Boekverkooper, G van Dijk, te *Amsterdam*, bekend, dat hij nog eenige Exemplaren voorhanden heeft, van het uitmuntende Werk, van J. STEENMEIJER, Leerredenen, over de Geschiedenis van 's Heilands Lijden en Dood, 4 Deelen, voor *f* 9: 5: — als mede: Iets over den Geest des Tijds, met betrekking tot den Christelijken Godsdienst, à 4 Stuivers.

Ook is heden, bij denzelven van de Pers gekomen en alom verzonden, de tweede Druk van *Christina*, of *De goede Keus*, in twee Stukjes compleet, een allerbelangrijkst Werkje, voor Christelijke Huisgezinnen, voor 10 Stuivers.

W. L.

Digitized by Google

W. L. KRIEGER, Gesprekken en Overderkingen, over het Lijden en Sterven, van onzen Heere JEZUS CHRISTUS, in drie zwaare Boekdeelen, met het welgelijkend Pourtret van den Schrijver.

Van dit fraaije Werk over de Lijdens-Geschiedenis, het welk men, Ons lang vermeent heeft, uitverkocht te zijn, is nog een zeer klein getal voorhanden, welke tot het einde van Maart zullen afgeleverd worden, voor *f* 8: —: — in plaats van *f* 9: 16: — bij J. H. den Ouden, Boekhandelaar, te *Amsterdam*.

Bij Denzelven word mede uitgegeven:

C. W. HUFELAND, Goede Raad aan Moeders, over de gewigtigste onderwerpen van de Natuurlijke opvoeding der Kinderen, in de eerste jaren, tweede Druk, à 15 Stuivers.

De Erve J. Thierrij en C. Mensing en Zoon, Boekverkoopers in *'s Hage*, geven uit en hebben alom verzonden:

Nieuwe Verhandelingen van het Genootschap ter verdediging van den Christelijken Godsdienst, tegen deszelfs hedendaagsche bestrijders voor het Jaar 1817, behelzende dit Deel, de Verhandelingen van de Wel Eerw. Heeren: O. VAN TEICHT, A. Z. Pred. te *Enkhuizen*, en H. VAN WITTMUIDEN, Pred. te *Rijswijk*, zijnde de eerstgemelde: Kort begrip der Christelijke Geloofs- en Zedeleer, opgemaakt uit de redevoeringen, en de brieven van Paulus aan de *Romeinen* en *Galatiërs*; de tweede: opgave der Geloofs- en Zedeleer van Paulus, naar zijne redenen en schriften in de Handelingen der Apostelen, en in de brieven aan de *Romeinen* en *Galatiërs*. In gr. 8vo. De prijs is *f* 3: 10: —

Bij Blussé en van Braam, Boekverkoopers, te *Dordrecht*, zal eerstdaags uitgegeven worden:

De Protestant. Tijdschrift voor de Evangelische Christenheid, in het Koninkrijk der Nederlanden. Daar dit Tijdschrift, waaraan verscheidene kundige en verlichte mannen in ons Vaderland zullen arbeiden, aan de handhaving

Digitized by Google

van het Protestantisme, tegen de aanvallen van het bijgeloof, is toegewijd, en geheel zal ingerigt zijn naar de behoeften van onzen tijd; zoo verdient hetzelve de opmerking en begunstiging van allen, die op waarheid en Christendom prijs stellen.

Bij J. van Heij, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is, in den jare 1818, van de pers gekomen en alom verzonden:

I. Beschouwing van den tegenwoordigen toestand van *Drenthe*, in gemeenzame brieven, gr. 8vo. *f* 1:5:—

II. J. VAN DEN BOSCH, verhandeling over de mogelijkheid, de beste wijze van invoering en de belangrijke voordeelen eener algemeene Armen-Inrigting in het Rijk der Nederlanden, door het vestigen eener landbouwende Kolonie, in deszelfs Noordelijk gedeelte, tweede druk, gr. 8vo *f* 1:16:—

III. J. CLARISSE, zestal Redevoeringen voor Jongelingen, bijzonder uit den beschaafden stand, gr. 8vo. met gegraveerden titel en vignet *f* 2:4:—

IV. D. VAN DAPPEREN, aanvankelijk onderwijs in de Muziek en het Zingen, of Handboekje voor Onderwijzer, om kinderen deze Wetenschappen reeds eenigzins vroegtijdig te leeren beoefenen, 1e stukje, gr. 12vo. *f* —:10:—

V. ——— ——— Zangoefening voor de lagere Scholen, in overeenstemming met des Schrijvers aanvankelijk onderwijs in de Muziek en het Zingen; eerste twaalftal, gr. 12vo. *f* —:6:—

VI. J. L. EWALD, Christelijke Overdenkingen, op alle avonden des jaars, 2 deelen, gr. 8vo. met gegraveerde titel en vignet. *f* 9:16:—

VII. ——— ——— de Geschiedenis, Lotgevallen en het Karakter van David, nieuwe uitgave, met gegraveerde titel en vignet, gr. 8vo *f* 4:—:—

VIII. J. P. SPRENGER VAN EIJK, Jona, eene belangrijke Bijbelsche Geschiedenis, gr. 8vo. *f* 1:5:—

IX. De kleine Emigrant en andere Verhalen, uit de Geschiedenis van onzen tijd, door den Schrijver der drie jaren van ramspoed; niet vertaald, met gegraveerden titel, vignet en plaat, gr 8vo. *f* 3:12:—

X. Mr J. VAN 'S GRAVENWERRT, de Ilias van Homerus, naar het Grieksch, in nederduitsche verzen gevolgd, 2 dee-

Digitized by Google

2 deelen, gr. 8vo. met gegraveerde titel en vignet, in karton. f 9: — : —

XI. Mr. J. VAN 'S GRAVENWEERT, het verbond der Edelen, treurspel, 8vo f — : 8: —

XII. Mr. M. C. VAN HALL, gedichten, gr. 8vo met gegraveerde titel en vignet, in karton, (in comp. met de Boekhandelaars ten Brink en de Vries.) f 3: 12: —

XIII. J. HERINGA, Bijbeloefeningen, in Leerredenen, gr. 8vo. (in comp. met den Boekhandelaar J. Arink te Ien.) f 2: 16: —

XIV. Mr. J. M. KEMPER, Advijs over de Haringvisscherij, bij gelegenheid der Wet van 12 Maart 1818, uitgesproken als Lid der tweede Kamer van de Staten Generaal, gr. 8vo. f — : 8: —

XV. C. LOOTS, Gedichten, vierde en laatste deel, gr. 8vo. met het portret van den Auteur, gegraveerden titel en vignet. f 4: 4: —

XVI. J. W. STATIUS MULLER, handboek voor alle Leeftijden; een Nieuwjaarsgeschenk voor alle vrienden van waarheid en deugd, 12vo. met gegraveerde titelplaat, in karton en koker. f 1: 4: —

XVII. W. MUNSCHER, Leerboek der Christelijke Kerkgeschiedenis, ten gebruike bij voorlezingen, uit het hoogd. met eene Voorrede van J. CLARISSE, Doctor en Professor der Godgel. te *Leijden*, gr. 8vo. f 4: 10: —

XVIII. Ontwerp tot verbetering van den toestand der Noodlijdenden, Gevangenen, Bedelaars, enz. door middel van den Landbouw, enz. gr. 8vo. f — : 8: —

XIX. J. H. VAN DER PALM, Verhandelingen, Redevoeringen en losse Geschriften, 2de deel, gr. 8vo. f 3: — : —

XX. P. J. PRINSEN, Leerwijze om kinderen te leeren lezen, gr. 8vo. f 1: 10: —

XXI. ——— Handboekje ten gebruike bij het Onderwijs op de Leesmachine, 8vo. f — : 3: —

XXII. F. STRAUSS, Kerkkloks-Toonen, herinneringen uit het leven van een' jongen geestelijken, uit het hoogd. met een voorberigt van W. A. OCKERSE, 2 stukken, met gegraveerde titel en vignet, gr. 8vo f 3: 12: —

XXIII. J. W. C. TENCKINCK, kort overzigt van de Geschiedenis der Kerk, enz. 8vo. f — : 6: —

XXIV. ——— ——— ——— onderwijs in den Christelijke Godsdienst, ten gebruike bij het kort begrip der Christelijke Religie. f — : 3: —

XXV. Vervolg op het Kerkelijk Register der Predikanten,

Digitized by Google

die sedert de Hervorming de Gereformeerde Nederlandsche Gemeente te *Amsterdam*, bedient hebben, enz. f 1: 2: —

XXVI. W. H. WARNSINCK, BZ het Vaderland het waardigste voorwerp der Schilderkunst, Dichtstuk, gr 8vo. (in comp. met de Boekhandelaars Mortier Covens en Zoon.) f — : 12: —

XXVII Mr. S. J. WISELIUS, Mengel- en Tonecl-Poëzij, 2 deelen, gr 8vo, met gegraveerde titel en vignet en het portret van den Auteur, in karton. (in comp. met den Boekhandelaar H. Gartman.) f 7: 4: —

XXVIII J. VAN WIJK, ROGLAZ, de regelmatige werkwoorden voor de Franische Taal, zijnde een derde vervolg op de verbuiging der zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden f — : 12: —

XXIX. De Recensent ook der Recensenten, 1ste deel. f 10: 6: —

Terwijl thans geheel *Europa* in rust is, woeden de rampen des Oorlogs nog steeds voort, in het Zuidelijke gedeelte van *Amerika*, gedurig ontvangen wij door de Nieuwspapieren berigten, omtrent dezen belangrijken Oorlog, omtrent wiens oorzaak nog maar zeer weinig is bekend gemaakt; welkom moest dus aan het Publiek een Werkje zijn, waar in alle de gebeurtenissen welke tot dezen Oorlog aanleiding hebben gegeven, benevens vele onbekende belangrijke Anekdoten, worden aan het licht gebragt; dit alles vindt men nu in het *Tafreel der Omwenteling in Spaansch Amerika*, door eenen Inwoonder van *Zuid-Amerika*, naar het Fransch, in twee Stukken, compleet, in gr. 8vo, uitgegeven bij de Gebroeders Abrahams, te *Middelburg*, en alom bij hunne Correspondenten, à f 2: 12: — te bekomen.

Bij G. Roos, te *Amsterdam*, is van de Pers gekomen, en alom verzonden:

MARTIJN en ELIZABETH, of *de schrikkelijke gevolgen der Ligtzinnigheid*, naar het Hoogduitsch van FILIBERT, door S. C., dit fraaije Werk, zal men niet dan met aandoening lezen, zijnde het hoofdbeloop daar van, dat den braven Landman MARTIJN, door jaloezij eenen Moord begaat, aan zijn Landheer, over het onteeren van zijn Minnares, waar voor

voor hij echten na veel zamenloop, door de medewerking van zijn Minnares ELIZABETH, van den Vorst Pardon bekomt, en gevolgd word van een door hem opregt berouw, alles doormengd met vele Zedelijke Aanmerkingen, kostom. een werk dat de aandacht van ieder moet trekken en gaande houden, zindelijk in gr 8vo. gedrukt. De prijs is *f* 2: 8: —

Ook zijn nog maar twintig Exemplaren over, van ELEONORA, Gravin VON FLEZT, iets meer dan een Roman, in twee Deelen, in gr. 8vo., met platen, voor *f* 2: 4: — in plaats van *f* 4: — : —

Bij den Boekhandelaar J. C. van Kesteren, in de Langen Brugsteeg, te *Amsterdam*, zijn onlangs van de Pers gekomen, en alom in de Buitensteden verzonden, de volgende werken en tooneelstukken:

1. *Keur van nuttige en aangenaame Mengelingen*, No. 4 en 5. elk nommer *f* — : 12: —
2. *Gedenkschriften en Annekdoten*, betrekkelijk het Hof van *Napoleon Buonaparte*, een deel compleet. *f* 1: 8: —
3. BARBAZ, *Dichteerlijke Bloemhof*, een deel compleet, met gegraveerde titel en vignet, in carton, *f* 1: 12: —
4. — *Omar, Koning van Grenada*, treurspel. *f* — : 12: —
5. — *Johanna, Koninginne van Napels*, treursp. *f* — : 12: —
6. KOTZEBUE, *Nagelaten Tooneelpoezij*, 2 deelen, met gegraveerde titel en vignet, buiten inteekening *f* 5: — : —
7. CLAUREN, *de Groenmantel van Venetien*, een deel compleet, met gegraveerde titel en vignet *f* 2: — : —
8. *Don Quichot van Mancha*, beschreven door MIGUEL de Cervantes de Savedra, 2 deelen met zestien platen, beslaande 836 pag druks, nieuwe uitgave. *f* 4: — : —
9. *Vertoog over de intrigting en het Nut der Burgerwapening*, naar Aanleiding van de Bedenkingen, over het zelfde Onderwerp, een onontbeerlijk werkje voor elk die met de Burgerij in eenige aanmerking kaat. *f* — : 8: —
10. GARRICK, *of de Zegenpraal der Kunst dramatisch tajereel*. *f* — : 8: —
11. *Studenten Streken*, blijspel. *f* — : 8: —
12. *De beste Doctor*, tooneelspel. *f* — : 8: —

Gedurende den loop der Maanden Februarij en Maart, en niet langer, geeft de Boekhandelaar J. C. van Kesteren, in

Digitized by Google

in de Langen Brugsteeg, te *Amsterdam*, de onderstaande werken, voor de bijgevoegde veel verminderde prijzen uit:

1. *Spectatoriaal* tooneel, 9 deelen, bevattende 37 stuks tooneel- en blijspelen. *f* 5: —: —

2. T. HORN, *Vaderlandsche Schouwburg*, 3 deelen met platen. *f* 3: —: —

3. NOMSZ., *Nederlandsche Dichtkundige Schouwburg*, 3 deelen, met platen. *f* 2: 8 —

Dit laatste bijzonder belangrijk voor de bezitters der overige werken van NOMSZ

Van de bovenstaande werken, is maar een zeer gering getal voor handen, en zullen dus aan de eerstkomende worden afgeleverd.

VOLKS GEBEDEN-BOEK.

Deze naam mag wel te regt gegeven worden aan de *Gereformeerde Schatkamer der Gebeden*, *Voorbiddingen* en *Dankzeggingen*, voor allerleije Personen, Tijden en Gelegenheden; een Gebeden-Boek, dat sedert onheuglijke jaren met veel stichting gebruikt en herhaalde malen herdrukt is. De voorraad van den besten en nieuwsten druk, volgens de hedendaagsche spelling, en met tien koperen Platen versierd, behoort thans in eigendom aan N. Geijsbeek, Boekverkooper op de Lelijgracht, N°. 21, te *Amsterdam*, die ten behoeve der Christelijke Huisgezinnen, vooral uit den middenstand, den Prijs van dit voortreflijk Gebeden-Boek, bij de 500 bladz. groot, verminderd heeft op slechts achttien stuivers.

DRUKFEILEN.

In de Boekzaal voor Januarij 1819, pag. 102. regel 17. van boven staat: *Luk.* I: vs. 22*b*. moet zijn *Luk.* XIV: vs. 22*b*. en pag. 117. regel 5. van ondere staat: J. A. SCHMITS, moet zijn J. A. SCHMIT.

IN-

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

Nieuwe Verhandelingen van het Genootschap tot verdediging van den Christelijke Godsdienst, tegen deszelfs Hedendaagsche Bestrijders. Voor het jaar 1816. Bladz. 135
H. KREMER, Bijbelsche Geschiedenissen voor Eerstbeginnende Leerlingen. 145
J. A. OOSTKAMP, Korte Handleiding, tot onderwijs in de Bijbelgeschiedenissen, voor jonge Kinderen. 146
——— De Geschiedenis van NOACH, een Leesboek voor Kinderen. 147
A. DE KONING, Kort Onderwijs aangaande de Boeken des O. en N. Verbonds. 148
J. VAN EIJK, Voorbereidend Onderrigt voor het onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenissen. —
J. HAZEU CZ., Bijbelsche Geschiedenissen uit het Nieuwe Testament. Eerste Stukje. —
G. J. F. CRAMER VON BAUMGARTEN, Bijbelsche Geschiedenissen in Vragen en Antwoorden voor Mijne Leerlingen. 149
P. KOUMANS BROUWER, Beknopt Onderwijs in den Godsdienst, voornamelijk uit de Bijbelsche Geschiedenissen. 152
A. KLEIN, geb. OCKERSE. Nieuwe Dichtkundige Mengelingen. 155
J. M. VAN BEVERWIJK, De Hervorming, bijzonder in Nederland. Dichtstuk. 159
Aan Zijne Majesteit WILLEM DEN EERSTEN, Koning der Nederlanden. —
J. M. VAN BEVERWIJK, Uitboezeming bij een Graf. —
J. M. VAN BEVERWIJK, Wilhelmus-Lied. —
B. A. W., Eerstelingen. 161
Zuid-Holland in deszelfs geheel, doorreisd en beschreven door twee Utrechtsche Jonge Heeren. 163

J. PIJ-

Digitized by Google

INHOUD.

J. PIJKEREN, Spel- en Leesboekje, ten dienste der Scholen. Bladz. 164
Nieuwe Nederduitsche Letterkunst. —
L. KUIJPERS NZ., Leesboek ter veredeling en verfraaijing van de Leestoon. 165
Beknopt Aardsrijkskundig Schoolboek voor de Jeugd. —
C. N. LANDRÉ, Nouveau Syllabaire Français. 167
Allereerst Fransch Leesboekje, voor Leerlingen, die het Hollandsch lezen kunnen. —
Almanak voor het Jaar 1819. 168
Nuttige en aangename Tijdkorter in ledige oogenblikken, of Almanak voor het Jaar 1819. —

MENGELWERK.

Proeve eener verklaring van 1 *Cor.* XV: 29. voorgelezen in de Ringsvergadering van *Sommelsdijk*, den 28 September l. l. 177
De Janus der Ouden. Of beschouwing bij de jongste Jaarsverwisseling, door T. ROSS, Præses van het Klassikaal Bestuur van *Eindhoven*, en Pred. te *Vegchel* en *Erp*. 180
Bijzondere afleiding in den ouden Stijl. 189
Toestand van *Rome*. 192
De Lazzaroni in *Napels*. 193
De pligt van eenen Regter. 194
Verschrikkelijk mistrouwen van DIJONISIUS. 195
MILON de Tweede. 196
Het scheelt veel hoe men iets zegt. —

Akademie-Nieuws. 197
School-Nieuws. 198
Kerk-Nieuws. 203
Bijbel-Genootschappen. 242
Berigten. 243
Letter-Nieuws. 245

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor MAART 1819.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.
M D C C C X I X.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

Leer, Daden en Lotgevallen van onzen HEER, uit verschillende oogpunten beschouwd en opgehelderd. Uit het Hoogduitsch. Naar de nieuwe, geheel verbeterde en zeer vermeerderde Uitgave van J. J. HESS, *Antistes der Kerk te* Zurich. *Derde Deel. Met eene Kaart van het Joodsche Land. Te* Groningen, *bij* W. Wouters, 1817. 567 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 4: 10: —

Dit Boekdeel, behelst vijf Hoofdstukken of Afdeelingen, over zeer belangrijke onderwerpen, in den zelfden geest, als de negen voorgaande behandeld, waar van wij te voren (voor Mei 1816.) loffelijke melding gemaakt hebben. De opschriften zijn: X. *Iets over de Godsdienstige, Burgerlijke en Huiselijke betrekkingen van Jezus en zijne gedragingen in dezelve.* XI. *Over den verschillenden indruk, welken zijne leer en daden op zijne tijdgenooten maakten.* XII. *Over de wonderen en voorzeggingen van onzen Heer.* XIII. *Over de Opstanding van* JEZUS. En XIV. *Over het plan en den zamenhang der Goddelijke leidingen, in den loop zijner lotgevallen.* De eerste Afdeeling is geschikt, om eenige bijzonderheden, door het uit 't oog verliezen van welke, wel eene zwarigheden ontstonden, in het ware licht te plaatsen, en te doen zien, waarom JEZUS dus en zoo handelde. Volledig is dit onderwerp hier echter niet behandeld. Vele goede aanmerkingen zijn, over het hier in de tweede

Digitized by Google

plaats behandeld punt, medegedeeld, geschikt niet alleen om te doen zien, wat er gebeurd is, maar ook waarom en hoe? Ten aanzien van het nut, dat door JOANNES DEN DOOPER, voor de groote zaak van JEZUS, gesticht is, zouden wij voor ons een weinig ruimer denken.

Dat de tegenpartij van JEZUS, uit het geen bij 's Heilands plegtige intrede, in *Jerusalem*, gebeurde, de beschuldiging van lastering en aanmatiging der heerschappij, tegen hem, zouden hebben bereid, gelijk HESS meent, komt ons niet aannemelijk voor. Toen had men toch reeds tot zijnen dood besloten. Men ga ook den loop der regtspleging tegen JEZUS na? — Elk moest ook gevoelen, dat men zich hierop niet beroepen kon, daar de Meester van deze gelegenheid, zoo min als van alle andere, zich bediende, om aardsche grootheid en eenen luisterrijken aanhang zich te verwerven. Op de vraag: hoe het mogelijk geweest is, dat eene zoo talrijke schaar, weinige dagen daarna, Hem aan de openlijkste mishandeling prijs geven kon? dient men, dunkt ons, wel te onderscheiden. Wie zegt ons, dat het dezelfde personen meest al waren? Weet men ook niet, wat de vrees doen kan? — Hoe velen kunnen, door de Farizeërs en andere vijanden van JEZUS, zijn omgekocht? Niet onaardig is de gissing, dat men het bekende gedrag der Samaritanen, in de weigering van den doortogt door hun Land, (Departement) aan JEZUS, gedeeltelijk immers, zou hebben te verklaren, uit de ijverzucht tegen *Jerusalem*, dat zij het niet toestaan wilden, dat de groote Profeet, welke ook reeds in hun land voor den waren MESSIAS gehouden werd, nu naar de Joodsche Stad heen reisde, en daar, zoo als velen meenden, den zetel zijner heerschappij vestigen wilde. Maar is zij wel gegrond?

Zeer

Digitized by Google

Zeer goed heeft de Schrijver begrepen, dat het wel der moeite waardig is, de nieuwere pogingen, om het wonderbare deels natuurlijk te maken, deels hetzelve op rekening van Joodsche ligtgeloovigheid en zucht tot wonderen, te stellen, waar aan ook de Evangelisten zouden onderhevig geweest zijn, daardoor te leeren waarderen, dat men de zaak zelve van nader bij beschouwe, en daartoe is het eerste gedeelte der derde Afdeeling geschikt. Want, ofschoon het waar is, dat hier niets nieuws kan gezegd worden, 't geen niet meermalen te regt is aangevoerd, is het aan den anderen kant ook zeker: *Nunquam satis dicitur quod nunquam satis discitur.* — Zoo lang men dus voortgaat met al weder de oude tegenwerpingen op te warmen, moet men ook niet verzuimen, telken reize de duchtige wederleggingen te hernieuwen, en te toonen, dat alle die bedenkingen van het ongeloof eigenlijk niets beteekenen, en tot oneer verstrekken, maar ook tot een bewijs van gering verstand, van de zulken, die daarmede voor den dag komen durven, en ook anderen zoeken te bedriegen. Er zijn toch altijd genoeg eigenwijze napraters, die uit de oogen van hen zien, welke zich als zeer verlichte lieden voordoen; en de wereld moet weten, wat er van de zaak zij. Het is noodig, ja ook in onzen tijd wel noodzakelijk, te doen blijken, dat het licht licht, en de duisternis duisternis is, en dat de wijzen in hunne oogen, indedaad zich belagchelijk maken. Als de eenvoudigen dat toch zien, zoo zullen zij geen gevaar meer loopen, om door hen bedorven te worden. Hess heeft dus zeer wel gedaan, met zich hier over wat breedvoeriger uit te laten, en de wijze, waarop hij dit verrigt heeft, is zoo goed, dat zelfs de onvaste, maar nog niet geheel be-

Digitized by Google

dorvene lezer, hem danken zal. Menig een zal, ook door onverwachte aanmerkingen, zich verrascht vinden. Doorgaans zijn ook zijne opvattingen, van deze en gene uitdrukking en schriftplaats, juist, en leveren het bewijs op van een uitmuntend doorzigt. Ten bewijze diene het volgende:

„ Maar, zoo hebben zij (eene tegenwerping
„ van het Ongeloof) dan toch nu en dan ge-
„ dwaald, dat zij een natuurlijk geneesmiddel,
„ als, bij voorbeeld, een *bad*, voor iets won-
„ derbaars aangezien, en werkelijk zoo beschre-
„ ven hebben." — Dit verwijt zou men *een enkel* verhaal — en zekerlijk met veel schijn — kunnen doen; het berigt namelijk, hetwelk Johannes van het bad *Bethesda* geeft, van hetwelk (naar de gewoone lezing) als van iets wonderbaars gesproken wordt; — hetgeen nog des te sterker in het oog valt, omdat hier het wonder (de afdaling van eenen *engel* in het water), met hetgeen Christus zelf nu met den kranken onderneemt, in eene zonderlinge tegenstrijdigheid komt. Maar het is bekend, dat deze gansche plaats *kritische* zwarigheden heeft, uit welken hoofde het zeer waarschijnlijk is, dat zij eene — zekerlijk onde — onechte invoeging is. Maar vooronderstelt men ook, dat de oorspronkelijke tekst reeds zoo iets in zich bevat heeft; zoo vindt ook aldus het niet onwaarschijnlijke vermoeden plaats, dat een enkel valsch gelezen woord, den zin van het verhaal veranderd, en, hetgeen van dit geneesbad enkel als van eene natuurlijke merkwaardigheid gezegd was, tot een wonder gemaakt heeft. De zin van het verhaal (onder bovengenoemde vooronderstelling) zoude namelijk deze zijn, dat er van tijd tot tijd een „vat", een daartoe ingerigt „werktuig", ne-

der-

Digitized by Google

dergelaten werd, om den onderſten, mineraal-krachtigen grond te beroeren, en daardoor het genezend water eene nieuwe kracht te geven, Maar ook kan het woord zelf, dat men gewoon is door eenen *engel* te vertalen, hier eene andere beteekenis hebben, en van een tot dit werk (het water te beroeren) *verordend* perſoon verſtaan worden. Merkwaardig zou het toch altijd zijn, hetgeen van dit bad gezegd wordt; maar het zou toch ſlechts onder de natuurlijke merkwaardigheden, niet onder de wonderen, behooren."

Veel korter is de behandeling der voorzeggingen, en alzoo ook minder naauwkeurig in de bijzonderheden; evenwel dienſtig, om te doen blijken, welk eene groote kracht van bewijs daarin met der daad gelegen is, voor het gezag van JEZUS en de Goddelijke waardij der Evangelieleer. *Mark.* IX: 1. heeft de waardige Zwitzer niet, gelijk doorgaans en ook hij zelf te voren, verklaard van eene beloſte, betrekkelijk de ſterke en ſpoedige uitbreiding van het Christendom, en het oordeel over *Jeruſalem*, maar aldus omſchreven:

„Onder de hier aanwezenden zijn er zoodanige, welken datgene overkomen zal, wat ik zoo even zeide; zij zullen ervaren, dat Hij, wien zij zich thans ſchamen, zich hunner bij zijne wederkomst ook ſchamen zal. De tijd, waarin Hij zich als Koning en Messias openbaart, zal tevens de tijd zijn, waarin zij het verlies en de ſchade, welke zij thans, voor hun aardſche leven en geluk maar al te zeer bezorgd, meenen te ontwijken, dan eerst regt in deszelfs ganſche grootheid ondervinden zullen; dan zullen zij eerst den dood in zijne bitterheid gevoelen."

Wij zouden echter groote zwarigheid maken,

om deze opvatting, die ons gekunsteld voorkomt, aan te nemen.

In de vierde Afdeeling, wordt eene proeve gegeven, om te doen zien, dat de verhalen van *Jezus Opstanding*, zoo aangenomen, als wij ze thans nog bij de bijzondere Evangelisten vinden, eenen loop van zaken aanwijzen, welke iederen Evangelist, en 't geen hij verhaalt, als een getrouw verhaler regtvaardigt, en dus ook over de waarheid van hun voornaamste getuigenis, van de Opstanding des Heeren — een niet onaannemelijk licht verspreidt. Met regt is hier het onderscheid, tusschen het *Collective* of algemeene, en de *inviduele* of bijzondere manier van verhalen, der Evangelisten voor af opgemerkt, en daarna eene harmonie opgegeven, in den loop der zaken voorgesteld, volgens zijne beschouwing. Wij achten ons verpligt, er onzen lezeren iets van mede te deelen. De Elve was niet vergaderd, vóór JEZUS Opstanding. Alleen PETRUS en JOANNES kwamen zamen. Er bestond thans geen gezelschap. De vrouwen gingen 's morgens zeer vroeg naar het graf. Zij wisten niets van 't geen er gisteren tusschen PILATUS en de Overpriesters en Farizeërs was voorgevallen. Op het zien van het geopende graf, ijlt MARIA, om PETRUS en JOANNES van hare ontroering kennis te geven. De andere vrouwen kwamen ondertusschen nader bij het voorhof, die nu eerst de wachters en vervolgens een Hemelsch wezen waarnamen, dat haar bemoedigend aansprak. Nu verwijderden zich de verschrikte wachters. Vol ontroering en vreugde, gingen deze vriendinnen aan het haar gegeven bevel gehoorzamen, maar ontmoetten de andere vrouwen, die met de specerijen aankwamen, en ook PETRUS en JOANNES (gelijk gemakkelijk gebeuren kon) niet. Ondertusschen ko-

Digitized by Google

komen ook de andere vrouwen op de plaats aan, die zich onder weg bezwaard gevoelden, over het afwentelen van den zwaren marmeren steen, treden verbaasd de Grafkelder in, zien dat er geen lijk meer in is, schrikken, toen zij twee Engelen binnen ontwaren, worden verblijd door derzelver toespraak, en gaan dit aangenaam nieuws boodschappen, maar ontmoeten PETRUS en JOANNES niet. Nu komen, eerst JOANNES en vervolgens PETRUS, bij het graf, en spoedig daarop weder MARIA VAN MAGDALA. De beide Discipelen gaan, vervolgens, weder heen naar de Stad. Ter zelfde tijde, na genoeg, komen de Discipelinnen, welke met JOANNES het graf bezocht hadden, en verhalen niet alleen aan deze beide en de overige Apostelen, maar ook nog aan meer anderen, het geen zij bij het graf gezien en gehoord hadden, ook aan de Emmausgangeren. Omtrent dezen tijd, deeden ook de wachters hunne boodschap bij de Overpriesters. KLEOPAS en zijn reisgenoot, gingen nu treurig naar *Emmaus*. MARIA was bij het graf gebleven, na het vertrek der beide Leerlingen, en wordt door den Zaligmaker zelven verblijd. Jezus beveelt haar naar zijne *broederen* te gaan, (volgens HESS; *niet* zijne Leerlingen, de Elve, maar zijne *ligchamelijke broeders* en bloedverwanten; want hij was voornemens zich niet eerst in *Galilea*, maar nog dezen eigenlten dag te *Jerusalem* aan de eersten te vertoonen,) zij vliegt naar de Stad, en verhaalt den Leerlingen, bijzonder aan PETRUS en JOANNES (waar blijft nu het zoo even gemelde gevoelen?) dat zij den Heer gezien heeft. Tot zoo verre gaat de geschiedenis van den voormiddag.

Na de vrouwen, ontmoet ook PETRUS zijnen Heer, en vervolgens hebben de Emmausgangeren hetzelfde voorregt. Deze keerden spoe-

dig daarop naar *Jeruzalem* te rug, kwamen bij de Elve, (waar THOMAS echter niet gevonden werd) deelden met geestdrift mede wat zij wisten, en hoorden wat de Leerlingen verhalen konden; en met één komt JEZUS zelf in het Gezelschap.

Al is het nu, dat men niet, in de schikking van elke bijzonderheid, met den Schrijver volkomen zich vereenigen kan; zal men toch moeten erkennen, dat zijn geheel overzigt nitmuntend dient, om te toonen, dat de geschiedenis van den dag van JEZUS opstanding, noch in hare deelen, noch over het geheel, iets heeft, dat als niet zamenpassende, als aan de hoofdzaak twijfel verwekkende, of als Gode onbetamelijk, nietig en eene angstige, moeijelijke oplossing behoevende, zou zijn aan te zien.

Acht dagen later zag ook THOMAS, nu met de Elve vergaderd, den Heer. Vervolgens vertoont zich JEZUS in *Galilea*, waarheen de Leerlingen na de geëindigde Feestdagen te rug gekeerd waren, aan sommigen, en eindelijk had aldaar de beloofde hoofd-bijeenkomst (op den berg zijner verheerlijking, *meent* HESS) plaats; waarbij niet alleen de Leerlingen van het kleine gezelschap en anderen van JEZUS aanhangers en vereerders, zullen zijn tegenwoordig geweest, maar ook zijne daartoe uitgenoodigde *broeders* en naaste bloedverwanten, zamen ten getale van meer dan vijf honderd, 1 *Cor.* XV: 6. Bij die plegtige gelegenheid, meent HESS, heeft JEZUS gesproken, 't geen voorkomt *Matth.* XXVIII: 16—20. Hierop verdween Hij, en dit gezelschap zag Hem hier nimmer weder, offschoon Hij later van de Elve, en eenigen, welke zich bij hen voegden, bijzonder afscheid genomen heeft; als van JAKOBUS, den broeder des Heeren, naderhand Opziener te *Jerusalem*, en van

de

de Eive op den Olijfberg, van waar Hij ten Hemel voer.

De laatste Afdeeling, levert een beknopt overzigt, zeer levendig en met een waar Christelijk gevoel geschikt, en opleidende, om de geschiedenis van onzen Heer, te beschouwen, als eene aaneenschakeling van Goddelijke leidingen, die in het naauwste verband tot elkander staan; waarbij het onmogelijk zou zijn, de eerste zonder de laatste, of de laatste zonder de eerste te willen verklaren. Waar van het resultaat is:

„Van het oogenblik aan, dat het heet: „U is de Christus, de Heer, in de stad Davids geboren," tot op de even zoo plegtige ure toe, als tot de leerlingen gezegd wordt: „Deze Jezus, die van u opgenomen wordt, zal alzoo komen, gelijk gij Hem hebt zien henen varen" — behoudt alles zijnen theokratischen loop; welke zekerlijk wel verre boven het gezigtpunt zijner *Joodsche* vrienden en vijanden verheven lag, maar op die andere leidingen zoo wel, als op de volgende ondernemingen van zijne leerlingen — zelfs ook reeds op de ver verwijderde gebeurtenis van zijne wederkomst ten oordeel — eene *betoogbare* en *wezenlijke* betrekking had. Er is geen volkomener theokratisch geheel, dan de geschiedenis van onzen Heer, wanneer men dezelve, zoo wel naar den innerlijken zamenhang van hare hoofddeelen, als in hare veelvuldige betrekking op de *vroegere* en *latere* leidingen Gods, beschouwt."

„En dit onvergelijkelijk *geheel*, is dan toch in een verhaal gelegen, hetwelk geene de minste teekenen van menschelijke kunst bezit. Het is zoo zorgeloos verhaald, dat vele gebeurtenissen bij den eenen Evangelist vroeger, bij den

den anderen later gevonden worden. Maar die verwrikt daarom het groote plan dier betrekkingen in geenen deele. Men moet ook niet denken, dat er eerst, door middel van eene moeijelijke schikking en kunstmatige overeenstemming der verhalen, zulk een plan te voorschijn komt. Men neme, welk Evangelie men wil — en men vindt het plan, niet in de wijze van verhalen, maar in de hoofdgebeurtenissen zelve weder. Of men neme alle de Evangelisten te zamen, zoo als zij, ook zonder gedwongene overeenstemming, elkander te meermalen ophelderen en aanvullen — en men heeft weder dit verwonderenswaardig ontwerp. Namelijk, het is niet een werk van deze opstellers, zij zelve hebben het ook maar zeer onvolkomen ingezien; het is een werk *Gods*."

Achter dit werk, het welk de vertaling wel waardig was, is ook eene naauwkeurige en duidelijke kaart gevoegd, waarop het Joodsche Land, onder de heerschappij der *Romeinen*, ten tijde van CHRISTUS en de Apostelen, voorgesteld wordt, en een platte grond van *Jeruzalem*, en hare omstreken.

De Vertaler, heeft zijn werk wel verrigt, evenwel, zijn den Corrector nog al eenige fouten ontsnapt.

Geschiedkundige beschouwing der Hervormde Kerk van Frankrijk, *van derzelver oorsprong af aan tot op den tegenwoordigen tijd, met eenige Aanteekeningen, als Bijlagen, door* INGRAM COBBIN. *Uit het Engelsch. Te* Dordrecht, *bij* P. van Braam, *en* A. Blussé *en* Zoon, 1817. 224 *Bladzz. Ingr.* 8*vo. De prijs is f* 2: —: —

In de laatste jaren is gelukkig de zucht, om me

met de geschiedenis der gezegende Kerkhervorming bekend te zijn, meer algemeen geworden, waar toe ook de besluiten van het Hoogste Kerkbestuur der Hervormden in *Nederland*, in de Noordelijke Provinciën, vooral niet weinig hebben bijgedragen. Wij noemen dit gelukkig, omdat het aan geenen twijfel onderhevig is, dat het kennen dier geschiedenis aller aanbeveling verdient. Zoo lang toch deze kennis levendig blijft, heeft men geene vrees te voeden, dat de Christenen zich zullen laten in slaap wiegen, door de listige pogingen der zoodanigen, die het schoonste licht zoeken te verduisteren, en, om met PAULUS te spreken, een ondragelijk juk op de schouderen der geloovigen te leggen.

Ondertusschen verste men ons wel, en meene dus niet, dat wij oordeelen zouden, dat deze kennis reeds zoo algemeen is, als wij verlangen zouden. In tegendeel zijn wij overtuigd, dat eene nog veel te groote onkunde, in deze, bij duizenden van Roomschgezinden en Protestanten heerscht, en willen wij dus alle Christen-Leeraars zonder onderscheid hebben opgewekt, ook allen die eenigen invloed hebben, om, uit hoofde van het groot belang der zake, zich zeer te bevijtigen, ten einde hunne mede-Christenen, deze kennis meer en meer eigen te maken, opdat zij zoo eene der beste wapenen kennen en leeren gebruiken, tegen het ellendig bijgeloof, en de onverdragelijke heerschzucht eener Priesterenschaar, waar door, bijzonder in de XVIde Eeuw, zoo vele stroomen onschuldig bloed vergoten zijn.

Het voor ons liggend werkje, van den Eerw. J. COBBIN, behelst eene beredeneerde schets van de geschiedenis der Hervorming, in het naburig *Frankrijk*, aangevangen met de XVIde Eeuw en voortgezet tot op onzen tijd; 't welk

welk wel waardig was vertaald te worden, voor de zulken niet alleen, welken het aan de kennis of aan het gebruik der bronnen ontbreekt, maar ook voor het nog grooter aantal der zoodanigen, die gemeend hebben en zich diets lieten maken, dat de brave geloofsgenooten in dat Land, de laatste jaren, niets van belang, door de geheime aanblazingen van het Roomsche Hof, en derzelver dolzinnige werktuigen, te lijden zouden gehad hebben. De gewone nieuwstijdingen hebben ons de ware toedragt van zaken *niet* doen kennen, en daarom is het van belang, dat men op eene andere wijze daarbij de aandacht bepale, op dat het indruk make, en heilzame uitwerkingen hebbe. Hier leze men, ook opdat men naar verdiensten roeme, de edele handelwijze dier braven, welke zich ter verdediging en bescherming der ongelukkigen in *Frankrijk*, uit andere Landen, hebben laten hooren, hoe de misleide en in 't geheim opgehitste hoop, onder het voorgeven van ijver voor den wettigen Koning, onze vreedzame Protestantsche Mede-Christenen in 1814. in de Zuidelijke Gewesten van *Frankrijk*, tegen alle regt en reden, schold en dreigde. Men hoore hier, eenen getuige der waarheid, die zeer wel onderrigt was, spreken, over 't geen in 1815, en dus slechts ruim drie jaren geleden, is voorgevallen, in dat *Frankrijk*, van waar velen eens zoo veel goeds verwachteden. Wij vinden ons verpligt, om er het volgende hier van af te schrijven, en vertrouwen daar door velen onzer Lezeren eenigen dienst te zullen bewijzen.

„ Het eerste, 't welk de Koninklijke Vrijwilligers, die zich door de vlugt, aan het gezag van Napoleon onttrokken hadden, deden, toen zij te *Nismes* terug keerden, (in 1815) was, de stedelijke garde te ontwapenen. Ook werden

dén er omtrent drie honderd soldaten van het garnisoen, het welk zich overgegeven had, om hals gebragt, toen zij uit de barakken kwamen; en maakte zich het gemeen meestal van hunne wapenen meester."

„ Dit was slechts het begin van den jammer. De maanden van Julij en Augustus waren vol ijselijkheden voor de ongelukkige Protestanten. De kreet van *weg met de Hugenoten!* werd in alle straten gehoord, en moord en roof namen de overhand. In plaats van de nationale garde, werd er een nieuw corps opgerigt, uit zesmaal zoo veel manschappen bestaande, doch welke, helaas! meestal dweepzieke Katholijken waren, die de vernieling van de goederen der Protestanten toelieten, en hunne moordenaars ongemoeid lieten. Eenige honderde huizen van de Protestanten werden geplunderd, en het gemeen viel in de magazijnen en pakhuizen der rijkste manufacturiers, welke hen, jaren lang, den kost hadden bezorgd. De armen moesten het evan zeer ontgelden, daar de vervolgers derzelver weefgetouwen en gereedschappen vernielden, wel wetende, dat zij hun, hierdoor, van alle middelen van bestaan beroofden. Te gelijkertijd werden de wijngaarden verwoest, en de wijnstokken met den wortel uit den grond gerukt. Sommige van dezen maakten dikwerf de geheele bezitting uit van menigen nijveren beheeftigen."

„ Toen de meer openbare daden van geweld een einde namen, werden er nieuwe middelen van berooving uitgedacht. Men legde den Protestanten bijdragen op, welke zij niet weigeren konden, dan met gevaar hunnes levens. Op deze wijze ligtte men onnoemelijke sommen. In sommige gevallen werden voorgewende schulden, met geweld, afgedrongen, en, in anderen,

Digitized by Google

ren, schuldeischers tot het geven van kwijtscheldingen genootzaakt van het geen, waar van nooit eenige betaling geschied was. Met deze daden van wreedheid en van onregt nog niet te vreden, dorsteden de ontmenschten dolzinnig naar bloed, en liepen de stad door, luidkeels om een' tweeden *Bartholomeus dag* roepende. Vele vrouwen onteerden hare sekse, door zich in deze gruweldaden te mengen."

„ Van tijd tot tijd, kwamen er wel eenige leden der koninklijke familie, doch, na hun vertrek, was het doorgaans erger. Van den 17den Julij tot op het tijdstip, dat eenige Oostenrijksche troepen de stad Nimes binnentrokken, zijnde geweest den 24sten Augustus, zijn de meeste moorden gepleegd; maar het plunderen, en openlijk, of in 't geheim, van kant helpen, bleef voortgaan tot in het laatst van November."

„ Dezelfde tooneelen werden te Uzès herhaald, en, bij tijden, met meer wreedheid. De Protestanten werden, door het gemeen, gevonnisd en geregt, en de ergste stonden der Revolutie herleefden. Inderdaad was het gansche land, rondsomme, een tooneel van verwoesting, zich buiten het Departement van de Gard, tot in l'Herault, l'Aveiron, en andere verafgelegene streken des lands, uitstrekkende."

„ Behalve de reeds opgenoemde plaatsen leden het meest Montaran, Lussan, St. Cezaire, Milhaud, Uchaud, Bernis, Vauvert, Massilhargue, Almargue, Lunel, Calvisson, Claransac, Gajan, Fons, St. Mamet, Boucoiran, Ner, St. Génses, St. Chaptes, Alais, Neres, St. Gilles, Ledignan, Aiguemarques, Ganges, Le Vigan, Pignan en St. Afrique."

„ Een groot aantal leeraren nam de vlugt, en doolde om in het gebergte. Overal stond de open

openbare godsdienst stil. Zes duizend ingezetenen van Nimes lieten hunne woningen aan hunne wreede vijanden over, en eenige weinigen, welke nog iets van hunne bezitting gered hadden, sloegen zich neder in afgelegener streken, daar het rustiger was, en zochten zoo velen van hunne ongelukkige broeders aan het werk te helpen, als de omstandigheden slechts gedoogden. Als men de landstreek aanzag, zou men gedacht hebben, dat juist nu even het Edict van Nantes herroepen was. De wegen waren bedekt met moeders, welke hunne zuigelingen op den arm droegen, en hunne kleine kinderen bij de hand leidden, zonder te weten waar zij voedsel of huisvesting vinden zouden. Velen vielen op den weg ter neder, en stierven van vermoeidheid en gebrek."

„Een stelsel van uitsluiting en verbanning werd nu ook aangenomen, de Beambtschrijvers en Advocaten besloten, niemand in hunnen dienst te houden, en niemand in hun midden toetelaten, dan *Roomsch Katholijken*. Deze bepaling ontnam het eenigst middel van bestaan, aan alle die ongelukkigen, welke al het geen zij, door arbeid, gewonnen hadden, verloren hadden, te gelijk met de werktuigen, waar door zij, bij eenig eerlijk beroep, in de behoeften van hunne huisgezinnen voorzagen. De gegoede Protestanten, welke nog iets van hunne bezittingen behouden hadden, ondersteunden deze jammerlijke slagtoffers der vervolging, en die weinigen van hunne minder gegoede medebroeders, welke niet alles verloren hadden, deelden liefderijk met hun het geringe, dat zij nog overig hadden; maar dit alles was slechts voor een gedeelte toereikend. De eerwaarde heer Clement Perrot van Guernsey, die naderhand Nimes bezocht, om zich van de waar-

Digitized by Google

heid der zaak te overtuigen, zag er twaalf, vijftien of twintig te zamen in ééne kamer gedrongen, met niets, dan een weinig stroo, om op te liggen, en dikwijls verscheiden dagen zonder eten. Hier van daan, dat velen dezer arme schepfels, wilden zij met de hunnen van gebrek niet vergaan, genoodzaakt waren van godsdienst te veranderen, daar hunne Protestantsche meesters hen niet konden te werk stellen, en de Katholijke het niet wilden doen. Men zag soms hoopen van dezelve ter misse gaan, daar zij, als waren zij Joden of Heidenen, herdoopt werden. De Parijsche dagbladen roemden op deze bekeeringen, welke niet anders dan de gevolgen waren van eene onmenschelijkheid, die de duisterste eeuwen des Christendoms tot schande zonde verstrekt hebben."

„ Den 1sten September verscheen er eene afkondiging des Konings, over den onrustigen toestand der zuidelijke provincien; maar het baatte weinig. De kerken der Hervormden bleven nog gesloten, en men ging nog voort met moorden."

„ In de maanden van October en November, steide de brave Generaal la Garde, welke toen Commandant van Nimes was, al zijnen invloed te werk om de Protestanten te beschermen; en kwam hij, door zijne tijdige tusschenkomst, een' algemeenen moord van dezelve voor; dan, ten laatste, werd hij ook zelf het slagtoffer van de woede der Katholijken."

„ De eigendommen, welke gedurende deze schrikkelijke vervolging, geplunderd zijn geworden, schat men op de waarde van *vijf millioenen franken*. Drie honderd en vijftig huizen werden er vernield, de uitgebreidste fabrieken geruineerd en gesloten, en de zijde-handel, welke te Nimes zoo voordeelig gedreven werd,

van

Digitized by Google

van deszelfs bloei beroofd. Behalven de kerk te Nimes, werden ook die van Uzès, Montagnac en Courtonteral, geplunderd; die van St. Afrique, bij Aveijron, en van Pignan, bij Montpellier, tot den grond toe verbrand. *Twee honderd vrouwen werden er vermoord, en omtrent twee duizend mannen.* Zes duizend ontvlugtten de woede der Katholijken in de gebergten, anderen verborgen zich overal, waar zij slechts hoopten bedekking te vinden, tot de storm over was. Allen, die men in de huizen vond, werden omgebragt. Protestant te heeten, was ter dood gevonnisd te wezen."

„ Het zou deze weinige bladen tot een dik boekdeel doen uitdijen, indien wij alle de ijsselijkheden wilden opnoemen, welke er gepleegd zijn. De moordenaars bragten hunne slagtoffers, het huis uit, op de straat, en sneden hun den hals af voor hunne eigene deuren. Ook werden er velen afgemaakt, buiten op het veld. Die zich gerust als krijgsgevangenen overgegeven hadden, werden even zeer gedood. Daden van bijzondere wreedheid zijn er bedreven, die bijna het geloof te boven gaan."

Wie gevoelt hier uit niet, dat het nog wel tijd is, om te waken en te bidden; wie wenscht niet, met den waardigen Schrijver, dat geene vervolging ooit meer in *Europa* plaats moge hebben; noch men immer tot eene geestelijke slavernij te rug keere! Nimmer late zich, in eenig land, over den geheelen aardbodem, de schandelijke geest van vervolging wederzien!

Het gebruik van dit Boekdeel, is te gemakkelijker en nuttiger gemaakt, door de plaatsing op den rand van de Jaargetallen, ook zijn de Aanteekeningen en Bijlagen, achter aan belangrijk genoeg, om nagelezen te worden.

Digitized by Google

REIZE door een gedeelte van Duitschland, Zwitserland, Italie en het Zuiden van Frankrijk naar Parijs. Herinneringen uit de gedenkwaardige jaren 1813, 1814 *en* 1815. *Naar het Hoogduitsch van* J. G. C. KIESEWETTER, *Hoogleeraar in de Wijsbegeerte te* Berlijn. *Te* Leeuwarden, *bij* Steenbergen van Goor, 1817. *Eerste Deel*, 353 *Bladzz. Tweede Deel*, 307 *Bladzz. en Derde Deel*, 359 *Bladzz. In gr.* 8*vo*. *De prijs is te zamen f.* 9: 10: —

Deze Reisbeschrijving in zes en vijftig brieven, de eerste geteekend *Wittenberg*, en de laatste *Frankfort aan de Main*, verdiende de eer der overzetting, welke zij verworven heeft; want zij behelst niet alleen veel wetenswaardigs, maar zij is ook onderhoudend geschreven, en bevat een aantal goede waarnemingen, en verstandige Aanmerkingen. De Schrijver geeft in elken brief aangenaame bewijzen van zijn geoefend verstand, verlichte denkwijze, ware beschaving, opgezamelde kundigheden en goed oordeel.

Niet in alles, zal men met hem instemmen, niet overal dezelfde wijze van zien volgen, niet in alles zoo geheel onpartijdig het oordeel vinden; maar men moet toch ook bedenken, dat dit niet te vorderen is, en boven alles, zich voorstellen, in welke jaren de Schrijver reisde en schreef, en welk een Landsman hij is, welke plaatsen door hem bezocht zijn, en waar hij zich het langst heeft opgehouden. Het eerste Deel, leidt ons door *Duitschland* en *Zwitzerland* naar *Italie* en het tweede, waarin drie Bijlagen voorkomen, (welke een voorval schetsen

op

Digitized by Google

op eene Donaureis, eene reis van *Martinach* in het *Waadland* naar het Dal van *Chamounij*, en bezoek van den *Montauvert* en de *Ijszee*, — en een bezoek van den *Vesuvius*, gedurende zijne uitbarsting in het jaar 1814,) van *Genua* naar *Turin*, en verder over de *Po*, den *Cenis*, de *Isere*, om van eerelijke Steden en plaatsen nu niet te gewagen, in *Frankrijk*, en vervolgens van *Lijon*, over *Macon*, *Chalons sur Saone*, *Autun*, *Avallon*, *Auxerre*, *Sens* en *Charenton*, te *Parijs* binnen; welke vermaarde en beruchte Hoofdstad, reeds tweemaal te voren door den Heer KIESEWETTER bezocht was. Te weten, de eerste reis, toen de Aardsdwingeland zich voor Keizer verklaard had, en als zoodanig de eerste wapenschouwing over de troepen, die te *Parijs* lagen, op het *Carousfel* hield, (1) de tweedemaal, toen de legers der beleedigde volken van *Europa*, na vele bloedige veldslagen, bezit van deze Stad hadden genomen, en nu, terwijl zij er andermaal gekomen waren, om regt en geregtigheid uit te oefenen, en te rug te nemen, wat hun door de Franschen ontroofd was.

Van den twee en dertigsten brief af, uit *Parijs* geteekend, is nu voortaan alles toegewijd aan deze groote wereldstad, en 't geen de Schrijver daar, of zich herinnerde of hoorde en zag, en in

(1) „ NAPOLEON reed, bij die gelegenheid, op eenen schimmel, die hem door den koning van *Spanje*, KAREL IV, was geschonken, en terwijl hij snel om den eenen vleugel boog, viel het paard met hem in den modder, en besspattede hem van boven tot onderen. Eenige Franschen beschouwden dit als een kwaad voorteeken. — „ *Neen*," zeide een andere; „ *Son cheval a de l' ambition; il s' est couronné ayant lui.*" BUONAPARTE was toen nog niet gekroond; dit geschiedde eerst twee maanden later, en een *cheval couronné* is een paard met eene kale knie." —

Digitized by Google

in verband bragt, met zijne denk- en redeneerwijze, en aan eene vergelijkende beschouwing van haar met de Engelsche groote Hoofd- en en Koopstad, door hem ook te voren bezocht. Daarmede is, eenige uitweidingen, bij voorkomende punten ingevlecht, uitgezonderd, bijna het geusche derde Deel gevuld. Door *Champagne*, over *Metz* en *Mentz* terug gereisd, schreef KIESEWETTER van *Frankfort aan den Main*, nog eenen korten brief, en keerde spoedig daar op naar *Berlijn* weder.

Bij al het aangename, onderhoudende en leerzame, zal echter elk Nederlander warm en met verontwaardiging vervuld worden, over de onbeschaamdheid van den *Pruis*, om de heerlijke overwinning van *Belle Alliance*, *alleen* aan de *Pruisen* en *Engelschen* toe te schrijven. De Vertaler heeft daarom ook met regt aangeteekend, aan het slot van den drie en dertigsten brief: „Dit is eene te *lompe onwaarheid*, dan dat een *Holländer* de moeite behoeft te nemen, om deselve te wederleggen."

Op het oordeel van den Heer KIESEWETTER, over sommige bekende personen en mannen van naam, is ook nog al wat af te dingen, zoo wel als op dat, over eenige daadzaken en omstandigheden, hier vrijmoedig geveld. Om niet broedvoerig te worden, zullen wij dit niet bewijzen, maar durven onze Lezeren verzekeren dat zij zich hunnen tijd niet beklagen zullen, dien zij aan de lectuur van deze drie boekdeelen besteden. 's Mans ontmoetingen, ervaringen, waarnemingen en beschrijvingen, van welke laatste eenige fraai genoemd mogen worden, aan de eigene beschouwing der Lezers zelve overlatende, en toch iets kenmerkende tot een proefje willende mededeelen, uit deze drie

drie hoofdleeren, is onze keuze op het volgende gevallen:

„ Dit, zijn mijne grondstellingen: zij doen mij in elke bestaande kerk- en geloofsleer den goddelijken oorsprong niet miskennen, en ik acht dezen zelfs in de smakeloosste nabootsingen der onbeschaafdheid of des bedrogs; zij leggen mij de verpligting op, om bij ieder mensch het regt te erkennen, van zich, overeenkomstig zijne godsdienstige overtuigingen, te vormen, gelijk ik wederkeerig dit heilige, menschelijke regt voor mij zelven van iedereen afeisch; zij maken mij bescheiden, om niet mijne godsdienstige overtuigingen voor onbetwistbaar zeker te houden. Uit deze grondstellingen blijkt ook het algemeene pligtgebod van *godsdienstige eendragt* (*verdraagzaamheid* is mij, gelijk reeds gezegd is, te weinig) der bijzondere menschen onder elkander, hetwelk ten stipste dient opgevolgd te worden en van dezen inhoud is: *hinder niemand in de uitoefening van zijne godsdienstige overtuigingen, in zooverre hij daardoor de regten van anderen niet schendt.*"

„ Maar welke zijn nu de voorschriften van gedragsregeling voor de regering van eenen staat? Dat het voor eene regering niet onverschillig kan zijn, of hare onderdanen godsdienstig zedelijk zijn dan niet, dewijl door deze godsdienstigheid zelve de bereiking der wezenlijke bedoelingen van den staat bevorderd wordt, zoo kan het ook niet onverschillig wezen, welke godsdienstsekten zich onder hare onderdanen verspreiden, maar zij moet den wensch koesteren, dat de verbreide godsdienstige leerstelsels zoo zuiver mogelijk, en zoo veel doenlijk van alle bijgeloof bevrijd mogen zijn; dat het wezenlijke van de godsvereering harer onderdanen in de vervulling der zedelijke

wetten, als geboden van God, beste, en dat deze godsvereering zich, zoo veel mogelijk is, van *afgodendienst* en *bloeten godsdienst* verwijdere. Zij zal derhalve ook alle wettige middelen moeten gebruiken, om afgodendienst en bijgeloof uit te roeijen. Doch hier moet men de voorwaarde, van de wettigheid der te gebruiken middelen niet over het hoofd zien. Op de regering berust de heilige verpligting, om elken harer onderdanen bij zijne mensch- en burgerregten te handhaven, en aan hem het vrije gebruik derzelve over te laten, in zoo verre de uit- en inwendige veiligheid en de uitwendige vrijheid van den staat en van deszelfs bijzondere burgers daarbij geen gevaar loopt. Gebiedt derhalve de eene of andere godsdienstleer uitwendige handelingen, waardoor de bovengenoemde veiligheid en vrijheid werkelijk bedreigd worden, of verbiedt zij handelingen, uit welker nalating een dergelijk gevaar ontspruit, dan heeft de regering niet alleen het regt, maar is zij zelfs verpligt, om deze godsdienstsekte uit haar land te verwijderen, indien de aanhangers derzelve niet verkiezen, van deze, voor den staat gevaarlijke, handelingen afstand te doen. Bewerkt echter eene godsdienstleer zulke uitwendige handelingen niet, dan mag ook de regering zich volstrekt niet gebiedend in dezelve mengen; slechts met twee zaken heeft zij zich, in dit opzigt, te bemoeijen: overeenkomstig de bestaande wetten te zorgen, dat door den openbaren eerdienst de inwendige rust en orde niet verstoord worden, en als zij zich overtuigd houdt, dat zekere godsdienstige leerstelsels verkeerd zijn, het te gedoogen, of zelfs aanleiding daartoe te geven, dat deze dwalingen ontdekt worden. Proselijtenmakerij door dwang is der regering geenszins geoorloofd; even

even zoo min als iemand van wege zijne geloofsleer te bestraffen, daar het geloof, gelijk wij reeds boven hebben opgemerkt, geene daad van vrije willekeur is; ook loopt de regering gevaar, van door het middel, hetwelk dezelve gebruiken wil, om eene, volgens hare meening (doch deze kan ook dwalen) betere godsdienstleer in te voeren, de ware godsdienstigheid der burgers den wortel af te steken, terwijl zij dezelve tot huichelaars in de belangrijkste zaak der menschen maakt, en de kiem van logen, die bron van alle ondeugden, hun, als het ware, inent. De regering kan slechts tegen elken burger zeggen: „ uwe godsdienstleer is uwe zaak: „ God alleen, die de harten kent, kan dezelve „ beproeven; veroorlooft u deze leer, alle „ burgerlijke pligten te vervullen, zoo hebt gij „ ook alle burgerregten; veroorlooft u dezelve „ dit niet, dan moet gij u uit onze maatschappij „ verwijderen."

„ Eene regering, die op eene andere wijze te werk gaat, handelt *onregtvaardig*, en, gelijk dit in verscheidene andere gevallen plaats vindt, *ook onverstandig*, indien men het onverstandig noemt, middelen te gebruiken tot een doel, waardoor men hetzelve niet bereiken kan." —

Wanneer zullen de *Spanjaarden*, *Italianen* en *Franschen* wijs worden? Als het monster der hierarchie geveld zal zijn. Mogt die tijd spoedig doorbreken!

Disputatio inauguralis, *de* Antiqui Juris principiis in excolenda Jurisprudentia Romana Constanter servatis, *quam* .... *pro gradu Doctoratus* ... *publ. et sol. examini submittit* CORN. ANNE DEN TEX, *die* XVII *Dec.* CIƆIƆCCCXVII.

Dissertatio Juridica inauguralis, *sistens* Doctrinam Jurisconsultorum Romanorum, de damno injuria dato, ad leges aequitatis exactum, *quam ... pro gradu Doctoratus ... publico et solemni examini submittit* J. OP DEN HOOFF, *die* XVIII *Decembris* CIƆIƆCCCXVII.

Dissertatio Oeconomico-Politico-Juridica inauguralis, de effectu Juris Dominii agrorum magis minusve circumscripti in populorum et patriam agriculturam, *quam .... pro gradu Doctoratus ... publ. et solemni examini submittit* G. VAN LEEUWEN, *die* XIX *Dec.* CIƆIƆCCCXVII. *Trajecti ad Rhenum*, *en Officinis*, O. J. van Paddenburg *et* J. van Schoonhoven, *Acad. typographorum.*

Deze aangenaame bewijzen voor den welbesteden Akademietijd, van drie jonge Regtsgeleerden aan Utrechts Hooge School, voegen wij hier zamen, om er met een woord van te gewagen. Den TEX *van Tilburg*, heeft loffelijk gehandeld, over de opmerkelijke zorgvuldigheid der *Romeinen*, in het vasthouden aan de beginselen van het oude voorvaderlijke regt, ook onder de toepeming der beschaving en de veranderingen van den staat, zoo dat zij de regtsgeleerdheid zelve tot eene aanmerkelijke volkomenheid hebben opgevoerd. Hij handelt 1.) over de standvastigheid der oude Volken, in het behouden der voorvaderlijke zeden en wetten in 't gemeen; 2.) bepaalt zich dan bijzonder bij de *Romeinen*, en treedt vervolgens nader ter zake; schrijvende over der Romeinen zorg, in het behouden van het oude regt, blijkbaar zelfs ook in de wijzigingen, verklaringen, schikkingen en veranderingen, welke de ver-

Digitized by Google

veranderde omstandigheden noodzakelijk schenen te maken. Van de geschiedenis en van de gemeenigenissen van anderen, is hier goed gebruik gemaakt, ook het tegen en voor overwogen, en de slotsom blijkt wel zeker te zijn, dat de Romeinsche Regtsgeleerden, Raden, Wetgevers en Vorsten, doorgaans veel voorzigtigheid gebruikt, groote schranderheid aan den dag gelegd, en alzoo hunne beschrevene wetten eenen grooten roem verzekerd hebben.

J. OP DEN HOOFF, van *Vianen*, heeft met overleg van zijne Meesters, tot zijn onderwerp gekozen: het bewoog, dat de leer der Romeinsche Regtsgeleerden, over de schade door onregtvaardigheid toegebragt, naar de wetten der billijkheid ingerigt was. Tot dit einde, heeft hij eerst kortelijk gehandeld, over onderscheidene bepalingen van de schade in 't gemeen, vervolgens over de Aquilische Wet, (van den tribunus AQUILIUS) waar van wij slechts het eerste en derde Hoofdstuk kennen, en over de schade, welke dezelve vervolgt en wil vergoed, of gestraft hebben, daar na over de Vraag, wat er moet zamenloopen, op dat iemand naar deze Wet kan (gehouden) geoordeeld, aangeklaagd worden, en eindelijk over de eischen of aanklagten zelve van de Aquiliaansche Wet. Met genoegen hebben wij opgemerkt, dat de Jonge Regtsgeleerde zich vooral op eene goede onderscheiding heeft toegelegd, en ook het Natuurregt, zoo wel als het Burgerlijke geraadpleegd heeft, waar door deze behandeling meer belangrijk geworden is. Hoe vele zeer ingewikkelde, en om te beslissen moeijelijke Vragen, zijn hier aangevoerd!

Na eene voorafrede, uit de Geschiedenis van ons Vaderland ontleend, en leidende op de noodzakelijkheid, om vooral den Landbouw te be-

Digitized by Google

bevorderen, en de nog ongebruikt liggende Heiden en Woestijnen, bijzonder in het Oostelijk gedeelte van ons Land te ontginnen, komt de Heer G. VAN LEEUWEN, van *Alkmaar*, op ééne reden, waarom men tot heden toe daarin zoo nalatig was, en geeft te kennen, dat dit hem bewogen heeft, om na te denken, over de *uitwerking* welke het *min of meerder beperkt regt van beheering en eigendom over de Landen gehad heeft, op de volken en den Vaderlandschen Landbouw.* Daar uit is dit Specimen geboren, 't welk deels als huishoudelijk, deels als geschied- en staatkundig, deels als regtsgeleerd kan beschouwd worden, en drie hoofdstukken heeft, waar van het eerste over den oorsprong en den voortgang van het regt van heerschappij, of eigendom handelt, het tweede aanwijst, wat zoo de oude als nieuwere Wetgevers der Volken hier over bepaald hebben, en het derde, alles tot ons Vaderland bepaalt, en handelt over 't geen in hetzelve in dezen reeds gedaan, en nog te doen overig is. Het regt van beheering of eigendoms beheering liever, wordt hier te regt opgegeven, *dat redelijk vermogen, den mensch van de natuur toegestaan, te zijn, om over eene zaak, welke hij zich wettig verkregen heeft, vrijelijk te beschikken, en daar uit alle immer mogelijk nut te trekken, met uitsluiting van anderen.* Deze geheele Dissertatie, en bijzonder het derde of laatste Hoofdstuk, is met ijver en Vaderlandsliefde bewerkt, en de Schrijver heeft getoond, dat hij met zedigheid de noodige vrijmoedigheid geleerd heeft te vereenigen. Over de wetten omtrent de *Jagt*, hebben wij hier niet gevonden, 't geen wij verwachtten. Bij de anders verontrustende gedachte, dat onkunde, vooroordeelen, zucht

tot

tot gemak, verkleefdheid aan het oude, baatzucht enz. het goede tegenwerken, en misschien de beste voorstagen in rook zouden doen verdwijnen, weet hij zich te troosten met het zeggen van MONTESQUIEU, hier tot slot geplaatst: „ *La raison a un empire naturel: elle a même un empire tijrannique* (in eenen goeden zin), *on lui résiste, mais cette résistance est son triomphe, encore un peu de tems, et on sera forcé de revenir à elle.*"

Wij willen geene vergelijkingen maken, maar verklaren, dat alle drie deze Jongelingen, hunnen dank, beleefdelijk aan hunne beroemde Meesters betuigd, en met deze proeven ons verblijd hebben; en wenschen hun hartelijk voorspoed en zegen toe, op dat zij op den wel begonnen weg voortwandelen, en tusschen het oude en nieuwe verstandig kiezende, schaden afkeeren, de regten hunner medeburgeren bevorderen, tot volmaking van het zoo gelukkig herboren Vaderland, in hunne kringen medewerken, en tot eer van hun geslacht, en tot heil van hunne plaats en landgenooten, verstrekken mogen.

Aventuurlijke en wonderbare VELDTOGT van eenen Jongen Kozakkenofficier. Naar het Hoogduitsch. Te Amsterdam, *bij* C. L. Schleijer, 1817. 140 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1: 16: —

Eene wel geschrevene, levendig gescherste en althans grootendeels verfierde geschiedenis, van twee deugdzame, elkander waarlijk beminnende jeugdige personen uit *Rusland*, MICHAEL en CATHINKA genaamd, die, na vele beproevingen,

Digitized by Google

gen, en doorgestane tegenkantingen, rampspoeden, en ook heidendaden, eindelijk gelukkig vereenigd worden, zoo dat zij de Bruiloft op het Vredesfeest vieren mogten. Men zou dus aan deze Roman den naam kunnen geven: *De eindelijke zegepraal, van de getrouwheid in de liefde.* Onze lieve schoonen zullen, hopen wij, zoo wel als onze eervolle jongelingen, de deugden roemen, welke zij hier aantreffen, maar toch ook bij deze lecture niet vergeten, het onderscheid op te merken, tusschen de denkbeeldige en wezenlijke wereld.

Geschied- en Aardrijkskundig LEESBOEK, bevattende eene korte beschrijving van de Provincien, die met de voormalige zeven vereenigde tot een Koningrijk gebragt, en onder het bestuur van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden gekomen zijn. In Zamenspraken. Te Amsterdam, *bij* J. R. Poster. 85 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 6 —

LEERBOEK der Koophandelkunst. Opgedragen aan de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen; *en uitgegeven door* DAIJ *en* WILLIAMS. *Te* Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme. 135 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 11 —

Belangrijke VERHALEN uit de Algemeene Geschiedenis. Een Leesboek voor Jonge Lieden van acht tot veertien jaren, ter bevordering van kennis en goede zeden. Eerste Stukje. Naar het Hoogduitsch. Nieuwe verbeterde Druk. Te Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme, 1817. 113 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 8 —

——————— *Tweede Stukje.* 105 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 8 —

Be-

Belangrijke ONDERWERPEN *uit de Natuurkijke Geschiedenis en Aardrijksbeschrijving, dienende tot een Leesboek voor Jonge Lieden, door* N. ANSELIJN, NZ. *Stadsschoolhouder te* Haarlem. *Met Platen. Eerste Stukje. Te* Amsterdam, *bij* Schalekamp *en* van de Grampel, 1817. 78 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f — 7 —*

Nº. 1. Is met een nuttig oogmerk tot een Leesboek voor Kinderen opgesteld, maar had wel naauwkeuriger dienen te zijn, zoo in de verhalen, als ook in de spelling.

De Heeren DAIJ en WILLIAMS, hebben voor Nº. 2. BUSCH's *Darstellung der Handlung*, eenigzins gewijzigd, ten grondslag aangenomen, en met dankbaarheid ook gebruik gemaakt, van de medegedeelde aanmerkingen der Commissie, door Hoofdbestuurders der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, aan welke dit boekje is opgedragen, benoemd geweest, ter beoordeeling van hetzelve.

Dit boekdeeltje is, zonder twijfel, eene zeer nuttige handleiding, welke alle aanprijzing verdient. Voor Jonge Lieden vooral, die tot den Handel opgeleid worden, kan de opmerkzame lezing veel voordeel aanbrengen. Er is ook in belangrijke zaken aangewezen, wie men verder raad kan plegen. De bladwijzer achter aan, dient zeer tot gemak van den gebruiker, voor de moeite, welke de genoemde Heeren aan dit werkje besteed hebben, verdienen zij veler dank.

De verhalen, in de beide Stukjes van Nº. 3, zijn niet kwaad, en hebben eene goede strekking. Men kan ze den Kinderen, gerust, in handen geven. Het is, vooral in het eerste Stuk-

Stukje, een allerlei, uit kleine verhalen bestaande en besloten met eenvoudige versjes.

Het tweede vangt met JOHANNES HUS aan, en eindigt met een vrij lang verhaal over MAHOMED. Wanneer de Kinderen evenwel berekend zijn, om de verhalen, in dit Stukje voorkomende, wel te lezen, oordeelen wij het veel nuttiger, hun een leesboek te geven, waar in zij een aaneengeschakeld verhaal — de geschiedenis zelve, — erlangen.

N°. 4. De nuttig werkzame ANSLIJN, die zich door menig goed Kinderboekje voordeelig heeft doen kennen, wenschte voor Jonge Lieden, *die niet geheel onkundig zijn in de Natuurlijke Geschiedenis en Aardrijkskunde*, van tijd tot tijd, een belangrijk en onderhoudend Leerboek te leveren, dat in meer dan een opzigt geschikt is, om hunne verkregene kennis te verrijken; en heeft daartoe, met dit Stukje, een aanvang gemaakt, met het voornemen, om dit te vervolgen, om de drie maanden zulk een Stukje te leveren, en vier zulke Stukjes een Deel te doen uitmaken.

In dit eerste zijn vier Afdeelingen, behelzende een gesprek over het plantenrijk, — het rundvee — het nut der roofdieren, en schets van eenige der meest begunstigd schijnende Landen onzes Aardbols. Het levert eene aangename en leerzame lectuur op. Enkele aanmerkingen, die ons voorkwamen, vermeenen wij hier te moeten mededeelen. De waarneming, dat en hoe het *Dierenrijk* wederkeerig nuttig is voor het *Plantenrijk* is, uit het oog verloren. Men denke maar aan de *bemesting*. Over het mos is verzuimd op te merken, dat het voor de boomen schadelijk is, en daarom even als het onkruid moet worden weggenomen,

Digitized by Google

men, en tevens hoe veel gedierte door het mos beveiliging ontvangt. Dat de pens van runderen wel gekookt zijnde, zwaar om te verteren is, bevestigt de ondervinding niet. Ook leeren de Geneesheeren niet, dat de duiven voor zwakke magen passen. Bij eenen herdruk zou de Schrijver hierop nog eens kunnen nadenken. Wij wenschen de voortzetting van dit werkje, en dan een nuttig gebruik.

Nieuwe en niet verdichte VERHALEN voor de Jeugd. Naar den derden Hoogduitschen Druk vrij gevolgd. Te Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme, 1817. 154 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 7 —

Wij hebben met genoegen bevonden, dat Vertaler en Uitgever, een nuttig Leerboekje te meer, met dit werkje, voor Kinderen van acht tot twaalf jaren, in onze taal het licht hebben doen zien, en keuren dus het voornemen goed, om hierop nog een of twee Stukjes te laten volgen. Op bladz. 153, leze men, onder aan, voor het achttiende, *het twintigste.*

LOUIZE aan ELIZE, of Zusterlijke Raad aan Meisjes en Vrouwen. Naar het Hoogduitsch. Te Groningen, *bij* J. Römelingh, 1817. 115 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 14 —

Een regt nuttig en bevallig boekje, voor de beminnelijke sekse, 't welk wij ten sterksten voor de Jonge Dames aanprijzen. Jammer dat het niet wat duidelijker gedrukt is. Dit schrik-

Digitized by Google

ke echter niemand haror af, om er, in de schoone kunst van regt beminnelijk te zijn, en tot een zegen voor de Huishouding en de zamenleving te verstrekken, meer en meer door geoefend te worden.

WILLEM *bij zijne Huisdieren, of korte Natuurlijke Historie derzelve voor Kinderen. Vrij gevolgd naar 't Hoogduitsch. Met gekleurde Platen. Te* Haarlem, *bij* A. Loosjes Pz., 1817. 148 *Bladzz. In kl.* 8vo. *De prijs is f* 1 : 8 : —

Kleine Kinderen, ontvangen hier eenig voor hunne vatbaarheid berekend onderrigt, omtrent de meest bekende huisdieren en vogelen, volgens THEODORS *Naturgeschichte der Hausthiere mit hinsicht ihrer benutzung in der Oekonomie und Technologie zur belehrenden unterhaltung für Kinder.* — De plaatjes zijn alles behalven fraai.

Iets over het onderwijs in de nieuwe Munten, Maten en Gewigten, het welk volgens de Wet van Z. M. van den 31 *Augustus* 1816, *met den* 1 *Jan.* 1817, *op al de Scholen in dit Rijk, moet worden ingevoerd, door* J. VAN WIJK, ROLLANDSZOON. *Te* Gorinchem, *bij* J. van der Wal, 1816. 20 *Bladzz. In kl.* 8vo. *De prijs is f* — 4 —

Een nuttig iets ter voorbereiding in de genoemde wetenschap, 't welk den kenner kennen doet.

Nieuw

Digitized by Google

Nieuw Rekenboek voor de Scholen, geschikt om de Kinderen in het nieuw aangenomen Stelsel, van Maten, Gewigten en Munten te onderwijzen. Te Zalt-Bommel, *bij* J. Noman, 1817. 91 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 6 —

Kort Onderrigt in het nieuw Nederlandsche tientallige Stelsel van Maten, Gewigten en Munten, als ook in de op hetzelve toegepaste Decimaal- of Tiendeelige Rekening. Door J. P. Bourjé. *Te* Middelburg, *bij* S. van Benthem, 1817. 91 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 19 —

Dezelfde aanleiding, als van het onmiddelijk voorgaande, is de oorzaak, dat wij deze beide nuttige werkjes kunnen aankondigen, en ten gebruike aanbevelen. Beide, hopen wij, zullen ze ter bevordering medewerken, van den in ons oog zeer schoonen en weldadigen maatregel, waar toe 's Konings wijsheid in het Hoogstderzelver vereerend bekend besluit, Neêrlands Ingezetenen verpligt. Wij onthouden ons opzettelijk van vergelijkingen, en dat te eerder, daar beide deze boekjes tot het voorgestelde einde, zeer wel dienen kunnen. De woorden zijn in beide goed verklaard, de redenen wel opgegeven, en de bewerking en uitrekeningen duidelijk gemaakt.

Wij wenschen dat vooral ook de bejaarde Meesters, met de nieuwere en veel beter methode, ook in het cijferen, nog niet genoeg bekend, dezelve zich eerst zelve eigen maken, en daarna volgens dezelve ook de lieve Jeugd onderwijzen zullen. Op het School-onderwijs komt het in deze ook vooral aan; zouden dus

Digitized by Google

de brave Nederlandsche Onderwijzers, niet al het hunne willen aanwenden, tot bevordering van 's Konings heilzame bedoelingen, en het algemeen nut? Wij bevelen voor de Onderwijzers vooral aan, om zich beide deze boekjes aan te schaffen, ten einde ze beide te lezen en te vergelijken. Bijzonder lezens en herlezenswaardig is voor hen de naauwkeurige inleiding van den Heer BOURJÉ, welke niet alleen de geschiedenis behelst, of den oorsprong van het eenvoudig schoon *Metriek Stelsel* kennen doet, maar ook zoodanig voor hetzelve moet innemen, dat men zich schamen zal, wanneer men er zich immer ongunstig over mogt hebben uitgelaten.

Daar men het nieuw Maten- en Gewigten-Stelsel en gebruik, benevens deszelfs tientallige verdeeling, niet kan leeren kennen, zonder alvorens de fraaije *decimaal-* of *tiendeelige rekening*, grondig te verstaan, hebben beide de Schrijvers zich met regt beijverd, om dezelve in deze boekjes volkomen te onderwijzen. Beiden bewijzen, hoe de manier van rekenen met tiendeelige getallen ingerigt wordt, en loopen dus de *additie* of zamentelling der *decimaal* getallen, derzelver *aftrekking*, *vermenigvuldiging*, en *deeling*, door; zoo dat iemand, die zich daar in behoorlijk geoefend heeft, gemakkelijk in staat is, om ook den zoogenaamden regel van drieën of van *proportie*, als ook de meeste andere rekenkundige bewerkingen, in decimalen uit te werken, en die op allerlei gevallen van het gemeene leven te kunnen toepassen. Men zal dan, eindelijk, de verwonderlijke eenvoudigheid en naauwkeurigheid, benevens de doorgaans groote kortheid en gemakkelijkheid, van deze betere en, gelijk wij hopen,

spoe-

spoedig algemeen aangenomene wijze van rekenen, niet meer kunnen betwijfelen.

Het tweede Hoofdstuk behandelt, in beide deze boekjes, de *Lengtemaat*, *Vlakte- en Landmaat*, *ligchamelijke* of *inhoudsmaat*, de *Hollematen*, voor drooge- en natte Waren, de *Gewigten*, de *Goud- en Zilver-keur*, — de munten. De toepassing van de decimaal-rekening, op het nieuwe Maten- en Gewigten-Stelsel, is, zoo min als de herleiding der nieuwe Maten en Gewigten in oude, en omgekeerd, door beide de Schrijvers vergeten; iets, 't geen bij den overgang van het oude- tot het nieuwe Stelsel, van groot aanbelang is.

Ter verdere aanprijzing, en om alzoo ook tevens in ons Maandwerk, dit wezenlijk goede eenigzins te bevorderen, geven wij ons gaarne de moeite, het volgende uit het welgeschrevene van den Heer BOURJÉ over te nemen; geenszins twijfelende, of wij zullen daar door onzen Lezeren, althans geenen ondienst bewijzen. Men zegt wel eens: (en zou daar door dus de bepaalde gemakkelijke invoering van het nieuwe Stelsel waarlijk wel moeijelijker maken) —

Men zegt, namelijk: „ zulk eene gelijkvormigheid, juistheid en gemakkelijgheid in de maten en gewigten, als wij nu gezien en geleerd hebben, waardoor ook de onkundigste mensch alles begrijpen en nagaan kan, is, op zich zelve, wel uitnemend fraai, maar, het is nadeelig voor den handel en Negotie, het zal veele lieden hunne winst, sommige markten hunne voordeelen doen derven! "

„ Waarlijk, deeze bedenkingen schijnen van vrij wat gewigt. — De koophandel is en blijft toch de groote, de hart-ader van onzen vaderlandschen voorspoed. — Alles wat denzel-

Digitized by Google

van: maar eenigzins benadeelen, maar eenigzins hinderlijk wezen kan, moet en behoort dus alterzorgvuldigst vermijd te worden. Zien wij wat er van is."

„Uit de ongelijkheid en gebrekkigheid van maten en gewigten; en uit de moeijelijkheid en verwarringen, welke daar in plaats hebben, kan de koophandel, als zoodanig, geenszins voordeel trekken; integendeel, hij moet er belemmering en schade door ondervinden. — Dit is toch vrij duidelijk." —

„Welke zijn dan die voordeelen, die winsten, welke men vreest nu te zullen verliezen? waar uit vloeijen zij voort?" —

„Niet uit valsche maten en gewigten! — Wie toch is zoo geweetenloos, om zich aan dezen snooden gruwel schuldig te maken? Ook is hij, bij het nieuwe stelsel, even mogelijk als bij alle anderen. Niet uit den buitenlandschen handel. — Vreemde koopliedden zullen de bij ons in gebruik zijnde maten en gewigten, en derzelver betrekkingen, even goed kennen, als onze koopliedden de hunne: ook zullen zij wel altoos de waren, die zij om toezenden, in de maten en gewigten van hun eigen land berekenen." —

„Er schiet dan niets overig, dan binnenlandsche handel, de markten, negotie en neringen. — Maar als hier de kooper en verkooper beiden even kundig zijn, dan kennen beiden de maten en gewigten, welke daar gebruikt worden; dan weten beiden, hoe men daarmede pleegt te handelen, en hoe men die berekenen moet: en dan kan ook hier, uit die ongelijkheid en duisterheid, geen bijzonder voordeel of winst voor den verkooper ontstaan, ten zij, dat de kooper zich opzetteijk, en tegen beter weten aan, laat misleiden, of dat hij er stil-

zwij-

Digitized by Google

zuiligend in bernet, omdat hes, wegens oude gewoonten of plaatselijke keuren en wetten, niet anders wezen kan." —

„ Misleiding derhalven, wij willen niet eens van bedrog spreken, deze misleiding niet eens voorbedachtelijk noemen: wij willen zelfs toe staan, dat zij uit de gebrekkige inrigtingen van zelve voortvloeit. — Maar nog eens, misleiding van de onkundige menigte, welke gelooft of in den waan gebragt wordt, van op de markt van deze of van geene stad, of bij dezen of dien winkelier, voor eenen gelijken of minderen *prijs*, ook eene gelijke hoeveelheid koopwaren te verkrijgen. Voordeelen dus, getrokken uit de onkunde of onwetenheid van anderen, dit is dan de ware, de eenige oorsprong van die winsten. — Maar, zijn zij ook billijk en regevaardig? Kan en mag men zulke voordeelen in eene wel geordende Christenmaatschappij gedogen? Waartoe zijn er maten en gewigten in de zamenleving? Waarom laten de Regeringen die alten zoo zorgvuldig onderzoeken, derzelver deugdelijkheid door hunnen stempel of ijk bevestigen, en waarom laten zij dit onderzoek jaarlijks herhalen? — Waartoe anders, dan om de integriteit van den koophandel te verzekeren; om te waken tegen alle valschheid, misleidingen en bedriegerijen; en om dus aan ieder juist zoo veel te doen geven, als hem toekomt." —

„ Voorwaar heilzame bedoelingen! — Maar dan ook behooren maten en gewigten zoodanig ingerigt te zijn, dat zij, wel verre van die weldadige oogmerken tegen te werken of te verijdelen, dezelve nog meer bevorderen, nog zekerder en doeltreffender maken: zoodanig ingerigt, dat er geene dubbelzinnigheid in kan plaats hebben; dat bij derzelver gebruik niets af-

afhangt van het meerdere of mindere doorzigt; of van de geslepenheid van kooper of verkooper: en dat alzoo de allerdomste mensch even zeker kan zijn, als de allerslimste en meest doortrapte, van er niet in misleid te worden! — Zie daar de ware vereischten van goede maten en gewigten. Zij werden bij onze oude stelsels ganschelijk gemist: zij worden in het *nieuwe* stelsel, in den hoogsten graad gevonden: en niet het voordeel of de winst van eenige weinigen, maar het nut van 't algemeen, moet steeds het hoogste doelwit zijn." —

„ Dat de koopman en winkelier eene eerlijke winst hebben, dit is de billijkheid zelve, dit zal hun door niemand misgund worden. Hunne winst moge, door het nieuwe stelsel, eenigzins meer in het oog vallen dan voorheen; wat zwarigheid: zij zal toch nooit zoo merkbaar worden, als de winst van eenen commissionaris, die zijn provisie, of van een Makelaar die zijn courtagie bij percenten berekent; of als de winst der advocaten, prakticijns en kupstenaars of der ambachtslieden en der daglooners, die ze volgens eene gewone bepaling berekenen. Ook zullen de ware geheimen van den handel en der negotie, wel even zoo goed als voorheen verborgen blijven. Ja, wel verre dat de handel of de neeringen door het nieuwe stelsel schade zouden lijden; kunnen zij, integendeel, er niet dan wezenlijke voordeelen uit trekken. Behalven de uitnemende zekerheid, gemakkelijkheid en eenvoudigheid, die hetzelve in alle zaken brengt, zoo zullen ook de kwade praktijken en bedriegerijen daar door moeijelijker en zeldzamer, de goede trouw integendeel meer en meer bevestigd worden. De brave en eerlijke koopman of winkelier, die een afschrik had om zijne winsten uit bedrog of uit misleiding

ding van zijne onkundige medemenschen te ontleenen, zal zoo ligt niet meer door anderen, wier geweten niet zoo nauw dacht, onderkropen, en dus in zijn eerlijk vertier benadeeld worden. Kortom, waar de meeste braafheid, opregtheid en eerlijkheid heerscht, daar zal, al het overige gelijk gesteld zijnde, het meeste vertier en dus ook de beste winst naar toe vloeijen, en alzoo zal de eerwaardige koophandel al meer en meer gezuiverd worden, van die lage en verachtelijke middelen van misleiding en bedrog, welke haar zoo lang onteerd hebben."

Een goed debiet hebbe spoedig ten gevolge, dat het mogelijk worde, om het Stukje van BOURJÉ voor vijf Stuivers, of minder, verkrijgbaar te maken, voor de Schoolonderwijzers en de Kinderen!

Korte Handleiding voor Mingeoefende (n) in de Rekenkonst, om gemakkelijk de waarde der Koopmanschappen te vinden, welke naar de nog gebruikt wordende oude Maten en Gewigten zijn ingekocht, maar bij de verwacht wordende invoering der nieuwe Maten en Gewigten zullen moeten worden verkocht. Door LOUIS DE KOFF, Landswijnroeijer. *Te* Utrecht, *bij* J. G. van Terveen, 1817. 8 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 3 —

Offchoon Jongeren, door hunne Schriften, deze uitgave overtollig gemaakt hebben, prijsen wij toch zeer het goede oogmerk van den man, van reeds 78 jaren, die waarlijk velen beschaamd maakt, welke in 't best van hun leven verkeeren, maar zich door oudwijffsche vooroordeelen en uit zucht tot gemak, tegen al wat anders luidt en nieuw heet, hoe goed het ook zijn moge, alleen omdat zij het niet in de jeugd geleerd hebben, en tegen de moeite op zien, verachtelijk verzetten.

Digitized by Google

PANORAMA der Staatsomwentelingen, van de Schepping der Wereld tot aan den huidigen dag. Een Schoolboekje en Bijdrage tot de Leesboeken der Algemeene Geschiedenis. Door J. OLIVIER SCHILPEROORT. *Te* Leeuwarden, *bij* J. W. Brouwer, 1817. 53 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f — 4 —*

Het oogmerk van dit algemeen overzigt der menschelijke woelingen, op dit tranendal (zoo heeft de Heer SCHILPEROORT zich uitgedrukt) is: om der lieve Vaderlandsche Jeugd, een' eersten leidstaf aan te bieden, ten einde daarop een meer uitgebreid tafereel, dat reeds ten deele afgewerkt is, te laten volgen. Achter aan zijn eenige vragen gedrukt, op dat de Leerlingen dezelve schriftelijk, uit dit Leesboekje, beantwoorden mogen.

Het boekje is niet kwalijk geschreven, en kan, wel gebruikt wordende, wezenlijk nuttig zijn.

Op de spelling had de Schrijver echter meer naauwkeurig moeten zijn. De aanmerking omtrent de Christenen, had op bl. 12. anders behooren gesteld te zijn. Het geschrevene nopens HANNIBAL, op bl. 30, schijnt ons de geschiedenis een weinig anders te doen kennen.

Meer kunnen wij hier nu niet aanstippen.

VERBETERING.

Door eene verwarring met *Harderwijk*, welker *Athenæum*, bij Koninklijk Besluit van den 13 Januarij 1818. N°. 100, gesupprimeerd werd, is, in de beoordeeling van den *Almanak voor Reizigers*, voorkomende in de Boekzaal voor December 1818. bladz. 747, abusivelijk *Deventer* genoemd.

MEN-

Digitized by Google

MENGELWERK.

W. VAN DEN HEUPEL, Rustend *Predikant*.

Gedachten over *Matth.* VII: 1. *Oordeelt niet, op dat gij niet geoordeeld worde.*

In de voortreffelijke Bergrede van JEZUS, welke MATTHEUS Hoofd. V, VI en VII, in zijn Evangelie heeft aangeteekend, doet hij ons zien; hoe JEZUS in het zesde Hoofdstuk, om alle misbruiken in de edelste pligten tegen te gaan, leert, hoe men verpligt is aalmoesen te geven, hoe te bidden en te vasten, *vs.* 1—18., en dan, dat men geene aardsche schatten, maar Hemelsche op deze aarde vergaderen moet, *vs.* 19—33. In ons Hoofddeel spreekt JEZUS van *vs.* 1—6. van het gedrag, het welk er moet plaats hebben, tusschen menschen en menschen, die hier op deze aarde te zamenleven, of onderling verkeeren, en hieromtrent zegt Hij eerst *vs.* 1, *Oordeelt niet op dat gij niet geoordeeld worde*; — woorden waar bij wij ons bijzonder bepalen.

Zegt JEZUS: *oordeelt niet.* Hij kan hier door niet bedoelen, het regt gebruik van dit voortreffelijk geschenk, het welk ons de hoogste Goedheid, boven vele redelooze wezens vergund heeft, dat voortreffelijk geschenk, waar door men onze zaken met wijsheid en omzigtigheid beoordeelen kan. Ouders, Voogden, Regters, en een ieder in het bijzonder, moeten immers over zich zelve, hunne aangelegenheden, en over hen, daar zij overgesteld zijn, van dit edel ver-

Digitized by Google

vermogen een regt gebruik maken, zij zijn er op het duurste toe verpligt.

Wat is dan de meening van den Zaligmaker? Hij bedoelt alleen verkeerde beoordeelingen, beoordeelingen over het karakter, bestaan en de gedragingen van onzen medemensch, met welke wij verkeeren, of die wij ontmoeten, hij bedoelt alleen beoordeelingen uit onkunde, vooroordeel, uit haat, nijd, uit boosheid, enz.

Wanneer wij onze aandacht vestigen, op het gedrag van vele Joden in den tijd, toen JEZUS op deze aarde, in den staat zijner vernedering, verkeerd heeft, dan zijn wij dadelijk overtuigd van de gepastheid van dit voorschrift. Immers van JOANNES DEN DOOPER, zeiden de Joden: *Hij heeft den Duivel*; van JEZUS: *Hij is een vraat en wijnzuiper*, *Matth.* XI: 18, 19, een blindgeborenen, banden de Joden uit hunne gemeenschap, en zeiden: *Gij zijt geheel in zonden geboren*, *Joh.* IX: 34. van hen die JEZUS navolgden, zeiden zij: *die schaar welke de wet niet weet, is vervloekt*, *Joh.* VII: 48, 49. Een Farizeër zeide zelfs in zijn gebed tot God: *ik dank u, dat ik niet ben gelijk andere menschen, of ook gelijk deze tollenaar*, ja zeer vele andere voorbeelden hier van, kunnen hier nog worden bijgebragt.

Ja, zoo oordeelden destijds de Joden, over hunne medemenschen. Hoe allergewigtigst was dan de uitmuntende les van JEZUS niet in dien tijd, als Hij zegt, *oordeelt niet*. Ik zeg in dien tijd, maar als wij de zamenleving in volgende tijden, en bijzonder in onzen tijd regt beschouwen; helaas! van welk een groot belang, is dan ook dit voorschrift voor ons niet! Dan ik zal mij hier over niet verder uitlaten. Ach! was deze les van JEZUS, ons altoos maar levendig voor den geest.

Doch

Digitized by Google

Doch wij moeten hier vooral nog doen opmerken, dat JEZUS hier bijzonder het uitspreken van dit oordeelen of veroordeelen, in tegenwoordigheid van onzen medemenschen, of buiten dezelve, tegen anderen voornamenlijk bedoeld hebbe. Het is zoo, het beoordeelen of veroordeelen van hen, in onze harten, is kwaad, verkeerd, zondig; doch een kwaad ons zoo eigen, zoo algemeen, en dat dikwerf in ons zoo onverwacht, zoo schielijk werkt, dat zelfs de beste Christenen, die waarlijk een afkeer van dit kwaad hebben, zich daar aan gedurig schuldig maken. Ja, dit zeg ik is in de daad verkeerd, zondig; en het is en blijft daarom hunne pligt, daar gedurig tegen te waken; maar met dit al, wanneer zij dit door hunne lippen niet uiten, dan zal het in de zamenleving geene treurige gevolgen hebben. Doch spreken zij hunne oordeelen of veroordeelingen tegen iemand, of van hem tegen anderen uit, dan maken zij zich bijzonder schuldig, aan het verbod van JEZUS, en zijn de oorzaak van vele kwaden, in onze zamenleving, en deze zijn het, welke JEZUS hier voornamenlijk tegengaat; doch hier van aanstonds nader.

Het voornaamste, waarom ik deze woorden: *oordeelt niet, op dat gij niet geoordeeld wordt*, heb opgehelderd, is het tweede gedeelte van dit vers, *op dat gij niet geoordeeld wordt.*

Vele Uitleggers, althans zoo velen ik er gelezen heb, zelfs Uitleggers van onzen tijd, meenen, dat JEZUS door deze woorden wil zeggen: oordeelt niet, op dat gij door God niet geoordeeld of gevonnisd wordt. Doch hoe zeer dit gevoelen ook zoo algemeen is aangenomen, twijfel ik zeer, of dit wel de ware meening van JEZUS geweest is. Immers nog bij *Matth. vs.* 1—6, nog bij LUKAS, Hoofd. VI. 37, daar

wij

wij dezelfde woorden vinden, wordt van den Hoogen God niet gesproken; maar onzes inziens alleen van gedragingen tusschen menschen en menschen, gelijk ik, toen ik sprak over den zamenhang, hier boven gezegd heb. — En vooronderstellen wij voor een oogenblik, dat JEZUS bedoeld had, dan zult gij ook door God geoordeeld worden, dan moesten de woorden van het tweede vers, ook noodzakelijk denzelfden zin hebben: want met welk oordeel gij oordeelt, zult gij ook van God geoordeeld worden, en met welke maat gij meet, zult gij ook van God gemeten worden; ja wat meer is, dan moeten de woorden *Luc.* VI: 37. ook noodwendig denzelfden zin hebben; oordeelt niet op dat gij door God niet geoordeeld werdt, verdoemt uwen medemensch niet, en gij zult door God niet verdoemd worden, — laat uwen medemensch los, en dan zult gij ook door God losgelaten worden. Indien wij alle deze gezegden van JEZUS, in dien zin moeten opvatten, hoe zal men dan denken over Gods volk, dat JEZUS door het geloof, tot hunnen Zaligmaker heeft aangenomen, en dat zich, na dat zij JEZUS als hunnen Zaligmaker geloovig erkend hebben, zich echter, en meer dan eens, aan dat verkeerd oordeelen of veroordeelen hebben schuldig gemaakt; want deze zijn immers geregtvaardigd, en dan is er voor hen geene verdoemenis meer? Hoe zal men dan denken over anderen, die buiten CHRISTUS zijn, waar onder er velen zullen gevonden worden, die nimmer hunnen medemensch uit boosheid, haat of nijd zullen veroordeeld hebben, maar die echter aan vele andere misdaden schuldig zijn. Zullen dan deze door den Hoogen God niet geoordeeld of gevonnisd worden? Doch laat ik zwijgen, van zeer vele andere ongerijmd-

rijmdheden, welke uit deze meening voortvloeijen.

Het een en ander overwegende, komt het mij allerdeijkst voor, dat jezus in dit vers wil zeggen: beoordeelt geene andere menschen, op dat zij u ook niet beoordeelen; en volgens LUKAS, verdoemd geene andere menschen, op dat zij u ook niet verdoemen. En hoe schoon staat dit dan niet in verband met het tweede vers: want met welk oordeel gij anderen oordeelt, zullen die gij beoordeeld u weder beoordeelen, en met welke maat gij hen meet, met dezelfde maat zullen zij u weder meten; ja hoe gepast volgt dan in dien zin, het geen wij vervolgens bij *Matth.* lezen, *vs.* 3, 4, 5 en 6.

Om dan, volgens mijne meening, het voorschrift of bevel van jezus regt te beschouwen, moeten wij het oog vestigen, op de diep verdorvene en boose geslaldheid van het menschelijk hart. Immers wat is er pligtmatiger en nuttiger, wanneer deze of gene van onze medemenschen, ons door woorden in onze tegenwoordigheid, of buiten dezelve tegen anderen veroordeelen, en wanneer wij dit hooren; wat is er pligtmatiger, dan op zulke tijden, op ons eigen bestaan en gedrag naauwkeurig acht te geven, of wij niet waarlijk schuldig zijn, aan het geen waar over wij door anderen veroordeeld worden? Maar door onze al te groote eigenliefde, zijn wij doorgaans te blind, om onze verkeerdheden regt te kennen, terwijl anderen deze beter in ons zien, dan wij zelve. — Maar neen, wanneer wij door onze medemenschen geoordeeld worden, dan worden wij doorgaans zeer aangedaan, en ons boos hart is aanstonds vol ongenoegen, driftig en geneigd om den hoon ons aangedaan, het zij wezenlijk of ingebeeld, onzen medemensch dadelijk be-

taald

taald te zetten, of om in het vervolg eene gelegenheid te zoeken, en daar naar te verlangen, om hen ook eens boosaardig te smaden, te beledigen, en hier tegen is het voorschrift van JEZUS ingerigt.

Laat ik hier, ten slotte, alleen nog twee aanmerkingen bijvoegen.

De eerste is: hoe wijs, hoe menschlievend, de dierbare Zaligmaker in dit belangrijk voorschrift: *oordeelt niet, op dat gij niet geoordeeld wordt*, voor de gansche maatschappelijke zamenleving zorgt! Want daar uit de voorgestelde beoordeelingen of veroordeelingen, welke men doorgaans onder menschen ziet plaats hebben, aanhoudend haat, nijd en boosheid voortvloeijen, ja er zelfs dikwerf vechterijen, doodslagen en wat niet al uit voortkomen, met een woord alles, dat strekken kan tot verbittering van het hart, tot verderf der zamenleving; *wie gevoelt* dan niet de liefdezorg van JEZUS, voor het welzijn van het menschdom?

De tweede is: zegt JEZUS tot zijne kinderen, dat is tot ware Christenen, die zijne leer en voorbeeld pogen in acht te nemen, *oordeelt niet*; dan zegt hij, gij moet over de daden of gedragingen van uwe medemenschen niet oordeelen, gij moogt dit niet doen, gij kunt dit ook niet doen; want gij ziet het hart van uwe medemenschen niet, gij kent de verzoekingen, waar in zij zich bevinden, geheel niet, gij kent de gronden van hun gedrag, noch hunne oogmerken niet enz. Rijst dan zulk een oordeel omtrent uwe medemenschen, meer in u op; onderdrukt het, spreek het nooit uit, beschouwt hen van eene andere zeide, ga hen met een goed voorbeeld voor, en bedenkt ook, ik ben verpligt mijne naasten lief te hebben, als mij zelven, en aan het geen JEZUS zegt, *vers* 12,

in

Digitized by Google

in dit Hoofddeel: *Alle* [*dingen*] *dan die gij wilt dat u de menschen zouden doen, doet gij hen ook alzoo: want dat is de Wet en de Profeten.* En wordt gij van uwe medemenschen geoordeeld, en vindt gij dit oordeel verkeerd, onwaarachtig, onbillijk, wederlegt het, indien gij het gepast oordeelt, door bondige redenen, even als JEZUS dikwerf gedaan heeft; of zijt gij overtuigd, dat dit nutteloos zoude zijn, zwijgt dan, gelijk JEZUS in zulke gevallen ook gezwegen heeft.

IETS OVER DON CARLOS.

Uit de histoire Critique de l'Inquisition d'Espagne, par J. A. DE LORENTE, T. 3. (1).

De meeste Geschiedschrijvers verzekeren, dat FILIPPUS II, Koning van *Spanje*, zijnen eenigen Zoon Don CARLOS VAN OOSTENRIJK, Prins van *Asturien*, aan de Inquisitie overgeleverd heeft, en dat hij daar door veroordeeld is. Maar ik kan verzekeren, dat ik, na alle mogelijk onderzoek, zoo in de Archiven der Inquisitie als elders, bevonden heb, dat er nooit procedures tegen Don CARLOS, bij dat Geregtshof, hebben plaats gehad, noch een vonnis tegen hem daar geveld is; en dat deze vrij algemeene dwaling ont-

(1) In de Boekzaal voor Junij 1812. bl. 612. vindt men belangrijke bijdragen, tot de geschiedenis van Don CARLOS. Verscheidene dingen, daar gemeld, zijn dus in het tegenwoordig verhaal uitgelaten. Dan, daar hetgeen LORENTE, oud Secretaris der Inquisitie, die zoo vele belangrijke Stukken kon inzien, van Don CARLOS meldt, allezins merkwaardig is, zal dit uittrekſel, uit zijn berigt, mogelijk den Lezer niet onaangenaam zijn.

Digitized by Google

oorstaan is, om dat de Cardinaal DIEGO' DE SPINOSA, Gunsteling des Konings en toen Inquisiteur Generaal, Voorzitter was van den Staatsraad, die over dien Prins oordeelde.

Zoo ooit een Vader regt had, onverbiddelijk te zijn, dan was het FILIPS, en ik ben verzekerd, dat de dood van dit Monster een zegen voor *Spanje* was. Ik zal mij niet ophouden, met die Schrijvers te wederleggen, die dezen Prins beschrijven, als een persoon van een zeer beminlijk karakter, — die hem hoedanigheden leenen, welke hij nooit bezeten heeft, en van die ondeugden zwijgen, welke hem eigen waren; die van eene liefdesintrigue met zijne Schoonmoeder spreken, welke nooit bestaan heeft, daar op de deugd der Koningin, niets was aan te merken, en die niet aan vergif gestorven is, gelijk men zegt, maar naar den gewonen loop der natuur.

FILIPPUS II, was geveinsd, onmenschelijk, in koelen bloede wreed, en zeer goed in staat, om zijne Gemalin te dooden, zoo er slechts een schijn van misdrijf geweest ware; maar die heeft nooit bestaan, de Koningin ISABELLE heeft hiertoe nooit de minste aanleiding gegeven. Zij heeft nooit briefjes aan CARLOS geschreven, en die door eene vertrouwde aan hem gezonden, noch hem afzonderlijk gesproken.

CARLOS, werd te *Valledolid* geboren, den 8 Julij 1545. Hij verloor zijne Moeder MARIA van *Portugal*, vier dagen na zijne geboorte. Zijn Grootvader KAREL V, zag hem bijna niet voor het jaar 1557, toen hij van zijne kroon afstand deed, en zich in het Klooster van S. JUSTUS, of van IJUSTUS in *Estremadura* begaf. Deze Monarch zag toen zijnen Kleinzoon, die twaalf jaren oud was, op zijne reis door *Valledolid*. Het is dus onwaar, dat KAREL V, dezen

Prins

Prins opgevoed heeft, dewijl hij na zijne geboorte meestal in *Duitschland*, *Vlaanderen*, *Italien* en *Frankrijk* was. Het is waar, dat deze Vorst, gedurende zijne reizen, goede Leermeesters voor zijnen Kleinzoon zocht. De Prins was negen jaren, en zijn Vader bevond zich te *Corogne*, op het punt om zich naar *Engeland* in te schepen, toen KAREL uit *Duitschland*, op den 3 Julij 1554. eenen brief schreef, waar in hij, onder andere Meesters voor zijnen Kleinzoon, sprak, van den geleerden D. HONORÉ DE JUAN, een edelman van *Valencia*, die naderhand Bisschop van *Osma* werd.

Onder de geheime Vredes-Artikelen, tusschen *Spanje* en *Frankrijk* in 1758, was ook dit, dat CARLOS trouwen zoude met ISABELLE, Dochter van HENDRIK I, Koning van *Frankrijk*, als hij tot daartoe bevoegde jaren zoude gekomen zijn: want de Prins was toen eerst dertien, en de Prinses twaalf jaren, zijnde geboren den 2 April 1546. Deze omstandigheid, gevoegd bij het gebruik van dien tijd, om de Vredes-Artikelen niet publiek te maken, dan op het oogenblik der sluiting, toonen het onware van het vertelsel van de liefde eener twaalfjarige Prinses, voor eenen Prins van dertien jaren. Dit was nog onmogelijker, wanneer men in het oog houdt, dat zij nooit zijn afbeeldsel gezien heeft, en dat er toen reeds zeer nadeelige geruchten, over zijne opvoeding liepen, die hij ontvangen had van zijnen Oom en Tante, door FILIPPUS, gedurende zijne reis, daartoe aangesteld.

De geheime Vredes-Artikelen, baanden den weg tot den Vrede, die gesloten werd te *Cambrai*, den 8 April 1559. In dezen tusschentijd stierf de Gemalin van FILIPPUS, MARIA, Koningin van *Engeland*, den 17 November 1558. Deze

Digitized by Google

Vorst nu slechts twee en dertig jaren oud, terwijl zijn Zoon naauwelijks veertien jaren was, stondt daarop naar de hand van de Prinses, eerst voor zijnen Zoon bestemd, en HENDRIK meende beter voor zijne Dochter te zorgen, wanneer hij haar aan een regerend Vorst ten huwelijk gaf; en de uitkomst leerde, dat hij gelijk had, dewijl FILIPS na dien tijd nog twee en veertig jaren leefde. In het 27 Artikel van het verbond kwam men dus overeen, dat ISABELLA met FILIPPUS II, huwen zoude, en men sprak niet van het voorgaande geheim Artikel. Alles dus wat men voorgeeft, van den afkeer der Prinses van dit huwelijk, is verdicht, en wordt geheel onwaarschijnelijk, dewijl FILIPPUS slechts twee en dertig jaren telde, en de Prinses niets wist van het eerste plan, om haar aan eenen Prins uit te huwelijken, die toen, uit hoofde zijner jeugd, haar gemaal nog niet zijn kon.

CARLOS had geen lust in wetenschappen, en was zoo opvliegend van aard, dat allen, die met hem omgingen, meermalen gevaar liepen, om door zijne hand om te komen. Dit zijn ongemakkelijk humeur vermeerderde nog, door eenen val van de trappen van zijn paleis, toen hij negentien jaren oud was; waarbij hij onder andere zijn hersenpan zoo benadeelde, dat hij getrepaneerd moest worden. Hij herstelde hier van nooit geheel, maar was steeds aan zware hoofdpijn onderworpen, die hem niet alleen onvatbaar maakte, om zich op de wetenschappen toe te leggen, maar ook zulk eene verwarring in zijn denkvermogen te weeg bragt, dat zijn karakter onverdragelijk wierd.

In het jaar 1564, kwam hij aan het Hof, ontslagen van zijne Meesters, en in 1565 vormde hij het plan, om naar *Vlaanderen* te reizen, bui-

Digitized by Google

buiten weten en tegen den wil van zijnen Vader. Toen dit plan ontdekt en verijdeld wierd, en hij vernam dat de Hertog VAN ALBA, tot Gouverneur van *Vlaanderen* was aangesteld, scheelde het weinig, of hij had den Hertog, bij het afscheidnemen, met eenen ponjaard doorstoken.

De ondeugden van CARLOS, konden echter de genegenheid van zijnen Oom MAXIMILIAAN II, Duitsch Keizer, en van zijne Tante de Keizerin MARIA, niet verminderen. Zij wilden hem uit huwelijken aan hare Dochter, ANNA VAN OOSTENRIJK, die hij van der jeugd af gekend had, dewijl zij in *Spanje*, in het jaar 1549, geboren was. FILIPPUS gaf wel zijne toestemming tot dit huwelijk, maar behandelde het met zijne gewone langzaamheid, de Prins in tegendeel wenschte het spoedig te voltrekken, en, om daar in te slagen, smeedde hij het plan, om, zonder weten van zijnen Vader, naar *Duitschland* te gaan. Hoe meer hij hoop kreeg, om daar in te slagen, hoe misdadiger zijne voornemens werden: zoo dat hij op het Kersfeest van dat jaar, reeds voorgenomen had, zijnen Vader van het leven te berooven. Hij ontdekte aan zijnen Biechtvader, dat hij het plan had, om een persoon van het grootste aanzien om te brengen, en toen deze hem de absolutie weigerde, dewijl hij zijn opzet niet wilde laten varen, klaagde hij hier over aan verscheidene personen. Hij zocht vervolgens andere Geestelijken op, maar ontving hetzelfde antwoord, en, toen hij aan F. J. DE TOBIER, om eene niet gewijde hostie vraagde, om den schijn te geven, als of hij communiceerde, en deze hem vraagde: wie de persoon was, dien hij bedoelde om te brengen, noemde hij zijnen Vader, en verklaarde dat ook, vervolgens, aan

Digitized by Google

JAN VAN OOSTENRIJK, zijnen Oom, gelijk ook aan DIEGO DE CHAVES, zijnen Biechtvader.

Dit alles werd aan FILIPPUS berigt, en toen CARLOS naar *Madrid* gegaan was, om den volgenden dag van daar naar *Duitschland* te vlugten, kwam de Koning, korten tijd na hem, ook daar, en liet hem den volgenden nacht, in zijne kamer gevangen nemen, en daar nauwkeurig bewaken.

De Koning, liet hier op, zijnen Staatsraad in zijne vertrekken bij een komen, deed hun verslag van het voorgevallene, liet de getuigen verhooren, en zondt daar na berigt van deze treurige gebeurtenis aan de Geestelijkheid, en Steden van *Spanje*, en aan den Paus, en verscheidene Vorsten van *Europa*.

De Paus PIUS V, en alle hooge personen, aan welke FILIPS geschreven had, antwoordden hem zoo, dat zij genade voor zijnen Zoon verzochten, zeggende: dat hij hopen kon, dat het voorgevallene tot eenen teugel voor den Prins in het vervolg kon dienen, en hem bewegen van gedrag te veranderen. Maar FILIPS was onverbiddelijk, hij vergenoegde zich niet met zijnen Zoon gevangen te houden, maar toonde ook dat hij voornemens was, deze gevangenis te doen voortduren, door een besluit van den tweeden Maart, betreffende de wijze zijner bewaring; zoo dat niemand, zelfs de Koningin niet, noch de Prinses JOHANNA, bij hem mogt komen, dan alleen de personen, door den Koning, tot zijne oppassing bepaald. Deze Vorst mistrouwde nu elk een zoodanig, dat hij zelf in eenen staat van gevangenis leefde, afzag van zijne gewone reizen, naar *Aranjuez* en elders, zich in zijne vertrekken opgesloten hield, en, op het hooren van het minste gerucht, angstig naar de glazen vloog, om te zien, wat hier

hier van de oorzaak was, en de gevolgen zijn zouden.

Ondertusschen gaf zich de ongelukkige CARLOS, niet gewoon zijne drijften te bereugelen, geheel aan dezelve over. Hij nam geene de minste orde in acht in het eten, drinken of slapen. De toorn had zijn bloed zoo verhit, dat hij niet alleen veel ijswater moest drinken, maar zelfs ijs in zijn bed liet leggen, om de onvrageelijke hitte zijner huid te verkoelen. Hij liep naakt en bloots voets over den vloer, en bleef geheele nachten in dien staat. In de maand Junij, weigerde hij alle voedsel, en nam elf dagen niets dan ijswater. En toen de Koning hier van onderrigt kreeg, hem een bezoek gaf, en eenige woorden van troost toesprak, at hij wederom zoo veel op eens, dat hij in eene gevaarlijke ziekte stortte.

De bijzondere Commissie, door den Koning benoemd, om het Proces van CARLOS op te maken, bestaande uit DIEGO ESPINOZA, Kardinaal, groot Inquisiteur, uit den Prins van *Evoli*, en DIEGO BIBRIESCA DE MUGNETONES, Raad van *Castilien*, en van 's Konings kamer, was nu zoo ver gevorderd, dat zij het vonnis konden opmaken, zonder den schuldigen gehoord te hebben; men had slechts de verklaring der getuigen, brieven en andere papieren. Hier uit bleek, dat men niet kon nalaten, den Prins, volgens de wetten, des doods schuldig te verklaren, als schuldig aan misdaad van gekwetste Majesteit, in den eersten en tweeden rang, en om het gevormd plan tot eenen Vadermoord, en om dat hij zich had pogen meester te maken, van de Souvereiniteit in *Vlaanderen*, door middel van eenen Burgerkrijg. MUGNETONES deed hier van verslag aan den Koning, voegende er

echter bij, dat Zijne Majesteit de magt had, om deze wetten niet op zijnen Zoon toe te passen. Maar FILIPPUS antwoordde: dat zijn hart hem wel aanraadde om dezen raad te volgen, maar dat zijn geweten dit niet toeliet, — dat hij niet zag, dat hier uit eenig heil voor *Spanje* kon voortvloeijen, maar in tegendeel, dat zijn Rijk hoogst ongelukkig zijn zou, zoo het geregeerd werd, door een Vorst zonder talenten, oordeel en deugd, en in tegendeel vervuld met ondeugden en driften, door woedenden toorn beheerscht, wreed en bloeddorstig; — dat dit alles hem dus bewoog, niettegenstaande de liefde voor zijnen Zoon, en het verscheurende van dit offer, het Proces, volgens de wetten, te laten voortgaan. Evenwel, daar de gezondheid van zijnen Zoon, als een gevolg van zijne ongeregelde levenswijs, zoodanig was, dat er geen hoop op behoudenis was, geloofde hij, dat het dienen zou om zijne straf te verzachten, dat men hem meer vrijheid gaf, om zijn lust in eten en drinken te voldoen, want dit zou hem spoedig ten grave doen dalen. Dat het eenige wat hem verlegen maakte, de noodzakelijkheid was, zijnen Zoon te overtuigen, dat zijn dood onvermijdelijk was, en dat het bij gevolg noodig ware, dat hij op zijn eeuwig heil bedacht was; dat dit de grootste proef van liefde was, die hij aan zijnen Zoon, en de Spaansche Natie geven kon.

De stukken van het Proces, spreken niet van dit besluit des Konings, men vindt geen geschreven of geteekend vonnis, maar slechts eene kleine noot van den Secretaris PETER DEL MOIJO, waar in hij zegt: dat het Proces in dien staat was, toen de Prins aan zijne ziekte stierf, en dat dit de oorzaak was, dat men geen vonnis vel-

velde. De bewijzen hier voor, vindt men in andere papieren, in dien tijd geschreven, door personen in het Paleis des Konings.

De Kardinaal ESPINOSA, en de Prins van EVOLI, mondeling de meening des Konings vernomen hebbende, meenden, dat men het best daar aan voldoen zoude, door den dood van CARLOS te verhaasten, en kwamen overeen, dat de Geneesheer hem van het gevaar van zijnen toestand zou onderrigten, zonder iets te zeggen van den toorn des Konings, noch van het proces.

De Prins van EVOLI, had daar op eene zamenkomst, met den Doctor OLIVARES, en sprak daar in als een geslepen Hoveling, op zulk eenen geheimzinnigen toon, dat de Geneesheer begreep, dat men van hem de uitvoering van het doodvonnis, door den Koning uitgesproken, eischte, en dat hij dit uitvoeren zoude, op eene wijze, dat de Eer van den Prins ongeschonden bleef, en dat het scheen, als of de dood een gevolg der ziekte was.

Hij poogde dus den Prins te verstaan te geven, dat hij hem wel begrepen had, en bereidde daar op, den 20 Julij, eene medicijn, die CARLOS innam, en waar van LOUIS CABRERA, die in dit oogenblik in het Paleis was, in de geschiedenis van FILIPPUS zegt: deze medicijn had geen goeden uitslag, en de ziekte scheen doodelijk te zijn, de Geneesheer verkondigde daar op aan den zieken, dat het tijd was om zich als een goed Christen tot sterven te bereiden, en de Sacramenten te ontvangen.

Wat hier van ook zijn moge, na een onpartijdig en naauwkeurig onderzoek, ben ik overtuigd, dat de dood van CARLOS alle uiterlijke teekenen had van eenen natuurlijken dood, en dat de zieke zelf die als zoodanig beschouw-

Digitized by Google

de. Op het berigt toch van OLIVARES, dat zijn dood naderde, ontbood hij DIEGO DE CHAVES, zijnen gewonen Biechtvader, op den 21 Julij, en verzocht hem zijnen Vader in zijnen naam om vergiffenis te vragen. Hij deed dit, en de Koning antwoordde: dat hij hem die met geheel zijn hart gaf, zoo wel als zijnen zegen, en dat hij hoopte, dat zijn berouw, hem die ook bij God zou doen verkrijgen. Op den zelfden dag, ontving hij met eerbied de laatste Sacramenten, lag tusschen den 22sten en 23sten te sterven, en hoorde met gerustheid de vermaningen van DIEGO DE CHAVES, en van den eersten Almoesenier, SUARES DE TOLEDO, en stierf daar op den 24sten.

Men deed niets om zijnen dood te verbergen. Integendeel, men bestelde hem ter aarde, met al die pracht aan zijnen rang verschuldigd; alleen dat men geene lijkrede hield, en de Koning liet aan alle de personen, aan welke hij de gevangenneming van zijnen Zoon berigt had, ook zijnen dood bekend maken.

Geheel *Spanje* beweende den dood van CARLOS, niet alleen om al het geen er vooraf gegaan was, maar ook om dat de Koning geen Zoon meer had. Alle hoop was nu hog gevestigd op de Koningin, die ten derden male zwanger was, maar deze verwachting werd te leur gesteld, dewijl zij, op den 23sten October, van dat zelfde jaar, aan eene miskraam stierf.

Digitized by Google

EMILIA TILLROT EN SOPHIA WALTAU,
Of:
DE STIEFZUSTERLIJKE LIEFDE.

(*Eene ware Geschiedenis.*)

Het is onuitsprekelijk aangenaam, voor den waarnemer van menschen, als hij waarlijk goede menschen ontdekt. Hoe zeldzamer deze aanblik is, dies te bekoorlijker is dezelve, en dies te grooter is het genoegen, dat die hem oplevert. Mogt de volgende ware gebeurenis dienen, om de lezers van deze bladen, dit reein en verheven genoegen, in deszelfs geheelen omvang, te doen smaken.

EMILIA TILLROT en SOPHIA WALTAU, de lieveenswaardige loten, uit twee huwelijken gesproten, werden reeds in de vroegste levensjaren onderlooze Wezen, en hadden hare opvoeding te danken, aan een wel ingerigt Weeshuis.

Het Instituut, waar in zij zich bevonden, had den beslisfenden voorrang voor duizenden van dit soort, en dit kwam daar van, dewijl de Vorst, in welks residentie het lag, zelfs de eerste Weesvader, en zijne Gemalin de eerste Weesmoeder, in den eigenlijksten zin van dit woord, waren. Deze groote Vorst, bezigtigde met zijne verhevene Gemalin, het door hem gestichte Weeshuis, dikwijls, en juist deze zijne gedurige tegenwoordigheid, was de grootste hinderpaal voor ieder, die als Opziener gewetenloos wilde handelen.

Hoewel hij er steeds op bedacht was, slechts zulke Opzieners te kiezen, welker regtschapenheid,

Digitized by Google

heid, rustelooze werkzaamheid en dienstijver, algemeen gekend en beproefd waren; zoo Het hij het echter nooit aan oplettenheid en waakzaamheid over hen ontbreken, dewijl hij, als kenner van het menschelijk hart, zeer wel wist, dat de yurigste ijver zelfs niet zelden verkoelt. Zijn hoofdregel was, dat een Weeshuis nooit, gelijk op vele plaatsen het geval is, een Tucht- of Ziekenhuis worden moet. Hij ontzag, in dit opzigt, geene kosten, om het ruim en gezond te maken, dewijl hij het daar voor hield, dat hier toe een eerste vereischte was, alle morsigheid te vermijden.

Wij zouden te wijdloopig worden, indien wij verder wilden voortgaan, met alle de voordeelen van dit Instituut op te tellen, waarin EMILIA en SOPHIA woonden, en wij vergenoegen ons dus met het gezegde, dewijl het voldoende zijn zal, om onze lezers te overtuigen, dat de beide halve Zusters, zich in goede handen bevonden.

Reeds in de eerste jaren van hun verblijf aldaar, munteden zij door vlijt, trouw en orde boven alle Weeskinderen zoo uit, dat zij, in de jaarlijksche getuigschriften, die den Vorst moesten overhandigd worden, het sieraad van het Weeshuis genoemd werden. Dit roemvol getuigenis bragt dan ook te wege, dat de Vorstin, eene Dame vol goedheid en inschikkelijkheid, haar hare geheele oplettenheid schonk, en haar, toen zij ze nader had leeren kennen, met hare onbegrensde liefde begunstigde. Het geen de Vorstin het meest voor deze Meisjes innam, was de onoplosselijke band der innigste liefde, dat haar vereenigde, en waar door deze twee Stiefzusters, vele eigen Zusters, die met haar tegelijk in het Weeshuis waren, beschaamden. De angstige zorg, die reeds uit de blik-

ken

Digitized by Google

ken van de eene te lezen was, als de andere iets ſchéelde, verwekte haar niet zelden de grootſte verwondering.

De Vorstin liet haar, dewijl zij in haar groote bekwaamheden ontdekte, bijzonder in de edele vrouwelijke arbeiden onderrigten, waar door zij haar in ſtaat ſtelde, om als Kameniers, bij Dames van den eerſten rang, in dienst te komen. De Gravin van B..., die dikwijls met de Vorstin in het Weeshuis kwam, nam ook beiden, toen zij den ouderdom bereikt hadden, waar in de Weeskinderen dit Inſtituut pleegden te verlaten, als Kameniers in haren dienst.

Deze Gravin was eene bejaarde Dame, van het voortreffelijkſte karakter, en de vertrouweling van de Vorstin. EMILIA's en SOPHIA's hartelijke genegenheid jegens elkanderen, had hare oplettenheid bijzonder gaande gemaakt. Zij, die een zachte ziel bezat, voelde bij den aanblik dezer innige liefde, een onuitſprekelijk genoegen, en zij zou het met de Vorstin, voor eene onvergeeſlijke zonde gehouden hebben, haar te ſcheiden. De beide Meisjes, die reeds lang den uitgang uit het Weeshuis, als het tijdſtip harer onvermijdelijke ſcheiding, angſtig te gemoet gezien hadden, waren over deze hare nieuwe vereeniging, ongemeen verblijd, en beijverden zich als om ſtrijd, om de wenſchen harer Gebiedſter voor te komen. Zij waren ook ras zoo gelukkig, van alle hare bezigheden, tot hare hoogſte te vredenheid te verrigten, en zij betoonde aan beide hare goedkeuring, over haar onberispelijk gedrag, zeer dikwijls in de vleijendſte bewoordingen.

Twee jaren hadden zij zoo gelukkig, en tevreden geleefd, maar bij het begin van het derde, gebeurde er een voorval, dat hare rust ſcheen

Digitized by Google

scheen te bedreigen. EMILIA kreeg den volgenden brief:

„ Mijne beste! Hoewel ik zelfs niet eens het genoegen heb u in persoon te kennen, zoo schat en bemin ik echter in u, de Dochter van eenen man, wiens asch mij heilig is, te meer daar gij, volgens het ontwijfelbaar getuigenis van eene mijner beste Vriendinnen, het volle afdrukfel van den grooten Geest uwes Vaders zijt. Uw edele Vader, mijne Lieve! was een mijner grootste Weldoeners, ja de Stichter van een groot deel van mijn tijdelijk geluk; want hij leide mijnen, nu zaligen man, die een weinig van de baan der deugd geweken was, terug in mijne armen, bragt den huisfelijken vrede, die een tijdlang onze woning verlaten had, daar weder in, en bewerkte, dat wij nog meer dan twintig jaren in den gelukkigsten Echt leefden. Oordeel nu zelve, mijne beste, wat ik zulk een man schuldig ben? Oordeel wat ik zijne Dochter schuldig ben, daar hij, al te onbaatzuchtig, zelfs niet eens een klein geschenk, tot gedachtenis aan deze daad, wilde aannemen? Heilig en zoet was mij steeds de pligt der dankbaarheid, en ik voelde mij altoos gedrongen, om dien te beoefenen, zoo dikwijls zich daar toe de gelegenheid aanbood! Dubbeld sterk is nu ook deze drang, en dat zoo veel te meer, daar ik in uw persoon, een waardig voorwerp mijner dankbaarheid, voor mij zie. Ik weet wel, mijne waarde! dat gij thans bij de Gravin B.... goed geplaatst zijt; maar ik weet ook, dat de dienst van eene Kamenier, altoos met vele moeijlijkheden gepaard is, dewijl zij van de luimen van hare Gebiedster afhangt! Verlaat dus de Gravin en koom bij mij! Gij zult, daar ik kinderloos ben, en geene

Bloed-

Digitized by Google

Bloedverwanten heb, die mijne ondersteuning behoeven, mijne Dochter zijn, en na mijnen dood, Erfgenaam van mijn vermogen worden. — Mijn hart zegt mij, dat ik de Dochter van den edelen TILLROT, als of zij mijne eigene ware, beminnen zal! Spoed u dus, mijne waarde! vervul mijn vurigsten wensch, en doe mij dra uit uwen mond den zoeten moedernaam hooren.

KAROLINA VAN Z."

Naauwlijks had EMILIA dezen brief gelezen, of zij vloog naar SOPHIA, viel haar om den hals, en zeide: wij moeten scheiden, mijne beste! maar onze scheiding zal tot ons geluk dienen. Zij overhandigde haar daar op den brief, van Mevrouw van Z... Toen SOPHIA dien gelezen had, viel zij haar wenend om den hals en riep uit: gij zijt gelukkig mijne geliefde EMILIA, maar ik? — Wie zal mij uw verlies vergoeden? Wie zal mijne Vriendin, mijne Raadgeeffter zijn? Waar zal ik een hart vinden, dat zoo geheel de weerklank van het mijne is, als het uwe? — Weest gerust mijne waarde, antwoordde EMILIA, onze scheiding is het werk der over ons wakende Voorzienigheid, zij moet dus, ter bevordering van ons geluk, noodzakelijk zijn. Hij, die mij aan u ontrukt, zal een ander Meisje, tot u brengen, welks hart even zoo trouw voor u klopt! Gij zijt toch te verstandig, dan dat gij denken zoudt, dat er, buiten ons beiden, geene goede menschen meer zijn zouden. Onze scheiding moet zeker nuttig zijn, ter bereiking van een oogmerk, dat wij nog niet kennen. Zoo veel echter zien wij reeds, dat de hemel ons tijdelijke goederen schenken wil. De Erfmaking van Mevrouw van Z..., zal ons gemeenschappelijk erfdeel zijn, dewijl onze Ouders ons dit niet hebben kunnen maken. —

So-

Digitized by Google

SOPHIA stond verwonderd, toen zij EMILIA dus hoorde redeneren. — Zij begreep toch niet, hoe zij eenige aanspraak op de Erfmaking van Mevrouw van Z... kon maken, en evenwel sprak EMILIA niet slechts van zich zelve, maar ook van haar. Zij gaf haar dit te kennen, en kreeg toen het volgende edele antwoord: hoe kunt gij mij zoo bedroeven, mijne waarde? Zoude ik wel gelukkig kunnen zijn, als gij het niet waart? Wat is billijker, dan dat wij, het geen ons door mijnen Vader te beurt valt, deelen? SOPHIA was diep ontroerd, toen zij EMILIA zoo hoorde spreken, zij drukte haar juist aan haar kloppend hart, toen de Gravin in de kamer trad. Diep treffend was dit voorval, voor deze gevoelige Dame, en zeer verblijdend tevens de gebeurtenis, die hiertoe aanleiding gaf. Deze gevoelens waren nog op het aangezigt van deze drie goede menschen te lezen, toen de verhevene Landsmoeder, de edele Vorstin, toevallig binnen trad, om de Gravin een bezoek te geven. Zij werd terstond onderrigt van het geen voorgevallen was, en tranen van vreugde, vloeiden uit hare deelnemende oogen. Zij trok eenen kostelijken, met diamanten bezetten, gouden ring van hare hand, en stak die EMILIA aan den vinger, met deze woorden: ter gedachtenis van het genoegen, dat mij uwe edele denkwijze gaf.

Korten tijd daarop vertrok EMILIA, vergezeld door de zegewenschen van allen die haar kenden, want allen die haar kenden beminden haar, en wenschten haar geluk, en zoo kwam zij behouden bij Mevrouw van Z... aan. Groot en hoog gespannen was hare verwachting, van deze Dame; eerbied en hoogachting voor haar, hadden reeds diepe wortelen, in haar hart geslagen, en reeds de eerste zamenkomst met haar, wet-

Digitized by Google

wettigde die brandende begeerte, waar mede zij hare komst in dit huis te gemoet zag, en deed haar hopen, dat dit zelfs hare grootste verwachtingen ver zou overtreffen. Mevrouw van Z... was eene Dame even groot van hart als van geest! Beschaafd door reizen en een veeljarig verblijf aan Hoven, was reeds hare uiterlijke gedaante, voor de jonge EMILIA, een voorwerp van verwondering. Haar eerste zamenspraak viel natuurlijk op EMILIA's overleden Vader, en Mevrouw van Z..., kon naauwlijks woorden genoeg vinden, om haar de grootheid van geest en goedheid des harten van dezen man te schilderen. Tranen van weemoed en vreugde, rolden in menigte over de wangen van het goede Meisje, toen zij haren Vader zoo hoorde roemen, en de vurige wenschen: o mogt hij nog leven! zweefde gedurig op hare lippen. Diepe zuchten, ontvloden uit hare beklemde borst, en verwekten, door deze ontboezemingen harer gevoelvolle ziel, in het even zoo geëstemde hart van Mevrouw van Z..., voor haar, dat gene, wat de overeenstemming van twee voelende harten pleeg te verwekken, — genegenheid en liefde! Hoe meer EMILIA Mevrouw van Z... en deze wederkeerig EMILIA nader leerde kennen, dies te meer achtenden en beminden zij elkanderen, en zoo leefden zij beiden te zamen onuitsprekelijk gelukkig; EMILIA zag zich in dit huis in eene school van schranderheid en wijsheid verplaatst, en maakte, van het voorbeeld en den omgang harer tweede moeder, het beste gebruik ter beschaving van haar verstand, en ter veredeling van haar hart.

(*Het Vervolg hier na.*)

Digitized by Google

REGTDAG IN HET RIJK DER DIEREN.

De Koning der Dieren, besloot eens openlijk eenen Regtdag in zijn Rijk te houden. Door Berg en Woud werd dit bekend gemaakt, en ieder die reden meende te hebben om te klagen, stelde zich op den bepaalden dag voor den Regterstoel van den Leeuw. Reeds waren er verscheidene zaken afgedaan, toen de Beer dus begon: hier deze Wolf, Koning Leeuw! verscheurde eens, om de kudde te berooven, den Herder. 't Is waar, de honger noopte hem daartoe; zonder dezen te vermoorden, kon hij dien niet stillen, maar uwe wetten, regtvaardig Monarch! gedogen het toch niet, eenen —

Nood dwong hem eenen moord te begaan, viel hem de Leeuw in de rede, — hij diene, tot straf, den Ezel vier weken als slaaf.

En, zoo vervolgde de Beer, hier deze Vos heeft den goedhartigen Ezel, door zijne kwaadsprekenheid, verachtelijk gemaakt, bij alle de Dieren van het woud. 't Is, wel is waar, slechts eene kleine misdaad, maar —

Hij zal gehangen worden! riep de Regter onwillig. Honger kan tot diefstal, nood tot moord verleiden, moed, verstand en tegenweer kunnen ons tegen beiden beveiligen; maar kwaadsprekendheid is het vergift der Banditen, dat weerloozen vermoort! — Nog eens, hij worde tot waarschuwing voor anderen, aan den nasten boom gehangen.

Het is goed, dat deze Leeuw, bij vele Geregtshoven, geen Voorzitter is, de wijsbegeerte zijner regtspleging zoude onze Steden dra ontvolken.

DE

Digitized by Google

DE LEUGEN OM BEST WIL.

De *Perzianen* hebben tèn spreekwoord: dat de logen, die nut aanbrengt, beter is, dan de waarheid, die benadeelt.

Een Koning gaf bevel, om eenen Slaaf ter dood te brengen. Deze ongelukkige stootte, in de wanhoop, allerlei verwenschingen tegen den Prins, in eene vreemde taal, uit. De Koning vraagde, wat hij zeide? En een Hoveling van een zachtaardig karakter, antwoordde: Heer! deze ongelukkige heeft gezegd: het Paradijs is voor hun, die hunnen toorn weten te bedwingen, en hunne beleedigers vergeven. De Koning, door deze woorden getroffen, schonk den Slaaf vergiffenis. Een ander Hoveling echter, een vijand van den eersten, zeide daarop: het is niet geoorloofd de waarheid voor zijnen Monarch tè verbergen; deze mensch heeft den Koning gelasterd. De Koning antwoordde hierop: de logen die hij mij gezegd heeft, is mij aangenamer, dan de waarheid, die gij mij zegt, want hij zocht goed, en gij kwaad te doen. — Hij verjoeg hem hier op van zijn Hof.

RETIREREN.

Bij eene Revue die FREDERIK DE GROOTE, bij *Maagdenburg*, over eenige Regimenten hield, werden, zoo als gewoonlijk, verscheidene Militaire bewegingen gemaakt; onder andere moest het gansche korps, in eene linie terugtrekken (retireeren). Een Officier van rang in de nabijheid van den Monarch, die waarschijnlijk geen Vriend van den Generaal VAN KNOBELS-

BELSDORF was, maakte den Koning opmerkzaam, dat het Regiment van dezen Generaal niet al te best retireerde.

Dat is dit Regiment eigen, zeide de Koning, het heeft nooit kunnen retireren.

KLAGTEN EENER ONTROOSTBARE MOEDER, BIJ DEN DOOD VAN HAAR NOG TEEDER EENIGST DOCHTERTJE.

Ach mijne ADELA! Beminnijke Dochter!
De dood trof in 't wiegje u reeds met zijn pijl,
Nauw had gij uw leven, begonnen met vreugd,
En ach reeds voor altijd verzinkt Gij in 't graf!

Herken nog de hand, die poogt u te streelen,
Versta mijn geween, door mijn kermen gewekt!
Ach vruchtloos drukt ik u gekneld aan mijn borsten;
Mijn gloeijende boezem verwarmt u niet.

In alles gelijk aan het jeugdige roosje,
Dat valt en verterft, door het ijzer geroerd,
Zoo koud als de dood, als het ijs, is ADELA,
De bleekheid ontsiert thans de kleur van mijn kind.

Gedaan is 't met haar dus, o dood! hoe gestreng!
Niets bleef mij dan tranen, daar 'k alles verloor.
Maar toon u verbid'lijk, en geef mij mijn wensch:
Blusch uit nu mijn leven en eindig mijn smart!

Maar neen! o mijn Heiland! ik zwijg en erbiedig,
Uw wil is mij heilig, gij mint ook mijn kind;
Geleid door Gods Engelen, verheugt zich ADELA,
Ik juich dan getroovig, hoort zie ik haar weer.

(*Naar het Fransch.*)

T.

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIDEN.

PROGRAMMA

CERTAMINIS LITERARII, A RECTORE ET SENATU ACADEMIÆ LUGDUNO-BATAVÆ, D. VIII MENSIS FEBRUARII A. CIƆIƆCCCXIX,

INDICTI.

Rector et Senatus Academiae Lugduno-Batavae ex Augustissimi Regis decreto d. XI mensis Augusti A. CIƆIƆCCXV, N°. 14, omnes Academiarum Belgicarum Cives et Athenaeorum alumnos in antium sequentem ad certamen literarium invitant et evocant, et proposita singulis Ordinibus Academicis quaestiones promulgari jubent.

ORDO MEDICORUM proponit sequentem quaestionem.

Structura et organica ossium compositio et mutata eorumdem natura, ea etiam, qua diverso morborum genere laborent, variis doctorum hominum scholastis sunt explicatae. Invitamus rei medicae studiosos adolescentes, ut vitas sententias breviter, sed adhibita ratione et judicio, exponant.

ORDO JURIS CONSULTORUM.

Facultas juridica postulat, ut concinno ordine proponatur doctrina Juris Civilis, quo adhuc utimur de Absentibus; *ita, ut simul difficiliora Codicis hoc jure pertinentia accuratae exponantur.*

Digitized by Google

Quaestio ab ORDINE THEOLOGICO proposita.

Inquiratur : utrum formularum, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ similiumque, in disciplina Jesu, revera diversae sint significationis; an vero omnes ad unam commode notionem referri possint ac debeant; num Apostoli eorumque socii, in tradenda, post divini Magistri ad sedes beatiores abitum, ipsius doctrina, eundem plane iis subjecerint sensum, quo is antea eas adhibuit; et quis harum quaestionum ad definiendam imperii Christi rationem sit usus.

ORDO DISCIPLINARUM PHYSICARUM ET MATHEMATICARUM has sequentes proponit Quaestiones.

E PHYSICA.

Ponitur vas cavum, ex materiâ densiore quam aquâ confectum, a latere foramine instructum aqua penitus impletum, eidemque prorsus immersum; hujus igitur vasis parietes internae, quaeritur, utrum aliam pressionem patiantur, si foramen illud sit clausum? aliam, si sit apertum? Postulatur, ut responsio sit legibus hydrostaticis innixa, quae simul exhibeat rationes modos, et discrimina, quibus his, inter doctos saepius agitata, penitus dirimi possit, an fluida gravitent in propriis locis?

E MATHESI.

Si Telluris Sphaera intelligatur inclusa Dodecaëdro, et unus angulus plani, in cuius centro est Observatorium Leidense, se dirigat versus meridiem, quaeruntur longitudines, latitudines, anni tempestates locorum, quae sint in reliquis planis, uti et puncta, per quae axis Telluris transiturus esset?

EX ASTRONOMIA.

Ad diem 1 Novembris 1829 computentur angulus ho-

horarii, altitudines, azimutha Stellae β et α polaris, dum sint in eodem verticali, uti et cum pervenerint ad aequales altitudines.
Latitudo Observatorii Leidensis = 52° 9′ 26″, 5.
Longitudo Orientalis a Parisiorum Meridiano = 2° 9′ = 0h 8′ 36″.

Ex HISTORIA NATURALI.

Quaeritur concinna expositio eorum, quae de Fungorum plantarum ortu, situ, fabrica, et functione innotuerunt?

E CHEMIA.

Qua lege vis affinitatis Chemicae regitur habita ratione quantitatis corporum junctorum, cum in compositione principiorum binaria, tum in ternaria, et quaenam sunt praecipua phaenomena ad analysin corporum pertinentia, quae inde explicantur?

Quaestiones, quas ponit ORDO PHILOSOPHORUM ET LITERATORUM.

1a.

Quaeritur, in Dogmatistis oppugnandis, num quid inter Academicos et Scepticos interfuerit? Quod si ita sit, quaeritur quae fuerit discriminis causa?

2da.

Quum in historia Graeciae praecipuum momentum habuerit principatus (ἡγεμονία) *Atheniensium, quaeritur quae fuerit ratio necessitudinis, quae, inde a pugna Plataeensi usque ad initium Belli Peloponnesiaci, Atheniensibus cum civitatibus sociis, sive liberis, sive subditis intercessit, judiciorum, tributorum, militiae, omnisque administrationis.*

Commentationes Latina tantum oratione con-

Digitized by Google

Aciemdae et alia quam auctorum manu describendae, ante diem 1 Novembris hujus anni mittantur ad Virum Clarissimum R. A. BONGUA, Academiae Actuarium, ita ut nullis ab Academiae parte faciendis expensis detur locus. Lemmate autem omnes inscribendae, iisque adjungendae sunt schedulae obsignatae, Auctorum nomina continentes, eodemque in exteriore parte lemmate insignitae.

Universa vero concertationis ineundae et dijudicandae ratio cognosci potest ex Decreto Regis, supra dicto, Ann. 205—213.

SCHOOL-NIEUWS.

ARNHEM.

Den 8sten Maart 1819. Na dat de Leerlingen der Latijnsche School, op den 15den en 16den Februarij, een loffelijk examen hadden afgelegd, in alles, wat thans op eene welgeordende School onderwezen wordt, was deze dag bestemd, voor de openbare bevordering, en de uitdeeling der eereprijzen.

Deze plegtigheid werd door den Rector, den Heer A. ROMBOUTS, geopend met eene prolusio, waarin hij kortelijk de hooge waarde der oude Letterkunde ontvouwde, en het belangrijke van hen onderwijs in dezelve aantoonde. — Vervolgens spraken twee zeer lofwaardige Jongelingen, J. GERRITZEN en C. H. THIEBOUT, de door hen zelve opgestelde redevoeringen uit, met zulke vrijmoedigheid, juistheid en bevallijgheid, dat zij den lof aller aanwezenden wegdroegen. De eerste had tot onderwerp: „*de legis Maniliae rerumque quae ad eam pertinent, historia.*" (dat is:

ker een geschiedkundig overzigt van de wet van Manilius, en van alle die gebeurtenissen, welke met denzelve in eenig verband staan,) de tweede maal aanleiding tot de beschouwing van den treurigen toestand van Ovidius in zijne ballingschap, en van het onedele eener zich zelve zoekende vriendschap, uit dit vers des Dichters: „ *Nullus ad amissas ibit amicus opes.*" — Beide deze Jongelingen werden toen, op eene eervolle wijze, naar de Akademie bevorderd, en met fraaije prijzen vereerd.

Verder klommen tot hoogere klassen op, L. VAN SCHAICK HAMMING, van de 2de naar de 1ste, H. VAN DEN BROEK, van de 3de naar de 2de, W. J. COERS en W. A. VAN TOLL, van de 4de naar de 3de, C. HOOIJER, van de 5de naar de 4de, M. A. HOLSBOER en C. A. VAN AMERÓM, van de 6de naar de 5de klasse.

De prijzen waren behaald door en werden uitgereikt aan: L. V. S. HAMMING, H. V. D. BROEK, W. J. COERS, C. HOOIJER, M. A. HOLSBOER en C. H. V. AMERÓM, welke Jongelingen op eene gepaste wijze aan Heeren Curatoren hunnen dank betuigd hebben, voor de door hen ontvangene boekgeschenken. Eindelijk besloot de Rector die Letterfeest, met dankbetuiging aan allen, die hetzelve met hunne tegenwoordigheid vereerden.

Bij deze plegtigheid was ook tegenwoordig, de Heer R. WAANDERING, tot nog toe Rector der Latijnsche School te *Wageningen*, doch beroepen als Conrector aan dit Gymnasium; en als zoodanig door den Rector van hetzelve begroet en verwelkomt. Zijn Ed. zal met den 1sten April zijnen post alhier aanvaarden.

ZUTPHEN.

Den 12den Maart 1819. Na dat, op den 13den Februarij l. l., het gewone halfjaarig Examen,

onzer Latijnsche Schooljeugd, tot algemeen genoegen, had plaats gehad, is op den eersten dezer, de Promotie gevolgd. — Deze plegtigheid is door den Rector J. LENTING, des voormiddags ten elf ure, in de Luthersche Kerk, met eene zeer doelmatige Latijnsche Prolusie, *Over het verband van kennis en deugd*, geopend, aan welker slot Zijn Edele, een hartelijk vaarwel toesprak, aan den Heer Præceptor G. J. VAN LEEUWEN, die, met behoud van zijn volle tractement, uit aanmerking zijner gevorderde jaren, en verzwakte gezondheid, bij besluit van den Ed. Achtbaren Raad, en onder approbatie van Heeren Gedeputeerde Staten dezer Provincie, is gepensioneerd geworden. — Vervolgens werden, op de eerste klasse, met prijzen van naarstigheid begiftigd: de uitmuntende Jongelingen, C. H. VAN HERWERDEN JR., en J. H. M. VAN KERKWIJK. — Van de derde, naar de tweede klasse, werden met prijzen bevorderd, de niet min lofwaardige Leerlingen, W. J. SWAVING en A. C. VAN ELDIK THIEME. — Op de vierde klasse, werden prijzen van naarstigheid gegeven, aan J. G. G. BIERHAUS en H. J. RUEMPOL. — Ook werden dergelijke prijzen uitgereikt, aan de Leerlingen der benedenste klassen, B. G. SNETHLAGE, D. J. E. VAN LÖSENSELS, J. W. THIEME en J. K. BADONGHIJDEN. — Voorts was, in de klasse der *Wiskunde*, de prijs toegekend, aan J. L. C. VAN ESSEN, — in die der Griekscheen Latijnsche *Fabelkunde*, aan W. J. SWAVING, — in die der oude en nieuwe *Aardrijkskunde*, aan C. H. VAN HERWERDEN JR. en in die der oude en nieuwe *Geschiedkunde*, aan J. H. M. VAN KERKWIJK. — Na dat alle deze Jongelingen, op eene gepaste wijze, voor de ontvangene eerebijken hunnen dank aan Heeren Curatoren betuigd hadden, werd door den Heer Conrector J. BROWN, eene La-

Digitized by Google

Latijnsche redevoering gehouden: *Over den Treurspeldichter* SOPHOCLES, *en in het bijzonder over deszelfs Treurspel de Antigone.* —

In plaats van den Heer G. J. VAN LEEUWEN, is bij besluit van Curatoren, de dato 6den Maart l. l., op autorisatie van Zijne Excellentie, den Heer Minister van het Onderwijs enz. provisioneel tot Præceptor benoemd, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer C. LOOSJES OVERBEEK, Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente alhier, die bereids op den 8sten dezer, een aanvang met zijn onderwijs gemaakt heeft.

'SGRAVENHAGE.

Den 1sten Maart. Heden werd alhier de half-jarige promotie der Latijnsche Schooljeugd gevierd. Vooraf hield de Rector eene redevoering: *de vi et efficacia quarumdam causarum ad græcarum, in primis Atheniensium ingenium, et exercendum et excolendum*, wenschte den Wel Ed. zeer gel. Heer C. BAX, geluk met deszelfs benoeming tot Conrector, en kondigde de op handen zijnde komst aan, van den Wel Ed. zeer gel. Heer J. BOSSCHA, van *Amsterdam*, herwaarts als Præceptor beroepen.

Vervolgens werden de prijzen uitgereikt. Op de tweede orde der eerste klasse, aan F. DE GREVE, een buitengewoon versierden Latijnschen, en een Grieksche, aan W. ONDERDEWIJNGAART, CANZIUS. Op de derde orde der eerste klasse, aan R. VAN TENGBERGEN. In de tweede klasse aan F. TH. TH. DE BEMMER, een buitengewoon versierden, en aan C. J. J. BORST. In de derde klasse aan J. A. VAN DER BURG, een buitengewoon versierden, en aan J. BRINKMAN. Op de bovenste orde der vierde klasse, aan TH. W. J. HUIJNBOLL, een buitengewoon versierden, en aan H. COLLOT D'ESCURIJ en A. C. DE MEIJIER. Op de onderste orde der vierde klasse, aan C. H. ROËLL

AGELE EN A. J. TH. DE BORDES. In de vijfde klasse, aan H. A. O. VORITMAN, H. H. VAN DER KEMP en H. ARPELAAR. Op de bovenste orde der zesde klasse, aan A. DUINCAN, een buitengewoon verfleerden, en aan A. B. VAN OELLECOM en J. A. C. VAN DER SPIJK MUSKUS. Op de onderste orde der zesde klasse, prijzen van aanmoediging aan J. F. VAN HUOGSTRATEN, een buitengewoon verfleerden, aan C. M. WINTOBNS, S. H. CARP, C. H. BURGERSDIJK, C. H. DE RIEMER en J. DE PINTO.

Geenigschriften werden gegeven voor aangewende vlijt, in het aanleeren der Geschiedenis, Fabelkunde en Wiskunde.

Op de tweede orde der eerste klasse, aan F. DE GREVE en W. ONDERWIJNGAARD CANZIUS. Op de derde orde der eerste klasse, aan P. A. TENGERBERGEN, J. SCHELTEMA EN C. VAN DER BRUGGEN DAAOW. In de derde klasse, aan J. A. VAN DER BURGH en J. BRINKMAN. Op de bovenste orde der vierde klasse, aan TH. W. J. JUIJNBOLL. Op de onderste orde der vierde klasse, aan J. TH. A. VAN MAANEN.

Voor de Geschiedenis en Fabelkunde:

Op de derde orde der eerste klasse, aan A. DE JONG en L. VROOM. In de tweede klasse, aan F. TH. TH. DE RIEMER. Op de bovenste orde der vierde klasse, aan A. C. DE MEIJIER. Op de onderste orde der vierde klasse, aan C. H. BOELEN, A. J. TH. DE BORDES, A. DIBBITS, J. STEFFEN EN P. H. ONDERWIJNGAARD CANZIUS.

Voor de Geschiedenis:

Op de bovenste orde der vierde klasse, aan H. COLLOT D' ESCURIJ.

Voor de Wiskundige Wetenschappen:

In de tweede klasse, aan C. J. J. BORET, welke zich op deselve bijzonder had toegelegd. In de vijfde klasse, aan H. A. R. VOSMAER EN J. W. KLINK

Digitized by Google

BLINK STERK. Op de onderste orde der zesde klasse, zijn: C. H. BURGERSDIJK, J. DE PINTO, A. MACKALJ en P. H. G. DRIELING.

Voor de Aardrijkskunde en Wiskunde:

In de vijfde klasse, aan H. A. VAN DER KEMP. Op de bovenste orde der zesde klasse, aan A. DUNCAN. Op de onderste orde der zesde klasse, aan C. M. WINTGENS, B. H. CARP en J. E. BOLWERDA.

Voor de Aardrijkskunde:

In de vijfde klasse aan M. A. G. VORSTMAN en A. G. G. ALSCHE. Op de bovenste orde der zesde klasse, aan J. J. BOLOMEIJ.

De plegtigheid werd met Orgelmusiek begonnen, afgewisseld en besloten.

ROTTERDAM.

Den 18den Januarij. Heden werd alhier, in de Fransche Kerk, de gewone halfjarige Prijs-uitdeeling en Promotie gehouden, bij de Erasmiaansche School. — Na dat de Rector dezer Scholen, W. J. ZILLESEN, de plegtigheid met eene korte voorafspraak had geopend, tot bezoog: dat er in de laatste jaren, op de goede Latijnsche Scholen, voorzi niet minder vorderingen, dan bij de lagere Scholen, in het onderwijs gemaakt zijn, heeft de uitmuntende Jongeling, M. VERDRUGGE, eene redevoering gehouden, over de woorden, *Disce nec discere cessa*, dat is: *Leer en gaa steeds voort met leeren*; welke stof hij zelve gekozen en bewerkt had. — Voorts hebben de Leerlingen uit onderscheidene klassen, aan welke Prijzen waren te beurt gevallen, hunne *Gratiarum Actiones* gedaan. Van de derde klasse: de Jongelingen E. DAVIDS, P. L. BEELS, en ... MILDERS. Van de tweede: DE JONGH, PRINS en ZILSRACHD. Van de eerste: LIMMERZEEL, DE BERNGER, KRIEGER, MULLER, en SWELLINGREBEL. — In de *Historie* en *Oude Geo-*

Geographie, heeft den prijs weggedragen, J. VAN DER HEIM. In de studien der *Mijthologie*, hadden de twee uitstekende Jongelingen, FR. KATR. DE VRIES ROBBÉ en ANNE CORN. CONST. DE JONGH, zulk eene volmaakte gelijke bekwaamheid en vlijt betoond, dat het lot alleen kon beslisfen, wie den bestemden prijs zou wegdragen, het geen den laatstgenoemden is te beurt gevallen. — In de eerste klasse der *Mathesis*, heeft K. H. IMMERZEEL, en in de tweede klasse: C. A. DE BERENGER, den prijs verkregen. — Deze plegtigheid werd met een aangenaam Orgel-Muzijk begonnen en besloten, en is tot bijzonder genoegen der Toehoorders volbragt. —

LEIJDEN.

Den 3den Maart. De Promotie en Prijs-uitdeeling, aan de Leerlingen der Latijnsche School, werd hier heden op de gewone wijze gehouden.

Na dat de Rector, in eene redevoering, eenige voorname oorzaken had opgegeven, waarom menigmaal Jongelieden, schoon vlijtig en van goeden aanleg, de Latijnsche Scholen verlaten, zonder van de geleerdheid hunner Onderwijzers veel voordeels te hebben getrokken, beklom de verdienstelijke Jongeling C. REGENBOGEN den Kansel, en sprak over de woorden van HORATIUS: *Pulvis et umbra sumus*; wordende vervolgens met een' prijs naar de Hoogeschool bevorderd.

Door de volgende Leerlingen, met prijzen bekroond, werden *Gratiarum Actiones* opgezegd: W. WENCKEBACH, die ook, wegens groote vorderingen in de Wiskunde, eenen tweeden prijs bekwam; P. C. MASSÉ, J. F. VAN BEMMELEN, H. A. VAN DER SMISSEN, voor de *Wiskunde*, D. T. SIEGENBEEK, W. H. D. SURINGAR, R. PIT, die ook nog eenen tweeden prijs in de Wiskunde

de

de verkreeg, P. J. ZAALBERG, in de *Wiskunde*, N. J. A. ROLDANUS; J. C. FORTMAN. G. J. VAN HERZEELE, J. J. AKERSLOOT, J. B. MOQUETTE, J. P. KOPPENSCHAAR, M. C. LANS, J. R. HAGENS, C. R. BENTFORT, A. W. VERMEIJ, S. VAN DISSEL, H. W. HAZENBERG.

AMSTERDAM.

Na voorafgaand onderzoek, naar de vorderingen der Latijnsche Schooljeugd alhier, tot genoegen van Heeren Curatoren op den achtsten en negenden dezer maand gehouden, heeft, op den twaalfden daar aan volgende, de openbare bevordering en uitdeeling van prijzen, met de gewone plegtigheden, plaats gehad. De Hoogleeraar en Rector, Mr. H. BOSSCHA, gaf, in zijne voorafspraak een kort verslag van den bloeijenden staat dezer School, wenschte aan twee der Onderwijzers, de Heeren A. HUSSON en J. M. BAKKER, die, door het overlijden van den Heer L. KUIJPERS, bevordering hadden bekomen, hier mede geluk, begroette de nieuw aangekomen Heeren, A. G. VAN CAPPELLE en H. J. MERXLO, welke voor het eerst in hunne nieuwe betrekking daarbij tegenwoordig waren, en gaf den Heer J. BOSSCHA, gereed staande om naar *'s Gravenhage* te vertrekken, een vaderlijk en zegenend afscheid. Daarop werden drie uitstekende Leerlingen van de hoogste klasse opgeroepen, om, volgens aloude en loffelijke gewoonte, eene Latijnsche redevoering uit te spreken. De eerste G. A. OORTMANS, sprak *de sapientissimis quibusdam Numæ Pompilii institutis*. De tweede J. VAN LENNEP, in dichtmaat, *de immoderatis hominum cupiditatibus*; de derde P. H. HARTOGMANUS, *in laudem Flavii Josephi historici*, waarna deze drie met aanzienlijke eereprijzen beschonken, en, te gelijk met L. J. SUNDORFF, tot het Akademisch Onderwijs bevorderd werden.

Van

Van de tweede klasse gingen met eereprijzen tot de eerste over: J. KANNES, J. BORSIUS en C. C. CALLENBACH. Van de derde tot de tweede, H. J. VELDWIJK, J. VAN WEEDE en J. W. A. GREVE. Van de vierde tot de derde, A. B. J. HEIJDENRIJK, S. G. KLINKHAMER en T. CORDES. Van de vijfde tot de vierde, P. J. ANDREAE, A. A. STUART en G. D. OTTO. Van de oude zesde klasse tot de vijfde, G. A. LAMPING, G. ORMELING en B. A. VAN KETEL. Van de nieuwe zesde tot de vijfde, J. L. T. DE MEIJERE, M. NIEMEIJER en P. STIJGER. Met *Praemia Diligentiae*, werden vereerd: in de eerste klasse, W. SERRURIER, die tevens den prijs in 't Grieks had behaald; in de tweede, C. KELLERMAN; in de derde, A. GERMAN; in de vierde, C. DEDEL; in de vijfde, W. A. VAN ROGENDORP; in de oude zesde klasse, R. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN, W. STELWAGEN, en J. WILLEMS; in de nieuwe zesde, A. BRANTS, L. PATOIR en B. TER HAAR. De Griekscke prijs werd in de tweede klasse behaald, door J. KANNES; in de derde, door J. W. A. GREVE, in de vierde, door A. B. J. HEIJDENRIJK, en in de vijfde, door P. J. ANDREAE. Eindelijk werden nog eenige andere vlijtige Leerlingen, in de onderscheidene klassen, met *praemia assiduitatis ac modestiae* beschonken: waarna de plegtigheid met heilwenschen werd besloten.

GOUDA.

Den 24sten Februarij 1819. De Wel Edele geleerde Heer, D. WILLEMIER, van *Culenburg*, herwaarts beroepen, aanvaardde heden het Rectoraat der Latijnsche Scholen alhier, met eene *Oratio inauguralis; de literarum studio, non solum bene Cogitandi et bene dicendi, sed etiam bene vivendi subsidio praestantissimo.*

Bij deze gelegenheid werd de gewone half-

ja-

Digitized by Google

jarige promotie gehouden, en zijn, met prijzen begiftigd, overgegaan van de derde tot de tweede klasse: D. K. VAN MEERTEN, en C. A. KLINKENBERG; Van de vierde tot de derde: G. W. VAN DER GRIJP, A. COOMANS DE RUITER, G. F. DE JAGER, G. F. BUCHNER, van de vijfde tot de vierde: A. VAN DER BURCH, J. G. VAN DER BURCH, J. DE JAGER, en van de zesde tot de vijfde: J. C. S. HAM.

In de tweede klasse werden aangeschreven; G. A. F. WILLEMIER en J. J. VAN HOEIJ, in de derde: C. C. VAN DER SCHALK, en in de vierde: G. J. KONING. Hebbende de drie laatstgenoemden ook alhier het onderwijs genoten van den voormaligen Rector, SCHOLL VAN EGMOND, doch, gedurende de ongesteldheid van denzelven, zich in den kost begeven bij den tegenwoordigen, te *Culenburg*, met wien zij dan ook herwaarts zijn te rug gekeerd; kunnende echter, hoewel dit viertal vele verdiensten heeft, zij, bij deze promotie, niet met prijzen begiftigd worden.

Voorts werd deze plegtigheid, met gepaste aanspraken en Orgel-Muzijk, waarmede dezelve begonnen was, afgewisseld en besloten.

De Heer Rector herhaalt, bij deze gelegenheid, zijne uitnoodiging, gesterkt door de aanbeveling van Heeren Curatoren, om ook Jongelingen van buiten deze Stad, in zijn aanvankelijk bloeijend Instituut op te nemen, en dezelve tot de kennis, zoo wel der levende als doode talen, als mede voor die kunsten en wetenschappen op te leiden, welke in eenen beschaafden stand, tot genoegen en sieraad verstrekken.

HARLINGEN.

Den 18den Februarij 1819. Heden geschiedde hier het gewoon Winter Examen, der Latijnsche Schooljeugd. De Præses der Scholarchen, de plegtigheid met eene gepaste aanspraak geopend

hebbende, werden de Leerlingen in de onderscheidene klassen, door den Rector en den Conrector, op eene doelmatige wijze ondervraagd, ten einde van hunne vorderingen, zoo in de Griekische en Latijnsche talen, als in de Geschiedenis, de Wiskunde enz. eenige proeven te geven.

Na dat dit onderzoek tot algemeen genoegen was afgeloopen, werden bevorderd, van de tweede tot de eerste klasse: H. VAN SLOOTEN en M. POPTA, — van de derde tot de tweede: O. SPOELSTRA VAN GOGH, en van de zesde tot de vijfde: J. G. FEENSTRA, van welke de eerstgenoemde en de beide laatsten met prijzen begiftigd werden, en op eene bevallige wijze hunnen dank voor dezelve betuigden. De geheele plegtigheid, werd met ter zake dienende aanspraken besloten.

ZWOLLE.

Den 12den Februarij. Heden middag, heeft de gewone promotie der Latijnsche Scholen plaats gehad, bij welke gelegenheid, na eene korte voorafspraak van den Rector, aan de Jongelingen P. M. SANDBERG, H. J. VAN DER WIJCK, N. VAN ENGELEN, A. VAN HOBOKEN, H. L. NILANT en A. VAN MARLE voor hunne vlijt, bij het onderwijs in het Latijn en Grieks betoond, met Eereprijzen geschonken zijn. Aan P. G. RAMAER en A. FORTUIJN, die nu wederom, de een op de tweede, de andere op de derde klasse de eersten waren, zijn vereerende getuigschriften ter hand gesteld; wijl zij, volgens eene op deze Scholen plaats hebbende gewoonte, om Leerlingen niet ten tweeden male op dezelfde klasse te beschenken, naar den prijs niet konden mededingen. In de *Meetkunde*, is op de eerste klasse de prijs toegewezen, aan N. VAN ENGELEN, op de tweede, aan C. SCHUITERT, en op de derde, aan A. VAN MARLE, en in de *Aardrijkskunde*, op de eer-

Digitized by Google

eerste klasse, aan H. J. DAMMAN, door het lot met H. METELERKAMP en A. J. TIJL, op de tweede, aan H. A. W. VAN HAERSOLTE, insgelijks door het lot, en eindelijk op de derde klasse, aan A. VAN MARLE. Voorts hebben zich, in de eerste dezer wetenschappen, nog onderscheiden op de eerste klasse, H. J. DAMMAN en A. FORTUIJN, op de tweede, D. H. WICHERLINK en H. A. W. VAN HAERSOLTE, en op de derde, J. DOIJER, en in de andere op de eerste klasse, H. METELERKAMP en A. J. TIJL, en eindelijk op de derde klasse, J. DOIJER. Deze plegtigheid, welke met een keurig Orgel-Muzijk begon en eindigde, is ten genoegen van alle aanwezenden afgeloopen.

ALMELO.

Den 24sten Julij 1818, had alhier, in tegenwoordigheid van den Heer Burgemeester, Heeren Curatoren, en een aanzienlijk getal toehoorders, het gewoon Zomer-Examen plaats.

Na dat de Heer Rector, J. G. ERLER, deze plegtigheid met eene gepaste aanspraak geopend had, en het onderzoek naar de vorderingen der Leerlingen geschied was, had de bevordering van den veelbelovenden Jongeling, J. H. SCHOLL ENGBERTS, tot de Akademische lessen, en de uitdeeling der Eereprijzen plaats. Namelijk, uit de eerste klasse: aan genoemden Jongeling, J. H. SCHOLL ENGBERTS, uit de tweede klasse: aan B. TER BRAAKE, uit de derde klasse, eerste orde: aan G. H. COSTER, uit de derde klasse, tweede orde: aan W. W. HESSELINK, en uit de vierde klasse, eerste orde: aan L. ALMA.

Waar na zij allen, door gepaste *Gratiarum Actiones*, hunnen dank, met vee bevalligheid aan Heeren Curatoren betuigden.

Den 26sten Februarij 1819. is alhier, in tegenwoordigheid van Heeren Curatoren, en een

Digitized by Google

aantal toehoorders, het halfjarig Winter-Examen gehouden.

De Heer Rector, J. G. ERLER, deze Vergadering met eene korte voorafspraak geopend hebbende, en het onderzoek naar de vorderingen der Leerlingen geschied zijnde, had de uitdeeling der Eereprijzen aan de volgende veelbelovende Jongelingen plaats; uit de derde klasse, eerste orde: aan G. H. COSTER, uit de derde klasse, tweede orde: aan W. W. HESSELINK, uit de vierde klasse: aan L. ALMA.

Waar na zij allen door gepaste *Gratiarum Actiones*, Heeren Curatoren voor de ontvangene Eereprijzen bedankten.

MEPPEL.

Den 5den Februarij. Heden had alhier het gewoon halfjarig Examen der Latijnsche Schooljeugd, in alle de onderscheidene vakken van het onderwijs plaats, ten overstaan van de Heeren Curatoren; terwijl een aanzienlijk aantal toehoorders, deze plegtigheid met hunne tegenwoordigheid vereerden. De Heer Rector J. D. WETZELS, opende dezelve met eene korte en gepaste aanspraak; daarna gaven onderscheidene Jongelingen, de meest doorslaande blijken van uitmuntende vorderingen, zoo in de Latijnsche, als Griekische talen, en verdere bij de Wet bepaalde wetenschappen; alles verstrekte ongemeen zeer, tot genoegen van Heeren Curatoren en verdere toehoorders. Vervolgens zijn door de Heeren Curatoren, de navolgende bevorderingen gedaan: L. PRINS, van de eerste orde der derde klasse, naar de tweede orde: L. BROKADES en J. T. HIJSINGH, van de derde orde der eerste klasse naar de eerste orde der tweede klasse, en R. VAN HOLTHI VAN ECHTEN, van de eerste klasse, der eerste orde naar de tweede.

KERK-

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ELKUM. Zondag den 24sten Jan. l. l., gaf onze Leeraar C. J. L. SCHULLER, ons in eene voorafspraak kennis, van het onverwacht overlijden der H. Wel Geb. Vrouwe ANNA ELISABETH CHRISTINA, Gravin van *Athlône*, geboren Baronesse van *Tuijll van Serooskerken*, Vrouwe van Middachten, Patrones en Collatrice onzer Kerk. Acht dagen later bepaalde hij ons meer opzettelijk, bij dit treffend sterfgeval, en ons daar door geleden verlies, en maakte ons op de nuttige lessen, daaruit te trekken, opmerkzaam, naar aanleiding van *Job*. XIV: 1 en 2.

WAGENINGEN. Op den 24sten Maart verscheen in onze Kerkeraads Vergadering, Ds. J. C. BOOT, Pred. te *Arnhem*, en Lid van het Klassikaal Bestuur, ter losmaking van Ds. W. N. MUNTING, van hier beroepen naar *Hoorn*.

Na dat de vereischte stukken gelezen, en in orde bevonden waren, werd aan den losgemaakten Predikant, een schriftelijk ontslag ter hand gesteld, en zijn Eerw. met zegenwensch aan de Hoornsche Gemeente toegewezen.

In de plaats van Ds. W. N. MUNTING, zal, als Lid van het Klassikaal Bestuur van *Arnhem*, optreden, deszelfs Secundus D. O. J. VAN GRIETHUIZEN, Pred. te *Wageningen*.

Digitized by Google

NIJMEGEN.

BURGHAREN EN HERNAU. Op den 3den Jan. l. l., maakte onze Leeraar J. F. GORIUS DU SART, ons bekend, dat hij eene beroeping van de Gemeente van *St. Antonie Polder*, ontvangen had, en berigtte ons eene week daarna, dat hij dezelve had aangenomen.

ELDEN EN DRIEL, den 20sten Febr. Wegens gunstig verleend Emeritaat, aan onzen Leeraar C. BUSCHMAN, staat deze Gemeente eerlang vakant te worden, en naardien de Kerkeraad, zoodra dezelve daartoe handopening zal ontvangen hebben, tot eene beroeping zal overgaan, worden Proponenten en Predikanten buiten vaste bediening uitgenoodigd, zich in die Gemeente te laten hooren.

ALTFORST EN APPELTERN. Heden den 7den Maart, is onze van *Blaauwkapel* beroepen Leeraar, Ds. A. RADIJS. onder ons bevestigd, door den Consulent Ds. J. A. F. MONHEMIUS, Pred. te *Maasbommel*, c. 2. die ten tekst nam *Joh.* I: 35—37. en heeft ten zelfden dage zijne Intrede gedaan, met *Tit.* II: 14.

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

ANGEREN vakant. Zie April 1818.

BALGOIJ c. a. vakant. Zie Dec. 1818.

ZUTPHEN.

BORCULO. Zie Jan. 1819.

BAHR EN LATHUM staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

VARSSEVELD vakant. Zie Febr. 1819.

TIEL.

DRUMPT, den 7den Maart Onze beroepene Leeraar, Ds. R. VERWEIJ, van *Alem* tot ons overgekomen zijnde, werd heden bevestigd, door Ds. W. CROLL, Pred. te *Driel*, bij afstand van den Consulent, Ds. N. C. KIST, Pred. te *Zoelen*, met

Digitized by Google

met eene Leerrede over 2 *Cor.* V: 20*a*. *Zoo zijn wij dan Gezanten van Christus wege.* De bevestigde deed zijne Intrede met *Hand.* XVI: 31*b*. *Gelooft in den Heer Jezus Christus.*

ASCH vakant. Zie Junij 1818.

EVERDINGEN vakant. Zie Aug. 1818.

BOMMEL.

WEL EN AMERZODE, den 21sten Februarij 1819. Op heden heeft de Wel-Eerw. Heer A. C. ROËLL, na op den 18den dezer van zijne Klassikale betrekking, en van deze Gemeente, door Ds. N. LANGE, Pred. te *Bruchen* en *Kerkwijk*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Bommel*, losgemaakt te zijn, van ons afscheid genomen, met de vermaning *Philip.* I: 27*a*. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus.*

METEREN, den 7den Maart. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. H. HULSTIJN, in den H. Dienst onder ons bevestigd, door Ds. W. J. VAN VLOTEN, Consulent dezer Gemeente, Pred. te *Ophemert*. De Bevestiger sprak van *de hooge waardij der Evangeliebediening, als opheurende voor den Christen-Leeraar, en verpligtende voor eene Gemeente*, naar *Col.* I: 28, en de bevestigde, naar 2 *Cor.* XII: 19*b*. *Over de wijze waarop een Leeraar zijne bediening vervullen moet, als hij dit zal doen in den Geest van den Apostel Paulus.* De handoplegging geschiedde, door de Heeren: E. KREENEN, J. DE HEER, J. M. VAN HULSTEIJN, D. KEER, W. A. VAN REDEN, W. LAMMERÉR en S. G. JORISSEN, resp. Predd. te *Velp*, *Valburg*, *Wadenoijen*, *Ees*, *Opijnen*, *Geldermalsen* en *Waardenburg* en *Neerijnen*.

GELLIKUM EN RENOIJ. Zie Nov. 1818.

AALST vakant. Zie Dec. 1818.

HURWENEN. Zie Dec. 1818.

Digitized by Google

HARDERWIJK.

GARDEREN vakant. Zie Jan. 1819.

PUTTEN. Zie Jan. 1819.

VOORDHUIZEN. Zie Febr. 1819.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

WASSENAAR staat vakant te worden. Zie Nov. 1818.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM, Engelsche Kerk. Onze Leeraar, Ds. J. HALL, door Z. M. den Koning Emeritus verklaard zijnde, is op den 11den Januarij l. l., volgens de wettige verordeningen, en voorgeschreven formulieren van het Sijnode, van zijne betrekkingen, als Herder en Leeraar van deze Gemeente, en als Lid der Classis van *Rotterdam*, behoorlijk losgemaakt, door Ds. J. SCHARP, als daartoe gecommitteerd Lid van het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam*, in tegenwoordigheid van den Kerkeraad, en van den reeds in zijne plaats beroepen en bevestigden Leeraar, Ds. J. WOOD.

MOERKAPELLE, den 21sten Febr. Heden heeft onze Leeraar Ds. A. HAZEU, van hier beroepen naar *Uitgeest*, na vooraf behoorlijk van zijne betrekkingen op deze Gemeente, en de Classis van *Rotterdam*, te zijn losgemaakt, door Ds. S. KAM, als daartoe gecommitteerd Lid van het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. C. HIMMELMAN, Pred. te *Bleiswijk*, van ons afscheid genomen, met eene Leerrede over *Phil.* I: 27*a*. *Alleenlijk wandelt waardigelijk het Evangelie van Christus.*

De

De Kerkeraad van *Moerkapelle*, in de hope levende, van eerlang gunstige handopening tot het beroepen van eenen anderen Leeraar, te zullen verkrijgen, en in dat geval bepaald hebbende, eenen Candidaat te beroepen, noodigt alle Heeren Candidaten, die genegen zijn, op hunne eigene kosten, hunne gaven alhier te laten hooren, vriendelijk daartoe uit; moetende dezelve zich daartoe vooraf aangeven, bij den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. C. HIMMELMAN, Pred. te *Bleiswijk*.

ZEVENHUIZEN vakant. Zie Julij 1818.

SCHIEDAM. Zie Dec. 1818.

LEIJDEN.

ZEVENHOVEN staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

BENTHUIZEN. Zie Febr. 1819.

DORDRECHT.

ZUIDBEIJERLAND (gezegd) DEN HITZERT, den 13den Febr. Heden heeft de Kerkeraad, uit het te voren gemelde vijftal, dit tweetal geformeerd:

DD. H. J. KROM en H. S. KROESE.

Dezelfde personen waren, ook door de Regering, op het tweetal gebragt, en daar beide Collegien, op het eenstal gebragt hadden, Ds. H. J. KROM, is zijn Wel Eerw. door den Kerkeraad beroepen. Dit beroep is, na verkregene approbatie, van Gecommitteerde Ambachtsheeren, den beroepene dadelijk toegezonden; doch zijn Wel Eerw. heeft, na beraad, voor hetzelve bedankt. Zoo dat

ZUIDBEIJERLAND nog vakant blijft.

NIEUWLEKKERLAND. Ds. R. MEEUWKOOF, Pred. te *Berkenwoude* en *Achterbroek*, voor de beroeping, die alhier op zijn Eerw. was uitgebragt, bedankt hebbende, is door den Kerkeraad, ten overstaan van den Consulent, Ds. H. J. RIJKMANS,

MANS, Pred. te *Alblasserdam*, den 11den Febr. weder eene nominatie gemaakt, bestaande uit de Predikanten.

DD. D. H. HORST, Predd. in *het Waal* en *Hondswijk*. D. LAMERÉ, te *Kesteren*. J. B. BARENBURGH, te *Kedichem* en A. R. BRUINING, te *Krimpen*.

Waar na, den 16den Febr. beroepen is, Ds. D. H. HORST, Pred. in *het Waal* en *Hondswijk*, die, na beraad, deze beroeping, onder inwachting der noodige goedkeuringen, aangenomen heeft.

GIESEN NIEUWKERK vakant. Zie Sept. 1818.

ST. ANTONIE POLDER vakant. Zie Nov. 1818.

SPIJK. Zie Jan. 1819.

DORDRECHT staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

MAASDAM staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

GOUDA.

LEERDAM, den 24sten Jan. 1819. Onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer R. VAN DER KLOES, vierde heden morgen, met de Gemeente, gedachtenis van zijnen vijf en twintig jarigen Evangeliedienst, zoo in de Gemeenten van *Vuuren* en *Dalem*, als onder ons. Zijn Eerw. wekte, bij die gelegenheid, zich zelven en de toehoorders, onder welke ook velen van de Gemeenten van *Vuuren* en *Dalem* waren, op, tot dankbaarheid voor de Goddelijke goedertierenheden, naar aanleiding van *Ps.* CIII: 2. *Looft den Heere mijne ziel, en vergeet geene van zijne weldaden.*

GOUDA, den 27sten Jan. 1819. Heden is alhier bij het Klassikaal Bestuur geëxamineerd, de Heer E. VERSCHOOR, welke zich daartoe tijdig had aangegeven, met overlegging van alle die stukken, welke daartoe gevorderd worden,

(over-

Digitized by Google

(overeenkomstig art. 17 en 20. van het reglement op het Godsdienstig onderwijs,) en heeft aan de vereischten, bij art. 19 van gezegde reglement, zoodanig voldaan, dat hij, met eenparige stemmen, bevoegd verklaard is, om te staan naar den post van Catechizeermeester; zijnde hem, na de verklaring art. 22 vermeld, onderteekend te hebben, eene acte ter hand gesteld, overeenkomstig art. 23 van het reglement.

Bij de opgave der benoeming der Leden, tot het Klassikaal Bestuur, in de Boekzaal van Januarij, is verzuimd te melden, dat tot Secundus van den Scriba Ds. BUSSINGH, is benoemd, Ds. J. L. NIJHOFF, Pred. te *Gouda*.

HEUKELUM, den 31sten Jan. 1819. Onze Leeraar, Ds. A. D. VOOGD, gaf ons op heden kennis, voor eene beroeping naar de Gemeente te *Cats*, onder de Classis van *Goes*, na beraad, bedankt te hebben, en predikte, bij die gelegenheid, over *Joh.* IX: 4a.

GOUDA, den 2den Febr. 1819. Heden overleed alhier, in den ouderdom van ruim 75 jaren, de Wel Eerw. Heer B. GABRIJ. Emeritus Predikant, bij de Gemeente van *Heenvliet*, onder de Classis van *Brielle*, in welke Gemeente zijn Eerw. met allen ijver en trouw, van den jare 1776 tot 1868, den Evangeliedienst vervuld had; na dat hij, in den jare 1772, als Pred. in de Gemeente van *Acquoi*, onder de Classis van *Leerdam* bevestigd zijnde, ook aldaar de h. bediening had waargenomen. Sedert 10 jaren woonde hij in deze zijne geboortestad, en leefde met de Leeraren dezer Gemeente, in broederlijke liefde en vriendschap, welke dan ook, zoo wel als zijne nagelatene kinderen en bloedverwanten, zijn verlies hartelijk betreuren, en hem, na zijnen dood nog, eene ware achting blijven toedragen.

BER-

Digitized by Google

BERKENWOUDE, den 7den Febr. 1819. Onze Leeraar, Ds. B. NIEUWKOOP, gaf ons op heden kennis, voor de beroepingen naar *Zegveld* en *Nieuw Lekkerland*, successivelijk door zijn Eerw. ontvangen, na beraad, bedankt te hebben, en predikte bij die gelegenheid over 1 *Corinth.* XIII: 13*b*.

ACQUOIJ, den 7den Febr. 1819. Heden heeft onze Leeraar, Ds. A. KERRBERGEN, in deszelfs voorafspraak, naar aanleiding van *Ps.* CXLIV: 4. gedacht aan het afsterven van den Wel Eerw. Heere B. GABRIJ, te voren Predikant alhier, en ons bij die gelegenheid opgewekt, om aan deszelfs nuttige lessen, steeds tot ons wezentlijk heil te gedenken.

MEERKERK, den 14den Febr. 1819. Heden is onze Leeraar, Ds. H. J. ROOIJAARDS, Theol. Doctor en Candidaat, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, alhier bevestigd, door zijn Hoog Eerw. Vader, Ds. H. ROOIJAARDS, Hoogleeraar te *Utrecht*, aan wien de Consulent, Ds. W. DE RAPPER, Pred. te *Noordeloos*, deze beurt had afgestaan. De tekst van den Heer Bevestiger was, *Spreuke* XXIII: 15 en 16. De handoplegging geschiedde, behalven door den Hoog Eerw. Heer Bevestiger, en den Consulent, door den Hooggeleerden Heer A. SIMONS, Hoogleeraar te *Utrecht*, en DD P. BROEKMAN, Pred. te *Heikop*. G. DOEDES, te *Langerak*. J. LAMMERÉE, te *Leksmond*. A. J. VAN HOUTEN, te *Oosterwijk*. R. VAN WILLER, te *Nieuwland*. D. INDEWEIJ, te *Leerdam*. G. A. BOMBACH, te *Leerbroek*. DR. SPECHT GRIJP, te *Tiel*. N. G. KIST, Theol. Doctor te *Zeeler*. J. CORELL, te *Avezaathen*. D. R. HORST, *het Waal* en *Houdswijk*. J. R. C. DE WIJS, te *Leersum*.

De Bevestigde predikte, over *Luk.* X: 9. *De oogst is wel groot.*

OOS-

OOSTERWIJK, den 5den Maart 1819. Onze Leeraar, Ds. A. J. VAN HOUTEN, ontving op den 18den Februarij, eene beroeping naar *Bladel* en *Hapert*, Classis van *Eindhoven*, doch besloot, na beraad, voor dezelve te bedanken, gelijk hij zich dan ook, op heden, aan ons wederom verbond, met de woorden van den Apostel, *Rom.* XII: 1.

RHEEUWIJK staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

BRIEVEN.

NIEUWE TONGE. De Kerkeraad, op nieuw werkzaam, ter vervulling der vakature alhier, maakte, op den 3den Februarij, het volgend drietal van Predikanten:

DD. C. GUTTELING, Predd. te *Zuidland*. C. E. VAN DEN IJSSEL, te *Linschoten*, en B. VAN VEEN, te *Aalburg* en *Heesbeen*.

Waar uit, na Electie van de Wel Ed. geboren Ambachtsheeren van *Grijsoord*, op den 15den daaraanvolgenden beroepen werd, de Wel Eerw. Heer C. GUTTELING, Predd. te *Zuidland*. — Doch dezelve heeft, na beraad, voor dit beroep bedankt.

ZUIDLAND, den 17den Februarij. Onze Leeraar, Ds. C. GUTTELING, maakte ons heden in den Avond-Godsdienst bekend, eene beroeping ontvangen te hebben, naar de Gemeente van *Nieuwe Tonge*, welke hij in beraad nam. Den 24sten dezer, gaf zijn Wel Eerw. ons te kennen, dat hij voor dezelve had bedankt, en verbond zich weder aan ons, den 28sten dezer, met eene Leerrede over *Philipp*, I: 8, 9, 10, 11.

GOEDEREEDE EN STELLENDAM, den 7den Maart. Heden werd onze van *Wel* en *Ammerzoode*, tot ons overgekomen Leeraar, Ds. A. C.

C. ROËLL, door onzen voormaligen Leeraar, Ds. H. VAN ZADELHOFF, Pred. te *Werkendam*, aan wien Ds. A. G. VAN DIJKHUIZEN, onze Consulent, dit werk had afgestaan, onder ons bevestigd, met 2 *Tim.* IV: 5. in het midden, *doet het werk van eenen Evangelist.* — Ds. ROËLL, heeft nadenmiddag zijn dienstwerk onder ons aangevangen, met eene Leerrede over *Openb.* III: 14*b.* en 15*a.* *Dit zegt de Amen, de trouwe en waarachtige Getuige, het begin der Schepping Gods: Ik weet uwe werken.*

DEN BOMMEL. Zie Febr. 1819.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 4den Maart. Op de beroeping van Ds. D. H. WILDSCHUT, tot Leeraar in deze Gemeente, is de Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring verkregen.

Het Klassikaal Bestuur van *Amsterdam*, bestaat voor het jaar 1819, uit de volgende Leden:

DD. W. BROES, Præses, P. HAACK, Assessor, D. C. VAN VOORST, Scriba, (Secundus H. WEIJLAND). Gecommitteerden: R. J. VAN DER MEULEN, (Secundus W. G. VAN DOORNE), H. VAN HALL, (Secundus A. MACINTOSCH), P. MEIJBOOM, (Secundus J. D. RUIJS), D. SCHIFF, (Secundus J. P. WIJS) en Ouderling de Heer H. WALLER, (Secundus W. J. VERSCHUUR.)

HAARLEM.

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM, den 20sten Jan. 1819. Heden ontving onze Leeraar, W. C. VAN CAMPEN, eene beroeping naar de Gemeente van *Westzaan.* Na beraad heeft hij besloten, om ons voor ditmaal niet te verlaten.

Eene

Eene tweede beroeping naar dezelfde Gemeente, den 17den Februarij uitgebragt, kon dit besluit niet veranderen.

HAARLEM, den 27sten Januarij. In de eerste Vergadering van het Klassikaal Bestuur alhier, dit jaar gehouden, werden de, volgens besluit van Z. M., geteekend *Brussel* 14 December 1818. No. 6. nieuw benoemde Leden van dit Bestuur, namelijk de Heeren: H. MANGER, Predd. te *Haarlem*, J. VOGEL, te *Assendelft*, C. H. WEIJERS, te *Bennebroek* en M. N. BERTS, Ouderling te *Haarlem*, op de gewone wijze geïnstalleerd, en namen alzoo zitting.

Nu is dus dit Bestuur zamengesteld, uit de Heeren: P. H. NAHUIS, Predd. te *Haarlem*, Præses. J. BRUGMAN, te *Westzaandam*, Assessor. J. W. C. TENCKINCK, te *Oostzaandam*, Scriba. J. J. SCHOLTEN, te *Haarlem*, Secundus.

En de Gecommitteerden:

J. L. SCHELRES, Predd. te *Oostzaandam*, Secundus L. JUTTING, te *Jisp*. C. H. WEIJERS, te *Bennebroek*, Secundus D. HUPKENS, te *Heemstede*. H. MANGER, te *Haarlem*, Secundus J. S. VAN STAVEREN, te *Haarlem*. J. VOGEL, te *Assendelft*, Secundus A. J. BERKHOUT, te *Zaandijk* en M. N. BERTS, Ouderling te *Haarlem*, Secundus H. C. GÖBEL, te *Westzaandam*.

WESTZAAN. Na verkregene handopening, heeft de Kerkeraad alhier, op den 27sten Jan. l. l., ter vervulling van de vakature, veroorzaakt door het vertrek van D. S. ROORDA VAN EIJSINGA, op het twaalftal geplaatst, de volgende Predikanten:

DD. W. C. VAN CAMPEN, Predd. te *Spaarndam* en *Spaarnwoude*. J. VAN DER LEE, te *Driehuizen* en *Zuidschermer*. J. VOGEL, te *Assendelft*. J. LENS, te *Bovenkarspel*. D. MOREAU, te *Durgerdam*. A. B. HAGEN, te *Schermerhorn*. D. DAGE-

GEVOS, te *Akersloot*. J. JUTTING, te *Jisp*. H. J. HOMBRINK, te *Oostzaan*. L. MEEDERINK, te *Oenen* in *Gelderland*. D. BAKKER, te *Kerkwerve*. en M. P. VAN DER HAMMEN, te *Ijpendam*.

Na dat het zestal en drietal geformeerd waren, waar uit bleek, dat de zes en drie eerstgenoemden gekozen waren, is daar uit ten zelven dage beroepen:

D. W. C. VAN CAMPEN, Pred. te *Spaarndam* en *Spaarnwoude*.

WESTZAAN, den 28sten Februarij. Na dat Ds. W. C. VAN CAMPEN, voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte, en naderhand voor eene herhaalde beroeping bedankt had, ging de Kerkeraad op nieuw over, onder bestuur van den Consulent dezer Gemeente, Ds. A. J. BERKHOUT, tot het werk der beroeping, en werden benoemd op het twaalftal, de reeds boven genoemde Heeren:

DD. J. VAN DER LEE, J. VOGEL, J. LENS, D. MORRAU, A. B. HAGEN, D. DAGEVOS, J. JUTTING, H. J. HOMBRINK, L. MEEDERINK, D. BAKKER, M. P. VAN DER HAMMEN, en J. SMIJTEGELD VAN DER HORST, Pred. te *Sleeuwijk*.

Zestal:

DD. VAN DER LEE, VOGEL, LENS, MORRAU, HAGEN en DAGEVOS.

Drietal:

DD. VAN DER LEE, VOGEL en LENS.

Waar uit beroepen is, Ds. J. VAN DER LEE, Pred. te *Driehuizen* en *Zuidfoutermeer*, welke dan dok dit ons beroep, onder inwachting van de noodige approbatien, heeft aangenomen.

UITGEEST, den 7den Maart. Heden werd de Wel Eerw. Heer A. BIDDEL, van *Meerkappelle*, tot ons overgekomen, 's morgens onder ons bevestigd, door onzen Consulent, den Wel Eerw. Heer K. W. FABRITIUS, Pred. te

Cas-

Castricum en *Heemskerk*, met eene Leerrede over 1 *Thess.* V: 12 en 13*a*. *En wij bidden u Broeder! erkent de genen, die onder u arbeiden, en uwe voorstanders zijn in den Heere en u vermanen; en acht ze zeer veel in liefde om hunnes werk wil*, en onze aldus bevestigde Leeraar, ving zijn h. dienstwerk aan, met 's namiddags te prediken, over *Rom.* I: 16. *Want ik schame mij het Evangelium van Christus niet enz.*

WIJK AAN ZEE EN DUIN, onder de *Beverwijk*. Tot onze blijdschap zagen wij ons Kerkgebouw, 't welk mede grootelijks in het treurig verval dezer plaats deelde, door de weldadige medewerking van Godsdienstvrienden, in zoo verre hersteld, dat wij daarin behoorlijk onzen openbaren Godsdienst uitoefenen konden. Onze Leeraar, de Heer G. G. BRUGMAN, die bij beurte, met den Predikant van *Velzen*, den Evangeliedienst alhier waarneemt, heeft ons, toen hij de eerste reis hier na voor ons optrad, bij die ons voorregt bepaald, naar aanleiding van *Joan.* X: 22*a*.

WORMERVEER. Zie Jan. 1819.

A L K M A A R.

PETTEN. De Wel Eerw. Heer J. A. HANEWINKEL, Pred. te *Obdam*, heeft de op hem uitgebragte beroeping, geäggreëerd door den Wel Ed. geb. Heer dezer Plaats, N. VAN FORÉEST, onder inwachting der Koninklijke approbatie, aangenomen.

OOSTEREND OP TEXEL. De Wel Eerw. Heer J. BOURITIUS VAN LON, voor de beroeping alhier bedankt hebbende, is den 17den Februarij l. l., andermaal beroepen, dezelfde Ds. J. BOURITIUS VAN LON, Pred. te *Blankenham*, uit eene nominatie, op welke nevens zijn Eerw. geplaatst waren:

DD. J. C. MOHR, te *Blokzijl*, en H. W. BROERHOF, te *Ruine*.

De Beroepene heeft nu, in afwachting van de noodige approbatien, de beroeping, na beraad, aangenomen.

VALKOOG EN ST. MAARTEN. Den 4den Maart, is onder bestuur van den Consulent, Ds. J. J. VAN DER SLUIJS, Pred. te *Schagen*, de volgende nominatie gemaakt:

DD. J. C MOHR, Predd. te *Blokzijl*. H. J. CALKORN, te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*. H. D. STRUIVING, te *Tjalleberd*. F. BOON, te *Haringhaarspel* en *Dirkshorn*. D. DAGEVOS, te *Akersloot*. H. J. SCHIPPERS, te *Egmond Binnen* en *den Hoef*.

Hier uit dit drietal:

DD. J. C. MOHR, H. J CALKORN, H. D. STRUIVING.

Uit dewelken beroepen is: Ds. J. C. MOHR, te *Blokzijl*.

OUDKARSPEL. Den 7den Maart, is hier in den dienst bevestigd, de Wel Eerw. Heer J. H. WORST, laatst Pred. te *Etershem* en *Schaardam*.

De bevestiging geschiedde, bij afstand van den Consulent, de Wel Eerw. Heer G. VAN DER GOOT, Pred. te *Noordscharwoude*, door den Wel Eerw. Heer J. NIKKEL, Pred. te *Zuidscharwoude* en *den Broek* met *Coll.* III: 24. *Gij dient den Heere Christus*. De Bevestigde Leeraar aanvaardde zijnen dienst, met *Luc.* XI: 28. *Maar hij zeide* enz. Zijn Wel Eerw. is vervolgens door het Klassikaal Bestuur, tot Lid der Classis van *Alkmaar* erkend.

KOLHORN staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

MIDSLAND EN HOORN OP TERSCHELLING. Zie Jan. 1819.

HOORN.

SCHARWOUDE. Op den 21sten Februarij maakte onze Leeraar, Ds. D. T. DE HAAS, ons bekend, dat hij voor de beroeping naar de Gemeen-

Digitized by Google

meente van *Westwoud* en *Binnenwijzend* had bedankt; en verbond zich op nieuw aan ons, naar aanleiding van *Matth.* XXVIII: 20.

OBDAM. Onze Leeraar, Ds. J. A. HANEWINCKEL, beroepen naar *Petten*, onder de Classis van *Alkmaar*, heeft deze beroeping, onder inwachting van de noodige goedkeuringen, aangenomen.

WESTWOUD EN BINNENWIJZEND, den 18den Febr. Ds. D. T. DE HAAS, voor de beroeping op hem uitgebragt bedankt hebbende; zoo is de Kerkeraad, onder Voorzitting van den gewonen Consulent, Ds. J. DOZY, Pred. te *Hoogkarspel*, overgegaan tot het formeren van het volgende achttal.

DD. W. N. ROLDANUS, Predd. te *Egmond aan Zee*. W. RUITMAN, te *Windesheim*. A. VISCH, te *Wilsem*. E. KREENEN, te *Velp*. H. J. ROMENIJ, te *Diepenheim*. J. VAN DER WILLIGEN, te *Rockanje*. F. W. RAPPARD, te *Boxmeer* en *Beugen*, en D. DAGEVOS, te *Akersloot*.

En hier uit dit viertal:

DD. ROLDANUS, RUITMAN, KREENEN en ROMENIJ.

En is op den 2den Maart beroepen, Ds. W. RUITMAN, Pred. te *Windesheim* bij *Zwolle*.

OOSTER- EN WESTERBLOKKER. De beroeping alhier uitgebragt, op Ds. S. TIMMERMAN HUBERT, Pred. te *Kolhorn*, heeft de Kerkelijke en Koninklijke goedkeuringen ontvangen.

HOORN. Zie Nov. 1818.

HOOGWOUD. Zie Febr. 1819.

EDAM.

EDAM, den 14den Maart. Onze beroepen derde Leeraar, Ds. L. MERENS, van *Woudenberg*, tot ons overgekomen, is heden in zijnen dienst bevestigd, door onzen thans oudsten Leeraar, Ds. W. BOOMKAMP, welke bij deze gelegenheid predikte, over 2 *Tim.* I: 7. *Want God*

heeft ons niet gegeven eenen geest der vreesachtigheid enz. terwijl de bevestigde zijn werk begon, met eene Leerrede over 1 *Cor.* I: 23 en 24. *Wij prediken Christus, den gekruisigden enz.*

ETERSHEM EN SCHARDAM. Onze Leeraar J. H. WORST, van hier zullende vertrekken naar *Oudkarspel*, werd van zijne betrekking op ons, en de Edamsche Classis ontslagen. Hij zeide ons den 21sten Februarij vaarwel, met 1 *Thess.* V: 28. *De genade van onzen Heer Jezus Christus, zij met uliieden Amen!*

MONNIKENDAM vakant. Zie Sept. 1818.

HOLIJSLOOT EN UITDAM. Zie Jan. 1819.

ZUNDERDORP staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

LANDSMEER. Zie Jan. 1819.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE. Zie Febr. 1819.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

NIEUWLAND EN ST. JOOSTLAND staat vakant te worden. Zie Nov. 1818.

VEERE vakant. Zie Dec. 1818.

AAGTEKERKE. Zie Febr. 1819.

ZIERIKZEE.

ELKERZEE. Op den 5den Febr. l. l., is alhier, door den Eerw. Kerkeraad en Medestemgeregtigden, van wegen den Ambachtsheer beroepen, de Wel Eerw. Heer J. A. SMIT, Proponent bij het Provinciaal Bestuur van *Zuidholland*, die den 16den daaraanvolgenden, voor deze beroeping heeft bedankt. Zoo dat

ELKERZEE nog vakant blijft.

'S HEERJANSLAND, den 1sten Maart. Alhier is, ter vervulling der vakature, op nieuw gemaakt het volgend drietal:

DD. A. VAN RUIVEN, Pred. buiten vaste bediening. H. W. H. HEINZEN en H. G. J. BECKING, Pro-

Proponenten, de eerste bij het Provinciaal Bestuur van *Utrecht*, en de laatste bij het Provinciaal Bestuur van *Zuidholland*. Waar uit de eerstgenoemde als Predikant alhier beroepen is.

DREISCHOR vakant. Zie Febr. 1819.

GOES.

GOES, den 2den Maart 1819. Door het aanstaand vertrek van den aftredenden Scriba, van dit Klassikaal Bestuur, Ds. H. CATS, naar *Schiedam*, is in deszelfs plaats opgetreden, de door Z. M. benoemde Secundus Scriba, Ds. D. A. BUIJT, Pred. te *Nisse*, voor wien als gecommitteerde zal fungeren Ds. P. J. LANDSKNECHT, Predikant te *Wissekerke*, in wiens plaats als Secundus benoemd is Ds. J. RADERMACHER SCHORER, Predikant te *'s Gravenpolder*.

OUDELANDE, den 12den Febr. 1819. Na het bedanken van Ds. J. C. VAN RHEE, Predikant te *Poortvliet*, heeft de Kerkeraad alhier, onder het bestuur van den Consulent, Ds. P. J. CONRADI, Pred. te *Baarland*, wederom gemaakt het volgend zes en drietal van Predikanten:

DD. C. P. LAMMERS VAN TOORENBURG, Predd. te *Serooskerke* in *Schouwen*. A. CONRADI, te *Oostwoud* in *Noordholland*. D. BAKKER, te *Kerkwerve* in *Schouwen*. A. SOETERMEER, te *Bargt* in *Schouwen*. Z. MEILING, te *Kattendijke*. W. VERVOORN, te *Philipsland*.

Hier uit op het drietal geplaatst:

DD. LAMMERS VAN TOORENBURG, CONRADI en BAKKER.

En daaruit beroepen Ds. C. P. LAMMERS VAN TOORENBURG, Predikant te *Serooskerke*, onder de Classis van *Zierikzee*, aan wien deze beroeping is toegezonden.

CATS, den 5den Maart 1819. Andermaal is tot Predikant in deze Gemeente beroepen, Ds. A. DE VOOGD, Pred. te *Heukelom*, zoo wij hopen met eenen beteren uitslag.

Digitized by Google

BAARLAND, den 7den Maart 1819. Onze Leeraar, Ds. P. J. CONRADI, maakte ons heden bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had naar de Gemeente van *den Bommel*, onder de Classis van *Brielle*, en dezelve had in beraad genomen.

BIESBELINGEN, den 7den Maart 1819. Onze Leeraar, Ds. O. J. LETTE, berigtte ons heden eene beroeping ontvangen te hebben, naar de Gemeente van *Scherpenisse*, welke hij in beraad had genomen.

GOES. den 10den Maart 1819. Door eenen Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Goes*, Ds. J. POPPE, Pred. te *Cortgene*, is onze jongste Leeraar, Ds. B. OATS, Predikant alhier, doch beroepen te *Schiedam*, van zijne betrekking op deze Gemeente en Classis, behoorlijk losgemaakt; zullende zijn Eerw. den 21sten dezer zijn afscheid prediken.

WOLFAARTSDIJK vakant. Zie Sept. 1818.

OVEZANDE EN DRIEWEGEN staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

ELLEWOUTSDIJK. Zie Jan. 1819.

IJZENDIJKE.

GROEDE. Zie Febr. 1819.

BREESKENS staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

UTRECHT.

UTRECHT.

ZEGVELD, den 13den Februarij 1819. Nadat Ds. B. NIEUWROOP, Pred. te *Berkenwoude en den Achterbroek*, voor de beroeping, op zijn Wel

Wel Eerw. uitgebragt, bedankt had, heeft de Kerkraad; onder Voorzitting van den gewoonen Consulent, wederom dit navolgende zestal gemaakt:

DD. C. J. L. SCHULLER, Predd. te *Elburg*. C. LE CLERCQ, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*. C. VAN ENGELEN, Predd. te *Kamerik*. A. R. BRUINING, te *Krimpen aan de Lek*. H. R. SCHUTTE REPELIUS, te *Kockingen*, en P. VAN AMERON, te *Hoogmade*.

De drie eersten zijn ten zelfden dage op het dietal geplaatst, en door uit is vervolgens beroepen, C. LE CLERCQ, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, aan wien deze beroeping is toegezonden, die ook dezelve, onder afwachting der gewone approbatien, heeft aangenomen.

MAARSSEN. Onze van hier naar *Breda* beroepene Leeraar, D. TER VEEN, heeft op den 28sten Februarij l. l., afscheid gepredikt, met *Eph.* III: 14—19. na dat zijn Eerw. op den 23sten van die maand, door Ds. C. VAN DER LEEUW, Pred. te *Utrecht*, en Praeses van het Klassikaal Bestuur, als daar toe door dat Bestuur gecommitteerd, van zijne betrekkingen op de Classis van *Utrecht*, en op deze Gemeente, behoorlijk ontlagen was. Zou dat

MAARSSEN vakant is.

LOPIK EN GABAUW, den 28sten Februarij. Na dat onze van hier naar *Meeuwen* en *Hagestein* beroepene Leeraar, F. G. SWERMANS, op den 24sten dezer, door Ds. J. VAN BOMMEL, Pred. te *Utrecht*, en Assessor van het Klassikaal Bestuur, als daar toe door dat Bestuur Gecommitteerd, van zijne betrekkingen op deze Gemeente, en op de Classis van *Utrechts*, behoorlijk ontlagen was, heeft zijn Wel Eerw. heden zijn af-

afscheid gepredikt, ten tekst hebbende 1 Cor XIII: 13. *En nu blijft geloof* enz. Zoo dat

LOPIK EN CABAUW vakant is.

MONTFOORT. Onze Leeraar, Ds. D. VAN DER LOO, van hier naar *Maastricht* beroepen, heeft deze beroeping aangenomen.

UITHOORN EN KUDELSTAART vakant. Zie Jan. 1819.

MIJDRECHT staat vakant te worden. Zie Jan 1819.

AMERSFOORT.

BEMNES BUITENDIJKS, den 7den Februarij. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. D. DWARS, bevestigd door Ds H. WEILAND, Pred. te *Amsterdam*, bij afstand van den Consulent, Ds. J. J. RAMBONNET, Pred. te *Eemnes Binnendijks*, met de woorden, *Joan.* XV: 16. *Gij hebt mij niet uitverkoren, maar ik heb u uitverkoren; en ik heb u gesteld, dat gij zoudt henen gaan en vrucht dragen, en dat uwe vrucht blijve: op dat zoo wat gij van den Vader begeeren zult in mijnen naam, hij u dat geve.* De Bevestigde deed des namiddags zijne intrede, met *Thess* V: 25. *Broeders! bidt voor ons!*

BLAAUWKAPEL, den 25sten Februarij. Onze Leeraar, A. GRADIUS, van hier beroepen naar *Altforst* en *Appeltern*, nam heden van ons afscheid, met *Phil.* II: 12 b. 13. *Werkt uwe zelfs zaligheid met vreeze en beven, want het is God, die in u werkt, beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen.*

De Kerkeraad noodigt de Heeren Candidaten uit, om hunne gaven alhier te laten hooren, mits hunne bewijzen vooraf vertoonende, aan den Consulent, Ds. A. H. BLAAUW, Pred. te *Maartensdijk*.

WOUDENBERG, den 28sten Febr. Onze Leeraar, Ds L. MERENS, van hier beroepen naar *Edam*, nam heden van ons afscheid met de woor-

Digitized by Google

woorden, *Rom.* VIII: 38 en 39. *Want ik ben zeezekerd, dat noch dood, noch leven, noch Engelen, noch overheden, noch magten, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen, noch hoogte, noch diepte, noch eenig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus onzen Heere.*

DE BILT, den 28sten Febr. Heden werd onze beroepen Leeraar I. MUNTENDAM, bevestigd door zijnen Vader, Ds. S. MUNTENDAM, Pred. te *Enkhuizen*, bij afstand van den Consulent, Ds. C. A. VAN VLOTEN, Predikant te *Zuilen*, met *Ps.* XXII: 31 en 32. *Het zaad zal hem dienen; het zal den Heere aangeschreven worden, tot in geslachten: zij zullen aankomen, en zijne gerechtigheid verkondigen den volke, dat geboren wordt, om dat hij het gedaan heeft.* De bevestigde deed des namiddags zijne intrede, met *Hand.* VIII: 5 en *Ga.* *En Philippus kwam af in de stad van Samaria, en predikte hun Christus: en de scharen hielden zich eendragtig aan het geene van Philippus gezegd werd.*

NICHTEVECHT staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

WIJK.

WERKHOVEN, den 7den Febr. Onze Leeraar, Ds. D. M. MIEDEMA, eene beroeping naar de Gemeente van *Warns* en *Schaarl*, onder de Classis van *Sneek* ontvangen hebbende, maakte ons heden bekend, dat hij dezelve, onder inwachting der noodige approbatien had aangenomen, zoo dat deze Gemeente eerlang zal vakant worden.

WAAL EN HONDSWIJK, den 7den Maart. Onze Leeraar, Ds. D. H. HORST, maakte ons heden bekend, dat hij, de beroeping naar de Gemeente van *Nieuw Lekkerland*, in de Classis van *Dordrecht*, waarvan hij ons, op den 21sten

Febr. l. l., kennis gegeven had, onder inwachting der noodige approbatien had aangenomen. Zoo dat

'T WAAL EN HONSWIJK sinst vakant te worden.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN. De beroeping van D. B. MIEUWOLD, tot zevenden Predikant alhier, (zie Febr. 1819,) is, door Z. M. den Koning, geapprobeerd.

GROUW. De beroeping van D. H. A. LIEUWENS, tot Predikant voor deze Gemeente, heeft ook de Koninklijke goedkeuring bekomen.

LEEUWARDEN. Ds. A. VALK van Steenbergen, hier, in plaats van wijlen D. N. LOBRIJ, beroepen, heeft deze beroeping aangenomen. Dezelve is, den 5den Maart 1819, kerkelijk goedgekeurd.

HARLINGEN.

JACOBI PAROCHIE, den 6den Maart 1819. Men heeft vernomen van hier te berigten, dat onze Leeraar, Ds. J. H. THEMMEN, J. S. Hll. Ph. nepos, den 10sten November van het vorige jaar, zijnen vervulden vijf en twintig jarigen Evangelie-Dienst gevierd heeft, met eene Leerrede over *Hand. XXVI. 22 en 23. Dan hulpe van God verkregen hebbende, sta ik tot op deszen dag* enz. in tegenwoordigheid van een groot getal van Hoorderen, en daar onder ook eenigen zijner naburige Ambtgenooten.

HERBAIJUM, den 7den Maart 1819. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer TH. M. LAUMAN, Candidaat van den H. Dienst, bij het

Digitized by Google

Provincial Kerkbestuur van *Friesland*, is, bij afstand van Ds. B. BINGNALDA, Pred. te *Achlum* en *Hitzum*, en Consulent dezer Gemeente, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. Heer H. M. LAURMAN, Pred. te *Oosterlittens*, in den H. Dienst bevestigd, met eene Leerrede over 2 *Tim.* IV: 5. *Doet het werk van een Evangelist.*

De oplegging der handen geschiedde, behalven door den Consulent, door de Eerw. Heeren: J. H. JULINK, M: H. BINGNALDA, R. WASSENAAR, J. CAHAIS, R. M. CLOPPENBURG, N. BLOMBERG, P. ROMAR, resp. Pradd. te *Franeker*, *Harlingen*, *Wier*, *Wiemarsum*, *Wijnaldum*, *Midlum* en *Arum*.

De bevestigde Leeraar, zijnde (gelijk zijn Eerw. Vader als eene aanmerkelijke bijzonderheid in den Morgen-Godsdienst mededeelde) met deszelfs Broeder den Wel Eerw. Heer M. TH. LAURMAN, Pred. te *Leitens* in *Groningerland*, de zevende in de regt nederdalende linie der LAURMANS, die sedert de Reformatie, het Evangelie in dit Gewest verkondigd hebben, heeft 's namiddags zijne Intrede gedaan, met eene Leerrede, over *Tit.* II: 11—13.

IDZEGAHUIZEN EN PIAAM. Zie November 1818.

WELTRIJP EN BAIJUM vakant. Zie Jan. 1819.

'S NEEK.

WARNS EN SCHARD. Den 18den Januarij, is alhier, na dat de Wel Eerw. Heer J. H. LAMMERTS, Pred. te *Kesteren*, voor de beroeping op zijn Eerw's. persoon uitgebragt bedankt had, ter vervulling dezer vakature, onder het Bestuur van den Wel Eerw. Heer P. VAN DELDEN, Pred. te *Stavoren*, als Consulent, door den Eerw. Kerkraad en de Kerkmeesters, uit de navolgende zes Predikanten:

Digitized by Google

DD. D. M. MIEDEMA, Predd. te *Werkhoven*. LAMMERTS, te *Meethuisen*. J. S. DAMSTÉE, te *Jutrijp* en *Hommerts*. J. P. EGERDING, te *Rensweude*. A. VAN DIJK, te *Foudgum* en *Raard*, en C. BROERSMA, te *Wolkwerum*.

Dit drietal gemaakt:

DD. D. M. MIEDEMA, J. S. DAMSTÉE, en ... LAMMERTS.

Waar uit ten zelfden dage, door de Hervormde Floreenpligtigen beroepen is: Ds. D. M. MIEDEMA, Pred. te *Werkhoven*, onder de Classis van *Wijk*, die, deze beroeping, na beraad, onder inwachting van de Kerkelijke en Koninklijke approbatie, heeft aangenomen.

JUTRIJP EN HOMMERTS. Onze Pred. Ds. J. S. DAMSTEE, van hier beroepen zijnde, naar de Gemeente van *Burum* en *Munnekezijl*, onder de Classis van *Dokkum*, heeft die beroeping, onder inwachting der vereischte approbatien, aangenomen.

IJLST staat vakant te worden. Zie November 1818.

OUDEGA, IDSEGA EN SANDFIRDE vakant. Zie Febr. 1819.

DOKKUM.

DOKKUM, den 27sten Januarij. Twee nieuwe Leden, in ons Klassikaal Bestuur, de Heeren J. KIERS en J. T. DIJKSTRA, Predd. in de *Hijum* en *te Oudwouden*, namen heden zitting in de Vergadering; de Heer Ouderling, R. ROCKEMA, is weder ingekozen.

GERKESKLOOSTER, den 26sten Januarij. Op heden is hier door den Kerkeraad beroepen, Ds. D. NOORDHOF, Candidaat tot den Heiligen Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, en beroepen Pred. te *Idzegahuizen* en *Pieam*. De Consulent is geweest, Ds. P. TALMA,

Pred.

Digitized by Google

Pred. te *Lutjewoude*, dan, na beraad, heeft Ds. NOORDHOF, voor dat beroep bedankt.

BURUM EN MUNNEKEZIJL, den 12den Februarij. Hier is door Floreenpligtige Ingezetenen heden beroepen, Ds. J. SINNINGHE DAMSTÉE, Pred. te *Jutrijp* en *Hommerts*. De Consulenten, DD, RIEDEL en TALMA, Predd. te *Collum* en *Lutjewoude*, hebben daarbij geadsisteerd. De Heer DAMSTÉ, heeft dit beroep aangenomen.

ZUIDERHUISTERVEEN. Het beroep van den Heer SLOMP, is reeds door het Klassikaal Bestuur van *Dokkum*, en door Z. M. den Koning, geapprobeerd.

SCHIERMONIKOOG. Na dat het beroep van Ds. H. W. HAZELHOFF, Klassikaal en Koninklijk was geapprobeerd, is gemelde Heer zihier in den Dienst bevestigd, den 17den Februarij, door den Consulent dezer Gemeente, den Heer P. HERINGA, Pred. te *Anjum*, welke, bij die gelegenheid ten tekst aflas, *Joh.* XIII: 15*a*. *Ik heb u een exempel gegeven.* 's Namiddags deed de Bevestigde zijne Intrede, over *Joh.* IV: 14, *Zoo wie gedronken zal hebben van het water, dat ik hem geven zal, die zal in eeuwigheid niet dorsten* enz.

Aan den Bevestigden, is eene Acte van het Friesch Provinciaal Kerkbestuur bezorgd, waar door zijn Eerw. het regt bekomt, om Doop en Avondmaal te bedienen, en van het Klassikaal Bestuur van *Dokkum*, een bewijs van Lidmaatschap dezer Classis.

Daar de Ring van *Holwerd*, vrijgesteld is van het waarnemen der vakature te *Schiermonnikoog*, zoo heeft Ds. H. W. HAZELHOFF, reeds sedert den 1sten Januarij dezes jaars, aldaar den dienst waargenomen, als Candidaat. De eerste predikatie, welke zijn Eerw. als zoodanig deed, was over *Deut.* XXXII: 2, 3*a*. *Mijne leere druppe*

als

Digitized by Google

als een regen, mijne reden vloeije als een dauw, want ik zal den naam des Heeren uitroepen.

NES (OP AMELAND) vakant. Zie April 1817.

HEEREVEEN.

GOINGARIJP EN DE BROEK vakant. Zie Nov. 1818.

OUDEHOUTPADE, NIEUWEHOUTPADE, DE IDZERT EN OUDEHOUTWOUDE staan vakant te worden. Zie Febr. 1819.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

HEINO staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

AVEREEST staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

DEVENTER.

DEVENTER. Ds. D. BLOEMERS, Pred. te *Gorsfel*, voor de op hem uitgebragte beroeping, bedankt hebbende, is men op den 26sten Februarij, overgegaan om het beroepingwerk op nieuw optevatten, en is ten dien einde gemaakt het volgende twaalftal:

DD. E. L. SIEGMAN, Predd. te *Delden*. D. MOLENAAR, te *Deutichem*, P. C. MOLHUIJSEN, te *Vucht* en *Kromvoort*. A. VAN ECK, te *Genderingen*. A. VERWEIJ, te *Zwammerdam*. H. HESSELINK, te *Almelo*. A. SCHIM VAN DER LOEF, te *Balsward*. J. LAMMERÉE, te *Leksmond*. C. WIKERSTEN, te *Driebergen*. J. H. VAN DIEST, te *Deutichem*. H. J. RIJKMANS, te *Albloesfardam*. B. STEMBERG, te *Herveld*.

Uit dit twaalftal, is den 3den Maart gemaakt het volgende vijftal:

DD. E. L. SIEGMAN, P. C. MOLHUIJSEN, D. MOLENAAR, H. HESSELINK en A. VAN ECK.

En is op Maandag, den 8sten Maart tot Leer-

zar

Digitized by Google

aar dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. C. MOLHUIZEN, Pred. te *Vugt* en *Kromvoort*.

OLST vakant. Zie December 1818.

HENGELO. Zie December 1818.

RIJSSEN. Zie Jan. 1819.

K A M P E N.

BLANKENHAM. Op den 21sten Februarij, maakte onze Leeraar J. B. VAM LON, aan ons bekend, dat hij andermaal beroepen was in de Gemeente van *Oosterend op Texel*, en den 7den Maart deelde hij ons mede, die beroeping aangenomen te hebben.

KAMPEN. Tot Leden van het Klassikaal Bestuur van *Kampen*, zijn op nieuw aangesteld, de Heeren J. WILBRINK, Pred. te *Steenwijk*, en H. A. DE CHALMOT, oud Onderling te *Kampen*. Het Klassikaal Bestuur van *Kampen*, bestaat dus voor dezen jare uit de Heeren:

W. VAN VLOTEN, Pred. te *Kampen*, President. N. S. HOEK, Pred. te *Kampen*, Assessor. A. S. ALTING, Scriba. Secundus H. DE HAAN HUGENHOLTZ, Pred. te *Zalk*. W. SANDERS, Pred. te *Vollenhoven*. Secundus J. H. DE ROODE, Pred. te *Zwartsluis*. J. F. BARENDS, Pred. te *Vollenhoven*. Secundus P. J. CALKORN, Pred. te *Genemuiden*. J. WILBRINK, Pred. te *Steenwijk*. Secundus A. VISCH, Pred. te *Wilsum*. H. A. DE CHALMOT, Onderling te *Kampen*. Secundus J. DE VRIES HOFMAN, Onderling te *Kampen*.

WILSUM. Op den 28sten Februarij maakte onze Leeraar A. VISCH, beroepen naar *Zuidwolde*, onder de Classis van *Meppel*, ons bekend, dat hij die beroeping, onder inwachting van de Koninklijke goedkeuring, had aangenomen. Zoo dat

WILSUM eerlang vakant zal worden.

GRO-

Digitized by Google

GRONINGEN.

GRONINGEN.

WESTERBROEK staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

WINSCHOTEN.

WINSCHOTEN, den 22sten Februarij. Op heden is door het Klassikaal Bestuur geapprobeerd, de beroeping van Ds. E. J. HUISINGA, tot Predikant te *Eexta*, en daarop dadelijk de bekrachtiging van Z. M. den Koning verzocht.

NIEUWESCHANS, den 14den Febr. Op heden heeft onze, naar *Farmsum*, beroepene Leeraar, Ds. B. J. WINTER, zijne afscheidsrede van deze Gemeente gehouden, predikende over de woorden van Paulus, *Fil.* III: 20. *Onze wandel is in de hemelen.*

NIEUWESCHANS. Bij besluit van Z. Majesteit den Koning, van den 25sten Februarij l. l. No. 9. is door Hoogstdenzelven tot Predikant dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer G. W. STUIVINGA, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*.

ZUIDBROEK EN MUNTENDAM staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

EEXTA. Zie Febr. 1819.

APPINGEDAM.

GARSTHUIZEN, den 17den Jan. De Eerw. Heer H. OORTWIJN, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, alhier door Collator en Kerkeraad beroepen, en deze beroeping ook door Z. M. den Koning, gunstig goedgekeurd zijnde, werd heden in den h. dienst onder ons bevestigd, door zijnen aangehuwden Broeder, Ds. S. A. DE JONGE, Pred. te *Ter Apel*, aan wien de Eerw. Heer C. CONTENET, Pred. te *Wester Embden*, deze beurt had afgestaan. De beves-

ti-

Digitized by Google

liger predikte des morgens over *Matth.* XXIV: 46. *Zalig is die dienstknegt, welke zijn Heer komende enz.* De inzegening geschiedde, met oplegging der handen, door den Consulent C. CONTENOT, Pred. te *Wester Embden*, en Ds. D. HOLWERDA, Pred. te *Eppenhuizen*. De Bevestigde maakte des namiddags een aanvang, met zijn dienstwerk, predikende over 1 *Petr.* II: 21*b*. *Ons een voorbeeld nalatende, op dat enz.*

FARMSUM, den 21sten Febr. Heden werd Ds. B. J. WINTER, van de *Langakker* of *Nieuwe schans*, tot ons overgekomen, in den h. dienst alhier bevestigd, door den Consulent Ds. W. WAALKENS, Pred. te *Heveskes* en *Weiwert*, met eene Leerrede over 1 *Petr.* II: 21*b*. *Ons een exempel nalatende.*

Des namiddags aanvaardde de bevestigde zijn dienstwerk, predikende over *Matth.* XI: 30. *Mijn juk is zagt, mijn last is ligt.*

ENUM vakant. Zie April 1818.

HELLUM vakant. Zie Dec. 1818.

GARMERWOLDE. Zie Dec. 1818.

MIDDELSTUM.

EENRUM, den 28sten Febr. Heden heeft onze Leeraar, de Heer F. J. ABRESCH, beroepen naar *Garmerwolde*, deszelfs afscheid gepredikt, met *Hand.* XX: 25, 26 en 27.

BAFLO vakant. Zie Maart 1818.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Mei 1818.

NOORDBRABAND.

'SHERTOGENBOSCH.

ALEM, MAREN EN EMPEL, den 28sten Febr. 1819. Heden nam onze Leeraar, R. VERWEIJ, beroepen naar *Drumpt*, onder de Classis

Digitized by Google

van *Tiel*, afscheid met 2 *Cor.* V: 10. *Wij allen moeten geopenbaard worden enz.*

VUCHT, den 14den Maart 1819. Onze Leeraar P. C. MOLHUIJSEN, gaf ons heden kennis, dat hij, den 10den dezer, eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Deventer*, en den 11den eene beroeping naar de Gemeente van *Deurne*, *Vlierden* en *Bakel*, en dat hij ons eerstdaags zijn besluit zoude mededeelen.

B R E D A.

CHAAM, c. l., den 14den Febr. 1819. Heden maakte onze Leeraar, Ds. S. G. PRINS, ons bekend, dat hij voor de beroeping naar *Deurne*, *Vlierden* en *Bakel*, onder de Classis van *Eindhoven*, door hem den 9den dezer ontvangen, had bedankt; en verbond zich weder op nieuw aan ons, predikende over *Jac.* I: 22. *Zijt daders des woords, en niet alleen hoorders, u zelven met valsche overlegging bedriegende.*

OUDENBOSCH, den 28sten Febr. 1819. Onze Leeraar, Ds. H. J. KAUM, eene beroeping naar de Gemeente van *Zuid-Beijerland*, (gezegd) *den Hitzert*, ontvangen hebbende, maakte ons heden bekend, dat hij voor dezelve had bedankt, en predikte bij die gelegenheid over *Openb.* II: 13. alleen deze woorden. *Gij houdt mijnen naam, en hebt mijn geloof niet verloochend.*

BREDA, den 7den Maart 1819. Dezen dag smaakten wij, bij vernieuwing, het genoegen, dat eenige Onderofficieren en Manschappen, van mindere graden, behoorende tot de tweede afdeeling Infanterie, door onzen oudsten Leeraar, den Wel Eerw. Heer P. VAN RADEN, openlijk voor de Gemeente, als Lidmaten wierden aangenomen en bevestigd; na dat zij, gedurende een geruimen tijd, door zijn Wel Eerw. onderwezen waren, en twee dagen te voren, op eene allezins vol-

Digitized by Google

voldoende en loffelijke wijze, belijdenis des geloofs hadden afgelegd.

Deze plegtigheid, waar bij ons geheel Garnizoen, voor zoo ver hetzelve tot onzen Hervormden Godsdienst behoort, tegenwoordig was, verstrekte tot blijdschap en stichting van allen, die den Godsdienst bijwoonden, en getroffen waren over het geen de Leeraar, de nieuwe Broederen en Leden onzer Gemeente toesprak. Een ieder verheugde zich hartelijk, dat lust en ijver voor de leer des Christendoms, ook onder den stand der Militairen, duurzaam blijft en vermeerdert.

BREDA, den 14den Maart. Heden is onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. TER VEER, van *Maarssen*, tot ons overgekomen, onder ons bevestigd, door zijnen jongsten Ambtgenoot, den Wel Eerw. Heer W. VAN VOLKOM, met *Jacobus* I: 21*b*. *Ontvangt met zachtmoedigheid het woord, dat in u geplant wordt, hetwelk uwe zielen kan zalig maken.* De Bevestigde heeft 's avonds zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, *Matth.* XXVIII: 20*b*. *Ik ben met ulieden alle de dagen, tot aan de voleinding der wereld.*

GINNEKEN EN BAVEL vakant. Zie April 1818.

ETTEN en voor de helft DE HORVEN. Zie Jan. 1819.

STEENBERGEN staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

HEUSDEN.

SPRANG, den 14den Febr. 1819. De Kerkeraad alhier heeft heden de tijding ontvangen, dat de Wel Eerw. zeer gel. Heer H. VAN IDSINGA, Pred. te *Veenwouden*, de beroeping herwaarts, onder inwachting der noodige approbatien, heeft aangenomen.

Digitized by Google

WIJK. Zie Oct. 1818.

MEEUWEN EN HAAGOORT. Zie Oct. 1818.

BEZOIJEN. Zie Jan. 1819.

EINDHOVEN.

BLADEL, HAPERT, REUZEL EN NETERZIJL. Onze Emeritus verklaarde Leeraar, Ds. J. L. JANSSEN, heeft op den 24sten Jan. zijnen dienst geeindigd, met eene Leerrede over *Jes.* XLV: 24*a*. *Men zal van mij zeggen, gewisselijk in den Heere zijn geregtigheden en sterkte, tot hem zal men komen*, en is op den 31sten daaraanvolgende, door deszelfs Broeder Ds. C. JANSSEN, Pred. te *Assen*, en Lid van het Klassikaal Bestuur, in het bijzijn van den Consulent, Ds. J. H. KUHNEN, Pred. te *Eerzel*, van zijne betrekking tot deze Gemeente en de Classis, losgemaakt.

Ds. J. L. T. COX, Pred. aan de *Moerdijk*, voor de beroeping in deze Gemeente bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, ten overstaan van den Consulent, op den 8sten Februarij, het navolgend drietal gemaakt.

DD. A. J. VAN HOUTEN, Predd. te *Oosterwijk*, onder de Classis van *Gouda*. J. H. HAMELBERG, te *Heze* en *Leende*. B. TE GEMPT, te *Batenburg*.

En daaruit beroepen, Ds. A. J. VAN HOUTEN, die, na beraad, ook voor deze beroeping bedankt heeft.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL. Ds. S. H. PRINS, voor de beroeping op zijn Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, is de Kerkeraad, op den 7den dezer, overgegaan, tot het doen van een nieuw beroep, en heeft ten overstaan van den Consulent, Ds. A. SCHOLTEN, Pred. te *Helmond*, het volgend drietal gemaakt.

DD. P. C. MOLHUIZEN, W. RAPPART en B. TE GEMPT,

GEMPT, Predd. te *Vucht* en *Eromvoirt*, te *Boxmeer* en *Batenburg*.

En uit hetzelve beroepen; Ds. P. C. MOLHUIZEN.

ZOMEREN EN LIEROP vakant. Zie Mei 1818.

DRENTHE.

MEPPEL.

MEPPEL. Ons Klassikaal Bestuur bestaat voor het jaar 1819, uit de Heeren:

H. CRULL, Pred. te *Havelte*, Praeses. W. H. F. CRANSSEN, Pred. te *Dwingelo*, Assessor. J. R. BÖTTICHIUS MEURS, Pred. te *Meppel*, Scriba. en A. J. BREESER, Pred. op het *Hoogeveen*, Secundus. Gecommitteerden zijn de Heeren:

A. J. BREESER, Pred. op het *Hoogeveen*, Secundus. H. J. STAVERMAN, Pred. te *Kolderveen*. R. DE KEMPER, Pred. te *Vledder*, Secundus. J. P. BROEKHOFF, Pred. te *Ruinen*. en R. HOUWINK, Secundus. H. DE JONGE, Ouderlingen te *Meppel*.

DWINGELO, den eersten Febr. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer. W. H. F. CRANSSEN, ontving voor eenige dagen het aanbod eenen beroeping, bij de Gemeente van *Zuidwolde*, doch zijn Eerw. heeft daar voor bedankt, en heden zich op nieuw aan ons verbonden, met eene Leerrede over *Phil.* I: 25 en 26.

ZUIDWOLDE. Van hier is nog geen legaal berigt gegeven, maar het is zeker, dat aldaar tot Predikant is beroepen, Ds. VISCH, Leeraar bij de Hervormde Gemeente van *Wilsem*.

RUINERWOLDE. De bevestiging van onzen nieuw beroepen Leeraar, Ds. H. G. MEILING AMSHOFF, is bepaald op den aanstaanden 28sten van Maart.

Digitized by Google

NIJEVEEN. Onze Leeraar, J. C. MEIJER, heeft het beroep, hem als Pred. bij de Hervormde Gemeente, te *Middland* en *Heerr* op *Terschelling* opgedragen, na beraad, aangenomen, onder afwachting van de noodige approbatiën.

KOEVERDEN.

KOEVERDEN vakant. Zie Febr. 1819.

WALSCHE KERK.

DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.
VOORBURG vakant.
MIDDELBURG vakant. Zie Nov. 1818.
RONGIJ vakant.
'S HERTOGENBOSCH vakant. Zie Jan. 1819.

LIMBURG. enz.

MAASTRICHT.

LUIK. (Guarnisoens-Gemeente.) Op den 13den Februarij l. l., is alhier tot Pred. bevestigd, de Wel Eerw. Heer R. A. CHEVALIER, door den gewonen Consulent, den Wel Eerw. Heer WIERTS van COMMORN, Pred. te *Eijsden* en *Dalhem* met *Ps.* CXVIII: 26a. *Gezegend zij hij, die daar komt in den naam des Heeren.* — De Bevestigde predikte vervolgens tot Intrede, over 2 *Cor.* V: 19b 20 en 21. *Hij heeft het woord der verzoening in ons gelegd* enz.

MEERSEN. De beroeping, alhier op Ds. GUICHARD uitgebragt, heeft reeds de goedkeuring van het Kiesfikaal Bestuur weggedragen, en mogt zijn Eerw. eerlang, tot aanvaarding van zijn dienstwerk onder ons, te gemoet gezien.

VAL-

Digitized by Google

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.
MAASTRICHT vakant. Zie Febr. 1819.

REMONSTRANSCHE BROEDERSCHAP.

OUDEWETERING vakant. Zie Jan. 1819.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 24sten Februarij 1819. Na bekomen approbatie van Z. M. den Koning, op het beroep van den Prop. R. TH. F. REUDLER, als Pred. bij onze Gemeente, te *Beverwijk*, is zijn Eerw. op heden, na gehouden Leerrede, over *Luc.* XIII: 18: 24. plegtig door het Eerw. Ministerie dezer Gemeente, in het Leeraar-Ambt ingezegend.

DELFT, den 3den Maart 1819. Heden nam onze Leeraar, J. J. BAYER, van hier naar *Sneekmeer* beroepen, afscheid van onze Gemeente, uit *Num.* VI: 24—26. *De Heere zegene u, en behoede u. De Heere late zijn aangezigt lichten over u, en zij u genadig. De Heere verhefte zijn aangezigt over u, en gave u vrede.*

Ter vervulling dezer vacature, is, na verzoeke en verkregene handopening, van Z. E. den Directeur Generaal, voor de zaken der Hervormde Kerk enz. door den Kerkraad, het navolgende drietal van Predd. gemaakt:

DDr. G. A. LAND, Predd. te *Purmerend*. J. G. LIEBNER, te *Vlissingen*, en J. R. WAGNER, te *Monnikendam*.

Hiuit is verkozen, Dr. G. A. LAND, die ruim zeven jaren geleden, deze Gemeente als Adjunct diente, welke die beroep, onder af-

wachting van gunstige approbatie, door Z. M. onzen Koning, heeft aangenomen.

ZIERIKZEE vakant. Zie Febr. 1819.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

ZWOLLE. Zie Junij 1818.

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

SOURABAIJA. Volgens ingekomen berigt, is door Heeren Commissarissen aan deze Gemeente toegewezen, de Wel Eerw. Heer A. EVERAARS.

Van tijd tot tijd verneemt men de loffelijkste vermelding van den Evangeliedienst der Wel Eerw. Heeren VAN DEN BYLAARD te *Batavia* en LENTINK te *Samarang*, gelijk ook van de toegenegenheid en den verlieuwden lust voor het Christendom in de Gemeenten, waarin zij arbeiden of die door hen bezocht worden.

Bij de provisioneele Commissie tot de zaken der Hervormde Kerken voor Neerlands *Oost-* en *West-Indien* zijn, op onderscheidene tijden, *kerkelijk beroepen* en voor den dienst der Gemeenten op *Java* plegtig bevestigd: de Wel Eerw. Heer S. ROORDA VAN EYSINGA, laatst Evangeliedienaar te *Weitzaan*, die bij Besluit van Z. M. den 12den October 1818. N°. 34. benoemd was, en reeds op den 23sten Dec. 1818 naar zijne nieuwe, gewigtige bestemming vertrokken is; voorts de Wel Eerw. Heer H. POTTER, rustend Predikant van *Hanau*, door Zijne Majesteit benoemd bij Besluit van den 30sten Nov. 1818.

N°. 6.

N°. 6, die zich gereed maakt, om in Maart of April afteretzen.

Het verstrekt aan de Commissie tot genoegen, dat waardige Leeraren zich gezind gevoelen, om eene zoo belangrijke zending te gaan opvolgen en aan de groote behoefte der Indische Gemeenten mede te helpen voldoen. Zij verwacht, dat meer andere, brave en bekwame, inzonderheid jeugdige Predikanten, dit voorbeeld gaarne zullen volgen, te meer hiertoe opgewekt door een gunstig Besluit der Commissarissen Generaal over Neerlands Indien, van den 12den Junij 1818, en onder de Berigten dezer Boekzaal medegedeeld.

BATAVIA, eenige Predikantsplaatsen vakant.

AMBOINA
BANDA
TERNATE
MOLUKKA
} vakant.

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

OOST-FRIESLAND.

GRIMERSUM, den 31sten Jan. Onze op den 11den Dec. des voorleden jaars, uit eene te dien zelven dage gemaakte nominatie, waarop geplaatst waren, de Heeren: S. S. Theol. Candidaten VARVER, te *Wijmeer*, KLAASSEN, te *Grootbuizen*, en KOLKERTS, in de *Westermarsch*, beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. A. VARVER, werd heden, met oplegging der handen, in deze Gemeente bevestigd. De bevestiging

Digitized by Google

werd verrigt, door den Wel Eerw. Heer L. H. PENON, Pred. te *Wirdum*, die, na de gedane inzegening van onzen Leeraar, eene redevoeding van den Predikstoel hield, leggende ter een grondslag, *Hand. X: 6b. Deze zal u zeggen wat gij doen moet.* Deze woorden toegelicht hebbende, leidde zijn Wel Eerw. daar uit af, den pligt, en van onzen nieuwen Leeraar, en van onze Gemeente. Daar op onze Leeraar den predikstoel beklommen hebbende, maakte hij een aanvang van zijnen Evangeliedienst onder ons, predikende over 2 *Timoth.* II: 19. *Evenwel het vaste fondament Gods staat enz.*

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

LAGE staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

MORMTER vakant.

WESEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1819.
SCHONENBERK vakant. Zie Aug. 1816.
RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.

FRE-

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

ROTTERDAM. De vierde algemeene Vergadering, der Leden van het Rotterdamsche Bijbelgenootschap, is op den 30sten Nov. 1818. in de Lutherische Kerk te *Rotterdam*, gehouden. Na dat de Vergadering, door den Voorzitter, den Heer S. VAN HOOGSTRATEN, met eene gepaste Aanspraak en Gebed geopend was, is het verslag van de werkzaamheden van het Bestuur, gedurende het verloopen jaar, door den Secretaris voorgelezen, en eindelijk is door den Wel Eerw. Heer H. OORT, Pred. te *Rotterdam*, en Mede-Bestuurder van het Genootschap, deze plegtigheid besloten, door het houden van eene doelmatige Redevoering, *Over de vreugde, die wij aanvankelijk mogen smaken, wegens de oprigting der Bijbelgenootschappen, en het nut daar door reeds gesticht, als een uitstekend kenmerk van onzen tijd.*

Deze plegtigheid is tot algemeen genoegen afgeloopen, en de bijzondere talrijkheid der Vergadering, was een aangenaam bewijs van de belangstelling, in de zaak van het Genootschap, binnen deze Stad.

VLAARDINGEN, den 8sten Maart. Heden werd in de Groote Kerk, op eene plegtige wijze, het vierde openbaar verslag gegeven, der verrigtingen van het Bijbel-Genootschap, alhier bestaande, bij welke gelegenheid, na dat de Ver-

Vergadering door den Voorzitter, met eene aanspraak en kort overzigt van de werkzaamheden in 't laatste jaar was geopend, door den Wel Eerw. Heer P. v. D. LEEUW, eene zeer toepasselijke opwekkingsrede is uitgesproken, naar aanleiding van *Rom.* XII: 11. afgewisseld door Evangelische Gezangen; werd vervolgens door den Thesaurier rekening gedaan, van 't afgeloopen jaar, en eindelijk door de Leden de opengevalle plaatsen, in de Directie, bij stemming weder aangevuld, waarmede deze Vergadering tot algemeene stichting werd besloten.

BERIGTEN.

Besluit wegens het traktement der Predikanten in Neêrlands *Oost-Indien.*

De provisioneele Commissie tot de zaken der Hervormde Kerken in Neêrlands *Oost-* en *West-Indien*, heeft van den Directeur Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk enz. ontvangen, eene kennisgeving van den voet, op welken de Leeraren der onderscheidene Christelijke Kerkgenootschappen in *Indien* gevestigd, geplaatst zijn, volgens de bepalingen gemaakt door Commissarissen Generaal over Neêrlands *Indien*, bij derzelver Besluit van den 12den Junij 1818. N°. 13. behelzende:

1. Dat, integaan met den 1sten Julij 1818, het tractement van de wettig beroepen Leeraren zal bedragen eene som van *vijfhonderd* Indische Guldens (600 Holl.) per maand, met het genot daarenboven van vrije woning of huishuur, naar gelang der plaatshebbende omstandigheden, te regelen.

2. Dat aan zoodanige Leeraren, die gehuwd zijn

zijn daarenboven zal worden betaald *vijftig* guld. (60 Holl.) per maand, en *tien* guld. (12 Holl.) per maand voor ieder kind, mits voor de zoons niet verder, dan tot den ouderdom van *veertien* en de dochters niet dan tot die van *achttien* jaren.

3. Dat aan nieuw uitkomende Leeraren, gehuwd zijnde, zal worden uitbetaald de gratificatie, bij Besluit van den 27sten Nov. 1817. N°. 81. bepaald en ongehuwde, eene gratificatie van *vijfhonderd* guldens (600 Holl.) in eens; zijnde de eerstgemelde gratificatie geevenredigd aan de Classe, waarin de Predikanten worden uitgezonden, en daar dezelve tot de *derde* behooren, is de regeling aldus:

„Vader van een huisgezin zijnde geniet hij, bij zijne aankomst, eene gratificatie van *f* 600. voor zijne vrouw 50 pct. van die som (*f* 300) en voor zijne kinderen de percenten in deze evenredigheid: voor *één* kind *f* 10 pct. voor *twee* *f* 17 pct. voor *drie* *f* 23 pct. voor *vier* *f* 28 pct. Is de moeder overleden of afwezig, dan geniet hij, boven de voor hem bepaalde som, nog voor zijne kinderen: voor *één* kind *f* 20 pct. voor *twee* *f* 35 pct., voor *drie* *f* 50. pct. voor *vier* 55 pct.

4. Dat, door de voorschrevene bepalingen, worden ingetrokken, alle nadere en verdere toelagen van huishuur, of andere emolumenten, aan de Leeraren tot dus ver geaccordeerd, voorbehoudens zoodanige pensioenen, als bij de algemeene verordeningen, over dit onderwerp te maken, ook ten opzigte der Leeraren van de Godsdienstige Gezinden, na het verblijf van eenige jaren, zullen worden bepaald.

Deze voordeelen aan het Ambt der Leeraren, in *Oostindien* verbonden, gevoegd bij de *grati-*

fi-

ficatie van *f* 1200, bij derzelver vertrek uit het Vaderland te genieten, benevens *vrij transport en scheepsvoeding*, en *f* 100 maands, gedurende de reize; zullen eene bijkomende aanmoediging kunnen zijn, voor Proponenten of jonge Predikanten, om zich aan den belangrijken, en zoo veel goeds belovenden Dienst der Gemeenten, in *Indien* toetewijden, waaromtrent dezulken zich nader kunnen aanmelden, bij de Provisionele Commissie voornoemd, onder adres van derzelver Secretaris B. VERWEIJ, Pred. in *'s Gravenhage.*

De Gemeenten, behoorende tot het Klassikaal ressort van *Nijmegen*, worden hier mede herinnerd, aan het 9de art. van het Reglement, op de Klassikale kosten, en verzocht hare Quota's, zonder verder verwijl, vrachtvrij te bezorgen, aan den Quaestor van het Klassikaal Bestuur.

M. JONGEMEEL.

De Quaestores van de Viduale Beurs, van de Classis van *Nijmegen*, berigten bij deze aan de Predikants-Weduwen, onder deze Classis behoorende, dat dezelve beloken Pastoren, met den 19den April en volgende dagen dezes jaars, bij den ondergeteekende kunnen ontvangen, hare jaarlijksche uitdeeling voor dit jaar, ieder ter somma van één honderd en vijftig guldens, tegen eigenhandig geteekende quitantie, geëerkt met een attest de vita; terwijl ook de buiten en binnenleden, als nog ernstig blijven verzocht, om hunne achterstallige debita mede te voldoen, op dat

dat zij niet, na verloop van twee jaren, volgens de wet, op de Classis plenair in Junij aanstaande, voor vervallen van deze Beurs verklaard worden.

Nijmegen.

den 10den Maart 1819.

F. J. VAN HARENCARSPEL,
Quaest. Vid. Cl. Neomag.

De ondergeteekende Correspondens der Classis van *Rotterdam*, voor de Boekzaal, herinnert bij deze aan alle Predikanten en Kerkeraden, onder zijn ressort, en verder aan allen, die daarin eenig belang hebben, dat de berigten, welke men door hem in de Boekzaal wenscht geplaatst te zien, volgens de wet, vrachtvrij aan hem moeten bezorgt worden, voor of uiterlijk, des voormiddags van den 14den van elke maand; alle stukken, die later inkomen, blijven bij hem liggen tot den 14den der volgende maand.

J. J. LE SAGE TEN BROEK.

Rotterdam,

den 14den Maart 1819.

Het Classikaal Bestuur van *Alkmaar*, ontvangen hebbende, eene dispositie van Z. E. de Heere Directeur Generaal, der Zaken van de Hervormde Kerk, d. d. 10den Februarij 1819, No. $\frac{8}{2}\frac{0}{5}\frac{2}{8}$, waarbij wordt kennis gegeven, dat de regeling der Klassikale Quota's, op denzelfden voet blijft, als in 1818, adverteert bij deze den Kerkeraden, onder het ressort van deze Classis, dat zij verpligt zullen zijn, de Klassikale Quota voor hunne Gemeente, uiterlijk voor den laatsten April dezes jaars, franko te bezorgen,

aan

aan den Quaestor G. VAN DER GOOT, Pred. te *Noordscharwoude*, of aan den ondergeteekende, Scriba van het Klassikaal Bestuur.

Alkmaar, J. PRINS,
5den Maart 1819. Pred. te *Alkmaar*.

De oudste Leeraar der Evangelisch Lutherische Gemeente alhier, gevoelt zich verpligt, ten einde in dit Tijdschrift openlijk te verklaren, dat hij geenzins behoore tot de fraterniteit van de Herstelde Evangelische Lutherische Gemeente, te *Amsterdam*. Om deze reden tevens moet hij den Lezer van hetzelve doen opmerken, dat zeker Kerkelijk berigt, nopens het aannemen van zes jonge Lieden tot Ledematen der Lutherische Gemeente te *Hoorn*, op den 17den December a. p., hetwelk te vinden is in de *Boekzaal* voor Januarij a. c. bladz. 112, verkeerdelijk is geplaatst geworden onder het Kerknieuws der voornoemde Herstelde Gemeente. Hij onderwerpt zich derhalve veelmeer aan die nadere bepalingen, welke Z. M. de Koning volgens Hoogstdeszelfs besluit, van den 19den September 1818, ten opzigte van deze Gemeente, bij welke ook hij Leeraar is, zal gelieven vast te stellen.

Hoorn, TH. JUTTING, W. G. ZOON.
3den Maart 1819.

Tot opheldering van de bovenstaande bekendmaking, vindt de Redactie van dit Tijdschrift zich verpligt bij deze te melden, dat zij het berigt uit *Hoorn*, voorkomende in de *Boekzaal* van Januarij l. l., bl. 112. onder het Kerknieuws der Herstelde Lutherische Kerk heeft geplaatst, om dat haar het zelve door den Wel Eerw. Heer

J.

Digitized by Google

J. C. JACOBI, Correspondens van die Gemeente, is aangezonden, om onder het Kerknieuws derzelve Gemeente geplaatst te worden.

Antwoord op eenen Brief van den Heer C. L.

Met genoegen gezien hebbende, dat de Heer L. van BR. ook zelf zeer se vreden was, over de op zijne vriendelijke aanvrage door ons gegevene beantwoording der vraag: hoe men, over de beteiging van Paulus, *Hand.* XXII: 3. *Ik wist niet, Broeders! dat het de Hoogepriester was!* oordeelen moet? acht het de Redactie min noodzakelijk, het door zijn Ed. later daar over ingezondene te plaatsen, en zal zij das liever iets anders van zijne hand ontvangen, nic den voorraad, dien hij verklaart gereed te hebben.

Het eerste der van L. H. ons toegezondene dichtstukjes, zullen wij voor de volgende maand, met eenige verandering, zien te plaatsen.

LETTER-NIEUWS.

Bij A. B. Sikes, Boekverkooper op 't Rok-in, te *Amsterdam*, is heden van de pers gekomen, en alom verzonden:

D. MULLER, *Jezus Lijden, Dood en Begrafenis*, in tien Leerredenen; uit het Hoogduitsch vertaald, door J. H. BREUWER. — Deze belangrijke regt Christelijke Leerredenen, zullen met geen minder genoegen gelezen worden dan de vorige: *Des Christens uitzigten in de Eeuwigheid* (waar van thans de Derde Druk ter perse is) en over Jezus Geboorte en Kindschheid; daar men hier weder die krachtige en geestrijke woorden aantreft, waarbij al het omslagtige en noodelooze vermijd, en iedere uitdrukking eene

zaak is. — Men vindt hier twee Leerredenen ter voorbereiding tot de Lijdensgeschiedenis, behelzende *verschillende oogpunten, waar uit het Lijden beschouwd, en met nut behandeld kan worden*; en acht, die de Lijdensgeschiedenis behandelen, als: *Jezus lijden in Gethsemane.* — *Jezus en Judas.* — *Jezus in zijne doodsangst, en in de bedaardheid, waarmede Hij, na de overwinning in den strijd, bij zijne gevangenneming, zijn lijden te gemoet ging.* — *Jezus door de Joden beschuldigd; door Pilatus onderwaagd; Pilatus poging om Jezus te redden;* en *Beschouwingen op Jezus vernedering betrekkelijk.* — *Verijdelde poging van Pilatus; hoe Jezus ter dood ging*, en *zijne kruisiging.* — *Het einde van Judas.* — *Gemoedstoestand van Jezus, in de laatste oogenblikken van zijn leven*, en *Jezus dood*, — en eindelijk: *Jezus begrafenis.* De prijs is ƒ 1: 10: —

Bij G. van Dijk, Boekhandelaar te *Amsterdam*, wordt heden uitgegeven:

Theophilus, of Christelijke Overdenkingen, op het Kers-, Paasch-, Hemelvaart-, en Pinksterfeest, door J. VAN LOO, vier Stukken compleet, à ƒ 1: 16: —

Theophilus, of Christelijke Overdenkingen op het Paaschfeest, door J. VAN LOO, à ƒ — 12 —

Als mede: J STEENMEIJER, Leerredenen, op het Paasch-Hemelvaart- en Pinksterfeest, à ƒ 2: 8: —

J. F. MARTINET, Schatkamer van Gebeden, Voorbiddingen en Dankzeggingen, met platen, à ƒ — 18 —

Ook is bij denzelven heden van de pers gekomen. *Christina*, of de Goede Keus, in 2 Stukjes compleet, tweede Druk, à ƒ — 10 —

Bij W. Zuidema, te *Groningen*, zijn gedrukt en alom verzonden:

I. C. B. REDDINGIUS, Handleiding voor het onderwijs in den Christelijken Godsdienst, ƒ — 2: 4.

II. ——————— De Christelijke Godgeleerdheid, of handleiding voor Lidmaten, tot herinnering van het gene zij eenmaal geleerd en beleden hebben, en voor mijne Leerlingen, tot opheldering van mijn Onderwijsboekje, ƒ 1: 5 —

III. Handboek over het Avondmaal, voor jonge Predikanten. Uitgegeven door A. J. VAN DER VEEN, Predikant te *Gorredijk*, ƒ 2: 4: —

De

Digitized by Google

De tweede merkelijk vermeerderde Druk, der Bijbelsche Geschiedenis, door A. IJPEIJ, Prof. te *Groningen*, ziet thans het licht. Dit uitmuntend *Leerboek*, verdeeld in 32 Lessen, niet minder dan 552 Bladzijden beslaande, is echter niet hooger dan 28 Stuivers gesteld. Eenige op Allerbest Schrijfpapier tot presenten, voor 36 Stuivers. Bij de Catechisatiën over VAN DEN BERG, BRINK, VAN MEERTENS en andere Leerboeken, is dit Werk van IJPEIJ onmisbaar. Het is gedrukt te *Utrecht*, bij O. J. van Paddenburg, en mede te bekomen, te *Amsterdam*, bij J. Aarinksen en W. Brave, en voorts alom bij ieder Boekverkoper.

Bij S. van Benthem, Boekverkooper, te *Middelburg*, is van de pers gekomen, en alom verzonden:

H. VAN DEN HESPEL, Vriendenraad omtrent het misbruik van den Heiligen Naam des Heeren, tweede vermeerderde Druk. De prijs is een en een halve Stuiver; doch voor hen, die er een getal te gelijk gelieven te koopen, om dezelve, volgens het oogmerk van den Eerw. Schrijver, om niet uit te deelen, één Stuiver het Stuk.

Bij J. Römelingh, te *Groningen*, is uitgegeven, en mede bij W. Brave, te *Amsterdam*, en J. van Balen, te *Rotterdam*, en alom te bekomen:

I. *Het Boek Tobias*, tot verdere Huiselijke Stichting bearbeid door J. VALENTIN PAUR: Uit het Hoogduitsch vertaald door C. VAN EPEN, Leeraar den Hervormden, te *Veendam*. De prijs is 15 Stuivers. Dit werkje is een uitmuntende bijdrage voor de *Huiselijke Stichting*, zoo wel voor Katholieken, als Protestanten.

II. *Bijbelsche Geschiedenissen*, voor Kinderen, in Verhalen. Gevolgd naar het Hoogduitsch van LÖHR. (Het Oude Testament.) De prijs is 6 Stuivers.

Bij W. van Bergen & Comp., te *Breda*, is thans van de Pers gekomen en alom verzonden:

1. Waarde en Schoonheid der Godgeleerdheid en van den Geestelijken stand, redevoeringen aan Nederlandsche Jongelingen, naar het Hoogduitsch van K. H. SACK, Domkandidaat te *Berlijn*, met eene voorrede van E. A. BORGER, Professor in de Faculteit der Wijsbegeerte en Letteren te *Leijden*. Dit werkje in *Duitschland*, door alle vrienden

Digitized by Google

van den Godsdienst met het grootst welgevallen ontvangen, zal wel bij den Nederlandschen lezer geene aanprijzing behoeven, daar Prof. BOEKER, deszelfs vertaling aanbevolen, en deze aanbeveling door zijne voorrede bekrachtigd heeft, in gr. 8vo. a f 1:10:—

2. Levensgeschiedenis van JOHN HANBURY, of deszelfs reizen door vier Werreldeelen, naar het Hoogduitsch van C. A. FICHER; een viermaal herhaalde druk, van het oorspronkelijke en de thans door den Schrijver bekleede rang pleiten voor de waarheid dezer verhalen, welke eene belangrijke mededeeling bevatten van de voortbrengselen en gesteldheid veler landen, en der zeden van vele volken; waar door hetzelve tevens zeer geschikt is voor Jongelingen, ten einde, bij de uitbreiding hunner kundigheden, hen aan te sporen, tot de beoefening der zoo nuttige en belangrijke Aardrijkskunde. Iaar 8vo. a f 2:—:—

Nog zijn, gedurende het jaar 1818. bij hen uitgegeven:

1. J. M. MILLER, Redeneende voor Menschen gesijk zij zijn, of Handleiding om de waarheid te vinden en te beminnen, vertaald door W. VAN VELKESS, 2 deelen gr. 8vo. a f 5:16:—

NB. Van dit uitmuntend werk, hetwelk zoo voordeelig in de Maandwerken is gerecenseerd en aangeprezen, zijn nog slechts weinige exemplaren verkrijgbaar.

2. De Overijsselsche Predikants Dochter, een oorspronkelijke Nederlandsche Roman, 3 deelen in gr. 8vo. f 6:—:—

NB. Dit is het laatste werk van den beroemden en geestigen Schrijver, wijlen den Hoog Weldgb. Heer DE WACKER VAN SON.

3. J. VAN DER BOS, Lofzede op Z. D. H. WILLEM DEN V, met Portrait, met vertaling, opgedragen aan Z. M. den Koning der Nederlanden, a f 1:16:— idem beter papier a f 2:—:—

Heden is bij de Boekverkoopers, Blussé en van Braam, te *Dordrecht*, van de Pers verschenen, en alom verzonden:

I. De Protestant, Tijdschrift voor de Evangelische Christenheid, in het Koningrijk der Nederlanden.

II. N. C. VAN KAMPEN en Mr. H. W. TIJDEMAN, Mnemosijne, Mengelingen voor Wetenschappen en fraaije letteren, zesde stuk.

Dit stuk bevat onder anderen, verhandelingen van de Wel Eerw Heer E. REST, de Wel Eerw. Heer D. J. TIJDEMAN, Mr. A. BOEKEN, Mr. W. BILDERDIJK, en meer anderen.

III.

III. ARISTON of Schildering van Menschelijke Grootheid van geest en goedheid van hart, tot opwekking van deugd, en Vaderlandsliefde in jeugdige harten, door J. C. VOLLBEDING, tweede verbeterde uitgaaf, uit het hoogduitsch vertaald en vermeerderd, door Ds. G. C. SPAAN, Predikant te *Heerjansdam*, met negen kopere platen.

IV. L. J. SIBEL, onderhoudende en leerrijke geschiedenissen, voor de jeugd, naar den derden hoogduitschen druk, door W. GORDE, Predikant te *Rotterdam*, tweede druk met platen.

Nu de Bemiunaar van eenen Lusthof, Tuin of Boomgaard, weder alle die genengten gaat inoogsten, welke derzelver bezit hem aanbiedt, moet een volledig Hoveniers Handboek, tot verhooging van zijne kennis en tot vermeerdering van zijn genot en voordeel, hem allerangenaamst zijn. Tot dat einde hebben de Boekverkoopers Blussé en van Braam, te *Dordrecht*, het genoegen, van het geeerd publiek aan te bieden. een nieuw uitstekend werk van onzen Landgenoot, den Heere J. F. SERRURIER, geheten: Fruitkundig Woordenboek, behelzende al het geene betrekking heeft tot de kennis en het huishoudelijk gebruik der verschillende soorten van Fruiten, tot het Aankweeken, Veredelen, Snoeijen en Behandelen van Vruchtbomen, tot het aanleggen van Broeibakken, Trekkasten en Oranjehuizen. enz. opgemaakt, deels uit eigen veeljarige, deels uit de beste en jongste waarnemingen van de geoefendste In- en Uitlandsche Hortulanen; bijzonder van den bij Frankfort wonenden, en zoo wel door zijne uitgebreide Kweekerij en Handel in Boomen, als door zijne Geschriften in dat vak, vermaarden Heere CHRIST, en van den niet minder geroemden Hovenier des Konings van Engeland, den Heere FORSIJTH, met wiens, op last van het Britsch Gouvernement, in druk uitgegeven nieuwe wijze van Boomsnoeijen, en door hem uitgevonden middelen, om onde, kwijnende of verwaarloosde Boomen te genezen, en op nieuw te doen herleven enz., dit werk mede verrijkt is. Het geheel is deftig en duidelijk, in eene Alfabetische orde, tot gemak van het gebruik, zamengesteld, in twee zware gr. 8vo. Boekdeelen zindelijk gedrukt, en versierd met ruim 150 Afbeeldingen van Vruchtbomen, Vruchtkweekerijen en Stookkasten, Broeibakken, Gereedschappen enz. op 18 keurig gegraveerde uitslaande platen. Twee honderd exemplaren worden, door genoemde Blussé en van Braam, aan de

de eerstkomende liefhebbers verkrijgbaar gesteld, voor den geringen prijs van zeven guldens, terwijl de Uitgevers zich voorbehouden, om den prijs daarna, meer evenredig aan de kostbare uitvoering, te verhoogen.

Bij J. Knijpers Hz., Boekhandelaar te *Groningen*, zijn gedrukt, en mede te bekomen bij W. Brave, te *Amsterdam*, en verder alom:

1. *Leeselesjes voor Kinderen*, die eerst beginnen te lezen, in kl. 8vo, à ƒ — 2 —

2. *De Kleine Willem;* een Leesboekje voor jonge Kinderen, in kl. 8vo. Tweede Druk.) à ƒ — 3 —

3. *Ferdinand* of de Broeder van Willem; een Leesboek voor Kinderen, met onderscheidene soorten van Letteren, in kl. 8vo, à ƒ — 3 —

4. *Klank-Méthode*, op vier heele vels Tabellen, à ƒ — 6 —

5. *Korte Schets van het Italiaansch Boekhouden*, ten dienste der Scholen, en voor hen, die zich op den Koophandel toeleggen, in kl. 8vo, à ƒ — : 5 : 4

6. *De Zelfwerkende Leerling*, of Tijdwinst in verloren oogenblikken, ten dienste der Scholen en Huisgezinnen, in 4to. Twee Stukken, à ƒ — 12 —

7. *Gemakkelijke voorstellen uit de Algebra*, ten dienste der Scholen, en bij bijzondere Lessen, in kl. 8vo, à ƒ — 6 —

8 *Opgaven voor Kinderen*, tot nuttige zelfoefening in en buiten de Scholen; bestaande in 4 heele vels Tabellen, of 46 opgaven. (*Eerste gedeelte*).

Bij W. Brave, te *Amsterdam*, en W. Zuidema, te *Groningen*, wordt heden uitgegeven:

Leerredenen, door A. VAN BEMMELEN, Pred te *Ankeveen*, onder dezen eenvoudigen Tijtel, wordt aan ons Godsdienstig Publiek, een uitmuntend geschenk gedaan; het welk regt welkom wezen zal, aan allen die 's Mans gunstigen aanleg en zuiveren Godsdienstigen smaak hebben leren kennen.

DRUKFEILEN.

In de Boekzaal voor Februarij l. l., pag. 217 reg. 17 van boven staat J. OZIJ, moet zijn J. OLIJ, pag. 248 reg. 6 van boven staat J. VAN HEIJ, moet zijn J. VAN DER HEIJ.

IN-

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

Leer, Daden en Lotgevallen van onzen HEER, uit verschillende oogpunten beschouwd en opgehelderd. Uit het Hoogduitsch. Derde Deel. Met eene Kaart van het Joodsche Land. Bl. 257
INGRAM COBBIN, Geschiedkundige beschouwing der Hervormde Kerk van *Frankrijk*. Uit het Engelsch. 266
J. G. C. KIESEWETTER, Reize door een gedeelte van Duitschland, Zwitserland, Italie en het Zuiden van Frankrijk naar Parijs. Drie Deelen. 274
CORN. ANNE DEN TEX, Disputatio Inauguralis. 279
J. OP DEN HOOFF, Dissertatio Juridica. 280
G. VAN LEEUWEN, Dissertatio. —
Avontuurlijke en wonderbare Veldtogt van eenen Jongen Kozakkenofficier. Naar het Hoogduitsch. 283
Geschied- en Aardrijkskundig Leesboek. 284
Leerboek der Koophandelkunt. —
Belangrijke Verhalen uit de Algemeene Geschiedenis. Eerste Stukje. Naar het Hoogduitsch. —
——— Tweede Stukje. —
N. ANSLIJN, NZ. Belangrijke Onderwerpen uit de Natuurlijke Geschiedenis en Aardrijksbeschrijving. Met Platen. Eerste Stukje. 285
Nieuwe en niet verdichte Verhalen voor de Jeugd. 287
LOUIZE aan ELIZE, of Zusterlijke Raad aan Meisjes en Vrouwen. Naar het Hoogduitsch. —
WILLEM bij zijne Huisdieren, of korte Natuurlijke Historie derzelve voor Kinderen. Met gekleurde Platen. 288
J. VAN WIJK, ROELANDSZOON. Iets over het Onderwijs in de nieuwe Munten, Maten en Gewigten. —

Nieu-

Digitized by Google

Nieuw Rekenboek voor de Scholen. 289
J. P. BOURJÉ, Kort onderrigt in het nieuw Nederlandsche tientallige Stelsel van Maten, Gewigten en Munten. —
L. DE KOPP, Korte Handleiding voor Mingeoefenden in de Rekenkunst. 295
J. OLIVIER SCHILPEROORT, Panorama der Staatsomwentelingen. 296

MENGELWERK.

H. VAN DEN HEUFEL, rustend Predikant, gedachten over *Matth.* VII: 1. Oordeelt niet, op dat gij niet geoordeeld wordt. 297
Iets over Don Carlos. 303
EMILIA TILLROT en SOPHIA WALTAU: of de Stiefzusterlijke Liefde, (*Eene ware Geschiedenis.*) 313
Regtdag in het rijk der Dieren. 320
De Leugen om best Wil. 321
Retireren. —
Klagten eener ontroostbare Moeder, bij den dood van haar nog teeder eenigst Dochtertje. 422

Akademie-Nieuws. 323
School-Nieuws. 326
Kerk-Nieuws. 339
Bijbel-Genootschappen. 377
Berigten. 378
Letter-Nieuws. 383

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor APRIL 1819.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXIX.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

Zevende Zestal en Achtste Zestal LEERREDENEN *door* J. H. VAN DER PALM. *Te* Leijden, *bij* D. du Mortier *en* Zoon, 1817. *en* 1818. *In gr.* 8vo. *ieder* 216 *Bladzij.* *De prijs is te zamen f* 3: 4: —

De hier behandelde tekſten zijn: *Pred.* IX: 10. *Hebr.* XII: 22. *Joan.* XXI: 15—19. *Ps.* XXV: 10. *Ps.* CXIX: 105. *Hand.* IX: 36—42. *Joan.* XVII: 18. 1 *Petr.* I: 8. *Deut.* VI: 20—25. *Gen.* XLVIII: 7. *Hand.* IX: 1—9, *en* 10—22. Naar aanleiding van den eerstgenoemden, is het onderwerp van behandeling: opwekking tot ijverige arbeidzaamheid, door de gedachte des doods; van *den tweeden*: Jezus grootheid in het verachten der ſchande; van *den derden*: Petrus in het Apoſtelſchap herſteld; van *den vierden*: Gods liefde en trouw; van *den vijfden*: voortreffelijkheid van de openbaring der ouden Verbonds; van *den zesden*: opwekking van Tabitha; van *den zevenden*: Jezus lijden in zijne verheerlijking; van *den achtſten*: over de liefde tot Jezus; van *den negenden*: Mozes grootheid als Volks-beſtuurder en Volks-leeraar; van *den tienden*: over het aandenken aan dierbare afgeſtorvenen; van *den elfden*: Paulus bekeering, en van *den twaalfden*: Paulus vorming en wijding tot het Apoſtelſchap. De Geëerde Lezer ziet hier al aanſtonds uit, hoe wel ook hier voor verſcheidenheid gezorgd is, en het zal hem ook, bij de vergelijking van Tekst- en

Digitized by Google

Onderwerpen, spoedig blijken, hoe zeer de laatste voor de eersten voegen. Trouwens allen, die met de uitmuntende manier, welke onze beroemde Hoogleeraar in de bewerking zijner Leerredenen gewoon is te volgen, eenigermate bekend zijn, en wie der Godvruchtigen onder ons is dat niet meer of min? — zullen zich reeds van voren daarvan wel overtuigd houden. Eenige van de hier geleverde, zijn Leerredenen, ingerigt naar den tijd wanneer en de gelegenheid bij welke zij uitgesproken zijn. Bij voorbeeld, de eerste in het zevende zestal, die gegeven is op den laatsten Zondag van 1816. — De tweede, in de weken der lijdensprediking, — de derde, 's weeks na Paschen, — de zesde tegen den winter, — en de eerste van het achtste zestal, in het begin des jaars, als tot voorbereiding voor de lijdensstoffen. Over de verdeelingen of plannen, door den Hoogleeraar gekozen, maken wij geene andere aanmerkingen, dan dat dezelve geleidelijk, altoos getrouw gevolgd en zeer stichtelijk uitgewerkt zijn. 't Geen toch ook wel het voornaamste is, waarop het eigenlijk aankomt; en elk doet voorzeker 't best, met daarin zijne leiding, stemming en overtuiging te volgen, als wanneer ze natuurlijk 't best bewerkt worden, en 't meest bevallen zullen. In de laatste van het achtste zestal, heeft de Hoogleeraar, om de ruimte der stof, geoordeeld, geene hoofdverdeeling te moeten volgen, 't geen ons zeer beviel. Waarom zou men toch ook niet eens van de gewone wijze afgaan? Het is ook hier waar: de verscheidenheid vermeerdert de aandacht en bevordert dikwerf dus ook het nut. De toehoorders moeten niet altoos vooraf het plan van den Leeraar bevroeden.

Men vindt hier overal de geloofs- en zedeleer

leer ten naauwsten vereenigd, en ziet, hoe voortreffelijk een verstandig Prediker, zoo wel van het Oude- als van het Nieuwe Testament, in 't openbaar gebruik kan maken, om niet alleen den Godsdienst regt te doen kennen en beminnen, maar te gelijk ook te overtuigen van de noodzakelijkheid en het groot belang, om tot onze wezenlijke stichting van beide ons veel te bedienen. In de uitlegging heerscht ware kennis met een fijn oordeel, en den geest van schrandere voorzigtigheid bemerkt men telkens, wanneer er bijzonderheden voorkomen, die voor eene onderscheidene uitlegging vatbaar zijn. Ten bewijze zie men, onder andere, in de derde Leerrede, op de behandeling der doelmatige vraag van onzen Heer, aan SIMON PETRUS, *Hebt gij mij liever dan deze?* Waar de Hoogleeraar liefst aan schip, net en visschen, wil gedacht hebben; terwijl anderen, met welke wij ons als nog ook meenen te moeten vereenigen, zich hier de medeleerlingen voorstellen, vooral om dat de ijverige Jonger gezegd had: al werden ze ook allen aan u geërgerd, zoo zou ik u toch getrouw blijven?

Hooge ernst, gemoedelijke Godsvrucht, heilige ijver en ware regtzinnigheid, welke zich alleen en geheel vast houdt aan de Goddelijke openbaring, kenmerken deze Leerredenen zoo wel, als duidelijke taal, gepaste uitdrukkingen, beminnelijke bevalligheid en diepe menschenkennis.

Zeker heeft ons de eene Leerrede, in deze beide verzamelingen, beter bevallen, dan de andere; maar hoe veel hangt in deze niet af, van de gelegenheid, de omstandigheden en de stemming, waar in hij, die eene Leerrede, hoort of leest, zich bevindt? Wij

zullen daarom ook geene vergelijkingen maken; genoeg, ze zijn alle zeer leerzaam, nuttig en doen den meester in het opstellen kennen. Zeer aangenaam was het ons, in de eerste van' het achtste zestal, op te merken, dat ons gevoelen, door het oordeel van VAN DER PALM, eene nieuwe bevestiging erlangt: dat de Heiland, namelijk, het heerlijk gebed, waar mede Hij als 't ware besloot, (*Joan.* XVII.) overluid, van zijne met Hem nedergeknielde getrouwe elf Discipelen omgeven, bij de beek Kedron uitgestort heeft, vooral ten nutte van hen; 't geen, naar ons inzien, eenen aanmerkelijken invloed heeft, op de regte verklaring van het geheel.

Om iets, tot aanprijzing niet eigenlijk, maar tot bevordering van wezenlijke stichting, uit deze verzameling, hier over te nemen, bepalen wij ons gaarne tot een gedeeke van de vierde, uit het laatste zestal, die ons alhans eene der meest roerende voorkwam; het welk trouwens ook, door het aandoenlijk onderwerp zelve, natuurlijk bevorderd wordt.

„Doch," zoo vangt de verstandige raadsman zijne toepassing aan, en leert het nuttig gebruik den Christen kennen, wiens hart gewond is, — „opdat onze betamelijke gevoeligheid deze heilrijke vruchten drage, moet zij *gemaatigd*, *bestuurd*, en *geheiligd worden*; waarover ik u, ten besluite, nog kortelijk onderhouden moet."

„Wanneer ik het aandenken aan onze afgestorvenen betamelijk en heilzaam noemde, wilde ik daarmede niet uitsluiten, dat men in hetzelve de maat zou kunnen te buiten gaan, door zich of te aanhoudend, of met al te levendige verbeelding daarin toe te geven, en aldus de oogmerken te missen, die de Hemelsche Vader met alle onze rampen bedoelt. Wij vinden een merk-

merkwaardig woord van Jozef opgeteekend, toen hem, na het doorstaan van al zijn leed, tot de hoogste waardigheid in Egypte verheven, ook nog een zoon geboren werd. Hij noemde den naam van dien zoon, *Mannasse*; want, zeide hij, zinspelende op de beteekenis van dien naam, *God heeft mij doen vergeten alle mijne moeite, en het gansche huis mijns Vaders!* Hoe schoon is deze uitroep der vaderlijke vreugde! Het hart van den Landvoogd over het magtigste koningrijk, had nog altijd gehangen over het herdersleger en de tenten van zijnen ouden vader: met den eerstgeborenen in zijne armen, zegt hij: *nu zal ik ze kunnen vergeten!* Niet dat hij ze waarlijk kon of wilde vergeten; dat zien wij anders, en hier bij Jakobs sterfbed, en toen zijne eerste vraag aan zijne broeders was: *leeft mijn Vader nog?* Maar nu zou hier gemis daarvan hem dragelijker vallen, en hij zou met nieuwen moed de levensbaan bewandelen! Zulk een vergeten sluit geen aandenken, geen teeder aandenken uit, maar alleen nutteloos voeden van verdriet en kommer; op te zoeken en aan te grijpen al wat op nieuw het hart verscheuren kan; den balsem te versmaden, dien Hij in onze wonden gieten wil, die van de wieg af tot aan het graf toe, door afwisselend genieten en ontbeeren, lijden en verblijden, ons wil opvoeden tot beantwoording aan onze hooge en heerlijke bestemming!"

„ En ziet daar nu, hoe wij het aandenken aan onze geliefde afgestorvenen *besturen* moeten, of het houdt op heilzaam, het houdt zelfs op betamelijk te zijn; ter beantwoording namelijk aan onze bestemming. Wij hebben eene tweederlei bestemming, waarvan de eene in het nauwste verband staat met de andere;

de eene voor het tegenwoordige, de andere voor het toekomende leven. Die de eerste verwaarloost, vleije zich niet, dat hij aan de tweede getrouw kan zijn: men leeft niet voor den hemel; neen! wat men ook zeggen moge; men leeft niet voor den hemel, als men nutteloos leeft voor de aarde! Hoe? de teedere herinnering aan hen, die ons van het hart werden afgescheurd, zou ons ongeschikt maken, om te doen, wat onze hand vindt om te doen, om het te doen met alle onze magt, in onze verschillende betrekkingen, als huisvaders en huismoeders, als leden der burgerlijke maatschappij, of van de groote maatschappij der menschen? Niemand zegge het onbedachtelijk! Niemand meene, dat dit het offer is 't welk hij aan de nagedachtenis zijner dierbaren brengen moet, dat hij ophoude goed en edel te zijn, en een last der zamenleving worde! Niemand zegge het, dan die niet weet, dat het eenige, waarin de deugdzame lijder behagen kan scheppen, de betrachting van zijnen pligt is; die niet ondervonden heeft, hoe men zich des avonds op den grafheuvel eens geliefden nederzet, of den eenzamen sterrenhemel aanschouwt, wanneer men, na een wel doorgebragten dag, zeggen kan: zalige ziel! ik ben uwer waardig geweest, ik heb mijn pligt betracht!"

„En tot die pligten behoort ook, dat men zijne vatbaarheid voor levensgenot niet verstompt, zoo lang wij hier leven moeten en genieten kunnen; en voor het goede, dat men verloor, het goede niet versmaadt, dat men overhield, of nog ontvangt. Een oude Zanger, sprekende van God in zijne grootheid en aanbiddelijkheid, zegt van Hem: *Hij slaat, en zijne handen heelen!* Wie ondervond dit meer

dan

dan Jakob, in die ure zelfs, waarin wij hem nu beschouwen? Straks na die aandoenlijke melding van Rachels dood en begrafenis, toen Jozef zijne kinderen tot zijne knieën deed naderen, en hij ze omhelsde en kusste, zeide hij; en wie benijdt hem niet de gewaarwording, waarmeê hij het zeide: *ik had niet gemeend uw aangezigt te zien, en zie, God heeft mij ook uw zaad doen zien!* Menigvuldig en veelerlei zijn de vertroostingen des Almagtigen, ook voor het diepst gewonde en geheel verbrijzeld hart, ongelukkig hij, voor wien die vertroostingen te gering zijn, en die, om dat verborgen wijsheid nam, niet ontvangen wil, wat milde goedheid schenkt!"

„ Maar boven alles moeten wij het aandenken aan onze afgestorvenen alzoo besturen, dat het dienstbaar worde aan onze eeuwige bestemming; en dit noeme ik onze betamelijke gevoeligheid te *heiligen*. Dat aandenken is zoo geschikt, om ons zachtmoedigheid in te boezemen, nederigheid, liefde, geduld, ingetogenheid, ernst, afkeer van alles wat het hart verontreinigt en de ziel verwoest; en wij zouden geene dier schoone vruchten er van inoogsten! Wij zouden onze deugdzame vrienden, die ook vrienden van God waren, slechts kunnen volgen in het graf, en geene hoop hebben, om hen ook daar te volgen, waar zij den loon hunnes geloofs ontvingen, en zegepraalden na hunnen strijd! Die hoop te voeden, die hoop te vestigen, moet dit niet ons ijverig streven en trachten zijn, indien wij hen waarlijk lief hadden, indien wij hen nog, na hun verscheiden, waarlijk beminnen? Hoe gelukkig zijn wij, dat wij die hoop voeden en vestigen kunnen! Dat ons een Evangelium ge-

Digitized by Google

predikt wordt van genadige vergiffenis der zonden, door den rijkdom der barmhartigheid onzes Gods in Christus Jezus onzen Heer! Hoe onverantwoordelijk zou het zijn, dat Evangelium geloof te weigeren, om dat wij naar deszelfs voorschriften niet leven willen, noch ons hart reinigen van de booze werken des vleesches! Onverantwoordelijk voor allen, aan wie het verkondigd wordt! meest onverantwoordelijk voor u, treurenden en lijdenden! die gescheiden zijt van uwe eigen ziele, en geen aardschen schat meer bezit, groot genoeg om dezen hemelschen voor u te verwaarloozen! Dezen hemelschen, die u volle vergoeding beloost voor al uw verlies en gemis, wanneer God zelf alle tranen zal afwischen van uwe oogen! O Hoe vrolijk is het, dus over dood en graf te kunnen heen zien in die onbekende, maar heerlijke gewesten, waar Vaders of Moeders, Echtgenooten of vrienden, of weldoeners, ons reeds zijn vooruitgereisd; waar de algemeene vergadering is, en de gemeente der eerstgeboorenen, die in de hemelen zijn opgeschreven! Eer en dank zij U toegebragt, die ons den ingang in dezelve door uw bloed hebt ingewijd! Eere en dank uwen Vader, wien gij dit offer der gehoorzaamheid bragt, om, naar zijn welbehagen, ons te behouden! Eere en dank U, en uwen Vader, in vreugde en droefheid, in genot en gemis, in het bezit van alles wat ons hart bemint, en op de graven onzer doden, AMEN!"

Dit zij niet te vergeefs gezegd!

Hit-

Historia Religionis et Ecclesiae Christianae, magnam partem ad formam Compendii Schroeckhiani in usus lectionum adumbrata ab HERMANNO MUNTINGHE. Groningae, *apud* J. Oomkens, *Academiae Tijpographum*, CIOIOCCCXVIII. XVI *et* CCCXLXVIII *pag. Oct. F. maj. Constat f* 2: 16: —

Een Leerboek der Christelijke Kerkgeschiedenis, door den zoo beroemden als bejaarden Hoogleeraar MUNTINGHE, naar het even geacht als bekend *Compendium* van SCHRÖCK, voor de studerende Jongelingschap bewerkt, kan niet anders dan allerangenaamst en zeer welkom zijn. Zijn Hoog Eerw. heeft, met deze uitgave, zijnen wel gevestigden roem gestaafd, en aan onze Jongelingschap, welke zich aan de Godgeleerdheid toewijdt, en tot het Christelijk Leeraar Ambt bekwaam maakt, eenen wezenlijken dienst bewezen. Ook wij bedanken hem zeer, voor de hier aan bestede moeite, en hier in voorkomende verbeteringen van het genoemde werk des Duitschers, en hopen, dat wij zi spoedig, de hier beloofde tijdrekenkundige tafels, ook zullen ontvangen. Zoo nadere meer en meer, het door ons gewenschte tijdstip, dat men, op onze Hollandsche Akademien, alléén van zulke *Compendia*, tot leiddraad zich bediene, welke door onze eigene Geleerden zijn opgesteld of verbeterd.

Daar de Hoogleeraar dit boek, als eene handleiding, tot eene meer uitgebreide behandeling voor zijne kweekelingen wil beschouwd hebben, heeft hij de aanhalingen weggelaten, en is hij de meest gewone verdeeling, in vier tijdperken

ken gevolgd, gesplitst in onderscheidene Hoofdstukken.

In het eerste, van CHRISTUS geboorte, tot KONSTANTIJN DEN GROOTEN, komen vier Hoofdstukken voor, waar van het eerste handelt: over de levens- en leergeschiedenis des Stichters van den Christelijken Godsdienst, het tweede: over de handelingen en schriften, van de eerste Leeraren van den Christelijken Godsdienst, na JEZUS zelven, het derde- over de na den dood der Apostelen gevolgde Christen-Leeraren, tot aan KONSTANTIJN, en het vierde, de geschiedenis schetst van den Christelijken Godsdienst, na den leeftijd der Apostelen, tot aan dien van dezen Keizer. Het behoedzaam oordeel, over de zoogenaamde Kerkvaders van een man, die, gelijk VENEMA in zijnen tijd, zeggen kon, hunne overgeblevene schriften, zelf gelezen te hebben, verdient behartigd te worden. Juiste aanmerkingen treft men hier aan, over de vervolgingen den Christenen, in de eerste eeuwen, door of onder de Romeinsche Keizers aangedaan, gelijk ook over de Martelaars, over de zoogenaamde Ketters, over den toestand der Christelijke Zedeleer, over de redenen van de toeneming der Christenen enz. welke men gegrond vinden, en waarmede onze Jongelingschap, zich groot voordeel zal kunnen doen.

Het tweede tijdperk tot aan KAREL DEN GROOTEN, bevat deze vier Hoofdstukken: over de burgerlijke gesteldheid der wereld, en den staat der geleerdheid. — Geschiedenis van de verbreiding en storing der openbare belijdenis van den Christelijken Godsdienst. — Geschiedenis der Leeraren van den Godsdienst en der Christelijke Kerk, — en Geschiedenis der veranderingen, welke de Christelijke Godsdienst ondergaan heeft. Het voornaamste zal men hier aange-

Digitized by Google

gestipt, en of meer of min opzettelijk behandeld vinden. Over den Godsdienst van MAHOMED, en de daar uit voortgesproten na- en voordeelen, zou men wel iets meer verwacht hebben; daar er wel reden is, om met deszelfs opkomst een nieuw tijdvak aan te vangen. Dat de ware geleerdheid, niet zoo veel voordeel van de Monniken ontleend heeft, als men wel eens heeft willen beweren, is hier zeer goed opgemerkt; offschoon ook het goede, uit dit kwaad door Hooger Bestuur voortgesproten, niet wordt voorbijgezien. Over KONSTANTIJN DEN GROOTEN, is hier met voorzigtigheid geoordeeld. Dat het Bijgeloof en de Geestelijke hoogmoed het Christendom meer nadeel hebben toegebragt, dan alle de aanvallen der vijanden, kan men hier te regt opgemerkt vinden, en zien, dat, bij al den goeden ijver van velen, niet altoos de beste, ja zelfs ook menigwerf onverdedigbare middelen, zijn aangewend, om het getal der belijderen van het Christendom te vergrooten. Gelijk over het verschil tusschen PELAGIUS en AUGUSTIJN, in sommige leerstukken, zoo zal men hier ook gelegenheid vinden, om wel te leeren oordeelen, over de scheuring tusschen de Latijnsche of Westersche en Griekfche of Oostersche Kerk.

In het derde tijdperk, van KAREL DEN GROOTEN tot LUTHER, of van het jaar onzes Heeren 800 tot 1517, werdt wederom het eerste Hoofdstuk besteed, tot de voorstelling van den burgerlijken toestand der wereld in het Westen, en in het Oosten, en van dien der geleerdheid in dit tijdvak, het tweede ter aanwijzing van de geschiedenis der uitbreiding der openbare belijdenis van den Christelijke Godsdienst, — het derde, van die der Godsdienst-Leeraars, en van de Christelijke Kerk, — en dient het vier-

vierde, om de veranderingen te doen kennen, welke de Christelijke Godsdienst geleden heeft. Natuurlijk trekt, in dit tijdvak, de merkwaardige geschiedenis der Kruistogten, in de XI, XII, en XIIde Eeuwen, te werk gesteld, bijzonder de aandacht, en men vindt daarvan niet alleen hier eene korte schets der geschiedenis gegeven, maar ook met een woord gewag gemaakt, van de na- en voordeelen derzelven, waar over in onzen tijd zoo veel goeds gezegd is. Kort en goed zijn hier de middelen opgegeven, waardoor de Roomsche Geestelijken, en in 't bijzonder de Pausen, het hoogste toppunt van aardsche magt en heerlijkheid, van tijd tot tijd meer hebben weten te bereiken. Men treft hier eenige namen van uitmuntende mannen aan, van geleerde en deugdzame mannen, ook onder de Mijstieken, die hier wel beoordeeld zijn; maar veel meer hemeltergende, en het Christendom onteerende proeven van Paapsche stoutheid en boosheid. De Hoogleeraar heeft ook niet vergeten, van tijd tot tijd opmerkzaam te maken, op de stralen van licht, en de gebeurtenissen te doen kennen, welke onder het Hoog Goddelijk Bestuur de Hervorming meer en meer voorbereidden. Zoo worden dan vervolgens, nadat het bederf niet alleen van het Westen, maar ook van het Oosten, is aangewezen, met vereischten lof vermeld, de verdiensten van de *Waldensen*, van WICKLEF, HUSS en HIERONIJMUS VAN PRAAG. Dit tijdvak wordt besloten, met eene korte opgave van de geschiedenis der scheuring, twisten en pogingen tot vereeniging, tusschen de hoofden der Oostersche en Westersche Gemeenten, welke laatste, door de veroovering van *Konstantinopel* door de Turken, ook geheel verijdeld werden.

In het eerste Hoofdstuk van het vierde tijdvak

vak, van de Hervorming tot op het begin der XIXde Eeuw, wordt eerst weder eene schets gegeven, van de algemeene geschiedenis der wereld, en van den toestand der geleerdheid, bij den aanvang der eeuwig merkwaardige XVIde Eeuw, en bevat het tweede Hoofdstuk: de geschiedenis der Hervorming in dezen Jaarkring.

Het derde Hoofdstuk, levert eene beschouwing der Christen-Leeraars, en van den door hen voortgeplanten Godsdienst, en het vierde of laatste is afgezonderd, tot de beknopte beschrijving der geschillen, omtrent den Christelijke Godsdienst ontstaan, en van de veranderingen welke dezelve ondergaan heeft, met een gewigtig slot.

De voornaamste gebeurtenissen en meest benoemde en beruchte personen, benevens derzelver uitwerkingen, en of geslaagde of verijdelde pogingen, worden hier of meer opzettelijk behandeld, of als in 't voorbijgaan even aangestipt. Men vindt hier dus ook 's Hoogleeraars oordeel, over LUTHER, ZWINGLIUS, CALVIJN; en over derzelver medehelpers en tegenstanders, zoo wel van de wereldlijke als van de Geestelijken; welk oordeel altoos bewijzen geeft van bedaardheid, onpartijdigheid, waarheidsliefde, en kennis van zaken. Dat over ZWINGLIUS (dien uitmuntenden man!) en over den zeldzaam geleerden, en in ons oog waarlijk zeer grooten CHAUVIN, leert men eenigzins kennen, door de uitdrukking aan het slot van § 27. Hoofdstuk II. *Atque sic illo* (CALVINUS) *in Helvetia perfecit, quod* ZWINGLIUS *inchoaverat, quo tamen non quidem doctrinae copia et elegantia minor, sed doctrinarum quarundam rigore quadamnado austerior erat.* Daar CALVIJN, in zijne ware grootheid, nog door allen niet even zeer gekend, en niet zoden, om het geval met

SERVETUS, zelfs hevig gelaakt en veracht wordt, hopen wij daar over uit de geschiedenis, vervolgens, in het Mengelwerk van dit Tijdschrift, iets mede te deelen. De verdiensten van den beroemden Zweedschen Vorst, GUSTAAF ADOLF, zijn hier regt gedaan; en te regt is hier opgemerkt, hoe veel door hem, als middel in 's Heeren hand, voor de groote en goede zaak geschied is; evenwel zouden wij voor ons zeer aarzelen, om toe te stemmen, dat het, zonder dat hij den Protestanten ware te gemoet, en ter hulp gekomen, met de vrijheid van den Godsdienst in *Duitschland* in de XVIIde Eeuw, gedaan zou geweest zijn. Behalven van *Duitschland*, vindt men hier, gelijk men verwachten zal, eene schets van 't geen, voor de zoo noodzakelijk geworden Hervorming der Kerk, en in den beginne oukenbaar gewordenen Godsdienst van het Evangelie, gedaan en tot stand gekomen is, in *Zweden*, *Denemarken*, *Noorwegen*, *Zwitserland*, *Frankrijk*, *Engeland*, *Schotland*, de *Nederlanden*, enz. met eene gepaste slot aanmerking: om vooral hierin 's Heeren vinger, daar in zoo duidelijk op te merken, niet voorbij te zien, noch de groote voordeelen daar uit voortgevloeid, te miskennen. Zoo naauwkeurig en volledig als kort, is, in het derde Hoofdstuk, de beschouwing der Jesuiten, wier verfoeijelijke orde, zelfs door eenige Roomsche Bisschoppen veroordeeld, door PIUS DEN VIIden weder hersteld, en door den verbijsterden Koning van het ongelukkig *Spanje*, daarna erkend is. Het smart ons er bij te moeten voegen, ook in een gedeelte van *Zwitserland*, niettegenstaande de stemmen door eenige Edelen daar tegen opgeheven. Op eene voor het hart, zoo wel als voor het verstand des Hoogleeraars, zeer verestrende wijze, is hier

hier geoordeeld, over de verdienſten, der in dit tijdvak vooral beroemde mannen, en over den door hen zeer bevorderden voordeeligen ſtaat van zaken, en zijn niet alleen de Roomſche Bisſchoppen en hunne bemoeijingen, maar ook die der Proteſtanten, van Hervormden en Lutheranen, met de gevolgen daarvan, in het ware licht voorgeſteld. De nog levende perſonen, en dus ook PIUS VII, worden of alleen genoemd, of met ſtilzwijgen als nog wijsſelijk voorbij gegaan. Het vierde of laatſte Hoofdſtuk behandelt, niet minder oordeelkundig, de verſchillende gevoelens, onder de beljdeeren van den beſten Godsdienst, en het ſlot beheelt zeven gevolgen of ſtellingen, welke wij van ganſcher harte onderſchrijven, hier uitmuntend te pas komen, en wel door allen, vooral door de jonge of aanſtaande Godgeleerden, in het geheugen geprent, en ſteeds voor oogen gehouden, en behartigd mogen worden.

Bij eenen herdruk, die ſpoedig noodzakelijk worde, zal dit *Compendium*, hopen wij, gezuiverd zijn, van het zeer aanmerkelijk aantal drukfouten, waar over men zich nu beklagen moet. Welligt vindt de Hoogleeraar dan ook wel goed, zonder het aantal van bladzijden te vermeerderen, hier en daar iets te bekorten, en het een en andere nog een weinig meer te ontwikkelen. Maar voor het oogmerk, als leiddraad bij de Akademiſche lesſen, dient het vooral, naar ons oordeel, niet uitgebreider te zijn.

Disputatio Inauguralis de IIda Pauli ad Corinthios Epistola, et Observanda in illa Apostoli indole et Oratione, quam ..... publice et solemni examini submittit H. J. ROIJAARDS, *Rhenoo Trajectinus, die* XII *Martii* CIↃIↃCCCXVIII, *Hora* XI. *Traj. ad Rhenum in officina* S. Altheer.

Disputatio Inauguralis de Commutatione, quam, Constantino M. Auctore, Societas subiit Christiana, quam ..... publico examini submittit N. C. KIST, *Boemelia-Gelrus, die* XIII *Martii* CIↃIↃCCCXVIII, *Hora* XI *ibidem.*

Ter verkrijging van de Doctorale waardigheid, in de Godgeleerdheid, met de eer en voorregten daar aan verbonden, hebben de verdienstelijke op de Titels gemelde Jongelingen, aan Utrechts Hooge School gevormd, deze Stukjes bewerkt, uitgegeven, en met het gewenscht gevolg openlijk verdedigd.

De eerste heeft, den tweeden brief van PAULUS aan de Corinthische Christenen, voor zijn onderwerp gekozen, of wel de daar in op te merken aard en redenering van PAULUS, en de andere, een stuk uit de Kerkelijke Geschiedenis, genomen.

Na eene Inleiding over de Stad *Corinthus*, en de gemeente aldaar gevestigd, heeft de Heer ROIJAARDS, Zoon van den Utrechtschen Hoogleeraar, in de eerste Afdeeling gehandeld, over den inwendigen toestand der Corinthische Gemeente, over den tijd wanneer, de plaats van waar, en het oogmerk, waar mede deze brief geschreven is; — over de aandoeningen, waar door

Digitized by Google

door PAULUS bewogen werd, onder het schrijven van denzelven, en over den form en inhoud: — in de tweede, over den aard van PAULUS in dezen brief op te merken, als vastheid en getrouwheid, waardige zedigheid, vuur, vriendelijkheid, vlugheid, voorzigtigheid enz. — en de derde, over 's Apostels taal en stijl, welke men hier leert kennen; bij welke gelegenheid de aandacht bepaald wordt, bij de schoonheid, bevalligheid, deftigheid, warmte, en verhevenheid, in PAULUS schrijven, vooral hier niet te miskennen.

De Jonge Schrijver, heeft loffelijk zich van den inhoud des briefs bedient, om er goede gevolgtrekkingen uit af te leiden, en te gelijk met oordeel de gesteldheid der Gemeente van *Corinthus*, en de berigten welke PAULUS daaromtrent, na de verzending van zijnen eersten Zendbrief, blijkt ingewonnen en ontvangen te hebben, in aanmerking genomen. Met goede redenen heeft hij ook het gevoelen, dat deze brief een geheel uitmaakt, tegen de gissingen van eenigen hier opgenoemd, verdedigd.

Het verheugde ons, tegen het slot der tweede Afdeeling, te bemerken, dat ROIJAARDS er ook aan gedacht heeft, om, bij de beoordeeling van 's Apostels uitmuntende geaardheid, zoo als hij dezelve in dezen brief heeft ten toon gespreid, ook op de groote verandering, wijziging en heiliging te letten, welke zijn vurig gestel ondergaan heeft, door zijnen overgang tot het Christendom. De opgenoemde eigenschappen in 's Apostels redenering hier, zijn wel onwikkeld. Van welk eenen invloed en het gestel (temperament, of bloedmenging) niet alleen, maar ook de denkwijze en de omstandigheden zoo wel als de opgezamelde kennis, en de zaken op iemands schrijf- en redeneerwijze

zijn, had wel meer op den voorgrond kunnen staan, en er de toepassing van behooren gemaakt te zijn, op het kenmerkende van PAULUS redeneer- en schrijfwijze in dezen tweeden brief; waar in wij zoo veel aantreffen, dat ook in zijne andere ons overgeblevene schriften en redevoeringen doorstraalt. Met genoegen hebben wij hier verscheidene aangename bewijzen gevonden, van des Schrijvers goed oordeel, en van zijnen ijver, om de beste verklaring der woorden uit te vinden: bij voorbeeld, in zijne aanmerkingen over 2 *Cor.* XI: 4. bijzonder over de woorden καλῶς ἀνείχεσθε. Waarbij echter meer voor oogen had moeten zijn gehouden, dat dit vers dient tot eene redengeving, waarom PAULUS, volgens *vs.* 3, verklaard had, zich over de *Corintheren*, in welke hij zoo veel belang stelde, een weinig ongerust te maken; omdat hij, namelijk, vernomen had, dat zij iemand, die hun eene geheel andere leer had zoeken op te dringen, en hun das te biedenen, echter καλῶς ontvangen, aangehoord, en verdragen hadden, in stede van hem hunne heilige verontwaardiging en afkeer te doen gevoelen. Waarbij wij nog voegen willen, de bekende plaats, *Hoofdstuk* III: 6, welke goed verklaard is, met gevoelen van KRAUSE opgewarmd, (in Progr. *I.* III. *p.* 9.) en in eene noot hier voorgesteld, om de onderscheiding tusschen de letterlijke, en geestelijke of verborgene verklaring van de Mozaïsche Wetten hier plaats te geven, en alzoo aan een van PAULUS gebezigd spreekwoord te denken, had echter wel achter wege kunnen blijven, als eigentlijk geene wederlegging waardig. De gissing, dat in *vs.* 21, de woorden εἰς χριστὸν, zouden moeten opgevat worden, als stond er εἰς ἐν τῷ χριστῷ, komt ons mis-

minder aannemelijk voor, om den zamenhang. In stede van 1 *Cor.* XIII: 12 *en* 27, zouden wij liever vergelijken ter opheldering, 1 *Cor.* I: 8. en *Coloss.* II: 7. — *Hoofdstuk* XII: 7. heeft ROLJAARDS, in navolging van anderen, (zie ROSENMÜLLER, bij voorbeeld op deze plaats,) met de meeste waarschijnlijkheid verklaard, van 's *Apostels* tegenstanders, die hem bijzonder lasterden en kwelling veroorzaakten. Daar wij ook van het andere *Specimen* gewagen moeten, kunnen wij, bij deze goede proef, nu niet langer stilstaan. Het onderwerp daar in behandeld is den Godgeleerde niet alleen niet onwaardig, maar veeleer bijzonder geschikt, om hem voor het eerwaardig Leeraar-Ambt, te beter toe te bereiden. De overgang van den Romeinschen Keizer KONSTANTIJN tot het Christendom, en de invloed van zijne bemoeijingen als Christen-Keizer, met de gevolgen daarvan, heeft veel om de aandacht te trekken, en geeft overvloedige gelegenheid, tot nuttige overdenkingen en heilzame leeringen, zoo wel ter waarschuwing als tot bemoediging. De vraag: welke voor- en nadeelen zijn uit deze groote gebeurtenis voortgesproten? Of, hoe heeft men dezelve van eene gunstige, en hoe van eene ongunstige zijde aan te merken? verdient wel opzettelijk beschouwd te worden. De Heer KIST heeft, het verband, tusschen de Kerkelijke en algemeene geschiedenis in 't oog houdende, eerst gehandeld, over het Romeinsche Rijk, en de Christelijke Kerk, voor KONSTANTIJN, daarna over het openbaar gezag, 't welk de Christelijke Godsdienst, door KONSTANTIJN DEN GROOTEN, ontvangen heeft, vervolgens over de uitwerking van dit openbaar gezag van den Godsdienst, op de Christelijke Kerk, en er eindelijk het een en andere bijgevoegd, dat naar zijn oordeel die-

nen kan, om deze verandering wel te leeren schatten. Het eerste bevat dus eene korte opgave van de geschiedenis, van AUGUSTUS af, tot aan de Regering van KONSTANTIJN, welke als eene inleiding moet worden beschouwd, en daarop treedt KIST ter zake. Volgens eene geleidelijke orde, heeft het eerste Deel, drie Hoofdstukken. In het eerste worden de afkomst, of de opleiding, de geaardheid en de zeden van KONSTANTIJN, met voorzigtigheid, beleid en onpartijdigheid voorgesteld; in het tweede, over de redenen gehandeld, waar door die Keizer bewogen is, om den Christelijken Godsdienst aan te nemen, afgeleid deels uit den staat van zaken, — deels uit zijnen inborst, onderwijs en zeden, en in het derde over de wijze, waar op hij aan den Christelijken Godsdienst het openbaar gezag langzamerhand verschaft heeft. Dit is met naauwkeurigheid, naar de beste bronnen, bewerkt.

Het tweede Deel heeft vier onderdeelen, en wordt dus de kracht en invloed van dit openbaar gezag, beschouwd; 1.) in de veiligheid en groote toeneming (aanwas) van de Christelijke Kerk; 2.) in derzelver uitwendigen luister en waardigheid; 3.) in de meerdere vereeniging van de Kerk zelve, en 4.) eindelijk in den naauweren band, tusschen en de vereeniging van de Christelijke, met de Burgerlijke Maatschappij. KIST heeft wel, in de eerste plaats, hier den *uitwendigen* toestand beschouwd, maar echter niet verzuimd, den invloed daarvan op de inwendige gesteldheid, ook op te merken. Dit is zoo wel mensch- en redeneer- als geschiedkundig uitgewerkt.

In het derde Deel, eindelijk, worden de goede en nadeelige vruchten, uit deze verandering van zaken voortgesproten, kortelijk aan-

ge-

Digitized by Google

gewezen; in het eerste Hoofdstuk, 't geen als gevolgtrekking kan worden aangemerkt, uit het te voren aangevoerde; terwijl het andere Hoofdstuk dient, om op te doen merken, het aanbiddelijk wijze en goede van het Godsbestuur, dat men in deze vooral niet heeft voorbij te zien.

De Heer KIST, heeft overal de duidelijkste bewijzen gegeven, dat hij zijn onderwerp wel bewerkt, en van de beste hulpmiddelen met oordeel gebruik gemaakt heeft. De slotsom zijner onderzoekingen in deze, kan men duidelijk genoeg opmaken, uit de woorden, van den Schrijver van de *Discours sur l'Hist. Eccles. p.* 157, waarmede dit onderzoek besloten wordt: *Il ne me reste qu'a admirer la conduite de la Providence, qui sait faire tout servir a ses desseins; et tirer des plus grands meaux les plus grands bien*, waarmede men de achter aan geplaatste eerste verdedigde Stellingen vergelijke. Of deze proeve, om tot deze uitkomst, tot dit doel te leiden, niet wel voegzamer een weinig anders had kunnen zijn ingerigt, — of de vraag, wat er gebeurd zou zijn, indien KONSTANTIJN niet opgestaan ware, en zoo gewerkt had, als de geschiedenis ons leert, of wanneer deze verandering eens niet tot stand gekomen ware? hier geopperd, wel zoo beantwoord is, als men meenen zou te behooren; en of de voor- en nadeelen, van de groote verandering, waar over hier gehandeld is, wel zoo uit één gezet zijn, als men verlangen zou, om tot een vast besluit te brengen? — zijn geene vragen, waar mede wij ons hier nu oordeelen te moeten bezig houden.

Genoeg, beide deze jeugdige Schrijvers, en bloedverwanten, verdienen allen lof, en zijn de eere waardig, welke zij verkregen hebben.

Digitized by Google

Hartelijk wenschen wij, dat zij op het wel begonnen spoor ijverig voortwandelen, en de schoonste vruchten op hunnen arbeid, zullen mogen inzamelen.

De TOOVERKRACHT des RIJKSDOMS, door T. S. SURR. *Schrijver van een Winter in Londen enz. Uit het Engelsch.*

Als Rijkdom vreugde en heil alom in 't ronde spreidt.
Is zij de Tooverminf van aardsche zaligheid.

Te Haarlem, *bij* A. Loosjes Pz. 1816 *en* 1817. *Eerste Deel*, 256 *Bladzz. Tweede Deel*, 289 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is te zamen* f 3: 12: —

Aan het Publiek, — zoo heeft de oorspronkelijke bekwame Engelsche Schrijver geoordeeld, bij de uitgave in Maart 1815, van dezen zijnen Roman, te moeten aanvangen, — „ een Vijfde voortbrengsel, in den gemeenzamen vorm van een *Roman*, aanbiedende, hoopt de Schrijver, dat, in zooverre deze soort van Geschriften geschikt is om zijne gevoelens medeteedeelen, hij de gelegenheid niet veronachtzaamde, welke zij hem verschafte, om het Rijk der Waarheid te helpen onderschragen."

„ Hij weet zeer wel, dat hij, in het zamenstel van zijn verdichtsel en den loop zijner Geschiedenis, van tijd tot tijd tegen de wetten der zuivere kritiek eenigermate gezondigd heeft, met oogmerk om *uitwerking* voorttebrengen. Van een Roman, hoedanig dan ook, verwacht men, even als van een Tooneelspel, dat dezelve zijne *verrassingen* met zich brenge; en die in nieuwe vormen bijeentevoegen, zal men toestaan,

Digitized by Google

staan; dat geene gemakkelijke taak is, indien men in aanmerking neemt, door welke bekwame handen de verschillende tooneelen van het menschelijk leven en de menigvuldige voorraadschuren der Letterkunde, reeds zoo dikwijls zijn nagelezen."

Wij kunnen, na de lezing, verklaren, dat de Heer SUAR, door dit werk, eene nieuwe proef geleverd heeft, van zijne bekwaamheid, om de aandacht, en wel bij verlevendiging, gaande te houden, goed te verdichten, zijne plan ten einde toe wel vol te houden, en, onder het vervolgen van zijn verzonnen verhaal, zijne gevoelens mede te deelen. Ze zijn die van eenen edelen Engelschman, van eenen ijverigen Protestant, schranderen waarnemer en hartelijken beminnaar van regt, orde, waarheid en braafheid. Wij oordeelen het beloop van dezen Roman hier niet te moeten opgeven, om dat wij dan de nieuwgierigheid slechts beweegden, en het bedoelde nut niet bevorderden zouden. — Men verwachte hier, ja, veel overdreven, en verbeelde zich in de groote Engelsche wereld om te doolen, maar men zal er ook veel in aantreffen, dat overal gangbaar is, dat bij alle volken van *Europa*, ja ook buiten hetzelve plaats heeft, en 't welk ook in de Nederlanden gansch niet vreemd is. Verscheidene tooneelen boeijen beide het verstand en het hart, en niet alleen de Adel, maar ook de Geestelijke, de Koopman, en de Makelaar, zal hier het een en andere vinden, dat zijne aandacht wel waardig is. De geschiedenis van onzen tijd, en dus ook van den Fortuinzoeker NAPOLEON, is bij de inkleeding zoo min vergeten, als die der snoode volgers van LOJOLA, welke doorgaans in 't geheim werken, die eenmaal zoo wel de Pausen, als de gekroonde

Digitized by Google

Hoofden, of beheerschten of deeden ſidderen; en welker gruwelen allerverſchrikkelijkst zijn. Elk weet wel, dat de rijkdom voor den mensch veel betooverends bezit, en dat het goud de afgod is, waar voor millioenen knielen, maar moet ook wel, zoo hij eenige ervaring bezit, overtuigd zijn, dat het getal dier ongelukkigen niet gering is, welke voor denzelven eer, beijdenis, geweten, ja, al wat heilig en goed is, en wezenlijke waarde heeft, opofferen, om zich zelve eindelijk te verfoeijen, en met de billijke verachting beladen, van allen die hen kennen en beoordeelen konden, te ſterven en in het graf te dalen. Ondertusſchen is de rijkdom op zich zelve geen kwaad, zoo min als de begeerte daartoe, maar wordt dat alleen door onverſtand, misbruik en ſlechtheid. Schatten eerlijk verkregen, verſtandig beſtuurd en wel gebruikt, kunnen den bezitter niet alleen vele en groote genoegens helpen ſmaken, maar hem ook tot eenen wezenlijken zegen voor den Staat, en het menschdom doen verſtrekken, mits hij een deugdzaam en Godvruchtig hart bezitte, waarin de liefde huisvest. De Heer SURR heeft beide, bij het opſtellen, zeer goed voor oogen gehouden, en zijn verhaal levert daarvan wezenlijke, aangenaame en heilzame bewijzen op. Deze Roman draagt met regt den Titel: *De Tooverkracht des Rijkdoms.* Dezelve kan tot eene nuttige bijdrage verſtrekken, voor de wereldkennis, en mogt deze ook dienen, om het getal der baatzuchtige bedriegers, ook buiten *Engeland*, te verminderen, de listen van zulke verachtelijke lieden te verijdelen, en zulke edelen welke rijkelijk van God gezegend zijn, hunne rijkdommen wezenlijk voordeelig te doen beſteden! — Voor een uittrekſel is dit werk niet vatbaar.

De

De Jeugdige Ongehuwde, die eene Gade zoeke. Eene bijdrage, ter bevordering van eene naauwkeuriger kennis aan de huiselijke zeden en gewoonten, en aan den Godsdienstigen en zedelijken denktrant der Engelschen. Door HANNA MORE. *Naar den Achttienden Engelschen Druk. Te* Haarlem, *bij* A. Loosjes, Pz 1817. *Eerste Deel XVI en 422 Bladzz. Tweede Deel 460 Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is te zamen f 5: 12: —*

Gewis eene uitlokkende Titel, voor onze Jonge Heeren en Juffers, is die, welke hier boven aan staat. — Tot die jaren gevorderd, waar in men begint te gevoelen, dat men in de wereld niet alleen zijn kan, hoort en leest men ook gaarne, in de uren van uit- of ontspanning eens, over zoodanig een onderwerp, ten einde aanpassingen te maken, en het een en andere op te doen, waarvan men iets goeds verwacht, ter bereiking van zulke oogmerken, en tot de vervulling van zoodanige wenschen, als men van tijd tot tijd meer en levendiger in zijn binnenste gevoelt. Hebben ongehuwden reeds eenige meerdere ervaring, en met de jaren leeren inzien, dat het huwelijk alleen nog geen geluk is, ja, dat verbonden Echtelingen somtijds veel ongelukkiger geworden zijn, dan toen zij nog in eenen staat van vrijheid verkeerden; zij zullen dan ook wel gaarne eens eenige oogenblikken wijden, aan een boek met zulk eenen titel; vooral wanneer het, gelijk dit, geschreven is, door eene beroemde Vrouw, die van hare bekwaamheid reeds eene en andere schoone proef gegeven heeft. Ten blijke, hoe wel dit haar werk, door hare Landgenooten ontvangen is,

kan

kan de aankondiging eener achttiende uitgave verstrekken, en het Voorberigt van den Eerw. w. MORE, bevat ook eene en andere bijzonderheid, welke tot de lezing de zulken uitlokt, die in regtschapenheid en huiselijke deugd en Godsvrucht belang stellen.

Mistrefs HANNA MORE teekende, gedurende een reisje, alle hare waarnemingen, ontmoetingen en ook de gesprekken, waar in zij gelijkheid deed, indien het onderwerp slechts eenigzins belangrijk was, op, bragt deze aanteekeningen vervolgens in orde, en zond ze dus aan een vertrouwd vriend, die dezelve zoo belangrijk vond, dat hij haar overhaalde om ze tot pers te geven. Bij de overzending van haar handschrift, voegde zij eenen brief, waar van in de Voorrede, een kort uittreksel gevonden wordt, 't welk dienen kan, om het ware standpunt te doen kennen, waar uit men dit haar nuttig werk beschouwen moet, om verkeerde aanmerkingen voor te komen. Het stuk vinden wij te merkwaardig, om het hier niet te plaatsen:

„Heb ik mij geheel en al bedrogen in den steelenden wan der eigenliefde, dat deze anderen misschien niet geheel zonder waarde zijn, heb ik vergeefs gepoogd aan te toonen, hoe nuttig de godsdienst zich met de angelegenheden des dagelijkschen levens kan verbinden, zonder deszelfs werkzaamheid en opgewektheid te storen en deszelfs nuttigheid te verminderen; vergiste ik mij in de verbeelding, dat er, bij de opvoedingswijze der groote wereld, wezenlijke misslagen begaan worden; voorzoofelde ik verkeerdelijk, dat het vrouwelijke geslacht in de hoogere standen meer huishoudkunde met meer beschaving van geest behoorde te verbinden, en dat hetzelve tevens meer on-

der-

derrigt, en bruikbaarder moest zijn, dan men gewoonlijk voor noodig of doenlijk acht: — met een woord, zou ik, mijn vriend! bij uwen al te hoogen dunk, dat, door den druk dezes boeks, hier en daar eenig nut kon gesticht worden, a in uwe verwachtingen geheel en al bedrogen hebben; zoo moet ik mij met eene geringere en onkennende verdienste vergenoegen. Ik moet tevreden zijn met de eenvoudige, maar gegronde hoop, dat geene afdeeling dezes werks nadeel zal toebrengen aan de gewigtige belangen, die ik, hadden mijne krachten het toegelaten, gaarne zou hebben bevorderd; dat, indien ik ook al niets goeds kon stichten, ik ten minste weinig kwaads gedaan heb; dat, mogt mijn boek ook geen verheven doel bereiken, het immers het aantal dier schriften van den dag niet vermeerderen zal, die, terwijl zij de deugd benadeelen, het geluk des menschdoms verminderen; en dat, indien mij ook de bagaafdheid ontzegd is, om de zaak der christelijke deugd te bevorderen, ik ten minste alle grondstellingen verfoei, welke dezelve ondermijnen."

De inkleeding is eenvoudig en geschikt voor het oogmerk. Een wel gevormd Jongeling, van veel talenten, goed hart en voortreffelijke zeden, gaat, na den dood zijnes uitmuntenden vaders, uit het onderlijke huis, en reist over *London*, in welke Stad hij zich eenigen tijd ophoudt, maar eene Familie op een buitengoed; waar hij, als de veel belovende Zoon van eenen zeer geliefden vriend verwacht werd, en aan welke hij ook door zijnen stervenden Vader aanbevolen was; zonder echter iets nog te vernemen, van het heimelijk plan of liever vurig verlangen van de wederzijdsche Ouderen, dat de oudste Zoon, en de oudste Dochter beide huizen

zen naauwer aan elkander verbinden zouden. — Karel komt ter gewenschter plaatse, ziet Lucilla Stanleij, leert haar kennen, is verrukt door haren beminnelijken aard en uitmuntende zeden, wordt de vriend van het geheele voorbeeldig huisgezin, vraagt haar ten Huwelijk, ontvangt het gewenschte antwoord; en vertrekt kort daarop naar huis, met oogmerk, om, na verloop van de hem gestelde drie maanden, te rug te keeren, en zijnen edelen lieven schat in bezit te nemen. Voor een genoegzaam aantal rustpunten is wel gezorgd, door de verdeeling in negen en veertig Hoofdstukken. Bij de ontwikkeling heeft eene genoegzame verscheidenheid plaats, zonder, door het al te woelige van verre de meeste Romans, te vermoeijen. Er komen verscheidene en wel zeer onderscheidene en verschillende personen en bedrijven in voor, maar ook vele gesprekken en wel verscheidene, die belang verwekken. Gehuwden zoo wel als ongehuwden, Jongelingen zoo wel als jonge Dochters, en Godsdienstigen zoo wel als ongodsdienstigen ontvangen ongevoelig, ook echter wel eens meer opzettelijk, zeer nuttige wenken en lessen. Bijzonder is deze Roman gesteld, voor de zoogenaamde fatsoenlijke wereld der aanzienlijken; evenwel zullen de genen, die tot de midden klasse behooren, er ook met voordeel gebruik van kunnen maken. Wij durven ook aan jonge Godgeleerden, deze lectuur wel aanprijzen. De Dame, aan welke wij dit wel geschreven werk verpligt zijn, toont daarin, hoe edel zij denkt, welk een groot belang zij in ware Godsvrucht stelt, en hoe veel zij zich beloofst, van eene ernstige godzaligheid en van derzelver invloed op allen, bijzonder ook op het huisselijk geluk en het ware levensgenot. De Godsdienstige beginselen van Mis-

stress

Hiers MORE zullen wel allen niet even zeer smaken, maar zij heeft ook niet zoo zeer zoeken te bevallen, als wel te stichten. Er is, indedaad, geen twijfel aan, of elk, die, naar de overtuiging van deze Engelsche Dame, zich toetst en handelt, maar den geest van het reine Christendom zich rigten zal. Wij verblijden ons, dat dit werk in onze taal is overgezet, en wenschen het vele lezers toe. Ten einde dit vrouwelijk werk, waar mede wij veel meer op hebben, dan met eene menigte andere, van onze en ook van hare sekse, nog eenigzins nader te doen kennen, en tot de lezing op te wekken, nemen wij het volgende gedeelte uit een gesprek, gehouden tusschen twee personen en hier ingelascht, over:

„ Maar zeg mij eens, met de edele open-
„ hartigheid, welke eigen is aan uw karakter,
„ ontspringt inderdaad uw minzaam gedrag je-
„ gens uwe naburen uit de echte bron; name-
„ lijk uit de liefde tot God? Ik stem u van
„ harte gaarne toe, dat gij zeer vele dingen
„ doet, die regt en billijk zijn; maar doet gij
„ dezelve wel uit de bewustheid, dat gij schul-
„ dig zijt gehoorzaam te wezen aan den wil
„ van uwen Schepper? Doet gij dezelve, om-
„ dat ze in zijn woord geboden en overeen-
„ komstig zijnen wil zijn?"

„ Dat kan ik niet zeggen," — antwoordde de Heer FLAM — „ maar is de zaak op zich
„ zelve goed, dan, is dat, in mijn oog, alles,
„ wat er vereischt wordt. Het is toch al te
„ veel gevergd van iemand, die zoovele bezig-
„ heden heeft als ik, indien men van hem
„ eischt, dat hij niet alleen voor zijne handelin-
„ gen, maar ook voor de beweegredenen van
„ dezelve, zal verantwoordelijk zijn. Als ik
„ iemand eenen dienst doe, dan moet het hem

„ waar-

Digitized by Google

„ waarlijk zoek vrij onverschillig zijn, om welke reden ik hem dien heb bewezen."

„ Maar voor u zelven, mijn waarde Heer! „ maakt het zulk een groot verschil, als ergens „ in de wereld kan plaats hebben; want goede „ daden, die uit eenen anderen grond voortko„ men, dan uit gehoorzaamheid aan God, zijn „ niet slechts naar derzelver oorsprong van „ eenen onechten stempel, maar ook op zich „ zelve gebrekkig. Gewoonlijk ombreekt daar„ aan in gewigt of maat."

„ Maar hoe! domine?" — zeide Mijnheer FLAM — „ heb ik u zelf niet wel van den „ predikstoel dikwijls hooren zeggen, dat zelfs „ de beste niet volmaakt zijn? Is dit nu het „ geval, dan wil ik u zeggen, wat ik van de „ zaak denk. Men stelt het veiligst de waarde „ van iemand op den regten prijs, als men eene „ goede eigenschap van denzelven tegen eene „ slechte overstek; slaat dan de balans door „ aan den regter kant, zoo staat het met dien „ man zeer goed."

Doctor BARLOW schudde het hoofd, en begon zijn leedwezen te betuigen over zulk eene bedriegelijke oplossing van gemoedelijke zwaarigheden, toen de Heer FLAM hem in de rede viel met deze woorden: „ Doctor! gij weet, dat „ ik in mijn geheele leven niets zoo zeer heb „ vermeden, dan de huichelarij."

„ Gij kunt voorzeker niets beters doen," — hernam Dr. BARLOW — „ dan het wezenlijke „ dier ondeugd te vlieden; maar mij dunkt, dat „ huichelarij in den Godsdienst eene vrij zeld„ zame ondeugd is, onder lieden van uwen staat „ en rang. Onder den grooten hoop, moge dezelve minder zeldzaam voorkomen. In oor„ den, waar men veel echte Godsvrucht ontmoet, is het gevaar van een onecht Christen-

„ ten-

„ rendom mede niet gering; maar onder lieden
„ van den aanzienlijken stand strekt eene eerlij-
„ ge Godsvrucht hem, die deze bezit, zoo
„ weinig tot eer, dat een man van aanzien juist
„ geene groote waarde zal hechten aan eenen
„ uiterlijken schijn, die hem veeleer schande
„ dan eer aanbrengt. Wanneer zoodanig een
„ man dan blijken van Godsvrucht geeft, dan
„ hel ik steeds over, om te gelooven, dat hij
„ waarlijk echte Godsvrucht bezit. Zijne God-
„ dienstigheid moge dan ook door dwaalin-
„ gen misvormd, of gebrekkig, zij moge zelfs
„ nadeelig zijn, maar de verandering van zijn
„ hart zelve verkondigt luid genoeg, dat hij
„ het opregt meent. Waar echte Godsvrucht
„ plaats heeft, daar laat dezelve zich niet ge-
„ heel verbergen. Waar de vruchten van den
„ geest rijkelijk uitbotten, daar moeten dezelve
„ ook ten voorschijn komen."

„ Maar, mijn waarde doctor!" — hernam de Heer FLAM daarop — „ is dat niet de onde
„ kerkdreun? Wat verstaat gij toch onder de
„ vruchten van den geest? Zou het uw ver-
„ stand niet meer tot eer strekken, als gij, in
„ de plaats daarvan, zedelijkheid of deugd ge-
„ zegd hadt? Zouden die uitdrukkingen niet
„ veel eenvoudiger en verstaanbaarder zijn ge-
„ weest?"

„ Dat is wel mogelijk," — gaf Dr. BARLOW hem ten antwoord — „ maar zij zouden den
„ verheven zin van dit denkbeeld niet genoeg
„ te verstaan geven; zij zouden niet alles be-
„ helzen, wat ik zeggen wil. Vrucht van den
„ geest, deze uitdrukking bevat voorzeker ook
„ den zin van die woorden, doch beheist te-
„ vens nog veel meer. Zij geeft iets verheve-
„ ners, dan de zedelijkheid der wereld en iets
„ heiligers, dan enkel menschelijke deugd en

„ kennen. Zedelijkheid, in dien zin van het
„ woord, zoo als gij het neemt, schijnt mij
„ niets meer te zijn, dan de uitwerking van een
„ natuurlijk goed hart, van het, aan zich zelf
„ overgelaten, geweten, of van de kennis der
„ wereld, of zij is misschien een mengsel van
„ deze drie bestanddeelen zamengenomen.
„ Vrucht van den geest daarentegen is de zede-
„ lijkheid van het wedergeboren of herschapen
„ hart. De zedelijkheid der wereld vergenoegt
„ zich ligt met zich zelve. Tevreden legt zij
„ zich, in het bewustzijn van hare, met de wet
„ nauwkeurig strookende, pligtmatigheid en van
„ hare strenge zucht tot regtvaardigheid, op
„ hare eigene magere verdiensten neder. Zelden
„ gaat zij slechts eenen stap verder, dan zij
„ moet. Zij laat steeds haar regt en aanspraak
„ op zekere dingen gelden, die zij oordeelt
„ zich wel te mogen veroorloven, hoe betwist-
„ baar en twijfelachtig deze ook mogen zijn; zij
„ verdedigt haar regt voet voor voet in het ge-
„ bied der aardsche vermaken, welke men haar
„ tracht te betwisten en is zoo zeer bezorgd
„ voor niet genoeg te zullen bekomen, dat zij
„ gemeenlijk meer neemt, dan haar toekomt.
„ Zij is een van die gevallen, waarin de letter
„ doodt, maar de geest levend maakt."

„ En nogtans ontvangt zij haar loon in deze
„ wereld. Men kan, door middel van haar,
„ tot op eenen zeer hoogen trap, de achting
„ der menschen verwerven en zich in derzelver
„ gunst bevelen; maar zij is niet verzeld van
„ het stil gevolg dier christelijke genadegaven,
„ der blijmoedigheid, des vredes, des geduldes,
„ der vriendelijkheid, der goedertierenheid en
„ des geloofs, welke vruchten van den geest
„ en bewijzen zijn, dat men waarlijk een chris-
„ ten is. Deze genadegeschenken zijn geheel

„ in-

Digitized by Google

„ ingerigt, om alles, wat zedelijk goed is, met
„ alle bekoorlijkheden der beminnenswaardig-
„ heid, alles, wat eerlijk en regtvaardig is, met
„ al datgene te versieren, wat liefelijk is en
„ wel luidt, en, wat deze deugden het meest
„ kroont, de diepste ootmoed en eene onge-
„ veinsde nederigheid paart zich met de streng-
„ ste naauwgezetheid van wandel en doet den
„ christen eene loopbaan betreden, op welke
„ hij zich nimmer veroorlooft trotsch te zijn,
„ zoo min als hij zich bevoegd acht, die
„ baan te verlaten."

„ Alles goed, zeer goed, domine!" — zei-
de Mijnheer FLAM. — „ Ik heb toch nooit de
„ waarheid van het christendom geloochend,
„ zoo als dat voormaals het geval was bij CARL-
„ TON. Het is immers de Godsdienst van ons
„ land en wettig in hetzelve gevestigd. Ook
„ ga ik dikwijls te kerk, dewijl dat mede door
„ de wet bevolen wordt, en gij weet immers
„ wel, dat ik groote achting heb voor onze
„ landswetten. Het is tevens de Godsdienst
„ mijner voorouders, en, ook om die reden,
„ is dezelve mij lief en waard."

„ Maar, Mijnheer!" — zeide Dr. BARLOW —
„ Zoudt gij uwen eerbied voor de kerk niet
„ nog beter aan den dag leggen, als gij des
„ zondags, in de plaats van maar eens, twee-
„ maal dezelve bezocht? Zou het uwe achting
„ voor de wetten niet nog duidelijker te ken-
„ nen geven, wanneer gij, in de plaats van des
„ zondags, slechts nu en dan eens, u telkens
„ in de kerk liet zien, wat immers door God-
„ delijke en menschelijke wetten geboden is?"

„ Maar waarom is ongelukkiglijk het uur voor
„ den openbaren Godsdienst juist op het uur,
„ wanneer men het middagmaal houdt, ge-
„ steld?" — vroeg de Heer FLAM.

Digitized by Google

„ De uren" — gaf Dr. BARLOW, met eenen glimlach, ten antwoord — „ zijn zoo veranderlijk, Mijnheer! dat de kerk, naar mijn oordeel, indien zij ooit eenen nieuwen almanak maken moest, diende te verklaren, dat de middagmalen onder de *bewegelijke feesten* behooren te worden geteld. Een uur vroeger of later zou het onderscheid dadelijk vereffenen, aan uwe dienstboden eenigen tijd vrijgeven en u in staat stellen tot het verrigten van het een of ander, wat op zich zelf regtmatig is en tevens een goed voorbeeld kon geven."

Naardien de Heer FLAM hierop geen antwoord gereed had, zoo ging hij voort met het afleggen van zijne geloofsbelijdenis: „ Mijn lieve domine!" — zeide hij. — „ Ik ben een beter christen, dan gij wel denkt. Ik houd het voor beslist, dat de Bijbel waarheid is; want ik heb vele lieden, die de zaak van naderbij onderzocht hebben, waartoe ik tijd nog lust heb, hooren zeggen, dat nog nooit iemand van deszelfs bestrijders de berigten, welke de Bijbel ons geeft van wonderen en voorzeggingen, wederlegd heeft. Indien gij mij nu niet een' goed christen noemt, dan weet ik niet, wat gij daardoor verstaat."

Dr. BARLOW gaf hem hierop ten antwoord: „ Regt zoo, in zoo verre als wij dat kunnen laten gelden; maar vergun mij, u te zeggen, dat er voor de waarheid van den Godsdienst nog een ander bewijs is, hetwelk bij ieder waar christen wordt aangetroffen. Ik meen namelijk het bewijs, dat gegrond is op iemands bijzondere persoonlijke overtuiging, hoe krachtig het Christendom de ongeregeldheden zijner natuur vermag te herstellen. Wie bij bevinding weet, dat het Christen-

„ dom

„ dom zijn hart verbeterd, zijne bedorvene
„ neigingen gereinigd en zijne geheele denk-
„ en handelwijze naar de heilige grondstellingen
„ der leer van JEZUS herschapen heeft, die zal
„ zeker geene reden hoegenaamd hebben, om
„ te twijfelen aan de waarheid van eenen Gods-
„ dienst, die zulke aanmerkelijke zigtbare ver-
„ anderingen bij hem zelven heeft voortge-
„ bragt. De waarheden, die zijne gezonde rede
„ verdedigt en in welke, na dezelve bedaard
„ getoetst te hebben, zijn verstand berusten
„ kan, hebben een reinigend vermogen op zijn
„ hart verkregen en zijn tot vaste beginselen
„ bij hem geworden, die niet alleen zijn gan-
„ sche leven heiligen, maar hem ook eenen
„ duurzamen vrede der ziel schenken. Hoe le-
„ vendiger iemand zich mag overtuigd houden
„ van de verbetering van zijn eigen hart, des
„ te sterker zal ook zijne overtuiging wezen
„ omtrent de waarheid van den Godsdienst,
„ dien hij belijdt."

„ Er zijn nog slechtere menschen, dan ik
„ ben," — zeide de Heer FLAM op eenen vrij ernstigen toon.

„ Ik wensch van harte, Mijnheer!" — hernam Dr. BARLOW — „ dat ieder medelid van
„ uwen stand uwe goede hoedanigheden mogt
„ bezitten. Dan, daar wij eens naar eenen vast
„ bepaalden regel zullen geoordeeld worden,
„ en niet naar de vergelijking met anderen;
„ daar de toekomstige beslissende uitspraak over
„ onze inwendige waarde niet daarvan zal af-
„ hangen, in hoe verre wij het verder in de
„ beoefening van het goede gebragt hebben
„ dan zij, of hoe veel wij hun ten achter zijn
„ gebleven, maar alleen daarvan, aan welke
„ afwijkingen van den regel, welke het woord
„ van God ons voorschrijft, wij ons hebben
„ schuldig gemaakt: zoo wenschte ik wel, dat

Digitized by Google

„ gij thans naar dezen regel uw leven onder-
„ zocht, en, om dit te kunnen doen, hebt gij
„ onvermijdelijk noodig, u eerst naauwkeuriger
„ met dien regel bekend te maken. Zoo lang
„ als wij naar den Bijbel niet vragen, kunnen
„ wij van onze gebreken, misslagen en onvol-
„ maakt:heden niet spreken, als of deze alleen
„ in den weg tusschen ons en de genade van
„ God stonden. Dit is onbetwistbaar de taal
„ en de gesteldheid van een' waar christen. Met
„ sterkere bewoordingen moet de verkeerde
„ gesteldheid van het hart dergenen worden af-
„ geschetst, die in hun leven niet naar den
„ Bijbel vragen en, juist deswegens, — ver-
„ geef mij, Mijnheer! deze uitdrukking — naar
„ de taal der Heilige Schrift, „„zonder God"" in de wereld voortleven. De onkunde is
„ voor eenen man, die eenige opvoeding ge-
„ noot, geen grond tot zijne verontschuldiging.
„ In een land, waarin licht en kennis gevonden
„ wordt, is de onwetendheid zelve zondig."

Mijne LOTGEVALLEN *in de maanden Augustus en September* 1813 *Met eenige Bijdragen wegens de Staatsgevangenis te* Amsterdam, *en de gesteldheid dier Hoofdstad in dat merkwaardig tijdvak. Door* S. VAN BRONKHORST, *gewezen Redacteur van het Staatkundig Journaal van den Boven-IJssel. Te* Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme. 119 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1: 2: —

't Is goed, dat men het verledene somtijds zich nog eens te binnen brenge, vooral wanneer dat in de groote keten der gebeurtenissen, of eene aanmerkelijke plaats bekleedt, of ook bij-

bijzonder geschikt is, om ons de verkregene voorregten dankbaar te doen genieten. De nu reeds overledene Heer S. VAN BRONKHORST, van *Arnhem*, die, door het onvoorzigtig overnemen, van een kort berigt uit de *Gazette de Franefort*, geteekend 19 Augustus 1813, in het Staatkundig *Journaal van den Boven-IJssel*, waarvan hij de Redacteur was, in eene groote ongelegenheid geraakte, waar uit hij evenwel nog zoo bij tijds gelukkig gered wierd, dat hij voor gevreesde, en niet te bepalene treurige gevolgen en ellenden, andere braven overgekomen, bewaard bleef, heeft daarvan eene levendige schets in dit boek gegeven, en er zijne waarnemingen, gemoedsgesteldheid, en verschillende ervaringen bij gevoegd. Het Stukje is luimig geschreven, de stijl beschaafd, en het verhaal onderhoudend. Het geheel kan mede dienen, om ons te herinneren, uit welk eenen hoogen nood en uiterst zorgelijke omstandigheden, de Goede Voorzienigheid ons in 't laatst van 1813 gered heeft; vooral daar er, als eene bijlage, een brief achter geplaatst is, van den Heer J. J. VERHOEF, gewezen *Eerste Luitenant van het zesde Bataillon Infanterie van Linie, in dienst van Zijne Koninklijke Hoogheid, den Souvereinen Vorst der Nederlanden*, die het bestormen van *Arnhem* heeft bijgewoond; welke eene korte maar naauwkeurige beschrijving behelst, van die gewigtige gebeurtenis, geschikt ook om het getrouw verhaal van den Heer BOSSCHA D. I. bladz. 234. en vervolgens, in zijne *Geschiedenis der Staatsomwenteling in Nederland*, voorgevallen in het jaar 1813 te bevestigen. De lezing van dit wel geschreven Stukje werke mede, om den Nederlander het gevoel van dankbaarheid aan den Allerhoogsten voor de geschonkene verlossing te verlevendigen!

Digitized by Google

Nieuw Leerzaam HANDBOEKJE voor jonge Kinderen; of Alphabetische Prentverzameling, bestaande in afbeeldingen van viervoetige Dieren en Vogelen, verrijkt met onderwijzende Versjes. Tweede verbeterde Druk. Te Zalt Bommel, *bij* J. Noman, 1817. 52 *Bladzz. In* 12*mo.* *De prijs is gekleurd f — 9 —*

Geen onaardig Kinderboekje, waarmede men de Kleinen dienen kan. — Zij zullen, wanneer zij de versjes lezen kunnen, al zijn ze niet van de schoonste, daar uit echter ongevoelig ook iets nuttigs leeren. Nevens de afbeelding van het Paard, voor de Letter P., is het volgende gedrukt, 't welk wij als een staaltje volgen laten:

Gewigtige Les. KOOTJE en zijne MORDER.

KOOTJE.

Ha! hoezé! riep kleine ko,
Ha ha! dat zie 'k gaarne zoo
Dat 's een prentje! dat 's een Paardje,
Dat 's met regt een vliegend staartje!
Vrij van leest, gebit of toom,
Springt en rent het zonder schroom.
Die zoo vrij en blij kan wezen,
Heeft gewis geen kwaad te vreezen.

DE MOEDER.

Foei! mijn Kootje! zei Mama;
Foei! ik walg van dat ha ha!
Ja! gij maakt mij regt droefgeestig:
Zulk een' vrijheid noem ik beestig.
Zoo de vrijheid daar in lag
Onbeteugeld door gezag
Zoo in 't rond en 't wild te loopen
Zouden wij haar duur bekoopen.
Wat zou boosheid, tirannij,
Wraaklust, geldzucht, palen zetten? —
Neen; bestuurd naar wijze wetten,
Kind! dan zijn wij menschlijk vrij.

* * *

Kootje bloosde, onthield het lesje.
Riep nooit weêr: *Hoezé! mijn bietje!*

MEN-

Digitized by Google

MENGELWERK.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN BEROEMDEN J. CALVIJN, EN ZIJNE DENK- EN HANDELWIJZE, IN DE ZAAK VAN DEN BERUCHTEN M. SERVEDE.

Geene gebeurtenis is er bijna uit de vermaarde XVIde Eeuw bekend, welke meer gerachts gemaakt heeft, dan de strafoefening tegen den Spaanschen Geneesheer MICHAËL SERVEDE; maar ook niet ligt eene, over welke meer verschillend geoordeeld is, en ook nu nog geoordeeld wordt. Niet zelden hoort en leest men, ook openbare Schrijvers, die den man doen voorkomen, zoo al niet als een geheel onschuldig slagtoffer, van hevige partijschap, dan evenwel als een voorwerp, meer van medelijden dan van verachting, en die geenszins verdiend had, dat men zoo hevig tegen hem ijverde. — Niemand der zaken eenigzins kundig zal aarzelen kunnen, JOANNES CALVIJN, eenen der grootste mannen van zijnen tijd te noemen, en tevens gaarne zijne groote verdiensten erkennen, als Geleerde, als Christen, als Godsdienst-Leeraar, en als Hervormer der Kerk. Ondertusschen achten zeer velen, dat hij in de geschiedenis, waar van wij hier spreken, eene rol gespeeld heeft, waar door hij zijnen roem bevlekt, en zijne anders groote verdiensten zeer ontluisterd heeft. Hij wordt niet zelden, in navolging van 't geen VOLTAIRE en anderen gelasterd hebben, uit onkunde, uit hoofde van het geval met den

Digitized by Google

genoemden Spanjaard, die in de daad een ellendig wezen was, en veel kwaad zaad strooide, beschouwd en voorgesteld, als iemand die zich door hoogmoed en booze drift vervoeren liet, een ongemakkelijk, ja zelfs wreed man was, en den waren geest van het Christendom, geheel niet kende.

Men meent, namelijk, en neemt als zeker aan, dat hij alleen de man was, door wiens dringen, drijven en dreigen, SERVEDE ter dood gebragt is. Er wordt voorgegeven, dat hij heimelijk en sluw gehandeld heeft, tegen zijnen bijzonderen vijand, — dat hij door persoonlijken haat, onder het masker van ijver voor de heiligste zaak, gedreven wierd, en dat een booze drift hem bezielde en regeerde in deze. Om hier over nu eenigzins wettiglijk te oordeelen, moet men zeker niet alleen en vooral, zulke Schrijvers raadplegen, die in onzen tijd, en dus meer dan drie Eeuwen later leven, maar bijzonder acht geven op de geschiedenis zelve van die Eeuw, waar in het gebeurd is, en op de bijzonderheden, welke ons daar omtrent uit echte oude stukken en oirkonden blijken kunnen. Deze is wel niet altoos de kortste, en voor velen verkiezelijkste, maar toch de zekerste en eigenlijk eenige goede weg. Dan leert men, wanneer het ons althans om waarheid te doen is, het geval regt beschouwen, en zien, hoedanig men zijn oordeel, bezadigd, naar den tijd vooral ook en de omstandigheden ingerigt, vellen moet.

Hier van overtuigd, hebben wij dan ook die oude bronnen van tijd tot tijd geraadpleegd, en geoordeeld aan het Geëerd Publiek geenen ondienst te zullen bewijzen, met hier eenige oude brieven, waar in over dit onderwerp gehandeld wordt, vertaald te plaatsen, waar uit ten

Digitized by Google

ten minsten middagklaar blijken kan, voor iemand die niet door vooroordeelen verblind is, dat men, menigwerf althans, veel te ongunstig en sterk, ten nadeele van den verdienstelijken Hervormer CALVIJN, en veel te gunstig en verschoonend, ten voordeele van den onrustigen SERVEDE gedacht, gesproken en geschreven heeft.

Zonder iemand voor uit te loopen, en ons voorloopig verder over de zaak zelve nog uit te laten, gaan wij terstond tot de mededeeling van een vijftal brieven over, waar op wij vervolgens nog eenige andere, uit dezelfde bron, hopen te laten volgen.

J. CALVIJN aan FAREL.

Het is gelijk gij zegt, mijn FAREL! Alhoewel wij door vele stormen, op verschillende wijze en geweldigelijk geslingerd worden, is er echter, omdat een Stuurman, — die nimmer toelaten zal dat wij omkomen, zelfs niet midden onder de schipbreuken, het schip waar in wij varen bestuurt, geene reden, waarom onze zielen door vrees of verdriet beroerd zouden worden. Thans hebben wij weder nieuw werk met SERVETUS. Hij meende veelligt hier door te reizen. Men weet althans nog niet, waarom hij gekomen moge zijn. Maar toen hij herkend geworden was, heb ik geoordeeld hem te moeten houden. Mijn NICOLAAS heeft, zich aanbiedende om de straf van weervergelding te lijden, hem van eene den doodwaardige misdaad beschuldigd voor het regt. Hij heeft daags daar aan, veertig hoofdpunten van beschuldiging tegen hem geschreven, (op schrift.) in 't midden gebragt. In den beginne heeft hij uitvlugten gemaakt. Derhalven zijn *wij* geroepen. Mij heeft hij onbeschaamd gelasterd, niet

Digitized by Google

anders dan als of hij met zijnen minderen, met zijnen Slaaf te doen had. Ik heb hem, gelijk hij waardig was, geantwoord. Eindelijk heeft de Raad verklaard, dat alle de hoofdpunten bewezen waren. Op den derden dag, is NICOLAAS uit de gevangenis gezonden, toen hij mijnen broeder tot borg gegeven had, en op den vierden, is hij vrij verklaard. Over de onbeschaamdheid van den man, zal ik niets zeggen. Maar zoo groot is zijne woede geweest, dat hij niet geaarseld heeft te zeggen, dat in de duivelen Goddelijkheid is, ja dat in allen verscheidene Goden zijn, om dat de Godheid substantieel zoo wel hun, als aan hout en steen medegedeeld zal zijn. Ik hoop, dat hij althans het vonnis des doods zal waardig verklaard worden, maar begeere, dat de gestrengheid der straf verminderd worde. Vaartwel. Mijne Ambtgenooten doen u de wedergroete. Het zelfde doen BUDAEUS en NORMANDIUS, die nu weder beter is. Gij zult ook broeder CLAUDIUS in mijnen naam groeten. *Genève* 20 Aug. 1553.

II. CALVIJN aan SULCER.

Daar MICHAËL SERVETUS, reeds voor 20 jaren de Christen-wereld, met zijne vergiftige en verpestende leerstellingen besmet heeft, denk ik, dat zijn naam u niet onbekend zal zijn. Indien gij al zijn boek niet gelezen hebt, kan het echter naauwelijks plaats hebben, dat gij niet iets van den inhoud der leer zelve daar in vervat, gehoord zoudt hebben. Hij is het, van wien de getrouwe Dienstknecht van CHRISTUS, heiliger gedachtenis, BUCERUS, die anders van eene zachte geaardheid was, van den predikstoel verklaard heeft, dat hij waardig was, dat men hem na de ingewanden uitgehaald te hebben, van een scheerde. Gelijk hij van dien tijd af, niet op-

opgehouden heeft zijn vergift te verspreiden, zoo heeft hij onlangs te *Vienne*, een grooter boekdeel, maar met de zelfde dwalingen opgevuld, heimelijk doen uitkomen. Maar de zaak bekend geworden zijnde, is hij in de gevangenis geworpen. Daar uit, ik weet niet op welke wijze, ontkomen, heeft hij bijna vier maanden door *Italie* rond gezworven. Eindelijk herwaarts onder ongunstige voortekenen gedreven, heeft een der leden van den geregte, op mijnen raad, bevel gegeven, om hem in de gevangenis te brengen. Want ik ontveinze het niet, dat ik het van mijnen pligt geoordeeld heb, eenen man, die zoo halsstarrig en ontembaar zich aanstelde, zoo veel in mij was, te beteugelen, opdat de besmetting niet verder voort zou loopen. Wij zien, hoe stout de Goddeloosheid gedurig woedt, zoo dat er gestadig nieuwe dwalingen ontstaan, en hoe groot en zwak de onwetendheid der zoodanigen is, welke God met het zwaard gewapend heeft, om de eere zijnes naams te handhaven. Daar de Panagezinden, zulke hevige en moedige verdedigers zijn van hunne bijgeloovigheden, dat zij wreedaardig woeden, om onschuldig bloed te vergieten; zoo moet men zich schamen, dat de Christelijke Overigheden volstrekt geenen moed hebben, in de beschermingder zekere waarheid. Ik erken wel, dat niets minder past, dan dat wij hunne woedende dolheid en ongematigdheid zouden navolgen. Maar er is toch eenige mate in de gematigdheid, op dat het den goddeloosen niet vrij sta, allerlei lasteringen tegen God, welke hun maar goed voorkomen, straffeloos uit te braken, wanneer het vermogen daar is, om het te beletten. In dezen man, zijn drie dingen te overwegen. Vooreerst, met welke wonderbare dwalingen hij den geheelen Godsdienst

Digitized by Google

dienst heeft willen bederven; ja met welke verfoeijelijke spotternijen hij alle godzaligheid, heeft pogen te verwoesten; met welke stinkende dwaasheden hij het Christendom omkleed, en alle de beginselen van onzen Godsdienst geheel en al heeft pogen uit te roeijen. Ten tweeden. hoe hardnekkig hij zich gedragen, met welk eene duivelsche trotschheid hij alle vermaningen veracht, met hoedanige razende onverzetteijkheid, hij driftig gedreven geweest is, om zijn venijn te verspreiden. Ten derden, met welk eene opgeblazendheid, hij thans zijne verfoeijelijkheden beweert, en staande wil houden.

Hij is toch zoo verre af, van de hope der bekeering, dat hij niet twijfelt, den heilige mannen CAPITONUS en OECOLAMPADIUS, deze vlek aan te wrijven, dat zij zijne gezellen en het met hem eens zullen geweest zijn. Toen hem daar op de brieven van OECOLAMPADIUS vertoond waren, heeft hij gezegd, zich te verwonderen, door welken geest hij (OECOLAMPADIUS) van den eersten zin ware afgetrokken. Maar omdat ik hope, dat gij zorgen zult, dat de goddeloosheid dezes menschen met die kleuren, geschetst worde, welke hij verdient, zal ik er niet meer bijvoegen. Van deze zaak alleen wil ik u onderrigt hebben, dat de Stads-Ambtenaar, die u dezen brief overgeven zal, in deze zaak wel denkt; zoo dat hij ten minste de uitkomst, welke wij wenschen, niet schuwt. Och of uwe oude Leerlingen op dezelfde wijze gezind waren! Over de Fransche zaken schrijf ik u niets, om dat ik hier niets nieuws rekene te zijn, dat u lieden niet even goed bekend is; dan dat op den naast voorgaanden rustdag, drie vrome broeders te *Lyon* verbrand zijn, en een vierde naar eene naburige Stad gezonden is, om eene gelijke straf te ondergaan. Het is schier onge-

geloofslijk, daar zij ongeleerde menschen waren, met welk een licht des H. Geestes zij tot de hoogste volkomenheid der leer opgevoerd, zoo verre de zaak het toeliet, en met welk eene kracht tot eene onwankelbare standvastigheid zij voorzien geweest zijn. De een was, door vrees verschrikt, in den beginne van de opregte belijdenis afgeweken, maar toen zijne rigters hem deswegens wilden vrijspreken, heeft hij, na zijne trouwlooze veinzerij vooraf bekend gemaakt te hebben, zich spoedig aangeboden, om door de vlammen verteerd te worden. Ook in andere deelen van *Frankrijk*, branden gelijke vuren, en er is geene hoop op verzachting. Vaarwel. *Geneve*, 18 Sept. 1553.

III. Calvijn aan de Leeraren der Frankfortsche Gemeente.

Genade zij u lieden, en vrede van God onzen Vader, en den Heere Jezus Christus, voortreffelijke mannen, en van mij hartelijk te vereeren Broeders!

Dat de naam van den Spanjaard Servede, van u lieden gehoord is, betwijfele ik niet, daar hij voor twintig jaren uw *Duitschland* besmet heeft, door een vergiftig geschrijf, dat met vele heiligschendende dwalingen vervuld is. Deze slechte mensch heeft, toen hij uit *Duitschland* gevlugt, onder eenen valschen naam, in *Frankrijk* zich schuil gehouden had, onlangs uit dat eerste boek, en uit de nieuwe logenachtige Stellingen, welke hij zich verzonnen heeft, een grooter deel gevuld, 't welk te *Vienne*, eene Stad bij *Lyon*, heimelijk gedrukt is. Daar van waren verscheidene Exemplaren op de laatste Paaschmarkt naar *Frankfort* gevoerd, maar de Opziener over de Drukpers, een vroom en deugdzaam man, heeft, toen hij on-

Digitized by Google

onderrigt was, dat daar in niets vervat was; dan eene groote menigte van dwalingen, buiten omloop gehouden, alle de Exemplaren die hij had. Het zou te lang mij bezig houden, wanneer ik hier wilde opgeven, van hoe vele dwalingen, ja ongerijmde lasteringen tegen God, dat boekdeel overvloeit. Stelt u eene verzameling voor, uit de ondeugende dwaasheden van alle eeuwen bijeengebragt; want er is geene soort van goddeloosheid, welke dit monster niet als uit den afgrond heeft opgehaald, en ik wil liever, dat gij lieden uit de lezing zelve het oordeel opmaakt. Gij zult zeker op elke bladzijde vinden, 't geen u met afgrijzen vervullen zal. De Schrijver zelf wordt van onze Overigheid gevangen gehouden, en zal, gelijk ik hope, binnen kort gestraft worden. U lieder zaak is het nu, alle moeite aan te wenden, opdat dit doodelijk vergif niet verder zich verspreide. De bode zal u mededeelen, in welk pakhuis de boeken zijn, en in welk een aantal. De Boekhandelaar zal, zoo ik mij niet bedriege, toelaten, dat ze verbrand worden. Bijaldien er eenige hinderpaal zijn mogt, vertrouw ik dat gij lieden zoo verstandig zult zijn, dat de wereld van een zoo schadelijk bederf gezuiverd worde, en de wijze zal u gemakkelijk zijn. Bijaldien de zaak aan uwe beslissing is overgelaten, zal het niet noodig zijn, de Stedelijke Regering te verzoeken, dat zij er de hand aanlegge. Ofschoon ik nu van uwe braafheid zoo overtuigd ben, dat het genoeg is u herinnerd te hebben, vordert evenwel het gewigt der zaak, dat ik u bij CHRISTUS bezwere, dat u toch de gelegenheid niet ontglippe, dat gij ijverig bedacht zijt om uwen pligt te doen. Vaartwel zeer eerwaardige mannen en geliefde broederen. De Heere regere u door zijnen Geest, beschermme,

Digitized by Google

lie; u door zijne hoede en zegene uwen arbeid! *Geneve* 6 Sept. 1553.

IV. CALVIJN aan FAREL.

Zie, hoe ik eenigermate aan uw verlangen voldoe. In plaats van eenen brief, zult gij een kort verslag hebben; hetwelk geen lang verloop van tijd evenwel weg zal nemen. De bode is van de Zwitsersche Kantons te rug gekomen. Met algemeene eenstemmigheid verklaren allen, dat skaveros de Goddeloose dwalingen, waarmede de Satan eertijds de Kerk heeft beroerd, nu vernieuwd heeft en dat hij een onduldbaar monster is. Verstandig en moedig hebben die van *Basel* zich verklaard, het sterkst van allen, die van *Zurich*; want de hevige zwaarte der Goddeloosheden, wordt ernstig en zwaar door hen uitgedrukt, en zij vermanen onzen Raad tot gestrengheid. Die van *Schafhauzen*, stemmen er mede in. Bij den daar nevens gevoegden brief van *Bern*, komt ook het schrijven van den Raad dier Stad, waardoor de onzen niet weinig zijn opgewekt. CAESAR comiteus is, na zich drie dagen ziek gehouden te hebben, eindelijk als Advocaat op het Raadhuis gekomen, om dien misdadiger van de straf te bevrijden. Hij heeft zich niet geschaamd, te begeeren, dat de zaak ter kennisse van de twee honderd komen zou; echter is hij zonder tegenspraak eenstemmig veroordeeld. Morgen zal hij ter strafoefening geleid worden. Het soort van straf, hebben wij pogen te veranderen, maar te vergeefs; waarom wij in deze niets hebben kunnen uitwerken, kel ik uit te betigten, tot dat wij elkander zien zullen. Vaarwel waardigste Broeder, en voortreffelijk Dienaar van CHRISTUS! God behoede en segene u altijd! De Kar-

telijke groete aan alle onze vrienden. De onzen groeten u. *Geneve* 26 Oct. 1558.

V. FAREL aan CALVIJN.

Dat NORMENDIUS, tot vorigen welstand en MARCHION uit *Italie* terug gekeerd is, daar wensch ik beiden, om niet te zeggen ook u, geluk mede. Er is anders wel reden, om het lot dier brave Vrouw, (waar van gij mij berigt) benijdenswaardig te noemen, die van de rampen, waarmede wij nog te kampen hebben, verlost, reeds met CHRISTUS is. Verwonderlijk is de beschikking Gods in SERVETUS, dat hij derwaarts gekomen is. Mogt hij, schoonlaat, wijs worden! Het zal zeker een groot wonder zijn, indien hij den dood verdraagt, ernstig tot den Heere bekeerd zijnde, en als hij (die vele duizenden verdiend heeft) éénen dood stervende, allen poogt op te bouwen, die er bij tegenwoordig zijn, daar hij velen die reeds gestorven, en nog in leven zijn, ja, voeg er ook maar bij, die nog komen zullen, heeft zoeken te bederven. Zeer wreede en bij uitnemendheid onregtvaardige vijanden van CHRISTUS, en van de leere der Godzaligheid, zullen de Rigters zijn, indien zij niet bewogen worden, door de verschrikkelijke lasteringen, van eenen zoo boozen Ketter, met welke hij de Goddelijke Majesteit aangrijpt, en het Evangelie van CHRISTUS heeft pogen te doen wankelen, en alle Gemeenten te bederven. Maar ik hope, dat God geven zal, dat zij die geprezen worden, om de regtvaardige straffen aan dieven en Kerkroovers aangedaan, zich zoo zullen gedragen, dat men hen in deze naar verdienste roemen kunne, door den genen uit den weg te ruimen, die zoo lang allerhardnekkigst in de ketterijen volhard, en

Digitized by Google

en zoo velen verloren heeft doen gaan. Daarin dat gij de gestrengheid der straf begeert verzacht te hebben, bewijst gij eenen vriendenpligt, jegens eenen tegen u allervijandigsten mensch. Maar ik bid u, dat gij u zoo gedraagt, dat niet elk die maar wil, nieuwe leerstellingen in 't openbaar durve brengen, en zoo lang alle dingen straffeloos beroeren, als hij (SERVETUS) gedaan heeft. Gij ziet den vermetelen Ketterschen HIERONIJMUS, die zoo dikwijls overtuigd, geenszins tot de orde heeft kunnen gedwongen worden. Het is meer de toegevendheid der Rigters, dan billijkheid. Terwijl hij zijnen pligt niet doet, schaadt hij niet alleen hem, zoo dat hij hem bijna doet verloren gaan, maar brengt hij ook aan velen een wezenlijk nadeel toe. Maar deze dingen ontsnappen u niet, en worden door mij niet daarom gezegd, dat ze voor u noodig zouden zijn; maar, gelijk wij over niet weinige andere zaken klagen, zoo betaamt dit ook hier. Verscheidene eenigzins tot de Ketterij der onchristen (Wederdoopers) genaderd en overhellende, die zelve ondeugend, gelijk meestal, niet willen dat de Goddeloozen uit den weg gedaan worden, opdat het hun geoorloofd zij, ongestraft hunne goddeloosheden te leeren, en te volgen, willen, dat niet anders gehandeld worde met de Ketters, dan dat zij worden geduld, als of er geen onderscheid ware, tusschen het ambt van eenen Herder en een Overigheidspersoon.

Indien de Paus de vromen wegens ketterijen veroordeelt, en razende Rigters onregtvaardig woeden, tegen de onschuldigen, en in hen straffen, 't geen aan de ketters moet worden geweten; welk eene zinneloosheid is het, daar uit het gevolg te trekken, dat de ketters niet moeten verdaan worden, om den vromen te

hulp te komen? Voorzeker hebben zij, op zulk eene te voren ongehoorde manier, voor zich en anderen willen zorgen, tegen den weg, welken alle de dienstknechten des Heeren gehouden hebben, en zich als het ware voegende, bij de Ketters. Ik heb, daar ik las dat PAULUS gezegd had, dat hij den dood niet schuwde, indien hij dien eenigzins verdiend had, mij dikwijls rond uit aangeboden, het doodvonnis te ondergaan, indien ik iets geleerd mogt hebben, tegen de leere der Godzaligheid. Ik heb er ook bijgevoegd, dat ik elke dooddraf overwaardig was, indien ik iemand van het geloof en de leere van CHRISTUS afleidde. Van anderen kan ik zeker niet anders gevoelen, dan 't geen ik van mij zelven vaststelle; vaarwel, en met u alle Godvruchtigen. — Het is te verwonderen, dat, daar de Satan en alle de zijnen, zoo vergramd zijn, gij lieden niet lang zijt omgekomen. Heden las ik, aan eenen broeder geschreven, dat gij overleden waart, maar dat gij eerst te *Friburg* gekomen, eenen Priester geroepen en beleden had, zeer zwaar gedwaald te hebben. Zoo mogen de Roomsche versierselS voortduren en plaats hebben, en de Offerpriestertjes en geheel de Priesterlijke heffe, alleenlijk naderhand uit dezelve vernemen, hoe waarachtig de dingen zijn, welke zij zoo zonder bloozen verspreiden! CHRISTUS geven aan allen eenen beteren geest, behoude u en de Kerke, welke hij altoos doe toenemen, in getal van Godzaligen en overvloedig make, en in gaven en in Hemelsche zegeningen. Ik wensch dat uwe Ambtgenooten, met de overige vromen welvaren. Mijn Ambtgenoot CASPER groet u, en de broeder CLAUDIUS. *Neoc.* 8 Sept. 1553.

DE

DE REIZE NAAR BABIJLON.

Naauwlijks schemerden de eerste stralen des dags, toen ik mij op mijnen ezel zette, en het pad insloeg, dat op den grooten weg naar *Babijlon* voert. „O! hoe gaarn, riep ik uit, hoe vergenoegd en opgeruimd, dwalen mijne blikken op deze nieuwe heuvelen rond! Hoe vele bloemen op deze beemden! met welk eenen sterken, zoeten reuk doorstroomen zij de lucht! Eene wandel-laan van boomen omslingert mijnen weg, in wier schaduw mijn ezel en ik rusten kunnen, indien het ons lust. Hoe glanzig is de hemel, hoe liefelijk de dag! hoe rein de lucht die ik inadem! Spoeden behoef ik mij niet: want, met mijn goed lastdier, koom ik nog op een goed uur van den dag te *Babijlon* aan."

Zoo sprak ik en was dronken van vreugde; ik zag mijnen ezel met welgevallen aan, en streelde hem met mijne hand, toen ik plotslijk een gedruisch achter mij hoorde, en mijne oogen derwaarts wendende, zag ik, op schoone kameelen, eenen troep mannen en vrouwen aankomen. Zij hadden een ernsthaftig voorkomen: zij waren allen met lange purperen rokken gekleed, met gordels van goud versierd, en met edelgesteenten bezaaid. In weinige oogenblikken, hadden hunne kameelen mij ingehaald, en in hunne nabijheid werd ik van hunnen glans nog meer verblind. Hoe klein kwam ik mij thans op mijnen ezel voor! ik mogt mij oprigten, ik scheen daarom niet grooter. Naauwlijks reikte mijn hoofd tot aan de zolen hunner voeten: mijne trotschheid was zeer beleedigd, en nogtans wilde ik hen navolgen.

Met verachtend ongeduld, dreef ik mijnen ezel aan: ik wenschte, dat hij zich op eens tot de hoogte van het grootste kameel verhefte, en zijne beide lange ooren verre boven hunne hoofden om hoog stak. Ik dreef, ik spoordde, hij ijlde ook, wat hij ijlen kon; maar naauwlijks zes van zijne schreden, leiden zoo veel wegs af, als ééne schrede van een kameel. Ik verloor hen uit het gezigt; en gaf tegelijk alle hoop op, van hen te bereiken. „ Welk een onderscheid riep ik uit, tusschen hun lot en het mijne! Waarom zijn zij niet in mijne plaats; waarom ben ik niet in de hunne? Ik ellendige ga alleen, op het slechtste en langzaamste der dieren; zij daar en tegen draven stout daar heen, en schamen zich wel over mijn gevolg."

Onder deze overdenkingen ontzonk mij den teugel; mijn ezel werd gewaar, dat ik hem niet meer dreef. Hij ging langzamer en langzamer voort, eindelijk sloeg hij van den weg af, de weide lokte hem, hij stond stil, liet zijnen kop zinken, en at. Het schoone gras smaakte hem zoet: het scheen hem ook ter ruste uit te noodigen: hij legde zich en ik viel. Ik viel en ontwaakte uit mijnen droom, zeer toornig op mijnen tragen reisgenoot, als juist een nieuw gedruisch van duizend stemmen mijn oor vervulde. Ik opende mijne oogen, zie daar een ongelijk talrijker troep dan de eerste was. Hunne lastdieren waren zoo bescheiden als het mijne, hunne lange rokken van linnen, beschaamden de mijne niet: Vertrouwelijk spraken zij onder elkanderen, en de naaste bij mij, gaf mij den moed, hem aan te spreken. „ Hoe zeer gij ook ijlt, zeide ik tot hem, gij zult echter op uwe dieren, gindsche niet bereiken, die op hunne stoute kameelen u zoo ver voor uit zijn."

Daar

Daar voor zullen wij ons wel wachten, antwoordde hij. Die onzinnigen zetten hun leven in gevaar, en waartoe? Opdat zij eenige oogenblikken eerder aankomen dan wij. Wij gaan alle naar *Babijlon*. Een uur eerder of een uur later; in eenen linnen of in eenen purperen rok; op eenen ezel of op een kameel, wat is daar aan gelegen, wanneer men aangekomen is? en zelfs op de reize, wat ligt daar aan, wanneer men zich te vermaken weet? Gij bij voorbeeld, hoe stond het met u, indien gij in uw tegenwoordig geval een kameel gehad had?" Ik schaamde mij en antwoordde niets, maar zag achter mij om en verbaasde. Mannen, vrouwen en kinderen, volgden ons als voetgangers, en daar te boven waren hunne ruggen met pakken bezwaard. Intusschen zongen deze, gene huppelden op het weeke gras: „Wij gaan allen naar *Babijlon*," riepen zij vrolijk, en de kinderen galmden na, wat de Ouden zeiden. „Zij gaan alle naar *Babijlon*, sprak ik, en zijn vrolijk onder hunnen last, en ik — ik was bedroefd? Vergenoegd zette ik mij op mijn dier, en reed mijnen trooster op zijde. Ik onderhield mij met hem, en gevoelde mij als iemand, dien een last van zijne schouderen genomen, of een steen van zijne borst gewenteld is.

Zoo trokken wij voort, en eer wij aankwamen, troffen wij het grootste deel der eerste Reizigers, onverwacht en in eenen slechten toestand weder. Hunne kameelen hadden hen afgeworpen, hunne lange purperen rokken, hunne gordels van goud met edelgesteenten bezaaid, waren met drek bedekt. Toenmaals, gij Magtigen der aarde, toenmaals leerde ik de kleinheid der menschelijke grootheid kennen, en werd, hoewel niet onverschillig, ech-

Digitized by Google

ter toch zeer getroost over het verschillend lot der menschen. „Wij reizen allen naar *Babijlon*, sprak ik, en de voetganger komt daar dikwerf vrolijker en gelukkiger aan, dan de trotsche Ruiter. Ondertusschen is het aangenaam, een goed reisgezelschap, een gemakkelijk en getrouw lastdier te hebben, dat ons zelve, en onzen kleinen voorraad tot aan de algemeene Herberg draagt."

EMILIA TILLROT EN SOPHIA WALTAU,

Of;

DE STIEFZUSTERLIJKE LIEFDE.

(*Eene ware Geschiedenis.*)

(*Het Vervolg en Slot van Bladz.* 319.)

Mevrouw van Z... was, behalven dat zij vele bekwaamheden bezat, die men bij duizenden van hare Sexe en rang te vergeefs zoeken zal, eene fijne kenster van het menschelijk hart, en had, door langdurigen omgang met personen, zoo wel van hoogeren als lageren rang, een schat van ervaringen verzameld, die haar in staat stelden, hare aangenomene Dochter de groote kunst, om menschen harten uit te vorschen, in den grond te leeren. Zij maakte EMILIA oplettend, op de denk- en handelwijze harer medemenschen, deed haar goede en kwade gezindheden, daden en gevolgen waarnemen, en gaf daar door aan haar zedelijk karakter de behoorlijke rigting. Regelen hoe zich te gedragen, in de menigvuldige omstandigheden des levens, deelde zij haar mede, niet met het streng gelaat eener Leermeesteres, maar in verhalen uit

uit haar eigen leven, of dat van andere haar bekende personen ontleend, en vond bij deze wijze van handelen, het jeugdig hart steeds voor hare goede lessen open, en voor ieder welgemeenden raad vatbaar.

Aan vermaningen, die de bewaring van onschuld en deugd bedoelden, ontbrak het voorst niet, en EMILIA vond zich dus, bij haar, in zulk eenen staat geplaatst, die voor elk meisje van hare jaren, hoogst wenschenswaardig is. Zij onderhield met hare SOPHIA eene onafgebrokene briefwisseling, waar in zij haar de leerzame en nuttige gesprekken, die zij met hare Pleegmoeder gehouden had, hoofdzakelijk mededeelde, en dus ook getrouw, aan hare zedelijke beschaving, arbeidde.

Vijf jaren, had onze EMILIA dus reeds bij hare tweede Moeder doorgebragt, toen deze, na eene ziekte van weinige dagen, overleed. Het zou overtollig zijn, veel van EMILIA's klagten en tranen te zeggen, dewijl haar edel en gevoelig hart reeds een ieder tot borg is van de grootheid harer smarten, bij zulk een verlies. — Mevrouw van Z..., had voor eenige maanden haar Testament gemaakt, en toen het geopend werd, zag EMILIA, dat zij de eenige Erfgename van al haar vermogen was, dat alleen aan geld *f* 20000 bedroeg. EMILIA schreef, toen zij dit vernamen had, terstond aan hare Stiefzuster en vorderde dat zij overkwam, om met haar te deelen.

Het is moeijelijk de aandoeningen te teekenen, die bij SOPHIA WALTAU opkwamen, toen zij EMILIA's brief gelezen had. Het opontbod om met haar te deelen, herinnerde haar op nieuw het aandoenlijk tooneel, dat plaats gehad had, toen EMILIA den eersten brief van Mevrouw van Z... gekregen had; een tooneel

dat toen haar hart zoo sterk getroffen had, maar waar aan zij na dien tijd slechts zelden gedacht had. Zij moest nu aan haar zelve belijden, dat zij die grootmoedige beloften van EMILIA, om haar deelgenoote van de erfenis van Mevrouw van Z... te maken, voor niets meer dan voor een voorbijgaand uitvloeisel harer teederheid gehouden had, en was nu daar over zeer beschaamd. Zij wilde dat zij, om dit mistrouwen, de liefde van hare Stiefzuster, geheel onwaardig was, en deed zich hier over de hevigste verwijtingen. Lange kon zij het met zich zelve niet eens worden, wat zij doen zoude. Het aanbod, om, als of zij haar eigen Zuster ware, met haar te deelen, scheen haar als een te groot offer niet aannemelijk, en evenwel wist zij hoe gevoelig zij EMILIA zou beleedigen, als zij dit weigerde. Deze gedachte, vereenigd met die, dat het bij hare armoede, tegen haren pligt zou strijden, een middel ter bevordering van haar tijdelijk welzijn van de hand te wijzen, bepaalde haar eindelijk, om van hare Gebiedster verlof te vragen, en naar hare EMILIA te reizen.

Wij zouden te wijdloopig worden, als wij de roerende tooneelen wilden schilderen, die tusschen deze beide edele Meisjes, hier voorvielen, en wij vergenoegen ons dus, met slechts te doen opmerken, de edele naauwgezetheid, met welke de edelmoedige EMILIA in de deeling te werk ging. Behalven het Portret van hare verhevene Pleegmoeder, dat de nu zalige zelve geschilderd had, behield zij niets voor zich voor uit, maar deelde alles, zelfs het geringste, met eene soort van angstvalligheid, die verwondering verdiende. Van de uitingen van het dankbaar hart der edele SOPHIA, van EMILIA's voorbeeldeloos gedrag als Weldoenster, van de bitte-

tere tranen der beide edele Meisjes, in het uur van scheiden, en van hare heilige eeden van innige en eeuwige liefde, behoeven wij niets te melden, daar hare denk- en handelwijze ons reeds borg is, voor het grootste en navolgingswaardigste in ieder soort.

Meer tot ons doel, zal de beantwoording der volgende vraag dienen: wat deden nu de beide Meisjes met haar vermogen?

De Gravin, SOPHIA's Weldoenster, liet door een man van beproefde trouw, haar geld op intressen uitzetten, en zij kreeg jaarlijks hare renten. Maar EMILIA kon het hare zoo spoedig niet beleggen. Zij leende het eindelijk, door haar medelijdend hart geleid, slechts op eene schuldbekentenis, aan een Koopman, die zich in verachterende omstandigheden bevond, en het in zijnen handel wilde aanleggen, om wederom tot stand te komen. Zij zelve ging bij eene der getrouwste vriendinnen, van hare overledene Pleegmoeder, die een Kostschool voor Jonge Juffrouwen had opgerigt.

Hier gaf EMILIA onderwijs, in de hoogere vrouwelijke arbeiden, en leefde een geruimen tijd zeer gelukkig en vergenoegd, schoon zij aan veelerlei verzoekingen, om haar gelds wil, was blootgesteld. SOPHIA had dit laatste minder te vreezen, dewijl slechte eenige weinige personen wisten, dat zij ook geërfd had. De edele EMILIA, van welke men met regt kon zeggen, dat hare linkehand niet wist, wat hare regte deed, had de verdeeling met SOPHIA zoo geheim gehouden, dat men haar voor de eenige bezitster der erfenis hield.

Twee jaren hadden zij op deze wijze gelukkig doorgebragt, maar in het begin van het derde, kreeg zij de treurige tijding, dat de Koopman, wien zij haar vermogen had toe-

ver-

Digitized by Google

verstrouwt, zich op de tijding, dat zijn schip gezonken was, had doodgeschoten. Zij bragt, wel is waar, den volgende dag, de schriftelijke schuldbekentenis aan de Overheid, maar werd terstond afgewezen, dewijl er meer schuldeischers waren, die meerder regt op de nalatenschap hadden, en die men niet eens geheel voldoen kon. Nu beklaagde zij zich wel, dat zij haar geld niet zekerer had uitgezet, maar het was te laat. — Zij wist echter dra bare droefheid te bepalen, en bad flechts om gezondheid en krachten, op dat zij niet buiten staat gesteld wierd, haar brood, door den arbeid harer handen, te verdienen.

Weinige maanden daarop, trof haar een nieuw ongeluk. De vriendin namelijk, bij wie zij woonde, en die zij als eene moeder eerde, stierf. Zij wilde nu wel het meisjesschool overnemen, maar onoverkomelijke hinderpalen beleiteden haar, dit voornemen ter uitvoer te brengen, en noodzaakten haar bij de vrouw van den Baron van G. op nieuw als kamenier te gaan dienen. Deze Dame leefde twee uren ver van de Stad, waar in EMILIA zich tot hiertoe had opgehouden, op een landgoed van haren Gemaal, waar natuur en kunst zich als beijverd hadden, om haar het verblijf aangenaam te maken. Hier op het land, behaagde het EMILIA buitengemeen. Zij deed reeds in de eerste dagen eene zeer aangename ontdekking, toen zij den Predikant, en den Ambtman in het Dorp, leerde kennen.

Deze beide mannen toch, waren twee broeders, die met SOPHIA en EMILIA, gelijktijdig in het Weeshuis geweest waren. De dood van harer moeders broeder, van wien men meer dan dan dertig jaren niets vernomen had, had hen in het bezit van een aanzienlijk vermogen gesteld.

Digitized by Google

feld. Zij werden uit het Weeshuis op een goed schooi gebragt, waar de een zich aan den geestelijken stand wijdde, terwijl de andere zich op de regten toelegde. De dood van den Predikant, op het goed van den Baron G., en de terzelver tijd voorvallende verplaatsing van den Ambtman, gaf de beide broeders gelegenheid, om naar deze plaatsen te staan, die zij ook, kort voor de komst van EMILIA, verkregen hadden.

EMILIA melde deze ontdekking, zoo wel als hare standsverwisseling, terstond aan hare SOPHIA, maar het verlies van haar vermogen hield zij voor haar geheim, dewijl zij wist, hoe veel haar deelnemend hart, bij dit berigt, zou geleden hebben. Het bleef echter niet lang een geheim voor SOPHIA, het geen zich dus toedroeg. EMILIA kreeg van eene Vriendin, uit de nabuurige Stad, eenen brief, waar in zij op de beweeglijkste wijze bad, haar eene zekere somme gelds voor te schieten, die haar in haren nood onontbeerlijk was. De medeijdende EMILIA was in de grootste verlegenheid, dewijl zij in den eersten opslag geen middel kon uitdenken, om hare Vriendin te redden. Eindelijk, na lang nadenken, kwam zij tot het besluit, om hare Vriendin een groot offer te brengen, door het verkoopen, namelijk, van den gouden, met diamanten bezetten ring, dien haar de Vorstin eens geschonken had, aan eenen door het Dorp reizenden Jood, en haar de begeerde som te zenden. Het kostte haar wel veel zelfsoverwinning, maar zij dacht eindelijk toch, dat ook zonder dezen ring, de gedachte aan die verhevene Vorstin nooit bij haar zou verloren gaan, en het denkbeeld, van door dit verkoopen hare Vriendin, eene ware Vriendin in nood geweest te zijn, scheen haar hare handeling ten vollen te regtvaardigen. Dat deze ring in han-

den

Digitized by Google

den van personen kon komen, die hem herkennen konden, daar aan dacht zij niet, en evenwel gebeurde dit spoedig: want, na eenige maanden, bragt hem die Jood tot de Gravin B... Deze herkende hem zoo veel te eer, dewijl de cijfers der Vorstin in denzelven stonden. Zij toonde hem aan SOPHIA, en ook deze herkende hem tot hare groote verwondering. De Gravin schreef terstond aan eene Vriendin, die in de Stad leefde, waar EMILIA gewoond had, en vraagde, of zij haar niet melden kon, wat EMILIA mogt bewogen hebben, om dezen ring te verkoopen. Deze antwoordde haar terstond, en gaf hare bevreemding, over de aan haar gedane vraag te kennen, daar het haar toch wel moest bekend zijn, dat EMILIA haar geheel vermogen verloren had, en dus ligt, door het een of andere, in de noodzakelijkheid kon gebragt zijn, om dezen ring te verkoopen. De Gravin en SOPHIA, lazen deze tijding met de grootste ontroering. SOPHIA schreef terstond aan EMILIA, en bezwoer haar bij hare liefde, de aan haar geschonkene helft van haar vermogen wederom terug te nemen. EMILIA was diep getroffen, toen zij dezen brief las, maar besloot, op zijn meest, niet meer dan een derde van hetzelve aan te nemen.

De eerste brief, welken EMILIA vervolgens van SOPHIA kreeg, behelsde eene treurmare. Zij meldde haar den dood der Gravin van B... en bad haar dringend, haar eene plaats in de nabuurschap te bezorgen, dewijl zij het verlangen, om in hare nabijheid, en op het land te leven, niet langer wederstaan kon. EMILIA was ook zoo gelukkig, haar binnen kort in den dienst van eene Dame te brengen, die zich slechts een half uur van haar af, op de goederen van haren broeder, ophield. Hier hadden zij nu gelegenheid

heid, ten minsten een paar maal in de week, elkander te kunnen spreken, en behoefden zich dus met geen bloote briefwisseling te vergenoegen. Nu maakte ook SOPHIA weder kennis met hare voorgaande kameraden, in het Weeshuis, met den Predikant en den Ambtman, en zij vond met EMILIA, in het verkeer met deze brave mannen, veel genoegen. De kennis dezer goede menschen, veranderde al spoedig in liefde, en eer twee jaren verloopen waren, was EMILIA de Vrouw van den Predikant, en SOPHIA de Echtgenoote van den Ambtman. Een geluk, dat zelfs hare beste verwachtingen ver achter zich liet, was haar ten deele geworden. Zij hadden nu niets meer te wenschen, en leefden zoo door den band der innigste liefde vereenigd, zoo ver dit bij de onbestendigheid der menschelijke lotgevallen zijn kan, tevreden en gelukkig tot het einde harer dagen.

DE UITVINDING VAN HET PORSELEIN.

Het is niet meer dan eene Eeuw, dat de Europeërs begonnen hebben Porselein te maken, in plaats dat zij het voorheen uit *China* haalden.

De groote geldsommen, die uit *Saksen* voor Porselein naar *China* gingen, gaven den beroemden TSCHIRNHAUSEN aanleiding, om op het maken van Porselein bedacht te zijn. Hij bragt op zijne reis door *Saksen* daarom allerlei soorten van aarde mede, waar van hij Porselein hoopte te maken. Na ontelbare proeven, bragt hij dan ook iets daar aan gelijkende tot stand, maar het was te glasachtig, om wezenlijk Porselein te zijn. Eindelijk kwam in 't jaar 1703. BÖTTCHER, een gevlugt Apothekers gezel, te *Dresden*, om daar, volgens de begeerte des Konings,

Digitized by Google

nings, goud te maken. Dewijl er echter geen goud kwam, raadde hem TCHSIRNHAUSEN zich liever toe te leggen, om Porselein te maken; en dit gelukte. In 't jaar 1704. bragt BÖTTCHER, uit eene bruinachtige roode klei, in den omtrek van *Meissen*, Porselein voort, dat het *Tschirnhausische*, in duurzaamheid en schoonheid veel overtrof; en in 't jaar 1709, gelukte het hem eindelijk, ook de uitvinding van het witte, waar naar men het meest verlangde.

DE SLAKKEN.

FULVIUS HIRPIUS was, volgens PLINIUS, de eerste, die de kunst om Slakken te mesten uitvond, kort voor de uitbarsting van den tweeden Burgerkrijg. Van toen af, mogten op de tafelen der Romeinsche Restaurateurs, de Slakken even zoo min gemist worden, als tuderhand in de keukens der Kloosters.

In den vastentijd gaan geheele scheepsladingen Slakken naar *Weenen*, en in de Slakkenputten van het Beijersche Landgerigt *Herspruk*, worden jaarlijks meer dan 50,000 van deze dieren gevoed, die in *Nurenberg*, *Salzbach* en *Arnberg* hunne koopers vinden.

Men kwam onlangs op de gedachte, in het *Urseren Dal*, in het Kanton *Uri*, een Kolonie van Slakken aan te leggen. Hier vond men niet een eenige Slak. Om deze spijs niet langer te missen, gingen Afgezanten in het Dal, vulden twee vaten met Slakken, en bragten die zorgvuldig in hun Bergdal. Hier naauwkeurig gadegeslagen, gewende de nieuwe Volkplanting spoedig aan het klimaat, en vermeerderde zoo sterk binnen korten tijd, dat zij thans voor alle liefhebbers in de vier dorpen, van het *Urseren Dal*, eene aangenäme vasten spijs opleveren.

HANS

Digitized by Google

HANS JAKOB HEIDEGGER.

In het midden der vorige Eeuw, was een Zuricher, HANS JAKOB HEIDEGGER, een der Directeuren der Opera, en van de groote Gemaskerde Bals, in *Londen*. De Koning GEORGE II, had hem tot zijnen Kamerheer benoemd. Op eenen maaltijd der Hovelingen, dien HEIDEGGER bijwoonde, vraagde men: welk volk van *Europa* wel het meeste genie had? Het mijne zeer zeker, zeide HEIDEGGER, en de gasten lagchten. Hoort mij eerst, en lacht naderhand, ging de Zuricher voort; ik zal bewijzen wat ik gezegd heb. Ik kwam in *Engeland*, zonder eenen schelling in de zak; ik vermaak u, en verdien daar door jaarlijks 5000 pond Sterlings, en wat nog meer wil zeggen, ik verteer die som weder. Nu wilde ik den Brit wel eens zien, die in staat was dit in *Zwitserland* te doen. Hier uit blijkt dus, dat de Zwitser meer genie heeft dan de Brit.

De bekwame Grappenmaker, was ook vreesselijk leelijk, het geen hij ook niet trachtte te verbergen, maar waarop hij veeleer trotsch was. — Eens wedde hij met Lord CHESTERFIELD, om eene aanzienlijke som, dat men in geheel *Londen* geen leelijker gezigt vinden zoude.

De scheidsmannen werden benoemd, en na veel moeite, vond eindelijk de Lord een oud wijf, dat nog leelijker dan HEIDEGGER zijn zoude. Ook waren alle de Regters, op het zien dezer vrouw, op de zijde van den Lord, maar HEIDEGGER nam zeer ernstig de muts van het hoofd van dit wijf, zette deze zich zelven op, en integendeel zijne paruik op haar hoofd. Nu veranderden de Regters terstond van gedachten, de prijs der leelijkheid werd HEIDEGGER toegewezen, en CHESTERFIELD moest de weddingschap betalen.

Digitized by Google

Deze HEIDEGGER, was de Zoon van den door regtzinnige theologische werken bekenden Zuricher Professor HANS HENDRIK HEIDEGGER, zoo dat hier het gezegde: *Est in equis, est in juvenis patrum virtus*, — geenszins bevestigd wierd.

ANECDOTE VAN FREDERIK DEN GROOTEN.

De Kamer van Financie van eene Provincie, had zich veroorloofd, nog eene dertiende maand te voegen, bij de twaalf maanden waarvoor betaald moest worden, dat is, met andere woorden, de belasting met een dertiende deel te vermeerderen. Een boer, door deze onregtvaardigheid getroffen, begaf zich naar *Potsdam*, en verzocht den Koning te mogen spreken. Men bragt hem binnen, en FREDERIK vraagde hem, naar de reden van zijne reis. Ik koom hier, zeide de boer, om uwe Majesteit te vragen, hoe vele maanden er in een jaar zijn. Zot die gij zijt, antwoordde de Koning, terwijl hij hem den rug toekeerde, koop eenen Almanak. — Die zon mij nergens toe dienen, hernam de Landman, en ik verzoek Uwe Majesteit, slechts mijne vraag te beantwoorden. Slapperement, antwoordde FREDERIK lagchende, dewijl men het u dan volstrekt zeggen moet, er zijn twaalf maanden in het jaar. Wel zoo! gij bedriegt u, de Kamer van Financie van onzen oord heeft bepaald, dat er dertien zijn. De uitlegging volgde, en de boer werd gezonden aan de raden, die de wet overtreden hadden, met bevel om hem als raad te erkennen, blijzonder in last hebbende, om over de naauwkeurige nakoming van den Almanak te waken, met een traktement van acht honderd guldens, dat uit de bezolding der overige raden moest gevonden worden, en met een verbod aan den boer, om buiten deze functie, den titel van raad te dragen, of daar in zitting te hebben.

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

De Hooggeleerde Heer C. MOLL droeg, op den 26sten Maart, den Post van Rector Magnificus dezer Akademie, over aan den Hoog Eerw. Heer H. KOIJAARDS, met eene plegtige Rede-voering, *De vitanda in Astronomiae studio fingendi temeritate, et coeli observatione ludos diligentissime instituenda.*

Bij deze gelegenheid, werden de behaalde Eereprijsen, met allezins gepaste aanspraken uitgereikt: namelijk, aan den Heer HENRICUS CAROLUS VAN DER BOON MESCH, Med. Cand. te *Leijden*, voor de Scheikundige Verhandeling; aan den Heer JOACHIM SANDRA, Jur. Cand. alhier, voor de Regtsgeleerde; en aan den Heer BAVIUS ANTONIUS NAUTA, Student in de Letteren, te *Leijden*, voor de Letterkundige: terwijl aan den Heer J. R. THORBECKE, Lit. Cand. mede aldaar, wiens Verhandeling de uitgave waardig is geoordeeld, billijke lof gegeven werd.

Het Secretariaat van den Akademischen Senaat ging, op den zelfden dag, over, van den Hoog-geleerden Heer J. BLEULAND, op den Hooggeleerden Heer EB. TA. VAN HEUDE.

Eindelijk werd, ter mededinging voor een volgend jaar, medegedeeld het volgende:

Digitized by Google

PROGRAMMA

QUAESTIONES IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA PROPOSITAE SINGULARUM DISCIPLINARUM STUDIOSIS IN ACADEMIIS ET ATHENAEIS BATAVIS, PRO PRAEMIIS REPORTANDIS.

E DECRETO REGIS BELGICI,

Diei 2. *Augusti*, 1815. §§ 204—213.

QUAESTIO THEOLOGICA.

Strictim describatur librorum veteris foederis praestantia, et usus in doctrina Christiana intelligenda, aestimanda, tuenda et ad virtutis studium adhibenda.

QUAESTIO IURIDICA.

Quid statuerunt Auctores Codicis civilis de rerum mobilium vindicatione? Quibus de caussis hac in re a iure Romano recesserunt? Qua tandem ratione utriusque iuris doctrina optime temperari posse videtur, ut tum in iure dominii tuendo, tum in libero rerum mobilium commercio haud impediendo, aequitatis et boni publici, quoad eius fieri possit, habeatur ratio.

QUAESTIO MEDICA.

Indicentur: 1°. labii leporini varia exempla, a praecipuis de re chirurgica Auctoribus enarrata, atque in species quasdam divisa. 2°. De hujus vitii congeniti origine, in primis recentiorum, anatomico-pathologicae opiniones. 3°. Belgarum merita in hocce morbo curando.

QUAESTIO LITERARIA.

Disquiratur, quaenam universe fuerit Tragoediae Graecae ratio; ad eamque exigatur nobilissima VONDELII fabula: *Gijsbrecht van Aemstel.*

QUAES-

Digitized by Google

QUAESTIO MATHEMATICA.

Comparatio instituatur parabolae, ellipseos, circuli atque hyperbolae, ut vel ex coni sectione, vel ex earum curvarum aequatione, vel ex utraque appareat, quaenam his curvis, vel omnino, vel quadam ratione communia sint. Brevitatis ita ratio habeatur, ut coniuncta sit cum perspicuitate et accurata rerum expositione, atque ut ea, quae comparationi inserviant, diligenter congerantur. Non requiritur, ut calculus differentialis et integralis in auxilium adhibeatur, neque tamen eius usus prohibetur; dummodo quae in propinquo sint, non ex remotioribus fontibus hauriantur.

QUAESTIO BOTANICA.

Conficiatur brevis enarratio systematum botanicorum, quae inde a Caesalpino usque ad Linnaeum inprimis inclaruerunt. Addatur expositio praestantiae systematis sexualis Linnaei, qua non tantum perspiciatur, quibusnam in rebus praecedentia systemata superaverit, verum etiam, quaenam ipsi desint, atque impediant, quo minus perfectum dici possit.

Ad quas erit respondendum ante diem 10. Ianuarii a 1820. libellis aliena manu scriptis, ac Senatus Academici Graphiario missis, ut praemia reportata distribui possint ipso die Academiae natali, qui futurus est 26. Martii illius anni.

Digitized by Google

SCHOOL-NIEUWS.

NIJMEGEN.

Den 16den Maart. Na dat op den 5den en 6den Februarij, het gewone Examen der Latijnsche Schooljeugd, tot genoegen van Heeren Curatoren gehouden was, is heden de plegtige uitdeeling der bij die gelegenheid toegewezene eerbeloonings in de Walsche Kerk alhier, geschied. Dus werden, wegens hunne vorderingen in het Grieksch, met Eereprijsen bekroond, J. A. CORNEN, F. H. A. IX ALTO D'ALMARAS en C. E. STOLK; in het Latijn, P. H. J. VAN WASSENAER, D. BOSCH en H. BLOEM; wordende daar benevens met Prijsen van aanmoediging begiftigd: F. C. T. VAN RANDWIJCK, C. A. VAN MANEN VERWOERT, W. VAN CUIJK EN J. C. G. VIEWEG. Met prijsen van de meeste vordering in de algemeene geschiedenis: F. H. J. MAURIJ en J. A. CARLIER; in de Romeinsche en Fabelgeschiedenis: P. H. J. VAN WASSENAER en J. J. L. VAN DER BRUGGHEN; in de oude Aardrijkskunde, F. H. J. MAURIJ; in de Wiskunde J. A. CORNEN, J. J. L. VAN DER BRUGGHEN EN H. F. ARNOLD.

De plegtigheid werd geopend, met eene voorafspraak van den Rector, *Over de kracht van het voorbeeld, vooral bij de Jeugd.* Voorts declameerde de uitmuntende Leerling der eerste klasse; J. A. CORNEN, *De Lingua*, waarna dezelve, als ook de overige bekroonde Leerlingen, deels in Latijnsche, deels in Nederduitsche dichtmaat, hunnen dank, aan Heeren Curatoren betuigden: zijnde dit alles in tegenwoordigheid eener aanzienlijke Vergadering van beide seksen, ver-

Digitized by Google

verrigt, en met Orgel- en Instrumentaal Muzijk, van tijd tot tijd afgewisseld en besloten.

Daar het Præceptoraat dezer School, door het overlijden van den Heer G. VAN DER KOLK, opengevallen is, worden allen die den rang van Candidaat in de Letteren verkregen; of in de gemelde kwaliteit, reeds eenigen tijd elders gefungeerd hebben, en genegen zijn dien post alhier, op een jaarlijksch tractement van *f* 800: - : - benevens *f* 10: - : - minerval, voor ieder Leerling, waar te nemen, zamens Heeren Curatoren uitgenoodigd, om zich in persoon of bij vraghtvrije brieven, met de bewijzen van hunnen rang, of van bekwaamheid en goed gedrag, aan Heeren Burgemeesteren dezer Stad te melden.

HOORN.

Den 2den Februarij 1819. Na dat, op den 10den van Wintermaand des vorigen jaars, het Examen der Latijnsche Schooljengd, zoo wel in de oude Talen, als andere Wetenschappelijke vakken had plaats gehad, en zeer tot genoegen van Hun Edele Achtb. H. H. Curatoren, was afgeloopen, was de dag van heden tot de promotie en Prijs-uitdeeling bepaald.

Na dat door den Rector de plegtigheid geopend was, hield de verdienstelijke Jongeling, D. MERRENS, eene door hem zelven vervaardigde *Oratio: De ordine, maximè memoriæ adjutrice*, J. VAN SLOT verving hem, en reciteerde een opstel, waar van hij insgelijks zelf maker was, *De hominis, prae ceteris animalibus praestantia.* Vervolgens werden bevorderd: van de eerste klasse naar de Hoogeschool, met een loffelijk getuigschrift, D. MERRENS. Van de tweede klasse, naar de eerste: J. VAN SLOT. Van de derde klasse, naar de tweede: T. C. R. HUIJDECOPER,

en J. G. H. SWAAN. Van de vierde, naar de derde: R. J. KONING. Aan de vierde klasse werd toegevoegd: H. HUSSEM, uit welke met prijsen beschonken werden: D. MERENS, J. VAN SLOT, T. C. R. HUIJDECOPER en R. J. KONING; gelijk ook met aanzienlijke Boekgeschenken, wegens buitengewone vorderingen in geschiedenis en Aardrijkskunde, begiftigd werden, J. VAN SLOT en T. C. R. HUIJDECOPER; alle welke Jongelingen met bevalligheid in dichtmaat, H. H. Curatoren hunnen dank betuigden.

De Rector, nam daarna openlijk afscheid van den, nu hooger bevorderden MERENS, en sloot met toepasselijke aanspraken dit Lettergeest, dat door de tegenwoordigheid van vele aanzienlijken, en Orgel-Muzijk was opgeluisterd.

MIDDELBURG.

Den 7den April. Heden is de halfjarige promotie der Schooljeugd van het Illustre Gijmnasium, in de openbare gehoorzaal dezer stad, plegtig gevierd.

Vier zeer voortreffelijke Jongelingen, werden naar de Akademie bevorderd, namelijk: P. J. KOOLHAAS, A. DE KANTER, C. MODERA en N. J. VAN EEKELEN; van welke de eerstgemelde reeds met het begin dezes jaars, van een getuigschrift der H. H. Curatoren voorzien, de Akademische Lessen te *Leijden* geniet; de tweede eene redevoering heeft gehouden: *De Luthero, sacrorum instaurandorum auctore praecipuo*; de derde: *De fide erga alios, etiam hostes, in quibusdam egregie conspicua*; de vierde: *Pro vita rustica*: terwijl P. D. BUIJZE, welke met J. C. HÖLSCHER naar de hoogste orde der eerste klasse werd bevorderd, eene declamatie hield: *De M. Furii Camilli singulari eximiaque virtute*. Alle deze redevoeringen, waartoe zij zelven de stoffe hadden

den gekozen en bewerkt, zijn met veel genoegen en toejuiching aangehoord.

Voorts zijn deels met eereprijsen, waarvoor, op eene bevallige wijze, aan Heeren Curatoren, door de begistigden, in Latijnsche dichtmaat, dank betuigd werd, tot hoogere klassen bevorderd, de navolgende lofwaardige Leerlingen: van de tweede tot de eerste orde der tweede klasse: V. EPKEMA, L. C. DE PEVAL, A. M. BECIUS, D. M. VAN DUSSELDORP DE SUPERVILLE, L. C. SLICHER en J. C. SCHORER, terwijl P. N. VAN DE PERRE VAN DER MANDERE en W. VERSLUIJS, in de tweede klasse waren blijven zitten: van de tweede tot de eerste orde der derde klasse, A. TAK, M. P. DOMINICUS en J. DIERIKX; van de eerste orde der vierde klasse, tot de tweede orde der derde klasse: M. S. KOMPENHANS, M. TAK, J. VAN REIGERSBERG VERSLUIJS en H. DIERIKX; van de eerste orde der vijfde klasse, tot de tweede orde der vierde klasse, CHR. HISSER en E. DE LANG 's GRAEUWEN; van de tweede orde der vijfde klasse: insgelijks tot de tweede orde der vierde klasse, M. P. HENNEQUIN en P. DE MARET TAK; van de eerste orde der zesde klasse, tot de tweede orde der vijfde: J. H. SLICHER en M. TAK AZ.; van de tweede orde tot de eerste orde der zesde klasse: H. VAN RNST en J. W. VAN SONSBEECK. In dit half jaar zijn op school gekomen, H. C. VAN DEINSE en B. S. VAN DEINSE, terwijl P. O. SNIJDERS de school heeft verlaten.

Vele aanzienlijke personen hebben dit Letterfeest, dat met fraai muzijk begonnen, afgewisseld en geëindigd werd, wel met hunne tegenwoordigheid gelieven te vereeren.

UTRECHT.

Den 8sten April. Heden had alhier in de Luthersche Kerk, de plegtige bevordering plaats der Latijnsche Schooljeugd, onder voorzitting

van Heeren Burgemeester en Schoolarchen van ons Gijmnasium. De Rector s. nijhoff, bestierde de plegtigheid, en bevorderde j. h. romans, tot het Akademisch onderwijs, die, behalven den gewonen prijs, eenen buitengewonen ontvang, wegens zijne uitstekende vorderingen, in de Griekische taal, en mede om zijnen bijzonderen lust tot de Wiskunde betoond werd. Hier na hield hij eene redenvoering, *de Jonathanis erga Davidem singulari ac fida amicitia*, sprekende over de bijzondere vriendschap en trouw van Jonathan jegens David; welke hof uit de gewijde geschiedenis hij verzocht had te mogen bewerken, en het geen men hem gaarne had toegestaan. Vervolgens werden met prijzen bevorderd, van de 2de orde der 1ste klasse tot de 1ste orde: c. van wijnnighen borski, a. th. van der vliet en a. van haanen; ontvangende op deze orde buitengewone en wolverdiende prijzen: j. a. c. rovers en j. w. van musschenbroek. Van de 2de klasse tot de 2de orde der 1ste klasse: a. van der leeuw, c. dronsberg en f. m. c. van outhoorn; nog krégen op de 2de klasse prijzen: d. f. van der pant, die mede om zijne vorderingen in de Griekische taal buitengewoon beloond werd en c. j. van straaten, van de 3de klasse tot de 2de: b. dobrs, j. a. l. hooft van buijsduinen, j. j. holtzman en a. slotemaker, en ging met eenen buitengewonen prijs, wegens ongemeene naarstigheid en zedigheid, over tot de 2de klasse: h. w. van hengst; van de 4de klasse tot de 3de: e. c. stoop, die ook eenen bijzonderen prijs ontving, om dat hij door oplettendheid en vlijt had uitgemunt; m. s. muller, js. nijhoff en n. altherr, van de 5de klasse tot de 4de: j. verhoeff, d. j. van kempen, r. verloren, j. c. delbeek, en met een buitengewonen prijs, wegens loflijk gedra-

drag en ijver A. H. VAN DEN HEUVEL, en eindelijk van de 6de klasse tot de 5de: C. L. DE VOS, G. W. SMITS, J. VAN LIER en TH. VERWAAIJEN.

De belangrijke en aangenaame plegtigheid, is ten aanhooren van eene aanzienlijke en talrijke Vergadering, voorspoedig verrigt, en met fraai muziek geopend en gesloten.

HINDELOOPEN

Den 16den Maart 1819. Na voorafgegaan Examen van de Latijnsche Schooljeugd, door H. H. Curatoren, hetwelk op den 18den Febr. l. j. tot genoegen van H. H. Curatoren had plaats gehad, werden heden de behaalde eereprijzen op het Raadhuis dezer stad, aan de verdienstelijke Jongelingen, in de 5de klasse H. FEKKES, en in de 6de klasse T. W. HESSELS, openlijk uitgereikt, welke daar voor dank betuigden, door het doen van gratiarum actiones. Ook werden aan de verdienstelijke Jongelingen, in de 5de klasse J. FEKKENS D. HIJLKES ROOSJEN, en in de 6de klasse P. A. BUMA, praemien tot aanmoediging en van naarstigheid uitgereikt, strekkende ten bewijze van weltevredenheid, in alle deelen, over de pogingen der Latijnsche Schooljeugd.

KAMPEN.

In de maand Januarij had alhier, na het tot bijzonder genoegen van H. H. Curatoren en verdere aanwezigen afgelegd halfjarig examen, door de leerlingen der Latijnsche School, de uitdeeling van prijzen plaats, in de Walsche Kerk.

Naar de Akademische lessen werd bevorderd, de vlijtige Jongeling C. F. C. BUCHNER, die eene bevallige redevoering hield, *in laudem Brownii*; tot hoogere klassen werden gepromoveerd, J. TICHLER, J. ALFRINK, J. C. MULLER en A. WEIJTINGH.

Behalven de fraaije eereprijzen aan deze Jonge-

gelieden gegeven, ontvingen die ook, zoo tot belooning hunner naarstigheid, als ter aanmoediging in het Grieksch, Latijn en andere Wetenschappen: J. H. CARPENTIER ALTING, J. E. SLOT, W. VAN HIERDEN, A. P. M. TEMMINCK, H. VAN LIER.

De talrijke schaar van toehoorders, was zeer voldaan over de bevallige wijze, waarop de gratiarum actiones geëxiteerd werden.

De Heer Rector H. WEIJTINGH, (die een bijzonder bewijs van de goedkeuring van Z. E. den Directeur Generaal voor het onderwijs enz. ontving, over zijne uitgegevene Griekische Rudementa,) opende en sloot de geheele plegtigheid, die door Orgelmuziek niet weinig verlevendigd werd.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

WAGENINGEN. Onze Leeraar, W. N. MUNTING, beroepen Predikant te *Hoorn*, nam op den 21sten Maart l. l., afscheid van ons. Zijne tekstwoorden waren, *Hand.* XIII: 43 l. d. *Paulus en Barnabas vermaanden hen te blijven bij de genade Gods.*

Na verkregene handopening, heeft de Kerkeraad den 30sten Maart, ter vervulling der vakature, de navolgende groote nominatie gemaakt:

DD. J. MUNTING, Predd. te *Haastrecht.* W. H. VAN GRIETHUIZEN, te *Thamen aan den Amstel.*

Digitized by Google

stel. D. G. BORGSTEIN, te *Muiderberg*. G. WALLER, te *Appeldoorn*. J. W. VAN DOLDER, te *Nederlangbroek*. C. W. KERSTEN, te *Driebergen*. A. HOFFMAN, te *Amstelveen*. KOMENIJ, te *Diepenheim*. J. G. H. TEN DALL, te *Heeg*. H. E. VAN IJSENDIJK, te *Zeijst*. W. W. VAN BEUSEKOM, te *Velzen*. J. S. WOR, te *Randwijk*. H. FANGMAN, te *Hemmen*. J. A. SMITS, te *Renkum*. W. G VAN DEN BROEK, te *Scherpenzeel*. A. VISCH, te *Wilsum*. J. VAN GORKUM, te *Bennekum*. J. J. VAN VOORST, te *Doorn*. A. BONEBAKKER, te *Rosendaal*. M. P. MEELBOOM, te *Jutphaas*. P. VAN DER HAGEN SPEELMAN, te *Giesendam*. ZADELHOFF, te *Werkendam*. HERDERSCHEE, te *Ravenswaal*. G. G. BRUGMAN, in de *Beverwijk*. M. HULSTEIN, te *Wadenoijen*. J. G. BVERWIJN, te *Over* en *Nederasselt*. LAMMERE, te *Leksmond*. A. JONKERS, te *Heteren*.

Waaruit is geformeerd dit twaalftal:

DD. W. H. VAN GRIETHUIJSEN, J. MUNTING, W. W. VAN BEUSEKOM, KOMENIJ, C. W. KERSTEN, J. W. VAN DOLDER, H. FANGMAN, J. G. H. TEN DALL, W. G. VAN DEN BROEK, A. HOFFMAN, J. S. WOR, G. WALLER.

En is door den Kerkeraad ten zelven dage beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. W. VAN DOLDER, Predikant te *Nederlangbroek*, welk beroep door zijn Wel Eerw. is in beraad genomen

NIJMEGEN.

ELDEN EN DRIEL. Na dat onze Leeraar C. BUSCHMAN, van wiens Emeritaat de vorige Boekzaal heeft berigt gegeven, door Ds. J. DE BEER, Predikant te *Valburg*, daartoe van het Klassikaal Bestuur van *Nijmegen* gecommitteerd, behoorlijk was losgemaakt, heeft de Kerkeraad, de verzochte handopening ontvangen hebbende, op den 18den Maart, ten overstaan van den Consulent, Ds. J. VERWEEL, Pred. te *Elst*, het navolgende zestal gemaakt:

DD.

DD. H. FANGMAN, J. A. VAN ASPEREN, J. C. VAN DE VELDE, W. N. COMMEN, Predd. te *Hemmen*, *Beesterzwaag*, *Oudijk* en *Thuil*, J. VAN DER VEGT en L. DIBBITS, Propp. bij de Provinciale Kerkbesturen van *Overijssel* en *Utrecht*.

Voorts die drieën.

DD. H. FANGMAN, J. VAN DER VEGT en L. DIBBITS.

En daar uit beroepen de Heer J. VAN DER VEGT, Prop. bij het Provincial Kerkbestuur van *Overijssel*.

BALGOIJ. Deze Gemeente, volgens besluit van Z. M. onzen Koning, den 31sten Dec. 1818, No. 10. met die van *Neerbosch*, c. a. gecombineerd zijnde, is onze vorige Leeraar, Ds. J. STOLK, Pred. alhaar, onder ons bevestigd op den 4den April, door den Consulent Ds. P. VAN LAREN, Pred. te *Beuningen*, c. a. die ten tekst had, *Phil.* II: 29. en heeft zijne intrede gedaan met *Hand.* IV: 12.

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

ANGEREN vakant. Zie April 1818.

BURGHAREN EN HERNAU staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

ZUTPHEN.

ZEDDAM, den 7den Febr. Onze Leeraar, Ds. C. WARNSINCK, van hier naar de Gemeente van *Voorthuizen* beroepen, heeft voor die beroeping bedankt.

NEDE, den 14den Maart. Onze Leeraar, Ds. L. W. DE GRIENT DREUX, van hier beroepen naar de Gemeente van *Olst*, heeft die beroeping aangenomen.

BORCULO, den 14den Maart. Op heden werd Ds. A. A. HUMMELINCK, van *Lage*, in het Graafschap *Bentheim*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door Ds. J.

SCHOTS-

schoolman, Pred. te *Ninhuis*, in dat zeelsche Graafschap, met de woorden *Hand.* XI: 60. *Deze zal u zeggen, wat gij doen moet.* De bevestigde heeft op denzelfden dag zijne intrede gedaan, daarbij tot tekst nemende, 2 *Cor.* VI: 1. *En wij als medearbeidende bidden u ook, dat gij de genade Gods niet te vergeefs moogt ontvangen hebben.*

EIJBERGEN, den 1sten Maart. Onze Leeraar, Ds. H. J. MOOIJAART, van hier naar de Gemeente van *Koorhaan* beroepen zijnde, heeft voor die beroeping bedankt.

BAHR EN LAFHUM, den 28sten Maart. Onze Leeraar, Ds. H. KATZ, van hier naar de Gemeente van *Pusten* beroepen zijnde, heeft heden afscheid van ons genomen, en bij die gelegenheid geprediki uit de 3den Zendbr. van *Joan.* *Ik heb geen meerder blijdschap, dan hier in, dat ik hoore, dat mijne kinderen in de waarheid wandelen.*

WARSSEVELD vakant. Zie Febr. 1819.

T I E L.

TIEL, den 31sten Maart. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van heden, kwam het berigt in, dat Ds. A. VERWEIJ, te *Drumpt* bevestigd was, en uit dien hoofde, als Lid dezer Classis, wenschte erkend te worden; de Vergadering, overeenkomstig de Kerkelijke wet hier aan voldoende, heeft aan zijn Eerw. blijk gegeven van zijn Lidmaatschap.

Van de beroeping van Ds. KUMSIUS, te *Opheusden*, door den Kerkeraad van *Garderen*, op zijn Eerw. uitgebragt, heeft de Correspondens nog geen legaal berigt ontvangen.

ASCH vakant. Zie Junij 1818.

EVERDINGEN vakant. Zie Aug. 1818.

B O M M E L.

BOMMEL, den 30sten Maart. Bij het Klassikaal

sikaal Bestuur, is heden tot Lid dezer Classis verklaard, Ds. H. HULSTEIN, Predikant te *Meteren*.

GELLIKUM EN RENOIJ, den 4den April. Heden werd bij ons bevestigd, Ds. G. E. DE COCK, door den Wel Eerw. Heer G. W. BECKING, Pred. te *Beest*, die dat werk voor den Consulent dezer Gemeente, G. J. VAN NOORHUIJS, door ongesteldheid verhinderd geworden, had op zich genomen. De bevestiger predikte over *Matth.* XVIII: 11. en de bevestigde des namiddags over 1 *Cor.* III: 9.

AALST vakant. Zie Dec. 1818.

HURWENEN. Zie Dec. 1818.

WEL EN AMERZODE vakant. Zie Maart 1819.

HARDERWIJK.

VOORDHUIZEN. Na dat Ds. C. WARNSINCK, Pred. te *Zeddam*, voor de beroeping alhier op hem uitgebragt, had bedankt, heeft de Kerkeraad, op den 1sten Maart l. l., weder het volgend twaalftal gemaakt:

DD. A. J. GOOSEN, Predd. te *Eibergen*. H. HULSTEIN, te *Meteren*. E. KREENEN, te *Velp*. F. DE BRUIN, te *Eck* en *Wiel*. W. J. VAN VLOTEN, te *Ophemert*. D. MORRAU, te *Durgerdam*. J. H. OOSTERDIJK, te *Lunteren*. J. A. GARTMAN, te *Hierden*. W. G. VAN DEN BROEK, te *Scherpenzeel*. G. J. SMALBRAAK, te *Kootwijk*. C. KUMSIUS, te *Opheusden* en L. DIBBITS, Candidaat van den H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*.

Op het zestal geplaatst zijnde:

DD. GOOSSEN. DE BRUIN, KUMSIUS, VAN VLOTEN, OOSTERDIJK en DIBBITS.

Werden op het drietal benoemd:

DD. GOOSSEN, KUMSIUS en DIBBITS.

Uit welke beroepen werd, Ds. A. J. GOOSSEN, Pred.

Pred. te *Eibergen*, met het lot tegen Ds. L. DIBBITS.

Doch, daar ook deze voor de beroeping heeft bedankt, is wederom eene nieuwe Nominatie gemaakt, bestaande uit:

DD. J. A. LAMBRECHTS, Predd. te *Angerlo*, J. F. HOFF, te *Resfen* en *Doornik*. H. HULSTEIN, te *Meteren*. J. R. IMMINK, te *Harmelen*. F. DE BRUIN, *Eck* en *Wiel*. W. J. VAN VLOTEN, te *Ophemert*. J. H. OOSTERDIJK, te *Lunteren*. G. J. SMALBRAAK, te *Kootwijk*. J. A. HARTMAN, te *Hierden*. J. LOHSE, te *Vorgten*. E. J. VAN WESEL, te *Westbroek* en *Achtienhoven* en L. DIBBITS, Candidaat van den H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*.

Op het zestal waren geplaatst:

DD. LAMBRECHTS, HOFF, HULSTEIN, IMMINK, DE BRUIN en DIBBITS.

Het drietal bestond uit:

DD. LAMBRECHTS, HOFF en DIBBITS.

En is daar uit tot Leeraar, dezer Gemeente beroepen, L. DIBBITS, Candidaat van den H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*.

GARDEREN. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. J. DE WAEL, naar *Rhenen*, is hier den 25sten Maart l. l., het volgend zestal van Predd. benoemd:

DD. C. KUMSIUS, te *Opheusden*. D. MOREAU, te *Durgerdam*. B. MOORREES, te *Nijkerk*. Z. Q. VAN DER TRANS, te *Lichtenvoorde*. J. SCHOTSMAN, te *Nienhuis*. G. J. SMALBRAAK, te *Kootwijk*.

Daar uit is ten eersten dit drietal gemaakt:

DD. D. C. KUMSIUS, D. MOREAU en Z. Q. VAN DER TRANS.

En daar uit beroepen, D. C. KUMSIUS, Pred. te *Opheusden*. Doch zijn Wel Eerw. heeft na beraad bedankt, zoo dat deze Gemeente nog vakant blijft.

Digitized by Google

PUTTEN. Onze beroepen Leeraar, Ds. A. KETZ, werd den 4den April, als de Opvolger van onzen Emeritus geworden Pred. J. H. VAN RIEL, in den H. Dienst bevestigd, door den Consulent, Ds. J. SCHOONDERBEEK, Pred. te *Nijkerk*, die daar toe tot zijn onderwerp gekogen had, de laatste woorden van *Matth.* XI: 5. *Den armen wordt het Evangelie verkondigd.* De Bevestigde begon zijne Evangelie-prediking, des namiddags onder ons, met *Marc.* XVI: 15. *En hij zeide tot hen: Gaat henen in de geheele wereld, prediki het Evangelie allen Creaturen:*

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

WASSENAAR. Onze Leeraar H. VAN NOORDEN, heeft op Zondag den 21sten Maart afscheid gepredikt, na vooraf op den 19den dito door den Wel Eerw. Heer J. VAN RIJK, van zijne betrekking op de Classis van *'s Gravenhage*, en de Gemeente van *Wassenaar*, te zijn losgegemaakt, predikende bij die gelegenheid over *Luk.* XIX: 42a. *Och of gij ook bekendet, ook nog in dezen uwen dag, 't geen tot uwen vrede dient.*

ROTTERDAM.

SCHIEDAM, den 25sten Maart 1819. Heden is onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer F. VAN GOOR, door Z. M. den Koning, op deszelfs verzoek, gunstig emeritus verklaard zijnde, ten gevolge daar van, door den grooten Kerkeraad van *Schiedam*, en een daartoe gecommitteerd lid van het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam*, volgens de wettige verordening der Christelijke Synode, van zijne betrekkingen op de Gemeente

te van *Schiedam*, en de Classis van *Rotterdam* losgemaakt, en zijn aan zijn Eerw. kopien der formulieren, ten dien einde door de Synode voorgeschreven, en door gemelden grooten Kerkeraad, en den gecommitteerden van voorhoemd Klassikaal Bestuur, Ds. D. J. VAN BRANDENBURGH, Pred. te *Delfshaven*, behoorlijk geteekend, ten bewijze daar van, ter hand gesteld.

SCHIEDAM, den 4den April 1819. Heden is onze van *Goes*, herwaards beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. CATS, in den h. dienst alhier bevestigd, door deszelfs Ambtgenoot, den Wel Eerw. Heer J. WIJS, J. C. ZOON, prediken de bij die gelegenheid over *Lukas* XIV: 23c. *Dwingt hen, om in te komen.* De bevestigde heeft 's avonds zijne intrede gedaan, met eene Leerrede over 1 *Cor.* XV: 1—4.

MOERKAPELLE. De Kerkeraad dezer Gemeente, reeds van Z. Exc. den Directeur Generaal, voor de Zaken van den Hervormden Eeredienst, enz. gunstig handopening verkregen hebbende, herhaalt zijne uitnoodiging, aan Heeren Candidaten bij de vorige Boekzaal van Maart gedaan.

ZEVENHUIZEN vakant. Zie Julij 1818.

LEIJDEN.

LEIJMUIDEN, den 28sten Maart. Heden werd een twintigtal pas aangenomen leden, onder ons, in hun lidmaatschap bevestigd. Eene vrouw onder dezelve ontving het heilig doopsel. Dit, gepaard met de bediening van den Kinderdoop en de Voorbereiding tot het heilig Avondmaal, welke in deze Gemeente steeds met eerbiedigen ernst en naar de verordeningen der Synode plaats heeft, maakte de Godsdienstoefeningen van dezen dag, waarop zich zoo veele plegtigheden vereenigden, voor den Leeraar en voor de Gemeente bijzonder merkwaardig.

ZEVENHOVEN staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

BENTHUIZEN. Zie Febr. 1819.

DORDRECHT.

MAASDAM, den 21sten Maart. Onze Leeraar, A. A. VAN SCHILFGAARDE, den 17den dezer van zijne betrekking op de Classis van *Dordrecht*, en deze Gemeente, door Ds. J. KNOTTENBELT, Predikant te *Mijnsheerenland*, als daartoe van het Klassikaal Bestuur gecommitteerd, ontslagen zijnde, nam heden afscheid van ons, met *Phil.* I: 27*a*. *Alleen wandelt waardiglijk het Evangelium van Christus.*

NUMANSDORP (gezegd BUITENSLUIS.) Den 7den April ontving onze Leeraar, Ds. B. J. SWALUE, eene beroeping naar de Gemeente te *Ijlst*, in *Friesland*, welke door zijn Eerw. in beraad is genomen.

GIESEN NIEUWKERK vakant. Zie Sept. 1818.

ST. ANTONIE POLDER vakant. Zie Nov. 1818.

SPIJK. Zie Jan. 1819.

DORDRECHT staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

ZUIDBEIJERLAND (gezegd) DEN HITZERT vakant. Zie Maart 1819.

NIEUWLEKKERLAND. Zie Maart 1819.

GOUDA.

RHEEUWIJK, den 28sten Maart. Na dat onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. C. VAN DOORNE, van hier naar *Landsmeer* beroepen, op den 25sten dezer, door den Wel Eerw. Heer J. H KROM, Pred. te *Gouda*, als daartoe door het Klassikaal Bestuur van *Gouda* gecommitteerd, in tegenwoordigheid van den Consulent C. KLINKENBERG, Pred. te *Sluipwijk*, behoorlijk van zijne betrekking op de Classis van *Gouda*, en van deze Gemeente was ontslagen, nam zijn

Wel

Digitized by Google

Wel Eerw. heden afscheid van ons, predikende bij die gelegenheid over 1 *Thess.* IV: 3a. *Want dit is de wille Gods, uwe heiligmaking.* En dus is

RHEEUWIJK vakant.

HEUKELUM, den 7den April 1819. Onze Leeraar, Ds. A. DE VOOGD, andermaal naar de Gemeente van *Cats*, onder de Classis van *Goes*, beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen. Zoo dat

HEUKELUM staat vakant te worden.

BRIELLE.

DEN BOMMEL. Zie Febr. 1819.

NIEUWE TONGE vakant. Zie Maart 1819.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 31sten Maart 1819. Het Klassikaal Bestuur van *Amsterdam*, berigt aan alle de Kerkelijke Besturen en Kerkeraden der Hervormden in Nederland, dat J. B. D. WIBMER, in het jaar 1815, bij de toenmalige Classis van *Woerden* en *Over-Rhijnland*, tot Prop. geëxamineerd en geadmitteerd, door het Klassikaal Bestuur voornoemd, in deszelfs gewone Vergadering van heden, in gemelde betrekking is gesuspendeerd geworden, met interdictie van eenige Functien, aan die betrekking verbonden, te verrigten, en gebruik te maken van het Avondmaal bij de Hervormden.

Amsterdam, den 31sten Maart, 1819.

Uit naam van het Klassikaal Bestuur voornoemd,
D. C. VAN VOORST, Scriba.

AMSTERDAM, den 31sten Maart. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, zijn heden: HENDRICA VAN LAAR, CLARA JOHANNA GINK, FREDRIK AUGUSTUS ALTMANN, BARTHOLOMEUS LASSCHER, CAREL FRANCISCUS BRUESSING, JAN

Digitized by Google

HENDRIK VOS, PIETER SCHUURMAN en CORNELIS VAN DER WELLE, JUNIOR; na dat zij zich twee jaren, onder het opzigt en de leiding van de Heeren P. MEIJBOOM en W. BROES, geoefend en voorbereid hadden, tot het geven van Godsdienstig onderwijs, naauwkeurig geexamineerd in alles, wat het Sijnodaal reglement voorschrijft, met dat gevolg, dat zij acte van admissie tot Catechiseermeesteressen en Catechiseermeesteren, hebben ontvangen.

AMSTERDAM. Den 22sten Maart vierde Ds. W. C. VAN MANEN, in zijne voormiddagsdienst in de Westerkerk, plegtig gedachtenis van zijnen vijf en twintig jarigen Evangeliedienst, in zes onderscheidene Gemeenten, als: die van *Heerewaarden*, *Driel*, *Zuilbommel*, *'s Hertogenbosch*, *Dordrecht* en *Amsterdam*, naar aanleiding van *Ps.* CXIX: 65. *Gij hebt bij uwen knecht goed gedaan, Heere! naar uw woord.*

AMSTERDAM, den 1sten April. Sedert den 3den Maart 1817, hebben de militairen, alhier in guarnisoen, onafgebroken godsdienstig onderwijs genoten, met dat gevolg, dat reeds 93 belijdenis hebben afgelegd, en tot leden der Gemeente zijn aangenomen.

NAARDEN, 14den Maart. Deze dag was voor onze Gemeente, zoo wel als voor het garnisoen dezer Vesting, bijzonder plegtig. Zestien Onderofficieren en Soldaten van het Bataillon Veldartillerie No. 1. en Nationale Militie No. 11. werden door den Leeraar J. W. WIERMINK, tot leden van den Hervormden Christelijken Godsdienst aangenomen, en in 't openbaar bevestigd. Het spoedig op handen zijnde vertrek dezer braven, gaf aanleiding, dat deze aanneming buiten den gewonen tijd plaats had.

AMSTERDAM. Zie Maart 1819.

HAAR-

Digitized by Google

HAARLEM.

HAARLEM, den 31sten Maart. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, heden alhier gehouden, is Dr. A. HAZEU, als bevestigd Predikant te *Uitgeest*, voor Lid der Classis van *Haarlem* verklaard, en aan zijn Eerw. daar van eene Acte toegezonden.

WORMERVEER. Zie Jan. 1819.

WESTZAAN. Zie Maart 1819.

ALKMAAR.

KOLHORN, den 21sten Maart 1819. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer S. TIMMERMAN HUBERT, beroepen naar *Ooster- en Westerblokker*, nam heden van ons afscheid, in eene Leerrede over *Ps.* LV: 23. *Werpt uwe zorge op den Heere, en Hij zal u onderhouden: Hij zal in eeuwigheid niet toelaten, dat de regtvaardige wankele.* Zoo dat

KOLHORN vakant is.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER, den 28sten Maart 1819. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. VAN DER LEE, gaf ons heden (door ongesteldheid verhinderd zijnde, dit eerder openlijk voor de Gemeente te doen) kennis, dat hij de beroeping van *Westzaan*, onder inwachting der noodige goedkeuringen, had aangenomen. Zoo dat

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER, wederom staat vakant te worden.

MIDSLAND EN HOORN OP TERSCHELLING. Zie Jan. 1819.

PETTEN. Zie Maart 1819.

OOSTEREND OP TEXEL. Zie Maart 1819.

VALKOOG EN ST. MAARTEN. Zie Maart 1819.

HOORN.

WESTWOUD EN BINNENWIJZEND. Ds. W. RUITMAN, Pred. te *Windesheim*, voor de op

Digitized by Google

hem uitgebragte beroepinge bedankt hebbende, is de Kerkeraad, onder voorzitting van den gewonen Consulent Ds. J. DOZIJ, Pred. te *Hoogkarspel*, overgegaan tot het formeren van eene nieuwe Nominatie; en zijn op het achttal gebragt:

DD. J. G. TOUSSAINT, Predd. te *Midlie*. J. VAN DER LINDEN V. S., te *Sijbekarspel*. R. KREENEN, te *Velp*. J. VAN DER WILLIGEN, te *Rockanje*. J. J. ROOZEBOOM, te *Heilo*. L. VAN DER HORST, te *Kwadijk*. L. MAAGH COSTERUS, te *Grosthuizen* en *Avenhorn* en D. DAGEVOS, te *Akersloot*.

Waar uit op den 14den April dit viertal:

DD. TOUSSAINT, VAN DER LINDEN, V. S., KREENEN en VAN DER WILLIGEN.

En daar uit beroepen, Ds. J. G. TOUSSAINT, Pred. te *Midlie*.

HOORN. Op heden den 4den April, is onze Leeraar, W. N. MUNTING, in den H. Dienst ingezegend, door zijnen Ambtgenoot, Ds. J. VAN SLOGTEREN, met 1 *Joh.* IV: 6a. *Wij zijn uit God, wie God kent hoort ons.* Des avonds deed de Bevestigde zijne Intrede met *Coll.* III: 16. *Het woord van Christus wone rijkelijk in u met alle wijsheid.*

OOSTER- EN WESTERBLOKKER. Den 4den April. Heden voordenmiddag, is Ds. S. TIMMERMAN HUBERT, alhier bevestigd, door onzen voormaligen Leeraar en Consulent, Ds. J. DIJK, Pred. te *Zwaag*, met *Matth.* XVII: 5. *Hoort hem.* De Bevestigde, maakte 's namiddags een aanvang van zijn Dienstwerk, uit *Spreuk.* VIII: 34. *Welgelukzalig is de mensch, die naar mij hoort, dagelijks wakende aan mijne poorten, waarnemende de posten mijner deuren.*

HOOGWOUD, de beroeping van D. SCHOMAKER, tot Pred. in deze Gemeente, heeft reeds de noodige goedkeuringen ontvangen.

OB-

Digitized by Google

OBDAM staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

EDAM.

LANDSMEER, den 4den April. Onze van *Rheenwijk* beroepene, en tot ons overgekomen Leeraar Ds. J. C. VAN DOORNE, werd, bij afstand van den Wel Eerw. Heer J. C. VORSTMAN, Consulent dezer Gemeente, op heden door deszelfs Broeder, Ds. W. G. VAN DOORNE, Pred. te *Amsterdam*, in den H. Dienst onder ons bevestigd: predikende zijn Wel Eerw. te dezer gelegenheid over *Marc.* XII: 37*b*. *En de menigte der schare hoorde hem gaarne.* De Bevestigde deed zijne Intrede des nademiddags, met *Joh.* VIII: 12. *Jezus dan sprak wederom tot henlieden; Ik ben het licht der wereld*, enz.

MONNIKENDAM vakant. Zie Sept. 1818.

HOLIJSLOOT EN UITDAM. Zie Jan. 1819.

ZUNDERDORP staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE. Zie Febr. 1819.

ETERSHEM EN SCHARDAM vakant. Zie Maart 1819.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VEERE, den 23sten Februarij. Na gunstig verkregene handopening, van Zijn Excellentie den Heer Directeur-Generaal, voor de zaken der Hervormde Kerk, enz. vergaderde de Kerkeraad op heden, tot het beroepen van een tweeden Pred., in plaats van Ds. A. D. DE LIGNIJ, door Z. M., den Koning, Emeritus verklaard.

Uit een dertiental van Predd., bestaande uit: DD. C. MEEUSE, Predd. op *den Hoek*. J. RA-

Digitized by Google

DERMACHER SCHORER, te 's *Gravenpolder*. J. J. VAN DEINSE, te *Hulst*. H. L. DE JONGE, te *Oostzouburg*. J. POPPE, te *Cortgene*. J. VAN OOSTVEEN, te *Nieuwerkerk* aan *den IJssel*. G. O. POST, te *IJzendijke*. J. P. P CLINGE, te *Oostburg*. H. DE KOE, te *Kleverskerke*. G. LEHMAN DE LEHNSFELD, te *Westmaas*. D. A. BUIT, te *Nisse*. J. KALDENBACH, te *Gapinge*. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, op *de Hoofdplaat*.

Waar van op het achtstal geplaatst zijn:

DD. KALDENBACH, MEEUSE, POST, DRESSELHUIS, BUIT, LEHMAN DE LEHNSFELD, VAN DEINSE en DE KOE.

En op het viertal der vier bovenste.

Is beroepen de Wel Eerw. zeer geleerde Heer, J. KALDENBACH, Pred. te *Gapinge*, welke deze beroeping heeft aangenomen.

GAPINGE, den 9den Maart. Onze Leeraar, Ds. J. KALDENBACH, van hier naar *Veere* beroepen zijnde, heeft deze beroeping aangenomen.

NIEUWLAND EN St. JOOSTLAND, den 21sten Maart. Na dat onze Leeraar, Ds. G. E. DE COCK, van hier beroepen naar *Geldkum* en *Renoij*, onder de Classis van *Bommel*, den 17den laatstleden, door den Wel Eerw. zeer geleerden Heer A. VAN DEINSE, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. zeer geleerden Heer A. J. CLINGE, Pred. te *St. Laurens* en *Brigdamme*, behoorlijk van zijne Classis en Gemeente was losgemaakt, nam zijn Wel Eerw. op heden van dezelve afscheid, predikende over 1 *Cor.* XIII: 13*b*. *Doch de meeste van deze is de liefde.*

AAGTEKERKE, den 1sten April. Op de beroeping, alhier uitgebragt op Ds. J. MEERBURG SNARENBERG, Pred. te *Vrouwenpolder*, is de Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring verkregen.

ZIE-

Digitized by Google

ZIERIKZEE.

SEROOSKERKE, den 13den Maart. Onze Leeraar, Ds. C. P. LAMMERS VAN TOORENBURG, eene beroeping naar de Gemeente van *Oudelande*, onder de Clasis van *Goes*, ontvangen hebbende, heeft voor dezelve bedankt.

'S HEERENJANSLAND. Ds. A. VAN RUIJVEN, Pred. buiten vaste bediening, heeft de beroeping herwaarts op zijn Wel Eerw. uitgebragt, na beraad, onder inwachting der Klasikale en Koninklijke approbatie aangenomen.

DREISCHOR vakant. Zie Febr. 1819.

ELKERZEE vakant. Zie Maart 1819.

GOES.

GOES, den 21sten Maart. 1819. Ds. H. CATS, te voren volgens Art. 13, van het Reglement op de vakaturen enz. van deze Gemeente losgemaakt, en van zijne klasikale betrekking ontslagen zijnde, nam heden afscheid van ons, met *Phil.* IV: 1. *Zoo dan, mijne geliefde en zeer gewenschte Broeders! mijne blijdschap en kroone, staat alzoo in den Heere, geliefde!*

BIESELINGEN, den 21sten Maart. Onze Leeraar Ds. G. J. LETTE, beroepen naar *Scherpenisse*, heeft, na beraad, voor deze beroeping bedankt, en zich heden bij vernieuwing aan ons verbonden, naar aanleiding van *Phil.* I: 25, 26. *En dit vertrouwe enz.*

ELLEWOUTSDIJK, den 29sten Maart. Ds. Ds. A VAN RUIVEN heeft voor de beroeping naar deze Gemeente bedankt.

OUDELANDE, den 30 Maart. Ds. C. P. LAMMERS van *Toorenburg*, heeft voor onze beroeping, op zijn Wel Eerw. uitgebragt, bedankt.

WOLFAARTSDIJK vakant. Zie Sept. 1818.

OVEZANDE EN DRIEWEGEN staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

CATS. Zie Maart 1819.

IJZEN-

Digitized by Google

DERMACHER SCHORER, te K E.
VAN DEINSE, te *Hulst*. den Maart 1819. De
zouburg. J. POPPE. ld, Classis *Zutphen*,
VEEN, te *Nieuwerk*. roepen den Wel Eerw.
te *IJsendijke*. J. k., van *Eersten*, en, daar
DE KOE, te *Kl*. aangenomen heeft, zal eer-
FELD, te *We*. kant zijn.
KALDENBACH en 5den April 1819. Z. M. de
SELHUIS, o. ranstig het beroep, goedgekeurd
Waar v. korenen Leeraar, den Heer J. F.
DD. F. Eerw. is voornemens, D. V. zijnen
HUIS, r. ons te aanvaarden, den 2den Mei.
SE en BRAKKENS, den 10den April 1819. In den
Er. deze maand denkt onze Leeraar, de Wel
I. Heer J. F. HOFMAN, van ons afscheid te
J. Eerw., om van ons te vertrekken, naar zijne
b. Gemeente van *Ransdorp* en *Schellingwoude*, onder de Classis van *Edam*.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

MIJDRECHT, den 28sten Maart 1819. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. LASTDRAGER, beroepen naar *Etten*, werd den 26sten dezer van deze Gemeente losgemaakt, en van zijne Klassikale betrekkingen ontslagen, door den Wel Eerw. Heer R. VAN OOSTERHOUT, Predikant te *Abcoude*, daar toe als lid van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht* gecommitteerd, en heden hield zijn Eerw. zijne afscheidsrede, predikende over *Col.* III: 16*a*.

MAASSEN, den 17den Maart 1819. Na gunstig verkregen handopening, is alhier, onder opzigt van den Consulent J. BRAVE, Pred. aan de *Meern*, door den Kerkeraad, de navolgende nominatie gemaakt:

DD.

Digitized by Google

DD. H. E. VINKE, Predd. aan de *Vuursche*. J. W. VAN DOLDER, te *Neerlangbroek*. H. J. ROMENIJ, te *Diepenheim*. H. J. EIJKMANS, te *Alblasserdam*. THEOD. VAN SPAL, te *Koedijk* H. VAN DER LINDEN, te *Waterland* (*Kerkje*.) J. DE HEER, te *Valkenburg*. A. S. NANNINGA, te *Rossem*. DOEDES, te *Ingen*. HUGENHOLTZ, te *Zalk*. D. T. DE HAAS, te *Scharwoude*. en M. VAN VEEN, te *Houten*.

Op het zestal wierden geplaatst:

DD. VINKE, ROMENIJ, VAN DOLDER, EIJKMANS, VAN DER LINDEN en VAN SPAL.

Vervolgens op het drietal:

DD. VINKE, VAN DOLDER en ROMENIJ.

Waar uit terstond werd beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. W. VAN DOLDER, Pred. te *Neerlangbroek*, aan wien de acte van beroeping is toegezonden; doch die den 3den April l. l., voor deze beroeping heeft bedankt.

MAARSSEN, den 14den April. Ds. J. W. VAN DOLDER, voor de beroeping op zijne Eerw. uitgebragt bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad op heden, op nieuw, eene nominatie gemaakt van Predikanten, en wel dit navolgende twaalftal:

DD. H. E. VINKE, Predd. aan de *Vuursche*. J. BRAVE, aan de *Meern*. H. J. ROMENIJ, te *Diepenheim*. H. J. EIJKMANS, te *Alblasserdam*. HUGENHOLTZ, te *Zalk*. H. VAN DER LINDEN, te *Waterland* (*Kerkje*.) DOEDES, te *Ingen*. HUGENHOLTZ, te *Vorden*. TH. VAN SPAL, te *Koedijk*. IJSENDIJK, te *Zeist*. VAN VLOTEN, te *Ophemert*. en W. H. VAN GRIETHUIZEN, aan den *Uithoorn*.

Hier uit wierden op het zestal geplaatst:

DD. BRAVE, VINKE, EIJKMANS, HUGENHOLTZ, VAN DER LINDEN en ROMENIJ.

Eindelijk op het drietal:

DD. BRAVE, EIJKMANS en VINKE.

Waar

Digitized by Google

Waarna terstond beroepen wierd, Ds. J. BRAVE, Pred. aan de *Meern*, wien de acte van beroeping is ter hand gesteld, en die hetzelve in beraad heeft genomen.

UTRECHT. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, is tot lid der Classis verklaard, de Wel Eerw. Heer W. OTTO, bevestigd Predikant te *Vinkeveen*.

UITHOORN EN KUDELSTAART vakant. Zie Jan. 1819.

LOPIK EN CABAUW vakant. Zie Maart 1819.

MONTFOORT staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

ZEGVELD. Zie Maart 1819.

AMERSFOORT.

NICHTEVECHT staat vakant te worden. De Kerkeraad noodigt bij deze de Heeren Candidaten uit, om hunne gaven alhier te laten hooren, mits hunne bewijzen vooraf vertoonende aan den Consulent, Ds. W. VAN VOORTHUIZEN, Pred. te *Vreeland*.

BLAAUWKAPEL vakant. Zie Maart 1819.

WOUDENBERG vakant. Zie Maart 1819.

WIJK.

'T WAAL EN HONSWIJK staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

WERKHOVEN staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN, den 31sten Maart. Heden werd bij het Klassikaal Bestuur, na vertooning van de bij het Reglement op het Godsdienstig onderwijs, vereischte getuigschriften, in alle de vak-

Digitized by Google

vakken, die bij het Reglement voornoemd, gevordert worden, geëxamineerd J. FLEUGEL, geboortig van *Leeuwarden*, en daar ter plaats woonachtig. Dit Examen werd met algemeen genoegen aangehoord, hij daarop, met eenparige stemmen, bevoegd verklaard om naar den post van Catechiseermeester te staan, en, nem na ondertoekening van de vereischte verklaring, eene acte ter hand gesteld.

In dezelve vergadering is Ds. J. BOLT, bevestigd Pred. in de *Rottevalle*, tot lid der Classis verklaard geworden.

Het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden*, bestaat thans uit de volgende leden:

DD. H. NIEUWBUUR FERF, Pred. te *Bergum*, praeses; J. B. DE BOER, Pred. te *Marrum* en *Nijkerk*, Adsessor; G. ROORDA, Pred. te *Britsum*, Scriba. Gecommitteerden:

DD. W. MEBIUS, Pred. te *Jelsum*. D. F. SIBINGA, Pred. te *Oudega*, *Nijega* en *Opeinde*, W. VAN DER ZWAAG, Pred. te *Wirdum* en T. E. MEBIUS, Pred. te *Beers* en *Jelsum*, welke thans, als Secundus, in plaats van J. B. DE BOER, nu Adsessor, is opgetreden, en de Heer B. VAN DER HAAR, oud Ouderling te *Leeuwarden*.

LEEUWARDEN. De beroeping van Ds. L. VALK, tot Leeraar dezer Gemente, in plaats van wijlen Ds. N. LOBRIJ, is door Z. M. den Koning geapprobeerd.

GROUW. Zie Maart 1819.

LEEUWARDEN. Zie Maart 1819.

HARLINGEN.

IDZEGAHUIZEN EN PIAAM, den 14den Maart. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. D. HOORDHOF, in zijnen dienst alhier bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. C. BROBLING, Pred. te *Gaast*, c. a. met eene Leerrede over *Hand*. X: 33b. *Gij hebt wel-*

welgedaan, dat gij hier gekomen zijt, wij zijn dan alle nu [hier] tegenwoordig voor God, om te hooren al het geen u van God bevolen is.

De oplegging der handen geschiedde door deszelfs Vader, Ds. P. NOORDHOF, Pred. te *St. Anna Parochie*, die daarbij, over zijnen Zoon en deszelfs dienstwerk, zijne heilwenschen ontboezemde, en door Ds. W. MAAS, Pred. te *Makkum* en *Kornwert*.

Des nademiddags aanvaardde de bevestigde zijne bediening, predikende over 1 *Cor.* II: 2. *Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus en dien gekruisigd.*

WELTRIJP EN BAIJUM vakant. Zie Jan. 1819.

SNEEK.

IJLST, den 28sten Maart. Onze Predikant, Ds. O. SCHUILINGHE, van hier beroepen naar *Wijk* bij *Heusden*, heeft op heden van ons afscheid genomen, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 32. *En nu, broeders, ik bevele u Gode en den woorde zijner genade: die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder alle de geheiligde.*

Ter vervulling der vakature alhier, veroorzaakt door dit vertrek van Ds. O. SCHUILINGHE, is, op den 1sten April l. l., door den Kerkeraad der Hervormde Gemeente, gemaakt het navolgende twaalftal Predikanten, als:

DD. B. J. SWALUE, Predd. te *Numansdorp* of *Buitensluis*. J. MANGEL, te *Hantum*. A. GULDENARM, te *Oosthem*. J. C. VENEMA, te *Rinsumageest*. T. VAN BERKUM, te *Wanswerd*. C. VAN DE VELDE, te *Woudsend*. P. L. JACOBS, te *Strijen*. A. VAN VELDEN, te *Hallum*. H. E. RIJGERSMA, te *Kubaard*. F. HOLKEMA, te *Akkrum*. J. VAN BROEKHUIZEN, te *Balk*. en J. SCHOONDERBEEK, te *Nijkerk op de Veluwe*.

Uit

Uit welk twaalftal het volgend zestal is geformeerd:

DD. SWALUE, SCHOONDERBEEK, VAN BERKUM, JACOBS, GULDENARM en VAN DE VELDE.

Uit dit zestal is geformeerd het navolgend drietal:

DD. SWALUE, SCHOONDERBEEK, met het lot tegen GULDENARM en VAN BORKUM.

Uit welk gemaakt drietal dadelijk beroepen is, de Wel Eerw. Heer B. J. SWALUE, Predikant te *Numansdorp* of *Buitenhuis*, onder de Classis van *Dordrecht*.

OUDEGA, IDSEGA EN SANDFIRDE vakant. Zie Febr. 1819.

WARNS EN SCHARL. Zie Maart 1819.

JUTRIJP EN HOMMERTS staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

DOKKUM.

ZUIDERHUISTERVEEN, de Tekst, met welken onze vorige Leeraar, J. DE JONG, vertrokken naar *St. Jansga*, ons heeft vaarwel gezegd, is geweest *Deut.* XXX: 19. *Ik neme heden tegen u lieden tot getuigen den Hemel en de Aarde* enz.

Den 21sten Maart, is hier de Heer L. W. SLOMP, in den Dienst bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. W. SNETHLAGE, Pred. te *Augustinusga*, welke bij die gelegenheid predikte over *Luc.* XII: 41—44. *Petrus zeide tot hem, Heere! zegt gij deze gelijkenisse tot ons?* enz. en onzen Leeraar de handen oplegde. Ds. SLOMP, heeft des namiddags zijne Intre-predikatie gedaan, over *Ps.* LXXI: 16. *Ik zal henen gaan in de mogendheden des Heeren* enz. — Het Klasikaal Bestuur van *Dokkum*, heeft zijn Eerw. eene Acte van Lidmaatschap bezorgd.

BURUM EN MUNNEKEZIJL. Het beroep van den Heer DAMSTÉ, is reeds Klasikaal geap-

probeerd, en verzonden naar Z. M. ter bekoming van de Koninklijke goedkeuring.

GERKESKLOOSTER. Den 11den Maart is hier door den Kerkeraad beroepen, Ds. J. CAMPEN, Candidaat tot den heiligen dienst, bij het Provincial Kerkbestuur van *Groningen*, welke dit beroep aangenomen heeft; Ds. P. TALMA, Pred. te *Augsburg*, heeft hier bij, als Consulent geassisteerd.

VEENWOUDEN staat vakant te worden, alzoo Ds. H. VAN IDSINGA, beroepen is te *Sprang*, onder de Classis van *Heusden*, en dat beroep heeft aangenomen.

NES (OP AMELAND) vakant. Zie April 1817.

HEEREVEEN.

GOINGARIJP EN DE BROEK vakant. Zie Nov. 1818.

OUDEHOUTPADE, NIEUWEHOUTPADE, DE IDZERT EN OUDEHOUTWOUDE staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

WINDESHEIM. Op den 7den Maart maakte ons onze Leeraar W. RUITMAN, bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Westwoud* en *Binnenwijzend*, onder de Eerw. Classis van *Hoorn*, en op den 14den daaraanvolgende, dat zijn Eerw. na beraad, daar van had bedankt.

ZWOLLE, den 21sten Maart. Het Klassikaal Bestuur heeft heden, op derzelver verzoek, tot leden van onze Classis aangenomen.

DD. P. A. J. MOEREL en P. J. SMIT, bevestigde Predd. te *Hasselt* en te *IJhorst* en de *Wijk*.

IJHORST. De opgave van de afscheidsrede van

van den Emeritus Predikant L. RENINGE, alhier, is in de Boekzaal van Jan. jl. openlijk geplaatst, er moet thans in plaats van *Luc.* IV: 20. *Luc.* XIV: 20. *Mag* in *plaats.*

HEINO staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

AVERREST staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

DEVENTER.

OLST, den 20sten Febr. Heden werd alhier, ten overstaan van den Consulent, op vervolging eener acte van collatie, door den Kerkeraad beloopen, Ds. L. W. DE GRIENT DREUX, welke deze beroeping, onder inwachting van de Koninklijke approbatie, heeft aangenomen.

DEVENTER. De beroeping alhier uitgebragt, op Ds. P. C. MOLHUIZEN, is door zijn Eerw. aangenomen, en zal met de Klassikale ook de Koninklijke goedkeuring, daar op verzocht worden.

DEVENTER, den 31sten Maart 1819. In de vergadering van het Klassikaal Bestuur van heden, is tot lid der Classis verklaard, Ds. H. H. EVERS, bevestigt Pred. te *Hengelo*, en aan denzelven daar van behoorlijke acte gegeven.

HENGELO, den 7den Maart. Heden werd de Wel Eerw. Heer H. H. EVERS, door denzelfs behuwd vader, den Wel Eerw. Heer G. G. BIERMANS, Predikant te *Warnsveld*, bij afstand van den Consulent, Ds. J. WASSELO, Pred. te *Enschede*, onder ons bevestigd, met eene Leerrede over 2 *Tim.* II: 15. De bevestigde deed 's namiddags zijne intrede met *Handl.* XXIV: 24 en 25. De oplegging der handen geschiedde, behalven door den bevestiger, ook door den Consulent, en Ds. VAN TROOSTENBURG DE BRUIN, Pred. te *Borne.*

RIJSSEN. Zie Jan. 1819.

KAMPEN.

BLOKZIJL, den 9den April. Onze oudste Leeraar J. MONA, maakte ons dezen avond bekend, dat hij Maandag den 5den April, eene beroeping ontvangen had, van de Gemeente te *Valkoog* en *St. Maarten*, onder de Classis van *Alkmaar*, welke reeds den 4den Maart op zijn Eerw. uitgebragt, en dus eene maand was onder weg geweest.

WILSUM staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

BLANKENHAM staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

WESTERBROEK staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

WINSCHOTEN.

ZUIDBROEK EN MUNTENDAM staat vakant te worden. Zie Dec. 1818.

EEXTA. Zie Febr. 1819.

APPINGEDAM.

HELLUM, den 1sten Maart. Op vertooning der Acte van Collatie, is alhier Kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. Heer W. JANSSONIUS, Candidaat van den H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, en heeft deze beroeping, onder inwachting van Kerkelijke en Koninklijke approbatie, aangenomen.

GARMERWOLDE, den 15den Maart. Onze van *Eenrum* beroepene Leeraar, Ds. F. J. ABRESCH, werd op heden onder ons bevestigd, door Ds. D. HENDRIKZ, Pred. te *Groningen*, hij af-

Digitized by Google

afstand van den Consulent, Ds. D. G. PERELAAR, Pred. te *Thesinge*; de bevestigingsrede was genomen uit *Hebr.* XIII: 8. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn Dienstwerk, met eene Leerrede over *Rigt.* III: 20*b*.

ENUM vakant. Zie April 1818.

MIDDELSTUM.

BAFLO vakant. Zie Maart 1818.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Mei 1818.

EENRUM vakant. Zie Maart 1819.

NOORD-BRABAND.

'SHERTOGENBOSCH.

ALEM, MAREN EN EMPEL vakant. Zie Maart 1819.

BREDA.

PRINSENHAGE, den 22sten Maart 1819. Was onze Gemeente sedert het jaar 1798, van het gebruik, en sedert het jaar 1800, van het bezit van haar schoon Kerkgebouw beroofd, thans mag zij zich in het stellig vooruitzigt verheugen, van eerlang aan hare behoefte, aan een voegzaam Bedehuis te zullen zien voldaan. In de *Boekzaal* voor October 1817. gaven wij reeds berigt van een voor onze Gemeente gunstig besluit van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, bij hetwelk aan dezelve eene som uit 's Rijks kas, tot den aankoop of bouw eener Kerk en Pastorie, werd toegestaan; doch tot dus ver verhinderden onderscheiden beletselen, om aan de intentie van Z. M., op eene geschikte wijze te voldoen. Die beletselen nu uit den weg geruimd, en reeds een geschikt huis tot eene Pastorie aangekocht zijnde, hadden wij heden na-

middag het genoegen, den aanvang van onzen nieuwen Kerkbouw te zien. De Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. VAN PELLECOM, Pred. te *Schiedam*; thans bij zijnen Zoon onzen Leeraar, gelogeerd, leide den eersten steen van hetzelve, in tegenwoordigheid van zeer veele, ook aanzienlijke aanschouwers, onder welke zich bevonden de Ridder, A. F. GOUDRIAAN, Inspecteur-Generaal van 's Rijks Waterstaat en publieke werken, — de Heer CHARRON, Plaats-Major te *Breda*, vertegenwoordigende den Commandant der Stad en Vesting, — benevens de Bredasche Predikanten, de Wel Eerw. zeer geleerde Heeren: P. VAN RADEN, W. VAN VOLKOM en D. TER VEER, de twee eersten, als Leden van het Klasikaal Bestuur. Onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer A. M. VAN PELLECOM, opende de plegtigheid met eene beknopte aanspraak, in welke de redenen der zamenkomst opengelegd, en dankbare hulde en erkentenis aan Z. M. onzen Koning toegebragt werden. Na het plaatsen van den eersten steen, sprak zijn Wel Eerw. een toepasselijk Dichtstuk uit, hetwelk door de aanwezigen met genoegen en aandoening werd aangehoord. — In de maand Augustus, hopen wij het nieuwe Kerkgebouw geheel voltooid te zien.

STAND DAAR BUITEN, den 4den April 1819. Op dezen dag had alhier, eene buitengewone plegtigheid plaats, dat wij, namelijk, het genoegen hadden, dat in den Voormiddags-Godsdienst, een zeer bekwaam jongeling, met name L. VERHOEVEN, openlijk voor de Gemeente, belijdenis deed der Christelijke Geloofs- en Zedeleer, en der Bijbelsche Geschiedenissen. Met eene gepaste vrijmoedigheid en meer dan gewone ervarenheid, leide hij de gronden voor, waarop onze gezegende Godsdienst rust, alsmede deszelfs waarheden, beloften en pligten, die

die een Christen kennen, geloven en beoefenen moet: hetwelk, door onzen Leeraar den Wel Eerw. Heer E. J. HOMAN, met hartelijke opwekkingen, zoo aan dezen voortreffelijken Jongeling, als aan de gansche Gemeente, en vooral aan de lerende Jeugd, besloten werd; terwijl wij vurig wenschen, dat dit uitmuntend voorbeeld, in deze Gemeente, ijverige navolging vinde, en ook voor andere Gemeenten, tot aanmoediging verstrekken moge! —

CHAAM, den 12den April 1819. Het Feest der Opstanding van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, waar aan de gansche Christenheid dezer dagen gedacht, werd heden alhier met meer dan gewone plegtigheid gevierd. Sedert de komst van onzen tegenwoordigen Leeraar, den Wel Eerw. zeer geleerden Heer S. C. PRING, tot deze Gemeente, wakkerde de zucht voor de beoefening der gewijde Zang- en Toonkunst niet weinig aan: — met dat gevolg, dat er al spoedig een Gezelschap bijeengebragt werd, het welk zich onafgebroken op de gemelde kunst toeleide, en bestuurd door onzen Leeraar, zulke aanmerkelijke vorderingen maakte, dat hetzelve niet behoefde te schromen, openlijk voor de Gemeente op te treden. — Op verzoek van Ds. PRINS, had zijn vriend en nabuur, Ds. A. N. VAN HELLECOM, Pred. te *Prinsenhage*, ook door zijne verdiensten als Dichter genoeg bekend, eene Cantate voor het Paaschfeest, volgens opgegevene Muzijk vervaardigd, en wij hadden heden het genoegen dezelve, door het reeds meermalen vermeld gezelschap te hooren uitvoeren. — De aangename toon, van een wel ingerigt Orgel-Muzijk, gepaard met de wellluidende stemmen onzer Zangers en Zangeressen, stemde ons gemakkelijk tot die Godsdienstige blijdschap, welke ieder Christenhart, bij zulk

eene gelegenheid, gevoelen moet. — Daar onze Leeraar zelf het Zangkoor bestuurde, werd zijne plaats op den Kanfel vervuld, door zijnen vriend, den Wel Eerw. zeer geleerden Heer P. VAN RADEN, Pred. te *Breda*, die eene korte redevoering hield, waar door het Feest niet weinig in nuttige stichting aanwon. Alles is tot groot genoegen van alle de toehoorders, onder welke ook zeer vele Roomschgezinden waren, en met den opregtsten dank aan allen, die iets tot dit ons Godsdienstig Feestvieren hebben willen bijdragen, afgeloopen.

ETTEN, den 12den April 1819. Heden is onze Leeraar, Ds. H. LASTDRAGER, van *Mijdrecht*, tot ons overgekomen, in den H. Dienst ingezegend, door den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer G. KAMERMAN, Pred. aan *de Leur*, met *Hand.* IV: 12. *De naligheid is in geenen anderen: want er is onder den Hemel geenen anderen naam, die onder de menschen gegeven is, door welken wij moeten zalig worden.* De Bevestigde heeft 's namiddags zijne intrede gedaan, daar toe tot Tekst nemende *Openb.* I: 18*a*. *Ik ben dood geweest, en ziet ik ben levendig in alle eeuwigheid.* —

MOERDIJK. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. L. T. COX, van hier beroepen zijnde, naar de *Nieuwe Tonge*, onder de Classis van *den Briel*, heeft die beroeping, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuringen, aangenomen.

GINNEKEN EN BAVEL vakant. Zie April 1818.

STEENBERGEN staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

HEUSDEN.

HEUSDEN. Bij dispositie van *Z.* Exc. den Directeur Generaal, voor de Zaken der Hervorm-

de

de Kerk enz. van den 19den Maart l. l. No. $\frac{188}{189}$, is ter voorziening in de vakature eenes Gecommitteerden, in het Klassikaal Bestuur van *Heusden* benoemd, Ds. J. SMIJTEGELT VAN DER HOEK, Pred. te *Skeuwijk*, en tot deszelfs Secundus, Ds. G. H. ARNTZEN, Pred. te *Woudrichem*.

Voornoemd Bestuur is thans geconstitueerd als volgt:

Praeses Ds. S. MAGNET, Pred. te *Raamsdonk*. Assessor Ds. P. VERHAGEN METMAN, Pred. te *Waalwijk*. Scriba Ds. C. W. PAPE, Pred. te *Heusden*. Secundus Ds. C. A. LEERMANS, te *Baardwijk*.

Gecommitteerden:

DD. C. A. LEERMANS, Predd. te *Baardwijk*. Sec. E. VAN VEEN, te *Aalburg*. J. F. PFANNEBECKER, te *Vlijmen*. Sec. G. W. BISSCHOP, te *Veen*. J. SMIJTEGELT VAN DER HOEK, te *Skeuwijk*. Sec. G. H. ARNTZEN, te *Woudrichem*. De Heer J. H. VAN BAAK, Ouderling te *Heusden*. Sec. H. VAN DEN KOLFF, Ouderling te *Woudrichem*.

MEEUWEN EN HAAGOORT, den 14den Maart. Heden aanvaardde onze beroepen Pred. Ds. EVERAARS, onder ons zijn dienstwerk, bevestigd zijnde door den Consulent Ds. A. NAGEL, Pred. te *Ethen*, met *Gen.* XVII: 1*b*. *Ik ben God de Almagtige, enz.* De bevestigde had tot tekst *Joan.* IV: 34. *Mijne spijze is, enz.*

BEZOIJEN, den 4den April. Onze beroepen Leeraar, Ds. A. A. VAN SCHILPGAARDE, werd heden onder ons bevestigd, bij schikking met den Consulent, door onzen vorigen Predikant R. VAN DEN BROEK, te *Zevenbergen*. De Bevestiger handelde, over de beramelijkheid en heilzaamheid der zamenwerking van Leeraars en Opzienders, in de voortplanting en bevestiging van het Evangelie, naar *Hand.* XV: 35—37. met 40 en 41. De bevestigde deed zijne intrede met

Digitized by Google

eene Leerrede over *Matth.* XXVIII: 18. en handelde over Jezus heerlijkheid en magt, een voorwerp van ons geloof, bemoedigend en verpligtend voor Leeraar en Gemeente beide.

DRUNEN en NIEUWKUIK, den 4den April. Heden werd, door zijnen Vader, Ds. C. J. VAN NOORDEN, Pred. in het Gasthuis te *Delft*, onze beroepen Leeraar, Ds. B. VAN NOORDEN, alhier in den h. dienst bevestigd. De tekst van den Bevestiger was, *Gal.* VI: 14—16. *Maar het zij verre van mij enz.* die, van den Bevestigden, *Rom.* X: 8b. en 9. *Dit is het woord des geloofs enz.*

WIJK, den 12den April. Door Ds. A. W. ZWEMER, Consulent dezer plaats, en Pred. te *Veen*, werd heden met 1 *Joan.* IV: 10. *Dit is de liefde enz.* bevestigd onze van *Ijslu*, overgekomen Predikant, Ds. O. SCHUURMANS, die zijne bediening aanvaardde, met *Eph.* VI: 19. *En voor mij enz.*

WAALWIJK. De Hoog Welgeb. Heer L. T. DE VORSTER, Heer van *Waalwijk* en *Besoijen*, is den 25sten Maart dezes jaars, te 's *Hage* overleden. In onze eerstvolgende openbare Godsdienstoefening, na het ingekomen berigt, maakte onze Leeraar van dit afsterven gewag, wekte ons op, tot eene pligtmatige overdenking van onze eigene sterfelijkheid, en droeg met ons, in den gebede, de belangen der Hoog Welgeboorene Vrouwe Weduwe, aan God op.

BEZOOIJEN, den 9den April 1819. Heden berigtte onze Predikant ons, het overlijden van den Hoog Welgeb. Ambachtsheer van *Waalwijk* en *Besoijen*, en gaf ons tevens kennis van eene ontvangene tijding, van den dood des Wel Eerw. Heer A. W. LAIMANS, die te voren, gedurende verscheidene jaren, met ijver en getrouwheid, onder ons arbeidde. Wij werden we-

Digitized by Google

wegens dit dubbel sterfgeval, ernstig opgewekt, om veel aan onzen eigen dood te gedenken, en steeds ons zoodanig als christenen te gedragen, dat wij denzelven eens zonder vreeze te gemoet konden zien.

SPRANG. Zie Maart 1819.

EINDHOVEN, VALKENSWAARD, WAALRE enz. Den 11den Maart, heeft de Kerkeraad van deze gecombineerde Gemeente, om te voorzien in de vakature, welke door het verleende Emeritaat, aan onzen Leeraar A. W. KOOCKEN, veroorzaakt staat te worden, na verkregene handopening, aan overstaan van Ds. W. MEENDERINK, Pred. te *Bergeik*, en Consulent, het navolgende tweeltal gemaakt.

DD. Z. T. DE JONGH, J. H. VAN BOLSTERN, J. H. HAMELBERG, G. VAN NOUHUIS, S. HANEWINCKEL, A. B. VOGET, J. METE, J. MARTEN, W. T. OVERHOF, L. VAN DER HORST, A. BREMER en A. J. LAATS, Predd. te *Varik*, *Wadenoijen*, *Heze* en *Leende*, *Ossendrecht*, *Ravestein*, *Urmond*, *Oudorp* en *Oterleek*, *Kuinre*, *Bunschoten*, *Kwadijk*, *Veldhoven* en *Bredel*.

En daar uit gemaakt het volgende zestal:

DD. DE JONGH, HAMELBERG, HANEWINCKEL, METZ, VAN DER HORST en VAN NOUHUIS.

En van deze zijn de drie eerste op het dolocal geplaatst, en daar uit is beroepen J. H. HAMELBERG, Pred. te *Heze* en *Leende*, doch die, na beraad, op den 6den April, voor deze beroeping heeft bedankt.

HEZE EN LEENDE. Onze Leeraar J. H. HAMELBERG, een beroeping naar het nabuurig *Valkenswaard* ontvangen hebbende, heeft na beraad, voor dezelve bedankt, en zich den 9den dezer op nieuws aan ons verbonden.

ZOMEREN EN LIEROP vakant. Zie Mei 1818.

BLA-

BLADEL, HAPERT, REUZEL EN NETERZIJL. Zie Maart 1819.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL. Zie Maart 1819.

DRENTHE.

ASSEN.

HIJKERSMILDE EN KLOOSTERVEEN, den 21sten Maart. Onze Leeraar H. G. MEILING AMSHOFF, op Collatie van Z. M. den Koning, naar de Gemeente van *Ruinerwolde*, beroepen zijnde, werd op Woensdag den 17den dezer door den Wel Eerw. Heer B. H. STERINGA KUIPER, (als daartoe Gecommitteerd,) van deszelfs betrekkingen op de Classis van *Assen*, en deze Gemeente ontslagen; en nam heden afscheid van ons, predikende over 1 *Petr.* I: 25. betoogende de eeuwige waarde, kracht en zekerheid van Gods woord.

MEPPEL.

RUINERWOLDE, den 28sten Maart. Heden werd Ds. H. G. MEILING AMSHOFF, van de *Hijker Smilde*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door Ds. J. R. BÖTTICHIUS MEURS, Predikant te *Meppel*, met *Matth.* V: 13—16. *Gij zijt het zout der aarde enz.* De bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, *Matth.* XXIII: 10*b*. *Een is uw Meester, namelijk Christus.*

ZUIDWOLDE. Zie Maart 1819.

NIJEVEEN staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

KOEVERDEN.

KOEVERDEN vakant. Zie Febr. 1819.

WAL.

Digitized by Google

WALSCHE KERK.

DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.
VOORBURG vakant.
MIDDELBURG vakant. Zie Nov. 1818.
RONGIJ vakant.
'S HERTOGENBOSCH vakant. Zie Jan. 1819.

LIMBURG. enz.

MAASTRICHT.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.
MAASTRICHT vakant. Zie Febr. 1819.
MEERSEN. Zie Maart 1819.

REMONSTRANSCHE BROEDERSCHAP.

OUDEWETERING vakant. Zie Jan. 1819.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

EDAM. Wij hebben het genoegen van hier te kunnen melden, dat, bij noodzakelijke afwezigheid van onzen Leeraar C. SIEBENBURG, de groote Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, op ons verzoek eenparig heeft besloten, dat hunne Eerw. Leeraaren, gedurende de afwezigheid van onzen Leeraar, nu en dan den predikdienst in ons Kerkgebouw zouden waarnemen, en dat H. H. E. E. daartoe ook zeer genegen waren, gelijk dan ook de Eerw. Heer W. BOOMKAMP, op Zondag namiddag den 21sten Febr. l. l. bij ons gepredikt heeft, en wel over het gevangen nemen van Jezus in Gethsemané; juist, waar onze Leeraar, bij de verklaring van de

de Lijdensgeschiedenis van Jezus wij blijven staan; en op den 28sten daarnaavolgende, hadden wij het genoegen, dat de Eerw. Heer C. VAN DER VEN, bij ons aanrad, handelende bij die gelegenheid over de teregstelling van Jezus voor, en zijne veroordeeling door het Joodsche Geregtshof. Beide Leeraaren predikten voor eene verbazende menigte volks, tot groot genoegen der Gemeente. Over het algemeen is de broederlijke omgang en eenigezindheid tusschen de Leeraaren der Hervormde Gemeente, en onzen Leeraar voorbeeldig, zij beschouwen zich onderling als dienaren van eenen Heer, die hetzelfde Evangelie prediken, en hetzelfde doel hebben, namelijk om de menschen tot hunne ware en eeuwige bestemming op te leiden.

ZIERIKZEE. Zie Feb. 1819.

DELFT. Zie Maart 1819.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 14den April, de Wel Eerw. Heer W. MEINER, eindde Leeraar dezer Gemeente, vierde heden plegtige en dankbare gedachtenis van deszelfs vijftig jarigen Evangeliedienst, in onderscheide Gemeenten; als te *Vlissingen*, *Zutphen*, *Groningen*, *Leijden*, en nu, sedert het jaar 1792. in deze Gemeente. Zijn Wel Eerw. predikte bij die gelegenheid, over 1 *Cor.* XV: 10. God zij de eeuw van zijnen overdoom, spare zijn Wel Eerw. nog ten zegen der Gemeente, en doe deze ook de vruchten van zijne grijsheid plukken.

ZWOLLE. Zie Junij 1818.

HER-

Digitized by Google

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, eenige Predikantsplaatsen vakant.

AMBOINA
BANDA
TERNATE
MOLUKKA
} vakant.

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

LAGE, den 28sten Febr. Heden had alhier eene bijzondere plegtigheid plaats. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. A. HUMMELINCK, onderzocht in den morgen Godsdienst, voor de volle Gemeente, vier Jongelingen en tien Meisjes, in de waarheden onzer Christelijke Geloofs en Zedeleer, die in den namiddags Godsdienst, met eene daarop toepasselijke Leerrede, uit 2 *Joh:* 9. tot Ledematen werden aangenomen. Den 7den Maart nam zijn Eerw. van ons afscheid, predikende bij die gelegenheid over *Hand.* XX: 31 en 32.

NIENHUIS, den 21sten Maart. Heden maakte onze Leeraar D. HUGENHOLTZ, ons bekend, dat hij zich verpligt gevonden had, eene op hem uitgebragte beroeping naar *Koeverden*, aan te nemen. Daar alzoo de jongste Predikantsplaats alhier staat vakant te worden, en de Kerke-

Digitized by Google

keraad dezelve, zoo spoedig als mogelijk is, wenscht te vervullen; zoo worden de Heeren Proponenten uitgenoodigd, om hunne gaven voor deze Gemeente, te laten hooren.

LAGE staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

L I N G E N.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

MÖRMTER vakant.

W E Z E L.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
SCHÖNENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.
RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.

B E R I G T E N.

Curatoren der Latijnsche Scholen te *Haarlem*, achten zich verpligt, ter kennisse te brengen van Ouders en Voogden, wie zulks mogt aangaan, dat tot Directeur van het Instituut van fraaije Wetenschappen, aan voornoemde scholen verbonden, op hunne voordragt door den Edel Achtbaren Raad dezer Stad, benoemd en aangesteld is, de Heer N. J. STEVENS, thans geacht Kost-Schoolhouder te *Amsterdam*; — dat op het gezegde Instituut, onder hun toezigt, volledig onderwijs wordt gegeven, niet slechts in 't algemeen in die kundigheden, welke tot eene beschaafde opvoeding behooren, maar ook bepaal-

Digitized by Google

paaldelijk in die Wetenschappen, welke bij 's Koninges besluit van den 2den Augustus 1815, tot organisatie van het Hooger onderwijs, als vereischten tot de Akademische studiën gevorderd worden; — dat geene andere leerlingen op de Latijnsche Scholen hier ter stede voor het gewone onderwijs kunnen worden toegelaten: dan die ook tevens van de lessen op het gemelde Instituut gebruik maken; — en dat eindelijk de Heer STEEVENS met het bovengenoemde onderwijs reeds dadelijk eenen aanvang zal maken, op maandag den 19den April eerstkomende.

Haarlem, 31 Maart 1819. Uit naam van Curatoren voorn.,

A. DE VRIES.

De ondergeteekende in de *Boekzaal* voor de maand Maart, a. c. gezien hebbende een berigt van den Wel Eerw. Heer J. JUTTING, W. GZ. oudste Leeraar, bij de Evangelisch Lutherische Gemeente *te Hoorn*, als mede het geen de Redactie van dit Tijdschrift teregt noodig geoordeeld heeft, daarop te moeten aanmerken, vindt zich verpligt te verklaren: dat de bedoelde opgave hem is toegezonden, van wegen den Wel Eerw. Kerkeraad dier Gemeente, benevens eenen geleidenden brief van denzelven, behelzende verzoek, om die opgave in de Boekzaal te doen plaatsen, beide geteekend door den Secretaris J. M. DIRKS; — dat hij vervolgens ten aanzien van deze opgave nader geschreven heeft aan genoemden Kerkeraad, en daarop ook een antwoord van denzelven door den Secretaris geteekend, ontvangen heeft, dat hij daarop die opgave ter plaatsing in dit tijdschrift heeft opgegeven, more solito, en wel (gelijk men immers niet anders verwachten kon,) onder de berigten

van de Herstelde Evangelisch Lutherische Kerk, bij welke hij het zich tot eene eer rekent Leeraar te zijn, en verzocht is voor de plaatsing van de Kerkelijke berigten, in dit tijdschrift, als Correspondent, te willen zorg dragen, dat hij in dezen zulks ook heeft gedaan, en dat de Redactie van dit tijdschrift niet anders heeft kunnen handelen, dan dezelve gehandeld heeft; voegende de ondergeteekende hier nog alleen bij, dat hij van den Wel Eerw. Heer JUTTING, (die zijnes oordeels van het bovenstaande niet onkundig kan geweest zijn,) geeneriei aanschrijving ontvangen heeft.

Amsterdam, J. C. JACOBI.
den 20sten April 1819.

LETTER-NIEUWS.

Is er een werk dat de aandacht verdient, niet alleen van oude godvruchtige maar bijzonder jonge lieden, en voor al die welke zich op de studie der Godgeleerdheid toeleggen, dan dat welke getiteld is: *de Bijbel, en zijne geschiedenissen, gemaklijk gemaakt*, als een *Lusthof van Goddelijke Historien*, zoodanig geschikt in vragen en antwoorden, dat men zich verbeelden kan in gezelschap met een ander te zijn, en verdeeld in LXXXIV hoofdst. Kortom, er is geen werk dat de *Bijbel en zijne geschiedenissen*, en al wat daar in voorkomt, in die manier en zoo beknopt tot het geringste toe behandelt, beantwoordt, en met bewijsteksten staaft, als dit eenig in zijn soort zijnde werk; dat naar den 6den hoogd. druk vertaald, gedrukt is in 2 deelen in octavo, en met ruim 40 koperen plaatjes versierd, opgedragen aan de *Bijbel-Genootschappen* en *Bijbel-Vereenigingen*, in dit Rijk, en wordt om algemeen verkrijgbaar te zijn, als ook tot presentjes te geven, gesteld op *f* 1: — 16: — en te bekomen te *Amsterdam*, bij Brave, Draijer, Donk, L. van Es, Wed. van Hulst en Zoon, G. Roos, Saakes, Erve Vermandel, en verder bij meest alle Boekhandelaars in dit Rijk.

Digitized by Google

Bij J. Proost, Boekhandelaar te *Leeuwarden*, en W. Brave, Boekhandelaar, te *Amsterdam*, zijn nog een klein getal Exemplaren voorhanden, van de volgende werken, tot de extra lagen prijzen, als:

VAN DER PALM, Salomo in Vertogen, 1ste. 2de, 3de en 4de Deel, a ƒ 12: —: —

SALTZMAN, Korte Voorstellen ter verheerlijking van God, 3 deelen, a ƒ 3: 12: —

PESTALOSSI LIENHARD en GEERTRUID, a ƒ — 15 —

PIKE, Reis naar Nieuw Mexico, 2 deelen, a ƒ 2: 10: —

HESS, Geschiedenis der Israëlieten, 12 deelen, a ƒ 18: —: —

—— Leven van JEZUS, 3 deelen, a ƒ 5: —: —

—— —— — der Apostelen, 2 deelen, a ƒ 4: —: —

—— Verhandeling over Gods Koninkrijk, 2 deelen, ƒ 2: 12: —

FEITH, Dagboek mijner Goede Werken, a ƒ 1: 10: —

—— over de verbreiding van het Evangelie op deze Aarde, a ƒ 1: 16: —

VAN EMDRE, Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenis, voor den Zondvloed, a ƒ 1: 16: —

KNIGGE, Verkeering met Menschen, 3 deelen, a ƒ 3: 10: —

DEL SALIS, Geschiedenis van *Griekenland*, 7 deelen, a ƒ 16: —: —

MARTINET, Het Vereenigd Nederland, a ƒ 2: 10: —

—— —— —— —— verkort, gr. 8vo., a ƒ 1: 4: —

—— idem zonder platen, kl. 8vo., a ƒ — 10 —

—— Natuurlijke Historie van ons Vaderland, a ƒ 2: 10: —

—— Huisboek voor Vaderlandsche Huisgezinnen, a ƒ 2: 10: —

VAN DEN BERG, Levensberigt van MARTINET, a ƒ — 18 —

Het Vaderland, met platen en kaarten, a ƒ 2: 10: —

SCHARP, Gedenkzuil van Nederlands Roem, met platen, en extra platen, a ƒ 4: —: —

V. D. AA, Leven en karakter van WILLEM DE VIJFDE, 5 deelen, a ƒ 6: —: —

In *'s Gravenhage*; werd bij de Erve J. Thierrij en C. Mensing en Zoon, uitgegeven:

Naamregister der Predikanten, zoo van de Nederduitsche als Walsche en Engelsche Kerken, met derzelver Standplaat-

Digitized by Google

ken, gelegen in het Koningrijk der Nederlanden, enz. Mitsgaders een Naamregister der Curatoren en Professoren van de drie vermaarde Hooge Scholen, de twee Athaeneums, en de Illustre Scholen; als mede der Rectoren, Conrectoren en Praeceptoren, van de Latijnsche Scholen, in het gemelde Koninkrijk der Nederlanden. Zeer nauwkeurig veranderd tot den eerste Maart 1819. f 18 Stuivers.

Ook word bij denzelven uitgegeven:

Magazijn voor Kinderen, van Mevrouw LE PRINCE DE BEAUMONT, omgewerkt en veranderd naar de behoefte van den tegenwoordigen tijd, door A. E. VAN MEERTEN, geboren SCHILPEROORT, 2 deelen, in 8vo., zeer zindelijk gedrukt; en versierd met vier plaatjes, gegraveerd, door W. VAN SENUS, a f 4: 16: — zijnde dezelve alom, bij de voornaamste Boekverkoopers, te bekomen.

Bij de Boekverkooper J. Rönnelingh, te *Groningen*, is gedrukt, en te *Amsterdam* bij W. Brave, en te *Rotterdam* bij J. van Balen, en alom te bekomen:

Raadgever voor den Burger en Landman; bevattende een aantal voorschriften, op de ondervinding gegrond, zoo voor het Huishoudelijke gebruik in het Algemeen, als ook voor, Kunsten, Handwerken en Landbouw in het bijzonzonder, door S. F. HERMSTADT, Koninklijk Pruisisch Geheimraad, en Ridder van den Rooden Adelaar van de derde Klasse, enz. tweede druk. Uit het Hoogduitsch vertaald. De prijs is f 1: 16: — Inhoudende de volgende stukken, als:

1.) Bereiding van eenen sterken bonenazijn tot huiselijk gebruik. 2.) Voorschrift ter bereiding van eenen sterken mout- of bierazijn voor de huishoudingen. 3.) Voorschrift ter kunstmatige bereiding van eene gest, zoo wel voor de bakkerijen, als voor de bierbrouwerijen en branderijen 4.) De rozengrut, een smakelijk voedsel. 5.) Bereiding eens, den Duinkerker gelijkenden, snuiftabak. 6.) Bereiding eens, het Chineesche gelijkenden, vermiljoens. 7.) Bereiding van het Indiaansche witte vuur. 8.) Bereiding der lonten. 9.) Voorschrift ter bereiding van verscheidene, bij uitstek schoone, verniszen. 10.) Bereiding van eene goede stroop en van eene vaste suiker uit zetmeel of stijfsel. 11.) Voorschrift ter bereiding der waschverwen. 12.) Het cosmetische zeeppoeder, en deszelfs

Digitized by Google

zelfs bereiding. 13.) Handpomade, tegen het openspringen van de huid in den winter, en tot bevordering eener zachte huid. 14.) Reukwater. 15.) Bereiding der Zeepballen. 16.) Zuivering der lampolie. 17.) Bereiding van vetkaarsen, die zeer helder en spaarzaam branden. 18.) Voorschrift, om den gewonen koren-, of ook aardappelbrandewijn, van zijnen stinkenden reuk en smaak te bevrijden, en denzelven aan den Franschen brandewijn gelijk te maken 19.) Wegneming van inktvlekken, zoo uit vloeren, als uit linnengoed. 20.) De scheikundige vuurslagen met zwavelstokken, en derzelver bereiding. 21.) Voorschrift, om de melk des zomers voor het zuurworden te behoeden. 22.) Het roestpapier, tot het polijsten van ijzeren en stalen goederen, en deszelfs bereiding. 23.) Het Engelsche huisraadvernis, en deszelfs bereiding. 24.) Konstmatige bereiding van het Eau de Cologne. 25.) Voorschrift ter bereiding van de mede, of den honigwijn. 26.) Zuivering des honigs, en gebruik van denzelven, als van eene zelfstandigheid, die aan de stroop van suiker gelijk is. 27.) Voorschrift, om wijn, die eenen zuurachtigen smaak bekomen heeft, zonder nadeel voor de gezondheid, wederom te herstellen. 28.) Voorschrift, om bladen van planten en bloemen, naar de natuur, op papier te drukken. 29.) Aanleiding ter kennis der eetbare paddestoelen, en ter onderscheiding van dezelve van de vergiftige. 30.) Voorschrift ter bereiding des zegellaks. 31.) Bereiding der mais tot voedsel. 32.) Voorschrift tot wegneming van vlekken uit stoffaadjen en huisraad. 33.) Voorschrift ter vervaardiging van verscheidene likeuren of ratafia's uit vruchten. 34.) Voorschrift tot het verwen van hout. 35.) Bereiding eener bruikbare stroop uit pruimen, peren en appelen 36.) Voorschrift ter veredeling van het vlas. 37.) Voorschrift ter vervaardiging der Italiaansche bloemen. 38.) Voorschrift ter bereiding der Italiaansche darmsaaren. 39.) Voorschrift ter bereiding der nagemaakte edele gesteenten 40.) Voorschrift ter bereiding eener zeer goede, aan de Limburger gelijke kaas 41.) Voorschrift ter bereiding van een uitstekend schoon glimmeer voor schoenen en laarsen 42.) Voorschrift ter bereiding eener schoone groene verw, die onschadelijk is voor de gezondheid. 43.) Gebruik van de turfasch tot mest. 44.) Voorschrift ter verarbeiding van het stroo tot hoeden en bloemen. 45.) Voorschrift ter vervaardiging van verscheidene parfumerijen. 46.) Voorschrift ter bereiding der pastelverwen 47.) Bereiding van eenen voortreffelijken mest voor vruchtboomen. 48.) Voorschrift, om aan katoenen en linnen stoffaadjes eene

Digitized by Google

eene duurzame nanking-kleur mede te deelen. 49.) Voorschrift ter bereiding van grüt voor Rumfordsche soep. 50.) Narigt omtrent het gewigt van het gedroogde oost, hetwelk men uit het versche kan verkrijgen. De eerste druk van dit werk was binnen drie maanden geheel uitverkocht.

DON QUICHOT VAN MANCHA.

Naar den hedendaagschen trant versneden, en met zestien platen, van eene nieuwe uitvinding versierd, in 2 Deelen, wordt a ƒ 4: —: — uitgegeven, bij den Boekhandelaar J. C. van Kesteren, te *Amsterdam*.

Geestig, vrolijk en onderhoudend is deze voortreffelijke Roman, welke door den soedigen CERVANTES is opgesteld, in onderscheidene talen overgebragt, dikwijls bij de lezers den lach heeft opgewekt, zwaarmoedige luimen verdrijft, en tot een heerlijk recept tegen de tijdverveeling verstrekt. Jongen en Ouden, vinden er voorwerpen in, hunne opletendheid waardig, en de manier waarop deze uitgave is ingerigt, kan niet anders dan het Nederduitsch Publiek aangenaam zijn, en den leeslust meer en meer gaande maken.

Voor Reizigers tot uitspanning, kleine *Zak-* en *Reis Lectuur*, van een zestal kleine Romans, ieder met een gekleurd Plaatje, Anecdotes van FREDERIK DEN IIden, Czaar PETER DEN Iften, geweigerd Huwlijk Verfoek, getrouwe Hond enz. Voorts eenig Mengelwerk, als Iets over de Vriendschap, over de weelde van dezen tijd, over de klagt van slechten Tijd, en veel andere, in een 16e Formaat gedrukt, en voor 11 Stuivers te bekomen, te *Arnhem*, bij Nijhof; *Alkmaar*, Koster; *Amsterdam*, G. Roos, Draijer, Donk, van Es, van Kesteren, Erve Vermandel, en vele andere: *Dordrecht*, Blussé en de Vos; *Edam*, Rolf; *Harlingen*, Prillevits; *Hoorn*, Vermande; *Leeuwarden*, Cahais, Wiarda, en verder bij meest allen Boekhandelaars.

Bij N. Geijsbeek, Boekverkooper, op de Leliegragt, No. 21. te *Amsterdam*, zijn nog eenige exemplaaren te bekomen, van het met roem bekende werk, getiteld: G. J. PATSCHE, overdenkingen bij de Lijdensgeschiedenis des Hei-

Digitized by Google

Heilands, ter bevordering van Christelijke Levenswijsheid, handelende over de volgende onderwerpen, als: hoe vieren wij de aan de gedachtenis van onzes Heilands Lijden gewijde dagen, op de betamelijkste wijze? over de gelatenheid en onderwerping van den Heere Jezus, bij zijn lijden, over des Heilands tederhartigheid jegens zijne geliefde vrienden, gedurende zijn lijden, over het edel gedrag van den Heiland, jegens zijne vijanden, gedurende zijn lijden, over het voorbeeldig gedrag van den Heere Jezus voor het geregt, over de zielerust des Heilands in den dood, over het verraad van Judas Iskarioth, over de wanhoop van Judas den verrader, over het gedrag van Petrus, voor en bij de gevangenneming des Heilands, over den val van Petrus, over het gedrag der vijanden en beschuldigers van den Heiland, over het gedrag van Pilatus, over de beide kwaaddoeners, die met den Heiland gekruist zijn, over des Heilands begravenis, enz. De prijs is 22 Stuivers. — Bij gemelde zijn nog maar 12 exemplaaren te bekomen, van M. C. C. STURM, onderhouding van de aandacht over de Geschiedenis van Jezus lijden, die, aan de eerstkomende zullen afgeleverd worden, voor 24 Stuivers.

Bij de Erven D. ONDER DE LINDEN en ZOON, zijn nog eenige afzonderlijke Exemplaren voorhanden, van *de aanschrijving van het Algemeen Christelijk Synode der Hervormde Kerk, in het Koninkrijk der Nederlanden*, aan de Leeraars en Opzieners der Hervormde Gemeente; voorkomende in de *Boekzaal* van October 1817. welke, zoo lang het gering getal zulks toelaat, bij hen te bekomen zijn, à drie Stuivers.

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

J. H. VAN DER PALM, Zevende Zestal en Achtste Zestal Leerredenen. Bladz. 393
H. MUNTINGHE, Historia Religionis etc. 421
H. J. ROOIJAARDS, Disputatio Inauguralis etc. 408
W. C. KIST, ——— ———
T. S. SURR, De Tooverkracht des Rijksdoms. Uit het Engelsch. Twee Deelen. 414
HANNA MORE, De Jeugdige Ongehuwde, die eene Gade zoekt. Twee Deelen. 417
G. VAN BRONKHORST, Mijne Lotgevallen in de maanden Augustus en September 1813. 428
Nieuw Leerzaam Handboekje voor jonge Kinderen. 430

MENGELWERK.

Bijdrage tot de Geschiedenis van den beroemden J. CALVIJN, en zijne denk- en handelwijze, in de zaak van den berucht-ren M. SERVEDE. 431
De Reize naar *Babijlon*. 442
EMILIA ELLIOT en SOPHIA WALTAU: of de Stiefzusterlijke Liefde, (*Eene ware Geschiedenis.*) (*Het Vervolg en Slot van Bladz.* 319.) 446
De uitvinding van het Porselein. 453
De Slakken. 454
HANS JACOB HEIDEGGER. 455
Anecdote van FREDERIK DEN GROOTEN. 456

Akademie-Nieuws. 457
School-Nieuws. 460
Kerk-Nieuws. 466
Berigten. 502
Letter-Nieuws. 504

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor MEI 1819.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN De ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusschen den Blauwburgwal en de Bergstraat, №. 920.
MDCCCXIX.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

Pars Theologiae Christianae Theoretica. In compendium redegit HERMANUS MUNTINGHE. *Editio Secunda, priore Correctior. Tomus primus, comprehendens ipsam religionis Christianae doctrinam. Groningae, apud* J. Oomkens, *Academiae Tijpographum*, CIƆIƆCCCXVIII. 320 *pag. F. oct. Maj. Constat f* 2: 8: —

In het jaar 1801, gaf de waardige en zoo nuttig werkzame Hoogleeraar H. MUNTINGHE, zijn Theol. Compendium uit, te *Harderwijk*, bij J. VAN KASTEEL, bewees daardoor eenen wezenlijken dienst, en had het genoegen, dat zijn werk, door allen die oordeelen kunnen, in ons Vaderland, voor zeer belangrijk gehouden werd; terwijl ook zelfs buitenlandsche Beoordeelaars, offschoon eenigen in hunne hoogverlichte denkwijze, volgens welke zij doorgaans vrij laag nederzien, op de voortbrengselen van den Hollandschen grond, aan deszelfs regtzinnigheid zich ergerden, niet hebben kunnen nalaten, den geleerden Schrijver te roemen. Ten bewijze, hoe wel dit belangrijk boekdeel in ons Vaderland ontvangen is, moet vooral dit verstrekken, dat daar van eene tweede uitgave noodzakelijk geworden is, waar over wij hier met een enkel woord gewagen moeten. Gelijk wij reeds ten eersten met dit werk zeer veel op hadden, niet alleen om de ordelijke behandeling der geloofswaarheden, en het verstandig gebruik maken van de loca classica, maar bijzonder ook om de liberale, zachte, regt Christelijke wijze van be-

Digitized by Google

behandeling der verschilpunten en der dwalende gevoelens van anderen, nu eens met meer dan met minderen ijver voorgedragen, voortgeplant en verdedigd of wederlegd; zoo verblijden wij ons thans ook hartelijk, over de verschijning dezer tweede uitgave, waar van wij ons, ter bevordering van het reine Christendom, veel goeds beloven, en bidden onzen Heer, dat het den Hoog Eerw. Grijsaard vergund zal worden, spoedig het Geleerd Theologisch Publiek te verheugen, met de uitgave van het tweede Deel, met de Voorrede en het beloofde Overzigt des geheelen werks. Niemand zou het voorzeker den reeds zoo verre in jaren gevorderden Geleerde kwalijk hebben durven nemen, indien deze tweede uitgave, maar weinig of niet veranderd verschenen ware; maar zoo veel grooter moet dan ook het genoegen zijn, niet slechts op den titel te lezen, dat deze de eerste in naauwkeurigheid overtreft, maar ook bij de vergelijking gedurig aangenaam verrascht te worden, door de zich zeer beloonende moeite, van den Schrijver op nieuws aan dit belangrijk werk besteed. Het zou te veel ruimte wegnemen, wanneer wij ook maar, in de meeste bijzonderheden, de verbeteringen, bijvoegsels, weglatingen, uitbreidingen en verkortingen wilden opgeven, waar door deze tweede zich van de eerste uitgave voordeelig onderscheidt, en waar door zelfs deze tweede, voor de bezitters der eerste, niet geheel overtollig geworden is, ook de aanhalingen zijn hier en daar een weinig, ja aanmerkelijk vermeerderd, echter nog minder dan wij wel gewenscht hadden. Dit neemt dus ook alle reden weg, voor de laatsten, om zich te beklagen, dat zoo wel de paragraphen als de pagina's verschillen. In de eerste uitgave beslaan, bij voorbeeld, de twee eerste

Hoofd

Hoofdstukken 44, en in deze tweede slechts 19 bladzijden, in de eerste 39 en in deze maar 30 §§. De aanmerkingen zijn hier door een kleiner letter onderscheiden, de bladzijden bevatten meer, maar, in duidelijkheid van druk, en in schoonheid van papier, overtreft deze de eerste uitgave *niet*. De prijs van het geheel zal echter daardoor, welligt, ook iets minder gesteld worden. Om iets ter bevestiging van ons gunstig gevoelen, omtrent de wel waardige zorg aan deze tweede uitgave van een werk, dat onzen Vaderlandschen grond wezenlijke eer aandoet, besteed, bij te brengen, kiezen wij daartoe, uit het eerste Deel, IIIde Hoofdstuk, 2de Afdeeling § 59. bladz. 43 en 44 het volgende, in de taal der Geleerden, waarin het werk met regt geschreven is (anderen kunnen toch dit boek niet lezen): „ Deus homines hoc praecipuo, eodemque eximio condidit consilio, ut vera virtute seu sanctitate, quantum per terminos quibus natura eorum finita circumscripta est, liceret, ipsi forent conformes, ac per hanc conformitatem cum Deo aeterna perpetuisque cumulanda augmentis fruerentur felicitate: hoc enim universa Codicis sacri doctrina manifesto sumit, ac perspicue docet, eo, quod primos homines nobis exhibet, ab origine rectos integrosque creatos, ita ut consilio huic, perfecta legis divinae moralis obedientia, perfecte obtinendo essent aptissimi, atque hac de causa paterno Dei fruentes favore, summaeque felicitatis spem tenentes certissimam, sine tristi mortis intercessu sempiternum ab iis percipiendae ..... Durante humili ejus in hac terra vita, praecipue hoc egit servator J. C. 1.) ut homines doceret illa, quae iis ad conformitatem cum Deo restituendis, et sic ad summam, qua exciderant, felicitatem re-

ducendis esset necessaria; qua de causa saepius in scriptis Novi Foederis celebratur summus doctor, lux mundi etc, 2.) ut se praestaret vivam expressamque imaginem Patris sui, inprimisque paterni, quo ille erga peccatores fertur, affectus, 3.) ut in eo, homine facto, ac per vitam terrestrem, humilem quidem verum et sanctissimam ad summam gloriam evecto, tanquam in capite ac fratre suo, conspicerent homines ad quantam gloriam et ipsos evehere, et quomodo eos per vitam humilem ac sanctam illue perducere ac praeparare velit Deus. *Joan.* XVII: 22. *Hebr.* II: 5—11. *Coll.* III: 1—4. etc. 4.) ut hominum causa variis calamitatibus ipsique etiam morti se afferret, et praecipue quidem hoc consilio, ut calamitatibus his morteque ista intercedentibus, veniam peccatorum favoremque divinum peccato *deperditum*, hominibus compararet. *Rom.* III: 21. *Joan.* III: 16. 1 *Petr.* II: 24. etc. 5.) ut universo vitae suae habitu perfectissimum virtutis, quod sequerentur, praeberet hominibus exemplum.

Dit was te voren, in de eerste uitgave, dus uitgedrukt, bladz. 79: Deus homines ab origine rectos integrosque creavit, ita ut legibus divinis, pro sua conditione, perfecte obedirent, et obtinendis, quibus destinati erant, finibus eximiis aptissimi essent ..... et pag. 80 et 81. „Homo factus, humilem in hac terra vitam transegit servator: qua durante praecipue hoc egit, 1.) ut homines doceret veram felicitatem, verumque ejus consequendae modum; qua de causa saepius in scriptis Novi Frederis celebratur summus doctor, lux mundi etc, 2.) ut hominum causa variis calamitatibus ipsique etiam morti se offerret, et praecipue quidem hoc consilio, ut calamitatibus his morteque ista intercedentibus, veniam peccatorum favo-

rem.

tenque Divisem, pedetaro deperditum, hominibus comparatur, *Rom.* III: 25. *Joan.* III: 16. 1 *Petr.* VI: 24 etc. 3.) ut universo vitae suae habitu perfectissimum virtutis, quod sequeretur, praeberet hominibus exemplum. *Phil.* III. 2 *Petr.* II: 21. 1 *Joan.* II: 6. etc."

Achteden wij dit noodig, wij zouden verscheidene en niet weinige nog sterker sprekende bewijzen kunnen aanvoeren, als uit de voorstelling der leere van Vader, Zoon en Geest, welke hier nauwkeuriger nog behandeld is, gelijk wij uit hoofde van het gewende, ook wel verwachten, en waar voor vooral ook onze ruderende jongelingschap, den beroemden Geleerde danken mag; — over het zaad onderworpen zijn aan den dood van de ligchaamen van ADAM en EVA, in den staat der regtheid, voor de zonde enz. enz.

Offchoon de Hoogleeraar MUNTINGHE veel, bij voorbeeld, ook het aangaande de schepping te voren geschrevene, heeft omgewerkt en aanmerkelijk korter of breedvoeriger of nauwkeuriger hier geschreven heeft, is echter, en dit keuren wij zeer goed, daar ze natuurlijk is, dezelfde hoofdorde of verdeeling gebleven. Daarom achten wij ons dus ontslagen van de moeite, om hier de orde van behandeling op te geven, welke uit de eerste uitgave genoeg bekend, immers, en dit is hier genoeg, aan zijn.

Wij hebben dan, bij deze beschouwing, nu niet veel meer te voegen, dan dat wij den Hoogleeraar bedanken, dat hij deze nieuwe uitgave, zoo veel verbeterd, in het licht heeft doen komen, dat wij hartelijk wenschen, dat men dezelve veel gebruiken zal; omdat wij volkomen overtuigd zijn, dat daar uit veel voordeel te verwachten is, en dat wij niets vu-

vuriger verlangen, dan dat die echt Christelijke geest, en ware geleerdheid, waar door de Hoogleeraar zich ook in dit voortreffelijk werk zoo uitmuntend onderscheidt, hoe langer zoo algemeener worde. Dan zullen voorzeker de pogingen der zoogenaamde nieuwe Hervormers, die zich zoo veel inbeelden, en in de daad zoo weinig geleerd hebben, in derzelver ijdelheid meer en meer kenbaar worden, en het redelijk geloof aan de zuivere leere der Openbaring, waar van men geen haar breed mag afwijken, de wereld waarlijk verlichten, verbeteren, veredelen en gelukkig maken.

Dan wordt dus ook ongetwijfeld de wensch vervuld, van allen die het Christendom een goed hart toedragen, welken de Schrijver hier ook heeft doen kennen, door te schrijven op bl. 307. „ Huic vero Ecclesiae unitati adversa non est ejus in plures sodalitates, utcunque doctrina et institutis dissentientes (ecclesias particulares) divisio, dummodo hae omnes quae etiam cumque eas sejungat diversitas, in re summa uni Jesu Christi disciplinae adhaereant. Praestitisset quidem, si nulla unquam diversitas dilacerasset ecclesiam; neque ei Jesus Christus et Apostoli occasionem praebuerunt: at vero propter diversitatem locorum et ingeniorum caveri ea vix potuit, exoptanda autem est omnium harum sodalitatum conjunctio, eique veri nominis Christianis ita Studendum est, ut, quantum fieri potest, satisfaciant mandato Apostolico ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ. ”

BIJBEL-WAARHEDEN voor onze Eeuw, in Leerredenen en Vertoogen van JOHAN GOTTFRIED SCHÖNER. *Uit het Hoogduitsch. Met Bijvoegselen van den Vertaler. Te* Haarlem, *bij* J. L. Augustini, 1817. *XII en* 389 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 15: —

Deze Titel is zeker wat vreemd: *Bijbel-Waarheden voor onze Eeuw!* De meening is echter zoo kwaad niet. — Men heeft zich maar wat veel willen schikken naar den smaak, die doorgaans op het nieuwe valt, en zoo al niet tot het vreemde overhelt, daar althans steeds door aan getrokken wordt, om zoo zeker soort van lezers door den Titel te meer uit te lokken. Maar zullen er niet anderen door worden afgeschrikt? Hier worden ons stichtelijke Vertoogen, — uit het Hoogduitsch al weder, — geleverd, benevens eenige Leerredenen of schetsen liever, zoo over Afdeelingen van den Catechismus, als over vrij gekozene Bijbelteksten; en de Vertaler zegt ons, dat de zaken, waar over in dezen bundel iets te lezen gegeven wordt, van dien aard zijn, dat wij bij dezelve, zoo lang wij, in dit en in *een volgend leven*, *zullen aanwezig zijn*, belang hebben en belang behouden. De Eerw. Overzetter heeft, in zijn Voorberigt, eene en andere opheldering gegeven, welke verdienen voor oogen gehouden te worden, offschoon ze ook voor het stokpaardje, waar op sommige minkundige lieden van onzen tijd, die echter wel voor bijzonder verlicht zouden willen doorgaan, en zelfs den toon willen geven, rijden, niet zeer overeenkomen.

1. De Inhoud is: Hoe beschouwen Christe-

nen den oorlog? 2. De jaren van onzen druk, beschouwd in derzelver strekking en gevolgen. 3. *God wil, dat alle menschen zalig worden* &c. 1 *Tim.* 2: 4. Staat deze dierbare leere des Bijbels in den tegenwoordigen, drukkenden tijd van oorlog en benauwdheid, nog onbewegelijk vast? 4. Van waar komt het, dat ons Gods woord, in vele gevallen, ongelijk meer schijnt te beloven, dan wij vervuld zien? 5. Op welken trap van eere staat de Christen in de tegenwoordige wereld? 6. Wat is de Zondag? 7. Behoeft men, om zalig te worden, niets meer dan gedenkende? 8. Hoe kan water, brood en wijn zulke groote dingen doen? 9. Is Christus waarlijk gestorven en opgestaan? 10. De ure der verzoeking. 11. Hoe de zeven (*) tienden in het onze vader juistnegen de grootste gevaren onzer zielen gerigt zijn. 12. De gewigtige invloed van gelukkige huwelijken op den tegenwoordigen, zorgelijken, tijd. 13. Hoe kan men zijne eigene kinderen, en die van anderen, veiligst bewaren, voor den verderfelijken geest des tegenwoordigen tijds? 14. Over de noodzakelijkheid van het Bijbehouden van schriftuurlijke uitdrukkingen en zegwijzen. 15. Is het imbt der Protestantsche Leeraren wettig en van kracht? 16. Ernstige wenken voor menschen van elken leeftijd, naar *Luc.* 19: 42. 17. Heb ik u niet gezegd, dat, zoo gij gelooft, gij de heerlijkheid Gods zien zult. *Joan.* 11: 40. Bijvoegselen. A. Psalm 137. B. De Jaren van 1795—1813, of de jongste rampen van Nederland, herdacht. C. Over de voordeelen van het herdenken van geleedene rampen. D. De regen van 1816. E. De tijd

(*) „*Zeven*, indien men de laatste bede in tweeën splitst, gelijk ook door *Schöner* geschiedt. Anders zijn die bedden slechts zes."

tijd der genade en zaligheid, een kort onzeker, *nu* F. Jezus Christus, en het geloof aan Hem, de ziel der zedekunde of der Moral."

De oude eerwaardige Neurenberger Predikant SCHÖNER, heeft deze zijne Verhandelingen in April 1812, bij een uitgegeven, schoon de meeste reeds voorheen afzonderlijk gedrukt waren, en ter dier tijde had zeker deze lecture iets bijzonder uitlokkends. Evenwel mag men, ook in onze meer vreedzame dagen, nog wel eens over de doorgeworstelde tegenspoeden nadenken, het nut daar van beschouwen en bepeinzen: hoe Gods heerlijkheid zich zoo wel in zijne oordeelen als in zijne zegeningen openbaart, waar mede men zich daar onder kan opbeuren, en waar toe dezelve ons behooren op te wekken? Het menschelijk leven is toch zelden, van onspoeden en te leur stellingen, geheel vrij, en allen tijde gaan velen onder de tegenspoeden gedrukt, en de wijze denkt in voorspoed ook op tegenspoed. Het komt er dan maar op aan, of de hier geleverde Vertoogen zoo ingerigt zijn, dat ze den Christen goeden raad, naar de heilige Bijbelleer, en volgens de ervaring beproefd, mededeelen? En hierop kunnen wij met genoegen een bevestigend antwoord geven. De klagten zijn echter wel eens erg genoeg voorgesteld en overdreven, bij voorbeeld: bl. 176. Wat aangaat de dwalingen, sints eenige jaren vooral in zwang gebragt, en uit *Duitschland* en *Frankrijk*, ook te veel tot ons overgewaaid, hoe zeer alles oude, opgewarmde kost is, kan men toch niet ontkennen, dat men geene overtollige moeite doet, wanneer men ze van tijd tot tijd ook eens duidelijk ontdekt, dat toch de weinigsten van onze hoog verlichte heden, waar van velen al zeer bejorvene begiftigde volgen, zich de moeite geven, om behoorlijk te

Digitized by Google

onderzoeken, uit vreeze niet zelden ook van beschaamd te staan, en beter onderrigt te worden. Men wil zoo gaarne iets meer schijnen dan anderen, en vooral wanneer dit zonder veel moeite schijnt te kunnen geschieden, en de zinnelijkheid streelt. De zulken nu ontvangen hier, een en ander goed geneesmiddel.

Het oogmerk van den bejaarden man, was ongetwijfeld uitmuntend, maar men kan ook door overdrijven zondigen. Dit mag men wel bedenken, bij de lezing, bij voorbeeld, van het XIVde Stukje, waar met regt op het bijbehouden van *Bijbelsche uitdrukkingen* aangedrongen wordt, maar waar in toch ook het een en andere voorkomt, dat niet behoort aangenomen te worden.

De zes door den Vertaler hier bijgevoegde Stukjes, zijn niet overtollig, en moeten aangemerkt worden, als proeven van tegenhangers, en vervolgen van die van SCHÖNER; en wel A. B. C. D. van 1, 2 en 3, E. van 3 en 16, en F van 7. *Psalm* CXXXVII. geeft den tekst, en de gebeurtenissen van Neerlands druk en Verlossing, de ontwikkeling en toepassing op, van de drie eerste, — *Psalm* LXXVII: 18*a*. van het vierde, — 2 *Cor*. VI: 2*b*. van het vijfde, en 1 *Cor*. I: 30. van het zesde.

Het zijn eenvoudige, ernstige, Godsdienstige, Christelijke, tot dankbaarheid, voorzigtigheid, geloof en heiligheid opleidende voorstellingen, welke waardig waren, toen zij gesteld wierden, gekend, en nu ze gedrukt zijn, ook gelezen te worden. Men oordeele zelf, uit het volgend proefje:

„ Binnen onze muren zie ik (21 Julij 1818.) hoven en tuinen herschapen in vijvers en waterkommen. De arme eigenaars nu, onze stadgenooten, zullen zij de voortbrengselen van hun-

nen

een grond zien rijpen? zullen zij die oogsten? zullen zij die gebruiken, of tot hun voordeel verkoopen? Wie verwijdert zich in dezen zomertijd niet gaarne, tot op eenigen afstand, van de muren, en vindt geen vermaak in grootere of kleinere togten? Wenschen wij daarom, dat het water spoedig valle en afvloeie, dat drassige en doorweekte wegen spoedig droogen; ijdel welligt zijn in dezen onze wenschen. Zullen wij van het overige van dit saisoen zoo veel meer genot hebben, dan wij hadden van 't gene verloopen is? Welligt, dat wij reden vinden, om te verlangen naar eenen anderen, gunstiger zomer. Terwijl wij dien verbeiden, genieten wij niet: wij moeten geduld oefenen, en op iets hopen, waarvan niet voorzegd is, dat men het zal beleven. — Verplaatst u in overstroomde landen, ook in de streken van Arnhem! Hoe gezocht zijn dezelve! hoe velen, die aldaar, den zomer, gaarne, jaar aan jaar, zouden doorbrengen! Zullen zij dit thans ook doen? Ach! verflenste weiden, verwoeste koren-akkers, ledige hooi-kiampen en schuren, droevige gelaatstrekken, wat hebben zij aanlokkelijks voor den vriend der natuur, die gaarne getuige is ook van landelijk geluk? Vele landlieden hadden vorige winters overvloed van voeder; konden hun vee in de stalling brengen, en behouden, en zich in deze hunne bezitting verblijden. Wat thans? Vele landlieden maaiden, vorige jaren, hun graan, en maakten het tot geld; zagen zich hunne onkosten vergoed; zagen arbeid, zweet en zorge, door winst en voordeel, beloond. Zal het nu ook zoo zijn? Ach! weenende gaven zij welligt het onrijpe koren aan koe en zwijn. — Weenende: wie wraakt dit? Want welke zal hunne schade wezen! hoe velen zullen verarmen! Het koren, dat

dat onzijdig gemaald is, dat door het vee verslonden werd, of verwoest door het water, dat kan niet gemalen, niet gebakken worden. Zullen wij dan gebrek lijden? De Heere verhoede! Toen in Kanaän hongersnood was, was er in Egijpte brood, en ook nu kan het ons schoon niet zonder moite en kosten, worden aangevoerd. Maar! ten welken prijs moet ik, uit veler vragen, zorgen en hemellingen vermoeden, dat hetzelve zal worden betaald? Dit kan u, rijken! niet behagen, en den armen zal het knellen en benauwen. — Een weder, als dit, woedt wel eens gevolgd door hette en droogte, en zulk eene hette en droogte wel gevolgd door zware najaarsplekken, door besmetting, en groote sterfte. Moeten wij dan het zelfde vreezen? Dus vragen ook wijzen en verstandigen."

„ Genoeg, om u te doen gevoelen, welke gevolgen het, indien al niet zeker of waarschijnlijk, dan toch mogelijk is, dat het tegenwoordig vreemde weder hebbe. Maar dan is tevens mogelijk, voor ieder onzer, dat hij een slagtoffer worde, en valle door den dood. Geeft God leven, dan wacht u, welligt menige gezellige winter-avond, maar mogelijk ook menig smartelijk verlies; welligt menig genot, maar 't kan ook zijn, dat gij veel zult ontberen; welligt menig genoegen, maar welligt ziet gij ook lijden, en, dit ziende, lijdt gij welligt zelve mede. De mogelijkheid van dit alles verbiedt alle ligtzinnigheid; en het weder, beschouwd in deszelfs mogelijke gevolgen, doet ons alle losheid van denken, spreken en doen veroordeelen, als zondig en laakbaar; terwijl het ons tevens doet gevoelen, dat geene toekomst op aarde ons uitzigt kan wezen, maar, dat wij het oog hebben te vestigen op die be-

te-

tere toekomst, waartoe wij op deze wereld moeten worden gevormd, en waarnaar het verlangen wordt opgewekt ook door rampen."

„ Hebt gij het oude Testament, hebt gij Genesis gelezen? Hebt gij de geschiedenissen gelezen, daarin geboekt? Ik wil niemand uwer beleedigen. Ik veronderstelle het: gij hebt die gelezen. Maar dan ook hebt gij, dezer dagen, uit onze tijden in vorige tijden, en, van uit het midden uwer land- en tijd-genooten, u verplaatst, onder vroegere nakomelingen van Adam. Of! toen de dikke wolken water goten; toen gij laast van zwellende rivieren; toen gij het oploopende water zaagt; toen gij van vee en have laast, die op onze rivieren, zeewaards, naar beneden dreven; toen gij van die menschen laast, die, van het dak en den toren hunner kerk, tot God, om hulpe, roepende, beneden zich, alles water, en hunne vruchtbare en bekoorlijke vallei herschapen zagen in zee en verwoesting; toen, noch zwerk, noch uwe weerglazen, ten aanzien van het weder, uitzigt gaven op eenige verandering ten goede; toen het regende, en regenen bleef, en de wolken telkens wederkeerden na den regen, en straten en wegen onderliepen, in één oogenblik des tijds: m. m. H. H.! kon het toen anders, of moest gij niet, willens onwillens, en ondanks u zelven, aan den tijd denken, toen *alle fonteinen des grooten afgronds opgebroken, en de sluizen des hemels geopend werden, en een plasregen op der aarde was veertig dagen en veertig nachten, en zij verdelgd werden van der aarde?* [Gen. 7: 11, 12, 23.]"

„ Vreest gij iets van gelijken aard? Gij hebt immers gelezen: *dat niet meer alle vleesch van de wateren des vloeds zal worden uitgeroeid: en dat er geen vloed meer zijn zal, om*

„ *de*

„ *de aarde te verderven?* Gij ziet immers, van „ tijd tot tijd, den regenboog, die een teeken „ is van dit verbond van God met Noäch?"

„ Dus welligt de een of ander. Maar! 't geen God verzekerd heeft aan de aarde in het algemeen, heeft Hij dat verzekerd aan elk deel derzelve in het bijzonder? Dan moesten wij tusschen Gorinchem en Dordrecht dien plas niet zien. Dan moest dat deel van den zuid-hollandschen waard niet zijn gezonken. Dan moesten die twee- en- zeventig dorpen niet zijn verdronken, en twintig derzelve niet onder den vloed zijn begraven gebleven? (*)"

„„ Wij kunnen dus desgelijks vergaan!" Wie staat voor het tegendeel borg? En, dwaal ik, of erkennen deskundigen de mogelijkheid, dat wij eens in de golven zullen *verdwijnen*, gelijk wij uit water te voorschijn kwamen? *Met welk* eene kunst ook, *met welk* eene *moeite*, *met* welke kosten, houdt zich het Koningrijk der Nederlanden, voor een aanmerkelijk gedeelte, boven? Wierd dit alles vruchteloos; zijn er geene zonden, waarom wij dit verdienen? Zijn de Nederlanders dankbaar, gelijk Asaph? Doen zij, hetgene Asaph deed, ook in dezen Psalm? *Gedenken zij der daden des HEEREN? betrachten zij alle zijne werken*, en *spreken zij van zijne daden?* God *heeft dit volk door* zijnen *arm verlost.* Gedenken wij er aan? Doch! ik spreek van geene straf: ik ben niet vermetel: ik doe geene uitspraak. Maar, al is de ramp, die ons treft, geene straf, zij herinnert toch aan straf. Zij herinnert aan de straf, gelijk aan de zonden, van de oude wereld, en hierdoor wederom aan dat algemeene oordeel, waarin de zonde zal

(*) „ Zie *Vaderl. Historie van J. Wagenaar*, 4 D. bl. 453, e. v."

zal worden t' huis gezocht, ook van ieder onzer in 't bijzonder: — aan dat algemeene oordeel, waarin niemand onzer zal bestaan dan door Hem, van wiens lijden en dood, als de eenige oorzaak van genade en zaligheid, wij, heden, en voor acht dagen, bij het gebruik van brood en wijn, gedachtenis vierden, aan de tafel des Avondmaals."

Wij wenschen, dat de lezing van dit boekdeel zal medewerken, om der Nederlanderen dankbaarheid op te wekken en hen tot geloof en deugd aan te sporen, en zorge te doen dragen, dat zij zich door geenen verkeerden geest laten vervoeren, om de dwaasheden van de zoodanigen weder of verder na te volgen, die ons zoo verbazend geteisterd hebben, en volgens de regtvaardige wet van wedervergelding in de hand van God, alle die plagen schijnen te moeten ondervinden, welke zij over anderen gebragt hebben!

GEBEDEN ten gebruike bij den openbaren en huiselijken Godsdienst, uit het Hoogduitsch, naar de nieuwe, vermeerderde uitgave van C. C. TITTMAN. *Eerste Deel. Te* Groningen, *bij* W. van Boekeren, 1818. *VIII en 346 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 10: —

Wij komen er openlijk voor uit, geheel niet te behooren tot, of gelijk te denken met de zoodanigen, die zeer voor de Formulier-Gebeden ijveren, en dus wel wenschen zouden, dat men ze, gelijk elders, bij voorbeeld in Saksen, ook in ons Koningrijk, voor het Hervormd Kerk-Genootschap invoerde. Het bidden moet het werk des harten en geen kunstwerk zijn, en

en de kundige man, die als Leeraar met waardigheid voor de vergaderde menigte optreedt, en ook nu en dan over het bidden spreken, en daaromtrent bijbelsch onderwijs mededeelen moet, behoort waarlijk ook wel in staat te zijn, om daarin zijne Medechristenen voor te gaan. Nergens komt het meer te pas, dan betrekkelijk het bidden, op te merken, dat het hart welsprekend maakt. Men leere den mensch zijne behoeften kennen, en doe hem naar het Evangelie God en CHRISTUS behoorlijk voorstellen, en hij zal weten, *wat* en *hoe* hij bidden moet. Het gebed moet ingerigt zijn, naar de omstandigheden, en het openbaar gebed, behoort zoo veel mogelijk algemeen te wezen, opdat allen mede kunnen bidden; en zou daartoe een behoorlijk geoefend Leeraar, eenes anderen voorschrift behoeven van buiten te leeren? Van het *voorlezen* spreken wij niet, om dat ons niets ongerijmder voorkomt dan dit. Voeg hierbij, dat het geen- vereischte is, juist altoos even lang te bidden, en dat men het nimmer koel en levenloos doen mag.

Ondertusschen zijn wij niet tegen het onderwijs in het bidden, en keuren het geenszins af, dat men Jongelingen, die tot het predik-ambt worden opgeleid, eenig onderrigt mededeele, ook nopens de voegzame inrigting van openbare gebeden, met en voor de Gemeente. In zegendeel, zoo zeer wij de Formulier-Gebeden, of voorschriften van onze medemenschen, om ze woordelijk na te zeggen, afkeuren, zoo zeer verlangen wij, dat dit onderrigt ernstig en getrouw gegeven worde. Dan nu kan, van het boekdeel vol gebeden, 't welk wij hier aankondigen, en waar op nog meer volgen zal, ook wel gebruik worden gemaakt. Dit zou met te meer ukwerking, naar ons inzien, kunnen.

Digitized by Google

nen gefchieden, indien de Onderwijzer zoo wel dan het notabele als het imitabele, hier voorkomende, aanwees. Men zou het evenwel, ook zonder het behulp van dit Hoogduitsch voortbrengfel; bij ons zeer goed ftellen kunnen; het ontbreekt bij ons, Gode zij dank! aan bekwame mannen niet.

De Gebeden hier gegeven, worden onderfcheiden, in Gebeden van eenen bijzonderen en algemeeneren inhoud, het getal der eerfte bedraagt niet minder dan LXVI, en dat der laatfte XVII.

Maar, vraagt de lezer; *hoe* zijn de laatfte in zulk een aantal, en over zoo vele onderwerpen geleverde, Gebeds-voorfchriften?

Wij antwoorden: dat dezulken er zich mede redden kunnen, die nog zoo veel van het Evangelie, en door eigene ervaring, niet geleerd hebben, dat zij voor eene Gemeente bidden kunnen: dat aankomende Godgeleerden, wijs genoeg om geene voorfchriften van Gebeden van anderen over te nemen, en geleerd, dat men, naar den aard van het te behandelen of behandelde onderwerp, en overeenkomftig de omftandigheden, maar ook naar de vatbaarheid bidden moet, dezelve met vrucht lezen kunnen, — en tevens, dat menig een daar uit, als uit een goed-en ftichtelijk leesboek, veel nut trekken kan. Zijn dan deze Gebeden geene ware modellen? Dat kunnen wij niet zeggen. Er zijn middelmatige, goede en voortreffelijke onder; veel heeft er ons zeer in behaagd, als namelijk het algemeene, het wenfchende, het eerbiedige, het Christelijke, en het vermijden van ftopwoorden; maar, 't geen ons minder behagen kan, is, dat niet genoeg altoos voor oogen is gehouden, dat danken en bidden altijd gepaard

Digitized by Google

moet gaan, — dat God door ons Christenen met vrijmoedigheid genaderd kan worden, in en door CHRISTUS alleen, uit hoofde van onze verbastering, en de daar door veroorzaakte verwijdering van God, — dat zoo dikwerf de verhaalende toon in deze Gebeden voorkomt, even als of wij God iets verteellen konden, dat Hij niet weet, of de menschen toespraken, terwijl wij tot het Hoogste wezen, den oorsprong van alles, met gesloten oogen en gevouwen handen smeekende spreken, en onze vurige wenschen voordragen. Wij hooren dat nog maar al te veel en vaak, en daarom is het — dat wij te zeeder deze hier te pas komende aanmerking maken. Mogt dezelve niet te vergeefs gemaakt worden. Om ons te duidelijker te doen verstaan, zullen wij een enkel voorbeeld uit vele hier aanvoeren. In N°. 19 staat:

„Maar het booze met verdubbelde zorgvuldigheid te mijden, vrij te worden door uwen Zoon, reiget wij te worden van de zonde, het grootste, het eenige onder alle kwaden, het goede te doen en niet moede te worden, dat moet onze ijverigste poging zijn. Dan zal, dan kan geen kwaad ons schaden! Dan zal, dan moet alles ons ten beste dienen, alles onze volmaaktheid en geluksstigheid bevorderen!"

Dit behoeven wij aan God niet mede te deelen, maar moeten het aan de Gemeente zeggen en betoogen; edoch vooral ook bewijzen uit de leere Gods, in den Bijbel vervat, als wij tot dezelve spreken. Willen wij de Gemeente al biddende voorgaande, haar tevens ongevoelig leeren, waar wij zeer voor zijn, en 't geen wij allernuttigst achten; dan moet dit toch in den biddenden toon geschieden, wenschender of smeekender wijze, bij voorbeeld:

Leer

Leer ons het booze met vardubbelde zorgvuldigheid vermijden, maak ons vrij door uwen Zoon, — of doe ons ook staan, naar en laat ons deelen mogen in de vrijheid, welke door JEZUS CHRISTUS is aangebragt, leer ons altoos ijverig streven naar het goede, op dat geen kwaad ons schade. Laat alles ons dienen, naar uwe wijze en weldadige bedoelingen, ter onzer volmaking en tot onze geluksaligheid, en zoo vorder. — Dat dit tot een voorbeeld nu genoegzaam zij!

Tot eene proef, en tevens ten bewijze, dat men met nut deze opstellen lezen kan, diene het LXVste voorschrift:

„ Heer en Vader van ons leven, Gij hebt ons ten naauwsten onder elkander verbonden; doch Gij scheidt ook weder, hetgeen Gij vereenigd hebt. Gij hebt ons op onzen levensweg vrienden, leidslieden en makkers gegeven; doch Gij roept hen ook weder van ons. Gij laat de menschen sterven, en ook het leven en sterven van de onzen hangt van U af; hoe durven wij vragen: waarom maakt Gij het alzoo? Hoe kunnen wij twijfelen, of het welgedaan zij, hetgeen Gij doet?"

„ Zij waren de uwen, Gij hebt ze ons gegeven, Gij hebt hen weder van ons genomen; uw naam zij geprezen! Zij zijn nog heden de uwen, hunne zielen zijn in uwe hand, staan onder uw opzigt en regering; en hoe wel zijn zij bewaard in uwe hand! Zij zijn daarheen gegaan, waarnaar hun verlangen zich zelf halzend uitstrekte; zij hebben nu verkregen, waarheen alle hunne wenschen gerigt waren, en waarheen de onze nog gerigt zijn; zij hebben deze sterfelijke huite afgelegd, welke wij nog met ons omdragen; zij hebben den goeden strijd geestreden, welken wij nog te strijden heb-

hebben; zij hebben het doel bereikt, naar welk wij eerst streven; zij hebben overwonnen, hetgeen wij nog moeten overwinnen; zij rusten van hunnen arbeid en hunne werken volgen hen na. Heil hen! Dank zij U, hunnen en onzen Vader, dat Gij hen in hunnen strijd ondersteund, dat Gij hen tot dit heerlijk doel gebragt en in de woningen der voleindigde regtvaardigen opgenomen hebt!"

„ Zij zijn verdwenen; met betraande oogen zien wij hen na, en onze tranen kunnen U niet mishagen, welke gij zelf geheiligd hebt. Zij zijn ons voorgegaan, vroeg of laat zullen wij hen volgen; daar wilt Gij ons en hen naauwer verbinden en ons gemeenschappelijk van volmaaktheid tot volmaaktheid voeren. Eenzaam en verlaten staan wij daar! Ach, en hoeveel verliezen wij met hen, onze verzorgers en leidslieden, onzen troost, onze vreugde op aarde! Nogtans zijn wij niet alleen. Gij zijt bij ons. En in U hebben wij den waren Vader van alle zijne kinderen in hemel en op aarde; eenen Vader, die de vogelen des hemels voedt, de bloemen des velds bekleedt; en zoude hij dat niet veel meer ons doen? In U hebben wij eenen Vriend, die hen, welke zich op U verlaten, niet verlaat, wanneer hen ook alles mogt verlaten; eenen Vriend, die meer is, dan vader, moeder, broeder, zuster, echtgenoote, kinderen, en daarbij ons eigen leven. Wij hebben hen veel te danken; maar hoe oneindig meer nog U, die Gij hen aan ons gegeven hebt! Nimmer willen wij hunne liefde vergeten, wij willen ons gedurig herinneren, aan hun onderwijs, aan hunne opwekkingen, waarschuwingen, hun einde aanschouwen en hun geloof navolgen."

„ Zij gingen vroegtijdig uit deze wereld!

Doch

Digitized by Google

Doch hoe vele valstrikken der verzoekingen, hoe vele gevaren en onheilen zijn zij niet ontkomen! En Gij, de ware Vader, zult hen beter opvoeden en hen hunne bestemming oneindig spoediger te gemoet voeren, dan de beste, wijste vader op aarde vermag. Gij onze God en Vader, weet alles wel te maken, en zult alles wel maken."

„ Maar heilig, onstraffelijk en welbehagelijk willen wij voor uw aangezigt leven, opdat degenen, welken wij achterlaten, zich wegens onzen dood niet angstig behoeven te bekommeren, maar veelmeer de hoop hebben, dat wij in den Heer gestorven zijnde, nu bij den Heer zijn. Wij willen elkander zoo lang wij zamen leven, onderling aansporen en vermanen tot liefde en tot alle goede werken, tot liefde jegens U, tot vertrouwen op uwe Vaderlijke voorzorg, tot vasthouding aan uwe geboden, opdat wij in de hoop van hen scheiden, dat zij niet van U wijken, noch van U verlaten zullen worden."

„ Wij willen met elkander in vrede leven, geen van ons zal den anderen eerder bedroeven dan door den dood, elk zal voor den anderen zijn en doen, wat hij voor hem, met mogelijkheid zijn en doen kan, elk den anderen tot vreugde zijn en tot vreugde leven, opdat wij eens in vrede van elkander scheiden en nog in de toekomende wereld op onze tegenwoordige verbindtenis met tevredenheid en vreugde terugzien kunnen. Wij willen elkander beminnen, met innige, teedere liefde en genegenheid; doch onze gehechtheid aan elkander matigen, ons niet op elkander verlaten, noch immer vergeten, dat wij en zij sterfelijk zijn. Wij willen elkander beminnen als zulken, welken de Heer ons gegeven heeft, ons bemin-

Digitized by Google

nen als verwanten van God, als kinderen van den regten Vader, als vrienden van eenen gemeenschappelijken vriend, de een den anderen als een goed beschouwen, welk de Heer ons heeft aanvertrouwd, hetgeen Hij, vroeg of laat, ons weder zal afvorderen, van welks gebruik wij Hem rekenschap zullen geven, en hetgeen wij Hem weder teruggeven moeten, zoodra Hij het ons afeischt. Wij willen elkander beminnen met de liefde, met welke Gij, onze Vader en onze Heer Jezus Christus ons bemind hebt; met de liefde, welke een innige, vaste, onlosmaakbare band van vriendschap knoopt, die ook nog in het volgend leven eeuwig voortduurt, en ons met de hoop streelt, dat Gij ons daar weder in liefde vereenigen zult, gelijk wij hier door U in liefde vereenigd waren. Wij willen met elkander en voor elkander bidden, dagelijks elkander aan uwe genade, aan uwe bescherming, aan uwe leiding, aan uwen zegen aanbevelen, opdat wij eens bij ons sterven elkander des te geruster U aanbevelen en met vertrouwen hopen kunnen, dat Gij met degenen zijn zult, welken wij achterlaten, hen bewaren voor alle kwaad en hen op den weg des geloofs en der Godzaligheid daarheen voeren, waarheen wij hen zijn voorgegaan."

„ Ja, gerust en vol hoop dragen wij ons aan U op, met allen, welken Gij ons gegeven hebt! Aan U bevelen wij ons leven en ons sterven, het leven en sterven van de onzen. Gij zult ons en hen altijd, in leven en in sterven, langs den regten weg voeren, ons gezamenlijk bij onze regterhand houden, naar uwen raad leiden, en eindelijk met eere aannemen, ons daarheen voeren, waar geen leed, geen klaaggeschrei, ook de dood niet meer zijn

zijn zal; waar volheid van vreugde is en lieflijkheden aan uwe regterhand eeuwiglijk en altoos! Amen."

Maar hier uit kan ook elk eenigzins opmerkzaam lezer duidelijk genoeg opmaken, dat men hier niet altoos eigenlijke Gebeden zoeken moet. Men mag wel in een gebed iets beloven aan den Allerhoogsten, en zich plegtig verbinden tot iets goeds en edels, evenwel moet dit niet te dikwijls geschieden, en vooral niet in een openlijk Gebed, met de Gemeente. Of weet dan de Leeraar, dat allen, in welker naam hij bidt, zoo gezind zijn, en dit waarachtig aan God beloven? Zoo krachtig als dit merken kan, wanneer het eene enkele reis geschiedt, na eene plegtige, en zeer ernstige, roerende opwekking, zoo onvoegzaam is het en nadeelig, dat gedurig te doen. Menschkundig gesproken, zal dit veel meer na- dan voordeel doen.

De beste in den geheele bundel zijn zeker, die elf van algemeenen inhoud op de Zondagen. Eene enkele reis hebben wij getwijfeld, of de Overzetter den zin wel uitgedrukt heeft, ten minsten op bladz. 313 waar men leest: O zie op deze dagen, zie *ook op den noodigen dag*, genadig neder op allen, die U in *geest en waarheid aanbidden!* De beteuiging in het 9de Gebed: *Doch weinige zijn de getrouwe arbeiders*, voegt naar ons inzien den Leeraar weinig. Daar deze vertaling geschied is, vereenigen wij ons ook met den wensch des Overzetters, dat deze Gebeden, den Nederlandschen Lezer, stichting aan zullen brengen!

Digitized by Google

HANDBOEK voor het Godsdienstig Onderwijs; overeenkomstig de bepalingen van het Hervormd Stijnode, gehouden in 's Gravenhage, *in den jare* 1816. *Door* H. POLMAN, AZ. *Onderwijzer in den Godsdienst te* Haarlem. *Met eenen Brief van den Weleerwaarden, zeer gekeerden Heer* W. L. KRIEGER, *Predikant in 's* Gravenhage, *enz. enz. Te* Haarlem, *bij* F. Bohn, 1817. *XII en* 256 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1: 16: —

Onder de kundige Catechiseermeesters van onzen tijd, verdient zeker H. POLMAN, AZ. van *Haarlem*, niet in de laatste plaats genoemd te worden. Voor zijne bekwaamheid, om als Onderwijzer in den Godsdienst werkzaam te zijn, getuigt ook dit Geschrift, waar van de zeer Eerw. KRIEGER, in zijnen hier voor geplaatsten brief, op zulk eene vriendelijk vereerende wijze gewaagt. Door het Stijnodaal Besluit, van Julij 1816, en het daar uit voortgesproten Reglement op het Godsdienstig Onderwijs, in de Nederlandsche Hervormde Kerk, is hij aangespoord geworden, om de door hem van tijd tot opgezamelde bouwstoffen te vereenigen, en ze ter bevordering van de heilzame bedoelingen, dier Christelijke Kerkvergadering, en van onzen Geëerbiedigden Koning, zoo veel in hem was, uit te geven. Hij heeft zich de Katechisatien, zoo als dezelve *doorgaans*, (*dus schrijft hij*) gehouden worden, voorgesteld: en daar naar dit zijn werkje ingerigt, en verzoekt dus, dat men dit, bij het lezen, onder de aandacht houde. Na de inleiding, waar in korteijk gesproken wordt, over de noodzakelijkheid van een goed Godsdienstig Onderwijs, en welke het oogmerk

van

Digitized by Google

van den werkzamen man, om namelijk ook voor zijne Ambtgenooten, de Catechiseermeesters in Steden, door deze uitgave nuttig te zijn, aanwijst, handelt het eerste Hoofdstuk, over de vereischten, kundigheden enz. van den Onderwijzer in den Godsdienst; het tweede, over de inrigting en tijd der Catechisatien, en het uitwendig gedrag in dezelve; het derde, over den inhoud en vorm van het Godsdienstig Onderwijs in het algemeen; het vierde, over het gene de Onderwijzer behoort in acht te nemen, ten aanzien van de behandeling der onderscheidene onderwerpen, en het vijfde, over de behandeling der verschillende soorten van Leerlingen. Uit deze verdeeling kan men reeds eenigermate opmaken, gelijk verder het geheele boek door blijkt, dat hij wel degelijk bedoeld heeft, ook den Leeraar lessen te geven, en vooral jonge Godgeleerden en Predikanten eene handleiding te verschaffen. Men zou, ondertusschen, dit meer van eenen Hoogleeraar of Predikant zelven verwacht hebben, dan van iemand, die als ondergeschikt Onderwijzer, ook volgens de goede inrigting van het Sijnodale Reglement zelve, verpligt is, aan de Commissie des Kerkeraads verantwoordelijk, in zijnen kring ijverig werkzaam te zijn, om zijne kweekelingen verstandig te leeren, en dus zijner Leeraren pogingen te ondersteunen en te bevorderen. Hij heeft zich nu te veel buiten en boven zijnen kring begeven, en in de noodzakelijkheid gebragt, om punten te behandelen, welke hij aan anderen had behooren over te laten. Ook wij hadden, vooral om zijnen wil, en ter bevordering van het wezenlijk nut, wel gewenscht, dat hij meer opzettelijk voor Catechiseermeesters, zijn werk ingerigt had. De vorming van Leeraren, ook om bekwamelijk te onderwijzen, had hij ge-

Digitized by Google

gerustelijk aan onze Hoogleeraren kunnen overlaten, zonder daarom gebrek aan stof te hebben. De beoordeeling van deze zijne wel gemeende poging, ware dan ook aangenamer en gemakkelijker geweest. Zijn werk zou alsdan ook beter gediend hebben, om te voorzien in de behoeften, en korter en tevens vollediger hebben kunnen worden. Nu is het een vreemd allerlei, 't welk hier te veel en daar te weinig bevat, waar van men eigenlijk niet weet, waar voor men het houden zal, en voor wie het dienen moet? Tusschen beiden gevoels men het zoo levendig, dat de anders geoefende waarnemer, niet staat waar hij gewoon is; bij voorbeeld, om maar iets te noemen, wanneer hij den Predikanten leeren wil: op welk eene wijze en wanneer zij *veranderingen* moeten invoeren? Welke leesboekjes zij behooren te gebruiken, hoe vele Catechisatiën zij hebben aan te leggen, op welke uren en waar? — Hoe zij bidden en danken moeten, voor en na de Catechisatiën? Welk gebruik zij van den Bijbel maken, en hoe de Schriftplaatsen bezigen moeten? enz. enz. — Gewis, indien de werkzame man het Leeraar-Ambt zelf bij beoefening gekend had, zou hij met zijne opmerkzaamheid, in een boekje als dit is, zich menigwerf anders uitgelaten en beter onderscheiden hebben. Als Leeraar of Hoogleeraar bekwaam geworden, en dan een Handboek, gelijk dit geschrift heet, hebbende willen schrijven, zou hij voorzeker, gelijk ook het geval *moest* zijn, eene andere en veel betere orde gevolgd zijn. Wij weten niet of POLMAN Hoogduitsch leest, anders zouden wij hem, ten einde onze meening hem te duidelijker te doen kennen, raden, om eens het derde Hoofdstuk, § 60—80. f. 122—158 te lezen, *der anweisung für Predi-*

ger,

Digitized by Google

ger, und die es werden wollen, zu einer treuen Führung ihrer Amts. u. s. w. *von* J. J. PFEIFFER, Dr. und Professor der Theologie, waar hij ook verscheidene boeken zoo wel als wenken, in een kort bestek zou aantreffen, die hem van groot nut kunnen zijn.

Maar wij moeten nu dit boekdeel nemen, zoo als het is, en dan zijn wij verpligt te zeggen, aan de eene zijde, dat het niet is, wat het zijn moest volgens den Titel, en dat er zeer veel met grond op is aan te merken; maar mogen ook, aan den anderen kant, tot onze blijdschap er bijvoegen, dat wij vele aangename bewijzen hier aantreffen, dat de Schrijver een nadenkend, en opgeklaard practicus is, die met veel lust en gemoedelijken ernst zijn Catechiseerwerk blijkt verrigt te hebben, en verder te willen beoefenen, — dat hier verscheidene zeer goede wenken voorkomen, die blijken van nadenken, en van een gezond oordeel opleveren, en dat hij geleverd heeft, wat en zoo goed als hij het kon. Had hij begrepen, zijne gedachten en waarnemingen over de beste wijze van Catechiseren, naar zijne ondervinding, behoorlijk gerangschikt, te leveren, na dezelve een en andermaal overzien te hebben; men zou er, gelooven wij, eene meer nuttige bijdrage aan gehad hebben. Hoe POLMAN de *Kerkelijke Geschiedenis* behandeld wil hebben, leert men uit het volgende opmerken:

„Wanneer ik zoo verre gekomen ben met de Bijbelsche geschiedenissen, dat de gewijde Schrijvers mij begeven, laat ik de lotgevallen der Christelijke gemeente voor eenigen tijd liggen, en behandel den staat der Joden, onder de Landvoogden; de oproeren, welke onder de

Jo-

Joden plaats hadden; de aanleiding tot den laatsten oorlog; den oorlog zelven; de belegering en verwoesting van Jeruzalem; en maak dan een overzigt over den ongelukkigen staat, waarin de Joden, na die verwoesting, verkeerd hebben en nog verkeeren. Bij deze geschiedenis vergeet ik nimmer optemerken, welke de oorzaak was van de vernietiging des Joodschen Staats; en trek daarnit lessen voor het hart en voor den wandel. Ook verzuim ik niet aantewijzen, welke heerlijke uitzigten het woord van God nog voor dat zelfde volk opent, en vermaan de leerlingen voor deze verblinde, en daardoor ongelukkige Natie te bidden. Na deze beschouwingen, vat ik den draad van de geschiedenis der Christelijke kerk weder op, en behandel hare lotgevallen onder de vervolgingen der Romeinsche Keizers tot op CONSTANTIJN *den grooten*. Ik hecht in dit tijdvak bijzonder op de eenvondigheid en zuiverheid der leer, en wijs den oorsprong van deze en gene gebruikelijkheden, die vervolgens zijn ingevoerd, aan; b. v. het maken van het teeken des kruises; het branden van kaarsen in de kerken; het bidden voor de dooden, enz. Hierdoor worden de leerlingen in staat gesteld, om over de plegtigheden der Roomschen betere denkbeelden te vormen. Het is bekend, dat met den tijd van CONSTANTIJN de verbastering van het Christendom begint; en dat de oorzaak daarvan, voor het grootste gedeelte, in de Leeraren van dien tijd ligt; deze toch wilden, om zoo veel meer Heidenen tot het Christendom te lokken, alles, zoo veel mogelijk naar Heidensche gebruiken inrigten, en zoo ontstonden Heilige dagen, beelden, Priesters, altaren, enz. Dit wijs ik mijnen leerlingen aan, en zulks geeft eene gereede aanleiding, om over den

den staat der Kerk, in de middeleeuwen, te spreken. Dit brengt mij als van zelve tot het begin van de zestiende eeuw, ik spreek dan over het diep bederf der Geestelijken, en de volslagen onkunde der gewone leden, in dien tijd; en dit brengt mij weder op de aanleiding tot de hervorming. Bij deze hervorming bepaal ik mijne leerlingen nog al uitvoerig, en vergeet nimmer hen met de verschillende karakters der Hervormers bekend te maken. De behandeling dier stukken maak ik meerder of minder uitvoerig, naar dat de leerlingen zijn; doch zeldzaam besteed ik er meer aan dan zes lessen, dewijl ik anders in bijzonderheden komen moet, en deze zijn voor gewone leerlingen van minder belang; doch indien zij in dezelve lust hebben, wijs ik hun de bronnen aan, bij welke zij voldoening kunnen bekomen.

God spare nog lang den ijverigen man, en zegene zijn onderwijs!

De VELDSLAG bij Waterloo, en DICHTPROEVEN. Door VINCENT LOOSJES. *Te* Haarlem, *bij* A. Loosjes Pz. 1817. *VI en* 135 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2: 8: —

De twee *Oranje Snuiffjes*, in dezen bundel ook geplaatst, behaagden vrij algemeen, bij derzelver eerste verschijning zeer, en wij gelooven, dat ze ook goed gewerkt hebben, vooral het eerste: om de geestdrift aan te vuren, en het hart met dankbare vreugde te vervullen; althans om gemeene en dikwerf schadelijke straatliedjes minder te doen zoeken. Nog mogen ze, hoewel ze geene hooge dichterlijke waarde bezitten, wel gelezen en gezongen worden,

Digitized by Google

den, ten einde de regtmatige vreugde te bewaren, over de vernedering van den grooten beroerder van *Europa*, die zich tot zoo veler afgod had weten te verheffen. Daar deze gelegenheidsversjes zoo wel ontvangen zijn, verwondert het zeker niemand, dat de Heer LOOSJES zich aangemoedigd gevoeld heeft, om zich verder in het vak der schoone Dichtkunst te oefenen, en meer dichtproeven uit te geven. Tot het in 't licht zenden van het voornaamste hier geleverde Dichtstuk, werd LOOSJES, na de voorlezing in het *Nut van 't Algemeen*, vriendelijk aangezocht en daartoe bewogen, heeft hij geoordeeld er eenige kleinere Stukjes bij te moeten voegen, waar van eenige reeds zonder naam het licht zagen, en waar in voor verscheidenheid wel gezorgd is.

De glorierijke Veldslag van Waterloo, heeft en moet altoos voor elken Nederlander iets aantrekkelijks behouden, en elke gepaste herinnering daaraan in verband gebragt, met 't gene twee dagen te voren (16 Junij) onder het voortreffelijk beleid van den Edelen Kroonprins, door zijnen hoogen moed en groote schranderheid, met den zegen des Allerhoogsten, aan de viersprong bewaard en uitgevoerd was, 't zij in gebonden, 't zij in ongebonden rede, stemt het gemoed tot dankbaarheid. Ook deze dus van den Heer LOOSJES, aan de geschiedenis getrouw, veroorzaakt geen gering genoegen, daar ze niet alleen van 's Dichters kunde en aangewende vlijt, maar ook van zijne aan Vaderland en Oranje verkleefde denkwijze, voordeelig getuigt. 't Geen men hier in fraaije vergelijkingen en stoute beelden zou meenen te missen, vindt men vergoed in de zaken zelve, die zoo groot zijn, dat ze geene versiering behoeven. Ondertusschen kan het volgend stuk ten bewijze ver-

verstrekken, dat LOOMAN als Dichter ook aan zijne verbeeldingskracht wel eens gepast heeft toegegeven.

„ Dan, wat aanschouwt mijn oog te midden dier gevaren?
'k Zie Neêrlands moedig Heer met schrik ten hemel staren.
Is Neêrlands val nabij? Baat geen beleid, geen moed?
Neen! waar ORANJE strijdt, bezwijkt geen legerstoet.
Ik zoek zijn vlammend oog, dat alen kan bezielen,
Ik zoek zijn kling, waarvoor reeds zoo vele offers vielen,
Ik zoek zijn moedig ros, dat vuur en dood trotseert.
O Hemel! Vruchteloos, waarheen mijn oog zich keert!
Helaas! ik vind dat ros voor 's vijands lood bezweken,
Die kling zijn hand ontglipt, dat vuur zijn oog ontweken,
Zijn' arm met bloed bevlekt..... O God! in dezen nood
ORANJE, Neêrlands Held, een offer van den Dood!.....
Doch neen, 'k schep moed! zijn oog, hoe mat, waart weêr in 't ronde,
En wijl een vriendenstoet bezorgd vraagt naar zijn wonde.
Vergeet hij eigen leed voor 't Vaderland deez' stond,
En antwoordt slaauw van stem: „ Geen' enklen voetstap grond
„ Verloren wij tot nog...." Die guiden woorden roeren

Elk troostloos strijdgenoot; de trouw moog' hem ontvoeren
Aan 't hevig krijgsgevaar; die woorden, 's Prinsen bloed
Herscheppen schrik en angst in woede en heldenmoed."

De overige Dichtstukjes hier geleverd, zijn van verschillende waarde, en bij onderscheidene gelegenheden vervaardigd, gelijk en de inhoud en van eenige ook het onder aan geplaatste jaargetal, aanwijzen. Er straalt in dezelve veel geest door, en men ziet, dat de Dichter in het hier gemelde bijzonder behagen schept. Ondertusschen meenen wij den Schrijver te mogen raden, zich minder er op toe te leggen, om aardig, dan wel om deftig en nuttig te zijn. Dan zullen zeker zoogenaamde aardigheden, als de hier voorkomende ontwikkeling van het waarachtig spreekwoord: *Ieder vogel zingt, zoo als hij gebekt is*, tot geene ongunstige gevolgtrekkingen aanleiding geven. Wij vertrouwen, dat deze wel gemeende aanmerking, door den Schrijver, niet verkeerdelijk zal worden opgevat, daar wij er niets anders mede bedoelen, dan de bevordering van het nut, dat hij met zijne talenten doen kan.

Aan den Waalschen Kerk-Leeraar, A. L. C. COQUEREL. *Ten voordeele der Waalsche Weezen, te* Amsterdam, *uitgegeven ter Boekdrukkerije van* H. van Munster *en* Zoon. *April* 1819. 8 *Bladzz. In gr.* 8*vo*. *De prijs is f* — 5: 8.

De jonge Prediker, wiens bevallige talenten, bij voortgezette beoefening, iets goeds en nutte-

stekends beloven, en die der Kerke Gods ten wezenlijken zegen verstrekken kan, moet zich wel zeer ergeren, over dit ellendig prulwerk, aan hem toegewijd. Het is waarlijk beneden alle kritiek. — Wij achten het dus ook onwaardig, om er een woord verder over te schrijven.

JULIUS *en* GUSTAAF, *of de edele Vluchtelingen; een oorspronkelijk Hollandsch verhaal, ten vervolge op* LODEWIJK HERDER, *of de gevaren eener al te groote gevoeligheid. Door* A. J. DONKER M. MZ. *Te* Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme, 1817. *Eerste Deel* 287 *Bladzz. Tweede Deel* 255 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is te zamen f* 4: 6: —

Een Roman! ja Lezers! en wel in den eigenlijken zin. JULIUS en GUSTAAF, twee zeer verschillende humeuren en karakters, zijn er de hoofdpersonen van, die beiden al een zeer zonderlinge rol daar in spelen. JULIUS is vurig, stout, onderneemziek, en van aard tot het vreemde, groote, ja woeste overhellende, maar GUSTAAF zacht, bedaard, overleggend, het stille vreedzame, huisselijke beminnende; de eerste dus meer bedrijvend en de andere meer lijdelijk, het gevolg ook al van beider verschillenden aanleg, geboorte en temperament, maar vooral van de eerste opvoeding, door beiden zeer verschillend genoten. Beiden geraken, na eenige jaren geleefd te hebben, onder één opzigt, onder het bestuur van ééneu Huisonderwijzer; een man, EVERS genaamd, die een Zoon van een Blikslager, en tot het Leeraar-Ambt opgeleid was, maar vervolgens daarvan

ongelukkig afgebragt, in de School der tegenspoeden veel geleden en geleerd had, en om zijne goede eigenschappen, door de beide Families niet alleen, maar ook van zijne beide zoo verschillende kweekelingen, zeer bemind, en geëerd werd. Het goede voorbeeld en onderwijs van den braven EVERS, werkten voordeelig op deze Jongens, hunne ontwikkeling ging voorspoedig, en de Meester had met de Ouderen het genoegen, van te zien, dat deze zoo zeer verschillende Jongelingen ware vrienden wierden, die elk naar zijn verschillend karakter wedijverden, om hunne hartelijke verkleefdheid aan elkander edelmoediglijk te bewijzen, waar door al zeer sterke en vreemde tooneeltjes ontstaan. JULIUS redt GUSTAAF het leven, — beiden verlieven, op het eerste gezigt, op één Meisje, zonder dat zij eenigzins met derzelver omstandigheden bekend zijn, Geen van beiden verklaart haar zijne liefde, en in 't eerst weet de een zelfs van den anderen in deze niets. Eindelijk ontdekken zij, wat er in beider harten omgaat. Nu volgt er geene verwijdering, maar een strijd van edelmoedigheid, tusschen deze jonge Vrienden. De een wil den ander het grootste offer brengen. Niets wordt daartoe onbeproefd gelaten.

Met de grootste moeite, behaalt JULIUS eindelijk de zegepraal. Het slot maken drie huwelijken uit, van GUSTAAF met de schoone LAURETTE, van JULIUS met de teedere CLEMENTINE, Gustaafs Zuster, en van den Gouverneur EVERS, met de edele LOUISE, aan welke hij reeds in zijne jongelings jaren zich onvoorzigtig verbonden had.

Alles loopt dus heerlijk, allerliefst af. Men leze maar deze laatste bladzijden:

„ Pas echter had hij GUSTAAF en LAURETTE ver-

vereenigd, en hen aan de geroerde zegenwenschen en omhelzingen van al de aanwezigen overgelaten; pas hadden de namen Gustaaf en Laurette, door de gelieven, als een vreugdegejuich elkander toegeroepen, elkander doorstrengeld, terwijl de eerste kus, bij eene innige omhelzing, hen in den hemel scheen te verheffen; of JULIUS snelde het vertrek uit. Men miste hem, bij de luide bewegingen der aandoenlijkheid en blijdschap, thans naauwelijks. Een geruimen tijd daarna, toen men, van langzamerhand, meer en meer naar hem had begonnen te vragen, kwam hij terug met CLEMENTINE, de zuster van GUSTAAF, aan zijne hand. Deze bragt hij nu eerst bij GUSTAAF, welke, thans naast LAURETTE zittende, deze geliefde zijner ziel door zijnen arm, in het bijzijn van allen, omstrengeld hield, en vroeg: „of hij zijne toestemming wilde geven?" Allen zagen even bevreemd op, GUSTAAF in het bijzonder. Daarop leidde JULIUS haar naar hare ouders en vroeg: „of zij hunne liefde wilden bekroonen?" HERDER en BETSIJ, die hierop volstrekt niet gerekend hadden, zwegen verwonderd. Toen knielde JULIUS en bad hun. HERDER zag KLARENBEEK aan. Deze strekte hem, met eene te vreden glimlach, de hand toe, terwijl hij stamelend begon: „indien het zoo is....."

„Welaan!" zeide toen HERDER geroerd: „God „zegene u! Ik heb nooit van uwe liefde gewe„ten; doch aan wien kunnen wij onze dochter „beter vertrouwen, dan aan den edelen zoon „van den vriend onzer jeugd? weest met elkan„der gelukkig."

„JULIUS en CLEMENTINE, KLARENBEEK en HERDER lagen reeds in elkanders armen. BETSIJ echter rimpelde het voorhoofd, en allen konden niet ontkennen, dat zij zich verrast gevoelden."

Digitized by Google

„Maar" zeide MASJE: „het is ook JULIUS. „Van zijne geboorte af, is hij zoo geweest. „Kom hier, mijn beste roeskop!" Zij kuste hem hartelijk: „nu zult gij, zoo God wil! „toch ook het wegloopen eindelijk vergeten." „CLEMENTINE" antwoordde JULIUS: „zal een „gouden kluister voor mij zijn. Kom hier, „mijne dierbare!" stormend drukte hij haar aan zijn hart. Hij zou het teedere meisje schier, in den storm zijner teederheid, hebben doen bezwijken. „*Ein prächtiger Kerl!*" zeide de oude Graaf zijdelings tot WILHELM..... „Een „Hercules" gaf deze ten antwoord: „met „het hart van eenen engel."

„Nu ontwikkelde zich ook langzaam, hoe alles zamenhing. JULIUS namelijk had zich terstond, na de vereeniging van LAURETTE en GUSTAAF, naar CLEMENTINE begeven; haar met zijn voorstel verrast, en, door den geweldigen drang van woorden en blikken, haar, die hem, zonder zijn weten, reeds lang bemind had, bewogen, om hem het jawoord te geven, en naar het huis van KLARENBEEK te volgen. Dat hij dit deed, was weder alleen de werking van zijne altijd overdrijvende geestdrift. Hij gevoelde, dat hij GUSTAAF niet bewegen konde. Toen viel hij, in het vuur van zijn pogen, op dit plan. Het zelve sleepte hem aanstonds, gelijk alle groote ontwerpen, waarop hij ooit geraakte, zoodanig mede, dat hij dit reeds voor werkelijke liefde tot CLEMENTINE hield; of, althans voor haar bezit, met gloeijende geestdrift, bezield was. Zij was zeer goedhartig, en van eenen teederen, stillen, gedweeën aard. Dit boezemde hem genoegzaam vertrouwen in, op de werking van zijnen aandrang. Daarbij stond zij hem thans eensslags, in al den glans van hare stille bevalligheid, voor den geest.

Hij

Hij herinnerde zich zoo menigen lieven trek van haar, toen zij nog, als kinderen, te zamen speelden, en naderhand opwiesſen. Dit vermeerderde zijn behagen: Zoo ging hij heen, en voerde haar, die, reeds als kind, den vurigen jongeling, met zusterlijke welwillendheid, had aangekleefd, en die in het vervolg, wanneer hij haar ſoms, met meerder vuur kuste, den gloed der liefde daarin meende te gevoelen, als op eenen zegenwagen naar het altaar des huwelijks."

„ Kan het, bij de kennis van het karakter van JULIUS ons wel bevreemden, dat hij ſpoedig de zachtaardige CLEMENTINE werkelijk beminde, en in het bezit van een meisje, door zoo vele ſtille deugden verſierd, en waarin hij geheel en al de ziel van GUSTAAF wedervond, zich gelukkig gevoelde?"

„ GUSTAAF echter ſchudde heimelijk het hoofd. Niemand gevoelde beter den waren zamenhang van den ſtap van JULIUS, dan hij. O hij kende hem immers, en wist, waartoe hij in ſtaat was. Den ganſchen volgenden nacht kwelde hij zich hiermede. Het ſcheen hem toe, als of hij evenwel zijn geluk, ſlechts ten koste van zijnen vriend, had gekocht. Dit vervulde hem zoodanig met angst, dat hij niet kon nalaten, hem den volgenden dag nog eens daarover te onderhouden. Doch JULIUS bezwoer hem, met zulke levendige betuigingen, dat hij zich volkomen gelukkig gevoelde; dat hij hiermede eindelijk zijnen vriend den mond ſloor, en dat beiden de grootheid, die zij betoonden, de liefde, die zij elkander bewezen, en het geluk, waartoe zij gekomen waren, verzegelden door eene plegtige, innerlijke, vurige omhelzing, gelijk de engelen in den hemel elkander omhelzen. „ JULIUS!" zeide eindelijk GUSTAAF:

Digitized by Google

„ wij bewandelen ieder eenen anderen weg; „ maar komen ten laatste toch altijd weder te „ zamen." „ Dat komt daarvandaan," antwoordde JULIUS: „ dat altijd onze wegen van „ hier uitgaan." Hij wees bij dit zeggen op het hart. „ Zijt gij nu volkomen weder met „ mij verzoend?" „ Ik ben het" zeide GUSTAAF, met vuur: „ doch ik moet bekennen, „ dat gij grooter zijt, dan ik." „ Grooter! „ meent gij?" besloot JULIUS: „ maar de natuur behoeft zoo wel zonnestralen als orkanen. Er is bij ons één licht, maar het wordt „ in verschillende kleuren gebroken." Juist kwamen LAURETTE en CLEMANTINE, die de laatste woorden, eer zij de kamerdeur inkwamen, gehoord hadden, binnen, en allen zwoeren elkander eene eeuwige vriendschap en liefde."

„ Binnen weinige dagen, zegende KLARENBEEK de huwelijken in. De oude Graaf deed een schoon geschenk, zoo wel aan JULIUS als GUSTAAF, tusschen welke hij eene som, met den verscheurden schuldbrief gelijk staande, deelde; en trok weder, met een vernieuwd aanzijn en in het bezit van aller liefde, naar Duitschland. WILHELM zegende hem, bij het afscheid, en kocht zich eene woning op Zommelsdijk. EVERS bleef, bij voorraad, met LOUISE, in de pastorie bij KLARENBEEK wonen. GUSTAAF trok met LAURETTE op Boomrijk; en JULIUS kreeg eene aanstelling te N."

„ Zoo dikwerf zij thans bij elkander zijn, zien de engelen op zoo veel deugd, liefde en familie-geluk, zegenend en vol verrukking, neder, en elk lid van deze, door liefde en vriendschap zoo nauw verbondene familie, maakt duurzaam dat heil, hetwelk hij, uit hoofde van zijnen hoogen, erkenden zielenadel, zoo zeer verdient."

Wat

Wat deze inkleeding betreft, daar op valt zeer veel aan te merken. Zij is alles behalve natuurlijk, wijkt veel te veel af, van 't geen de menschkunde, en het gewone leven leeren, is opgevuld met onwaarschijnlijkheden, kan dienen om de onbedachtzame jeugd, met verkeerde gevoelens te vervullen, en tot onedele bedrijven aan te vuren, om Jongelingen het verdriet van hunne Ouderen, en voor de maatschappij nutteloos te maken.

Belangende het doel, dat zal zijn moeten, 't geen uitgedrukt is, in de sprenk op den titel gedrukt, en ja, naar het bijzonder gevoelen des Schrijvers, is dit ook hier, door onderscheidene tooneelen, eenigzins aanschouwelijk gemaakt. Maar de deugd, hier den Jongelingen gepredikt, is al eene zeer bijzondere deugd, en wij zouden wel zeer zulke Jongelingen, zoo wel als derzelver Ouderen beklagen, die veel smaak vinden, in den hier opgedischten kost. Men verliest gewis niets, wanneer men dezen Roman nimmer leest, maar mag rekenen, in tegendeel er bij te gewinnen; men kan dan althans den tijd, dien men hier mede anders verliezen zou, beter, aangenamer en nuttiger besteden.

Mogten zij, die Romans willen schrijven, zich daartoe eerst behoorlijk bekwamen. Wanneer zullen zij, die er steeds op uit zijn, om te vermaken, toch leeren de kostelijke uren, en den dierbaren tijd der Jongelingschap, te achten, en ernstig te bedenken, wat men aan ouderen en kinderen verpligt is! — Hoe kunnen menschen, die het *savoir vivre*, boven anderen, in die mate meenen te bezitten, dat zij voor anderen leerzame tooneelen durven schetsen, de achting voor de vrouwelijke waardigheid zoo kwetsen, dat zij haar, ja huwbare dochters, en

Digitized by Google

ook reeds aanmerkelijk in jaren gevorderde Dames, als zulke onnozele figuranten, die geheel lijdelijk zijn, laten optreden?

ARISTON of schildering van menschelijke grootheid van geest en goedheid van hart. Tot opwekking van deugd en vaderlandsliefde in jeugdige harten. Door JOÄNN. CHRIST. VOLLBEDING. *Tweede verbeterde Uitgave. Uit het Hoogduitsch vertaald en vermeerderd door* G. C. SPAAN, *Predikant te* Heerjansdam *en* Kijfhoek. *Met negen koperen Platen. Te* Dordrecht, *bij* Blussé *en* van Braam, 1818. 201 *Bladzz. In kl.* 8vo. *De prijs is f* 1: 10: —

Het onderwijs voor Kinderen ook zoo veel mogelijk aanschouwelijk te maken, is voorzeker eene goede zaak, en men zal, indien men daar in eenigzins verstandig te werk gaat, dat nimmer vruchteloos beproeven. Heeft men den Kinderen reeds lust in het lezen doen krijgen, ten einde zich niet alleen te vermaken, maar ook ongevoelig den kleinen kring hunner kundigheden uit te breiden, en zich goede beginselen eigen te maken: zoo zal men verstandig handelen, met hen meer en meer in de gelegenheid te stellen, tot het lezen van goede voor hunne vatbaarheid geschikte boekjes, en na de lezing onderzoek te doen, hoe of zij het hun geschonken letter-geschenkje gebruikt hebben.

Aan voorraad tot dat einde, ontbreekt het thans wel zeker minder, dan aan het overleg dikwerf en het doen van eene goede keuze. Het hier aangekondigde boekje voor Kinderen, van den Hoogduitschen Schrijver VOLLBEDING, in

in onze taal overgebragt, door den Predikant SPAAN, behelst een zes en veertigtal van zulke verhalen, als dienen kunnen om de weetgierigheid op te wekken, en goede indrukken achter te laten. De Overzetter heeft er vier bijgevoegd, die derzelver plaats hier wel waardig zijn. Niet alle de hier voorkomende vertellingen, zijn even belangrijk, en ter zake dienende; er zijn eenige onder, die minder beteekenen, en, zoo als bij voorbeeld, N°. 9 en 10. vrij zonderling op elkander volgen. Ook had men wel iets meer bij de verzameling voor oogen mogen houden, voor welke, vooral voor hoe ver in jaren gevorderde Kinderen men wenschte nuttig te zijn, en omtrent N°. 46, *afstand van de Kroon*, *het Kloosterleven en de dood van Keizer* KAREL DEN VIJFDEN, zullen ook anderen met ons zeker wel eenige bedenking maken, of het voor zulke Kinderen, waar voor dit boekje zal moeten dienen, zeer geschikt is.

Het boekje is zeer zindelijk gedrukt, netjes uitgevoerd, en met lieve plaatjes voorzien, waar door het ook geene geringe aanbeveling medevoert. De tweede uitgave getuigt van het goed onthaal bij ons, en wij wenschen, dat het goede oogmerk van Schrijver en Vertaler, meer en meer zal bereikt worden.

SPOOKVERTELLINGEN voor Kinderen. Met Platen. Te Zalt-Bommel, *bij* J. Noman, 1818. 119 *Bladzz. In* 12*mo. De prijs is f* — 18 —

In de eenigzins beschaafde kringen neemt, met het vuige bijgeloof, ook dat aan Spookhistorietjes meer en meer af, en eenigzins verstan-

standige ouderen, zien zorgvuldig toe, dat hunne kinderen daardoor niet besmet worden. Maar er bestaat toch nog altoos eene domme menigte, welke zich gemakkelijk verleiden laat; er bestaan nog overal listige bedriegers, onder allerlei kringen, welke van de ligtgeloovigheid hunner medemenschen misbruik maken, en zich daardoor zoeken te bevoordeelen. Het ontbreekt helaas! ook nog niet, aan bedorvene dienstbaren, listige bakers en bedriegelijke oppassers, en vrouwelijke bedienden, die de kinderen tot groot nadeel verstrekken, ja somtijds geheel bederven. Het is dus nog wel noodig, dat men de kleinen al vroeg waarschuwe, en hen onvatbaar make, voor zulk ellendig bedrog, als dat van spoken en geestverschijningen, waardoor zoo menig een gestorven of althans voor al zijn leven bedorven is geworden. Goed noemen wij het, derhalven, dat men van tijd tot tijd zulke werkjes in 't licht doet verschijnen, die te gelijk, met eene vervrolijkende lectuur, ook ongevoelig die uitwerking hebben kunnen, dat men zich niet zoo gemakkelijk om den tuin laat leiden. Daar dit boekje nu van een veertigtal Spookvertelseltjes voorzien is, waaronder ook, welke min waarschijnlijk zullen voorkomen, bij voorbeeld het twintigste, en met eene ter zake dienende, korte Voor- en Narede uitgegeven, wenschen wij, dat het bij velen de gewenschte uitwerking hebben zal. Het kan daartoe zeer goed dienen, en men kan het gerust den kinderen (ook groote) in handen geven. De Prentjes, maken het voor kinderen te aangenamer, doch zij hadden vrij wat beter kunnen zijn.

MEN-

Digitized by Google

MENGELWERK.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN BEROEMDEN J. CALVIJN, EN ZIJNE DENK- EN HANDELWIJZE, IN DE ZAAK VAN DEN BERUCHTEN M. SERVEDE.

(*Het Vervolg van Bladz.* 442.)

MICHAËL SERVEDE, niet als Geneesheer, maar buiten zijn eigentijk vak, als Schrijver over Godsdienstige zaken, of liever als aankleever en drifrig verdediger, van onderscheidene met de leere des Bijbels strijdige Stellingen, en die indien het de Heer niet genadig verhoed had, nog veel meer kwaads zou gesticht hebben, zeer bekend geworden, moet indedaad geteld worden, onder de Ketters van de XVIde Eeuw; daar hij de geopenbaarde leer des Evangeliums, in meer dan één punt tegensprak, aan de Verdedigers van het rejne Christendom, groote moeite baarde, en de goede zaak niet weinig zocht te benadeelen.

Zelfs zij, die hem in een en ander opzigt anders nog al verdedigd willen hebben, verklaren, dat het *duidelijk blijkt, dat zijn verregaande hoogmoed, gepaard ging met eenen oploopenden en twistzieken aard, een onverzettelijken inborst, en een goed deel geestdrijverij.* Men zie MOSHEIMS *Kerkelijke Geschiedenis* D. VII. bladz. 325. 't Geen trouwens ieder een weten moet,

Digitized by Google

moet, die met den inhoud zijner zeven boeken over *de dwalingen in de Drieëuldigheid*, van zijne *Zamenspraken*, over dat zelfde onderwerp, en van zijne *Herstelling der Christenheid*, maar ook tevens met de geschiedenis, ook van de regtsplegingen, tegen dien woelzieken mensch, slechts eenigzins bekend is.

Hij had niets van die Christelijke zedigheid, zachtmoedige liefde en beminnelijke bescheidenheid, gepaard met gemoedelijken ernst, gezonde kennis van zaken, en heiligen eerbied voor den zin van het Evangelie, waar door een echt Christen-Leeraar, die tot opbouwing werken wil, zich ten allen tijde onderscheiden moet. Daar hij nog zeer noodig had onderwezen te worden, en aan de voeten van waarlijk geleerde en Godvruchtige mannen, als CALVIJN en anderen van zijne uitmuntende *tijdgenooten*, die hem zoo gaarne met *Christelijke liefde* en bezorgdheid te regt zouden geholpen hebben, neder te zitten, misbruikte hij zijn verstand, verhief zich laatdunkend, en wilde hij alleen alles beter weten en onderwijzen. In stede van bij zich zelven naar het Evangelie ernstig te overwegen: wat eischt CHRISTUS van mij, — hoe heb ik mij naar 's Heilands duidelijke leer te gedragen, — en welk eenen invloed moet de belijdenis van den Zaligmaker, en het licht der wereld op mijn bestaan, karakter en leven ook dus op de behandeling van anderen, in wezenlijke kundigheden verre boven mij verheven, hebben? — gaf hij zich aan zijne luimen over, smaakte er genoegen in, om van anderen te verschillen, verdiepte zich in de verborgenheden, en verwierp vermetel alles wat hij niet begrijpen kon, of met zijn eigendunkelijk aangenomen stelsel strijdig vond. Allen, die van hem

hem verschillen durfden en moeds genoeg hadden, om hem zijne verkeerdheden onder het oog te brengen, en uit het geopenbaarde woord van God beter te onderrigten, behandelde hij op eene lage, verachtelijke wijze; zich niet ontziende, om in zijne onberedeneerde drift zelfs de grootste mannen, in wier schaduw hij gevoelde niet te kunnen staan, te schelden, en op eene lage manier te lasteren, en ware het mogelijk nutteloos en te schande te maken, zich zelfs wel met opzettelijke onwaarheden behelpende, om maar gelijk te hebben, en zich schijnbaar te redden.

Dit veroorzaakte dan ook, dat hij veler regtmatig ongenoegen opwekte, en dat men, toen niets baten mogt, om hem of tot betere gedachten of althans tot zwijgen te brengen, vooral daar hij, gelijk het gaat, eenen aanhang zocht te maken, en ook anderen van het eenvoudige geloof af te brengen, de wetten van dien tijd en dat Land inriep, en eindelijk al derzelver gestrengheid hem deed ondervinden; ten einde alzoo, in dien halstarrigen, een ontzag verwekkend voorbeeld te stellen, en het alles bedreigend kwaad dus in deszelfs loop te stuiten; in de zekere overtuiging voor zich zelve, dat men zich anders aan ontrouwigheid in de heilige zaak van CHRISTUS, Gods Zoon, schuldig maakte, en van de voorschriften, en het voorbeeld der Apostelen afweek.

De reeds in het vorig Nommer. van dit Tijdschrift geplaatste vijf Brieven, hebben ons daar van eenig denkbeeld gegeven, en duidelijk geleerd, hoe groot de dwaling is, welke de een den anderen ook in onzen tijd (wij willen geene namen noemen) onvoorzigtig heeft nagesproken — dat de Groote CALVIJN, die zoo bijzon-

der

der veel goeds gesticht heeft, zonder eenige opoffering of gevaar te ontzien, de *eenige* man zou geweest zijn, die tegen hem geijverd heeft, ja, dat men dezen waardigen Hervormer, wel eens heeft zoeken te doen voorkomen, als iemand die, door personelen haat, zich zelven in dit geval vergeten, en geheel onchristelijk zou gehandeld hebben.

Zij hebben ons geleerd, dat velen met CALVIJN instemden, en wel de zoodanigen, die met leer en daden toonden Christenen te zijn, — dat eenigen hem zelfs zeer aanspoorden, om in zijnen heiligen ijver toch niet te verslappen, — dat hij zelf den zachteren weg beminde en beproefde, en dat niet CALVIJN, maar SERVEDE zelf, de oorzaak was, van het verschrikkelijk uiteinde hem overgekomen.

Omtrent zijne denkwijze en gevoelens, was hij verantwoording alleen schuldig aan den aanbiddelijken Heer der Kerke, maar ten aanzien van zijne openlijke bedrijven, en leer en handelwijze, was en bleef hij onderworpen aan de wet. Deze nu, en niet de willekeur van een Hervormer, heeft hem doen vallen, toen alles vruchteloos beproefd was.

Dit een en andere nu, waarbij elk vriend der waarheid belang heeft, zal nog nader bevestigd worden, uit de volgende echte Stukken, welke wij daarom belangrijk genoeg oordeelen hier te laten volgen, en zulks te meer, daar men in dezelve duidelijk zien kan, en de gemoedelijke zorgvuldigheid, waar mede men in deze zaak te werk ging, en het groot belang, 't welk men daar in stelde, benevens de redenen waarom?

AAN

Digitized by Google

AAN DE ZEER DOORLUCHTIGE EN GODVRUCHTIGE H. H. RIGTERS, EN DEN HOOG EDELEN RAAD VAN DE GENEEFSCHE REPUBLIEK, ONZE ZEER GEEERDE EN HOOG GEACHTE HEEREN.

Hetgeen onze Heer en Zaligmaker JEZUS CHRISTUS, in zijnen laatsten strijd, tot den Vader voor de zijnen gebeden heeft, dat: *allen die hem gegeven zijn, door zijnen naam behouden mogten worden, opdat zij één zijn, gelijk hij zelf ook één is met den Vader;* dat zelfde zien wij duidelijk in, moet ook in dezen tijd voor-al gebeden worden, in eenen tijd, waarin de Vorst der duisternis, tegen deze verder gevorderde dagen der wereld, alle zijne krachten daartoe heeft ingespannen, opdat hij de gezonde belijdenis, en het echt geloof, waar zich dat bevinden moge, aan het wankelen brenge; de overeenstemming der heiligen en de eenigheid des geestes, verscheure en verwijdere, den zuiveren Godsdienst ten gronde toe uitroeije; doch onder toelating evenwel van God den besten Vader, op dat daar door de Kerk gelouterd, door eene niet onheilzame oefening bevestigd, en opgewekt en bemoedigd worde, om in den geloove wederstand te bieden; doch bovenal, op dat de Heere dus zijne sterke magt tegen de poorten der helle kenbaar make. En voorzeker eene beproeving van dien aard, is U, doorluchtige mannen! en uwe Kerk, op dit tijdstip te beurt gevallen, waar in de Spanjaard SERVEDE in uwe handen gekomen is; reeds sedert vele jaren, een ijverig bewerker en vernieuwer van afgrijselijke goddeloosheden en lasteringen, tegen de verborgenheid van de allerheiligste Drieëenheid. Schoon het ons dus spijt, dat u deze lastige taak is opgelegd, verblijden wij ons echter, om dat er

zoo veel gelegen is, aan de eer van den naam van CHRISTUS en der ganſche Kerk, dat men het kwaad, 't welk zich, tot verderf van velen, verder en verder verſpreidt, tegenga, dat de bewerker van dit alles, daar ter plaatſe in de gevangenis gehouden wordt, waar het, gelijk wij ons overtuigd houden, noch aan Christelijke wijsheid, noch aan eenen den Heiligen waardigen ijver, ontbreken zal. En daar uwe nederige wijsheid geoordeeld heeft, dat ook wij mededienaars der Gemeente, over deze zaak, zouden geraadpleegd worden, door het overzenden, deels van de vergelijkingen, in en omtrent dit ſchrift gemaakt, van de Herders uwer Kerke, onze zeer geëerde broeders in den Heere, en aan SERVEDE medegedeeld, deels van het boek van SERVEDE zelven, waar in wij zien dat zijne leerſtellingen verſpreid zijn, geven wij niet ongaarne onze gedachten, naar de wet der liefde en onze bereidvaardigheid jegens u lieden, zoo als dezelve gebiedend vordert, door deze te kennen; — offchoon ook uwe doorluchtige orde uitmunt in beleid, en uitblinkt door geleerdheid, en uwe Kerk van mannen, begaafd met een gezond oordeel des onderſcheids, wel voorzien is, van welke wij ganſcheijk niet twijfelen, of hun heilig en wel gewikt oordeel zal voor u voldoende zijn. — Om dan ter zake te komen, zoo veel wij uit de lezing des boeks, uit de bekentenisſen van SERVEDE en derzelver wederleggingen, hebben kunnen zien, bemerken wij, dat dit boek geheel en volſtrekt gerigt is, tegen de verborgenheid onzer verlosſing; en dat deze man met eene verbazende roekeloosheid, het hoofd-leerſtuk van onzen Godsdienst aanrandt, dat namelijk van den Zoon van God, waarachtig God van eeuwigheid af, en waarachtig mensch ge-

wor-

worden uit eene vrouw, gelijk de Apostel zegt, volgens de beloften aan de vaderen gedaan; — dat hij de onderscheiding der drie personen, in de éénheid des wezens geheel wegneemt; de heerlijkheid van CHRISTUS, die hij van eenwigheid van den vader heeft, verdonkert, en dat tegen de uitdrukkelijke verklaring der H. Schrift, en de belijdenis der regtzinnige Kerk; welke wij voor onnoodig geacht hebben, hier bij te voegen, daar onze Zurichsche broeders, dezelve duidelijk en geleerd voorgesteld hebben, en wij met dezelve volkomen overeenstemmen. Voor hoedanigen nu diegenen gehouden zijn, welke deze Artikelen ooit hebben durven betwijfelen, is te bekend, dan dat wij daar over onze verklaring zouden hebben te doen kennen. —

PAULUS heeft eene dusdanige pest, met den kanker vergeleken; en de Ouden, ook de Apostelen zelve, hebben eene veel ligtere misdaad, als ketterij doen kennen, dan van dezen (SERVEDE) bekend gemaakt en verdedigd wordt, en voor ketters zijn veroordeeld en openlijk uitgekreten, die zich slechts tegen éénig stuk hadden aangekant, zoo zij voortgingen met baldadig en stout hunne dwaling te beweren. Immers SERVEDE is geen eenvoudige ketter, maar een ketter, die al de dwalingen van vroegere en latere ketters in zich vereenigt, als van ARIUS, MARCIO, SABELLIUS, FROTINUS, MANICHAEUS, PELAGIUS en anderen, en het geen van de beste Leeraars en de braafste vaders der Kerke, tegen vele ketters, en die allen van eenen onderscheidenen aard waren, wederlegd is, wordt van dezen éénen aller onbeschaamdsten en lasterzieken mond uitgebraakt, zoo dat CHRISTUS voor hem in vollen nadruk een teeken van wederspraak is; wien

Digitized by Google

hij noch het Goddelijke wezen, noch de persoonlijkheid, noch de waarheid van ons vleesch, noch de menschelijke ziel behouden laat, — het geen in dezen allerheiligsten persoon moet worden zamengevoegd, van elkander scheidt, en 't geen te onderscheiden is, verwart, — de deugd der verlossing ontzenuwt, behalve meer andere Goddelooze dwalingen van dien aard, en alle overige dwaasheden, gelijk uwe Herders en onze medebroeders zich te régt uitdrukken, welke met het woord van God, en de overeenstemming der regtzinnige Kerk geheel strijden. En dat wel met zulk een vertrouwen, met zulk eene trotschheid en halsstarrigheid, dat klaarblijkelijk in hem bevestigd wordt, het zeggen van den wijzen: *De Goddelooze spot wanneer hij in de diepte gekomen is*, en op eene andere plaats: *Zoo gij hem ook in den vijzel zult gestampt hebben, met den mortier, zijne dwaasheid zal nogthans van hem niet wijken.* — Immers wordt hij noch door zijne gevangenis tot zediger gedrag vernederd, noch wijkt voor en berust in zulke heldere, waarachtige en klaarblijkelijke onderwijzingen van onze broederen, door welke hij klaarder dan het licht van zijne dwalingen overtuigd wordt; maar even als een opgehitste slang, schuifelt hij gedurig de gruwelijkste, beschimpende en lasterlijkste bespottingen, tegen CALVIJN, dien getrouwen Dienaar onzes Heeren, en werpt die zelfs uit tegen den Heere zelven, en poogt somtijds als met zijne gladde huid te ontkomen. Want daarom spreekt hij zoo menigwerf van den éénigen God, en scherpt deszelfs *eenvoudigheid* in, ten einde zoo, ware het mogelijk te doen gevoelen, dat de wezenlijke verscheidenheid der drie personen met deze eenvoudigheid der natuur eenigerwijze strijden zou, en dat

dat dus de Kerk zottelijk handelt, die beveelt, dat de Drieëenheid in de éénheid, en de éénheid, in de Drieëenheid geëerd moet worden. Even gelijk hij ook, terwijl hij voorgeeft veel toe te kennen aan CHRISTUS, den Zoon van God, evenwel klaarblijkelijk ontkent, dat hij een uit twee naturen bestaande persoon is, die, — volgens de eene (de Goddelijke) van eeuwigheid en voor alle eeuwen, ik behoef dus niet te zeggen, voor dat hij vleesch en bloed aannam, van den Vader verwekt, *wiens uitgangen* (naar 't getuigenis der Heilige Schrift), *zijn van de dagen der eeuwigheid, en door wien de eeuwen gemaakt zijn*, de natuur des Vaders in alles bevat, maar volgens de laatste (de menschelijke) in der tijd geboren, vleesch van ons vleesch, uit het ligchaam eener maagd, in alles zijnen broederen gelijk. Door dezen voet der waarheid derhalven gedrukt, wordt hij, hoe listig en sluw hij ook moge zijn, gehouden. — Wij herinneren ons, dat hij voor 23 jaren, in deze Stad aan OECOLAMPADIUS, den voortreffelijken voorzitter dezer Gemeente! veel moeite verschafte, en dat hij schoon ernstig, mondeling zoo wel als door geschrift, van hem vermaand, evenwel zich niets verbeterd had, zoo dat die wijze Godsman reeds toen van gevoelen was, en betuigde te zijn, dat hij den Christelijken Godsdienst groot nadeel doen zou, zoo hij niet door des Heeren hand verbroken wierd. Daar dan deze dingen zoo zijn, zeer voortreffelijke mannen! moogt gij met regt, *vooreerst* God, den eeuwigen Vader van onzen Heere JEZUS CHRISTUS, danken, door wiens goedertierenheid gijlieden het ware licht der waarheid onbedorven verkregen hebt, en het oordeel des Heiligen Geestes, zoo dat gij het kwade en vervalschte van de ware en echte leer des levens onder-

Digitized by Google

scheiden kunt; en moet gij Hem met vurige gebeden smeeken, dat hij ons beware in de opregtheid des geloofs, en ons even als tot hiertoe versterke, op dat wij standvastig blijvende, niet bewogen worden, door de zoo ijselijke ergernissen, en aanvallen des Satans. Ten laatsten willen wij u, wat SERVERE betreft, aangemaand hebben, dat gij, zoo als ons blijkt dat gij reeds doet, alle uwe vlijt aanwendt, ter zijner genezing, indien maar de ergernissen die hij veroorzaakt heeft, genezen kunnen worden! Maar zoo hij ongeneesbaar in de eens opgevatte verkeerdheid blijft volharden, zoo worde hij, naar uwen pligt, en de magt u van den Heere gegeven, bedwongen, op dat hij in 't vervolg der Kerke van CHRISTUS, geen nadeel meer kunne toebrengen, *nog het laatste erger worde dan het eerste. Waartoe de Heere zelf* u geve zijnen geest, kracht en *wijsheid*, welken wij te zamen, met u en met onze Gemeente, gedurig en ernstig voor u zullen bidden, ons en onze Gemeente insgelijks, in de gunst en gebeden van uwe Achtbaarheden aanbevelende. Vaartwel.

Uit *Basel*, den 18den October 1553.

D. H. uwe zeer toegenegene broeders in den Heere!

De Herders der Gemeente, te *Basel*.

Aan de zeer Achtbare Mannen, Rigters en Raden van het Geneefsche Gemeenebest, onze zeer vermaarde Heeren en Medeburgers.

Genade en vrede van God onzen Vader, en den Heere JEZUS CHRISTUS!

Met welke moeijelijkheid, zeer Achtbare Mannen, Heeren en Vrienden! uwe Kerk beroerd wordt,

Digitized by Google

wordt, hebben wij overvloedig uit uwe ons toegezondene letteren vernomen. Wij zien, dat de Satan zeer stoutmoedigelijk zich beijvert, om het ontluikende licht der waarheid op duizenderlei manieren tegen te gaan, en alhoewel hij het niet uitblusschen kan, dan toch, door het tusschen-schuiven der wolken van aller schadelijkste en ingewikkelde stellingen, te verduisteren. Wat betreft de tegenwoordige zaak van SERVADE, wij hebben zijne leerstellingen ingezien, zoo verre dat geschieden kon, binnen dat tijdstip, waar in de overbrenger des briefs bij ons vertoefd heeft. Daar gij nu ons gevoelen verlangt, over 't geen dat wij in de Schriften van SERVADE hebben opgemerkt, hebben wij het van onzen pligt gerekend, kortelijk op uwe begeerte te antwoorden. Op dat wij voor den Heere spreken, wij kunnen van ons geweten niet goedkeuren, het geen die mensch over het wezen, en den form van de Godheid, over de verborgenheid der H. Drieëenheid, over het woord Gods, en deszelfs vleeschwording, over de ziel en het vleesch van CHRISTUS, over den H. Geest, over de Engelen, over de zielen en onze geesten, over de den doodwaardige zonde, en over den Kinderdoop, niet alleen in zijn hart heeft beginnen te gevoeden, maar ook in zijne uitgegevene Schriften, niet nu eerst, maar reeds voor lang, openbaar te maken (te dogmatiseren). Wij zien dat die mensch zich zelven veel toekent, en dat hij weinig zedigheid aan den dag legt; want hij veroorlooft zich de vrijheid, om alle Hoofdstukken van onzen Godsdienst als geschilstukken te behandelen, in twijfel te trekken, en alles, of door nieuwe voorstellingen en verklaringen om te keeren, of door het vernieuwen en opwarmen van de smet der oude ketters, geheel

te bederven. Zoo wekt hij voor ons weer op, de *Sabellianen*, de *Noëtianen*, de *Priscillanisten*, de *Anthropomorphisten*, de *Apollinaristen*, de *Valentinianen*; en, om den schijn niet te hebben, dat hij van de dweepzieke sekten onzer tijden afwijkt en afschrik heeft, geeselt hij den Kinderdoop op de verschrikkelijkste manieren, en zoekt dien verfoeijelijk te maken; om van de overige dingen te zwijgen, welke hij geene zwarigheid maakt in 't midden te brengen. Wij oordeelen dan, naar de waakzaamheid van uwe Bedienaren, dat alle deze dingen duidelijk genoeg aangewezen en beoordeeld zijn, en door u Heden niet verlangd kan worden, dat gij een naauwkeuriger onderzoek van deze zaak van andere Bedienaren des Goddelijken woords, dan van de uwe, ontvangen moogt. Weshalven het ons voorgekomen is, dat wij, zonder eenige uitweiding, (of afzonderlijke behandeling) met weinige woorden, ons gevoelen verzekeren, om den schijn niet te hebben, als of wij eenigzins twijfelden, aan den ijver van onze broederen, en aan derzelver waakzaamheid. Wij bidden God, dat Hij u geve den geest der voorzigtigheid, des raads, en der sterkte, op dat gij ook deze pest van de Gemeente, zoo wel van de uwe als van de andere afkeert, en te gelijk niets toelaat, dat voor eene Christelijke Overigheid onvoegzaam is. De Heer behoude de Kerk, en uwen Staat, in ware Godzaligheid en vrede, onbewegelijk.

Basel. De uwen in den Heere, 1558.

De Leeraars der Bernsche Gemeente.

(*Het Vervolg hier na.*)

Digitized by Google

KARUN.

De wijze ALI zeide op zekeren dag tot zijne Leerlingen: „Mijne Geliefden! doet den menschen goed, gelijk God u gedaan heeft, en verlaat u op God meer dan op de menschen, op dat u niet het lot van den ongelukkigen KARUN overkome."

KARUN, was een na bloedverwant van MOZES, maar hij leefde in bittere armoede. De man Gods ontfermde zich over hem, en ondersteunde hem op alle mogelijke wijzen, met raad en daad; zoo dat hij binnen korten tijd een rijk man wierd. Maar thans werd KARUN ondankbaar, gierig en goddeloos. Hij belasterde MOZES, zijnen Weldoener, ruidde het volk tegen hem op, en weigerde zelfs die uitgaven, welke tot vereering van God, of voor het welzijn des volks, bestemd waren. Zelfs de tranen der armoede vermurwden zijn hart niet, hij geleek eerder een' metalen kogel, van welke de regendroppels afrollen. Toen MOZES alle middelen van zachtmoedigheid en geduld te vergeefs beproefd had, bad hij God, dat Hij dezen ergerlijken zondaar, die zich door niets wilde laten verbeteren, nadrukkelijk mogte straffen. Straf gij hem zelf, antwoordde de Heer, ik geef hem met alle de zijnen aan u over! Daarop sloeg MOZES met zijnen staf op den grond, en beval, dat hij zich zoude openen. De grond gehoorzaamde en verslond in het eerst KARUN's kudden, vervolgens, toen hij geene verbetering liet blijken, zijne tent met al het kostbaar huisraad, daarna zijn gierig wijf, en zijne Goddelooze kinderen.

Doch alle deze kastijdingen, hoe hard zij

ook trapswijze wierden, waren niet in staat, om den verharden zondaar, zelfs maar een eenig teeken van berouw af te persen, tot hij gevoelde, dat onder hem zelven de aarde begon weg te zinken, en onder zijne voeten zich een afgrond opende. Door dezen schrik werd zijne halstarrigheid bedwongen; hij veroormoedigde zich voor MOZES, viel op zijne knieën, en bad viermaal om vergeving. Maar het was te laat, MOZES liet hem verzinken.

Mijne Broeders! ging ALI voort, de goddelooze KARUN had zijn ongeluk rijkelijk verdiend. Maar na eenige dagen sprak de Heer tot zijnen Profeet: ô MOZES! KARUN heeft u viermaal om vergeving gebeden, maar gij zijt onverbiddelijk gebleven; had hij zich tot mij gewend, en slechts éénmaal gesmeekt, ik had KARUN vergeven.

DE MAGT VAN DEN GODSDIENST.

Als de Kalif HUSSAIN, een Zoon van ALI den Grooten, eens aan tafel zat, liet een zijner Slaven, eene schotel vol kokende rijst op zijn hoofd vallen. Toornig zag de Kalif den Slaaf aan, en deze wierp zich sidderend en bevend aan zijne voeten, en sprak de volgende woorden uit den Koran: *Het Paradijs is voor hen bereid, die hunnen toorn in toom houden en bedwingen.* Vredelievend antwoordde HUSSAIN: „Ik ben niet toornig." De Slaaf ging in hetzelfde vers voort: *En die hun, welke hen beledigd hebben, vergeven.* HUSSAIN, zonder hem aan te zien, zeide: „Ik vergeve u." De Slaaf sprak verder: *En God bemint de genen boven allen, die kwaad met goed vergelden.* HUSSAIN reikte hem goedig de hand. „Nu dan! sta op:

ik

Digitized by Google

ik schenk u de vrijheid, en vierhonderd drachmen zilver." Geroerd omvatte de Slaaf zijne voeten: „O mijn Heer, riep hij uit! Gij gelijkt den edelsten boom, hij verleent zijne schaduw, en schenkt zijne vruchten zelfs aan hem, die met eenen wrevelen arm steenen tegen hem slingert."

DE GUNSTELING DES GELUKS.

De Graaf van FLOMARENS, had den krijgsdienst van zijn Vaderland verlaten, en leefde in den omtrek van *Moulin*, van een, voor zijnen stand en naam, weinig beteekenend vermogen. Een Proces, dat hij reeds voor verscheidene regtbanken gewonnen had, verpligtte hem naar *Parijs* te reizen. Hij verliet daarom zijn klein Landgoed, en reisde onverzeld te paard derwaarts.

In het Bosch van *Fontainebleau*, zag FLOMARENS verscheidene lieden te paard, die niet op den grooten weg bleven, maar allen een zijweg in het Bosch inloegen. Door nieuwsgierigheid gedreven, volgde hij hen langzaam na, tot op eene van boomen ontbloote plaats, waar hij eene menigte menschen aantrof, die hunne paarden reeds aan de boomen vastgebonden hadden. Verwonderd, van zich mogelijk midden onder eene groote rooverbende te bevinden, hield hij met zijn paard stil, en zag rond naar alle streken der van het Bosch omringde plaats, om mogelijk nog een uitweg ter vlugt te vinden, maar te vergeefs; dewijl er van alle kanten nog vele zulke lieden aankwamen. Hij besloot eindelijk, zich zoo als dezen te gedragen, klom af en bond zijn paard insgelijks aan eenen boom. Zijne bezorgdheid vermeerder-

Digitized by Google

derde echter zeer, toen hij zag, hoe eerst aller oogen op hem gevestigd waren, en toen het gezelschap in groepen zamentrad, om, gelijk het scheen, over hem te raadplegen. Wat is hier te doen, dacht hij bij zich zelven, terwijl hij eenige stappen heen en weder deed, te ontvlugten is onmogelijk. Gij moet dus uwe tegenwoordigheid van geest niet verliezen, en u tegen mogelijke wederwaardigheden moedig verzetten.

Naauwlijks was hij weder bedaard geworden, of iemand uit den grootsten hoop, kwam bij hem. FLOMARENS ging hem moedig te gemoet. Wat wilt gij hier? vraagde hem deze. Waarschijnlijk het geen gij wilt, was het antwoord van den Graaf. De man keerde terstond, op dit bondig bescheid, tot zijn gezelschap terug, en na een kort onderhoud met hetzelve, kwam hij weder tot FLOMARENS, en bood hem, met de grootste beleefdheid, tweehonderd Louis d'ors aan, indien hij deze plaats terstond verlaten wilde.

Zonderling avontuur, — mompelde de Graaf stil bij zich zelven, terwijl hij uit zijne doos een snuisje nam; — daar op zeide hij luide tot den afgevaardigden: daar mede ben ik niet te vreden! —

Men trad weder bij een, fluisterde lang, en bood hem eindelijk vijf honderd Louis d'ors. De Graaf nam dit voorstel aan, en kreeg de som terstond contant, onder duizend beleefdheden.

Naauwlijks was FLOMARENS in *Melun* gekomen, of hij onderzocht, wat er in het Bosch van *Fontainebleau* plaats had? en vernam, dat een groot deel van het woud, zou verpacht worden, waar uit hij dan zijn gelukkig toeval zeer natuurlijk kon verklaren, dewijl hem het ge-

Digitized by Google

gezelschap, waarschijnlijk voor eenen welligt gevaarlijken Mededinger aangezien had.

Met de eerste gift des geluks beladen, bereikte de Graaf zeer wel gemoed, *Parijs*. Om zijn Proces, was hij echter genoodzaakt naar *Versailles* te gaan, om gehoor bij dezen en genen te verkrijgen.

Daar hij echter noch kennis, noch invloed bij het Hof had, zoo viel hem dit zeer moeijelijk.

Eens stond hij daarom zeer verlegen, in de groote Gallerij van het Koninklijk Slot, toen een wel gekleed man bij hem kwam, zijne hand greep, en die kusten wilde, uitroepende: hoe, Heer Graaf! heb ik het geluk u weder te zien? wat drijft u herwaarts.

De Graaf bezag daar op den man naauwkeuriger, en herkende in hem zijnen voormaligen Kamerdienaar BARJAC. Verwonderd vraagde hij hem: welk geluk hij, na zijn uiterlijk te oordeelen, gemaakt had? — En deze verhaalde, dat hij eerste kamerdienaar was, bij den Kardinaal FLEURIJ, den alles vermogenden Minister van LODEWIJK den XVden.

FLOMARENS verheugde zich, hem in zulke goede omstandigheden te vinden, en maakte hem met de aanleiding zijner reis bekend. Hoe gelukkig ben ik u nuttig te kunnen zijn, Heer Graaf! riep BARJAC zeer verheugd.

Hoe kunt gij dit doen? vraagde de Graaf.

Ik ben de eerste Kamerdienaar van den Kardinaal, antwoorde BARJAC. Zijn Eminentie vereert mij met zijne gunst. Veroorloof mij, Heer Graaf, dat ik u aan hem mag voorstellen, en ik durf u verzekeren, dat het u nuttiger zijn zal, dan wanneer dit door den eersten Pair van *Frankrijk* geschiedde.

De Graaf nam dit aanbod van zijnen voor-

ma-

maligen trouwen Dienaar, zonder bedenken aan, en BARJAC bewees ook den grooten invloed, dien hij had, daar de Kardinaal niets slechts den Graaf zeer vriendelijk ontving, maar hem ook verzocht alle dagen aan zijne tafel te verschijnen; ook kreeg zijn Proces binnen kort eene gunstige wending.

Na dat de Graaf, door des Kardinals werkzame bemiddeling, zijne zaken had afgedaan, wilde hij weder wegreizen, maar de Kardinaal had zich zoo aan zijn gezelschap gewend, dat hij niet van hem scheiden kon.

Ik mis hem zeer ongaarne, zeide FLEURIJ eens tot BARJAC. Uwe Eminentie kon hem gemakkelijk hier houden, hernam deze, indien gij hem slechts middelen bezorgde om aan het Hof te kunnen leven. — Lieve BARJAC, ik weet er geene. — Nu, uwe Eminentie, durf ik het wagen, zulk een middel voor te slaan, dat zelfs geheel in den geest van 's Graven wenschen ligt? — Hier op verhaalde hij aan hem, het geen den Graaf, in het Bosch van *Fontainebleau*, gebeurd was, en toen BARJAC zag, dat dit den Kardinaal vermaakte, zoo voegde hij er terstond bij: morgen worden de algemeene verpachtingen gehouden, indien nu uwe Eminentie veroorloven wilde, dat de Graaf met uwe koets, paarden en bedienden naar de Louvre mogt rijden, mogelijk zou dan het geluk hem ten tweedemalen gunstig zijn, daar toch het spreekwoord zegt: geen geluk komt alleen. De Kardinaal lagchte en gaf zijne toestemming.

BARJAC meldde dit terstond den Graaf, en vergezelde hem ook in den wagen, naar de *Louvre*. Reeds waren de mededingers vergaderd, toen de koets in den Hof van de *Louvre* kwam, waarin, gelijk bekend is, slechts de rijtuigen der Prinsen van den bloede, der Kardi-

inalen en Ministers mogen komen. Alles liep
n terstond naar de glazen, toen men de Equi-
ige des Kardinaals, en eerſten Ministers des
onings op eenen tijd zag, waar op men ze
't geheel niet verwachtte, en deze nieuws-
erigheid nam dies te meer toe, toen men,
et den Minister maar zijnen eerſten Kamerdie-
ar, met eenen onbekenden, er uit zag komen.
e Pachters verſchrikten, want zij zagen den
eemdeling door den Kamerdienaar vergezeld,
or het ſpraakwerktuig van den Minister aan,
twijfelden, of zij het wel tegen dezen Me-
dinger zouden kunnen uithouden. Ondertus-
hen trad de Graaf met zijnen Leidsman in de
al, en plaatſte zich beſcheiden in een hoek.
De Pachters ſchpolden bij elkanderen, ſpraken
zamen, en kwamen overeen, dat men eerst
et den vreemdeling ſpreken moest, dewijl
en de oogmerken niet kende, die hem in
am des Kardinaals, herwaarts bragten. Ver-
heidene uit het gezelſchap vaderden, na dit
ſluit, met groote beleefdheid tot den Graaf,
zochten de redenen zijner tegenwoordigheid
t te vorſchen. De Graaf beantwoordde echter
e de aan hem gedane vragen, zeer geheim-
nnig, zoo dat de vragers uit dit raadſelachtig
ister niet wijzer werden, dan zij te voren
ren. Zij kwamen weder bij een, en na een
derhoud van een half uur, kwam er een bij
m, en na eene lange inleiding, ſloot hij met
woorden: dat zijne verſchijning het gezel-
ap der Pachters, in deze ſlechte tijden, zeer
het oog liep, dat hij hem dus verzocht, in
am van het gezelſchap, hem te willen zeg-
n, of hij hiet kwam in de zaken van een
oger gezag, — want in dit geval zou men het
t wagen eenen ſtap te doen, — maar, zoo hij
or zijn eigen belang hier was, dan had hij
van

het gezelschap in last, hem 300,000 livres aan te bieden, wanneer hij van zijne meddelinging naar de verpachting wilde afzien.

De Graaf maakte aanvankelijk in schijn eenige tegenbedenkingen, gaf echter op het laatst zijn woord, en kreeg terstond de noodige papieren. Met deze tweede gave des geluks, kocht hij eene aanzienlijke bediening aan het Hof, en daar de Kardinaal zijn beschermheer bleef, zoo bereikte zijne Familie, eenen aanmerkelijken trap van geluk.

DE DIER-BLOEM.

In de natuur heeft geen' sprong plaats, maar wel een zachten overgang. De overgang nu van het plantenrijk tot dat der dieren, vindt men in de gevederde *Zeeanemone*. Zij gelijkt in der daad, voorat op eenen afstand, volmaakt naar eene bloem in vollen bloei; welker steel in eene rots zit. Ook zelfs als men ze wat meer van nabij beschouwt, wordt men zijne dwaling nog niet terstond gewaar. Het is ook waarlijk ligt te vergeven, een schepsel voor eene plant te houden, dat op den eersten blik eene regelmatige rangschikking van zes en dertig bloembladeren vertoont, die eene roos vormen, door eene soort van nagel vereenigd zijn, en op eenen steel zitten, uit welks midden twee langachtige topjes, die na stofvezeltjes van bloemen gelijken, te voorschijn komen. Intusschen, wanneer men de *Zeeanemone* wat oplettender, en bijzonder met een vergrootglas beschouwt, zoo verdwijnt op eens de geheele verblinding; de zoogenoemde bloembladeren veranderen in vederen, of ten minsten in armen, die geheel de gedaante van vederen hebben,

Digitized by Google

ben, dewijl de door haar midden loopende rib, met eenen zeer digten baard bezet is; de twee stofvegekjes veranderen in een orgaan, dat in staat is het van de Zee geleverde voedsel te ontvangen en klein te maken, de steel verandert insgelijks in den romp of het lijf van het dier, en eindelijk zelfs dat deel, dat in de rots zit, kan als de basis van hetzelve beschouwd worden, en de plaats van voeten bekleeden.

Deze dier-bloem vindt men op de rots, die onder den naam van ijzer kust bekend is, maar echter slechts op die plaatsen, welke gedurig door de Zee bevochtigd worden. Zij schijnt met haren voet in de kleine holen en spleten vast te zitten, waar mede op *St. Domingo*, de zoogenoemde Ravetrotsen, (roches à ravets) doorboord zijn. Deze holen dienen haar ook tot eenen schuilhoek, waar in zij zich verbergen kan, als haar gevaar dreigt. Aan de kust van *Domingo*, zijn vele zulke holen, die met dit plant-dier, als met een tapijt bedekt zijn.

Dit schepsel veranderd niet van plaats, en heeft dit ook niet noodig; want ieder golf brengt het noodige voedsel, en men ziet duidelijk, dat zich de *Zeeanemone* steeds opent, als de golf komt, en dus als de armen naar den tribuut uitstrekt, die haar de Zee betaalt. Het is dus waarschijnelijk, dat deze uitspreiding der bloembladeren, geen ander doel heeft, dan de Insekten en andere, door de Zee aangevoerde ligchamen, in derzelver loop op te houden. Wanneer in tegendeel het water terugkeert, zoo bespeurt men eene kleine zamentrekking in de armen. Met regt mag men dus de *Zeeanemone* eene dier plant of bloem noemen, en als een overgang van het planten- tot het dierenrijk beschouwen.

REIS DER HARINGEN RONDOM DE HALVE WERELD.

De Haringen vindt men in Julij, op de Oostelijke hoogte der Atlantische Zee, of liever in de Noordzee, in den omtrek van *Schotland*, van waar zij zich naar de *Orkades* wenden. Hier verdeelen zij zich, en omringen de Britsche Eilanden, maar in September vereenigen zij zich weder bij Landsend. De geslotene troep gaat nu dwars door de Atlantische Zee, altoos naar het Zuidwesten. Op het einde van Januarij bereikt zij de kusten van *Georgien* en *Karolina*, en op het einde van Februarij, die van *Virginien*. Hier op houdt zij zich Oostelijk tot bij *Nieuw Engeland*, waar zij zich wederom verdeelt, en in enkelde partijen in de Zeeboezems, rivieren, bochten en zelfs in kleine beeken gaat, waar zij, tot op het einde van April, in zoete wateren hare kuit schiet. Hier op neemt de oude Haring zijnen weg weder in Zee, wendt zich Noordwaarts, en komt in Mei aan de kusten van *Newfoundland*, van waar zij zich ten Noordwesten keert, en andermaal door de Atlantische zee gaat. Men heeft opgemerkt, dat zich de Haringen, vroeger of later in de Amerikaansche stroomen begeven, na dat het luchtgestel van het Jaargetijde medebrengt.

Wanneer zij bij warm weer hunnen togt beginnen, en er dan weder koude komt, houden zij zoo lang stil, tot dat het weder warm wordt. Het is dus waarschijnelijk, dat zij een zekeren trap van warmte beminnen, en dat zij om die te genieten, naar den stand der Zon, van den eenen graad van breedte, tot den anderen trekken.

DE

DE SLANGENBEZWEERDERS IN OOSTINDIEN.

Deze heeten Fakirs, en trekken door de Provincien, zoo als voorheen de zoogenoemde Heidenen door *Europa*. Zij dragen verscheidene manden, waar in slangen zijn, die zij voor geld laten zien, en naar den toon eener fluit laten dansen.

Gedurende den tijd (schrijft een Engelsch Officier) dat ons Regiment te *Arkot* lag, kwam eens zulk een Fakir met korven, waar in slangen waren, die hij zien liet, in mijne woning. Naar eenen zekeren toon zijner fluit, hieven zich de slangen in de manden in de hoogte, sprongen er uit, en in de kamer rond. Dewijl de slangen dikwijls het gevogelte, in deze woning, doodden, zoo vraagde men dezen Fakir, of hij kans zag, om door middel van zijne fluit, deze slangen uit de oude muurgaten te lokken, en toen hij dit terstond beaamde, bragt men hem op het plein. Hij fluitte voor een dezer gaten zijne bezwering, en ziet de slang verscheen, slingerde zich huppelend naar haren bezweerder, en deze greep haar bij den nek, en bragt ze in de kamer, waar hij ze nederlegde, en dezelve terstond den slangendans begon, zoo dra hij op de fluit blies. Hij wist dezen ans der slangen, als zij voor de toezienders gevaarlijk worden zoude, zelkens door zijne eigene wendingen, behendig te leiden.

Hier op verzocht men den Fakir, in de slapkamer te gaan, dewijl men in den muur bij den grond een gat ontdekt had, waar in men vermoedde, dat zich zulk een gevaarlijk hepsel ophield. Ook hier werd het tooneel et het spelen op de fluit geopend, en toen

Digitized by Google

dit in het begin zonder uitwerking bleef, zoo werd het verwachte voorwerp door schimpwoorden en levendige bezweringen uitgedaagd om te verschijnen; de Fakir schold het voor koppig, en dreigde het zoo het niet terstond verscheen, dat hij het dan worgen, en zijn bloed lekken zoude.

Toen ook deze bedreigingen vruchteloos bleven, beschuldigde hij de nog aarzelende slang van doofheid, greep nog eens naar zijne tooverfluit, naderde tot het gat en blies uit al zijn vermogen. En zie daar, na eenige minuten, kwam de kop van een zoogenoemden hoet slang, die men voor eene der gevaarlijkste soorten van slangen in de Oostindiën houdt, te voorschijn. Na dat hij haar op goed Fakirs gewaarschuwd had, om zich verstandig te gedragen, kwam hij allengs nader bij, en sloot dies te sterker, tot de slang tot over de helft harer lengte uit het gat gelokt was. Nu sloot hij, slechts de fluit met de linker hand houdende, en naar mate zij meer uit het gat sloop, bragt deze nieuwmodische Orfeus, zijne regterhand onder om den slang. Terwijl nu deze eenen sprong naar hem deed, greep hij ze op eene behendige wijze bij den staart, en hield ze in deze houding, zonder de minste vrees te toonen, van door haar gebeten te zullen worden, zoo lang vast, tot men ze doodgeslagen had.

Hier door werd de officier, van de waarheid van het geen men hem verhaald had, dat deze Landloopers de kunst bezitten om de slangen uit hunne holen te lokken, volkomen overtuigd, en wel dies te meer, dewijl deze Fakir in één uur, met zeven slangen deze proef bevestigde.

Digitized by Google

DE NACHTLAMP OP ST. DOMINGO.

De *Cucuju* is een soort van kever, bruin van kleur, een duim lang en een vinger dik. Het heeft aan het voorste deel van zijn hoofd twee phosphoren, die men voor gloeiende oogen aanziet, een derde phosphor zit onder het borstschild en is grooter dan de twee overige zamen, maar wordt, als het insekt in rust is, door een schild bedekt. Zoodra het dier begint te gaan of te vliegen, opent zich deze schaal, en laat den Phosphor lichten, zoo dat men denken zoude, dat het dit beestje tot een lantaren diende. Ieder dezer insekten bezit dertigmaal meer van deze lichtgevende stof, dan een der St. Jans wormen in Europa. Als men deze stof wegneemt, en op papier legt, glinstert zij nog 2 a 3 minuten, en verdwijnt dan geheel. De helderheid welke de Cuccujus verspreiden, is zoo groot, dan men ze op klaren dag zien kan, maar dan moet men het diertje in beweging brengen, want het waakt slechts des nachts, en zoo lang het slaapt, geeft het geen licht van zich. De Negers en Negerinnen op St. Domingo, weten van deze insekten een goed gebruik te maken. Zij bedienen zich van dezelve om hunne hutten daar mede te verlichten, en zelfs in de rijkste huizen bezigt men die in de kinderkamers. Men zet ze onder omgekeerde glazen, en 3 a 4 zijn voldoende, om het geheele vertrek te verlichten. Men kan bij een dezer diertjes even zoo goed lezen, als bij eene dunne kaars. Wanneer de Indianen reizen, zoo hechten zij er één aan ieder voet, en nemen er één in de hand, dit zijn ook hunne fakkelen, zoo dikwijls zij 's nachts op de jagt gaan. Wanneer

Digitized by Google

deze insekten gevangen zijn, leven zij 14 dagen of op zijn langst 3 weken. Wil men de Cucujus vangen, dan gaat men, voor dat de dag aanbreekt, met een vuurbrand of fakkel, op eene hoogte, en zwaait die in het rond. De Cucujus worden door het licht gelokt, om jagt te maken op de muggen, die steeds naar het licht trekken, men slaat ze dan met eenen groenen tak ter aarde. De Cucujus hebben nog een nut, men laat ze gevangen zijnde, in het huis rondvliegen, na dat men voorheen alle openingen toegestopt heeft, dan doorsnuffelen zij alle hoeken en vreten de muggen op, die eene groote plaag in deze warme landen zijn, en in den nacht zijn zij zoo vele wachters, die zorgvuldig beletten, dat geen mug zich durft laten zien, en door haren steek de rust van den slapenden storen.

HET HEER VAN RATTEN OP PROCIDA.

Op het Eiland *Procida*, in het rijk van Napels, welk eiland omtrent 6 Italiaansche mijlen in omtrek, en bijna 4,000 inwoonders heeft, vind men eene groote menigte Fasanten en Patrijzen, die tot vermaak van den Koning daar gevoed worden, die dan ook dikwijls daar op de jagt gaat. Om dit gevogelte te bewaren, had men den inval, de inwoonders te verbieden, om katten te mogen houden. Dit verbod had ten gevolge, dat binnen weinig tijd, de ratten zoo zeer vermenigvuldigden, dat het schoone Eiland, niettegenstaande deszelfs groote vruchtbaarheid, zich aan den vreesselijksten hongersnood blootgesteld zag.

Deze dieren vielen alles aan, en vraten alles op wat hun voorkwam; de kinderen in de wieg, de lijken, eer men die begraven kon, de voor-

raad

raad van koren in bergen of schuren bewaard, de spijzen in kasten en kelders, ja knaagden zelfs aan de Orgelpijpen in de Kerken.

De inwoonders gemaakten daar door in zulk eene verlegenheid en angst, dat zij geen ander redmiddel tegen eenen geheelen ondergang zagen, dan dat zij den Koning, toen hij eens om te jagen op het Eiland kwam, te gemoet gingen, hem te voet vielen en hem om medelijden smeekten. Om dit tooneel dies te roerender en den indruk daar van dies te dieper en blijvender te maken, dreven zij 5 à 600 der grootste ratten, die zij hadden kunnen vangen, voor zich heenen, den Koning te gemoet. Dit middel gelukte, en het verbod om geen katten te mogen houden, werd terstond ingetrokken.

AAN MIJNEN VRIEND, OP DEN EERSTEN VERJAARDAG VAN ZIJN JEUGDIG DOCHTERTJE.

Zoude ik onder 't Sandagewemel,
  Onder 't werk dat mij thans boeit,
Niet eens denken aan het bloempje
  Dat zoo weelig opwaards groeit.
Ja, — mijn vriendin! schoon dat bloempje
  Van mij zelf niet is geplant,
Noch de grond waar uit het voortsproet,
  Was bereid door mijne hand,
Elke Tuinman heeft zijn plekje,
  Elke vogel heeft zijn nest,
Elk is zuinig op zijn bloemen, —
  Elk een acht het zijne 't best. —
Maar mag dat een Tuinman heeten, —
  Die een's anders bloem veracht,
Op zijn grond nog niet ontsproten,
  Aan welks kweeking hij niet dacht?

Digitized by Google

Neen, — blij 't welig opwaards tieren,
Van dit bloempje uit Eva's schoot,
Tuinman! — 'k deel ook in uw vreugde,
Even of ik 't zelf genoot.
Nu al reeds een jaar geleden,
Was dit bloempje een teedre spruit,
Tuinman, — laat 't dan nu de blaadjes
Niet reeds aan zijn stengjen uit?
Laat zich 't roosje nu niet kennen,
Aan zijn' glans en schoone kleur,
Spreidt 't niet verder om zich heenen,
Dan voorheen een zoete geur?
Lokt gij niet uw teedre gade,
's Morgens bij die schoone plant?
Vat zij niet, met vrees voor kwetsing,
't Teedre bloempje met haar' hand;
Ja, mij dunkt uw beider vreugde,
Klimt bij elken morgen wis,
Daar dit bloemtje, 't eerste vruchtje,
Van uw eigen akker is.
Tuinman, — dat uw vreugde rijze,
Dat geen storm het bloempje tref,
Dat altijd een zoeler windje,
Suizend zich rondom verhef!
Altijd valle een' zagte regen,
Langs het stengje op d'aarde neêr
Tuinman! waak, besteed uw moeite,
En het bloempje loont u weêr,
Tuinman! dat uw vreugde rijze,
Bij 't ontluiken van deez' bloem;
Dat deez' roos u stag versiere,
En men meê den Tuinman roem! —

L. H....

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIJDEN.

Den 5den April. Heden overleed alhier in den ouderdom van 58 jaren, de Hooggel. Heer, C. F. KLEIJNHOF VAN ENSPIJK, in leven *Math. Magist. Phil. Natur. et Med. Doctor*, en gewoon Hoogleeraar, in de Land-huishoukunde, alhier. Een slag, die schoon lang verwacht, deze Hogeschool te meer treft, daar de Overledene, nog geene twee jaren geleden, zijne betrekking op dezelve aanvaard hebbende, slechts gedurende dien zeer korten tijd in de gelegenheid gesteld werd, om zijne vermogens en kundigheden ten nutte der studerende Jeugd aan te wenden.

UTRECHT.

Op den 10den Mei, verkreeg de Heer P. J. L. DE FREMERIJ, Zoon van den Hooggeleerde Heer N. C. DE FREMERIJ, de waardigheid van *Med. Doctor*, na zeer gelukkig, in het openbaar, te hebben verdedigd, zijn *Specimen Medicum inaugurale, de hijdrope ligamentorum uteri.*

SCHOOL-NIEUWS.

WAGENINGEN.

Den 29sten Maart. Na dat eenigen tijd te voren, het examen der Latijnsche Schooljeugd, in alle de vakken van onderwijs, bij de wet voorgeschreven, was gehouden, heeft heden alhier de promotie der Latijnsche Schooljeugd

Digitized by Google

plaats gehad. Na eene korte prolusie van den Rector R. WAARDENBURG, werden eenige, om hunne gemaakte vorderingen en goed gedrag prijzenswaardige Jongelingen, naar hoogere klassen bevorderd, en met prijzen begiftigd.

Van de tweede orde der tweede klasse, tot de eerste orde van dezelfde klasse, H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, J. G. VAN GRIETHUIJSEN, H. W. WAARDENBURG, de eerste met eenen prijs begiftigd. Van de eerste orde der eerste klasse, tot de tweede orde der tweede klasse A. VAN BAAK, en van de tweede orde der eerste klasse tot de eerste orde van dezelfde klasse R. H. A. SCHUIJLENBORGH en R. J. VAN DER KAMP, de eerste met eenen prijs.

Daarop hebben ook de volgende Jongelingen, welke uitmuntende blijken hunner vorderingen in de hoogduitsche en franschc talen, gegeven hadden, ter beloning hunner naarstigheid, en ter aanmoediging tot voortgezetten ijver, eenen eerprijs mogen ontvangen: als D. VAN SCHAIK, van *Hedel*. R. A. VAN MINDEN, M. LAGERWERFF, van *Schoonhoven*. A. VAN BAAK, H. W. WAARDENBURG, van *Haarlem*. J. G. VAN GRIETHUIJSEN, A. VAN DAALEN, S. VAN MINDEN, H. DE GRAAF, van *Doorwerth*. R. J. VAN DER KAMP EN T. DE VOOGDT, welke Jongelingen, allen met zeer veel bevalligheid, Curatoren voor de aan hun geschonkene prijzen hebben bedankt.

Vervolgens nam de Rector, welke van hier naar *Arnhem* beroepen is, met eenige korte aanspraken afscheid van Heeren Curatoren, en van zijne Leerlingen, en maande de laatsten aan; tot voortdurende werkzaamheid, goede zeden en gehoorzaamheid aan den genen, die hem zouden opvolgen, waarmede deze plegtigheid, welke tot algemeen genoegen is afgeloopen, besloten werd.

De

Digitized by Google

De Heer G. A. SCHNEITHER, in de plaats van den Heer E. WAARDENBURG, tot Rector beroepen, heeft die beroep aangenomen, en zal den 1sten April zijne functien aanvaarden.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

WAGENINGEN. Zie April 1819.

NIJMEGEN.

BURGHAREN EN HERNEN. Onze Leeraar J. F. GOBIUS DU SART, op den 13den April van zijne betrekking op deze Gemeente, en de Classis van *Nijmegen*, door eenen daartoe gecommitteerden, behoorlijk losgemaakt zijnde, heeft den 25sten van ons afscheid genomen, predikende over 2 *Cor.* XIII: 13. Dus is

BURGHAREN EN HERNEN vakant.

ELDEN EN DRIEL. Onze beroepen Leeraar J. VAN DER VEGT, heeft, onder inwachting van de vereischte goedkeuringen, onze beroeping, in de vorige Boekzaal gemeld, aangenomen.

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

ANGEREN vakant. Zie April 1818.

ZUTPHEN.

VARSSEVELD. Den 19den is alhier door den breeden Kerkeraad, ter vervulling der openstaande Leeraarplaats, door het Emeritaat van Ds. W. BECKING veroorzaakt, onder voorzitting

ting van den Consulent R. A. J. SNETHLAGE, Pred. te *Dinxperlo*, het volgende drietal gemaakt.

DD. J. H. VAN DIEST, D. MOLENAAR, Predd. te *Doetichem*. en W. L. ENTINK, Pred. te *Bredevoort*.

Waaruit beroepen is, J. H. VAN DIEST, Pred. te *Doetichem*, die, na beraad, voor deze beroeping bedankt heeft.

Den 16den Febr. brigt de Kerkeraad, uit het volgende drietal van Predikanten:

DD. L. F. WESTENBERG VAN EERTEN, A. VISCH en ... WERNINK, Predd. te *Nieuwvliet*, *Wilsum* en *Batthum*; het beroep uit, op Ds. L. F. VAN WESTENBERG VAN EERTEN, die hetzelve, onder inwachting der noodige approbatien heeft aangenomen.

ZUTPHEN. Ds. A. RETZ, Pred. te *Bahr* en en *Lathum*, en Praetor van den Ring van *Doesburg*, naar *Putten* beroepen en vertrokken zijnde, zoo zal de Expraetor van dien Ring, Ds. J. EVERINK, Pred. te *Drempt*, tot September aanstaande, als Praetor fungeren.

In den Ring van *Doetinchem*, is, in de plaats van Ds. H. W. VAN WOELDEREN, Pred. te *St. Heerenberg*, tot Praetor benoemd, Ds. A. GLASHORST, Pred. te *Hummelo*.

In den Ring van *Wenterswijk*, is, in de plaats van Ds. W. L. ENTINK, Pred. te *Bredevoort*, tot Praetor benoemd, Ds P. DE BRUIN, Pred. te *Wenterswijk*, en tot Scriba Ds. G. J. BEUKERS, Pred. te *Rekken*.

NEDE staat vakant te worden. Zie April 1819 doch tot Predikant alhier, is door Z. M. den Koning benoemd, Ds. E. J. VAN WESEL, Pred. te *Westbroek* en *Achttienhoven*.

BAHR EN LATHUM vakant. Zie April 1819.

TIEL

Digitized by Google

TIEL.

OPHEUSDEN, den 9den April. Heden maakte onze Predikant, Ds. C. KUMSIUS, ons bekend, dat hij voor de beroeping van *Garderen*, had bedankt.

ASCH vakant. Zie Junij 1818.

EVERDINGEN vakant. Zie Aug. 1818.

BOMMEL.

AALST vakant. Zie Dec. 1818.

HURWENEN. Zie Dec. 1818.

WEL EN AMERZODE vakant. Zie Maart 1819.

HARDERWIJK.

VOORDHUIZEN. Zie April 1819.

GARDEREN vakant. Zie April 1819.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

WASSENAAR vakant. Zie April 1819.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM, den 20sten April 1819. Heden avond heeft onze Leeraar, Ds. W. VAN NIEUWSTAD, plegtige gedachtenis gehouden, van zijnen vervulden vijf en twintig jarigen dienst, in deze Gemeente, (in plaats van den 6den April, daar hij toen wegens ongesteldheid verhinderd was), en predikte bij die gelegenheid, over *Psalm* CIII: 2. *Looft den Heere, mijne ziele, en vergeet geene van zijnen weldaden.* Wij wenschen hartelijk, dat God hem in zijne klimmende jaren sterke, en nog lang bekwame, om deze Gemeente te helpen stichten en opbouwen, in het geloof, in de hope en de liefde.

ZE-

ZEVENHUIZEN vakant. Zie Julij 1818.

MOERKAPELLE. Zie April 1819.

LEIJDEN.

ZEVENHOVEN. Op den 25sten April l. l. heeft onze Leeraar, Ds. H. ASTRO, na op den 23sten April, van deze Gemeente, door Ds. VAN WAENEN, Pred. te *Woerden*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van Leijden, losgemaakt te zijn, van ons afscheid genomen, met eene Leerrede over *Matth.* X: 22*b*.

BENTHUIZEN, den 2den Mei 1819. Heden is onze beroepene, en tot ons overgekomen Leeraar, Ds. HENDRIK ASTRO, in den Heiligen Dienst bevestigd, door onzen Consulent, Ds. JACOBUS ELIZA FOUACHE, Pred. te *Zoetermeerde*, met eene Leerrede over 2 *Cor.* V: 11*a*. *Wij dan wetende den schrik des Heeren, bewegen de menschen tot het geloof.* De Bevestigde predikte tot zijne Intrede, over *Mark.* I: 14, 15. *En na dat Joannes overgeleverd was, kwam Jezus, in Galileen, predikende het Evangelie des Koninkrijks Gods: en zeggende, de tijd is vervuld, en het Koningrijk Gods nabijgekomen: bekeert u en gelooft het Evangelie.*

HOOGMADE EN RIJPWETETING. Onze Leeraar, Ds. PIETER VAN AMERON, heeft onlangs eene beroeping naar *Elkerzee* ontvangen, en in beraad genomen. Schoon de Correspondent geene legale kennis van den uitslag gekregen heeft, meent hij er echter te kunnen bijvoegen: dat zijn Wel Eerw. voor die beroeping bedankt heeft.

DORDRECHT.

ST. ANTONIE POLDER. Alzoo Ds. D. H. HORST, Pred. te *Waal* en *Hondswijk*, onder de Classis van *Wijk*, voor onze den 9den September 1818, op hem uitgebragte beroeping, bedankt had, heeft de Kerkeraad, vereenigd met den

Digitized by Google

den Raad der Gemeente, op den 17den December daaraanvolgende, een drietal van Predikanten gemaakt, waarop gestelt zijn:

DD. J. F. COBIUS DUSART, te *Burgharen* C. e. a. onder de Classis van *Nijmegen*, W. R. VAN ISSELSTEIJN, te *Ottlerthoek*, onder de Classis van *Dordrecht*, en M. B. KOMMENIJ, te *Grootebroek*, onder de Classis van *Hoorn*, en na dat, uit die drietal, door den Hoog Edel geboren Heer dezer Plaats, de Electie was uitgebragt, op Ds. J. F. COBIUS DUSART, is dezelve door den Kerkeraad, ten overstaan van den gewoonen Consulent, Ds. G. LEHMAN DE LENSFELD, Pred. te *Westmaas*, als zoodanig Kerkelijk beroepen. Ds. COBIUS DUSART, heeft deze beroeping, aangenomen, en is hem den 9den Mei 1819, in zijne bediening ingezegend, door Ds. J. KNOTTERBELT, Pred. te *Mijnsheerenland*, aan wien de Consulent dit werk had afgestaan. De Bevestiger predikte, bij die gelegenheid, over 1 *Petr.* V: 2. *Weijdet de kudde Gods, die onder u is* enz. En de Bevestigde begon zijne bediening onder ons, met *Colos.* I: 25—28. *Welker Dienaar ik geworden ben*, enz.

GIESEN NIEUWKERK, den 18den Maart. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. Heer C. DIRMONT, heeft men alhier geformeerd, het volgende drietal van Predikanten:

DD. G. F. HEENK, Predd. te *Scheluinen*. J. J. DIRMONT, te *Bleiswijkgraaf*. S. MEIJTEGELD VAN DEN HORK, te *Sleeuwijk*.

Hier uit werd beroepen, Ds. G. F. HEENK, die, na beraad, voor deze beroeping bedankte.

ZUIDBEIJERLAND (gezegd) DEN HITZERT, den 29sten April. Ds. H. J. KROM, Predikant in den *Oudenbosch*, mede voor de beroeping alhier bedankt hebbende, is de bree-

de

de Kerkeraad heden wederom bijeen gekomen, om het werk der beroeping te hervatten, en heeft, onder Bestuur van den gewonen Consulent, J DAGEVOS, Predikant te *Nieuw-Beijerland*, daartöe het volgende achttal gemaakt:

DD. A. R. BRUINING, Predd. te *Krimpen aan de Lek*. A, FAASSEN, te *'s Gravenmoer*. C. H. VAN REENEN, te *Kortenhoef*. J. C. PRILLEVITZ, te *Giesen Oudkerk*. B. NIEUWKOOP. te *Berkenwoude* en den *Achterbroek*. J. DAGEVOS, te *Nieuw-Beijerland*. J. POPPE, te *Cortgene*. C. A. VAN SCHAGEN, te *Kapelle aan den IJssel*.

Op het achttal der Regering waren geplaatst:

DD. A. R. BRUINING, Predd. te *Krimpen aan de Lek*. H. S. KROESE, te *Hoogvliet*. J. M. BROEKHOF, te *Ruinen*. J. C. WIERSMA SWALUE, te *Makkinga*. C. J. SCHOOR, te *Blankenburg*. G. SCHEURKOGEL, te *Stand daar Buiten*. G. DORDES, te *Langerak*. D. BAKKER, te *Kerkwerve*.

Vijftal van den Kerkeraad:

DD. A. R. BRUINING, A. FAASSEN, C. H. VAN REENEN, J. DAGEVOS en J. POPPE.

Vijftal der Regering:

DD. A. R. BRUINING, H. S. KROESE, J. M. BROEKHOF, J. C. WIERSMA SWALUE en C. J. SCHOOR.

Tweetal van den Kerkeraad:

DD. A. R. BRUINING en A. FAASSEN.

Tweetal der Regering:

DD. A. R. BRUINING en H. S. KROESE.

Ds. A. R. BRUINING, door beide Collegien op het ééntal gebragt zijnde, is door den Kerkeraad beroepen: voornoemde Ds. A. R. BRUINING, Pred. te *Krimpen aan den Lek*, die, na beraad, deze beroeping, onder inwachting der noodige approbatien, heeft aangenomen.

NUMANSDORP (gezegd BUITENSLUIS.) Onze Leeraar, Ds. B. J. SWALUE, heeft voor de be-

Digitized by Google

beroeping naar de Gemeente te *IJslst*, bedankt, en den 9den Mei zich aan ons weder verbonden, met eene Leerrede over *Luc.* XXIV: 29a. *En zij dwongen hem, zeggende: blijf met ons.*

SPIJK. Zie Jan. 1819.

DORDRECHT staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

NIEUWLEKKERLAND. Zie Maart 1819.

MAASDAM. Zie April 1819.

GOUDA.

WILLIGE LANGERAK, den 3den Mei 1819. De Predikant dezer Gemeente, versloken zijnde van een gewoon Pastoriehuis, was gedrongen, op eigen kosten, een huis binnen de stad *Schoonhoven*. te huren, en daar door aan alle stedelijke belastingen, zonder vergoeding, onderworpen; echter deed zich te dezer dage, de gelegenheid op, tot het aankoopen van een geschikt Huis en schoonen Tuin, onder de Gemeente van *Willige Langerak* gelegen; en de Heer L. VAN ELK, Lid van den Raad der Stad *Schoonhoven*, en Schout der genoemde plaats, stelde zich aan het hoofd, en gaf een loofijk voorbeeld, door aanzienlijke bijdragen, hetwelk door die kleine Gemeente van omtrent driehonderd zielen, zonder uitzondering van meer of minvermogenden werd nagevolgd, waar door dan die Gemeente in het bezit van een zeer goede Pastorij, en uitmuntenden tuin, voor den Predikant gekomen is.

De Correspondent van dit Maandwerk, hier van berigt ontvangen hebbende, heeft niet willen nalaten, dit voorbeeldig en navolgingwaardig voorbeeld te doen bekend worden, en daar door, aan het verzoek van den Heer SCHREIJ, Pred. aldaar, tevens te voldoen, en het genoegen des Leeraars en der Gemeente, hier over gaarne mede te deelen.

Digitized by Google

KRIMPEN OP DE LEK, den 9den Mei 1819. Heden voor acht dagen, deelde onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. ROLLANDUS BRUINING, het berigt mede, dat zijn Eerw. eene beroeping naar de Gemeente van *Zuid-Beijerland*, gezegd den *Hitzaert* ontvangen, en dezelve in beraad genomen had, en heden gaf zijn Wel Eerw. ons kennis, dat hij die beroeping, onder inwachting van de vereischte approbatien, had aangenomen, predikende bij die gelegenheid over *Hand.* XXII: 10. Zoo dat

KRIMPEN OP DE LEK staat vakant te worden.

RHEEUWIJK vakant. Zie April 1819.

HEUKELUM, staat vakant te worden. Zie April 1819.

BRIELLE.

BRIELLE, den 31sten Maart. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, is heden, als Lid der Classis van *Brielle*, erkend Ds. A. C. ROELL, bevestigd Predikant te *Goedereede*, en daarvan aan zijn Wel Eerw. acte gegeven.

OUDDORP, den 10den Mei. De Wel Ed. Geb. Heer J. J. GRINWIS, Heer dezer Ambachtsheerlijkheid, stierf op den 1sten dezer maand, in het 39ste jaar van zijn leven. Onze Leeraar gedacht aan den overledenen, op Zondag den 9den daar aan volgende, in eene Leerrede over *Ps.* XXXIX: 6*b*. *Immers is een ieder mensch, (hoe) vast hij staat, enkel ijdelheid.*

NIEUWE TONGE. Alhier is beroepen, en heeft die beroeping aangenomen, Ds. J. L. T. COX, Pred. aan de *Moerdijk*, doch de Correspondent heeft van daar nog geen berigt, voor dit Tijdschrift ontvangen.

DEN BOMMEL. Zie Febr. 1819.

NOORD-

Digitized by Google

NOORD-HOLLAND.

Door het Provincial Kerkbestuur van *Noord-Holland*, zijn de Candidaten in de Letteren en Godgeleerdheid, W. JANS en T. KLIPPINK, tot den Predikdienst geadmitteerd.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM. In de Boekzaal van de maand April 1819. is abusivelijk gesteld, onder de geadmitteerden tot Catechiseermeesters te *Amsterdam*, C. VAN DER WELLE JUNIOR. dit moet zijn C. VAN DER WALLE JUNIOR.

AMSTERDAM. Zie Maart 1819.

HAARLEM.

WESTZAAN, den 10den Mei. Daar het beroep, alhier uitgebragt op Ds. J. VAN DER LEE, als nog Predikant te *Driehuizen* en *Zuidscheemer*, na de Kerkelijke ook reeds de Koninklijke approbatie ontvangen heeft, zal de vakature hier, hopen wij, al spoedig vervuld zijn.

WORMERVEER, den 2den Mei. Heden morgen werd de Wel Eerw. Heer J. J. HIERINK, van *Heino*, herwaarts beroepen, onder ons bevestigd, door den Consulent, den Wel Eerw. Heer J. TASMAN, Pred. te *Knollendam* en *Marken Binnen*, welke bij deze plegtige gelegenheid predikte over *Gen.* XLIX: 21. *Naftali is een losgelaten hinde: hij geeft schoone woorden.* 's Namiddags sprak de bevestigde voor 't eerst tot zijne nieuwe Gemeente, en behandelde toen 1 *Cor.* II: 2. *Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus en dien gekruist.*

ALKMAAR.

KOLHORN, den 5den Mei 1819. Heden heeft de Kerkeraad, na gunstig verkregene handopening, zoo van het Departement voor de zaken van den Hervormden Eeredienst, als van

den Heer van SCHAGEN, als Vrijheer van *Kolhorn*, onder Bestuur van den Consulent, Ds. J. A. DE HOLLANDER, Pred. te *Barsingerhorn*, ter vervulling der vakature alhier, het volgende drietal geformeerd:

DD. D. T. DE HAAS, Predd. te *Scharwoude*, onder de Classis van *Hoorn*. W. BEKKER, te *Oudega* en *Kolderwolde*, onder de Classis van *Sneek*, en L. VAN DER HORST, te *Kwadijk*, onder de Classis van *Edam*.

Ten zelfden dage is daaruit beroepen, de Wel Eerw. Heer D. T. DE HAAS, aan wien de beroepingbrief gezonden is.

MIDSLAND EN HOORN OP TERSCHELLING. Zie Jan. 1819.

PETTEN. Zie Maart 1819.

OOSTEREND OP TEXEL. Zie Maart 1819.

VALKOOG EN ST. MAARTEN. Zie Maart 1819.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER staat vakant te worden. Zie April 1819.

HOORN.

WESTWOUD EN BINNENWIJZEND. Ds. J. G. TOUSSAINT, van *Midlie*, herwaarts beroepen zijnde, heeft deze beroeping, in afwachting van de noodige goedkeuringen, aangenomen.

HOOGWOUD. Den 2den Mei is onze beroepen Leeraar, T. G. SCHOMAKER, alhier in den heiligen dienst bevestigd, door Ds. P. W. PRINS, Pred. te *Aardswoud*, en Consulent dezer Gemeente, met 2 *Cor.* VI: 2a. *Ziet nu is het de wel aangename tijd, ziet nu is het de dag der zaligheid.* De bevestigde aanvaardde zijne bediening, met *Joh.* I: 43. *En hij leidde hem tot Jezus.*

OBDAM staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

EDAM.

Digitized by Google

EDAM.

MIDLIE, den 18den April. Onze Leeraar, Ds. J. G. TOUSSAINT, van hier beroepen naar de Gemeente van *Westwoud* en *Binnewijzend*, maakte ons op heden bekend, die beroeping te hebben aangenomen. Zoo dat

MIDLIE EN AKSWIJK, weder vakant staat te worden.

ETERSHEM EN SCHARDAM. Den 2den Mei, is, onder het bestuur van den Consulent, J. H. DE WOLFF, ter vervulling der openstaande Leeraarsplaats, dit drietal gemaakt:

DD. P. VAN AMEREN, Prop. onder de Eerw. Classis van *Groningen*. J. CLAUS JR., Candidaat tot den H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, en J. A. SCHMIT, Candidaat tot den H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*.

De eerstgemelde is daar uit, zoo wij hopen met een gewenscht gevolg, gekozen.

DURGERDAM, den 5den Mei. Onze Leeraar, D. MOREAU, eene beroeping naar de Gemeente van *Garderen* ontvangen hebbende, heeft dezelve in beraad genomen.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE, den 9den Mei. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. J. HOFMAN, werd heden door den Consulent, den Wel Eerw. Heer D. MOREAU, Pred. te *Durgerdam*, onder ons bevestigd, predikende over *Hebr.* XIII: 17*a*. *Zijt uwe Voorgangeren gehoorzaam, en zijt ze onderdanig; want zij waken voor uwe zielen, als die rekenschap geven zullen.* Terwijl de Bevestigde des nademiddags een aanvang van zijn H. Dienstwerk maakte, met *Hand.* IV: 12. *De zaligheid is in geenen anderen*, enz.

NIEUWENDAM, den 2den Mei. Andermaal had deze Gemeente het genoegen, openlijk be-

Digitized by Google

lijdenis te hooren afleggen, door AAGJE CRAAIJ, KLAASKE ALDERS, ANTJE PIETERSE EN ANTJE REINNERS DE JONG, allen Leerlingen van onzen Leeraar, Ds. R. A. VAN DEURSEN. Na de bede des Verlossers *Joh.* XVII: 17. naar de tegenwoordige plegtigheid, behandeld te hebben, onderzocht zijn Eerw. deze Leerlingen, in de geloofswaarheden, zedekunde, Bijbel- en Kerkgeschiedenissen, met dat gevolg, dat zij allen als Leden der Gemeente bevestigd werden. Hier na werd de H. Doop bediend aan de twee laatstgenoemde Leerlingen, welke beide plegtigheden besloten werden, met gepaste aanspraken en zegenbeden, zoo van de zijde des Leeraars, als van die der Leerlingen.

MONNIKENDAM vakant. Zie Sept. 1818.

HOLLIJSLOOT EN UITDAM. Zie Jan. 1819.

ZUNDERDORP staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VROUWEN-POLDER, den 25sten April. Na dat onze Leeraar, Ds. J. MEERBURG SNARENBURG, van hier beroepen naar *Aagtekerke*, door den Wel Eerw. Heer J. RENIER, Pred. te *Veere*, daar toe van het Klassikaal Bestuur van *Middelburg* gecommitteerd, van zijne Gemeente behoorlijk was losgemaakt, nam zijn Wel Eerw. op heden van dezelve afscheid, predikende over *Hand.* XX: 26 en 27. *Daarom betuig ik u heden op dezen huidigen dag, dat ik rein ben van het bloed van u allen. Want ik heb niet achtergehouden, dat ik u niet zoude verkondigd hebben allen den raad Gods.*

VEERE, den 5den Mei. Op de beroeping, al-

alhier uitgebragt op Ds. J. KALDENBACH, Pred. te *Gapingen*, is de Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring verkregen.

GAPINGEN staat vakant te worden. Zie April 1819.

NIEUWLAND EN ST. JOOSTLAND. Zie April 1819.

AAGTERERKE. Zie April 1819.

ZIERIKZEE.

DREISCHOR, den 3den Mei. Na honorabel ontslag van Ds. J. L. DE ROCHEFORT, Emeritus, hebben Kerkeraad en Gecommitteerden van wege den Ambachtsheer dezer plaats, onder bestuur van Ds. P. VAN EXTER, Pred. te *Noordgouwe*, en Consulent der Gemeente, heden beroepen, Ds. H. W. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Heenvliede*.

Nevens zijn Eerw. werden genomineerd:

DD. A. VAN DE WETERING, Pred. te *Brakel*. K. HERINGA, te *Herwijnen*. D. WORTER, te *Oirschot*. C. GILTAIJ, te *Oud-Vossemeer*. C. P. LAMMERS VAN TOORENBURG, te *Serooskerke*.

ELKERZEE vakant. Zie Maart 1819.

'S HEERENJANSLAND. Zie April 1819.

GOES.

Het Klassikaal Bestuur van *Goes*, heeft zich verpligt gevonden, in deszelfs Vergadering van den 31sten Maart l. l., den nu afgetreden Onderling J. VAN DE VREDE, te *IJerseke*, wegens volhärding in zich te verzetten tegen de Synodale verordeningen, van den 11den Julij 1817, onbekwaam te verklaren, om, zoo lang hij in die gevoelens volhardt en zulk een gedrag blijft volhouden, als Opziener der Gemeente te worden verkozen, en hem onder het bijzonder opzig van den Eerw. Kerkeraad der Gemeente te *IJerseke*, te stellen.

CATS, den 11den April. Ds. A. DE VOOGD, Pred. te *Heukelum*, heeft aan onze herhaalde roepstem gehoor gegeven.

OVEZANDE EN DRIEWEGEN, den 25sten April. Na alvorens, volgens de wet, te zijn ontslagen, predikte Ds. J. F. HENRIJ, heden zijn afscheid van ons, naar aanleiding van *Joan.* XII: 47—49. *En indien iemand mijne woorden gehoord, en niet geloofd* enz.

BAARLAND, den 26sten April. De beroeping door den Kerkeraad van *den Bommel*, onder de Classis van *Brielle*, uitgebragt op onzen Leeraar, P. J. CONRADI, (Zie *Boekzaal* voor Maart) door approbatie van Hoog Edele Ambachtsheeren en Vrouwen van *den Bommel*, den 16den dezer volledig gemaakt zijnde, is door zijn Wel Eerw. onder inwachting der noodige Kerkelijke en Koninklijke approbatie, op heden aangenomen.

GOES, den 1sten Mei. Ter vervulling der vakature in deze Gemeente, werdt op den 18den April l. l., uit een door den Eerw. Kerkeraad te voren bijeengebragt grostal, het volgende twaalftal gemaakt:

DD. J. RADEMACHER SCHORER, J. J. VAN VOORST, H. L. DE JONGE, J. J. VAN DEINSE, D. BRUINS, J. SMIJTEGELT VAN DER HOEK, J. G. VORSTMAN, J. A. JANSEN, J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, A. J. BUIS BALLOT, J. BERKERS en D. A. BUIJT, Predd. te *'s Gravenpolder*, *Doorn*, *Oostsouburg*, *Hulst*, *'s Gravelande*, *Sleeuwijk*, *Sluis* in *Vlaanderen*, *St. Anna ter Muiden*, *Hoofdplaat*, *Kloetingen*, *'s Heer Arendskerke* en *Nisse*.

En daar uit op het zestal gebragt:

DD. H. L. DE JONGE, J. J. VAN VOORST, D. BRUINS, D. A. BUIJT, J. J. VAN DEINSE en A. J. BUIS BALLOT.

Zijn-

Digitized by Google

Zijnde daar uit heden op het drietal geplaatst:
DD. J. J. VAN VOORST, D. BRUINS en H. L. DE JONGE, met het lot tegen J. J. VAN DEINSE.

En beroepen de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. J. VAN VOORST, te *Doorn*, die dit in overweging heeft genomen.

WEMELDINGEN, den 7den Mei. Heden onderging deze Gemeente het treffend verlies, van haren, Leeraar Ds. J. F. VAN DER SLOOT, die slechts sedert den 27sten September 1818, onder ons de bediening des Goddelijken woords uitoefende, en plotslings stierf. — Zijn Wel Eerw. bereikte den gezegenden ouderdom van 70 jaren, en omtrend 8 maanden, en laat eene bedroefde Weduwe na, voor welke het annus gratiae, zal worden waargenomen.

KATTENDIJKE, den 10den Mei. Onze Leeraar, Ds. Z MEILING, werdt ons heden, na eene ziekte van 9 dagen, door den dood ontrukt, in den ouderdom van 40 jaren en 4 maanden. Anderhalf jaar mogten wij ons, in zijn dienstwerk onder ons, verblijden, terwijl wij nu met zijne treurende Weduwe over zijn gemis weenen: voor deze zal het annus gratiae worden vervuld.

WOLFAARTSDIJK vakant. Zie Sept. 1818.
ELLEWOUTSDIJK vakant. Zie April 1819.
OUDELANDE vakant. Zie April 1819.

IJZENDIJKE.

BRESKENS, den 25sten April 1819. De Wel Eerw. Heer J. P. HOFMAN, beroepen te *Ransdorp* en *Schellingwoude*, heeft van ons afscheid genomen, predikende over *Matth.* VII: 24 tot 27.

GROEDE, den 2den Mei 1819. Onze beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. F. HENAIJ, heeft zijn dienstwerk onder ons aanvaard, met 1 *Cor.* II: 2. *Ik hebbe niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus, en den ge-*

Digitized by Google

kruisten. Zijn Eerw. is bevestigd door zijn behuwd Broeder, den Heer F. L. WESTERBEEK VAN EERTEN, die bij deze plegtigheid predikte over *Openb.* II: 2a. *Ik weet uwe werken.*

ZAAMSLAG, den 8sten Mei 1819. Terwijl onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. S. DE VISSER afwezig is, hebben wij vernomen, dat de Gemeente van *Mijdrecht* hem heeft beroepen, en dat zijn Eerw. die beroeping in beraad heeft genomen.

NIEUWVLIED staat vakant te worden. Zie April 1819.

U T R E C H T.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, zijn tot den predikdienst geadmitteerd:

Op den 5den Mei 1819. de Heeren A. SCHILF, van *Amsterdam*, en J. J. KUIJPER, van *Breda*.

En op den 6den Mei 1819. de Heeren P. H. HOGENHOLTZ, van *Amerongen*; en J. F. VAN OORDT, J. W. Z., van *Rotterdam*; alle Candidaten in de Letteren, en in de Godgeleerdheid aan de Utrechtsche Hoogeschool.

U T R E C H T.

ZEGVELD, den 25sten April 1819. Heden werd de Wel Eerw. Heer C. LE CLERCQ, door deszelfs behuwd Vader, den Wel Eerw. Heer C. EGID. VAN DEN IJSSEL, Pred. te *Linschoten*, bij afstand van den Consulent, Ds. A. R. SCHUTTE REPELIUS, Pred. te *Cockengen*, onder ons bevestigd, met eene Leerrede over 2 *Tim.* IV: 5b. *Doe het werk van een Evangelist, maak dat men van uwen dienst ten volleu verzekert zij.*

De Bevestigde deed 's namiddags zijne Intrede, met *Jes.* LV: 8—11. *Want mijne gedachten zijn niet uwieder gedachten* enz. De oplegging der han-

handen geschiedde, behalven door den Bevestiger, ook door den Consulent.

TER AA, den 25sten April. Nadat onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. J. NEUMAN, ons op den 4den dezer berigt had, dat hij door Z. M. tot Pred. te *Lopik* en *Cabauw* benoemd was; maakte hij ons heden bekend, dat hij zich, na beraad, had verpligt gevonden, om de beroeping naar deze Gemeente aan te nemen, en hield bij die gelegenheid eene Leerrede over *Hand.* XXI: 14. *En als hij zich niet liet afraden, hielden wij ons te vreden, zeggende: de wil des Heeren geschiedde.*

Den eersten Mei, ontving zijn Wel Eerw. van eene Commissie, uit den Kerkeraad van *Kolhorn*, onder de Classis van *Alkmaar*, de toezegging en aanbieding der beroeping daar ter plaatse, doch zijne bovengemelde keuze stelde dezelve buiten alle beraad.

MIJDRECHT, den 1sten Mei 1819. Na verkregene handopening, heeft de Eerw. Kerkeraad, ter vervulling der vakature, ten overstaan van Ds. W. H. VAN GRIETHUIZEN, Pred te *Thamen aan den Amstel*, als Consulent, heden de navolgende nominatie gemaakt:

Twaalftal:

DD. W. S. DE VISSER, Predd. te *Zaamslag*. J. K VAN DE VELDE, te *Odijk*. C. J. L. SCHULLER, te *Elkum*. R. W. VAN ROSSUM, te *Leimuiden*. H. DE HAAN HUGENHOLTZ, te *Zalk*. J. STEENMEIJER, te *Nieuw Loosdrecht*. H. R. SCHUTTE REPELIUS, te *Cockengen* en de *Haar*. W. OTTO, te *Vinkeveen*. A. VAN WETERING, te *Brakel*. J. C. VAN DOORNE, te *Landsmeer*. W. STROES JANSEN, te *Nederhorst* (*den Berg*.) en J. LAMMERÉR, te *Leksmond*.

Zestal:

DD.

DD. DE VISSER, VAN DE VELDE, VAN ROSSUM, DE HAAN HUGENHOLTZ, STEENMEIJER, SCHUTTE EN REPELIUS.

Drietal:

DD. DE VISSER, VAN DE VELDE EN VAN ROSSUM.

En daarop aanstonds beroepen, den Wel Eerw. zeer gel. Heer W. S. DE VISSER, Pred. te *Zaamslag*.

DE MEERN, den 2den Mei 1819. Onze Leeraar, Ds. J. BRAVE, ons op den 18den April l. l. kennis gegeven hebbende, dat hij eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Maarsen*, maakte ons heden bekend, dat hij dezelve, onder inwachting der noodige goedkeuringen, had aangenomen.

MAARSSEN. Bij den Kerkeraad dezer Gemeente, is het berigt ingekomen, dat Ds. J. BRAVE, Pred. aan de *Meern*. de beroeping, alhier op hem uitgebragt, onder inwachting der noodige goedkeuringen, heeft aangenomen.

UITHOORN EN KUDELSTAART vakant. Zie Jan. 1819.

LOPIK EN CABAUW vakant. Zie Maart 1819.

MONTFOORT staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

AMERSFOORT.

NICHTEVECHT. Den 18den April, heeft onze Leeraar, H. J. HATTINK, van hier beroepen naar *Rijssen*, van ons afscheid genomen, met *Phil.* 1: 27*a*. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus.*

Tot vervulling der hier door ontstane vakature, heeft de Kerkeraad, onder het Bestuur van den Consulent, Ds. W. VAN VOORTHUIJSEN, Pred. te *Vreeland*, den 14den Mei, de volgende nominatie gemaakt:

DD.

Digitized by Google

DD. C. VAN DIEST, Predd. te *Buren*. D. BAKKER, te *Kerkwerve*. A. VAN RAALTE, te *Wanneperveen*. C. HUIJSER VAN REENEN, te *Kortenhoef*. H. ASTRO, te *Benthuizen*. J. C. VAN DE VELDE, te *Odijk*. J. H. SCHEEPERS, te *IJsselmuiden*. J. A. VAN RIJK VAN VOORTHUIJSEN, te *Zoelmond*. T. KLIPPINK en W. JANS, Candidaten bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*. J. CLAUS JR., Candidaat bij dat van *Noord-Braband*. A. SCHILT, bij dat van *Utrecht*.

Hier uit zijn op het zestal geplaatst:

DD. VAN DIEST, BAKKER, VAN RAALTE, HUIJSER VAN REENEN, KLIPPINK en JANS.

Op het drietal.

DD. VAN DIEST, BAKKER en KLIPPINK.

Uit welke beroepen is, de Candidaat T. KLIPPINK, die deze beroeping heeft aangenomen.

BLAAUWKAPEL vakant. Zie Maart 1819.

WOUDENBERG vakant. Zie Maart 1819.

WIJK.

NEDERLANGBROEK. Den 18den April maakte onze Leeraar, Ds. J. W. VAN DOLDER, ons op den 21sten Maart l. l. bekend, dat hij eene beroeping naar de Gemeente van *Maarsen*, ontvangen, en op den 4den dezer, dat hij voor dezelve bedankt, en eene beroeping naar *Wageningen* ontvangen had, heden gaf hij ons kennis, dat hij dezelve had aangenomen.

WERKHOVEN, den 18den April. Onze Leeraar, Ds. D. M. MIEDEMA, ingevolge de wet ontslagen zijnde, van zijne betrekking tot deze Gemeente, en de Classis, nam heden afscheid van ons, naar aanleiding van *Philipp.* I: 27.

'T WAAL EN HONSWIJK staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

FRIES-

Digitized by Google

FRIESLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, zijn tot den predikdienst geadmitteerd, R. SIPKE SEVENSMA, R. KIJLSTRA LZ. en W. VAN DER LEIJ.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, bestaat thans uit de volgende leden, P. BROUWER FZ., Predikant te *Blija*, President H. NIEBUUR PERF, Predikant te *Bergum*, J. GAHAIS, Pred. te *Witmarsum*. H. W. C. A. VISSER, Pred. te *Ijsbrechtum*. P. KOUMANS BROUWER, Predikant op de *Joure*, N. HOUWINK, Oudeeling te *Sneek* en G. VAN DER TUUK, Predikant te *Berlikum*, Secretaris en Quaestor.

LEEUWARDEN.

GROUW, den 12den April. Heden werd onze beroepene Leeraar, Ds. H. A. LIEUWENS, van *Oudehoutpade*, tot ons overgekomen, des voormiddags, hier in den h. dienst bevestigd, door Ds. H. J. ANDREAE, Consulent van deze Gemeente en Predikant te *Warga*, *Warstiens* en *Wartena*, welke bij die gelegenheid predikte, over *Hebr.* XII: 25. het eerste gedeelte. *Zie toe, dat gij dien, die spreekt, niet verwerpt*; 's namiddags maakte de bevestigde een aanvang van zijn dienstwerk onder ons, met de woorden *Ps.* CXXVII: 1. *Zoo de Heere het huis niet bouwt enz.*

VROUWENPAROCHIE. Den 18den April maakte onze Leeraar, Ds. L. VAN LOON, ons in den voormiddag Godsdienst, bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente te *Weltrijp* en *Baijum*, onder de Classis van *Harlingen*. den 2den Mei vernamen wij van hem, dat hij die beroeping had aangenomen.

LEEUWARDEN. Donderdag den 6den Mei, werd

ward Ds. R. MEURWOLD, van *Zuidbroek* en *Marsendam*, tot zevenden Predikant voor deze Gemeente beroepen, onder ons bevestigd, door onze jongsten Leeraar, Ds. D. J. MACKAIJ, welke bij die gelegenheid predikte, over 1 *Cor.* III: 9. het eerste gedeelte. *Want wij zijn Gods Medearbeiders.*

Zondag, den 9den Mei, aanvaardde de bevestigde Predikant zijn dienstwerk onder ons, met 2 *Cor.* XIII: 9. het tweede gedeelte. *En wij wenschen ook dit, [namelijk] uwe volmakinge.*

LEEUWARDEN. Zie April 1819.

HARLINGEN.

WELTRIJP EN BAIJUM vakant. Zie Jan. 1819.

SNEEK.

JUTRIJP EN HOMMERTS, den 25sten April. Na op den 23sten April van zijne bezrekking op de Classis van *Sneek*, en deze Gemeente, door een Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur ontslagen te zijn, heeft onze Predikant, Ds. J. S. DAMASTÉ, op heden zijne afscheidsleerrede gedaan, over 2 *Tim.* IV: 7. *Ik hebbe den goeden strijd gestreden enz.* Zoo dat

JUTRIJP EN HOMMERTS vakant is.

WARNS EN SCHARL, den 2den Mei. Heden voormiddag werd onze, van *Werkhoven*, onder de Classis van *Wijk bij Duurstede*, tot ons overgekomen Leeraar, Ds. D. M. MIEDEMA, onder ons bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. P. VAN VELDEN, Pred. te *Stavoren*, naar aanleiding van 1 *Tim.* IV. 16. *Hebt acht op u zelven enz.*

De bevestigde deed des namiddags zijne intrede, met eene Leerrede over *Job.* XXI. 15. *Wat is de Almagtige dat wij Hem zouden dienen enz.*

OU-

Digitized by Google

OUDEGA, IDSEGA EN SANDFIRDE vakant. Zie Febr. 1819.

IJLST. Zie April 1819.

DOKKUM.

BURUM EN MUNNEKEZIJL. Den 2den Mei is de Heer J. S. DAMSTÉ, bevestigd, door Ds. J. P. B. RIEDEL, Pred. te *Collum*, met *Luc.* XII: 23*b*. *Dwingt ze om in te komen, op dat mijn huis vol word.*

De bevestigde deed des namiddags zijne intrede-predikatie, over *Rom.* I: 16*b*. *Het is eene kracht Gods tot zaligheid, een iegelijk, die gelooft.*

Het Klasfikaal Bestuur van *Dokkum*, hier van legaal berigt ontvangen hebbende, heeft aan zijn Eerw. eene acte van Lidmaatschap bezorgd.

GERKESKLOOSTER. Den 30sten April is het beroep van Ds. J. CAMPEN, door het Klassikaal Bestuur van *Dokkum* geapprobeerd.

NES (OP AMELAND) vakant. Zie April 1817.

VEENWOUDEN staat vakant te worden. Zie April 1819.

HEEREVEEN.

OUDEHOUTPADE, NIEUWEHOUTPADE, DE IDZERT EN OUDEHOUTWOUDE. Onze naar *Grouw* beroepene Leeraar, de Heer H. A. LIEUWENS, is den 23sten Maart l. l., door een der Leden van het Klassikaal Bestuur, behoorlijk ontslagen, en heeft den 28sten dier maand zijne afscheidsrede gehouden, waar van de tekst was 2 *Cor.* XIII: 9*b*. *En wij wenschen ook dit [namelijk] uwe volmaking.*

GOINGARIJP EN DE BROEK vakant. Zie Nov. 1818.

OVER-

Digitized by Google

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

HEINO, den 16den April 1819. In onze
.erkeraads Vergadering van heden, werd in te-
enwoordigheid van den Gecommitteerden, van
et Klasikaal Bestuur van *Zwolle*, Ds. W. A. J.
OOSENDAAL, Pred te *Dalfsen*, en van onzen
onsulent S. DIBBETS, Pred. te *Raalte*, van
ijne betrekkingen op de Kerkeraads Vergade-
ng en Gemeente alhier ontslagen, Ds. J. J. HIE-
NK, beroepen te *Wormerveer*, en door den
ecommitteerden voornoemd, van alle betrek-
ingen op de Classis van *Zwolle*.

Op den 18den daar aan volgende, heeft ge-
egde onze Leeraar afscheid van ons genomen,
edikende bij die gelegenheid over 2 *Cor.* VII:
. *Ik verblijde mij dan, dat ik in alles van u*
rtrouwen mag hebben.

Eindelijk kan nog van hier berigt worden,
t op den 19den April laatstleden, door den
erw. Kerkeraad alhier ter vervulling der ont-
ne vakature is gemaakt, het volgende twaalftal
n Predikanten.

DD. B. STEMBERG, Predd. te *Herveld*. M. B.
OMENIJ, te *Grootebroek*. H. C. VINKE, aan de
ursche. J. SCHOTSMAN, te *Nienhuis*. W. F. VER-
IJ STOLBERG, te *Hal*. . . . HOOGKLIMMER, te
ch. A. VAN ECK, te *Genderingen*. B. BAREN-
UGH, te *Kedichem*. J. VERWEIJ, te *Ommen*.
E. IJSENDIJK, te *Zeist*. W. RAPPARD, te *Box-*
er en A. HOFMAN, te *Amstelveen*.

Welk twaalftal tot een viertal verkleind, en
irop gebragt zijnde:

DD. B. STEMBERG, M. B. ROMENIJ, H. C.
NKE en J. SCHOTSMAN.

Is uit dezelve beroepen, Ds. B. STEMBERG,
ed. te *Herveld*, die echter voor deze hem
OEKZ. MEI 1819. R r toe-

toegezondene beroeping, na beraad, bedankt heeft.

AVEREEST, den 20sten April 1819. In onze Kerkeraads Vergadering van heden, werd, in tegenwoordigheid van den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Zwolle*, Ds. W. A. J. ROOSENDAEL, Pred. te *Dalfzen*, en van onzen Consulent, Ds. H. J. WOLTERINK, Pred. te *Nieuw Leusen*, van zijne betrekkingen op de Kerkeraads Vergadering en Gemeente alhier ontslagen, Ds. T. G. SCHOMAKER, beroepen naar *Hoogwoud*, en door den Gecommitteerden voornoemd, van zijne betrekkingen op de Classis van *Zwolle*.

Op den 25sten April daaraan volgende, nam onze Leeraar, Ds. T. G. SCHOMAKER, van deze Gemeente afscheid met *Hebr.* XIII: 8. *Jezus Christus is gisteren en heden dezelve, en in der eeuwigheid.* Zoo dat

AVEREERST nu vakant is.

DEVENTER.

DEVENTER. Wanneer de beroeping, alhier uitgebragt op Ds. P. C. MOLHUIJSEN, en welke Klassikaliter reeds is goedgekeurd, de Koninklijke goedkeuring zal ontvangen hebben, zal zijn Wel Eerw. D. V. op den 4den Julij eerstkomende, in zijnen dienst bevestigd worden.

OLST. Vermits de beroeping van Ds. J. W. DE GRIENT DREUX, zoo Kerkelijk als Koninklijk, is goedgekeurd, blijft de bevestiging van zijn Wel Eerw. bepaald, op den 23sten Mei eerstkomende.

RIJSSEN, den 25sten April. Heden werd door den Consulent dezer Gemeente, Ds. G. H. IMMINK, Pred. te *Enter*, in den h. dienst bevestigd, onze van *Nichtevecht*, onder de Classis van *Amersfoort*, beroepen Leeraar, Ds. H. J. HATTINK. De Bevestiger predikte des voorde-

mid-

Digitized by Google

middags over 2 *Cor.* III: 7. *Zoo is dan noch hij, die plant iet, noch hij, die nat maakt: maar God, die den wasdom geeft.*

De Bevestigde deed des nademiddags zijne intrede, met eene Leerrede over 1 *Cor.* I: 23a. *Wij prediken Christus den gekruisigden.*

KAMPEN.

WILSUM staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

BLANKENHAM staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

GRONINGEN.

Op den 5den Mei 1819, zijn door het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, tot den predikdienst geadmitteerd, de Heeren H. HAGA en H. KOOBS WICHERS, Candidaten in de Letteren en Godgeleerdheid, aan de Hooge School te *Groningen*.

GRONINGEN.

WESTERBROEK staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

WINSCHOTEN.

WINSCHOTEN, den 16den Maart. Op heden is ingekomen eene dispositie van Z. E. den Heer Directeur Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. van den 10den dezer, No. $\frac{223}{477}$, waarbij aan deze Gemeente wordt verleend handopening, tot het benoemen van eenen tweeden Predikant.

NIEUW BEERTA. Den 21sten Maart had onze Leeraar, Ds. L. H. MENSINGA, voor 6 jaren het genoegen, van zijnen 25 jarigen Evangeliedienst, in de Gemeente van *Oudeschans*, *Emmen* in *Drenthe*, en *Nieuw Beerta*, met ee-

Digitized by Google

ne plegtige Leerrede, over *Ps.* CXVI. 12. openlijk te vieren: op heden heeft hij zijne Gemeente opgewekt, om met hem gedachtenis te houden, van zijnen onder ons vervulden 25 jarigen dienst, predikende bij die gelegenheid over *Hand.* XX: 21*b*.

WINSCHOTEN, den 21sten April. Op heden is door het Klassikaal Bestuur Kerkelijk goedgekeurd. de beroeping van Ds. G. W. STUIVINGA, door Z. M. den Koning, voorheen benoemd tot Predikant in de *Nieuweschans*.

ZUIDBROEK EN MUNTENDAM. Onze te *Leeuwarden* beroepene Leeraar, Ds. B. NIEUWOLD, is op heden door den Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur, Ds. F. A. BEGEMANN, Pred. te *Midwolde*, wettig gedimitteerd van zijne betrekking op deze Gemeente, en de Classis van *Winschoten*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. L. Z. VAN DER TUUK, Predikant te *Noordbroek*, aan wien dan ook het Bestuur over deze Gemeente is opgedragen, om dadelijk na het afscheid van onzen Leeraar te aanvaarden.

EEXTA, den 9den Mei. Op heden had alhier de plegtige bevestiging plaats, van onzen van *Westerbroek*, tot ons overgekomenen Leeraar, Ds. Z. Jr HUISINGA. De bevestigingsrede werd gehouden, door Ds. J. RELINCK, Pred. te *Scheemda*, op afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. H. CANNEGIETER, Pred. te *Winschoten*. De Heer Bevestiger predikte te dier gelegenheid, uit *Matth.* V: 13—16. waarna genoemde Heer Consulent den Leeraar, onder toereiking van de hand van broederschap, plegtig inzegende. 's Namiddags deed de bevestigde Leeraar zijne intrerede uit *Matth.* XXVIII: 20.

NIEU-

NIEUWESCHANS, den 9den Mei. Op heden is alhier onze nieuw beroepene Leeraar, Ds. G. W. STUIVINGA, plegtig onder ons ingezegend. 's Voormiddags hield (op afstand van den Heer Consulent,) Ds. T. F. UILKENS, Lid van het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, en Pred. te *Loppersum*, de bevestigingsrede uit *Hand.* IX: 20. waarna het werk van bevestiging en inzegening, debita forma, werd verrigt, door den Heer Consulent, Ds. J. H. MENSINGA, Pred. te *Nieuw Beerta*. De bevestigde aanvaardde 's namiddags zijn dienstwerk, met eene intrede over *Jac.* I: 21*b*.

APPINGEDAM.

ENUM vakant. Zie April 1818.
HELLUM. Zie April 1819.

MIDDELSTUM.

BAFLO vakant. Zie Maart 1818.
BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Mei 1818.
EENRUM vakant. Zie Maart 1819.

NOORD-BRABAND.

'SHERTOGENBOSCH.

ALEM, MAREN EN EMPEL vakant. Zie Maart 1819.

BREDA.

GINNEKEN EN BAVEL vakant. Zie April 1818.
STEENBERGEN staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

MOERDIJK staat vakant te worden. Zie April 1819.

HEUSDEN.

SPRANG. Zie Maart 1819.

EINDHOVEN.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL. Ds. D. C. MOLHUIJSEN, voor de beroeping op zijn Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, onder de directie van den gewonen Consulent, op den 14den April, een derde beroep gedaan, en uit het volgende drietal:

DD. F. W. RAPPART, Predd. te *Boxmeer*. B. TE GEMPT, te *Batenburg*. J. CLAUS, jr. Prop. bij het Provincial Kerkbestuur van *Noord-Holland*, laatstgenoemden beroepen, aan wien hier van kennis is gegeven.

VALKENSWAARD, WAALRE enz. Op den 29sten April, heeft de Kerkeraad, ten overstaan van den gewonen Consulent, het volgende twaalftal gemaakt:

DD. S. G. PRINS, Predd. te *Chuam* en *Baarle Nassau*. J. D. C. KOCH, te *Engelen*. P. VAN LAREN, te *Beuningen* en *Ewijk*. B. TE GEMPT, te *Batenburg*. J. G. HOOGKLIMMER, te *Osch*. A. S. VAN HOUTEN, te *Oosterwijk*, onder de Classis van *Gouda*. S. HANEWINKEL, te *Ravestein*. A. H. VOGEL, te *Ormond*. G. VAN NOUHUIS, te *Ossendrecht*. J. LEM, te *Bovenkarspel*. H. WESSELINK, te *Axel*. ... MAAS, te *ter Neuze*.

Van welke de zes eersten op het zestal, en vervolgens de drie eersten, op het drietal zijn geplaatst:

En daar uit beroepen, Ds. S. G. PRINS, aan wien deze beroeping is toegezonden.

ZOMEREN EN LIEROP. Na verkregen handopening van Z. M. onzen Koning, tot vervulling van de Leeraarsplaats, in deze Gemeente, heeft de Kerkeraad, onder de directie van Ds.

Digitized by Google

D. C. JANSSEN, Pred. te *Assen*, en Consulent der Gemeente, op den 26sten April, de navolgende Nominatie gemaakt:

DD. J. H. HAMELBERG, Pred. te *Heze* en *Leende*. J METZ, te *Oudorp* en *Oterleek*. J. DE GIDS, te *Heerwaarden* en *'t Fort St. Andries*. K. HERINGA, te *Herwijnen*. J. D. C. KOCH, te *Engelen* en J. CLAUS JR., Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord Braband*.

Uit welke op het drietal geplaatst zijn:

DD. J. DE GIDS, J. METZ, en J. CLAUS JR.

Waar uit beroepen is J. CLAUS JR., die deze beroeping in beraad genomen heeft.

BLADEL, HAPERT, REUZEL EN NETERZIJL. Zie Maart 1819.

DRENTHE.

Het Provinciaal Kerkbestuur, heeft op den 5den Mei geëxamineerd, den Heer H. TIMMER, en hem tot den openbaren predikdienst toegelaten.

ASSEN.

ASSEN, den 7den Mei. Op dezen dag, is het nieuwe Orgel, het welk de Gemeente voor zich heeft laten vervaardigen uit vrijwillige inschrijvingen van hare Leden, in de Kerk alhier plegtig ingewijd met muzijk en gezang. Onze Leeraar G. BENTHEIM REDDINGIUS bestuurde de plegtigheid, en hield eene redevoering over het voortreffelijke van het verheerlijken van God, en den voordeeligen invloed, dien dichtkunst en muzijk daarop hebben kunnen, naar *Ps.* XXXIV: 4. Het Orgel werd fraai bespeeld door den Heer HAUPP, Organist der Groote Kerk te *Groningen*. Hetzelve is vervaardigd door den Heer P. VAN ORCKELEN, Muzijkinstrumentmaker te

Groningen, die dit zijn eerste Orgel, naar het getuigenis der Heeren Opnemers, zoo voortreffelijk heeft gemaakt, dat hij onzen openlijk lof verdient, en aanbeveling als een kundig, vaardig en eerlijk Orgelmaker aan alle Gemeenten, die haar Kerkgebouw met een welingerigt Orgel wenschen te versieren.

HIJKERSMILDE en KLOOSTERVEEN vakant. Zie April 1819.

M E P P E L.

ZUIDWOLDE. Zie Maart 1819.

NIJEVEEN staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

K O E V E R D E N.

KOEVERDEN vakant. Zie Febr. 1819.

W A L S C H E K E R K.

's GRAVENHAGE, den 15den April. De Heer G. L. JAMES, die buiten 's lands het regt tot den predikdienst bij de Hervormden, met alle de voorregten aan den Heiligen dienst verknocht, ontvangen, doch nog geene vaste standplaats vervuld had, zich bij de Commissie tot de Walsche Kerken vervoegd hebbende, met verzoek, om ook in het Koningrijk der Nederlanden tot den predikdienst toegelaten te worden, is, ingevolge het 7de Artikel van het Reglement op het Examen, in de gewone Vergadering van April, tot het bij de wet gevorderde examen voor de voornoemde Commissie toegelaten, en heeft in dezelve zulke voldoende bewijzen gegeven, zoo wel van deszelfs bedrevenheid in de talen en verdere gevorderde kundigheden, als van zijnen gelukkigen aanleg tot de prediking van het Evangelie, dat zijn Wel Eerw., na de gewone onderteekening, tot den predikdienst in de Hervormde Kerken

ken van Nederland is toegelaten, en in dezelven beroepelijk verklaard.

'S HERTOGENBOSCH, den 1sten Mei. Nadat de Wel Eerw. Heer D. T. HURT, Predikant te *Breda*, voor de op hem uitgebragte beroeping had bedankt, werd op den 25sten Januarij l. l., eene nieuw zestal vervaardigd, bestaande uit de Wel Eerw. Heeren:

DD. G. L. JAMES, Prop. te *Amsterdam*. J. J. AUDEBER, Pred. te *Nérac*, (Departement *Lot et Garonne*,) A. EIJMAR, te *Geneve*. R. J. BERKHOFF, Pred. te *Vlissingen*, J. DE VISME, Pred. te *Dour* en G. F. GRELLET, Candidaat te *Amsterdam*, waaruit de Heeren JAMES, BERKHOFF en GRELLET op het drietal geplaatst zijnde, de eerste beroepen is. Doch niettegenstaande onze herhaalde pogingen, heeft zijn Wel Eerw. dit beroep niet aangenomen, en onze Gemeente is door dien nog van eenen eigen' Herder en Leeraar verstoken, offschoon de predikdienst geregeld wordt waargenomen door Ds. M. FRANCK, Veldprediker bij het Regiment Zwitzers van JENNER, No. 29. thans Garnizoen alhier houdende, aan welken, door eene gunstige dispositie van Z. E. den Heer Directeur Generaal, het genot van een gedeelte der vakatuur penningen, goedgunstig is toegestaan. Echter blijft

'S HERTOGENBOSCH vakant.
DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.
VOORBURG vakant.
MIDDELBURG vakant. Zie Nov. 1818.
RONGIJ vakant.

LIMBURG. enz.

MAASTRICHT.

MAASTRICHT. In de Vergadering van het

Digitized by Google

Klasſikaal Beſtuur, van 31ſten Maart l. l., is Ds. R. A. CHEVALIER, als bevestigd Predikant der Garnisoens-Gemeente te *Luik*, tot Lid dezer Clasſis aangenomen, en aan zijn Eerw. ſesſie volgens de wet verleend

MAASTRICHT. Nederduitſche Gemeente, 25ſten April. In den avond Goedsdienst van dezen dag, heeft onze oudſte Leeraar, Prof. J. VERLOREN, zedert den jare 1786. Predikant bij deze Gemeente, doch bij gunstig beſluit van Z. M. den Koning, den 5den Oct. 1818. No. 50. emeritus verklaard ſalvo honore et ſtip. zijne afſcheidsrede gehouden, over *Handel.* XX: 25 tot 32. *En nu, ziet, ik weet, — en u een erfdeel te geven onder alle de geheiligden*, en was zijn Eerw. op den 23ſten bevorens reeds van zijne betrekkingen op Clasſis en Kerkeraad, plegtig ontſlagen, door Ds. F. W. DANZMANN, als Gecommitteerd door het Klasſikaal Beſtuur van *Maastricht*, en van 't een en ander aan zijn Hoog Eerw. acten in forma verleend. Zoo dat

MAASTRICHT, Nederduitſche Gemeente thans vakant is. Doch wij zien eerlang den nieuw beroepen Leeraar, Ds. VAN DER LOO, onder ons te gemoet, naar dien zijne beroeping reeds de legale approbatie verkregen heeft.

MEERSEN, 13den Mei. Heden werd onze langdurige vakature vervuld, bij de plegtige inhuldiging van onzen nieuwen Leeraar, Ds. GUICHARD, van *Dongen*, tot ons overgekomen, Ds. COX, Pred. te *Beek* en *Geuſ*, en vaste Conſulent dezer Gemeente, hield de bevestigings-rede over *Hebr.* XIII: 17. *Zijt uwen Voorgangeren enz.* De Bevestigde predikte vervolgens over *Ps.* LXXI: 18*a*. *Daarom, terwijl de ouderdom en grijsheid daar is, verlaat mij niet, o God!*

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.

RE-

REMONSTRANSCHE BROEDERSCHAP.

OUDEWETERING vakant. Zie Jan. 1819.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

BEVERWIJK, den 21sten Maart 1819. Na gunstig verkregene approbatie, van Z. M. onzen Koning, op het beroep in plaats van onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer F. MICHELSEN, naar de Gemeente, te *Dordrecht* beroepen, zagen wij op heden onze nieuw beroepenen Leeraar, den Eerw. Heer R. T. F. REUDLER, ter aanvaarding van zijn Heilig Dienstwerk, in ons midden. Des voordemiddags, werd zijn Wel Eerw. aan de Gemeente voorgesteld, door zijnen Leermeester den Wel Eerw. zeer gel. Heer en Ridder G. H. LAGERS, Pred. te *Amsterdam*, met eene Leerrede over 1 *Cor.* XVI: 10. *Zoo Timotheus komt* enz. Des nademiddags aanvaardde de Bevestigde zijne bediening, met eene Leerrede over *Philipp.* I: 8—11. *Want God is mijn getuige* enz.

PURMERENDE, den 4den April 1819. Heden des voormiddags, had er in deze Gemeente de volgende Godsdienstige plegtigheid plaats. Een getal van 23 Jongelieden, door onze beide Leeraren in de waarheden van onzen Godsdienst onderwezen, en op eene voldoende wijze belijdenis van hun geloof hebbende afgelegd, werden openlijk tot Ledematen der Gemeente ingezegend, door een onzer Predikanten, den Wel Eerw. Heer G. G. LAND, na dat zijn Eerw. eene op die gelegenheid toepasselijke Leerrede gehouden had, over den brief van JUDAS, het 20ste *vers.*

Dadelijk, na de beantwoording van de hun voorgelegde vragen, en de verrigtte inzegening, werd door de nieuwe aankomelingen, alléén aan-

aangestemd *Gezang* LXX: 14, 15. welke beide versen terstond herhaald werden, door de geheele Gemeente.

PURMERENDE, den 2den Mei 1819. Op heden nam een onzer Leeraren, de Wel Eerw. Heer G. GOLLAND, van hier beroepen, tot Pred. te *Delft*, van ons afscheid, predikende bij die gelegenheid *Openb.* III: 11*b en* 12.

DELFT, den 9den Mei 1819. Onze van *Purmerende* beroepen Pred., den Wel Eerw. Heer G. G. LAND, (te voren gedurende 7 jaren, Adjunct van onzen hoog bejaarden Emeritus Pred. J. F. SCHLOSSER,) werd heden des voormiddags, in den H. Dienst bevestigd, door den hoog Eerw. en zeer geleerden Heer J. SCHULTZ, Pred. in *'s Hage*, en Secretaris van de Sijnodale Commissie der Evangelisch Lutherische Kerk, in de Nederlanden, met *Philipp.* II: 29. terwijl de eerstgemelde des namiddags zijn H. Dienstwerk aanvaardde, met 1 *Thess.* II: 17 *en* 19.

ZIERIKZEE, den 25sten April. Heden middag, deed onze nieuw beroepene Leeraar, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer C. OP DEN OORT AUZ., in onze Gemeente, deszelfs intrede; predikende over 1 *Cor.* XVI: 19. Zijnde des voordemiddags voorgesteld door den Wel Eerw. zeer geleerden Heer W. F. NIEMANN, Pred. te *Middelburg*, predikende over 2 *Tim.* II: 14, 15, 16 *en* 19. Erkentelijk willen wij hier bij tevens vermelden, dat de Wel Eerw. zeer geleerde Heeren Leeraren der Hervormde Gemeente van deze Stad, bezield door den geest van Christelijke liefde en verdraagzaamheid, gedurende de vakature, den predikdienst, in onze Gemeente hebben waargenomen.

HER-

Digitized by Google

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 21sten April. Heden hadden wij het genoegen, dat het Gebouw, staande op de Heerengracht, over het Park, aangekocht tot een verblijfplaats voor de Wees-Kinderen, en verarmde oude Mannen en Vrouwen der Gemeente, en thans tot dat einde in gereedheid gebragt, plegtig wierd ingewijd, door onzen jongsten Leeraar, den Wel Eerw. Heer D. R. UCKERMAN, houdende eene doelmatige rede over *Gen.* XXII: 14. *De Heere ziet.* Zijn Wel Eerw. stelde het wonderbaar en liefderijk Godsbestuur, omtrent de Gemeente ook in dezen voor, roemde met dankzegging de op nieuw gebleken liefdadigheid der Gemeente, en wekte dezelve op, om daar in voort te gaan, en niet moede te worden.

Zijn Wel Eerw. maakte, bij deze gelegenheid, met lof gewag van de Gestichten der weldadigheid in het algemeen, waar op ons Vaderland roem mag dragen; zweeg in het bijzonder niet van *Fredriks Oord*, het welk ook onze dagen nog zoo merkwaardig kenschetst — en eindigde met naar de omstandigheden gepaste aanspraken, heilwenschen en zegebeden.

ZWOLLE. Zie Junij 1818.

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, eenige Predikantsplaatsen vakant.

AMBOINA
BANDA
TERNATE
MOLUKKA
} vakant.

WEST-

Digitized by Google

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

LAGE vakant. Zie April 1819.

NIENHUIS staat vakant te worden. Zie April 1819.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

MÖRMTER vakant.

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.

SCHÖNENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.

RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.

BERIGT

Daar het Secretariaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, door het op handen vertrek van deszelfs Secretaris D. VAN DER LOO, naar *Maastricht*, moet openvallen, zoo worden de andere Provinciale Kerkbesturen, de Commissie voor de Zaken der Walsche Kerken, de Klasikale Besturen in deze Provincie, en allen, die aan 't Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, iets voor te dragen of te schrijven hebben, verzocht, hunne brieven te zenden aan Ds. A. VAN BEMMELEN, Lid van dit Provinciaal Kerkbestuur en Predikant te *Ankeveen*, als welke zich met de tusschenwaarneming van het Secretariaat, op gedaan verzoek, wel heeft gelieven te belasten.

Utrecht, den 8ten Mei 1819.

Op last van 't Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*.

D. VAN DER LOO,
Secretaris.

Door

Digitized by Google

Door eene abusive mededeeling van eenen vriend, de Heer S. VAN BRONKHORST, in dit tijdschrift voor April bl. 429. als reeds overleden voorkomende, zijn wij, door eenen *eigenhandigen* vriendelijken brief van zijn Ed. gelukkiglijk in staat gesteld, te berigten: dat hij in zijnen werkzamen post nog werkelijk fungeert.

19 *Mei* 1819. *De Redactie.*

LETTER-NIEUWS.

Bij de Erven D. ONDER DE LINDEN en ZOON, te *Amsterdam*, zijn nog eenige afzonderlijke Exemplaren voorhanden, van *de aanschrijving van het Algemeen Christelijk Sijnode der Hervormde Kerk, in het Koninkrijk der Nederlanden*, aan de Leeraars en Opzieners der Hervormde Gemeente; voorkomende in de *Boekzaal* van October 1817. welke, zoo lang het gering getal zulks toelaat, bij hen te bekomen zijn, à drie Stuivers.

J. van der Wal, Boekhandelaar te *Gorinchem*, geeft uit en heeft alom verzonden:

G. F. SEILER, *Godsdienstig Bijbelsch Huisboek*, Vijfde Deel, à ƒ 3: 6: — Nog eenige compleete Exemplaren zijn voorhanden; het N. Testament is mede ter persse, waar van dit jaar het eerste Deel, het licht zien zal.

Ook is bij denzelve weder verkrijgbaar het zoo sterk gezocht wordende Werkje van Mejufvrouw H. S. M., geïtteld, *Onderrigt voor armen en onkundige menschen*, tweede Druk, à 3 Stuivers, 25 Exemplaren te gelijk, voor ƒ 2: 12: —

De uitgebreide en vermaarde Bibliotheek, van wijlen den Wel Eerw. Heer J. H. van DER GROE, in leven Theol. Doctor et V. D. M., te *Ridderkerk*, wordt verkocht van den 7den tot den 25sten Junij aanstaande, door den Boekverkooper J. van Thoir, te *Leijden*. — De Catalogus, in twee Deelen, ieder à 5½ stuiver is te bekomen, bij den Verkooper, en alom door de Post-Kantooren.

I N-

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

H. MUNTINGHE, Pars Theologiae Christianae Theoretica. Bladz. 513
J. G. SCHÖNER, Bijbel-Waarheden voor onze Eeuw. Uit het Hoogduitsch. 519
C. C. TITTMAN, Gebeden ten gebruike bij den openbaren en huisselijken Godsdienst, uit het Hoogduitsch. Eerste Deel. 527
H. POLMAN, AZ. Handboek voor het Godsdienstig Onderwijs. 536
V. LOOSJES, De Veldslag bij Waterloo, en Dichtproeven. 541
Aan den Waalschen Kerk-Leeraar, A. D. C. COQUEREL. 544
A. J. DONKER M. MZ. JULIUS en GUSTAAF, of de edele Vlugtelingen. Twee Deelen. 545
J. C. VOLLBEDING, Ariston of schildering van menschelijke grootheid van geest en goedheid van hart. *Uit het Hoogduitsch.* 552
Spookvertellingen voor Kinderen. 553

MENGELWERK.

Bijdrage tot de Geschiedenis van den beroemden J. CALVIJN, en zijne denk- en handelwijze, in de zaak van den beruchten M. SERVEDE. (*Het Vervolg van Bladz.* 442.) 555
KARUN. 567
De magt van den Godsdienst. 568
De Gunsteling des geluks. 569
De Dier-Bloem. 574
Reis der Haringen rondom de halve Wereld. 576
De Slangenbezweerders in Oostindiën. 577
De Nachtlamp op *St. Domingo.* 579
Het Heer van Ratten op *Procida.* 580
Aan mijnen Vriend, op den eersten verjaardag van zijn jeugdig Dochtertje. 581

Akademie-Nieuws. 583
School-Nieuws.
Kerk-Nieuws. 585
Berigt. 620
Letter-Nieuws. 621

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor JUNIJ 1819.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusschen den Blauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXIX.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

BIJBEL voor de JEUGD. Door J. H. VAN DER PALM. *Te* Leijden, *bij* D. du Mortier, 1817 *en* 1818. *Zevende Stuk* 174 *Bladzz. en Achtste Stuk* 214 *Bladzz. In kl.* 8*vo*. *De prijs is te zamen f* 2: 8: —

Deze Stukjes leveren de Bijbelsche Tafereelen, uit het Boek JOZUA, en uit den tijd der *Rigteren*, met een gemakkelijk Kaartje van *Palestina*. Het zevende Stukje heeft negen Hoofdstukken, waar in gehandeld wordt, over het Land *Kanaän*, en deszelfs verovering door de Israëlieten, — en waar van, verder, de inhoud is: Aanstalten om over de *Jordaan* te trekken; — Overtogt over de *Jordaan*, en aankomst in *Kanaän*. — Verovering der Steden *Jericho* en *Ai*. — Eerste algemeene veldslag tegen de Kanaäniten. — Tweede algemeene veldslag tegen dezelfden. — Verdeeling van het Land *Kanaän*. — Bezwering des verbonds, en afscheid der Overjordaansche Stammen. — JOZUA's laatste redevoeringen en dood.

Het achtste beschouwt, in negen Hoofdstukken, I. Den toestand des Israëlitischen volks, na den dood van JOZUA. — II. De daden van OTHNIËL, EHUD, SAMGAR, BARAK en DEBORA. — III. GIDEONS Geschiedenis. — IV. Vervolg der Geschiedenis van GIDEON en van zijn geslacht. — V. JEFTHA's daden en lotgevallen. — VI. SIMSONS Geschiedenis. — VII. Vervolg daar van. VIII. Den Burgerlijke en zedelijken toestand der Israëliten, ten tijde der Rigteren — en IX. Ta-

Digitized by Google

fereel van huisselijke deugd, uit de tijden der Rigteren, naar het boek RUTH.

De Geschiedenis wordt hier, met verscheidene ter zake dienende aanmerkingen daar tusschen gevoegd, geleidelijk, kort, verstaanbaar voor een iegelijk, en tevens aangenaam en fraai voorgesteld, zoo dat de jeugdige Lezer, te gelijk ongevoelig op leert merken, wat er voor hem uit te leeren valt, en opgewekt wordt tot het eerbiedig raadplegen van de schoone bron zelve. Ten aanzien van den droogvoetigen overgang door den Jordaan, heeft de Hoogleeraar voorgeslagen, aan te nemen, dat van een rots, op den oever dezer rivier, boven de plaats van den overtogt, eene overhangende klomp eensklaps afgebroken, met geweld in de rivier gestort, en daar verbrijseld is. Zoo dat voor een tijd de geheele bedding daarvan was opgestopt, en het afkomend water, als door een Dam gestuit, het omliggend land overstroomde; tot dat de vloed, na eenigen tijd aldus te zijn opgehouden, dezen tegenstand overwon, de opgestapelde steenbrokken los schuurde, voor zich heen dreef, en na aldus den Dam verbroken te hebben, zijn ouden loop hernam. Voor welke gissing hij eenigen grond oordeelt te vinden, in de groote stukken steen, welke op den bodem der Jordaan gevonden werden. Zeker is deze conjectuur vernuftig, en men kan haar althans even zoo veilig aannemen, als die eener aardbeving, met welke zij zelf ook wel te vereenigen is. Maar de geschiedenis wijst ons alleen op Gods alvermogen.

Dat de raadpleging van God, door de *Urim* en *Thummim*, waarschijnlijk niets anders zal geweest zijn, dan eene gewijde loting, is, bij gelegenheid der vermelding van het onderzoek

naar

haar den schuldigen Israëliet, die zich te *Jeritho* misgrepen had, vermeld, en verdient wel nader overwogen te worden, waar bij dan toch ook de beteekenis der Hebreeuwsche woorden in aanmerking komen moet. Omtrent het aannemelijk gevoelen, dat *Jos.* VIII: 30—35. eene bijzonderheid behelzen zou, die maauwelijks kan of mag gebeurd zijn, voor het einde van den Kanaänitischen oorlog, door meer uitleggers voorgesteld, verdient onzes erachtens de gedachte van VAN HAMELSVELD, op deze plaats, geraadpleegd te worden. Schoon en juist is, in het laatste Hoofdstuk van het VIIde Stukje, de teekening van den manhaftigen JOZUA. De schets van den burgerlijken en zedelijken toestand van Israël, na den dood van JOZUA, is kort en goed geleverd, en het juiste denkbeeld opgegeven, dat men zich van de *Rigteren* vormen moet, in het VIIIste Stukje. Ten aanzien van den Engel, waarvan *Rigt.* II: 1. en vervgewag gemaakt wordt, heeft VAN DER PALM niet beslist, maar de juiste aanmerking gemaakt, dat men het gezag der Bijbelsche Geschiedenis geenszins benadeelt, wanneer men ook aan eenen Profeet denkt. JEFTHA, wordt geoordeeld zijne Dochter in den eigenlijken zin opgeofferd te hebben, die van hares Vaders gelofte niet onkundig zal geweest zijn. De aanmerkingen hier over gemaakt, onderscheiden zich, evenwel hellen wij er nog 't meest toe over, om eene zachtere verklaring plaats te geven, vooral denkende aan ABRAHAMS Geschiedenis. De overige Rigters en derzelver daden, benevens de Geschiedenis van Israël onder hen, worden kortelijk naar de Bijbelsche verhalen geschetst, en met verscheidene uitgelezene aanmerkingen verhelderd, welke geschikt zijn, zoo wel om onderscheidene bijzonderheden be-

ter te verstaan, als om er nuttige lessen uit af te leiden. Tot eene kleine proeve, plaatsen wij hier het begin van Hoofdstuk VI.:

„ Er is naauwelijks een zonderlinger verhaal in alle de Bijbelsche Boeken, dan dat van SIMSONS geboorte, leven, bedrijven en uiteinde. Er schijnt tusschen dezelve onderling een onoplosselijke strijd te zijn. Men kan zich niet verbeelden, dat een man, zoo los van hoofd en hart, zoo ligt van zin, een van God verkoren, op eene zeldzame wijs aangekondigde, Israëlitische held en wreker zou geweest zijn; terwijl daarenboven zijne daden bijkans alle geloof te boven gaan. Hierom pogen sommigen alle SIMSONS ongeregeldheden te verontschuldigen, te verbloemen, en in een gunstig licht te plaatsen, om die met het zonderlinge zijner geboorte in overeenstemming te brengen; terwijl anderen omtrent de echtheid van dit geboorte-verhaal, ja omtrent de deugdelijkheid en trouw dezer gansche geschiedenis, geene geringe twijfeling koesteren. Uit dat alles intusschen kan men wederom opmaken, dat de Bijbelsche Schrijvers het karakter hunner helden niet hebben opgesierd, maar hen juist zoo voorgesteld, als zij het in de oude overlevering geboekt vonden."

„ Bij het behandelen van zulk eene geschiedenis, is het nog meer dan elders van belang, dat wij haar in een eenvoudig en natuurlijk licht, en ons zelven in het regte standpunt plaatsen, om haar duidelijk en geheel te overzien; waardoor dan menigmaal van zelf vele zwarigheden wegvallen, die anders onontknoopbaar schenen: 't geen ik hoop, dat mijnen lezeren, in den loop van dit gansche werk, ten minste nu en dan gebleken is."

„ Om dan ook nu, zoo veel mogelijk, aan dit

Digitized by Google

t vereischte te voldoen, moeten wij twee ngen aannemen: vooreerst, dat SIMSONS geboorte waarlijk, op de allerplegtigste wijze, s die van een groot, buitengewoon, en door od uitverkoren persoonadje, tot verlossing ijns volks uit de magt der Filistijnen, is aankondigd, waarvan het verhaal in het geheele IIIde *Hoofdstuk* te vinden is. En ten ande-e, dat de uitkomst niet heeft beantwoord aan e groote verwachtingen, die zulk een aanang ons moest doen opvatten: vermits SIMON wel vele buitengewone en zeldzame daden eeft verrigt, en den Filistijnen grooten schrik ingejaagd, maar geene zoo volkomene verlosng heeft te weeg gebragt, als men van zulk enen man billijk hopen mogt; waarvan de reen te zoeken is in de losheid en buitensponheid van zijn zedelijk karakter en gedrag; rwijl het hem echter menigmaal, in nood en evaar, wanneer het er op aankwam de vijanen van Gods volk met moed en kracht aan te sten, niet ontbrak aan dat *vertrouwen op* JEOVA, 't welk hem van kindsbeen af werd ineprent, en somtijds in de gewijde Boeken met en naam van *geloof* wordt bestempeld."

„ En wat is nu het gevolg, uit dit voorafaande af te leiden? Geen ander, dan dat ods werk menigmaal, onder het gehengen ijner Voorzienigheid, door menschen bedoren wordt. Hoe menig mensch bezat groote aven en bekwaamheden, zoodat men van hem eggen kon, dat hij bestemd was, om de aatschappij tot uitstekend nut te verstrekken, n een roemrijken naam na te laten; maar hij eraakte op een doolweg, of sterkte zich niet enoeg tegen de verleiding; en met al zijnen itmuntenden aanleg, werd hij niet meer dan en gewoon mensch, of verlaagde zich mis-

schien, en maakte zich verachtelijk. En waarom zouden wij niet op soortgelijke wijze, over SIMSON, mogen oordeelen? Dat een Engel, vóór zijne geboorte, zijne hooge bestemming aankondigde, en beval, dat men hem van zijne jeugd af aan God zou wijden; dit behoorde deels tot de bijzondere huishouding dier tijden, en moest deels een middel zijn, om hem te meer naar het vervullen dier bestemming te doen streven. Maar daardoor werd niet *noodwendig* voorgekomen, dat zijne Ouders zijne opvoeding verwaarloosden, en dat hij zelf, te veel toegevende aan zijnen losfen en wuften zin, wel het oogmerk Gods niet verijdelde, (want dit is den sterveling onmogelijk) maar nogtans door eigen schuld niet wierd, wat hij, door eene betamelijke aanwending der aan hem geschonken gaven, had kunnen en moeten worden. Wij willen zijne *daden en verdiensten niet* verkleinen, noch zijne verkeerdheden boven mate verzwaren. Hij was voor Israël een leerrijk, en voor Israëls vijanden een schrikbarend bewijs, hoe het slechts van JEHOVA's wil en gunst afhing, zijn volk te bevrijden en te verheffen! Maar, daar hij de Filistijnen had kunnen uitroeijen en verpletten, benadeelde hij hen slechts en beleugelde hen; hij leefde in het duister, omdat hij alleen schrik en geen achting wist in te boezemen; en de ijselijke wraak, die hij nam in zijn sterven, wischt de schande niet uit zijner gevangenis, toen hij, in ketenen gesloten, met uitgegraven oogen, het laagste slaven-werk verrigtte, en slechts goed genoeg geacht werd, om tot een spot en spel te verstrekken!"

Hoe bevallig en schoon de schets is, naar het Bijbelboek RUTH genaamd, kunnen zij verwachten, die de zesde Leerrede, uit het IVde zes-

zestal van des Hoogleeraars Leerredenen gelezen hebben.

Ook deze beide Deeltjes, beantwoorden aan de gunstige verwachting, uit de vorige Stukjes voortgesproten, en wij kunnen niet nalaten te wenschen, dat de zeer geliefde Schrijver gunstig gespaard worde, om ook dit werk gelukkig ten einde te brengen, en daarmede een uitgebreid nut, vooral voor de Jongelingschap, te stichten!

GELOOF, LIEFDE en HOOP. Een Handboek voor jonge Vrienden en Vriendinnen van JEZUS, *door* J. H. E. DRAESEKE, *Leeraar te* Bremen. *Uit het Hoogduitsch, naar de derde en vermeerderde uitgave vertaald, en met opheldere en het gebruik bevorderende aanmerkingen vergezeld, door* C. VAN EPEN, *Leeraar der Hervormden te* Veendam. *Hebr.* XIII: 8. *Jezus Christus is gisteren, en heden dezelfde tot in eeuwigheid. Te* Groningen, *bij* J. Römelingh, 1818. *XV en* 271 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 4: —

Dit Onderwijsboek behelst den *leiddraad*, langs welken de Eerw. DRAESEKE van *Bremen*, gedurende eene bijna achttienjarige bediening van het Leeraarambt, zijne Leerlingen met den inhoud van het Evangelie heeft zoeken bekend te maken, van tijd tot tijd echter op nieuws bewerkt, beschaafd en verbeterd. Hij verlangt het aangemerkt te hebben, als eene Proeve en eene wel van alle reeds voorhandene onafhankelijke, door geenerlei navolging geleide proeve, om den geest van het Evangelie van JEZUS CHRISTUS voor Jongelingen, die men voor den

Digitized by Google

dag van hunne belijdenis wil vormen, op eene denzelven waardige wijze voor te stellen, en biedt het ook als een *hulpboek* dengenen aan, welke de heilige behoefte gevoelen, om de indrukken hunner afgelegde belijdenis dikwijls te vernieuwen, en alzoo te vereeuwigen. De Schrijver had het genoegen van de aangenaamste goedkeuring op dit zijn werk te ervaren, en de Eerw. Vertaler vond het ook zoo belangrijk, dat hij opgewekt wierd, om het, naar de derde uitgave, vertaald zijnen Landgenooten mede te deelen; ten einde het niet alleen tot eene handleiding bij het onderwijs in den Godsdienst voor meer geoefenden te doen verstrekken, maar ook tot een Godsdienstig Huisboek voor de Christelijke gezinnen, en ter betere inrigting van Christelijke Oefenings-Gezelschappen. De Inhoud is: *Inleiding*, Voorbereidende beschouwingen. *Eerste Afdeeling*: Ik ben een Mensch. *Tweede Afdeeling*: Er is een God. *Derde Afdeeling*: Ik ken Hem. *Vierde Afdeeling*: Ik moet Hem liefhebben. *Vijfde Afdeeling*: Zonder liefde, ware ik dood. *Zesde Afdeeling*: God wil, dat ik leve. *Zevende Afdeeling*: Ik ben onsterfelijk.

De *eerste Afdeeling*, maakt den Lezer opmerkzaam op zijne (vooral verhevene) natuur en vermogens, en leert, hoe hij daarmede werken moet. De *tweede*, wijst voornamelijk aan, de geschiedenis van den Godsdienst, en dus der Kerk tot op onzen tijd. De *derde*, bepaalt de aandacht bij de regte kennis van God naar den Bijbel. In de *vierde*, worden, uit het beginsel van liefde tot God, de onderscheidene pligten afgeleid en voorgesteld in derzelver invloed, op bestaan en gedrag, omtrent ons zelve, en den naasten, zoo wel als omtrent den oorsprong alles goeds zelven. De *vijfde*, stelt de zonde voor

Digitized by Google

voor en hare treurige gevolgen, benevens berouw en boete. De *zesde* is zamengesteld, om de leer van 's Heilands verdiensten, van geloof en van bekeering, en de daar toe bevorderlijke middelen, als het gebed, ook Doop en Avondmaal, te doen kennen. In het *zevende*, eindelijk, is de leere der onsterfelijkheid en van het eeuwige leven voorgedragen.

De stijl is beschaafd en zelfs fraai dikwijls, de orde, gelijk uit de opgave blijkt, ongemeen, en de behandeling oordeelkundig en ernstig. Wij kunnen ook veel zeggen, ten voordeele van de ontwikkeling der geloofswaarheden en pligten hier geschied, en van de gevoelens in 't algemeen beschouwd, welke in dit boekdeel, of meer of min opzettelijk of ongemerkt ook, voorgesteld, en aangeprezen worden. De Eerw. VAN EPEN heeft meer gedaan, dan men gewoonlijk van eenen Vertaler verwachten kan, en zeker, nu dit werk toch ook in onze taal verkrijgbaar moest worden, geene overtollige moeite verrigt. Wij stemmen bij voorbeeld, volkomen met hem toe: bij al den lof, dien wij DRAESEKE gaarne geven, dat in de keuze van bewijsplaatsen uit de H. Schrift, veel te berispen valt, en dat er gedurig gelegenheid is, om op goede gronden, aanmerkingen van belang te maken, tegen 't geen door den oorspronkelijken Schrijver of aangenomen en vooronderstelt, of ook opzettelijk beweerd en verdedigd wordt. Om dit in bijzonderheden hier te staven, zouden wij echter onze ruimte verre moeten overschreden.

De vraag: voor wie is dit boekdeel eigenlijk geschikt? welke men bij eene beoordeeling niet voorbij mag zien, is onzes erachtens niet moeijelijk te beantwoorden. Het is voor zulke beschaafde Jongelingen en Jonge Dochters,

Digitized by Google

ters, en Mannen ee Vrouwen geschikt, die reeds behoorlijk en geregeld onderwijs in den Godsdienst, naar het Evangelie genoten, en hunne belijdenis afgelegd hebben, en dus in staat en in de gelegenheid zijn, om met oordeel des onderscheids te lezen, en eenen edelen lust in zich gevoelen, om verder na te denken, en te onderzoeken, zich hunne belijdenis te herinneren, en waardigijk in alles daar naar te leven. Gelijk verscheidene andere van onze stichtelijke huisboeken, kunnen de zoodanigen zich ook met veel vrucht van dit bedienen. Hoe wel wel zij dan al spoedig zien zullen, ook door den Vertaler hierop aandachtig gemaakt, dat het een onvolkomen werk is, zal toch ook ongevoelig zeker, die geest van Christelijke liefde bij hen versterkt worden, welke gelukkig in onze dagen meer algemeen wordt, onder de onderscheidene Protestantsche Christelijke Afdeelingen, wier altoos onderscheidend kenmerk en grondregel het zijn en blijven moet: te volharden in de leere der Apostelen, zonder eenig faalbaar menschelijk gezag in den Godsdienst te erkennen, zoo min van het bijgeloof, en de heerschzucht, als van het Deïsme, en indifferentisme.

Wij wenschen hartelijk, dat het goede ook hier veel goeds stichten zal! — Om iets ter proeve mede te deelen, verkiezen wij het volgende:

„101. Ja zelfs de *onzigtbare verbindtenis* met die genen, die niet meer (op aarde) zijn, en met de nakomelingschap, eert een liefhebbend hart."

„102. De edele *voorvader* vervult met eerbied, dankbaarheid, (ootmoed), en zucht ter navolging mijn hart; (waar ik mij beneden hem gevoele, vervulle eene heilige beschaming

mijn

mijn gemoed, en gevoele ik mij sterker, dan) moet ik niet slechts zoeken te worden wat hij was, maar ook trachten voorttegaan, waar hij stilstond, en zijne onvolkomene proeven moet ik pogen te verbeteren en te helpen voleindigen."

„ Joan. IV: 37 en 38. "

„ 103. De jongst *verstorvenen* betreffen mij nog nader *a*), en vorderen voor hun stoffelijk overschot eene betamelijke begrafenis *b*); eene stipte uitvoering van hunnen uitersten wil *c*), en voor hunne persoonlijke verdiensten, (bijzonder jegens ons) een liefdevol en dankbaar aandenken *d*).

a) „ Sir. VII: 37."
b) „ Tob. IV: 3."
c) „ Gal III: 15. Tob. IV: 1 en 2. verg. met V: 1. en Gen. XLVII: 29—31 L. 4—7. 24—26. en Exod. XIII: 19."
d) „ Sir. XXII: 11. XXXVIII: 16—18. en 23."

„ AANM. Hoe afkeerig van aanbidding, of vereering van zalig afgestorvenen, zal echter geen Protestant het wraken, dat men zijne liefde en wenschen voor zalig gestorvenen ook zelfs tot over dood en graf uitstrekke: eigenaardig zegt de vrome HOFRAAD VAN ECKHARTSHAUSEN, in zijn *Gebede boek: God is de reinste liefde*, bl. 221. van het oorspronkelijke:"

„ *Heer, gij hebt mij de liefde bevolen, en deze liefde eindigt toch niet met den dood: ik bemin nog mijne verstorvene medemenschen; en daar ik hier beneden niets meer voor hen doen kan, dan bidden, zoo kom ik tot u, gelijk een afwezend kind, dat voor zijne broedere bidt, die in zijns vaders huis zijn.*"

„ 104. Omtrent de *Nakomelingschap*, kan ik mij slechts verdienstelijk maken (en derzelve mijne liefde betoonen), door eene navolgenswaardige werkzaamheid, weldadige (en nuttige) inrigtingen en heldhaftige offers."

„ 2 Petr. I: 15. Fil. II: 17 en 18."

„ 105. Voor mijne achterblijvende *familie* zorg ik

ik het best, door edele vijt, wijze spaarzaamheid en eenen (goeden) onbevlekten naam."

„ Tob. IV: 21 en 22. Spr. XX: 7. Ps. CXII: 1—3. Tob. XIV: 17. Sir. XLIV: 10—15. XLI: 10. XI: 29. verg. ook Ezech. XVIII: 19 en 20."

„ 106. En hoe zoude ik in de *dieren* dien God miskennen, die hen, zoo wel als mij gemaakt heeft!"

„ 107. Zij zijn gevoelende wezens: genot verkwikt en smart, verwondt hen, even als mij. Zij zijn grootendeels mijne weldoeners en bevorderen mijn heil en mijn genoegen. Zij zijn alle kweekelingen des getrouwen huisvaders der wereld en geen derzelve acht Hij gering."

„ Matth. VI: 26. X: 29. Ps. CXLVII: 9. CIV: 10—14, 17—22 en 25—27."

„ 108. Noch uit hebzucht, noch uit wreedheid, mag ik hun smarte aandoen, of zelfs, zonder deelneming, hen slechts lijden *zien a.*) Door oppassing en vriendelijkheid, moet ik hun veelmeer hunne diensten vergelden *b*), en wanneer hun dood mij voordeelig, of hun leven mij schadelijk is *c*), hen snel dooden."

a) „ Matth. XII: 11. Luc. XIV: 5. Exod. XXIII: 5. Deuter. XXII: 4."
b) „ Spr. XII: 10. Sir. VII: 24."
c) „ Matth. X: 31. XII: 12. e. a. p."

„ 109. Eene dwaze teederheid jegens dezelve zou mij vernederen. Mijn lievelings-dier blijft toch altijd slechts een dier. Als zoodanig ben ik verpligt, het te behandelen en nimmer, uit zorg voor deszelfs welzijn, aan menschen onregt te doen."

„ Vergel. nogmaals Matth. XII: 12 en verv."

„ 110. Zelfs de *levenlooze schepping* wordt mij, om hares Meesters wille, heilig."

„ 111.

„111. Met hoogen, zeinen wellust, beschouw ik dezelve en verkwik mij in den rijkdom haarer wonderen."

„ Ps. CXI: 2. CIV: 1 en 24. (XIX. VIII. XXIX. CXXXVI: 4—9. CXLV: 15 en 16. CXLVIII.)"

V.

„ 112. Ik maak gebruik van de Natuur tot aardsch gewin *a*), (maar ook) tot voeding en verheffing van den geest *b*)."

a) „ Verg. Ps. CIV: 23."
b) „ Verg. Matth. VI: 28—30. Marc. VI: 31, 32, 46."

„ 113. Het voorhandene, zoo lang het doelmatig is, *behoude* ik gaarne, door waakzame omzigtigheid, zorgvuldige verbetering en spaarzaam gebruik."

„ Luc. XVI: 2. Matth. XX: 3, 5 en 6. Luc. XV: 4, 8, XIII: 8. Joan. VI: 12 en volg. (bijz. Spr. XXI: 5, 17 verg. 20, 25 en 26. en 1 Tim. IV: 4 en 5.)"

V.

„ 114. En rondom mij henen, door kunst en vlijt, den aanleg der natuur te (verbeteren en te) *verfraaijen*, is mijn streven, en daaruit maak ik mij eene eer en eene vreugde."

„ 115. Gelijk deze *schoonheids-zin* tot aan de verste grenzen en tot in de (kleinste) bijzonderheden van al wat mij omgeeft dóórdringt, om er het schoone in te bewonderen: zoo vormt dezelve ook mijn *uiterlijk* (voorkomen, op dat het niet walgelijk en zonder smaak zij *a*). Ik haat echter pronkzucht en hoogmoed en ook mijn opschik is eenvoudig en nederig *b*)."

a) „ Matth. VI: 17."
b) „ Jac. II: 1—4. en Matth. XXIII: 5. (men voege hier bij Matth. VI: 29. 1 Tim. II: 9. VI: 17a. en 1 Petr. III: 3—5.)".

Spe-

Digitized by Google

Specimen Hermaneuticum Inaugurale in locum ad Hebr. IX: 14. *quod* ..... *pro gradu Doctoratus, summisque in Theol. honoribus ac privilegiis in Academia Lugduno-Batava, consequendis, publico examini submittit* ADR. LEONARDUS VAN DER BOON MESCH, *Delphensis, die* XXV *Jan.* CIↃIↃCCCXIX. *Lugd. Bat. apud S. en* J. Luchtmans, *Acad. Tijpographos.*

Disputatio Inauguralis de Pauli ad Titum Epistola, cum ejusdem ad Timotheum Epistolis duabus composita, *quam* ... ... *pro gradu Doct. etc. in Academia Lugduno Batava, consequendis, publico examini submittit* HENR. GERARDUS VAN DEN ES, *Amstelaedamensis, die* XX *Febr.* CIↃIↃCCCXIX. *Lugd. Batavorum, apud* H. W. Hazenberg, *Junioren.*

Psalmi quindecim Hammaäloth *philologice et critice illustrati, Specimen exeget. Inaugurale, quod pro gradu Doctoratus etc.* ..... *in Academia Lugduno-Batava, consequendis publico examini submittit* THEOD. ADRIANUS CLARISSE, *die* XXXI *Martii* CIↃIↃCCCXIX. *Lugd. Bat. apud eundem.*

Met een wezenlijk genoegen, ontvangen wij altoos de proeven, waar door wel geoefende Jongelingen, bij het verlaten onzer Hoogescholen, bewijzen, hoe zij hunnen kostelijken tijd besteed, en met welk gevolg dus de lessen en raadgevingen hunner Meesters ontvangen hebben; en gaarne geven wij dus ook daar van in dit Tijdschrift, aan het Publiek, eenig berigt. De drie hier aangekondigde, zijn van dien aard, dat

Digitized by Google

dat ze alle aanprijzing verdienen, en derzelver Schrijveren niet alleen, maar ook het van hen ontvangen onderwijs, aan onze beroemde Leijdsche Akademie, aan welke alle drie hunne verpligting nederig en beleefdelijk erkennen, toe eere verstrekken.

VAN DER BOON MESCH heeft, na voorafgegane raadpleging met zijnen waardigen Meester, VAN VOORST, *Hebr.* IX: 14. tot zijn onderwerp gekozen; niet om daar door te willen bewijzen, dat hij zelfs de moeijelijkste plaatsen niet schroomt, maar in de overtuiging, dat de zulke de beste gelegenheid opleveren, ter eigener oefening, en ter verkrijging en openbaring van die kundigheden, waar mede een goed Uitlegger der H. Schriften behoort te zijn toegerust, om als Leeraar van anderen op te treden. Na vooraf iets gezegd te hebben, over den inhoud dezes briefs, over den zamenhang, over het gebruik van het voorzetsel *door* in dezen brief, en over het verschil in de lezing, heeft hij de verschillende verklaringen van de uitdrukking: *die door den eeuwigen geest zich zelven Gode onstraffelijk opgeofferd heeft*, bijzonder echter van de woorden, *door den eeuwigen geest*, onderscheidelijk voorgedragen, en getoetst aan de regelen eener gezonde Uitlegkunde, zoo dat hij zekere orde niet alleen des tijds, maar ook van soort, eenigzins in acht genomen, en er tot slot iets bijgevoegd heeft, om zijne besluiten, uit deze Apostolische stelling afgeleid, te doen kennen. Hij heeft daarin veel belezenheid, gezond oordeel, zorgvuldigen overwegingslust, taalkunde, schranderheid en waarheidsliefde aan den dag gelegd. Wat de behandeling zelve aangaat, hadden wij echter liever gezien, dat VAN DER BOON MESCH, eerst zijne verklaring gegeven en ont-

wikkeld en daarna die tegen de veelerlei andere verklaringen had zoeken te verdedigen. Zelfs nu nog, gelooven wij, zou het geene ondankbare moeite zijn, indien de jonge Onderzoeker eens op deze wijze het onderwerp van nieuws behandelde, en het resultaat daar van vervolgens mededeelde. Op den voorgrond moest dan de tekst staan, in de hier te regt verdedigde gewone lezing ὃς ..... τῷ Θεῷ, dan kon deze tusschen ingevoegde Apostolische stelling, (welke, 't geen wel mag opgemerkt worden, zonder dat de zin der plaats daar door onverstaanbaar geworden ware, had kunnen achter blijven,) vertaald, omschreven, en taal- en uitlegkundig en Godsdienstig Christelijk beschouwd worden, en daar op de verdediging volgen tegen de onderscheidene, daar van verschillende, gevoelens van vroegeren en lateren tijd, met eene opzettelijke beoordeeling van derzelver of zwakke of meer aannemelijke zijde. De eigenlijke stelling van den Apostel: JEZUS *heeft zich zelven onstraffelijk Gode opgeofferd door den eeuwigen Geest*, komt hier ongetwijfeld voor, als eene bevestiging of ter staving, dat de Christenen gerustelijk vertrouwen kunnen: — dat, *indien het bloed vs. 13. ..... zoo veel te meer het bloed van Christus hunne conscientien reinigen zal van ....*

Omtrent de stelling: *Christus heeft zich zelven Gode* ἄμωμον (*onstraffelijk*) *opgeofferd*, hier zeer goed verklaard, behoeft weinig gezegd te worden, omdat ze eene historische daadzaak beheist. Maar het komt eigenlijk op de uitdrukking, *door den eeuwigen Geest*, of op de vraag *hoe*, of waar door? hier aan. *Eeuwig* sluit hier gewisselijk het denkbeeld van onveranderlijkheid, uitnemendheid en Goddelijkheid in,

Digitized by Google

in, en leidt ons alzoo natuurlijk op, om, door het hier op volgend zelfstandig naamwoord, waar mede het verbonden is, iets groots te verstaan. Daar nu de *Geest* ons zeer eigenaardig doet denken, aan Hem, dien wij in 't Evangelie als den *Geest* κατ' ἐξοχὴν leeren kennen, dewijl het zeker is, dat in het N. Testament vleesch, in tegenoverstelling van geest, de menschelijke natuur van onzen Heer uitdrukt, bij voorbeeld: *Rom.* IX: 5. — naardien wij weten, dat de Heiland zich zelven, als éener natuur met God heeft doen kennen, dien men als Heer en God heeft te eerbiedigen, (men leze ook Hoofdstuk I.); wat zou ons dan weerhouden, om hier aan de *verhevene natuur van Christus* te denken, welke hem van eeuwigheid eigen was, en waar door hij zelf in staat geweest is, aan zijn offer die waarde bij te zetten, dat Hij hiet mede eene volkomene verzoening verwierf, en de conscientie kan reinigen van doode werken, om den levenden God te dienen, en dus welbehagelijk te zijn. 't Is waar, dat men alzoo deze plaats bij uitnemendheid leert kennen, als bevestigende voor de leer van het sijstema, maar daar over zal geen bedaard beschouwer meesmuilen, wien het om waarheid te doen is. Men zou kunnen zeggen, dat de Apostel, dit bedoelende, zich wel anders had *kunnen* uitdrukken, maar van *kunnen* tot *zijn* moet men niet besluiten, en men mag zich, bij de interpretatie van het N. Testament, gelijk de Heer VAN DER BOON MESCH, in de IVde Afdeeling, ook zelf te regt heeft doen opmerken, (vergel. bl. 100, met bl. 57.) niet *alleen* door zijne Grieksche taalkunde laten leiden. Dat deze, door ons, als de voegzaamste beschouwde uitlegging, gelijk ze ongetwijfeld de eenvoudigste is, niet gemeens heeft, met

het ongerijmd gevoelen, in het *Christelijk Magazijn*, van wijlen den zeer Eerw. BEETS verzameld, D. II. bl. 273, met reden als geene wederlegging waardig voorgesteld, (of *het geenen Godgeleerden onzin zou opleveren, wanneer men dus beweerde, dat, in het vrijwillig lijden en sterven van* JEZUS, *de Godheid van* CHRISTUS *zijne menschelijke natuur opgeofferd had aan God?*) behoeft wel niet betoogd te worden. 't Is hier de plaats niet, om daar breedvoerig over te handelen; wij hebben dit alleen met een woord meenen te moeten zeggen, om den Jongen Schrijver aan te moedigen, tot het nader overwegen van het voor en tegen, uit hoofde dat wij, uit deze proef, duidelijk gezien hebben, hoe wel hij daar voor berekend is.

Heeft ons VAN BEMMELEN in 1809, eene proef gegeven van vergelijking, tusschen de brieven van PAULUS aan de *Efezeren* en *Colossensen*, en HAZELAAR in 1806 getoond, hoe men met vrucht ettelijke plaatsen, uit de *Handelingen der Apostelen*, en uit de brieven van PAULUS, vergelijken kan, tot de regte voorstelling der geschiedenis van dezen onvermoeiden Apostel; de Heer VAN DEN ES heeft dit jaar, de vergelijking der brieven van dezen Apostel, aan TITUS en TIMOTHEUS, tot het geschikt onderwerp gekozen, waar mede hij van de Leidsche Akademie als afscheid genomen, en de Doctorale waardigheid verkregen heeft. Niet onvoegzaam, heeft hij de stof in tweeën verdeeld, en eerst kortelijk de brieven in 't gemeen vergeleken, en daarna meer bijzonder zich bepaalt, bij de leer en uitdrukkingen, of zegswijze daarin voorkomende. Wij hebben er verscheidene aangename en voldoende bewijzen in gevonden, van des Jongelings kunde, naauwkeurigheid en goed oordeel. Van zijne zedige voor-

Digitized by Google

voorzigtigheid, levert vooral het aangemerkte over *Tit.* II: 13. vergel. met 1 *Tim.* III: 16. op bl. 29. een in 't oog vallend bewijs, op, vooral, wanneer men het vergelijkt met de zevende Stelling, door hem verdedigd. Wat echter de Grammaticale zwarigheden aangaat, waar van VAN ES hier spreekt, om welke eenigen de eerstgenoemde plaats, als eene bewijsplaats voor de Godheid van CHRISTUS, *niet* meenen te moeten laten gelden; deze komen, ons althans, niet zeer belangrijk voor. Wij oordeelen, met het meeste vertrouwen, deze plaats als *locus clasficus* in deze, en wel van den eersten rang, te moeten behouden, en zeggen met ERNESTI, dat deze uitdrukking van PAULUS: *καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ* (niet *τοῦ* er bij) *σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, een der voornaamste gezegden is, der Apostelen, om de Godheid van CHRISTUS te bewijzen. Men vergelijke, wat aangaat het gebruik van het lidwoord, 1 *Cor.* XV: 24. en *Coll.* III: 17. Met genoegen meenen wij, uit de noot onder bl. 31. te moeten opmaken, dat de Schrijver de verkeerde opvatting van KUINOEL, *Tit.* III: 6. voorkomende, *διὰ* I. *χρ*, in den zin van *om hem* in plaats van *door* Hem, bij nader indenken, ook verworpen heeft. Dat een Opziener behoort te zijn, *éénen vrouwen man* (*Tit.* I: 6) verklaart VAN ES, met eenigen, in dezer voege: dat hij (een opziender) na de verstooting zijner vrouw, geene tweede vrouw behoort genomen te hebben, zoo min als meer dan éene Echtgenoote te bezitten. Meer kunnen wij nu niet aanstippen; genoeg, vertrouwen wij, zal het ook zijn, aan te merken, dat deze lettervrucht den Steller eere aandoet.

De jonge CLARISSE heeft zich door de aan-

merking van wijlen onzen beroemden H. VENEMA, in zijne Prolog. ad *Ps.* CXX, (Altera vox המעלות, quae inscriptione continetur, sive vertas *graduum*, sive *adscensionum*, adeo in obscuro jacet, et diversissimis praeterea Interpretum conjecturis obscurata est, ut ejus investigatio taedium quidem, nullum vero fructum, parere queat, vid. Comment. *ad Psalmos* CXI—CL. p. 252.) niet laten afschrikken, om in de Prolog, voor deze zijne uitlegkundige proeve, het eerste Hoofdstuk, over de 15 Psalmen (van *Ps.* CXX—CXXXIV.) welke door de benaming van *Hammaloth* onderscheiden zijn, de verschillende gevoelens te toetsen. Hoewel men nu, met den Grooten SCHRÖDER (N. G.) ook nog erkent, dat men, na de onderscheidene gissingen geraadpleegd te hebben, toch niet tot zekerheid geraken zal, is toch zeker zulk een onderzoek geenszins te misprijzen, vooral niet, daar het gelegenheid geeft, om in de uitlegkunde, meer bedreven te worden. In het jaar 1756, heeft de toenmalige Lekkerkerksche Predikant C. CLEIJN, zijne *Aanmerkingen op de Liederen Hammaëloth*, door de *Haarlemsche Maatschappij der Wetenschappen*, doen kennen, te vinden in hare Verhandelingen, D. III. bl. 548 enz., waar in hij met veel waarschijnlijkheid betoogt, dat men deze *Optogts-Liederen*, oudtijds, op het Feest der Loofhutten, gewoon was te zingen; 't zij dan alleen op den avond van den eersten dag des Feestes, 't zij dan elken dag na het Avond-offer, gedurende den ganschen tijd van het Feest. Wij hebben die hier willen berigten, deels om te doen zien, dat men in ons Land *minder* dan 70 jaren geleden, reeds iemand hoorde, die de

Digitized by Google

de benaming van *trapliederen* met veel grond afkeurde, deels, uit hoofde dat het *hier* van den jongen CLARISSE voorgesteld gevoelen, daar niet veel van verschilt.

In het tweede Hoofdstuk, heeft CLARISSE, over de makers dezer Liederen kortelijk handelende, aan een en ander gevoelen, over dezen en genen dezer Psalmen herinnerd, en met omzigtigheid zijne gedachten medegedeeld, over de *opschriften*, die niet alle dezelfde waarde hebben. Over het oogmerk en den inhoud, en den form dezer Psalmen, wordt, in het derde Hoofdstuk der Prolog., niet zonder oordeel, het een en andere aangemerkt, terwijl het vierde of laatste Hoofdstuk, kortelijk handelt over de Godsdienst- en Zedeleer, in deze Psalmen te vinden, en over derzelver dichterlijke waarde en schoonheden.

Na deze, veel belezenheid, bescheidenheid en verkregene kunde aanwijzende inleiding, volgen *eerst* eene Latijnsche vertaling dezer Psalmen, en daarna de aanmerkingen op elk derzelver. De vertaling zelve, in den smaak, bij voorbeeld, van onzen VAN HAMELSVELD, MUNTINGHE, en VAN DER PALM ingerigt, is duidelijk, getrouw, en daar ze enkele reizen van de gewone, ook wat den zin betreft, verschilt, niet zonder reden en gezag, zoo als uit de volgende opheldering blijkt.

In de aanmerkingen, zijn de beste subsidia wel gebezigd, de onderscheidene eenigzins merkwaardige gevoelens getoetst, en is zoo wel van het Arabisch, ter navorsching van den zin der woorden, als van de varianten en de Griekische, Sijrische, en andere vertalingen, voor de ware lezing, een goed gebruik gemaakt. *Ps.* CXXI: 5. heeft CLARISSE, met VAN DER PALM,

Digitized by Google

VAN HAMELSVELD en anderen, de uitdrukking van de onzen door *aan uwe regterhand* overgezet, genomen, in de beteekenis van in *het Zuiden zelve.* SCHRÖDER vertaalde dit vers: *De Heere zal uwe bewaarder zijn.*

De Heere uwe schaduw.

Aan uwe regterhand, namelijk: *zal de Heere zijn*, dat is u nabij, gereed, om u tegen elk ongeval te behoeden. Met SCHRÖDER en anderen, is, niet zonder reden, het opschrift boven *Ps.* CXXII. als strijdig met den inhoud, afgekeurd, evenwel zou daar, met anderen, nog al iets tegen te zijn opmerken, men vergelijke VAN HAMELSVELD. In de verklaring van het tweede vers, — waar op SCHRÖDER liet aanteekenen: — Bij persoonsverbeelding spreekt de Dichter *Jerusalem* aan, zich verblijdende over zijnen en der zijnen gelukkigen intogt, — heeft CLARISSE met regt de gewone en eenvoudigste opvatting gehouden. Vs. 4. is, voor *tot het getuigenis Israels*, beter verklaard door: *naar de wet aan Israel gegeven. Ps.* CXXIV, — gewis een danklied, schijnt CLARISSE toe niet van DAVID te zijn, welligt echter kan men, in de geschiedenis van het leven dezes Konings, bij nader indenken, wel het een en andere aanvoeren, ter verdediging van den inhoud van het opschrift. Op vs. 6. heeft CLARISSE doen blijken, dat hij niet vreemd zijn zou, van eene noodige omzetting, maar het gezag van Handschriften en vertalingen, (en met regt voorzeker,) maakt hem dit twijfelachtig.

Op *Ps.* CXXV: 1, 2. slaat CLARISSE eene andere lezing voor, en gist niet onvernuftig, dat men dus te vertalen, en te verklaren hebbe:

Zij

Zij die op den berg Sion zijn, stellen vertrouwen op God.
Nimmer zal hij wankelen die Jeruzalem bewoont.
Bergen omringen haar
En Jehova omgeeft zijn volk.

Voor כהר plaatst men dan בהר, *Jeruzalem* wordt van het tweede in het eerste vers gebragt, en in het Hebreeuwsche woord ישב worden de puncten een weinig veranderd. Deze verandering is dus gering, zij levert eenen goeden zin op, en kan verdedigd worden; maar noodig is dezelve zeker niet, en wij zouden, de vergelijking in dit Dichtstuk, verlangen te bewaren. SCHRÖDER vindt hier eene fraaije tegenstellende opklimming in het tweede vers, in dezer voege: *Jeruzalem* wordt wel verdedigd door bergen, die haar van alle kanten omgeven, maar veel meer beschermt haar het bestendig opzigt van God. *Ps.* CXXVII: 2. laatste gedeelte, is hier overgezet: *niet zonder reden geeft Hij, hem dien hij bemint, den slaap:* en dus wordt כֵּן als een adverbium aangemerkt en overgezet door *te regt*, met *goede redenen.* SCHRÖDER oordeelde, dat men כִּי *want* of *om dat*, zou hebben te lezen, daar ook de *jod* en *nun* meermalen verwisseld zijn. Wij denken, met hem, hier aan een spreekwoord, ook bij andere volken niet onbekend. *Ps.* CXXVIII: 3. worden בִּירְכָתֵי בֵיתֶךָ *aan de zijden uwes huizes*, door de meesten tot den *wijnstok*, door eenigen (als SCHRÖDER) deels tot de huisvrouw, deels tot den wijnstok, en door anderen tot de huisvrouw gebragt. In navolging van VENEMA, VAN DER PALM en anderen, oordeelt CLARISSE het laatste als verkiesselijker te moeten vastsellen, omdat

Digitized by Google

het niet bewezen is, dat de Oosterlingen oudtijds de wijngaarden bij de muren lieten opklimmen geijk wij, maar wel, dat de vrouwen in 't Oosten, de binnenvertrekken der huizen bewonen, en de binnenplaatsen bewandelen. Daar de Oosterlingen gewoon schijnen geweest te zijn, de jonge olijfboomen ook in bakken of potten te plaatsen, kan men verder, zoo wel aan jonge *olijfboomen* denken, (in 't Oosten van zoo veel waarde als schoonheid) als aan *olijftakken*.

In de Latijnsche overzetting van *Ps.* CXXIX: 5 en 6. zouden wij de subjunctivi, boven de indicativi verkozen hebben; CLARISSE, merkt toch met regt vervolgens aan: precatur itaque poëta, ut ita implicetur spinis arator crudelis, ut ab incepto desistere cogatur. Te regt heeft CLARISSE, op *Ps.* CXXX: 6, aangemerkt, dat men met den zamenhang 't best raadpleegt, wanneer men uit vers 5, het laatste woord hier onder verstaat, of in zijne gedachten herhaalt. Ook SCHRÖDER deed dit reeds opmerken, die er ter verklaring bijvoegde: met nog grooter verlangen verwacht mijne ziel de Goddelijke verlossing, dan de nachtwachts naar den dageraad verlangen, en in de herhaling van het laatste niet alleen nadruk, maar ook eenig onderscheid meende te moeten vinden.

Wij zouden nog vrij meer verlangen aan te stippen, bij voorbeeld, over het hier juist aangemerkte nopens *Ps* CXXXI: 2. CXXXII: 6. enz. indien wij niet zagen, reeds de perken onzer ruimte overschreed te hebben, en ook niet overtuigd waren, al genoeg te hebben aangevoerd, om te doen zien, dat de jonge Schrijver zijnen Commentarius over de genoemde Psalmen wel bewerkt, en daar in overvloedige bewijzen gegeven heeft, van zijne geschikt-

heid

Digitized by Google

heid, om als een goed Uitlegger van het O. Testament, wel toegerust met de noodige kennis en schranderheid, werkzaam te zijn.

Zonder nu vergelijkingen te maken, verklaren wij met eene aangename overtuiging, dat alle drie deze Jongelingen, met deze proeven, schoone bewijzen gegeven hebben, van het wezenlijk nut, door hen ook van het Akademisch onderwijs getrokken, en dat ook, uit de achter aan gedrukte Stellingen, terstond in 't oog valt, dat zij niet geschroomd hebben, ook overvloedige gelegenheid te geven, tot het inbrengen van bedenkingen, en aanvoeren van tegenwerpingen, ter wederlegging van welke meer dan gewone kennis vereischt wordt.

Hartelijk wenschen wij dus deze jonge Geleerden, hunne Familiën, Meesters, en de Leijdsche Akademie geluk, met deze zoo wel uitgevallen proeven, en twijfelen er geheel niet aan, of de Schrijvers zullen op den wel begonnen weg ijverig voortwandelen, en alzoo tot een wezenlijk nut voor de Kerk van CHRISTUS verstrekken. Nimmer ontbreke het hun aan de noodige aanmoediging, en spoedig worden zij in de gelegenheid gesteld, om van hunne verkregene kundigheden, het voordeeligst gebruik te maken, en naar het zuivere woord van God velen te stichten!

Supplementum Annalium Academiae Rheno-Trajectinae, *Ann.* CIƆIƆCCCXV—CIƆIƆCCCXVI. JODOCO HERINGA, ELISAE FILIO, *Rectore Academiae Magnifico*, GABRIELE VAN OORDT, *Senatus Graphiario. Traj. ad Rhenum*, *apud* OTHON. Joann. van Paddenburg *et* J. van Schoonhoven, *Academiae typographos.* CIƆIƆCCCXVIII. *pag.* 274. *Form. Maj. In* 8*vo.*

In dit toevoegsel, tot het Jaarlijksch openlijk be-

berigt, rakende de werkzaam- en omstandigheden der Utrechtsche Hoogeschool, over het Akademie Jaar, op den Titel uitgedrukt, komen voor, de Inwijdings-Redevoeringen van de Heeren: B. F. SUERMAN, als Hoogleeraar in de Geneeskunde, van *Harderwijk* overgekomen, — J. R. DE BRUEIJS, als Hoogleeraar in de Regten, van *Deventer* geroepen, — A. VAN GOUDOEVER, als Hoogleeraar in de Wijsbegeerte en Letterkunde, te voren Rector der Latijnsche Scholen te *Zwolle*. — J. F. L. SCHRÖDER, Hoogleeraar in de Wis- en Natuurkunde, en gewezen Directeur en Chef van het voormalig instituut te *Fijenoord*. — J. KOPS, als Hoogleeraar in de Kruidkunde, in de Natuurkennis der planten, en in de Land-Huishoudkunde, — te voren Commissaris tot de zaken van den Landbouw, en nu ook nog Directeur van het Kabinet van Landbouwkundige werktuigen te *Amsterdam*, — en A. SIMONS, als Hoogleeraar in de Nederduitsche Letterkunde en Welsprekendheid, — voorheen Predikant te *Thamen aan den Uithoorn*.

De Heer SUERMAN, heeft over het *Dierlijk Magnetisme* gesproken, en er met wezenlijke kennis van zaken zoo veel van gezegd, als genoeg is, om te overtuigen, dat men deze nieuwe Theorie, niet geheel nutteloos achten moet, maar bezwaarlijk verwachten kan, dat er voor de Geneeskunde een heilzaam geneesmiddel uit zal voortvloeijen.

Het heil dat de Nederlander met reden van het Nieuwe Wetboek hopen kan, is het onderwerp der Redevoering van DE BRUEIJS. Wie zou, na derzelver lezing, zich niet te sterker bewogen gevoelen, om te wenschen dat men spoedig de blijde vervulling ervaren moge!

In de vergelijking van de oude met de nieuwere Geschiedschrijvers, waar over de Heer GOUD-

COUDOEVER oordeelkundig gesproken heeft, worden wel de laatsten, wat de zaken en bedoeling betreft, voorgetrokken, maar vele Ouden echter niet minder aangeprezen, wegens stijl en zwier, en te regt geleerd, niet alleen, dat de hedendaagsche aan de Ouden groote verpligting hebben, maar ook waarom de latere en tegenwoordige Historici zoo veel vooruit hebben.

SCHRÖDER heeft, overeenkomstig het vak waar in hij geplaatst is, tot zijnen tekst gekozen: *De beschouwing van de grootere veranderingen der Hemelsche ligchamen, naar de waarnemingen der Sterrekundigen; in zoo verre men uit dezelve den zekeren voortgang der natuur in het vormen van deze ligchamen kan opmaken*, en levendig doen gevoelen, dat deze wetenschap wel zeer waardig is, door den redelijken, maar tevens behoorlijk geleerden mensch beoefend te worden, edoch te gelijk ook: dat dit gedeelte der Natuurkunde, 't welk in het onderzoeken der veranderingen en der Natuur, van de Hemelsche ligchamen verkeert, (wat wonder?) in een dikken nevel omhuld is, welke duisternis het te vermoeden is, dat, zoo lang wij op deze aarde leven, nooit verdreven zal worden.

Over het aanbelang, van het Akademisch onderwijs in de Nederlandsche Land-Huishoudkunde, heeft KOPS gesproken, met eene warmte en ervaring, dat wij ook verwachten mogen, hij zal zijn verklaard voornemen volbrengen: om te vermijden, dat hij de studerende Jongelingschap, wier tijd zoo kostelijk is, niet te veel rond leide, door de paden van onderscheidene wetenschappen, *ten einde de meesten der Studenten, die de Land-Huishoudkunde alleen als hulpwetenschap zullen (ja ook slechts kunnen)* be-

beoefenen, niet van hunne hoofdstudien zouden afgeleid worden.

Zelf Dichter zijnde, heeft SIMONS zich opgewekt gevonden, om, bij zijne Intre-Redevoering, zijne gedachten mede te deelen, *Over den waren Dichter*; een onderwerp, waar over ruime en rijke aanleiding is, bij elke gelegenheid, ook bij zoodanig eene als deze, nuttig te spreken. De Dichter wordt hier beschouwd, zoo als hij, van de natuur gevormd, in de School der kunst geoefend, het voorwerp is der bewondering van de nakomelingschap.

Gelijk de andere, in de taal der Geleerden, zoo getuigen ook de beide laatste, in de Nederduitsche spraak uitgevoerd, van de bekwaamheid der door Z. M. aangestelde Hoogleeraren, welke wij hopen, dat door de Goede Voorzienigheid lang gespaard, en derzelver werkzaamheden met den wenschelijksten zegen bekroond zullen worden, tot eere ook van Utrechts bloeijende Hoogeschool, en tot heil van geheel het Nederlandsche Rijk!

MNEMOSIJNE. Mengelingen voor Wetenschappen en fraaije Letteren; verzameld door Mr. H. W. TIJDEMAN *en* N. G. VAN KAMPEN, *IV Stuk VIII en 360 Bladzz. V Stuk 368 Bladzz. Te* Dordrecht, *bij* A. Blussé Zoon, 1817 *en* 1818. *In gr. 8vo. De prijs van ieder deel is f* 3.: 10: —

De geachte Heeren Verzamelaars, TIJDEMAN, en VAN KAMPEN, gaan, blijkbaar met eene genoegzame aanmoediging, voort, in het bijeenbrengen en uitgeven van alle zulke Stukjes, als

als zij voor hun oogmerk nuttig keuren, en dienen kunnen, om de liefde voor de wetenschappen en fraaije letteren, of te ontvonken, of te wijzigen of te vermeerderen. Door plaatsgebrek verhinderd, van het vierde Stuk eerder hier te gewagen, voegen wij nu daar tevens de beschouwing van het vijfde bij, om niet weder al te achterlijk te zijn. In het vierde Stuk, is eerst geplaatst: eene Verhandeling over, of kunstmatige behandeling van *het Herdersdicht*, door wijlen Mr. J. P. KLEIJN, waar in eene onuitgegeven Ode, van wijlen den Hoogleeraar RAU, op den Poolschen Odendichter SARBIEWSKI, eene wel verdiende plaats ontvangen heeft. — De Steller heeft gezond in staat geweest te zijn, om over dit onderwerp veel goeds te zeggen: wij zijn wel niet voor de al te kunstmatige onderscheidingen, maar, om de verschillende gevoelens te kennen, is het goed daaraan te herinneren. De Hoofdzaken in het Herdersdicht zijn hier zeer goed opgegeven, en de wel gekozene voorbeelden verlevendigen de lectuur. Men kan het derde Deel van H. BLAIR, de vier en dertigste les, hier mede vergelijken.

Hier op volgen zeer goed: twee beschouwingen, van S. GESSNER, *als Dichter*, en als *teekenaar en schilder*, door wijlen Mr. R. CARP, welke beide voorgelezen zijn, in het Amsterdamsche Genootschap *Concordia et Libertate*. De waardige Zwitzer, is hier met waarde geschetst, als een Man, die, zoo door zijne zeldzame bekwaamheden als beminnelijk karakter, de hoogachting van de nakomelingschap, die zich in zijne werken vermaakt, en er nut uit trekken kan, waardig is. Het derde Stukje behelst het tweede Deel, van het verslag aangaande het woelig Spaansche Treurspel van

Don

Don GUILLEM DE CASTRO: de heldendaden van den CID. waar in de liefhebbers van den ouden Ridderlijken tijd en strijd veel behagen zullen vinden, door Mr. W. BILDERDIJK geleverd. (zie de beoordeeling van het derde Stuk, voor Januarij 1818.) In de vierde plaats, staat hier eene voorlezing, gehouden in het Dordrechtsche Letterkundig Genootschap: *Diversa sed una* 12 November 1819, *ter nagedachtenis van wijlen* G. KUIPERS, den Vader, door P. VAN BRAAM. Zij is met warmte opgesteld, levert een bewijs op van ware hoogachting jegens den overledenen vriend, door zijnen bejaarden vriend, doet ons hem in verscheidene bijzonderheden gunstig kennen, en eindigt met dit Grafschrift:

Hier sluimert KUIPERS, die een gadeloozen schat
Van wereldwetenschap en schranderheid bezat,
Door naarstig onderzoek, bij 't dobben op de baren,
Als METON en HIPPARCH in 't sterrenheir ervaren.
Waarheen zijne aandacht zworf, hij hoorde en zag er God,
Zijn vaste hoop, zijn heil bij 't nadrend stervens lot.
O Dordrecht, blijf zijn naam met reine erkentnis eeren,
Die, onder 't eêlst vermaak, u stichten mogt en leeren!

Op de Grafzerk van des arbeidzamen Mans eerwaardigen Zoon, G. KUIPERS, heeft een der Leden van het werkzaam Zéeuwsch Genootschap der wetenschappen, eenige bloemen nedergelegd, in eene voorlezing voor dat Gezelschap, welke door de Verzamelaars, hier onmiddelijk op, aan het belangstellend publiek is me-

Digitized by Google

medegedeeld. In het jaar 1748 geboren, in 1773 Proponent geworden, en, behalven in andere kleinere Gemeenten, ook te *Vlissingen* het Evangelie getrouw verkondigd hebbende, werd deze zoo geleerde als geachte Leeraar, in 1786, naar zijne Geboortestad *Dordrecht* beroepen, alwaar hij, na eenen 28 jarigen voorbeeldigen Evangeliedienst, den 11den van Hooimaand 1815 overleed, tot geene geringe droefheid van zijne Dordrechtsche en elders wonende vrienden.

Eenige schoone gezegden van den grooten Redenaar DEMOSTHENES, door Mr. C. J. V. A. vermeld, zijn hier op geplaatst, en dan volgen eenige Dichtstukjes. Namelijk: Redevoeringen van den Hertog VAN ALVA, en den Biechtvader B. DE FRESNEDA, van FILIPS II, te vinden in P. C. HOOFTS, *Nederlandsche Historien*, IVde Boek, door H. G. OOSTERDIJK. Een aanmerkelijk Kontrast, waarin de Biechtvader verre de wijste toonde te zijn. — BELLAMI aan zijne Geboortestad, *Vlissingen*; een Gedicht in 's Dichters vroege jeugd opgesteld, maar echter duidelijk genoeg den schoonen aanleg aanwijzende, die, bij langer leven, zoo veel heerlijks van dien Zeeuwschen Dichter moest doen verwachten. Een insgelijks in zijnen jeugdigen leeftijd deze aarde ontrukte Dichter, J. W. VAN SONSBEECK, heeft, in eene Cantate op zijnen dood, hem huldе bewezen, welke uit zijne nagelatene papieren hier eene plaats ontvangen heeft, en duidelijke bewijzen van veel aanleg beheist. Zeer gepast is daarin dit Grafschrift van den Hoogleeraar B. BROES gevoegd:

Hier rust de schrand're BELLAMI,
De Nederlandsche Anakreon;
En — had de dood hem niet doen zwijgen,
De Pindarus der later wereld.

Van den ons reeds voordeelig bekenden jongen Dichter J. DA COSTA, is ons hier een Gedicht geleverd, waar van men het doel uit deze regels kennen kan:

Ja! zusters zijt ge, en door een onverbreekbren band
Vereenigd, *Wijsbegeerte* en *Dichtkunst!* hand aan hand
Daalt ge uit de wolken neêr, om 't menschdom op te leiden,
Tot hooger werelden: en wee die u wil scheiden!

Van Neêrlands geliefde Dichteres, Mevr. K. W. BILDERDIJK, ontvangen wij hier eene, haar waardige, vrije navolging van *Kosegartens Celeste.*

Nog zeven andere Dichtstukjes, worden hier gevonden, die van goede beginselen, edele vriendschap en ware ouderliefde, zoo wel als Dichtkunde, het getuigenis dragen.

Het vijfde Deel, opent eene *beschouwing van Plato als Wijsgeerig en Dichterlijk Schrijver*, door N. G. VAN KAMPEN. Na eerst in 't gemeen over PLATO gehandeld, en getoond te hebben, dat zijne verdiensten als Schrijver den oorsprong voornamelijk te danken hebben, 1.) aan zijne denkbeelden, 2.) aan zijne taal, en 3.) aan den vorm zijner voordragt, staaft de redenaar den lof, aan dezen edelen Leerling van den grooten SOCRATES toegezwaaid, door eenige proeven van vertaling uit zijnen *Phedrus.* De oude Griek, heeft in VAN KAMPEN eenen ijverigen lofredenaar ontvangen, en in vele opzigten met hem instemmende, betuigen wij wel zeer ons genoegen, over deze wel bewerkte en aangenaam uitgevoerde voorlezing. Misschien, schreef VAN KAMPEN, kan dezelve ook eenig-

Digitized by Google

eenigzins, voor sommigen, ter inleiding dienen, op het *Feestmaal van* LEONTIS; eene zamenspraak, door Mevrouw WIJTTENBACH, geb. GALLIEN, uit het Fransch door hem overgezet, welke hier op volgt. Hoe schoon is het, O CHARMIDES! (F. CREUZER, Professor in de Latijnsche en Griekische Letterkunde, te *Heidelberg*,) zoo schreef KLEOBULINE (gelijk hier heet Mevr. WIJTTENBACH) een feestmaal bij te wonen, waarbij de Muzen voorzitten. Zij verfraaijen het door hare tegenwoordigheid, en dan vinden ook de vrouwen, wel verre van te moeten vertrekken, wanneer men den beker laat rondgaan, in de gesprekken die men er houdt, een school van wijsheid, door bevalligheid en vrolijkheid gekruid. Want DIONIJSUS, (BACCHUS) getemperd door de nimfen der bron, doet op den geest dezelfde werking, als het vuur op den wijrook, waarvan hetzelve het fijnste en uitgelezenste doet uitwazemen. Ik wijd u de gesprekken, gehouden bij het feestmaal van LEONTIS (schrijfster van werken van smaak, en zedekunde) toen ik bij haar, op haar buitengoed, nabij *Athene*, (het bedoelde landgoed ligt 25 uren van *Parijs*) het wijn-oogstfeest vierde. Het tooneel dezer zamenspraak is in Griekenland, en dezelve is gesteld, kort na het einde van den Peloponesischen Oorlog. Men zal dit feestmaal onderhoudend, Grieksch geestrijk, en vermakelijk bevinden, getuigende van den trap der kennis en beschaving, door haar bereikt, welke de vreugde van den beroemden WIJTTENBACH uitmaakt, en over liefde en vriendschap wel weet te oordeelen.

Een beknopt verslag, aangaande de volksliteratuur der Chineezen, getrokken uit hunne eigene schriften, door den Eerw. R. MORISON, uit het Engelsch vertaald, door den Nederduitschen

schen Predikant te *London*, J. WERNINCK, is vervolgens hier opgenomen. Daar bij, die deze uittrekfels in bijzonderheden ons mededeelt, een geleerde is, die het gansche N. Testament, reeds in de Chineesche taal overgebragt hebbende, zich onvermoeid bezig houdt, met de overzetting van het oude, en dus bijna een derde gedeelte der redelijke aardbewoners in staat zoekt te stellen, om het woord van God in hunne eigene taal te lezen, en na als Zendeling naar *Macao* en *Canton* zich beroemd gemaakt te hebben, door de Agenten der Oost-Indische Compagnie op eene vereerende wijze aangesteld is, en zich het vertrouwen, zoo wel van zijne Inboorlingen als van zijne eigene Landgenooten, (de Engelschen) volkomen gewonnen blijkt te hebben; kan men niet anders, dan met het grootste vertrouwen, zijne berigten en overzettingen ontvangen, en zal men den Eerw. WERNINCK danken, voor derzelver mededeeling in onze taal. Het hier medegedeelde doet ons dit zonderlinge volk, eenigzins nader kennen, en leert ons zien, welke geschriften bij hetzelve in de hoogste achting staan, welke beginsels aan hetzelve worden ingeboezemd, en door welke zonderlinge beschouwingen zij verblind zijn. Mogt het doel van den edelen MORISON, en van alle leden en begunstigers der Bijbel-Genootschappen, bereikt worden, om dit volk tot het ware licht der kennisse te doen komen, en hen hetzelve *opregtelijk* te leeren gebruiken!

Mr. W. BILDERDIJK's, *Korte ontwikkeling der gronden van het Natuurregt*, welke nu volgt, onderzoekt kortelijk wat het natuurregt is, en wijst het verbindende daarvan aan, en waar uit het gekend moet worden, op eene taalkundig wijsgeerige manier.

Ver-

Verder hooren wij hier *Mr.* J. D. MEIJER, verhandelen, over den regel: *Dat ieder een voor eerlijk wordt gehouden, tot dat het tegendeel is bewezen*, en beweren, dat deze stelregel, in de Romeinsche wetgeving, niet dat aanduidt, 't welk men doorgaans aanneemt, maar alleen als een vermoeden geldt in twijfelachtige gevallen; en zulks eeniglijk, omdat men kan nagaan, wat een eerlijk man zou hebben gedaan; terwijl de oneenlijkheid, oneindige wijzigingen en graden kunnende hebben, daardoor niet als een grond tot beslissing kan worden aangenomen: maar geen wetgever is er nu of immer geweest, die den mensch voor eerlijk zoude hebben gehouden, tot dat het tegendeel is aangetoond, en zoo hij dat aangenomen had, zou hij geheel zijn wetboek bespaard hebben. Wij gelooven ook, dat de reinere Godsdienst- en Zedeleer van het Evangelie, hier meer doet, en mag en kan doen, dan eenig burgerlijk wetboek.

De verheffing der zeldzame daad, van wijlen den zeer Eerw. A. HAMBROEK, op *Formosa*, door M. W. TERPSTRA, in de zesde plaats hier gegeven, doet des Schrijvers verstand en gevoel eene wezenlijke eere aan. Ook onze moedige Dichter HELMERS, zong van des Leeraars deugd met regt:

Zoolang de geele zee zal om Formosa vloeijen,
Zal HAMBROEKS deugd ons hart in edle drift ontgloeijen!
Wat zeg ik? neen, al stort Formose in de oceaan,
De deugd van HAMBROEK blijft voor de eeuwigheid bestaan.
Waarom vereert geen zuil dien grooten volksbeschermer?
Maar neen, zijn deugd is ver verheven boven marmer!

De deugd der braven is het woên des tijds te sterk,
Zijn stalen zeis sloop' vlij der Phidiassen werk;
Maal steden, volken neêr; de deugd blijft akoos leven:
Ze is eenwig als God-zelf, die ze ons heeft ingeweven.

De twaalf Gedichten, welke in dit Vde Stuk voorkomen, worden aangevangen, door eene dichterlijke vertaling der negen eerste Lierzangen van HORATIUS, van wijlen H. O. OOSTERDIJK, als proeve eener volledige vertaling der Lierzangen van dezen Romeinschen Dichter, door denzelfden, welke staat uit te komen. De zin en bedoeling van HORATIUS zijn hier wel, en meermalen maauwkeurig ook en vloeijend uitgedrukt, waarom, met de volledige uitgave, het publiek geenen ondienst geschieden zal.

De overige zijn: Lierzang, Augustus 1795, door Jr. Mr. J. V. D. D., welke nu veilig openbaar kon gemaakt worden. Een woord op reis van (wijlen) J. HINLOPEN, aan (wijlen) VAN DER PAÜW, Junij 1798. Vrouwen bestemming, door Mevr. K. W. BILDERDIJK. Wijsheid, Spreuk. II gevolgd, door B. F. T. Vischpartij — Groete, op mijn dertigsten verjaardag, — nadering tot het gebed, — en mijn laatste versje, allen door J. VAN DAM, — het Lentefeest, eene Cantate of Veldzang, door C. TEN HOET, J. Z. een Fragment uit een Huweliikszang, door P. H. H. Alle hebben ze hunne waarde. Mevr. BILDERDIJK, heeft zich eener voorbeeldige Hollandsche vrouwe waardig uitgedrukt. De jonge Landman, heeft door zijne versjes aanleiding gegeven, om te wenschen, dat hij deze schoone uitspanning vooral niet late varen. Het Lentefeest is levendig en bevallig, en het Fragment wijst juist op den zegen des Christendoms. Dit vijfde Stuk is ons vooral niet minder, dan het vierde Stuk, bevallen.

BE-

Digitized by Google

BESCHRIJVING van het Feest, door Duitsche Jongelingen, gevierd op den Wartburg, *den* 18 *October* 1817, *den Verjaardag van den Slag bij* Leipzig. *Uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Groningen, *bij* W. van Boekeren, 1818. 66 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is* f — 12 —

Het gebeurde op den 18 October 1817, te *Eisenach*, of het tweedaagsche Studentenfeest, op den *Wartburg*, op dien gedenkwaardigen dag gevierd, heeft veel geruchts gemaakt, en is zeer verschillend beoordeeld. Eenigen hebben het zeer hoog geroemd, maar anderen er zich zeer aan geërgerd, en daar tegen geweldig uitgevaren. Wanneer men op de dubbele aanleiding ziet, de *Burgerlijke* namelijk, en de *Godsdienstige*, en men merkt dan tevens op de verschillende denkwijze der Duitschers in het Godsdienstige, zoo onderscheiden als het licht, en de duisternisse (want zoo drukken wij ons liefst om de zaak uit, met verzwijging van de eigenlijke namen) dan kon dit wel niet anders zijn. Maar er liepen echter nog ook andere redenen zamen, waarvan wij maar ééne, te weten die geweldige van nijver, noemen zullen, welke althans grooten invloed in dezen uitgeoefend hebben.

Onder de zoodanigen, die dit Feest als iets grootst en goeds beschouwden, behooren en de Duitsche Schrijver, en de Nederlandsche Vertaler van dit werkje. Hoe velen dit Feest hebben bijgewoond, en van welke plaatsen, wie onder andere zich daarin vooral hebben laten hooren, hoedanig het aangevangen, uitgevoerd en geëindigd is, is te bekend, dan dat wij het noodig zou.

Digitized by Google

zouden achten, daarvan hier eenig berigt te geven. Van het geheel erlangt men, in deze beschrijving, eene korte zeer levendige schets. Omtrent de gevolgen en uitwerkselen hebben ons de gebeurtenissen reeds het eene en andere doen kennen; maar achten wij ook tevens, de acten nog niet gesloten te zijn. Men moet zeker wel uit de gevolgen niet altoos tot het bedrijf zelve besluiten, evenwel is het toch wijs, de uitwerkselen vooraf zich voor te stellen, en de warme geestdrift, dus, door het bezadigd verstand te matigen. Het een en andere heeft ons in dit Feest en dus ook in deze schets wel, ja zeer bevallen, maar verscheidene bijzonderheden smaakten ons in 't geheel niet. Liefst laten wij ons echter, daar over, hier niet zoo openlijk uit.

Iets echter ligt ons op het hart, dat wij niet verzwijgen mogen. De edele studerende Jongelingschap, op de Hoogescholen, behoort zich vooral door werkijver, zucht voor de wetenschappen, en dadelijke beoefening van dezelve, maar ook door bedaardheid, zedigheid en erkennelijke ondergeschiktheid aan Meesters, Regenten en wetten te onderscheiden. Zij die de eer hebben van onze studerende Jongelingen te leiden, te onderwijzen en te vormen, hebben zich voorzal te benaarstigen, om zich van hunne harten meester te maken, en, 't geen voor hen ook niet moeijelijk vallen kan, hun volle vertrouwen te genieten. Geen geest van ligtzinnig en losbandigheid, welke niet dan kwaad sticht, maar die van orde, studie en Godsvrucht, naar het Evangelie, waar van de gevolgen altoos heilzaam zijn, onderscheiden bestendig de kweekelingen van onze Hoogescholen, waar op zoo veler oogen gevestigd zijn, als op de aanstaande steunsels van onze burgerlijke en Godsdienstige voorregten!

MEN-

MENGELWERK.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN BEROEMDEN J. CALVIJN, EN ZIJNE DENK- EN HANDELWIJZE, IN DE ZAAK VAN DEN BERUCHTEN M. SERVEDE.

(*Het Vervolg en Slot van Bladz. 566.*)

De Regering van *Geneve*, in het midden van de XVIde Eeuw, heeft geenszins los, overhaastend, en zonder nadenken gehandeld, als dezelve den persoon van M. SERVEDE, verhoord en veroordeeld heeft, naar de wet, welke toen en daar bestond. Zij heeft zich ook geheel niet door losse vermoedens, en onbewezene aantijgingen, even zoo min als door onberaden ijver, laten vervoeren, om het vonnis tegen hem uit te spreken. In tegendeel heeft zij eerst de beschuldigingen tegen hem onderzocht, hem zelven gehoord, hem alle gelegenheid ter verdediging en erkentenis van zijne verkeerdheden gegeven, zijne geschriften laten beoordeelen, en niets onbeproefd gelaten, om hem van zijne halstarrigheid te rug te doen komen. Zij heeft zich niet vergenoegd, met hare eigene Leeraars, met den beroemden CALVIJN in 't bijzonder, te hooren en te raadplegen, en er bij tegenwoordig te zijn, als hij hem in zijne gevangenis poogde tot inkeer te brengen, en te verbeteren; maar, terwijl ook hier door de waarheid der beschuldigingen tegen hem ingebragt meer

Digitized by Google

en meer openbaar werd, en hij in stede van tot berouw te komen, van tijd tot tijd halstarriger zich betoonde, en, tot geene wederlegging in staat, tot schelden en razen de toevlugt nam, nog eerst het gevoelen van andere beroemde mannen en waardige Christen-Leeraars, in andere voorname Gemeenten, willen innemen, voor dat zij tot het uiterste kwam, en van de gestrengheid der wet gebruik maken wilde.

Hij is eindelijk door haar gevonnisd geworden, na dat men alles vruchteloos beproefd had, nadat niets verzuimd was, wat scheen te kunnen dienen, om hem, behoudens de wet, de waarheid en het heilig belang der Kerke Gods, en behoudens dus ook de noodzakelijke achting der waardige bedienaren derzelver, die duidelijk niets anders beoogden dan de eere der verlosfers, en het welvaren zijner Gemeente, te bewaren en onschadelijk te maken.

Het gevoelen, dat hij naar de wet als *Godslasteraar*, wanneer hij niet herroepen, of stilzwijgen belooven wilde, sterven moest, tot afschrik voor anderen, opdat het kwaad ter ondermijning van het Christendom niet verder zoude voorteten, werd niet door hen openlijk aangenomen, voor dat zij van alle kanten, door mannen die zij kenden en vertrouwen konden, door derzelver mondelinge en schriftelijke verklaringen, daarvan overtuigd, en dus door hun waarheids-gevoel daartoe gedrongen waren, dat is, indien wij iets zien kunnen, overvloedig gebleken, uit de reeds geleverde brieven, en zal nog verder bevestigd worden, door die welke wij nuttig oordeelen, hier tot slot te laten volgen.

Het is ons oogmerk niet, om hier ter plaatse, over de wet zelve te handelen, volgens welke SERVETUS veroordeeld werd, noch de

vraag

vraag te beschouwen: in hoe verre de gronden, waar op deze wet steunde, door de tijden en omstandigheden, al of niet verdedigd kunnen worden; maar wij hebben alleen, door deze echte stukken, eene historische bijdrage willen leveren, om hen, die onbevooroordeeld zijn, en hunne oogen willen gebruiken, te doen zien, dat zij met ons groote reden hebben, van zich te mogen verblijden, dat het eene ongegronde, met de waarheid strijdige, volstrekt valsche beschuldiging is, dat de verdienstelijke Hervormer CALVIJN, (1) de boosaardige moordenaar van den Spanjaard SERVEDE zou geweest zijn. Daarom eindigen wij dan hier, met de betuiging, van het wezenlijk genoegen, dat ons deze stukken verschaften bij de vertaling, als dienende om de eer van eenen edelen Hervormer te redden, tegen eene allerhevigste, zoo dikwerf herhaalde beschuldiging, bij welke 's mans waarlijk groote verdiensten, alle doorgaans vergeten worden, en met den wensch, dat alle Christusbeijderen, hoe langer zoo meer de waarheid in liefde mogen leeren betrachten.

AAN

(1) Van een man, die openlijk verklaarde: „Et quis, nisi humanitatis expers, si pacificandae Ecclesiae vera et seria fiat mentio, non libenter autem animumque accommodet? Nemo enim est, vel modico duntaxat pietatis sensu praeditus, quem non excruciet, ac moerore conficiat fœda haec, horrendaque corporis Christi laceratio? At vero cum astuti homines hoc se praetextu non raro insinuent, dum adulterare volunt sinceram Christi doctrinam; quis neget prudenter circumspiciendum esse, qualis pax nobis afferatur. Nam sicuti ubique nobis pacem inprimis Commendat Christus, ita Evangelii sui veritatem unicum illius esse vinculum docet." In Comment. de *vera Christianae pacificationis et ecclesiae reformandae ratione*, p. 1.

Digitized by Google

AAN DE GEREFORMDE RIGTERS, EN DEN ACHTBAREN RAAD VAN HET GENEEFSCHE GEMEENEBEST, ONZE ZEER GEËERDE HEEREN.

Wij hebben, door dezen bode, de letteren van uwe Achtbaarheid, wel ontvangen, tegelijk met het boek van SERVEDE en de daar uit opgeteekende artikelen, en de vergelijking geschreven door uwer Achtbaarheids Evangelie-Verkondigers, onze eerwaardige en Lieve Broederen, en MICHAËL SERVEDE. Naardien uwe zorgvuldigheid gewild heeft, dat deze alle van ons ingezien, naauwkeurig overwogen, en ons oordeel daar over hier bijgevoegd zoude worden; zoo zullen wij, aan uwe Achtbaren gehoorzamende, met Gods hulp, zoo kort en duidelijk als ons doenlijk is, verklaren: wat wij over geheel dit onderwerp der Eénheid en Drieëenheid Gods, en de verborgenheid des Zoons Gods, denken en leeren, en hoe wij over het geschil, of over het geschrevene van uwe Predikanten en van SERVEDE, oordeelen. Wij twijfelen geen oogenblik, dat de aanbiddelijke verborgenheid der Eénheid en Drieëenheid, der tot in eeuwigheid verheerlijkte Godheid, en van alle de heiligen vastelijk geloofd, en aan de Nakomelingschap om te gelooven, getrouwelijk overgeleverd, maar ook in de schriften duidelijk overgebragt is, van de, door den H. Geest Gods, gedrevene, waarachtige Profeten.

Dit beginsel dus en hoofdstuk der ware Godgeleerdheid, is zoodanig bekrachtigd, door de Godspraken, zoo zeer bevestigd door duidelijke teekenen, en met algemeene toestemming aangenomen, van de algemeene en regtzinnige Kerk, zoo des Ouden als des Nieuwen Testaments, dat het altoos voor ongeoorloofd gehou-

Digitized by Google

houden is, hetzelve in twijfel te trekken. Wij belijden derhalven, met de heilige en algemeene Kerke Gods, dat één is het wezen van God, en dat er drie onderscheidene personen zijn. Want de Vader uit den Hemel aangande zijnen Zoon getuigende, verklaarde: *Deze is mijn geliefde Zoon, in welken ik mijn welbehagen heb.* De Zoon is hij, aan wien de Vader het getuigenis gegeven heeft, maar de Heilige Geest is in de gedaante van een duif nedergedaald. *Voor* de Kerkvergadering van *Nicee*, zijn wel PRAXEAS, NOËTUS en SABELLIUS, bij de Ouden PATRIPASSIANI genoemd, opgestaan, die de onderscheiding der personen om de te behoudene éénheid Gods verwarden, maar zij zijn geleerd en ontegenspreekbaar wederlegd, van de waakzame bestuurders der Kerk, en aldus is in de Schriften verdedigd, en in de Kerk behouden, de aanbiddelijke verborgenheid der Drieëenheid. Waar uit wij zien, dat de Opzieners der Kerk in de Nicesche Kervergadering niets anders ons, door het bepaalde artikel, hebben overgeleverd, (1) dan 't geen de algemeene en regtzinnige Kerk, van de tijden der Apostelen aan, ja reeds van de Profeten af, had vastgehouden. Dat dus SERVEDE de Spanjaard, de eeuwige Drieëenheid Gods een *drievoudig Monster*, een *driedeeligen helhond* noemt, en *Goden der verbeelding*, *spotternijen* en *drie geesten van bezeenen*, daar in lastert hij misdadiglijk, en op eene verschrikkelijke wijze, de eeuwige Majesteit Gods. Dat bij ATHANASIUS, AUGUSTINUS en andere voortreffelijke Dienaren van CHRISTUS, en heldere lichten der Kerke, *Drieenheids*

(1) De belijdenis des Geloofs, gesteld in 't Concilium van Nicea, vindt men achter onze gewone Bijbels en Testamenten uitgedrukt.

Digitized by Google

heids drijvers; en dus *Ongodisten* noemt (want met dezen titel onderscheidt hij allen, welke de Drieëenheid erkennen) daar door lastert hij op de onwaardigste wijze, en onteert met de laagste en onduldbare scheldwoorden niet hen alleen, maar ook de geheele reeks van heiligen, en dus de gansche Christelijke Kerk.

Verfoeijelijk komt het ons voor, van den ongelukkigen man (SERVEDE) gehandeld te zijn, dat hij ook der Joden lasteringen tegen den Christelijken Godsdienst uitgebraakt, verontschuldigt, en de schandelijke woorden van MAHOMED, dat drie Personen in de Drieëenheid, of, gelijk hij zegt, drie Goden, den Vaderen onbekend geweest, en dat ze Zoons van Beëlzebub zijn, goedkeurt en roemt. (1) Wat kan nu meer Goddeloos tegen God, wat onwaardiger tegen het onveranderlijk Christelijke Geloof, van dezen man worden uitgebraakt? Welke Christelijke ooren bidde ik, kunnen dat met bedaardheid aanhooren? Omtrent den Zoon van God, heeft de Kerk Gods eendragtig geloofd en geleerd, dat hij van eeuwigheid persoonlijk bestond, want dit had zij geleerd uit het woord van God, daar CHRISTUS zelf allerduidelijkst in het Evangelie gezegd heeft: *Voor* ABRAHAM *was, ben ik. Joan.* VIII: 38. Zeker in wezen, niet van het vleesch, maar der Godheid, volgens welke de Apostel hem genoemd heeft: *Het uitgedrukte beeld van 's Vaders zelfstandigheid, Hebr.* I: 3. waar hij tevens aanhaalt het getuigenis uit het Oude Testament: *Gij zijt mijn Zoon! heden heb ik u gegd-*

(1) Dat zij, die zoo gunstig meenen te mogen denken, over SERVEDE, op dit een en andere maar even nadenken, en beter leeren oordeelen! Men moet, hoe men ook denken moge, er van ijzen!

Digitized by Google

genereerd. Deze Zoon der heerlijkheid, van eeuwigheid de Zoon, waarachtig God, is in den tijd geworden 's menschen Zoon, een waarachtig mensch geboren, niet uit het wezen van God den Vader, maar uit het wezen van de moedermaagd MARIA, welke God door zijnen Geest vruchtbaar gemaakt heeft. — Van daar wordt hij de *Zoon*, en het gezegend *Zaad der Vrouwe*, *Zoon van David*, en *Zoon des menschen* genaamd.

Hij blijft echter maar één Persoon, behoudende de beide naturen onvermengd, de Goddelijke en de menschelijke. Iets 't geen door zulke duidelijke en klaarblijkelijke getuigenissen van het H. Schrift bewezen, en te voren reeds en nu blijkt te zijn, dat hij die er aan twijfelt, met zijne rede zuft. Wij gelooven dus ook eenvoudiglijk en eenparig, vastelijk, gelijk wij nu verklaard hebben, en prediken alzoo in de aan onze zorge toevertrouwde Kerk.

Wederom wordt dan SERVEDE, als een lasteraar van den Zoon Gods openbaar, die hij dat eeuwig en met den Vader gelijk bestaan, zich niet schaamt een duivelsch denkbeeld en een fabuleusch stelsel (uit de lucht als gegrepen) te noemen. Daarenboven durft hij beweren, dat de Vader van den ligchamelijken Zoon, geen ander is, dan God de Vader zelf, uit wiens wezen het vleesch des Zoons geboren is. Geheel anders heeft PAULUS, de Leeraar der Heidenen, geleerd, die gezegd heeft: dat *de Zoon Gods geworden is uit het Zaad Davids naar het vleesch, en krachtiglijk bewezen de Zoon Gods, naar den Geest der heiligmaking*, *Rom.* I: 3. Waartoe zouden wij verder alle bijzonderheden van dien lasterlijken mensch hier opsommen?

Naauwkeurig en getrouw genoeg hebben uwe getrouwe en geleerde Herders, eenige verbazen-

zende dwalingen en duidelijke ketterijen van denzelven verzameld, in het werk, waar aan zij den titel gegeven hebben: *De gevoelens en Bellingen, getrokken uit een boek van* MICHAËL SERVEDE. Wij hebben bevonden, dat dezelve geenszins valschelijk uitgetrokken of aangewezen zijn, en kunnen dezelve op geene wijze aannemen of goedkeuren, maar wij verfoeijen ze in tegendeel. Want SERVEDE verduistert en bedekt ze in zijn daar onder gevoegd antwoord, en heeft ze niet verkleind, terwijl hij intusschen vele verklaringen der Ouden, over de Eenheid en Drieëenheid Gods, en over de verborgenheid des Zoons Gods verdraait; gelijk ook, door het duidelijk antwoord van de Bedienaren der Kerke daar tegen, klaarlijk is aangewezen.

De weder antwoorden of aanmerkingen van SERVEDE bevatten, behalven de uiterste onbeschaamdheid en gemeenste scheldwoorden, weinig of niets. Want zoo dikwijls valt hij CALVIJN met zijn: *Gij liegt het*, aan, en zoo gedurig noemt hij hem den *Toovenaar*, en SIMON *den Toovenaar*, dat het verdriet en schaamte baart het te herinneren; vooral daar de zaak zelve spreekt, en de Schriften van SERVEDE naauwkeurig beschouwd getuigen, dat CALVIJN niets verzonnen, en hem ten onregte te laste gelegd heeft, en dat SERVEDE in tegendeel 't geen hij gezegd heeft, weder ontkent en bedriegelijk verbergt.

Wij hopen, dat de trouw en ijver, van CALVIJN uwen Herder, en onzen broeder, dat ook zijne voortreffelijke verdiensten, jegens de ballingen en vromen, te bekend en beroemd zullen wezen, dan dat ze, door de onwaardige beschuldigingen van zulk een man, of bij uwe Achtbaarheid, of bij andere goede mannen verdui-

duisterd kunnen worden. Ook ontveinst dat uwe Achtbaarheid niet, welke ('t geen wij niet zonder hartelijke vreugde gelezen hebben) in haar schrijven stellig verklaart, ons oordeel niet te vragen, omdat zij de Bedienaren uwer Kerk mistrouwt, maar veel eer om aangaande ons oordeel in deze niet onkundig te zijn. Hoe eindelijk UEd. Achtbaren dezen man behooren te bedwingen, die de, van ouds reeds, van de Kerk naar de H. Schrift aangewezen, en veroordeelde ketterijen hernieuwt en de eerste vaste hoofdstukken van ons geloof bestrijdt, en daar door Gode en zijne heiligen lastert, laten wij aan uwe voorzigtigheid over te beoordeelen.

Indien de gelijkheid van naam, ons niet bedriegt, heeft deze SERVEDE dit groote kwaad reeds voor twintig jaren doen werken, terwijl toen de nu reeds zalige OECOLAMPADIUS, hem gepoogd heeft tot den regten weg terug te brengen; en toen is ook de leer van SERVEDE, van hen die 't eerst in deze landen het Evangelie van CHRISTUS verkondigd hebben, veroordeeld. Maar hij, vasthoudende aan zijn gevoelen, heeft evenwel, in den jare 1531, in *Duitschland*, zeven boeken over de *Dwalingen der Drieeenheid*, en andere Zamenspraken doen uitkomen, waar door het niet twijfelachtig is, dat zeer vele in de H. Schrift weinig geoefenden en zwakkeren in het geloof in een groot gevaar gestort zijn voor hunne zielen en ligchamen. Waar door hij echter zoo weinig nog voldaan is geweest, dat hij, toen zijne allerverpestendste dwalingen en onduldbare lasteringen pas afgewezen en besnoeid waren, voortgaat, zich zelven in Goddeloosheid en lastering te overtreffen, en eene allerbedorvenste leer, onder de gedaante van *Hervorming des*

Christendoms, der Kerke op te dringen. (1) Wij oordeelen dus, dat er veel getrouwheid en ijver tegen dezen noodig is, voornamelijk om dat onze Kerken, bij de genen die buiten zijn, eenen slechten naam hebben, als of zij ketterach waren en de ketters begunstigen.

Maar de heilige Voorzienigheid Gods, heeft in het tegenwoordige de gelegenheid aangeboden, om u en te gelijk ons te zuiveren, van dezen kwaden naam, en dit slecht vermoeden, indien gij waakzaam geweest, en zorgvuldig toegezien zult hebben, dat de besmetting van dit vergift door dezen niet verder voortkruipe, 't geen wij ook geenszins twijfelen, of het zal door uwe zorgvuldigheid wel geschieden.

De Heere JEZUS CHRISTUS, voege bij uwe vroomheid, wijsheid en sterkte, den weg, de wijze en regte mate om zijnen wil te doen, tot eer zijnes naams en tot de getrouwe bewaring, van het opregte geloof der Kerke. Tevens bieden wij uwe Achtbaren onze diensten, en bevelen aan dezelve ons allen aan. Drie volle dagen, eindelijk, hebben wij dezen uwen briefbesteller opgehouden, om dat wij ons niet eerder hebben kunnen verklaren.

Gegeven te *Zurich*, 11 Oct. 1553.

Uwer Achtbaren zeer genegene Herders en Lezers, de Bedienaren der Zurichsche Kerk.

AAN DE ZEER BEROEMDE EN ACHTBARE REGTERS, EN DEN RAAD VAN HET GENEEFSCHE GEMEENEBEST, ONZE EERBIEDWAARDIGE HEEREN.

Groot Achtbare Heeren! Offschoon wij, aangaande den vromen ijver, en bijzondere naarstig-

(1) Is dit ook in onzen tijd wel geheel vreemd?

Digitized by Google

ſtigheid, van onzen zeer Geliefden Broeder J. CALVIJN, en zijne andere medewerkers; geheel niet twijfelen, dat zij naar de bijzondere en naauwkeurige zorg en waakzaamheid, welke zij tot hier toe in de Kerk van CHRISTUS bewezen hebben, ons volkomen ſchijnen te hebben kunnen voldoen; alhoewel wij door de beſtuurders der Kerke te *Zurich*, onze zeer geëerde broeders in den Heere, naar het naauwkeurig oordeel, waarmede zij boven andere Dienaren der Kerke begiftigd zijn, hun gevoelen 't welk zij gewild hebben, dat ook wij zien zouden) allerzorgvuldigst aan ul. geſchreven hebben, hier mede te vreden zouden hebben kunnen zwijgen; hebben wij echter, om dat UEd. Achtbaren ook ons gevoelen geoordeeld hebben, te moeten hooren in deze zaak, zoo veel de kortheid van tijd toeliet, de geſchillen van SERVEDE vergeleken, welke hij met de dienaren uwer Kerke gehouden heeft. Wij hebben insgelijks zijne boeken, met lasterinen tegen de allerheiligste Drieëenheid, en tevens tegen de geheele Kerk van CHRISTUS opgevuld, waar in hij de ketterijen reeds voor ele jaren geſtild, en te gelijk met de ketters ot zwijgen gebragt, poogt te rug te roepen, n tot groote ergernis der eenvoudigen, uit te raken, en der Kerk van CHRISTUS op te drinen, doorgeloopen. En wij kunnen, naar de ive ons van God verleend, niet anders oordeelen, dan dat ze van de gezonde leere verhillen, en dat het niet te dulden is, dat zij f voorgeſteld, of in de vergadering der Godruchtigen gelezen worden. Wij twijfelen ook heel niet, of gijlieden zulk, naar uwe uitekende voorzigtigheid, deszelfs pogingen onerdrukken, op dat deszelfs lasteringen niet, s de kanker, de leden van CHRISTUS bederven,

ven. Want door lange redenen zijne dwaasheden te wederleggen, wat zou dat anders zijn, dan met den onzinnigen onwijs te zijn? Wij *onderschrijven*, derhalven, allen het oordeel der Leeraren van de Zurichsche Kerk, onze zeer geliefde broederen in CHRISTUS, uwe Achtbaren ondertusschen aanbevelende, met uwe Kerk, aan de Goddelijke genade.

Gegeven te *Schafhausen*, den 6den Oct. 1553.

Uwer Achtbaren zeer gehoorzame en geniegene
SIMPERTUS VOGTHIUS,
SEBASTIANUS GRUBEL,
JACOBUS RUGER.

Bedienaren der Kerke, te *Schafhausen*.

IS DE REDE DE UITLEGSTER DER H. SCHRIFT?

Wat moet de Rede doen, zal zij de uitlegster der H. Schrift heeten? Zij, immers, moet ons dan den zin der Schriftplaatsen doen inzien? En waarom zoude men ontkennen, dat zij werkelijk dit is en doet? Wanneer zij niet de regels tot Bijbelverklaring bevat, dan moet de Bijbel zelf ons zijne uitlegregelen verschaffen. Maar waar staat in den Bijbel: „ lees alles in verband; vergelijk de eene plaats met de andere; verplaatst u in de omstandigheid, waarin iets gesproken, geschreven of voorgevallen is; maak onderscheid tusschen dat gene, wat slechts eenige personen of alle menschen, zekere omstandigheden of alle gevallen, sommige tijden of de wentelende eeuwen betreft, enz." Men ziet duidelijk, dat alleen de Rede ons deze uitlegregelen aan de hand geeft.

Maar moet dan de Rede in alles, wat de Bijbel opgeeft, eene uitlegging doen? Deze vraag

Digitized by Google

vraag verschilt geheel van de eerste. Eerst moeten wij, naar de uitlegregels der Rede, den zin van datgene, wat de Bijbel bevat, opsporen? Dezen zin bekomen hebbende, hebben wij eene zaak, waarvan wij vragen kunnen: welke is de aard dezer zaak? kunnen wij dezelve begrijpen, of niet begrijpen? bevat zij onzin of gezonde leer? staat zij met andere zaken al of niet in verband? enz. Maar dit is geene uitlegging des Bijbels. Het is een navorschen van dat gene, wat wij, na voorafgegane Schriftverklaring, uit den Bijbel als zin erlangd hebben. Zoo de Rede hierin gebied heeft, kan zij in dit opzigt niet heeten: „Uitlegster des Bijbels," maar „doorzoekster der alreeds door Schriftverklaring verkregene zaken."

Ook in dit geval heeft zij heerschappij. Hier vraagt zij ten eerste: „bevat datgene, wat wij als zin bekwamen, ook onzin?" bij voorbeeld: Deze letterlijke verklaring van *Joh.* VI: 54 en 63, dat JEZUS vleesch te eten, het eenvige leven aanbrengt, maar zijn vleesch toch niet nut zij. Ten tweede: „bevat de erlangde zin van deze Schriftplaats met dien van gene Schriftplaats, eene tegenspraak?" bij voorbeeld, de verklaring uit *Rom.* IV: 2, 3, dat ABRAHAM niet, en uit *Jac.* II: 21, dat hij wel uit deugdzame werken geregtvaardigd zij. Ten derde: „strijdt de erlangde zin met de denkwetten?" bij voorbeeld, deze afleiding uit *Matth.* XXVI: 26, dat elk der duizende Avondmaals-brooden, in den geheelen CHRISTUS alom eeuwigtijdig veranderd wordt, zonder dat er duizende Christenen ontstaan. Ten vierden: „strijdt dat gene, wat *als natuurlijk* (Physisch) *voorkomt*, met de wetten van het natuurlijke?" bij voorbeeld, de zin in *Gen.* I: 15, 16, dat op den vierden scheppingsdag de sterrenhemel

ontdaan zij. Zijn wij door onze uitlegging gekomen op iets, het welk onzin, tegenspraak met eene andere plaats, strijdigheid met de denkwetten, of eene onnatuurlijkheid in gevallen, die als natuurlijk voorkomen, bevat; dan zegt de Rede, onder veronderstelling van den Goddelijken oorsprong des Bijbels, dat wij in onze uitlegging fout hebben, en derhalve op nieuw naar uitlegregels moeten te werk gaan. Hier geeft zij, bijgevolg, geene regelen, waardoor wij den Bijbelzin opsporen, maar wel regelen, waar door wij weten, of wij ook fout hebben in onze uitlegging.

De Bijbel wil zelf, door de Rede, in zinsopsporing en zaak-inzigt behandeld zijn. Twee voorbeelden zullen voldoende wezen. Jezus zegt, op den dag zijner opstanding, aan twee zijner leerlingen, welken zijn lijden onbegrijpelijk voorkwam: *O onverstandige en trage van hart, om te gelooven al dat gene, wat de profeten gesproken hebben.* Luc. XXIV: 25. Zij, immers, waren geene vrijgeesten, en erkenden zeer wel de uitspraak der profeten? *geleoven* is hier verstaan, om dit te verstaan waren zij te *onverstandig* geweest, hadden zij hun menschen verstand niet genoeg gebruikt, belemmerd door hunne in dit opzigt trage natuur. Met hun verstand, met hunne rede, moesten zij den zin der Profetische aanteekeningen opgespoord hebben. — PAULUS, willende te kennen geven, dat het Avondmaalsgebruik de gemeenschap aan CHRISTUS ligchaam en bloed zij, laat voorafgaan: *Als tot verstandigen spreek ik: oordeelt gij het gene ik zeg*, 1 *Cor.* X: 15. Dit is niet: „spoort den zin mijner woorden op;" maar „beoordeelt de zaak, welke ik voordraag." Hier in wil hij, dat zij als verstandigen zullen ver-

verkeeren, hun menschen verstand, hunne rede zullen gebruiken, en derhalve beoordeelen.

De veroordersteilingen: „De Bijbel mag geene verborgenheden bevatten; de Bijbel mag geene wonderwerken of iets leeren, wat niet met het gewoon beloop der aardsche zaken overeenkomt; enz." de ware bronnen waarom men huiverig is, om de Rede voor de Uitlegster der H. Schrift te erkennen: zijn geene uitlegregeelen, maar knoei- en dwangregeelen, om den Bijbel, des noods te laten zeggen, wat geen gezond menschen-verstand daarin zoude vinden, Zoo redeneerde eens een welsprekend Kansel-Redenaar, het wonderwerk uit *Matth.* VIII: 26. weg, zeggende: JEZUS, weerkundig zijnde, (*Matth.* XVI: 2, 3.) wist, dat de gevaarlijke storm oogenblikkelijk zoude ophouden, en de zee dan bedaard zijn. Daarom sprak hij zoo, en wel op den regten tijd, want storm en onstuimigheid hielden plotseling op. „Dat is toch een domme kerel," liet zich een matroos, vergramd de Kerk uitstappende, in zijne ruwheid ontvallen, „want als de storm zich oogenblikkelijk legt, dan is de zee het booste en gevaarlijkste."

J. W. H. DRUSSEN.

AARDBEVING IN KALABRIEN EN SICILIEN, IN 1783.

Schoon het gerucht dat *Messina*, door eene aardbeving, zou vergaan zijn, gelukkig onwaar bevonden is, zal het echter niet ongepast zijn, iets te zeggen, van de vreeselijke aardbeving van den 5den Februarij 1783, die in *Kalabrien* en *Messina*, overal dood en verwoesting verspreidde. In *Sicilien* woedde zij het ergste, in

Digitized by Google

den omtrek van *Messina*. Zij duurde geheel Februarij en Maart door, en veroorzaakte in *Kalabrien* en *Sicilien*, meer dan honderd schokken, die somtijds zoo vreesselijk waren, dat zij toppen van bergen nederwierpen, en boten op zee, vrij aanmerkelijk in de hoogte stieten.

Deze schokken, begonnen met een horizontale waggelende beweging, eindigden met eene draaiachtige, en kwamen allen met een rommelend gedruisch van het Westen, en dus van den kant, waar de *Etna* lag, ten teeken, dat het onderaardsche vuur van dien berg mede in het spel was. HAMILTON sprak verscheidenen, die door de hevigheid dezer stooten ter neder geworpen waren, en zij verhaalden hem, dat de beweging der aarde zoo sterk geweest was, dat de hoogste boomen met hunne toppen, dan regts dan links den grond raakten, dat de paarden en koeijen, gedurende den schok, hunne beenen ver van elkanderen zetteden, en duidelijke teekenen gaven, dat zij de komst van eenen schok vooraf voelden. Ik zelf, zegt de Ridder, bespeurde dat in de streeken, die het meest door de aardbeving geleden hadden, het geschreeuw van een ezel, het briefchen van een paard, of het gekakel van een gans, de menschen steeds uit de barakken dreef.

Menigvuldig en wonderbaar zijn de verwoestingen, die deze aardbeving veroorzaakte. Er ontstonden groote scheuren, bergen werden lager, of zelfs wel met den bodem gelijk gemaakt, dalen en groote wegen verwoest, hooge bergen spleten, en eenige deelen van deze werden tamelijk ver verplaatst, dalen werden door bergen gevuld, rivieren veranderden van loop, bronnen verdwenen en bronnen kwamen, aan andere oorden, plotseling te voorschijn.

Allerzonderlingst was het verschijnsel bij *Laurea-*

reana in *Kalabrien*. De oppervlakte, waarop twee Pachthoeven, met groote boomen omringd, stonden, werd door de aardbeving losgescheurt, en eene Italiaansche mijl ververplaatst. De boomen stonden, na deze snelle reis, nog regt op en ongeschonden. Maar op de plaats, waar deze Hoeven gestaan hadden, sprong heet water, met ijzerachtig zand vermengd, omhoog.

Van de Stad *Amantea*, aan de kust der Tijrhenische Zee in *Kalabrien*, langs de Westelijke kust, tot aan het voorgebergte *Spartivento*, en van daar aan de Oostelijke kust opwaarts tot aan het voorgebergte Alice, was geen Stad of Dorp, die niet beschadigd of verwoest was. En het getal der Dorpen, waar in ten minsten honderd menschen woonden, was vierhonderd.

Te *Bagnara*, beliep het getal der dooden 3017. *Radizena* en *Palmi*, rekenden hun verlies op 3000. Volgens de opgave van den Staats-Secretaris te *Napels*, beliep het getal der gesneuvelden 40,000. Te *Scijlla*, stortte de zee meer dan anderhalf uur ver in het land, en nam 2473 inwoonders met hunnen Prins mede.

Mesfina, is grootendeels door den schok van den 5den Februarij verwoest, en de kaaij aan de Haven zoo gezonken, dat zij op sommige plaatsen eene el onder water stond

Men merkte op, dat men de gedooden van het manlijk geslacht, meest al in eenen toestand vond, als of zij zich met hunne armen tegen gevaar van te vallen, hadden willen beveiligen, daar integendeel die van het vrouwelijk geslacht, de armen boven haar hoofd geslagen hielden, als of zij wanhopig waren, indien er geene kinderen in de nabijheid waren, in welk geval men dezelve bijna altoos, in hare armen, of haar ten minsten in zulk eene houding vond, die hare angstige zorg voor de red-

Digitized by Google

ding van deze teekende. Zoo diep plantte de natuur de moederlijke teederheid dit gelacht in het hart, dat deze neiging zelfs in het doodsgevaar, de zucht tot zelfsbehoud overtrof.

Te *Casal Nuova*, toonde men den Heer HAMILTON de plaats, waar het Paleis van zijne Vriendin, de Prinses GERACE GRIMALDI gestaan had. Op den 5den Februarij, werd deze Stad door eenen eenige schok, van onderen naar boven verwoest. De huizen rezen in de hoogte, en de Prinses, met 4000 onderdanen, zonk in den afgrond. Slechts één Inwoner van *Casal Nuova*, zag dit ijsselijk tooneel op eenen berg. Naauwelijks voelde hij den vreesselijken schok, of hij wende zich naar de Stad, en zag wel eene dikke wolk van puin en stof, maar de Stad niet meer. Slechts eenige puinhopen van muren en huizen bleven over. Waarschijnelijk braken de onderaardsche elastische dampen hier uit, en de Stad zonk in den afgrond, dien zij openden. Zeker een der akeligste tooneelen, die men ooit beleefd heeft?

DE WELDADIGE WERKING DER VULKANEN.

Er is niets nutteloos in de natuur, ook de vuurspuwende bergen hebben weldadige uitwerkselen.

Vooreerst komen daar door eene menigte zuren, zouten en andere stoffen, uit de diepte, aan den dag en in omloop, die mogelijk zeer noodig zijn tot onderhoud en vorming der ligchamen op de oppervlakte der aarde, en die echter, zonder de Vulkanen, werkeloos, in de diepte zouden hebben blijven liggen.

Ten anderen, strooijen de Vulkanen ook eene menigte vruchtbare asch in het omliggend land, dat

Digitized by Google

dat den wasdom der planten zeer bevordert, of storten lava uit, die in het vervolg weder een vruchtbare bodem wordt, gelijk men dit vooral bij den *Etna*, een der vruchtbaarste bergen, bespeurt. Het landschap *Hijbla* aldaar, werd door Lava verwoest, maar een regen van asch, die naderhand viel, maakte het al-ras weder tot eenen bloeijenden lusthof. En even deze vruchtbaarmakende eigenschap, der Vulkaansche uitbraaksels, wordt men alom bij de vuurspuwende bergen ontwaar. De omtrek van den *Etna* en *Vesuvius*, en de Liparische Eilanden, zijn hier voor voldingende bewijzen. Zelfs in *IJsland* heerscht meer vruchtbaarheid, dan men in deze koude luchtstreek verwachten zonde.

Inzonderheid bespeurde men bij den *Vesuvius*, na de uitbersting in 1779, eenen ongewoon spoedigen en weligen wasdom der planten. Alle boomen die verdord schenen, begonnen weder uit te spruiten, en uit Persiken- en Amandelbomen, Wijnstokken en Meloenen, kwam weder een nieuw loof te voorschijn. Midden tusschen dorren puimsteen, ontloken alle kruiden en bloemen op nieuw. Ook op landerijen, ver van den Vesuvius afgelegen, bespeurde men dezen buitengewonen wasdom. Dit werd waarschijnelijk veroorzaakt, deels door de warmte, die de Vulkaan verspreidde, deels door de Elektrieke dampen, die men zoo menigvuldig om de Vulkanen bespeurt, en die, volgens de proeven van NOLLET, PRIESTLIJ en anderen, den wasdom der planten zeer bevorderen.

Op deze wijze vermeerderen de Vulkanen de vruchtbaarheid der aarde. De aarde levert echter overal sporen van Vulkanen op, die voortijds gebrand hebben; want ook zelfs in *Frankrijk*

Digitized by Google

rijk en *Duitschland* vindt men deze sporen, bij *Velaij* en *Vivarais*, aan den Rhijn, in *Bohemen*, enz. Dus hebben ten minsten eens, in de meeste landen der aarde, de Vulkanen den aardbodem, met vruchtbaarheid en nieuwe stoffen, uit de diepte verzorgd. Zij hebben echter ook, ten derden, de aarde met de zoo nuttige bergen verrijkt. Deze trekken de waterachtige dampen tot zich, verzamelen ze op hunnen rug, en zenden ze in beeken en rivieren in de vlakte. Het water blijft hier door in gestadigen omloop, en doorstroomt de oppervlakte der aarde, in scheepbare rivieren, dewijl het in tegendeel, in groote vlakten, op de oppervlakte der aarde stilstaan en nuttelooze en nadeelige meren en moerassen vormen zoude.

Verder trekken ook de bergen, vele schadelijke dampen tot zich, die daar tot wasdom van boomen en planten dienen; zij geven zich daar door de mesting weder, die de regen van dezelve in de dalen spoelt, en maken ter zelver tijd eene gezonde lucht. Voor het overige vergroot ook nog de hoogte der bergen, de oppervlakte der aarde, zoo dat meer menschen op dezelve wonen kunnen.

Het inwendig vuur der Vulkanen, bevordert eindelijk de inwendige warmte der aarde, en maakt ze hierdoor bewoonbaar. Wij weten toch, dat er eene gedurige warmte, uit de aarde dringt. In diepe mijnen wordt dit merkbaar. Deze warmte vermindert in korten tijd de sneeuw, en komt de inwoonders in zeer koude landen goed te stade, waar men onder de aarde woont, om de koude in den winter te kunnen verduren.

DE

Digitized by Google

DE WINTERSLAAP DER DIEREN EN PLANTEN.

De zoogenoemde winterslaap, is eene zonderlinge eigenschap der dieren en planten, en hoewel wij die gedurig zien, zijn wij echter nog niet in staat, de daar bij plaats hebbende verschijnselen te verklaren. In de koude landen, trekken vele dieren, bij het naderen van den winter, in hunne ondersaardsche woningen, waar zij zich onder de sneeuw begraven. Hier blijven zij vijf a zes maanden zonder voedsel, beweging, ja bijna zonder omloop van het bloed. Het bloed toch loopt dan bij hen zeer langzaam, en in ruime kanalen. Zij verliezen wel door de uitwaasseming, want zij betrekken welgemest hunne winterkwartieren, maar verlaten die zeer mager.

Sommige dieren houden hunnen winterslaap, onder de aarde, andere onder de sneeuw, nog andere in holle rotsen, en nog andere, eindelijk, onder steenen, of den bast der boomen. Eenige soorten, zoo als bij voorbeeld, de zwaluwen en kikkers, kunnen in sompen of moerassen onder water overwinteren. In dezen toestand komen er velen door de vorst om, die aan de open lucht blootgesteld zijn, en als de vorst hevig is, tast zij zelfs hen aan, die zich bedekt gehouden hebben.

Ook de planten hebben haren winterslaap; op dezen tijd vloeit het sap naar den wortel, en de omloop van hetzelve, die thans zeer langzaam is, heeft slechts in de wijdste vaten plaats. Indien de uitdijing der vochten, in den winter zoo aanmerkelijk was, als in den zomer, zoo zouden ze, bij de verandering in

ijs,

Digitized by Google

ijs, alle de vaten doen barsten, waar in zij zich onthielden.

Verscheidene Natuurkundigen meenen, dat deze zonderlinge toestand der dieren slechts toevallig is, en in der daad, men vindt geen het minste onderscheid in den bouw der inwendige deelen van zulke dieren, die eenen winterslaap houden, en die dit niet doen. Zonderling is het, dat de roofdieren gewoonlijk eenen winterslaap houden. Daar deze veel scherper maagsappen hebben, zoo zou men denken, dat hun een vasten van eenige maanden niet wel mogelijk ware.

De beer, de viedermuis en egel, houden winterslaap, maar de witte beer niet, dewijl hij door zijn lang haar tegen de koude beschut is, zoo vindt hij zijn voedsel in de doode walvisschen en zee-kalveren, die de zee aan het strand werpt.

De aardwormen, *houden allen winterslaap*, de waterwormen zeldzamer. De insekten slapen zoo wel des winters als hunne poppen. Dikwijls ziet men in de eerste warme lentedagen vlinders rondsladderen, en deze hebben den geheelen winter geslapen. De amphibien houden ook winterslaap, slechts die uitgezonderd welke den Oceaan bewonen.

Onder de vogelen vindt men dit zeldzaam. Het grootste gedeelte van dezelve zoekt, bij het naderen van den winter, een rijkelijker voedsel in afgelegener zachter streken.

In *Ijsland*, houden ook de schapen winterslaap, dewijl zij daar niet opgepast worden. Men vindt ze onder de sneeuw en struiken begraven, waar zij niet zouden kunnen bestaan, zoo zij in geen winterslaap lagen.

De

DE ZACHTZINNIGE PRINSESSEN.

KANZADE, de Koningin van *Kaschmir*, zeide tot hare beide Dochters, van welke de oudste niet boven de negen jaren oud was: „ Lieve Kinderen, uwe Tante, de Koningin van *Tibet*, heeft eene torteldui'f die altijd weent, wanneer zij iemand de deugd, of de welvoegelijkheid ziet verwaarloozen. Ik wil haar om dezen wonderlijken vogel vragen; misschien kan hij bij uwe opvoeding nuttig zijn. O Koningin! antwoordde de oudste Prinses, ik behoef geenen vogel, die mij door zijne tranen aan mijne gebreken herinnert; wanneer ik zoo ongelukkig ben iets natelaten, dan doet mijn eigen hart mij daar over verwijtingen, en ik ween zelf." Dat schaadt niet, Mama! zeide de jongste, laat maar dat kleine lieve torteldui'fje halen, dat bij Tante misschien weenen moet, en schenk het mij. Ik wil zoo lief zijn, zoo lief! dat het in plaats van weenen altijd rondhuppelen, en lachen zal.

OPREGTHEID.

HENDRIK DE IVDE, droeg den Pater MATHIEU den last op, om zijne levensgeschiedenis naar waarheid op te stellen. De Pater vraagde hem; hoe hij het dan met zijne Minnarijen maken moest? HENDRIK bedacht zich eenige oogenblikken, maar beval hem toen ook: dat hij, op dat dit ter waarschouwing voor zijnen Zoon zou strekken, ook deze niet verzwijgen moest.

Digitized by Google

DE HONGERIGE ARABIER.

Een Arabier was verdwaald in de woestijn. In twee dagen had hij niets te eten gehad, en was in gevaar om van honger te sterven; tot hij eindelijk een van die water-kuilen aantrof, uit welke de reizigers hunne kameelen laten drinken, en zag op het zand eenen kleinen lederen zak liggen. God zij geloofd, zeide hij, toen hij hem ophief en bevoelde, dat zijn, geloof ik, dadelen of nooten; hoe zal ik mij aan dezelve verkwikken en laven! In deze zoete hoop, opende hij den zak; zag wat hij in zich bevatte en riep vol treurigheid uit: Ach! het zijn maar paarlen!

DANK- EN VREUGDE-ZANG,

OP HET

DERDE EEUW-FEEST der HERVORMING,

GEVIERD IN ALLE PROTESTANTSCHE GEMEENTEN, DEN 2den NOVEMBER 1817.

Het lust mij nog, hoe oud, van lang voorleden dingen,
Op het Hervormings-Feest, als deelgenoot te zingen,
Ter eere van het hoofd der algemeene Kerk,
En tot gedachtenis van dat belangrijk werk;
Gelijk pligtmatig is voor alle Protestanten,
En dus voor zulken ook, die men noemt Remonstranten,
Die op verdraagzaamheid en vrij geweten staan,
En, tot een Regelmaat van het geloof en daên
't Onfeilbaar woord van God alléén noodzakelijk, vinden,
Het voorschrift ook alleen waardoor men zich moet binden.
Toen 't Evangelie-Licht bijna was uitgedoofd,
En minder werd in God, dan in den Paus geloofd:
Helaas! wat duisternis was in 't verstand gekomen,
Toen dwaal- en fabel-leer, meestal wierd aangenomen;

En

Digitized by Google

En ware heiligheid, bij geestlijkheid en leek,
Voor schijn, voor dweeperij, en gruweldaden week;
Ir de aflaat van den Paus door TETZEL rondgezonden,
rd hoog in prijs verkocht, voor alle soort van zonden,
Die niet alleen voorheen, door iemand zijn gedaan;
Maar, die ook in 't vervolg, nog iemand zou begaan.
e dom voor elk die kocht! Hoe loos voor den verkooper!
: door zijn' makelaar, een soortgelijken strooper,
Met den bedongen schat stoffeerde zijne kas,
Die, vaak door bouwzucht, pracht, en wellust ledig was.
en MAARTEN LUTHER kon, hoe 't andren mogt behagen,
lk hoogst ontëeren van des Mid'laars ambt verdragen;
Door oefning meer verlicht; van aard een driftig man,
Ontzag hij LEO niet, noch blikkems van den Ban:
n orde een Monnik, maar verpligt om ook te preken,
, in het openbaar, naar zijn gemoed, te spreken,
Deed hij dit, naar zijn licht, met onbeschroomde vlijt,
Hoe dit te Rome ook werd in 't Vatikaan benijd;
or zijn welsprekenheid, door boeken uit te geven,
'ant de eedle Boekdrukkunst was juist bij Luthers leven,
Te *Haarlem*, bij geval, oorspronglijk uitgedacht,
En, meer volmaakt, te *Mentz* reeds in gebruik gebragt)
l hij, en bovenal door Gods bestuur en zegen,
groote menigte van volgeren gekregen,
Zoo wel in 't Duitsche rijk, als in ons Vaderland.
Maar met veel lijfsgevaar, en velen tegenstand
s door mijne dichtpenseel niet doenlijk af te malen,
t Tijd-beschrijveren omstandig ons verhalen,
Hoe Kerk-Hervorming reeds, door Gods Voorzienigheid,
Al vroeg was hier en daar', baarblijklijk voorbereid;
e 't toen ook niet onthrak aan Edelen en Vorsten,
't juk van dwinglandij in 't hart, met weerzin, torschten:
Hoe Kerk- en Staats-gestel al veel verandering,
Ten voorgemeelden eind', schoon langzaam, onderging;
e letterkunde ook hier, door luiheid, lang verloren;
t Volks-beschaving, werd door d'Arabier herboren:
Of, hoe toen de Oorlogs-toorts, en 't Inquisitie-vuur,
Heeft ijselijk gebrand, hoe lang het bleef van duur;
e 't bij herhaling werd gestookt aan vele kanten,
n koste stroomen bloeds van vroome Protestanten;
Hoe nutloos Kerkkrakeel van deazen tijd af aan,
De zaak van 't Christendom, groot nadeel heeft gedaan,
Scheuring, die daardoor terstond is voortgekomen,
ar 't menschelijke werd zoo noodig aangenomen,

Als het genoegzaam woord van God tot zaligheid,
Terwijl hier 't Jubleu werd driehonderd jaar verbeid.
Maar evenwel verdient, bij all' de nageslachten,
De groote LUTHER lof, en dat zij Hem steeds achten.
Bijzonder hebben wij, bij 't vieren van dit Feest,
Te setten dat Hij is, zoo koen, zoo stout geweest,
Dat hij, Paus LEO dorst zijn wanbedrijf verwijten;
En openlijk in 't vuur zijn Ban en wetten smijten.
Ja, dat de HEER dien held heeft door zijn geest gesterkt,
Hem moed en kracht verleend, en zigtbaar meegewerkt;
Om op den Kandelaar, tot zuivring der gebreken,
Het zaligmakend Licht, als weêr van nieuws te ontsteken.
Ten einde, voorgelicht, in een zoo valen nacht,
En dikke duisternis, en, vrij van dwang en magt,
En overheering, die geen sterkling kon betomen,
Het mondig regt, als mensch en Christen, te bekomen.
Dank zij den opperheer, vooral op dezen dag,
Waarop men 't vrij gebruik daar van genieten mag,
Waarvoor de Vaderen zoo lang, zoo bloedig streden.
Vergeten zij dan 't leed, bij twist en wrok geleden,
Door boete, ballingschap, en in geyangenis,
En ieder sectenaam zij een verfoeijenis.
Ach, mogt ons 't Albestuur, en hun, die na ons leven,
Het ongestoord genot van vrede en vrijheid geven!
Met dit gewenscht gevolg, dat ieder lid der Kerk
Zich waardiglijk gedraag het groot Hervormingswerk,
En zich bevlijtig' om haar scheuring te genezen,
Op dat zij weêr één hart, één ziel, één doel moog' wezen;
En Christus Koningrijk te meer worde uitgebreid,
Tot aller volken troost, en eeuw'ge zaligheid!
De bron van alles goeds, de God van liefde en vrede,
Verhoor, in JEZUS naam, mijn' harte wensch en bede!
Hij zegene ook daartoe dier Christ'nen werkzaamheid
Waar door de Bijbel wordt vertaald, gedrukt, verspreid,
En blinde Heidenen, Mahomedaan, en Joden,
In ieder wereldeel, liefdadig aangeboden,
Ja heilige, is 't zijn wil, dit werk door zijnen geest,
Dat het zijn doel bereik, nog vóór 't naastvolgend feest;
En al het menschdom, dan, de goedheid des Alwijzen
In tijd en eeuwigheid, aanbiddend moge prijzen!
Waartoe de denkwijs thans, die men in Godsdienst heeft,
Hoe lang hoe meer, God lof! gegronde hope geeft.

A. KOENERDING.
Oud 94½ jaren.

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIJDEN.

Curatoren, van het Stolpiaansch Legaat, aan de Universiteit te *Leijden*, hebben in hunne laatstgehoudene Vergadering besloten, de navolgende vraag ter beantwoording voor te stellen:

Cum recentiore memoria multi diversas, de existentia, natura et operibus Dei, scientificas, quam vocant, ratione philosophandi vias ingressi sint, et nostra praesertim aetate, J. KANTIO, J. G. FICHTIO, F. W. J. SCHELLINGIO *auctoribus, novus, novitatis certe specie indutus, his de rebus disputandi commendatus sit modus, quaeritur:*

Quis ex horum Philosophorum animadversionibus monitisque, ad rectius constituendam Theologiae Naturalis notionem, et emendandam universam de rebus divinis disceptationem, redundaverit fructus.

Dat is:

Naar dien vele der nieuwere Wijsgeeren, verschillende wegen hebben ingeslagen, om over het aanzijn, de natuur en de werken van het Opperwezen, in den vorm eener overnatuurkundige wetenschap, scherpzinnige onderzoekingen te doen, en inzonderheid in onzen leeftijd, op den voorgang van J. KANT, J. G. FICHTE en F. W. J. SCHELLING, eene geheel nieuwe, of althans nieuw schijnende leerwijze, over deze onderwerpen, is aangeprezen, wordt gevraagd:

Welk voordeel is door de aanmerkingen, en voorstellingen der voornoemde Wijsgeeren aangebragt, zoo tot meerdere vaststelling en bepaling van de wetenschap der Natuurlijke Godgeleerd-

Digitized by Google

heid, als tot verbetering der geheele wijze van redewisten, over het geen de Godheid betreft.

Met toezegging van eene gewone Medailje, of des verkiezende, hare waarde tot 250 car. guldens, aan hem wiens Verhandeling, ter beantwoording derzelve, boven alle anderen, den Eereprijs zal waardig gerekend worden.

De Verhandelingen, moeten in het Latijn of Nederduitsch geschreven, met eene zinspreuk geteekend, en een verzegeld Biljet er bijgevoegd zijn, van buiten dezelfde zinspreuk; van binnen den naam en het adres des Schrijvers inhoudende, en vrachtvrij toegezonden worden; voor den eersten Junij 1820, aan den ondergeteekenden, thans Secretaris van het Stolpiansch Legaat.

Leijden, J. VAN VOORST.
den 4den Junij 1819.

SCHOOL-NIEUWS.

DORDRECHT.

Den 9den Junij 1819. Na dat op den 18den Mei l. l., de Leerlingen aan de Latijnsche Scholen alhier, aan Heeren Curatoren, zeer voldoende blijken van hunne gemaakte vorderingen, in de onderscheidene gedeelten van het bij de Koninklijke Wet voorgeschreven Onderwijs gegeven hadden; heeft heden ochtend, in de Walsche Kerk, hunne bevordering naar hoogere Klassen, en de openbare uitdeeling der Eereprijzen plaats gehad.

Deze plegtigheid werd, door den Rector, met eene voorafspraak geopend, in welke hij aantoonde, dat, dat de Schriften van Grieken en

en Romeinen, de echte bronnen en grondslagen der ware geleerdheid zijn, en ook de beste hulpmiddelen bevatten ter vorming van den geest, ter ontwikkeling van deszelfs denkvermogen, en ter regeling en beschaving van den smaak, het voor de Jeugd van het hoogste aanbelang is, om van den tijd, de gelegenheden en de middelen, haar onder zoo veel aanmoediging thans aangeboden, gebruik te maken, op dat zij éénmaal, behoorlijk met deze kundigheden toegerust, tot nut en sieraad der Maatschappij verstrekke. Na vervolgens den Wel Ed. geb. Heer en Ridder HUGO GEVERS, Burgemeester dezer Stad, met zijnen post als Curator begroet, en van den meer en meer toenemenden bloei dezer Scholen verslag gedaan te hebben; hielden twee zeer verdienstelijke Jongelingen, M. G. TIMMERS VERHOEVEN, en H. BRON, met algemeene goedkeuring, hunne eigene gekozene en bewerkte Redevoeringen, en werden tot de Akademische lessen bevorderd. De eerste sprak: *De Hermanno Boerhavio, artis Medicae instauratore, eamque ad Hippocratis rationem et naturae simplicitatem revocante*; De tweede: *De Solone, celeberrimo Athenensium Legislatore.*

Eindelijk werden aan dezen, en in de derde klasse aan TH. G. BUSSINGH VAN DER KOOGH, en aan A. J. HEEREMAN; in de tweede klasse, aan P. F. TIMMERS VERHOEVEN, A. G. BROUWER, H. F. TIMMERS VERHOEVEN, en H. VAN DER GIJP VAN 'T HOFF; in de eerste klasse, aan W. VAN DAM, P. J. MARCUS, J. A. MEULEMANS, J. A. ROMBACH, E. B. SWALUE en Z. D. VAN DER BILT LA MOTTE, eerepijzen geschonken; voor welken zij hunne dankzeggingen aan Heeren Curatoren, op eene gepaste wijze deden.

Gelijk dit Feest, aan de fraaije Letteren,

Kunsten en Wetenschappen toegewijd, met fraai Muzijk begonnen was; zoo is hetzelve ook telkens daarmede vervangen en geëindigd, onder eenen toevloed van vele aanzienlijke Personen van beide sekse, die hetzelve met hunne tegenwoordigheid hebben gelieven te vereeren.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

WAGENINGEN, den 4den Mei. Onze beroepen Leeraar, J. W. VAN DOLDER, Pred. te *Veerlangbroek*, heeft de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping, in afwachting van de noodige approbatien, aangenomen.

SPANKEREN, deze Gemeente zal eerlang vakant worden, daar onze Leeraar, A. CHRISTIAANSE, met de Collatie van *Ginneken* en *Bavel*, onder de Classis van *Breda*, door zijne Majesteit onzen Koning begunstigd is, en zich bereid verklaard heeft, om derwaarts heen te gaan.

NIJMEGEN.

OVER- EN NEER-ASSELT. Op den 30sten Mei, gaf onze Leeraar, J. G. EVERWIJN, ons kennis van eene bij hem ontvangene beroeping, in de Gemeente van *Burgharen* en *Hernen*, en heden den 7den Junij, deelde hij ons zijn besluit mede, om die beroeping aan te nemen.

BURGHAREN EN HERNEN. Ter vervulling der in deze Gemeente openstaande Leeraars-plaats, heeft het Klassikaal Bestuur van *Nij-*

Digitized by Google

Nijmegen, doende dat des Kerkeraads is, in deszelfs Vergadering van den 26sten Mei, uit het volgende drietal van Predikanten:

DD. J. G. EVERWIJN, Predd. te *Over-* en *Neer-Asselt*. J. C. MASMAN, te *Heumen* en *Groesbeek*. en J. SPAAN, te *Piershil*.

Den eerstgemelden Ds. J. G. EVERWIJN, beroepen, welke deze beroeping, na beraad, in afwachting van de vereischte goedkeuringen, heeft aangenomen.

HERVELD. Onze Leeraar, B. STEMBERG, maakte ons den 25sten April bekend, dat hij eene beroeping van de Gemeente te *Heino*, ontvangen, en den 2den Mei, dat hij voor dezelve bedankt had.

LENTH, den 7den Junij 1819. Gisteren vierde hier onze Leeraar G. VAN VELP, zijnen vijf en twintig jarigen Predikdienst aan deze plaatse; zijnde de 43 jarige in vier onderscheidene Gemeenten zijner bediening, als te *Nijebroek*, op *Veluwe*, *Beuningen* en *Ewijk*, onder de Classis van *Nijmegen*, te *Ter Wolde*, onder de Classis van *Arnhem*, en vervolgens alhier. Hij nam tot een onderwerp zijner redevoering, 1 *Thess.* IV: 1. *Voorts dan, Broeders! wij bidden en vermanen u in den Heere Jezu, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij moet wandelen, en Gode behagen, dat gij daarin meer overvloedig wordt.*

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

ANGEREN vakant. Zie April 1818.

ZUTPHEN.

NEDE. Den 16den Mei heeft Ds. L. W. DE GRIENT DREUX, afscheid van ons genomen, en bij die gelegenheid gepredikt *Joan* XIV: 18*a*. *Ik zal u geen wezen laten.*

BAHR en LATHUM vakant. Zie April 1819.

VARSSEVELD. Zie Mei 1819.

T I E L.

ASCH vakant. Zie Junij 1818.

EVERDINGEN vakant. Zie Aug. 1818.

B O M M E L.

AALST, den 1sten April. Heden heeft de Kerkeraad, ten overstaan van den Consulent Ds. H. J. VAN NOORUIJS, ter vervulling der hier bestaande vakature, beroepen Ds. P. D. DE LANGE, rustend Pred. van *Randwijk* en *Lakemond*.

Deze beroeping door zijn Wel Eerw. aangenomen zijnde, en de Koninklijke goedkeuring reeds verkregen hebbende, wenscht men die spoedig door bevestiging en intrede, zal worden achtervolgd.

BOMMEL, den 26sten Mei. Door het Klassikaal Bestuur, is tot Lid dezer Classis verklaard, Ds. O. E. DE COCK, bevestigd *Pred.* te *Gellekum* en *Renoij*.

HURWENEN. Zie Dec. 1818.

WEL en AMERZODE vakant. Zie Maart 1819.

H A R D E R W I J K.

VOORDHUIZEN. Dewijl de beroeping in deze Gemeente uitgebragt, op den Wel Eerw. Heer L. DIBBITZ, Candidaat van den h. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, door denzelven is aangenomen, en de Kerkelijke en Koninklijke goedkeuringen reeds zijn ingekomen, zal gemelde onze beroepen Leeraar hier, D. V. op den 11den Julij aanstaande in zijnen dienst bevestigd worden, door den Wel Eerw. Heer P. J. LAAN, Pred. te *Amersfoort*, aan wien de Consulent Ds. J. PARÉ, Pred. te *Barneveld*, op verzoek, dit werk heeft afgestaan.

GAR-

Digitized by Google

GARDEREN. Na dat Ds. KUMSIUS, Pred. te *Opheusden*, voor de beroeping tot Predikant dezer Gemeente had bedankt, heeft de Kerkeraad, onder het Bestuur van den Consulent, den Wel Eerw. Heer G. J. SMALBRAAK, Pred. te *Kootwijk*, op den 27sten April l. l., op nieuw eene nominatie gemaakt, bestaande uit de volgende Predikanten:

DD. D. MOREAU, Predd. te *Durgerdam*. B. MORREES, te *Nijkerk*. Z. QUINT VAN DER PRANS, te *Lichtenvoorde*. J. C. MOHR, te *Blokzijl*. J. SCHOTSMAN, te *Nieuhuis*. en J. A. HARTMAN, te *Hierden*.

Op het drietal werden geplaatst:

DD. MOREAU, HARTMAN en MORREES, en werd daaruit dadelijk tot Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer D. MOREAU, Pred. te *Durgerdam*, die, na beraad, deze beroeping, onder inwachting der vereischte Kerkelijke en Koninklijke goedkeuringen, heeft aangenomen.

ZUID-HOLLAND.

Door het Provincial Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, zijn, op den 5den Mei l. l. de Heeren A. L. VAN DER BOON MESCH, T. A. CLARISSE en H. G. VAN DEN ES, Theologiae Doctoren, tot den predikdienst geadmitteerd.

'S GRAVENHAGE.

WASSENAAR, 21sten Maart 1819. Op heden heeft onze Leeraar H. VAN NOORDEN, beroepen naar *Duine* en *Nieuwhuizen*, van ons afscheid genomen en zijnen Evangeliedienst onder ons gesloten, met eene leerrede over *Luc.* XIX: 42. *Och of gij ook bekendet, ook nog in dezen uwen dag, het geen tot uwen vrede dient.*

WASSENAAR, den 25sten Maart 1819. Na bekomene handopening van zijne Excellentie den Directeur Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk, heeft de Kerkeraad, ten overstaan van den Wel Eerw. Heer P. FAASSEN DE HEER, Predikant van *Scheveningen*, als Consulent dezer Gemeente, het navolgende achttal van Predikanten gemaakt:

DD. J. UITTENBROECK, buite vaste bediening, C. VAN STRIJEN, te *Oosterwijk* en *Udenhout*. S. G. JORISSEN te *Waardenburg* en *Neerijen*. J. A. BERKHOFF, te *Oosterhout*, G. J. LETTE, te *Biesselingen*. C. F. L. SCHULLE, te *Elkum*. W. SPIERING, te *Poortugal*. en J. N. VAN HULSTEIN, te *Wadenoijen*.

Daaruit is, op den 1sten April 1819, door den Kerkeraad, ten overstaan als boven, gemaakt dit drietal:

DD. S. G. JORISSEN, J. UIJTENBROECK en J. A. BERKHOFF.

Met het lot tegen G. J. LETTE.

Uit dit drietal is op den 7 April 1819. met voorkennis en goedkeuring van den Wel. Edele Heer J. A. VAN BERGEN, als Gevolmagtigde van de Hoog Edele Geboore Jonkvrouwe MARIA CORNELIA, Gravinne van *Wassenaar* en *Zuidwijk*, Kerkelijk beroepen: de Wel Eerw. Heer J. UIJTENBROECK, Predikant buiten vaste bediening, welke deze beroeping heeft aangenomen, met inwachting van de Kerkelijke en Koninklijke approbatien.

Op den 30sten Mei 1819, is, na de verkregen approbatien, onze beroepene Leeraar, door schikkingen met den Wel Eerw. Heer P. FAASSEN DE HEER Consulent dezer Gemeente, door deszelfs Schoonbroeder, den Wel Eerw. Heer J. C. VORSTMAN, Predikant te *Rotterdam*, bevestigd, met eene Leerrede over *Hand*. II: 47. 2de deel. *En de Heere deed dagelijks tot de Gemeente, die zalig werden*; waarop de bevestigde des namiddags zijne intrede deed, met

met 1 *Thess.* II: 20. *Want gij zijt onze heerlijkheid en blijdschap.*

TER HEIJDE. Onze Leeraar E. A. BOERMAN, eene beroeping van *Zevenhoven*, onder de Classis van *Leijden*, ontvangen hebbende, heeft dezelve onder afwachting van Kerkelijke en Koninklijke approbatien aangenomen.

ROTTERDAM.

ZEVENHUIZEN vakant. Zie Julij 1818.

MOERKAPELLE. Zie April 1819.

LEIJDEN.

ZEVENHOVEN. Zie Mei 1819.

DORDRECHT.

SPIJK, den 16den Mei 1819. Heden is onze Leeraar, Ds. D. GOUDAPPEL, Candidaat van den h. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, alhier bevestigd, door den Wel Eerw. Heer H. A. VERNEKA, Pred. in *'t Woud*, aan wien de Consulent Ds. J. H. VERSCHOOR, Pred. te *Arkel*, deze beurt had afgestaan. De tekst van den Heer Bevestiger was, *Matth*, VI: 10. het eerste gedeelte. *Uw Koningrijke komel* De handoplegging geschiedde, behalven door den Wel Eerw. Heer Bevestiger, en den Consulent, door DD. H. G. ERNST, Predd. te *Gorinchem*. A. DE VOOGD, te *Heukelum*. B. VAN WILLES, te *Nieuwland*. J. B. BARENBRUGH, te *Kedichem*. H. J. ROOIJAARDS, Theol. Doctor te *Meerkerk*.

De Bevestigde predikte over *Joh.* IX: 4. *Ik moet werken enz.*

MAASDAM, den 24sten Mei. De Kerkeraad, den 10den dezer, te zamen met het Gemeentebestuur, onder voorzitting van den Consulent, W. R. VAN IJSSELSTEIN, Predikant te *Cillershoek*, tot het maken van een drietal overgegaan zijnde, plaatsten op hetzelve, de Wel Eerw. Heeren: G. DOEDES, Predd. te *Langerak* bezuiden *de Lek*.

H.

H. J. LA VERGE, te *Abbenbroek*. en J. F. VAN OORDT, J. W. Z. Candidaat van den H. Dienst, bij het Provincial Kerkbestuur van *Utrecht*; en beriep daar uit, tenzelve dage, den Wel Eerw. Heer, J. F. VAN OORDT, J. W. Z., welke beroeping spoedig en gunstig goedgekeurd werd door den Hoog. Ed. geb. Ambachtsheer dezer plaats, en den beroepenen ter hand gesteld, doch welke na beraad, voor dezelve bedankte.

NIEUWLEKKERLAND, den 6den Junij 1819. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. H. HORST, bij assistand van den Consulent, D. H. J. RIJKMANS, Pred. te *Alblasserdam*, onder ons, in zijne Evangelie bediening alhier bevestigd, door zijn Eerw's. vader, den Wel Eerw. Heeren, M. HORST, Pred. te *Zuiderwoude* en *Uitdam*. Predikende over 2 *Cor.* V: 20. *a. Zoo zijn wij dan gezanten van wegen Christus.* Waarop onze Leeraar zijne intrede deed, met eene Leerrede over het Evangelium, als een krachtig middel in de hand van God tot zaligheid, naar aanleiding van *Rom.* I: 16. *Want ik schame mij des Evangeliums van Christus niet, want het is eene kracht Gods tot zaligheid voor een iegelijk die geloofs, eerst den Joot, en ook den Griek.*

DORDRECHT staat vakant te worden. Zie Jan. 1819.

GIESEN NIEUWKERK vakant. Zie Mei 1819.

ZUIDBEIJERLAND (gezegd) DEN HITZERT. Zie Mei 1819.

GOUDA.

RHEEUWIJK vakant. Zie April 1819.

HEUKELUM staat vakant te worden. Zie April 1819.

KRIMPEN OP DE LEK staat vakant te worden. Zie Mei 1819.

BRIEL.

Digitized by Google

BRIELLE.

NIEUWE TONGE. Ds. C. GUTTELING, voor de beroeping herwaards bedankt hebbende, zoo werd weder door den Eerw. Kerkeraad, op den 3den Februarij l. l., het volgende viertal van Predikanten gemaakt:

DD. S. VAN VEEN, Predd. te *Aalburg* en *Heesbeen*. C. ÆGIDIUS VAN DEN IJSSEL, te *Lisschoten*. J. L. T. COX, aan de *Moerdijk* en A. TENKATE, te *Hellevoetsluis*.

En werd daaruit, na gunstige electie der Wel Ed. Geb. Ambachtsheeren van *Grijsoord*, op den 15den Februarij, beroepen de Wel Eerw. Heer J. L. T. COX, Predikant aan de *Moerdijk*, die, na beraad, dit beroep, onder afwachting der noodige approbatien, heeft aangenomen.

Op deze beroeping zijn de vereischte approbatien gevolgd, gelijk ook op een beroep in *den Bommel*, uitgebragt op Ds. P. J. CONRADI, Pred. te *Baarland*, Classis *Goes*, doch van dit laatstgemelde beroep heeft de Correspondent nog geen berigt voor dit Tijdschrift ontvangen.

NOORD-HOLLAND.

Het Provincial Kerkbestuur van *Noord-Holland*, heeft den 1sten Junij 1819 te *Amsterdam*, den Eerw. Heer J. VAN AMEREN, Proponent onder *Groningen*, en beroepen Pred. te *Etersheim* en *Schardam*, onder het Classis van *Edam*, in eene buitengewone Vergadering, peremptoir geëxamineerd, en aan de hem roepende Gemeente toegewezen.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, 2de Maart 1819.

HAAR-

HAARLEM.

HAARLEM, den 26sten Mei. Ds. J. J. HIZAINK, den 3den dezer bevestigd zijnde, en zijnen Evangeliedienst, te *Wormervoor*, aanvaard hebbende, is zijn Eerw. door het Klassikaal Bestuur, tot Lid der Classis van *Haarlem* verklaard, en hem daar van eene Acte in forma, bezorgd.

WESTZAAN, den 13den van Junij. Heden morgen, werd onze nieuw beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. VAN DER LEE, onder ons bevestigd, door onzen Consulent, den Wel Eerw. Heer J. A. BERKHOUT, Pred. te *Zaandijk*, met *Matth.* XXIII: 10*b*. *Een is uw' Meester*, [*namelijk*] *Christus*. En 's namiddags hield hij zijne eerste Leerrede voor ons, over *Joan.* VII: 16. *Mijne leer is mijne niet, maar des genen die mij gezonden heeft.*

ALKMAAR.

VALKOOG EN ST. MAARTEN. Van hier kan men berigten, dat de Wel Eerw. Heer J. C. MOHR, Pred. te *Blokzijl*, de beroeping alhier heeft aangenomen.

MIDSLAND EN HOORN OP TERSCHELLING. Den 23sten Mei 1819, is onze beroepen Leeraar, J. C. MEIJER, laatst Pred. te *Nijeveen*, onder de Classis van *Meppel*, onder ons bevestigd, door Ds. J. O. VAN KAMMEN, Pred. te *Westerschelling*, onzen Consulent, met *Luc.* XIV: 23. *En de Heere zeide tot den Dienstknecht, ga uit in de wegen, en heggen, en dwingt ze in te komen, op dat mijn huis vol worde.*

De Bevestigde deed nademiddags zijne Intrede, met *Luc.* XXIV: 36. het laatste gedeelte, *Vrede zij u lieden.*

Zijn Eerw. is door het Klassikaal Bestuur, tot Lid der Classis van *Alkmaar* aangenomen, en hem daarvan Acte toegezonden.

KOL

Digitized by Google

KOLHORN, den 28sten Mei 1819. Ds. D. T. DE HAAS, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, uit eene voor af gemaakte Nominatie, van de Heeren:

DD. W. BEKKER, Predd. te *Oudega* en *Kolderwolde*, onder de Classis van *Sneek*. P. L. REDDINGIUS, te *Weidum*, onder de Classis van *Leeuwarden*, en L. VAN DER HORST, te *Kwadijk*, onder de Classis van *Edam*, heden beroepen den Wel Eerw. Heer W. BEKKER, Pred. te *Oudega* en *Kolderwolde*, aan wien de beroeping is toegezonden.

OOSTEREND OP TEXEL. Den 31sten Mei 1819. is onze beroepen Leeraar, J. BOURITIUS VAN LON, van *Blankenham* tot ons overgekomen, in zijnen Dienst ingehuldigd, door den Consulent, den Wel Eerw. Heer F. POTTER, Pred. te *Waal* en *Koog* op *Texel*, met 1 *Cor.* III: 9. *Want wij zijn Gods medearbeiders, Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij.*

De Bevestigde ving zijnen dienst aan, met eene Leerrede over *Joan.* XIV: 6. *Jezus zeide tot hem: ik ben de weg, de waarheid en het leven, niemand komt tot den Vader, dan door mij.*

Het Klasikaal Bestuur, heeft zijn Eerw. als Lid der Classis aangenomen, en daar van Acte toegezonden.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER, den 6den Junij 1819. Heden nam onze Leeraar, J. VAN DER LEE, van hier beroepen naar *Westzaan*, van ons afscheid, met *Joan.* XVII: 4*b*. *Ik heb voleindigd het werk, dat gij mij gegeven hebt om te doen.* — Zijn Wel Eerw. was vooraf door den Wel Eerw. Heer J. BEST, Pred. te *Bedijkte-Schermer*, als daartoe gecommitteerd van het Klasikaal Bestuur van *Alkmaar*, van zij

zijne betrekking op deze Classis, en onze Gemeente ontslagen.

GRAFT vakant. Zie Febr. 1819.

PETTEN. Zie Maart 1819.

HOORN.

HOORN, den 26sten Mei. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van *Hoorn*, op heden gehouden, zijn tot Leden der Classis verklaard, de Heeren: S. TIMMERMAN HUBERT, W. N. MUNTING en T. G. SCHOMAKER, bevestigde Predikanten bij de Gemeenten van *Ooster*- en *Westerblokker*, *Hoorn* en *Hoogwoud*.

SCHARWOUDE. Onze Leeraar, Ds. D. T. DE HAAS, naar de Gemeente van *Kolhorn*, beroepen zijnde, heeft voor deze beroeping bedankt, en ons op den 23sten dezer maand, van dit besluit kennis gegeven.

OBDAM staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

WESTWOUD EN BINNEWIJZEND. Zie Mei 1819.

EDAM.

DURGERDAM, den 23sten Mei. De beroeping naar *Garderen*, is door onzen Leeraar D. MOREAU, onder inwachting der vereischt wordende goedkeuringen, aangenomen. Zoo dat

DURGERDAM staat vakant te worden.

ETERSHEM EN SCHARDAM, den 4den Junij. De Wel Eerw. Heer J. VAN AMEREN, heeft het beroep, in het begin der vorige maand door ons op zijn Eerw. uitgebragt, aangenomen, en zal, den 1sten dezer, door het Provinciaal Kerkbestuur reeds geëxamineerd, en aan deze Gemeente toegewezen zijnde, zoodra de approbatie van Z. M. zal ingekomen zijn, bevestigd worden.

ZUNDERDORP, den 6den Junij. Onze Leeraar, Ds. C. J. DE BEER, beroepen in de Ge-

Digitized by Google

Gemeente van *Holijsloot* en *Uitdam*, nam heden afscheid van ons, predikende over *Ps.* CXXXVII: 5. zijn Eerw. was den 4den l. l., van zijne betrekking op deze Gemeente, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer DR WOLF, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Edam*, behoorlijk ontslagen. Zoo dat nu

ZUNDERDORP vakant is.

HOLIJSLOOT EN UITDAM, den 13den Junij. Heden is onze beroepen Leeraar, Ds. C. J. DE BEER, in den heiligen dienst bevestigd, door onzen Consulent, Ds. B. G. HAVERKAMP, Pred. te *Broek in Waterland*, met eene Leerrede over 1 *Timoth.* IV: 16. *Hebt acht op u zelven en op de leere enz.*

De bevestigde predikte tot zijne intrede, over 2 *Cor.* VI: 1. *En wij als Medearbeidende bidden u ook, dat gij de genade Gods niet te vergeefs moogt ontvangen.*

MONNIKENDAM vakant. Zie Sept. 1818.

MIDLIE EN AKSWIJK, staat vakant te worden. Zie Mei 1819.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VEERE, den 30sten April. Onze Leeraar, Ds. A. DI DE LIONIJ, met den 1sten Mei Emeritus verklaard, is op heden van zijne Gemeente en de Classis van *Middelburg*, behoorlijk losgemaakt, door den Wel Eerw. Heer A. VAN DEINSE, daartoe van het Klassikaal Bestuur gecommitteerd.

GRIJPSKERKE, den 2den Mei. Onze Leeraar, Ds. J. C NIEDERSTEIN WALTER, van hier naar *Scherpenisse*, (Classis van *Zierikzee*,) en *Nieuwland* en *St. Joostland*, beroepen zijnde,

heeft, na beraad, de beroeping naar *Scherpenisse* aangenomen.

VLISSINGEN, den 17den Mei. Deze Gemeente werd onlangs zeer getroffen, op het ontvangen der tijding, van het afsterven van een' harer vorige Leeraren, den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. F. VAN DER SLOOT, Predikant te *Wemeldingen*. Onze drie Leeraren hebben in de eerstkomende predikbeurten, zoo in de week, als op den Zondag, in hunne voorafspraken, aan zijn Wel Eerw. gedacht.

God trooste de bedroefde Weduwe en zorge voor de Gemeente van *Wemeldingen*.

AAGTERERKE, den 6den Junij. Op heden is Ds. J. MEERBURG SNARENBERG, van *Vrouwenpolder*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd door Ds. B. LOOSEN, Consulent dezer Gemeente, Predikant te *Domburg*, met *Hand.* X: 33*b*. *Gij hebt wel gedaan, dat gij hier gekomen zijt.* De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende *Jac.* I: 21*b*. *Ontvangt met zachtmoedigheid het woord, dat in* [*u*] *geplant word, 't welk uwe zielen kan zalig maken.*

GAPINGEN staat, vakant te worden. Zie April 1819.

NIEUWLAND EN ST. JOOSTLAND. Zie April 1819.

VROUWENPOLDER vakant. Zie Mei 1819.

ZIERIKZEE.

ELKERZEE vakant. Zie Maart 1819.

'S HEERENJANSLAND. Zie April 1819.

DREISCHOR. Zie Mei 1819.

GOES.

GOES, den 24sten Mei. Ds. J. J. VAN VOORST, te *Doorn*, heeft de beroepinge, den 1sten dezer op zijn Wel Eerw. uitgebragt, (Zie Boekz. voor Mei) aangenomen.

WOLF-

Digitized by Google

WOLFAARTSDIJK. Ter vervulling der vakature alhier, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. C. VERLOUW, (zie Boekzaal voor September 1818.) werd den 22sten Mei door den Eerw. Kerkeraad, het volgende zestal geformeerd:

DD. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, J. BERKERS, G. J. LETTE, D. A. BUIT, J. POPPE en P. J. LANDSKNECHT, Predikanten aan de *Hoofdplaat*, te *'s Heer Arendskerke*, *Biesselingen*, *Nisse*, *Cortgene* en *Wisselkerke* in *Noordbeveland*. Vervolgens een drietal, bestaande uit:

DD. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, J. BERKERS en J. POPPE.

Waaruit werd beroepen de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, Predikant van de *Hoofdplaat*, die na beraad, deze beroeping heeft aangenomen.

'S HEER ABTS EN SINOUTSKERKE. Den 20sten Mei, maakte onze Leeraar J. R. WEZENHAGEN, aan het einde zijner Leerrede, ons bekend, op den 17den dezer eene beroeping naar de Gemeente van *Nieuwland* en *St. Joostland*; onder de Eerw. Classis van *Middelburg*, ontvangen te hebben, voor welke zijn Wel Eerw. na beraad, bedankt; en zich, op den 6den Junij, op nieuw aan ons verbonden heeft, met *Luc.* XXIV: 29. *En zij dwongen hem, zeggende: blijf met ons, want het is bij den avond; en de dag is gedaald, en hij ging in om met haar te blijven.*

OUDELANDE, den 28sten Mei. Na het bedanken van Ds. C. P. LAMMERS VAN TOORENBURG, heeft de Kerkeraad, onder het Bestuur van den Consulent P. J. CONRADI, Predikant te *Baarland*, op heden gemaakt het volgende zestal:

DD. S. J. EVERAARS; G. VAN DUGTEREN; E. BOOIJ;

LOOSE, P. BROEKMAN, T. VAN REEN en T. W. KASPART, Predikanten te *Stad aan 't Haringvliet*, *Oostvoorn*, *Domburg*, *Heikop*, *Ruurlo* en *Boxmeer* en *Beugen*.

De drie eerstgenoemde op het drietal geplaatst zijnde, is daaruit beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer S. J. EVERAARS, Predikant te *Stad aan 't Haringvliet*.

ELLEWOUTSDIJK vakant. Zie April 1819.

BAARLAND staat vakant te worden. Zie Mei 1819.

WEMELDINGEN vakant. Zie Mei 1819.

KATTENDIJKE vakant. Zie Mei 1819.

CATS. Zie Mei. 1819.

OVEZANDE EN DRIEWEGEN. Zie Mei 1819.

IJZENDIJKE.

BRESKENS, den 26sten April 1819. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. J. P. HOFMAN, naar *Rausdorp* en *Schellingwoude*, is hier, na verkregene handopeling van zijn Exc. den Heer Directeur General, en onder beleid van den Consulent C. SCHIETTEKATTE, Pred. te *Schoondijke*, het volgend twaalftal van Predikanten gemaakt:

DD. C. SCHIETTEKATTE, Predd. te *Schoondijke*. K. LE FEVRE, te *Bath*. J. P. P. CLINGE, te *Oostburg*. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, te *Hoofdplaat*. J. A. JANSSEN, te *St. Anne ter Muiden*. P. BROEKMAN, te *Heikop* en *Beeikop*. B. VAN WILLES, te *Nieuwland*, H. J. KROM, te *Oudenbosch*. . . . . DE WEERDT, te *Nieuwveen*. B. H. STERINGA KUIPER, te *Roden*. A. J. BUIS BALLOT, te *Kloetingen*. en G. J. MEIJER, te *Marsum*.

Zestal:

DD. C. SCHIETTEKATTE, J. P. P. CLINGE, P. BROEKMAN, J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, G. J. MEIJER EN B. H. STERINGA KUIPER.

Ver-

Digitized by Google

Vervolgens dit drietal:

DD. P. BROEKMAN. G. J. MEIJER en B. H. FERINGA KUIPER.

Waaruit beroepen is, Ds. P. BROEKMAN, Pred. te Veikop en *Boeikop*, doch zijn Wel Eerw. heeft, na beraad, voor deze beroeping bedankt. Zoo is dit deze Gemeente nog vakant blijft.

BIERVLIET, den 2den Mei 1819. De Gemeente van het *Nieuwland*, onder de Classis van *Middelburg*, heeft zich bij onzen Leeraar, den Heer D. V. BASSELAAR, vervoegd, en hem de beroeping derwaarts aangeboden, doch zijn Eerw. heeft zijne tegenwoordige Gemeente, voor als nog, niet willen verlaten.

ZAAMSLAG, den 27sten Mei 1819. Eerlang zal onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. A. VISSER, ons verlaten, daar hij eene beroeping ontvangen heeft naar *Mijdrecht*, en dezelve, onder inwachting der vereischte approbatien, aangenomen heeft.

HOOFDPLAAT, den 11den Junij 1819. Bezitten een aanzoek, naar de Gemeente van *Vrijpskerke*, Provincie *Zeeland*, heeft onze Leeraar, de Heer J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, eene beroeping ontvangen naar *Wolphaarsdijk*, Classis van *Goes*, en dezelve, na beraad, aangenomen.

NIEUWVLIED staat vakant te worden. Zie April 1819.

UTRECHT.

Tot Secretaris van het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, in plaats van Ds. D. VAN DER LOO, Pred. te *Montfoort*, doch vertrekkende naar *Maastricht*, is door Z. M. benoemd Ds. A. VAN HAMELEN, Pred. te *Ankeveen*.

UTRECHT.

URECHT, den 26sten Mei 1819. Door het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, is tot Lid der Classis, op zijn verzoek, aangenomen, Ds. C. DE CLERQ, bevestigd Pred. te *Zegveld*.

LOPIK EN CABOUW. Op vertoonde Collatie van Z. M. onzen Koning, is den 20sten April l. l., door den Kerkraad, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. C. DE VRIES, Pred. te *Lopiker Capel*, alhier tot gewoon Herder en Leeraar beroepen, de Wel Eerw. Heer J. J. NEUMAN, Pred. te *Ter Aa*, die dit beroep, onder inwachting der Klassikale approbatie, heeft aangenomen.

UITHOORN EN KUDELSTAART vakant. Zie Jan. 1819.

MONTFOORT staat vakant te worden. Zie Maart 1819.

TER AA *staat vakant te worden. Zie Mei* 1819.

MIJDRECHT. Zie Mei 1819.

DE MEERN staat vakant te worden. Zie Mei 1819.

MAARSSEN. Zie Mei 1819.

AMERSFOORT.

ZOEST, den 9den Mei. Heden werd het Orgel, door Z. K. H. den Heere Prinse van *Oranje*, aan de Hervormden alhier ten geschenke gegeven, plegtig ingewijd. Onze Leeraar, P. ATTENDOORN L'ALLEMAND, sprak bij die gelegenheid, des morgens, over de hooge waarde van het Orgelmuzijk, bij den openbaren Godsdienst. Het Orgel werd bespeeld door den bekwamen S. VAN DEN HOEK, geassisteerd door den Heer D. BRACHTHUIZER, Organist in de Nieuwe Kerk, te *Amsterdam*. De laatstgenoemde bespeelde des namiddags, van twee tot drie Uren, het Orgel, en leide hier zijne bekende

bui-

Digitized by Google

ıitengewone bekwaamheden op eene treffende
ijze aan den dag.
WOUDENBERG, den 14den Mei. Na ver-
egene handopening, ging de Kerkeraad, onder
:t bestuur van den Consulent, Ds. P. J. LAAN,
:ed. te *Amersfoort*, heden over tot het doen
ın eene beroeping, in plaats van onzen ver-
okken Leeraar, L. MERENS.
Op het zestal werden geplaatst:
DD. H. E. VAN IJSENDIJK, Predd. te *Zeist*. P.
VOCKESTAART, te *Hoevelaken*. Dr. H. E. VINKE,
n *de Vuursche*. P. ATTENDOORN L'ALLEMAND,
Zoest. P. H. HUGENHOLTZ en J. F. VAN
RDT, J. W. Z., Candidaten van den H. Dienst,
het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*.
Op het drietal kwamen:
DD. VAN IJSENDIJK, HUGENHOLTZ en VAN
RDT.
Waar uit beroepen werd de Candidaat P. H.
GENHOLTZ, die dit beroep heeft aangenomen.
BLAAUWKAPEL, den 18den Mei. Tot ver-
lling der vakature, ontstaan door het vertrek
ı Ds. A. RADIJS, heeft de Kerkeraad heden,
ıder het bestuur van den Consulent D. A. H.
AAUW, Pred. te *Maartensdijk*, het volgende
etal gemaakt:
DD. J. C. VAN DE VELDE, Pred. te *Odijk*. J. J.
JPER en A. SCHILT, Candidaten van den H.
:nst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van
:echt.
Waaruit beroepen is, de Candidaat J. J. KUIJ-
:, die dit beroep in beraad heeft genomen.
WESTBROEK EN ACHTTIENHOVEN, den
:n Junij. Onze Leeraar, D. E. J. VAN WESEL,
na bekomene Collatie van Z. M., den Ko-
g, van hier beroepen naar *Nede*; en na die van
ı Hoog Edel geb. Heer, VAN HEMERT TOT
IGSHOF, naar *Rheeuwijk*. Zijn Wel Eerw.

Digitized by Google

heeft, na beraad, voor eerst gemelde beroeping bedankt, doch laastenoemde, onder inwachting der noodige goedkeuringen, aangenomen.

NICHTEVECHT. Zie Mei. 1819.

W I J K.

't WAAL EN HONSWIJK, den 30sten Mei. Onze Leeraar, Ds. D. H. HORST behoorlijk ontslagen zijnde, van zijne betrekkingen tot deze Gemeente en de Classis, nam heden van ons afscheid, naar aanleiding van 1 *Cor.* XIII: 8a.

DOORN, den 20sten Mei. Onze Leeraar, Ds. J. J. VAN VOORST, die ons op den 9den dezer berigt had, dat hij eene beroeping had ontvangen, naar de Gemeente van *Goes* in *Zeeland*, maakte ons heden bekend, dat hij dezelve had aangenomen.

NEDERLANGBROEK staat vakant te worden. Zie Mei 1819.

WERKHOVEN vakant. Zie Mei 1819.

F R I E S L A N D.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN, den 26sten Mei. Heden zijn, door het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden*, tot Leden der Classis verklaard geworden, Ds. H. A. LIBOWENS, bevestigd Pred. te *Grouw*, en Ds. B. NIEUWOLD, bevestigd Pred. te *Leeuwarden*.

OOSTERMEER EN EESTRUM, den 31sten Mei 1819. Onze Leeraar, Ds. J. W. BECKING, eene beroeping naar de Gemeente te *IJlst* ontvangen hebbende, heeft voor die beroeping bedankt.

LEEU-

Digitized by Google

LEEUWARDEN. Den 3den Junij, werd Ds. L. VALK. van *Steenbergen* tot ons overgekomen, hier in den H. Dienst bevestigd, door onzen jongsten Leeraar, Ds. B. NIEUWOLD, welke, bij deze gelegenheid predikte over *Hand.* VIII: 5. *En Philippus kwam af in de Stad van Samaria* enz.

Den 6den Junij, maakte de bevestigde een aanvang van zijnen Dienst onder ons, met eene Leerrede over 2 *Cor.* IV: 5. *Want wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jezus den Heere*, enz.

VROUWENPAROCHIE staat vakant te worden. Zie Mei 1819.

HARLINGEN.

SPANNUM, den 24sten Mei 1819. Heden werd het nieuw vervaardigd Orgel, door onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer E. NAUTA, plegtig aan God en zijnen Dienst toegewijd. De Eerw. Spreker handelde bij deze gelegenheid, naar aanleiding van den berijmden XXXIII *Psalm vers* 1 *en* 2. Over *de ware blijdschap eens Christens zoo in haren eigenen aard als heilrijke gevolgen voor tijd en eeuwigheid*, geheel in dichtmaat.

Aan deze plegtigheid werd een bijzondere luister bijgezet, door de vereerende tegenwoordigheid, van den Heer Gouverneur dezer Provincie, den Heer Grietman van *Hennaarderadeel*, en vele naburige Predikanten.

Het Orgel was aanvankelijk begonnen vervaardigd te worden, door J. R. RADERMA, Orgelmaker te *Wieuwerd*, een oorspronkelijk vernuft, doch door den dood voor de kunst te spoedig weggerukt, vervolgens voltooid door de Heeren VAN DAM, Orgelmakers te *Leeuwarden*, en werd thans bespeeld door P. FRANK, Organist te *Leeuwarden*, die met den Wel Ed.

Digitized by Google

Heer C. S. VAN HEEMSTRA, als geftelde Examinatoren, het loffelijkst getuigfchrift aan de Makers ter hand ftelden.

WELTRIJP EN BAIJUM vakant. Zie Jan. 1819.

SNEEK.

IJLST, den 14den Mei. Ds. B. J. SWALUE, voor de beroeping den 1ften April alhier op hem uitgebragt, bedankt hebbende, heeft de Kerkenraad heden uit een gros en twaalftal van Predikanten, dit zestal geformeerd:

DD. J. W. BECKING, Predd. te *Oostermeer* en *Eestrum*. A. GULDENARM, te *Oosthem &c.* T. RENEMAN, te *Reitzum*. L. NAPJUS, te *Holwerd*. J. G. H. TEN DALL, te *Heeg*. J. VAN BROEKHUIZEN, te *Balk*. De twee laatften met het lot tegen J. MANGEL, te *Hantum*.

Op het drietal zijn geplaatst:

DD. BECKING, GULDENARM en RENEMAN.

En daar uit beroepen de Wel Eerw. Heer J. W. BECKING, Predikant te *Oostermeer* en *Eestrum*, die, na beraad, ook bedankt heeft.

Den 4den Junij hervatte de Kerkenraad het werk der beroeping, en formeerde uit een gros en twaalftal, het volgend zestal:

DD. P. J. CALKOEN, Predd. te *Genemuiden*. C. VAN DE VELDE, te *Wóudfend*. T. RENEMAN, te *Reitzum*. J. MANGEL, te *Hantum*. J. VAN BROEKHUIZEN, te *Balk*. J. G. H. TEN DALL, te *Heeg*.

Van welke op het drietal geplaatst zijn:

DD. CALKOEN, MANGEL en VAN BROEKHUIZEN, met het lot tegen TEN DALL.

Uit welk drietal terftond beroepen is, Ds. P. J. CALKOEN, Predikant te *Genemuiden*.

SNEEK. Het Klasfikaal Beftuur van *Sneek*, heeft

Digitized by Google

heeft in hare Vergadering, van den 26sten Mei
. L., B. H. STEGINGA, gewezen Ouderling in de
Hervormde Gemeente van *Oudega* en *Kolderwol-*
de, en als zoodanig klagte ingebragt hebbende,
tegen de leer van den Predikant aldaar, Ds. W.
BEKKER, verklaard verwallen van zijne aanklagt,
en schuldig aan het storen der eenigheid, rust en
het heil der Gemeente, verwijzende denzelven
in de kosten ten Processe gevallen, gelastende
de Kerkvisitatoren om ter gelegenheid der Kerk-
visitatie, welke gehouden zal worden te *Oudega*,
op Zondag, nader aan te schrijven, de sententie
van den predikstoel voor te lezen, en op eene
ernstige en liefderijke wijze gemelden B. H. STE-
GINGA, welke geinviteerd zal worden, om daar
bij tegenwoordig te zijn, te vermanen en te
bestraffen, over zijne zoo weinig christelijke
en eenen Ouderling passende handelwijze;
zullende, bij weigering om daar bij tegenwoor-
dig te zijn, de Kerkenraad van *Oudega* en *Kol-*
derwolde, worden aangeschreven, om B. H. STE-
GINGA, te censureren als Lidmaat, tot tijd en
wijle hij opentlijk zijn berouw en leedwezen,
voor de door hem ontstichte Gemeente ge-
toond zal hebben. —

Na ingekomen berigt, dat Ds. D. M. MIERD-
MA, als Predikant van *Warns* en *Scharl*, in den
dienst bevestigd is, heeft het Klassikaal Bestuur
van *Sneek*, denzelven in hare laatstgehoudene
Vergadering, voor Lid der Classis van *Sneek*,
verklaard.

OUDEGA, IDSEGA EN SANDFIRDE va-
kant. Zie Febr. 1819.

JUTRIJP EN HOMMERTS vakant. Zie Mei
1819

DOK-

Digitized by Google

DOKKUM.

NES (op AMELAND) vakant. Zie April 1817.
VEENWOUDEN staat vakant te worden. Zie April 1819
GERKESKLOOSTER. Zie Mei 1819.

HEEREVEEN.

GOINGARIJP en DE BROEK vakant. Zie Nov. 1818.
OUDEHOUTPADE, NIEUWEHOUTPADE, DE IDZERT en OUDEHOUTWOUDE vakant. Zie Mei 1819.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

HEINO vakant. Zie Mei 1819.
AVERCEST vakant. Zie Mei 1819.

DEVENTER.

DEVENTER. De Wel Eerw. Heeren H. H. EVERS, H. J. BATTINK en L. W. DE GRIENT DREUX, bevestigde Predikanten te *Hengelo*, *Rijssen* en *Olst*, zijn als Leden der Classis van *Deventer*, aangenomen, en daar van aan hun Wel Eerw. acten gegeven.

OLST, den 23sten Mei. Op heden werd Ds. L. W. DE GRIENT DREUX, van *Nede*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door deszelfs behuwdbroeder Ds. J. LULOFS, Pred. te *Almelo*, aan wien dit werk door den Consulent dezer Gemeente was afgestaan, met 2 *Cor.* IV: 5. *Want wij en prediken niet ons zelven, maar Christum Jezus, den Heere;*

Digitized by Google

Heere; en ons zelven, dat wij uwe dienstknechten zijn, om Jezus wille. De bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daar toe tot tekst nemende, *Hand.* XI: 23. *Dewelke daar gekomen zijnde, ende de genade Gods ziende, wierd verblijd; ende vermaande ze alle, dat zij met een voornemen des harten, bij den Heere zouden blijven.*

DEVENTER. Zie Mei 1819.

KAMPEN.

BLANKENHAM. Den 23sten Mei, heeft onze Leeraar, J. BOURITIUS VAN LON, van ons afscheid genomen, predikende bij die gelegenheid, over 1 *Cor.* XVI: 23, 24.

WILSUM, den 28sten Mei, werd onze Leeraar, A. VISCH, beroepen naar *Zuidwolde*, in tegenwoordigheid van den Gecommitteerden, van het Klasikaal Bestuur van *Kampen*, Ds. A. S. ALTING, Pred. te *Kampen*, en van onzen Consulent, Ds. W. SCHRUER, Pred. te *Mastebroek*, van zijne betrekkingen op den Kerkenraad, en deze Gemeente, en door eerstgenoemden van zijne betrekking op de Classis van *Kampen*, ontslagen. Den 31sten daaraanvolgenden, nam zijne Eerw. afscheid van ons, met Johannes Brief II: 8. *Ziet toe voor u zelven, dat wij niet verliezen, het geen wij geärbeid hebben; maar eenen vollen loon ontvangen mogen.*

WILSUM dus vakant zijnde, verzoekt de Kerkeraad, daar reeds handopening van het Departement van den Hervormden Eerdienst verleend is, de H. H. Proponenten op het vriendelijkste, hoe eerder hoe liever, hunne gaven alhier te laten hooren, en hunne getuigschriften in te zenden, bij den bovengenoemden Consulent der Gemeente.

GRO-

GRONINGEN.

GRONINGEN.

WESTERBROEK staat vakant te worden. Zie Febr. 1819.

WINSCHOTEN.

WINSCHOTEN, den 19den Mei. Op heden is door de Collatoren dezer Gemeente, eene Nominatie gemaakt, voor de jongste Predikantsplaats alhier:

DD. J. MOHR, Predd. te *Blokzijl*. H. W. HAZELHOFF, te *Schiermonikoog*. P. CRAMER, te *Opwierda*. W. H. FOLCKERS CRANSSEN, te *Dwingeloo*. C. A. VARVER, te *Grimersum*, benevens de Candidaten KIELSTRA, BROEZE en WICHERS, te *Groningen*.

ZUIDBROEK EN MUNTENDAM, den 20sten Mei. Heden namiddag heeft onze Leeraar, Ds. B. NIEUWOLD, onder ons afscheid gepredikt, met *Num*. VI: 24. *De Heere zegene u en behoede u*.

WINSCHOTEN, den 26sten Mei. Op heden, is door het Klassikaal Bestuur, tot Lid der Classis, en van den Ring *Winschoten* verklaard, Ds. E. J. HUISINGA, als bevestigd Pred. te *Eexta*.

APPINGEDAM.

STEDUM, den 23sten Mei. Onze Leeraar, Ds. W. D. VAN HALSEMA, vierde heden, in eene namiddags beurt, plegtig gedachtenis van zijnen vijf en twintig jarigen, vervulden Evangelie-Dienst, in drie onderscheidene Gemeenten, als te *Weewert*, *Uitwierda* en *Stedum*, en, had bij deze gelegenheid, tot onderwerp zijner redevoering, *Hand*. XXVI: 22. *Den hulpe van God ontvangen hebbende, sta ik tot op dezen dag*, terwijl bij afwisseling toepasselijke Psalmen en Gezangen, door de Gemeente gezongen werden.

HEL-

Digitized by Google

HELLUM, den 6den Junij. Heden werd onder ons in den H. Dienst bevestigd, Ds. W. JANSSONIUS, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*; de bevestigings Leerrede werd gehouden, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. zeer geleerden Heer W. JANSSONIUS, Pred. te *Uithuizen*, predikende over *Marc* XVI: 15. de inzegening werd verrigt, door zijnen aangehuwden Broeder, den Wel Eerw. zeer geleerden Heer H. VAN HAGEN, Pred. te *Bolsward*. De oplegging der handen geschiedde, behalven door den Heer Bevestiger, ook door de Heeren: A. BEKENKAMP, Consulent dezer Gemeente, en Pred. te *Schilwolde*, J. BEGEMANN, Pred. te *Siddeburen*, H. W. HEMMES, Pred te *Slochteren*, en H. OORTWIJN, Pred. te *Garsthuizen*.

Des namiddags deed de Bevestigde zijne intrede, in voorzeide Gemeente, behandelende 1 *Tim.* I: 15a.

ENUM vakant. Zie April 1818.

MIDDELSTUM.

ULRUM, den 23sten Mei 1819. Heden vierde onze Leeraar, W. SIJPKENS, zijnen vijf en twintigjarigen Evangelie-Dienst, tot tekst hebbende *Matth.* XXVIII: 20.

BAFLO vakant. Zie Maart 1818.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Mei 1818.

EENRUM vakant. Zie Maart 1819.

NOORD-BRABAND.

'SHERTOGENBOSCH.

ALEM, MAREN EN EMPEL, den 30sten Mei. Ten gevolge van het Koninklijk Besluit van den 16den Maart, l. l. N°. 9, waarbij bepaald

paald wordt, dat de Gemeente van *Alem*, *Maren* en *Empel*, daar onder begrepen de Hervormden, die zich thans of in het vervolg te *Maren* mogten bevinden, gecombineerd wordt met die van *Lith*. c. a.; heeft Ds. L. KROL, Pred. aldaar, heden zijne eerste Leerrede onder ons uitgesproken, handelende, over den heiligenden indruk, veroorzaakt door de Evangelie prediking, tot bevordering van zedelijkheid en Godsdienst, naar aanleiding van *Hand.* II: 37 *en* 38. *En als zij dit hoorden* enz. Zoo dat

ALEM, MAREN, EMPEL niet meer vakant is.

B R E D A.

DONGEN, den 25sten April 1819. Heden nam onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. N. GUICHART, beroepen naar *Meersen*, onder de Classis van *Maastricht*, afscheid van ons, met *Numeri* VI: 24—26. *De Heere zegene u, en behoede u enz.* Zoo dat

DONGEN vakant is.

ALPHEN, den 10den Mei 1819. Onze Leeraar, Ds. S. J. NEOMAGUS, bij besluit van Z. M. den Koning, van den 21sten December 1818, No. 18. emeritus verklaard zijnde, salvo honore et stipendio, is vervolgens deze Gemeente, bij Koninklijk besluit van den 6den Maart l. l., No. 4. met die van *Chaam* en *Baarle Nassau* gecombineerd. Ten gevolge daar van heeft onze Leeraar voornoemd, op den 25sten April j. l., zijn dienstwerk geëindigd, predikende bij die gelegenheid over *Joan.* I: 18. *Niemand heeft ooit God gezien: de eenig geboren Zoon, die in den schoot des vaders is, heeft hem ons verklaard.*

Waarop onze tegenwoordige Leeraar, de Wel Eerw. Heer S. G. PRINS, op gisteren, zijn dienstwerk onder ons aanvaard heeft, met *Hebr.* X:

25a.

Laat ons onze onderlinge bijeenkomsten niet laten, gelijk sommigen de gewoonte hebben, maar elkanderen vermanen.

STEENBERGEN, den 20sten Mei 1819. Onze Leeraar, Ds. L. VALK, van hier naar Zuiderwarden beroepen zijnde, en die beroeping hebbende aangenomen, heeft op heden, na afscheidens van wege het Kiesklaat Bestuur van Breda, door Ds. J. LA LAU, Pred. te Bergen op Zoom, van zijne Kerkelijke betrekkingen alhier zijn losgemaakt, zijne afscheidsrede gehouden, over *Pred.* XII: 13 en 14. *Van alles dat gehoord is, is het einde van de zaak: vreest God en houdt zijne geboden, want dit betaamt alle menschen. Want God zal ieder werk in het gerichte brengen, met al dat verborgen is, het zij goed of het zij kwaad.*

SCHAAM c. a., den 23sten Mei 1819. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer S. O. PRINS, maakte ons heden bekend, dat hij, beroepen zijnde naar *Valkenswaard* c. a., onder de Classis van *Eindhoven*, voor die beroeping bedankt hebbende.

GINNEKEN EN BAVEL, den 2den Junij 1819. Ter vervulling van de vakature alhier, heeft Z. M. de Koning, bij besluit van den 2den Mei l. l. No. 9, tot Predikant benoemd, den Heer A. CHRISTIAANSE, thans Predikant te *Zankeren*, zijnde zijn Eerw. dien ten gevolge, heden, naar Kerkeorde alhier beroepen.

MOERDIJK staat vakant te worden. Zie April 1819.

HEUSDEN.

SPRANG. Zie Maart 1819.

EINDHOVEN.

ZOMEREN EN LIEROP. Ds. J. CLAUS jr., adjunct-adjunct bij het Provinciaal Kerkbestuur van Noord-Braband, voor de beroeping op zijne

Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, is de Kerkeraad, ten overstaan van den Consulent, op den 2den Junij, overgegaan, tot het doen van eene nieuwe beroeping, en heeft het volgende drietal gemaakt:

Ds. J. H. COX, Predd. te *Geul* en *Beek*. J. METZ, te *Oudorp* en *Oterleek*. J. W. H. DEUSSEN, te *Maria Hoornbeke*, en bij het Guarnisoen, te *Oudenaarde*.

Waaruit is beroepen, Ds. J. H. COX.

BLADEL, HAPERT, REUZEL EN NETERZIJL. Ds. A. J. VAN HOUTEN, Pred. te *Oosterwijk*, voor de beroeping, op zijn Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, is de Kerkeraad, ten overstaan van den Consulent, op den 3den Junij, overgegaan tot het doen van eene nieuwe beroeping, en heeft het volgende zestal gemaakt:

DD. J. D. C. KOCH, Predd. te *Engelen*. P. J. CONRADI, te *Baarland*. A. C. RÖELL, te *Goederede* en *Stellendam*. H. POTHOLT VAN DORP, te *Berlicum* en *Rosmalen*. J. MAASSEN, te *Cuinre*. W. SPIERING, te *Portugaal* en *Albrandswaard*.

Van welke de drie eersten op het drietal geplaatst zijn, waar uit beroepen is, Ds. J. D. C. KOCH.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL. Ds. J. CLAUS JR., voor de beroeping in deze Gemeente bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, ten overstaan van den Consulent, op den 7den Junij, het volgend drietal van Predikanten gemaakt:

DD. H. J. VAN NOUHUIS, te *Nederhemert*. H. POTHOLT VAN DORP, te *Berlicum* en *Rosmalen* en A. J. VAN HOUTEN, te *Oosterwijk*.

En daaruit beroepen, Ds. H. J. VAN NOUHUIS.

VALKENSWAARD, WAALRE enz. Ds. S. S. PRINS, Pred. te *Chaam* enz. voor de beroeping

ping op zijn Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, zal de Kerkeraad, tijdig, tot het doen van een nieuw beroep overgaan.

DRENTHE.

ASSEN.

HIJKERSMILDE en KLOOSTERVEEN vakant. Zie April 1819.

MEPPEL.

MEPPEL, den 27sten Mei. De Wel Eerw. Heer H. O. MEILING AMSHOFF, is als bevestigd Predikant te *Ruinerwolde*, door het Klassikaal Bestuur tot Lid der Classis van *Meppel* verklaard.

NIJEVEEN. Onze Leeraar, Ds. J. C. MEIJER, van hier beroepen naar *Midsland* en *Hoorn*, op *Terschelling*, heeft den 16den Mei afscheid van ons genomen, en bij die gelegenheid gepredikt over 2 *Thess.* III: 16*b*. *De Heer zij met u allen.*

ZUIDWOLDE, den 28sten Mei. Onze oude Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. MANTING, Emeritus verklaard zijnde, wenschte zijn dienstwerk met eene doelmatige redevoering te besluiten, doch werd door zijne ongesteldheid daarin verhinderd. Volgens zijn verzoek is dit dan op den Hemelsvaartsdag l. l., plegtig, tot onze onderlinge stichting, verrigt, door den Wel Eerw. Heer G. H. HEIN, Pred. te *Meppel*, welke naar tijdsgelegenheid predikte over 1 *Joh.* II: 28. *Nu kinderkens! blijft in hem, op dat, wanneer hij zal geopenbaard zijn, wij vrijmoedigheid hebben, en wij van hem niet beschaamd gemaakt worden, in zijne toekomst.*

Tevens hebben wij het genoegen te berig-

Digitized by Google

ten, dat wij de vakature, door het Emeritaat van Ds. MANTINGH veroorzaakt, weldra weder hopen vervuld te zien. Op vertoonde collatie van den Hoog Wel Geb. Heer R. O. VAN HOLTHE, Heer van *Echten*, is hier tot Predikant beroepen, de Wel Eerw. Heer A. VISCH, Pred. te *Wilsem*, zijn Eerw. heeft, na beraad, dit beroep aangenomen, en hetzelve is ook door Z. M. den Koning, reeds geapprobeerd.

KOEVERDEN.

Offchoon de Correspondens voor de Boekzaal geen berigt heeft ontvangen, van de vervulling der tweede Predikantsplaats te *Koeverden*, is hij echter in 't zekere geinformeerd, dat *l. l.* zondag den 6den Junij aldaar bevestigd is, Ds. J. B. T. BOOMHOLTZ, voorheen Adjunct Predikant te *Nienhuis*. Deszelfs Vader, Predikant te *Veldhuisen*, deed de bevestigings Leerrede, volgens *Mark.* XVI: 15, De bevestigde aanvaardde zijnen dienst, met eene Leerrede over *Hand.* VII: 44.

WALSCHE KERK.

'S HERTOGENBOSCH, den 14den Junij 1819. Ter vervulling der plaats hebbende vakature, bij de Walsche Gemeente alhier, heeft de grooote Kerkeraad het volgend zestal gemaakt:

DD. B. J. BERKHOFF, J. DE VISME, J. J. AUDEBER en W. E. MENIL, Predikanten te *Vlissingen*, *Dour*, *Nerac*, *Departement Lot et Garonne* en *Schiedam*, en L. G. JAMES en J. T. BERGMAN, Candidaten te *Amsterdam* en te *Leijden*.

En daaruit zijn op het drietal gebragt:

DD. BERKHOFF, DE VISME en BERGMAN.

Zijnde vervolgens beroepen, de Wel Eerw.

en

en zeer gel. Heer B. J. BERKHOFF, Pred. te *Vlissingen*, aan wien van deze beroeping is kennis gegeven.

DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.
VOORBURG vakant.
RONGIJ vakant.

LIMBURG, enz.

MAASTRICHT.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.
MAASTRICHT. Zie Mei 1819.

REMONSTRANSCHE BROEDERSCHAP.

OUDEWETERING vakant. Zie Jan. 1819.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

'S GRAVENHAGE, den 24sten Mei 1819. Ingevolge het *Algemeen Reglement voor het Bestuur der Evangeliesch-Lutherische Kerk in het Koningrijk der Nederlanden*, door Zijne Majesteit, op het eenparig verlangen van alle de in hetzelve genoemde plaatselijke Gemeenten, gearresteerd bij Hoogstdeszelfs besluit van den 19den September 1818, N°. 54, het hoogste Kerkelijke Bestuur ook in dit Genootschap aan eene Sijnode opgedragen, en, bij besluit des Konings van den 6den November daaraanvolgende, overeenkomstig Artikel 22. van het gemelde Reglement, de eerste Leden dezer Hooge Kerkvergadering, benevens derzelver Plaatsvervan-

Digitized by Google

gers benoemd zijnde (1), werd dezelve op Woensdag, den 12den dezer maand, in het Kerkgebouw der Lutherſche Gemeente alhier, (het welk daar toe, op een van wege het Miniſterieel Departement voor de zaken der Hervormde Kerk, enz. gedaan verzoek, geredelijk door den Kerkenraad was afgeſtaan,) plegtigijk ingehuldigd en geopend. Zijne Excellentie, de Hoog Ed. Geſtr. Heer VAN PALLANDT VAN KEPPEL,

(1) Bij het boven aangehaald Koninklijk beſluit werden benoemd.

1°. Tot Secretaris van de Sijnode der Evangeliſche Lutherſche Kerk de Heer J. SCHULTZ, Pred. te *'s Gravenhage*, en tot deszelfs ſecundus de Heer G. F. SARTORIUS, Pred. te *Amſterdam*.

2°. Tot Praeadviſerend Lid der Sijnode de Heer PLUSCHKE, Hoogleeraar aan het Lutherſch Seminarium te *Amſterdam*, en tot deszelfs ſecundus de Heer C. H. EBERSBACH, buitengewoon Hoogleeraar aan hetzelve Seminarium.

3°. Tot Leden der Sijnode de Heeren:

Ridder G. H. LAGERS, Pred. te *Amſterdam*, ſecundus J. W. STATIUS MULLER, insgelijks Pred. aldaar, C. P. SANDER, ſecundus L. J. J. SNABILJÉ, Predd. te *Rotterdam*. H. J. SPRÖ, Pred. te *'s Gravenhage*, ſecundus J. L. LOGGEN, Pred. te *Schiedam*. J. DECKER ZIMMERMAN, Pred. te *Utrecht*, ſecundus D. KANNGIESSER, Pred. te *Nijmegen*. H. MOLKENBOER, Pred. te *Haarlem* ſecundus J. C. A. SANDER, Pred. te *Zaandam*. G. ECKHARDT, Pred. te *Groningen*, ſecundus J. F. PREIJER, Pred. te *Leeuwarden*. J. D. MERCKER, ſecundus Z. HÄNDLER. C. BORMEESTER, ſecundus C. C. EBELING, J. H. MOLKENBOER, ſecundus P. J. KERKHOVEN, allen te *Amſterdam*. E. DE JONGH, ſecundus Dr. J. A. SAXE, te *Rotterdam*. J. H. BECK, ſecundus G. M. LIERNUR, te *'s Gravenhage*. Pred. J. NIEUWENHUIS, te *Deventer*, ſecundus Dr. BUCHNER, te *Kampen*. H. J. BACKER, te *Dordrecht*, ſecundus H. E. SCHUURMAN, te *Utrecht*.

Uit welke Sijnodale Leden wijders, bij hetzelfde beſluit, benoemd werden, ten einde de Sijnodale Commiſſie uit te maken, benevens den Secretaris J. SCHULTZ, de Heeren: G. H. LAGERS, J. DECKER ZIMMERMAN, J. D. MERCKER, C. BORMEESTER en H. J. BACKER.

Digitized by Google

PEL, Directeur Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk enz., had daar toe, bij eene Ministeriele Dispositie van den 19den der vorige maand, (behelzende tevens het besluit van Z. M. van den 8sten bevorens, bij het welk de Ridder G. H. LAGERS, Pred. te *Amsterdam*, tot Voorzitter dezer Vergadering, en de Heer C. P. SANDER, Pred. te *Rotterdam*, tot deszelfs Plaatsvervanger benoemd was,) de noodige schikkingen verordend. Volgens dezelve was het houden eener Kerkelijke Redevoering, ter dezer gelegenheid, aan den voornoemden Voorzitter opgedragen, en daarbij tevens de doelmatige opvolging van de onderscheidene deelen der geheele plegtigheid bepaald; ter bijwoning van welke ook de Hoog Eerw. Heeren W. L. KRIEGER en J. L. DERMOUT, Hofprediker en Leeraren der Hervormde Gemeente alhier, welke daar toe namens de Sijnode, bij eenen brief van haren Secretaris, als laatstvoorgaande President en werkelijke Secretaris der Hervormde Sijnode, minzaamst waren uitgenoodigd, in een even welmenend schriftelijk antwoord, hunne bereidvaardigheid hadden te kennen gegeven. In het middenvak van het ruim der Kerk, waren voor de onderscheidene personen, tot deze Vergadering behoorende, in voegzame rangorde, plaatsen gereed gemaakt; te weten: aan het eene einde van hetzelve, over den predikstoel, aan eene afzonderlijke tafel, op eenen eenigzins verheveneren grond, die voor zijne Excellentie, den Heere Directeur Generaal, en deszelfs Secretaris en Adviseur, den Wel Ed. Gestr. Heere JANSSEN; tegen over dezelve, insgelijks aan eene bijzondere tafel, die voor den Voorzitter, en ter regterzijde van denzelven, voor deszelfs Plaatsvervanger, en daar naast voor den Heer KRIEGER; ter linkerzijde die

voor den Secretaris en den Heer DAAMOUT, en eindelijk die voor alle de overige leden aan twee halfronde tafels, door welke de beide voornoemde, ter wederzijde, als vereenigd werden. De voorste der banken aan het genoemde middenvak was door Predikanten der onderscheidene Protestantsche Gezindten alhier (ingevolge eener deswegens almede door den Secretaris aan hun Eerw. bekend gemaakte beschikking) bezet; terwijl de daar achter volgende door Oudsaden der Lutherische en eenige Leden der Kerkeraden, van andere Protestantsche Gemeenten, en vele der overige zitplaatsen door toehoorderen van onderscheiden rang, stand en bekijdenis werden ingenomen.

In de Kerkekamer bij een gekomen, begaven zich de gezamenlijke Leden der Sijnode, benevens de beide voornoemde Genoodigden, voorafgegaan door den Heere Directeur Generaal, en deszelfs Secretaris en Adviseur, des voormiddags ten elf ure, onder een statig Orgelspel, naar de voor hen bestemde plaatsen, alwaar zij door de Leden van den tijdelijken Kerkeraad der plaatselijke Gemeente, (die zich tot dat einde, met derzelver Voorzitter, den Wel Eerw. Heer Pred. J. N. DAMEN, aan het hoofd, vooraf, op gelijke wijze, naar hunne gewone zitplaatsen vervoegd hadden,) ingewacht en ontvangen werden. De Ridder LAGERS bekiom dadelijk het Spreekgestoelte, en hield, ter opening dezer plegtigheid (na dat alle aanwezigen, daartoe door het gemeenschappelijk zingen van het eerste, derde en zesde vers uit het CXLVIIste der Gezangen, bij de Lutherische Gemeente alhier in gebruik, waren voorbereid,) eene alleszins doelmatige en treffende Leerrede, over *Eph.* IV: 15, 16, naar aanleiding van dezen tekst betoogende: *De hooge*

naad.

noodzakelijkheid van een behoorlijk opzigt over de Kerk, ten einde het hoofddoel der Christelijke Gemeenten te helpen bevorderen. Deze redevoering, met gepaste dankzeggingen en gebeden besloten zijnde, werd dezelve vervangen door het wederom vereenigd aanheffen, van het tweede vers uit het CLste der voornoemde Gezangen; waarna de Redenaar, den zegen over de Gemeente hebbende uitgesproken, het spreekgestoelte verliet, en, op de voor hem bestemde plaats, de vergadering door een hartgrondig gebed tot den aanvang harer werkzaamheden nader trachtte te stemmen en voor te bereiden. Na dat hierop (ingevolge de meergemelde dispositie,) door den Heer Secretaris en Adviseur van het Ministerieel Departement de tweede Afdeeling van het Algemeen Reglement voor het Bestuur der Evangelisch Lutherische Kerk enz., handelende van de Sijnode, als mede de besluiten Z. M., houdende de benoeming van de Sijnodale Leden, en van den President en Vice-President, waren voorgelezen, verrigtte de Heer Directeur Generaal, in naam des Konings, de plegtige inhuldiging en opening van deze eerste Sijnodale Vergadering der Evangelisch Lutherische Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, na vooraf, in eene even hartelijke en innemende als deftige en krachtige aanspraak, de noodzakelijkheid eener goede organisatie, van het Evangelische Lutherische Kerkgenootschap, volgens het eenstemmig gevoeleu van allen, die door het Gouvernement deswegens waren geraadpleegd, en de geschiktheid der thans ingevoerde Kerkeorde, op grond der uitdrukkelijke toestemming van alle onder dezelve begrepene Evangelische Lutherische Gemeenten aangetoond, en tevens, met blijde vermelding van de ware broederlijke ge-

Digitized by Google

voelens, waarin zich alle Protestantsche Christenen ook in deze landen meer en meer vereenigen, op eene allezins treffende wijze herinnerd te hebben, hoe inzonderheid de gelijkvormigheid der genoemde Kerkeorde aan die der Hervormde Gemeenten in dit rijk ten bewijze verstrekt, dat zelfs de uitwendige vormen der beide verzusterde Genootschappen zoo wel over een komen, dat geenszins in eenige noodzakelijkheid om daar in onderscheid te maken, maar alleen in gebeurtenissen, reeds drie eeuwen geleden, de oorzaak der nog bestaande uitwendige scheiding te zoeken is; betuigende eindelijk zijne Excellentie aan de gezamenlijke Leden dezer hooge Kerk-Vergadering zijn geground vertrouwen, dat zij, als nu, onder inwachting van den Goddelijken zegen, hunne gewigtige taak aanvaardende, in dien geest, bij de behartiging van de bijzondere belangen der Evangelisch Lutherische Kerk, de bevordering van die des algemeenen Christendoms, zeker tot hunne hoogste en schoonste bedoeling zouden stellen. Vervangen door den Voorzitter, werd zijner Excellentie, uit den mond van dezen, eerst de ootmoedige hulde en erkentenis van alle de Leden der Vergadering aan zijne Majesteit den Koning, zoo wegens de weldadige bedoeling van derzelver instelling voor het gansche Kerk-Genootschap, als wegens de onderscheiding, aan hen bij hunne benoeming bewezen, gelijk die van eerbiedige hoogachting en vertrouwen aan de hooge waardigheid en persoonlijke hoedanigheden van zijn Hoog Ed. Gestr. zelven, met gepaste nederigheid opgedragen en toegebragt, en daarna hunner aller bereidvaardigheid ter ijverige voldoening aan deze hunne belangrijke roeping, naar de door zijne Excellentie voorgedragene grondstellingen, betuigd.

Ver-

Digitized by Google

Vervolgens sprak de Voorzitter nog eenige weinige woorden, ter minzame begroeting en opwekking van zijne gezamenlijke medeleden, zich zelven daar bij hunner broederlijke genegenheid en inschikkelijkheid bescheidenlijk aanbevelende, en ter dankbetuiging aan alle de overige toehoorderen voor hunne betoonde deelneming in het doel en aan de verrigtingen dezer plegtige bijeenkomst, welke laatste eindelijk, na de hervatting der Sijnodale Vergadering op den volgenden dag, ter zelfder ure, in een daartoe door het Ministerieel Departement aangewezen en tot deszelfs tegenwoordig verblijf behoorend vertrek, te hebben aangekondigd, met een kort gebed door zijn Hoog Eerw. besloten werd.

De Sijnodale Vergadering heeft daarop, in gevolge der zoo even gemelde aankondiging, op den 13den dezer, ter bestemder plaatse en ure, hare eigenlijke werkzaamheden (hoofdzakelijk bestaande in het nemen of voorbereiden van eenige algemeene maatregelen ter bevordering der haar aanbevolene belangen, en inzonderheid in het arresteren van de ontwerpen tot de meeste der bij het Algemeen Reglement aan haar ter vervaardiging opgegevene bijzondere Reglementen voor de behandeling der verschillende Kerkelijke Zaken: van welk een en ander, na de vereischte approbatie van Zijne Majesteit, de noodige kennisgeving, het zij openlijk, het zij aan de belanghebbenden in het bijzonder, ten gepaste tijde geschieden zal,) begonnen en in eenige achter een volgende zittingen voortgezet. Bij de eerste en laatste dezer beslotene zittingen werd zij met de tegenwoordigheid zoo van zijne Excellentie, den Heere Directeur Generaal, als van deszelfs Secretaris en Adviseur, bij alle de overige met

die

die van den laatstgenoemden vereerd; hetgeen haar tevens tot gelegenheid verstrekte, om door de, minzaamst aan haar verleende, belangrijkste mededeelingen en raadgevingen, bij deze en gene harer overwegingen, voorgelicht en geholpen te worden; terwijl alle hare eigene raadplegingen door den, bij den aanvang van elke Zitting ootmoediglijk van den Allerhoogsten afgesmeekten geest van broederlijke eensgezindheid, van verstandigen ijver en voorzigtige bezadigdheid, welke alle hare Leden aanhoudend bleef bezielen, even zeer verlangenaamd als geheiligd werden.

De sluiting dezer hooge Kerk-Vergadering geschiedde op Vrijdag, den 21sten dezer, ter zelfder plaatse en ure, in tegenwoordigheid van dezelfde daartoe betrekking hebbende of genoodigde persoonen, en voorts van dezelfde of althans tot dezelfde rangen, standen en bedienissen behoorende aanschouwers, gelijk eindelijk op dezelfde wijze, en onder dezelfde plegtigheden, als derzelver opening had plaats gehad. Ook deze bijeenkomst werd, naar Godsdienstig gebruik, aangevangen met het gemeenschappelijk aanheffen der vier eerste versen van het CCCXIXde Lied uit het bovengenoemd Gezangboek, en daar na verder tot beantwoording aan haar doel voorbereid en opgewekt, in eene Leerrede (ingevolge daartoe in de meergemelde Ministerieele dispositie gedane uitnoodiging,) door den Secretaris der Synode, en Predikant der alhier gevestigde Lutherschè Gemeente, J. SCHULTZ, gehouden, en strekkende, naar aanleiding van den tekst, *Eph.* IV: 3 tot 6, ter beschrijving en aanprijzing van de betamelijke eensgezindheid aller ware Christenen; met bijzondere toepassing op en dankbare vermelding van het geen ter bevordering van de-

Digitized by Google

dezelve, onder den Goddelijken zegen, en het opzigt en geleide van zijne Excellentie, den Heere Directeur Generaal, en deszelfs Secretaris en Adviseur, ook door deze Sijnodale Vergadering gedaan en besloten, en door de deelnemende tegenwoordigheid der Hoog Eerw. Genoodigden en overige aanwezigen, zoo bij hunne plegtige opening als bij deze hare sluiting, was en werd bijgedragen; doch ook met gepaste opwekkingen aan alle zijne Toehoorderen, om daartoe verder steeds ijverig te blijven medewerken, onder den zegenrijken bijstand van dien God des Vredes, wiens genadige invloed door deze Vergadering in den loop harer werkzaamheden, en ook in deze bijeenkomst door Hoorders en Verkondiger van zijn woord, ondervonden, door den laatsten, ten slotte, dankbaar verheerlijkt, en voor het vervolg oodmoedigijk werd afgesmeekt, vervangen, als ter gemeenschappelijke herhaling van beide, door den vereenigden aanhef van het 1ste vers uit het LXXste der meergemelde Gezangen. De Spreker hierop, na het uitboezemen van den zegen, den predikstoel verlaten, en zich naar de voor hem bestemde plaats, ter zijde van den Voorzitter, begeven hebbende, werd door dezen de tegenwoordige laatste bijeenkomst der Sijnode met een hartgrondig gebed geopend, en deze hare geheele eerste Vergadering daarna door zijne Excellentie, den Heere Directeur Generaal, plegtigijk voor gesloten verklaard, na het houden eener aanspraak, welke, even keurig en treffend als die bij derzelver opening, na eene vereerende vermelding zoo van den aard en het gewigt, als van de welbestuurde en geregelde waarneming, der in hare zittingen volbragte werkzaamheden, inzonderheid ook van de „ treffende overeenstemming, (zoo als zich zijne Excellentie uitdrukte,)

te,) waar mede zij het besluit had genomen tot eene opregte poging, om verdeelde broeders te hereenigen, en eene scheuring te heelen, die, te midden der broederlijke toenadering van alle Protestantsche Christenen, alleen haar Kerkgenootschap ontsiert," eene hartelijke gelukwensching deswegens aan hare gezamenlijke Leden behelsde, en met de bede: „dat de God en Vader in onzen Heere JEZUS CHRISTUS, den arbeid dezer Hooge Kerk-Vergadering met zijne vruchten bekroone!„ besloten werd. Nog eenmaal hernam de Voorzitter het woord, zoo om deze aanspraak van den Heere Directeur Generaal, uit naam der Sijnode en voor zich zelven, in de eerbiedigste en dankbaarste uitdrukkingen te beantwoorden, als om aan den, ook bij deze vergadering zoo verdienstelijken Heer Secretaris en Adviseur, aan de hoog Eerw. Heeren KRIEGER en DERMOUT, aan den Hoogleeraar PLÜSCHKE (wien ook door zijn Hoog Eerw., gelijk zulks reeds door zijne Excellentie den Heere Directeur Generaal, in de laatstvoormelde aanspraak geschied was, met de aanvaarding van zijnen, voor het geheele Kerkgenootschap, zoo belangrijke post, in de meestvereerende bewoordingen werd geluk gewenscht,) aan den Vice-President, den Secretaris en de verdere Leden der Sijnodale Vergadering, gelijk eindelijk aan alle de aanwezigen, den tol der hoogachting en der erkentenis te wijden. Treffend was inzonderheid de hartelijke toon, waarop zijne rede aan de, in het midden dezer Vergadering geplaatste Heeren Voorzitter en Secretaris der Hervormde Sijnode, gelijk het antwoord, daarop door den Heer KRIEGER, in naam tevens van zijnen Ambtgenoot gegeven, gestemd was; terwijl het daarmede geparard gaande gulhartig toereiken van de broederhand door den eerstgenoemden, en het even ge-

geredelijk aannemen en wederkeerig aanbieden van dezelve door beide de laatste, een tooneel opleverde, welks aanschouwing alle aanwezigen blijkbaar met eene heilige verrukking vervulde. Niet minder hartelijk was ook de wijze, waarop des Voorzitters aanspraak aan zijnen plaatsvervanger door dezen Eerw. grijsaard beantwoord werd; — eindigende daarna deze geheele, zoo belangrijke als statige, plegtigheid met de ootmoedige afsmeking van den zegen des Allerhoogsten ter bekrooning van het volbragte werk, en ter bestendige onderhouding van de ook in deze bijeenkomst ontvangene indruksselen zijner genade in CHRISTUS JEZUS.

BERGEN OP DEN ZOOM, den 10den April. Op heden heeft onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. OP DEN OORT ABZ., van hier naar *Zierikzee* beroepen zijnde, zijne afscheidsrede gehouden, predikende bij die gelegenheid over 2 *Cor.* XIII: vs. 11.

ZUTPHEN, den 31sten Mei 1819. Heden des voormiddags had in deze Gemeente eene plegtige Godsdienstoefening plaats; zeven jonge lieden, met namen C. W. A. VON LESSCHEN, L. F. WERNER, A. VRIJDAG, G. T. GLEICHMAN, A. S. C. VON LESSCHEN, A. M. C. VAN ENGELS en P. MARTENS, door onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer H. WALKENHORST, eenigen tijd in de waarheden van onzen Christelijken Godsdienst onderwezen, en in tegenwoordigheid van den Eerw. tijdelijken Kerkeraad, op den 29sten dezer onderzocht en goedgekeurd, werden openlijk tot Ledematen der Gemeente ingezegend.

Onze Leeraar hield, bij deze plegtigheid, eene toepasselijke Leerrede, uit de Spreuken van *Salomon* XXIII: 24 en 25.

Voor de beantwoording der vragen en belofte, knielde onze Leeraar met zijne jonge lieden neder, terwijl een derzelver, Mejufvrouw

VAN

VAN ENGELS, onder het knielen, het 10 vers uit het XXX *Gezang* voorlas, *wij knielen* JEZUS *voor* 's *neer*, 't geen door de Gemeente nederhand gezongen werd. Bij deze plegtige gelegenheid ontvingen deze nieuwe belijders en belijderesse voor de eerste maal, den liefdemaaltijd van onzen gezegenden Verlosser.

PURMEREND vakant. Zie Mei 1819.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

ZWOLLE. Zie Junij 1818.

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, eenige Predikantsplaatsen vakant.

AMBOINA
BANDA
TERNATE
MOLUKKA
} vakant.

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

NIENHUIS, den 16den Mei 1819, Onze Leeraar, J. B. F. HUGENHOLTZ, van hier naar *Koeverden* beroepen, nam heden van ons afscheid, met *Gen.* XII: 1. *De Heer nu had tot Abraham gezegd: Ga gij uit uw land, en uit uwe maagschap, en uit uwes vaders huis, naar het land dat ik u wijzen zal.*

LAGE vakant. Zie April 1819.

LIN-

Digitized by Google

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

MORMTER vakant.

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.
RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.

BIJBEL-GENOOTSCHAP.

CULENBORG, den 11den Februarij 1819. De in het voorleden jaar alhier gevestigde afdeeling, van het Nederlandsche Bijbel-Genootschap, hield op heden, hare eerste algemeene jaarlijksche Vergadering.

Het verslag wegens den staat en de werkzaamheden dezer afdeeling, werd door den Secretaris, den Wel Eerw. Heer J. A. MULLER, Predikant bij de Evangelisch Lutherische Gemeente alhier, voorgedragen, en gaf veel stof, om zich over het bestaan, en den aanvankelijk nuttigen invloed des Genootschaps, ook aan deze plaats, te verblijden.

Voorts hield de Vice President, de Wel Eerw. Heer H. GREVEN, jongste Predikant bij de Hervormde Gemeente alhier, eene zeer gepaste en treffende redevoering, ten betoge: *dat de Bijbelverspreiding, en haren weldadigen invloed op het geluk der menschheid, eene algemeene en godvruchtige medewerking waardig is.*

De eerbiedige eendracht en algemeene goedkeuring, waarmede deze redenoering, door eene talrijke menigte werd aangehoord, geven eene aangename hoop op verdere uitbreiding, en toenemenden bloei dezer afdeeling.

BERIGTEN.

Ter voorkoming in het vervolg van meermalen reeds gemaakte noodeloze onkosten, verzoeken de ondergeteekenden, alle Collegiën en Ambtenaren der Evangelische Lutherische Kerk, zich in hun toezenden aan brieven of geschriften, aan hen, in hunne bijgeschrevene hoedanigheden, stipteijk te gedragen naar de voorschriften, daaromtrent gevoegd bij de dispositie van Zijne Excellentie, den Heere Directeur Generaal, aangaande den wijk van de hoogere Collegiën van bestuur der Evangelische Lutherische Kerk verteekend vijdem van pont, inhoudende:

1. Dat de brieven niet in de bus mogen geworpen worden, maar aan de Post-Kantoren moeten worden overhandigd.

2. ——— ——— ——— ———

3. Dat alle brieven, verzonden door de Collegiën en gekwalificeerde personen, op de Bibbelle vermeld, met uitzondering van den Commissaris-Generaal en van den Adviseur, zullen moeten voorzien zijn van kruisband, van de aanteekening des Schrijvers, en van de aanduiding van deszelfs hoedanigheid. En dat mede alle brieven van genoemde Collegiën, en gekwalificeerde personen gadresseerd, met uitzondering alleen van die aan den Commissaris Generaal, geïditeerde zullen moeten worden geconsigneerd.

4. Dat

4. Dat alleen brieven bedoeld worden, door de afzenders in hunne kwaliteit geschreven, en geenszins particuliere brieven; wijders dat in deze dienstzaken concernerende brieven geene particuliere zullen mogen worden ingesloten; zijnde de Postbeambten geautoriseerd, bij vermoeden van misbruik, dezelve in tegenwoordigheid van hen aan wien dezelve gedresseerd zijn, te openen, de brieven te taxeren, en voorts Proces-Verbaal op te maken, ten einde in cas van fraude, te kunnen procederen.

's Gravenhage, den 14den Junij 1819.

G. H. LAUBIS, *Président*.

J. SCHULTZ, *Secretaris* van de Sijnode, en de Sijnodale Commissie der Evang. Luth. Kerk.

De ondergeteekende verzoekt, dat de stukken, welke hem tot hier toe in kwaliteit als Secretaris van het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, toegezonden zijn, aan den optredenden Secundus, den Heer A. LUZARTI AUGUSTINI, te *'s Hertogenbosch*, gedresseerd worden. Ontstent het Quaestoraat van het Klasikaal Bestuur van *'s Hertogenbosch*, tot hier toe door hem waargenomen zijnde, zal onder gedisponeerd worden. De benoeming van eenen nieuwen Quaestor van de Weduwenbeurs der Classis van *'s Hertogenbosch*, zal op de Vergadering den 30sten Junij aanstaande plaats hebben, en daar van kennis gegeven worden, aan de belanghebbenden.

Huche, den 15den Junij 1819.

P. C. MOLHUISEN.

LETTER-NIEUWS.

Bij de Boekverkoopers Blussé en van Braam, te *Dordrecht*, is van de pers verschenen en alom te bekomen:

I. Leerredenen, door 1. J. DERMOUT, buitengewoonen Hofprediker van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, en Predikant in *'s Gravenhage*.

II. Brieven aan eene Vriendin over het Evangelie van *Johannes*, door de Vertaalster van FENELON's Godsdienstige Beschouwingen, 1ste deel.

Het 2de en laatste deel dezer Brieven is ter perse, en zal spoedig volgen.

Te *Utrecht*, bij J. G. van Terveen en J. de Kruijff, is van de pers gekomen en alom verzonden:

Kerkelijke Raadvrager en Raadgever, door J. HERINGA ELIZAS'Z, in gr. 8vo. à 36 st.

Inhoudende:

1. Inleiding over 't oogmerk en plan dezes werks. 1. Aanleiding tot dit werk. 2. Vrijere denkwijze. 3. Gehechtheid aan het oude. 4. Verandering in de beoefening der Godgeleerde Wetenschappen. 5. Verandering in den staat der geschillen tusschen Christelijke Kerkgenootschappen. 6. Wegneming van Broedertwisten in de Hervormde Kerk. 7. Staatkundige veranderingen. 8. Meerdere kiesheid op taal en stijl. 9. Verbeterd onderwijs op de lagere Scholen. 10. Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen. 11. Bijbel Genootschappen. 12. Zendeling-Genootschap. 13. Afzonderlijk Armen-Onderwijs en Zondags-Scholen. 14. Kinderpreken. 15. Bijzonder onderwijs voor Krijgslieden. 16. Behandeling van Vervolgstoffen en Bijbeloefeningen. 17. Veranderde Predikwijze. 18. Nieuwe Sijnodale Verordeningen. 19. Bediening des H. Doops. 20. Openbare aanneming en bevestiging van Le-

Digitized by Google

Ledematen. 21. Belijdenis-Predikatien. 22. Voorbereiding-Predikatie. 23 Viering des H. Avondmaals. 24. Viering van den goeden Vrijdag. 25. Dank- en Bededagen. 26. Godsdienstoefening bij het begin en einde des jaars. 27. Huwelijks-inzegening. 28. Dienstformulieren. 29. Voorlezing van de H. Schriften. 30. Kerk-Gezang. 31. Kerk-Gebeden. 32. Katechisatien. 33. Opleiding tot Katechisten. 34. Toelating van Oefenaars. 35. Onderwijs in Godshuizen enz. 36. Kerkelijke Tucht. 37. Kerk-Visitatien. 38. Censura morum. 39 Kerkeraden. 40. Ringsvergaderingen. 41. Inrigting van deze onderneming.

II. De onderscheidene bezigheden aan het Predikantsambt verbonden. 1. Belang eener algemeene Beschouwing. 2. Vierderlei gewone bezigheden van den Predikant, voor zijne eigene Gemeente. 3. Voorgang en bestier in gemeenschappelijke Godsdienstige oefeningen. 4. Onderwijs en Vermaning. 5. Opsigt en Tucht. 6. Handhaving der goede Orde. 7. Buitengewone bezigheden. 8. Ambtsbezigheden, ook buiten zijne Gemeente. 9. Eigene Letteroefeningen. 10. Huisselijke bezigheden. 11. Moeijelijkheid, uit hoofde van het belang des werks. 12. Moeijelijkheid, uit hoofde van het menigvuldige en verscheidene der bezigheden. 13. Moeijelijkheid, uit hoofde van des Predikants eigene zwakheden en gebreken. 14. Moeijelijkheid, uit hoofde van den tegenstand der Menschen. 15. Raad, tot hoogschatting van het Predikantsambt. 16 Raad, tot gezetheid op de Goddelijke hulp en verschooning 17. Raad, tot gezette en geregelde Arbeidzaamheid. 18. Raad, tot het gebruiken en aankweken van goede Helpers. 19. Raad, tot eendragtige werkzaamheid van Ambtgenooten.

III. Gedachtenis aan wijlen JACOBUS HINLOPEN, Predikant te *Utrecht*.

Inleiding.

Leerrede, ter gedachtenis aan den Zaligen Man, en ter herhaalde Geloofsbelijdenis, met aanteekeningen.

IV. Verslag van de Leger-Predikatien, voor Nederlandsche Krijgslieden gehouden, in den Herfst des Jaars 1818.

Algemeen verslag

Bijzonder van de Leerredenen, gehouden den 27 van Herfstmaand, door de Eerw. H. H.

C. VAN DER LEEUW, Pred. te *Utrecht*. H. J. SCHREGARDUS, Pred. te *Amersfoort*. C. W. KERSTEN, Pred. te *Driebergen*. L. MERENS, Pred. toen te *Woudenberg*, nu te *Edam*.

Digitized by Google

Van de Leerredenen, gehouden den 4den van Wijnmaand, door de Eerw. H. H.

J. VAN DORSSEUMER, Pred. te *Wijk bij Duurstede*. L. E. HONDIUS GRUBER, Pred. te *Baarn* en *Eemburg*. J. J. VAN HOORST, Pred. te *Doorn*. J. C. VAN DE VELDE, Pred. te *Odijk*.

Van de Leerredenen, gehouden den 11den van Wijnmaand, door de Eerw. H. H.

H. JORISSEN MATTHE., Pred. te *Ijsselstein*. J. W. VAN DOLDER, Pred. te *Nederlangbroek*, thans bed. te *Wageningen*. J. J. NEUMAN, Pred. te *Ter Aa*, thans bed. te *Lopik en Cabauw*. A. H. BLAAUW, Pred. te *Maartensdijk*.

V. Bedenking, aangaande het XVIII. Artikel van Synodale Reglement, op de uitoefening van Kerkelijk opzigt en tucht.

VI. Een woord, over Bijbeloefeningen.

Beijerinck en Willemsz, Boekverkopers, te *Amsterdam*, geven uit en hebben alom verzonden:

I. S. REKENBERG, *De Vrouw in hare waarde en grootheid*. Uit het Hoogduitsch, naar de derde veranderde en vermeerderde uitgave, door J. M. L. ROLL, Pred. bij de Evangelisch Lutherische Gemeente, te *Amsterdam*, twee Deelen compleet, met Vignet van SMIES en VAN SCHIJN.

Eerste Deel, inhoudende: I. *De Edele Vrouw*. II. *Vervolg*. III. *De beschaafde Vrouw*. IV. *Vervolg*. V. *Waarheid der Vrouw*. VI. *De Godsdienstige Vrouw*. VII. *Vervolg*. VIII. *De Huisselijke Vrouw*. IX. *De veelvuldige hinderpalen der huisselijkheid in den tegenwoordigen tijd*. X. *Middelen ter bevordering der huisselijkheid*. Tweede Deel. XI. *Gevoel der Vrouw voor het leven*. XII. *Het rijke gemoed*. XIII. *Het reine hart*. XIV. *Vervolg*. XV. *Goedhartigheid der Vrouw*. XVI. *Vrouwelijke zwakheid*. XVII. *Vrouwelijke sterkte van ziel*. XVIII. *Vervolg*. XIX. *Het vertrouwen der Vrouw*.

II. J. H. SCHIRR, Reis door *Engeland*, *Wales* en *Schotland*, gedaan in het jaar 1816. Eerste Deel, met Vignet. NB. Het Tweede en laatste Deel, is ook Perse.

III. *De Oude van den Binnen-Amstel*. Een Spectatorial Blad, over de Zeden, Gebruiken, enz. der Hoofdstad, in den smaak van VAN EFFEN, en door Heremiet DE LA CHAUSSEE D'ANTIN.

Dit blad, dat met primo Januarij l. l., het eerst het licht zag, word met het beste succes, zoo hier als elders gedebiteerd. Wekelijks ziet een N°. het licht, en maandelijks een Stukjen van vier of vijf Nommers.

F.

Digitized by Google

Fr. Bohn, te *Haarlem*, heeft uit Fonds van Allaer gekocht, het regt van Kopij, van:

I. MEIDINGER's *Fransche Spraakkunst*, waardoor men de Fransche Taal, op eene geheel nieuwe en zeer gemakkelijke wijze, in korten tijd, grondig kan leeren. — *Naar den zestienden druk*, uit het Hoogduitsch vertaald, en met vele noodige veranderingen en verbeteringen voorzien. — *Derde* en *verbeterde druk*, in gr. 8vo, met het voorwerk groot 600 bladzijden à ƒ 1: 16: - — Dit Werk, door de ondervinding als eene der beste en volledigste Fransche Spraakkunsten goedgekeurd en magaprezen, is thans het algemeene Leerboek, bij Privaat Onderwijs, en op de voornaamste Instituten en Scholen in gebruik.

II. *Volledige Syntaxis der Fransche Taal*, of Handleiding tot eenen zuiveren Fransehen stijl, door eene menigte van doelmatige en uitgezochte voorbeelden, uit de oude en nieuwe Fransche Schrijvers opgehelderd; een voor Onderwijzers en Leerlingen even nuttig, en bijzonder voor de Fransche Scholen zeer geschikt Werk. Het is vermeerderd met een Aanhangsel van de Geslachten der Substantiva, uit de Spraakkonst van DE LA TOUCHE, door QUERDENEUD herzien, verbeterd en vermeerderd, gr. 8vo. 600 bladzijden. — De oneindige moeite en kosten, ter vervaardiging van dit onschatbaar Werk besteed, noodzaakte den vorigen Uitgever, om den prijs op ƒ 3: —: — te stellen; dan de tegenwoordige Eigenaar, door onderscheidene bekwame Instituteurs, onder het oog gebragt zijnde, dat, bijaldien het mogelijk ware dezen prijs te verminderen, dit Boek, hetwelk zoo zeer berekend is voor de behoefte onzer Scholen, en eenig in zijne soort genaamd kan worden, zeker zoo algemeen in gebruik zou komen, als dat van MEIDINGER, zoo heeft hij dan ook, besloten, ten algemeenen nutte, den prijs op bijna de helft te verminderen, en te stellen op ƒ 1: 16: —

DRUKFEIL.

In de Boekzaal voor Mei 1819, pag. 618. reg. 11. van onder staat 1 *Cor.* XVI: vs. 19. moet 2 *Cor.* XIV: vs. 19.

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

J. H. VAN DER PALM, Bijbel voor de Jeugd. Zevende en Achtste Stuk. Bladz. 625
J. H. B. DRAESEKE, Geloof, Liefde en Hoop. 631
A. L. VAN DER BOON MESCH, Specimen Hermaneuticum Inaugurale etc. 638
H. G. VAN DEN ES, Disputatio Inauguralis etc. —
T. A. CLARISSE, Psalmi quindecim etc. —
Supplementum Annalium Acad. Rh. Trajectinae. 649
H. W. TIJDEMAN en N. G. VAN KAMPEN, Mnemosijne. IVde en Vde Stuk. 652
Beschrijving van het Feest, door Duitsche Jongelingen. Uit het Hoogduitsch vertaald. 661

MENGELWERK.

Bijdrage tot de Geschiedenis van den beroemden J. CALVIJN, en zijne denk- en handelwijze, in de zaak van den beruchten M. SERVEDE. (*Het Vervolg en Slot van Bladz.* 566.) 663
J. W. H. DEUSEN, Is de Rede de Uitlegster der H. Schrift? 674
Aardbeving in *Kalabrien* en *Sicilien*, in 1783. 677
De weldadige werking der Vulkanen. 680
De Winterslaap der Dieren en Planten. 683
De zachtzinnige Prinsessen. 685
Opregtheid. —
De Hongerige Arabier. 686
A. KOENERDING, Dank- en Vreugde-Zang, op het Derde Eeuw-Feest der Hervorming, gevierd in alle Protestantsche Gemeenten, den 2den November 1817. —

Akademie-Nieuws. 689
School-Nieuws. 690
Kerk-Nieuws. 692
Bijbel-Genootschappen. 735
Berigten. 736
Letter-Nieuws. 738

RE-

Digitized by Google

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes eerste Maanden des Jaars* 1819.

A.

Aan den Waalschen Kerk-Leeraar A. L. C. COQUEREL, 544.
Aandenken aan afgestorvenen, 396, 531, 634.
Aarde (De) en hare Bewoners. Zie ZIMMERMAN.
ADOLF, (GUSTAAF) 406.
Allereerst Fransch Leesboekje, 167.
Almanak voor Liefde en Vaderland, 44.
——— tot nut en vergenoeging, 44.
——— der Akademie van *Groningen*, 43.
——— of nuttige en aangename tijdkorter, 168.
——— met bijdragen door H. WESTER, 168.
Anekdote, 275.
ANSLIJN, (N.) Belangrijke Onderwerpen, 285.
ARISTON, zie VOLLBEDING.
Avontuurlijke Veldtogt van eenen jongen Kozakken Officier, 283.

B.

BAUMGARTEN, (G. J. F. CRAMER von) Bijbelsche Geschiedenis, 150.
——— ——— ——— ——— Kort Overzigt, 152.
Beknopt Aardrijkskundig Schoolboek, 166.
Belangrijks Verhalen uit de A. Geschiedenis, 285.
BELLAMI, 655.
Beschrijving van het Feest, gevierd op den Wartburg, 661.

Digitized by Google

BETHESDA, 260.
BEVERWIJK, (J. M. van) de Hervorming, 159.
——— — — — aan Z. M. Willem I. 159.
——— — — — uitboezeming bij een Graf 160.
——— — — — Wilhelmuslied, 160.
Bevindingen, 19.
Bijbelsche Geschiedenissen, 145, 315, 539.
Bijbelwaarheden van onze Eeuw. Zie SCHÖNER.
BILDERDIJK (W.) Ontwikkeling der Gronden van het Natuurregt, 658.
——— (Mevrouw) 660.
BOUWJE, (J. P.) Kort onderrigt in het N. Nederlandtsch tallig stelsel van Maten, Gewigten en Munten, 289.
BROUWERHOUST. Zie Lotgevallen.
BROUWER, (J. KOUMANS) Beknopt Onderwijs in den Godsdienst, 152.
BRUELIJS, (J. R.) Zie Supplementum.

C.

CALVIJN, (J.) 405.
CARP (F.) GESSNER, als Dichter en Schilder beschouwd, 653.
χαρισματα 137.
Chineezen, 657.
CLARISSE, (F. A.) Psalmi XV. Hammaëloth, 644.
COBBIN, (JACOBUS) Geschiedk. beschrijv. der Herv. Kerk van Frankrijk, 467.
Corinthe, 408.
2 *Cor.* XII 4, 410.
COSTA, (J. DA) over Wijsbeg. en Dichtk., 656.

D.

Daij Zie Leesboek.
DELPRAT, (Lofrede op den Eerw.) 3.
Dieren, (De) 656.
Disput. inaug. Zie DEN TEX,
——— ——— BOIJAARDS.
——— ——— ELIST.

Dis-

Digitized by Google

Disput. inaug. Zie v. D. ES.
Dissert. Juridica inaug. Zie op den BOOPS.
——— Oec. pol. Jurid. Zie v. LEEUWEN.
DOMBRE, (A. J.) Jesus en Gustaf, of de Ed. vlugtelingen, 554.
DRABSEKE, (J. H. B.) Geloof, Liefde en Hoop, 634.

E.

Eerpoëzien van B. A. W. 161.
EIJK, (J. van) voorbereidend onderrigt enz. 149.
ENKLAAR, (C.) onderw. in de Grieksche Taal, 33.
ES, (H. G. van der) de Pauli ad Tit. Ep. 642.
Evangelie, (Het) Zie EWALD.
EWALD, (J. L.) Het Evangelie, 14.

F.

Feestmaal van LEONTIE, door Mev. WITTERSEN, 657.
Formulier-gebeden, 527.
Frankrijk, (Vervolgingen in) tegen de Protestanten, 178.

G.

Gebeden. Zie TITTMAN, en 4.
Geest, (Leidingen van den Heiligen) 19, 138
Geloof, 17.
Genootschap, (Nieuwe verhandelingen van het) in 's Hage, 131.
Geschiedenis van onzen Heer, 265.
Geschied- en Aardrijkskundig Leesboek, 284.
Geweten, 21.
Godsdienstige denkwijze, 277.
Godsdienstigheid, 426.
GORLITZ, allereerst Fransch Leesboekje, 167.
GOUDOEVER, (A. van) vergelijking van de Geschiedschrijvers, 650.
Grafschrift, 157. 634.
Griekische, (Het aanleeren der) Taal, 56.
Groenlandt, 84.

HAM-

H.

HAMBROEKS Deugd, 659.
HAMMAALOTH, (De Liederen) 644.
HAZEU, (J.) Bijbelsche Gesch. uit het N. T. 149.
Heb. IX: 14. 639.
HEKLA, 23.
HESS, (J. J.) Leer, Daden en Lotgevallen van Jezus Christus, 257.
HOOFF, (J. op den) de Damno injuria dato 281
Huichelarij, 427.
Huwelijk, 417.

I.

IEFTA, 627.
Iets over het onderwijs in de Nieuwe Maten, 288.
Jezuiten, 406.
JEZUS, openbare intrede te Jeruzalem, 258.
JOAN. XVIII: 28—38. 9.
JULIUS en GUSTAAF. Zie DONKER.

K.

KAMPEN, (N. G. van) Zie Mnemosyne.
Kanada, 24.
Kerkelijke Geschiedenis, 402.
Kerkhervorming in Frankrijk, 267.
KIEZEWETTER, (J. G. C.) Reize door Duitschland enz., 3 deelen, 274.
Kinderlijke Brieven, 164.
KIST, (N. C.) de Commutatione, quam Const. M. auctore, subiit societas Christiana, 411.
KLEIJN, (J. P.) Herdersdicht, 653.
——— (A.) geb. OCKERSE, nieuwe Dichtkund. Mengelingen, 155.
Knistinaux, (De) 25.
KOFF, (Louis de) korte Handleiding voor mingeoefenden, 295.
KONING, (A. de) kort Onderwijs enz., 148.
Konstantyn de Groote, 412.
KOPS, (J.) Belang der Landhuishoudkunde, 651.
Kort onderwijs. Zie BOURJE.

KRE-

Digitized by Google

KREMER, (H.) Bijb. Geschied., 145.
Krijg en Liefde. Zie VAN VOSS.
KUIPERS, (G.) 654.
——— (J.) Leesboek ter veredel. van den leertoon, 165.

L.

LANDRÉ, (G. N.) N. sijllabaire Franc., 167.
Leerboek der Koophandelkunst, 285.
Leestoon, 166.
LEEUWEN, (G. van) de effectu Juris Dominii agrorum, 282.
Liefde, (De) 33.
Lijrisch gedicht, (Gedachten over het) 155.
LOOSJES, (V.) De Veldslag bij Waterloo, 541.
Lotgevallen, (Mijne) in Aug. en Sept. van 1813, 428.
LOUISE aan ELIZE, 287.

M.

MARK., IX: 1. 261.
MEIJER, (J. D.) over den regel: *Ieder een wordt voor eerlijk gehouden, tot dat het tegendeel bewezen is*, 659.
Menschelijk. (Het) leven, 521.
MESCH, (H. L. van der Boon) in locum. *Heb.* IX: 14. 639
METGER. (C. H.) Zie Genootschap.
Mnemosijne, IVde en Vde stuk, 652.
MORE, (Hanna) de jeugdige Ongehuwde, 417.
MUNTER, Maten en Gewigten, 289.
MUNTINGHE, (H.) Hist. Rel. et ecclesiae christ. 401.
——— Pars Theor. Theol. christianae, 513.

N.

Natuurstaat, (De) 29.
Nieuwe Verhandelingen. Zie Genootschap.
——— Dichtkundige Mengelingen, 155.
——— Nederlands Letterkunst, 165.

Nieuwe

Digitized by Google

Nieuwe en niet verdichte verhalen voor de Jeugd, 287.
——— Rekenboek voor de Scholen, 289.
——— (Het) stelzel van Maten en Gewigten, 291.
——— leerzaam Handboekje voor jonge Kinderen, 430.
Nismes, (Het gebeurde te) 269.
NOACHS Vaartuig, 148.
Noord Amerika, 26.

O.

Oefening van het gehengen, 37.
Onderwijs, 35.
——— (Godsdienstig) 587.
——— in het Bidden, 588.
Oorlogen (De) der Wilden, 97.
OOSTKAMP, (J. A) Gesch. van Zwolle, 49.
——— korte Handleiding, 146.
——— Geschied. van NOACH, 147.
Opstanding, (Verhaal aangaande de) 262.
Oproeding, 347.
Overledene Vrienden. Zie aandenken.

P.

PALM, (J. v. d.) Leerredenen, VII en VIIIde zestal, 393.
——— Bijbel voor de Jeugd, zie en 8ste stuk, 625.
Panorama der Staatsomwentelingen. Zie Schilderoo 1.
PIJKEREN, (J.) Spel en Leesboekje, 164.
Pinksterfeest, 120.
Plan eener Leerrede, 394.
PLATO, als Wijsgeerig en Dichterlijk Schrijver, 656.
POLMAN, (H.) Handegek voor het Godsd. onderwijs, 536.
πεοπαιδευμαλα. Zie ENKLAAR.
Protestanten vervolgd in Frankrijk, 269.
Psalmt Hamnzaloth. Zie CLARISSE.

Ps.

Digitized by Google

Ps. CXXV: 1 en 2. 647.
— CXXVII: 2. 647.
— CXXVIII: 2 647.
— CXXX: 6. 649.

R.

Rageering, 277.
Reize door Duitschl., Zwitzerl., Ital., 402, Zie KIRZEWETTER.
Rijkdom, (De) 415.
ROIJAARDS, Openingsrede, 131.
——— (H. J.) de IIda Pauli ad Cor Epist. 408.
Romans, 651.

S.

Samaritanen, (De) weigeren den Doorgang aan J. 258.
SAUSSAIE, (J. G. Ch. de) Sermons, 3.
SCHILPERGOORT, (J. Olivier) Panorama, 296.
SCHÖNER, (J. G.) Bijbelwaarheid van ongen Eeuw, 519.
SCHRÖDER, (J. F. L.) Beschrijv. van de Mamlighamen, 651.
SELTENREICH, (K. C.) Zie Genoodschap.
SIMONS, (A.) de ware Dichter, 652.
SIMONS Geschiedenis, 628.
Specimen Hermen. inaug. Zie v. D. BOON MESCH.
Spookvertellingen voor Kinderen, 553.
Studenten, (De) 661.
Supplem. Annalium acad. RHENO TRAJECT, 649.
SURR, (T. S.) Tooverkracht des Rijkdoms, 1ste en 2de Stuk. 414.
SWAAN, (J. J.) Tafel van de verbuigingen, 40.

T.

Tafereel, (Treurig) 271.
Tafels. Zie SWAAN.
TEX, (C. A. den) de antiqui Juris principiis, 279.
Tijdsomstandigheden, 522.
TIDEMAN, (H. W.) Zie Mnemosyne.

Tim.

Digitized by Google

Tim. (1) III: 16. 643.
Tit. XI: 13. 643.
TITTMAN, (C. C.) Gebeden, ten gebruike van den Godsd. 527.
Tooverkracht (De) des Rijkdoms, 414.

U.

UILKENS, (J. A.) Almanak tot Nut en Vergenoeging, 44.
Uitstorting des H. Geestes, 135.
Urim en Thummim, 626.

V.

Vergeet mij niet, (Het bloempje) 162.
Verhandelingen. Zie Genootschap.
Vertalingen, 16.
Vervolgingen in het zuiden van Frankrijk, 268.
VOLLBEDING, (J. C.) (Ariston, of Schildery enz.) 552.
Voortplanting van het Christendom, 139.
Voorschriften des Gebeds, 531.
VOSS, (J. van) Krijg en Liefde, 32.

W.

Walvischvangst, 31.
Wartburg, (Feest op den) 660.
Waterloo, (Veldslag by) 542.
WIJK (J. van) ROELANDSZ. Zie iets over het onderw. in de Maten, Gewigten, enz. 288.
Wijsbegeerte en Dichtkunst, 656.
WILLEM bij zijne Huisdieren, 288.
WILLIAMS. Zie Leerboek.
Wonderen, 18 en 259.

Z.

Zedelijkheid, 424.
ZIMMERMAN, (E. A. W. von) de Aarde en hare Bewoners, D. III, 22.
Zondvloed, 148.
Zuidholland doorreisd en beschreven, 163.
Zwolle. Zie OOSTKAMP.

RE-

Digitized by Google

REGISTER
DER VOORNAAMSTE
ZAKEN,

voorkomende in het MENGELWERK *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WEREELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes eerste Maanden dezes Jaars* 1819.

A.

Aan mijnen Vriend, op den eersten verjaardag van zijn Dochtertje, 581.
Aanvang van het jaar 1819, (Bij den) 45.
Aardbeving in Kalabrië en Sicilië, 677.
Aardige gezegden, 72.
Albigensen, 65.
Amantea, 679.
Anekdote van Frederik den Grooten, 456.
Arabie, 686.

B.

Babijlon, 445.
Bestand, 190.
Bijdrage tot de Geschied. van J. CALVIJN, 431, 554, 663.
Byzondere afleiding in den Ouden Stijl, 189.
Brieven, 433, 563, 666.

C.

CALVIJN, (J.) 431, 555, 670.
CARLOS, 304.
CHAMPFORT, 72.
Christenkinderen in Turkije, 62.
Christenleeraars, 556.
Cor. (1) XV: 29. 177.
Cucuju, 579.

D.

Dank- en Vreugdezang, 686.
DEUSSEN, (J. W. H.) Zie is de rede enz.,
Dichtstukje, 322, 581, 686.
Dierbloem, (De) 574.

Digitized by Google

Dieren, 683.
DIONISIUS van Sijracuse, 195.
DON CARLOS, (Iets over) 303.
De Drieeenheid, 565.
Duel. 71.
Duif, (Zonderlinge) 69.

E.

EMILIA TILLROT en SOPHIA WALTAU, 313.
Etna, 678 en 681.

F.

FAKIR, 578.
FILIPPUS II, 303.
Flomarens, (De Graaf van) 569.
FRANS MORISINI, 64.

G.

Gedoopt worden voor de dooden, 176.
Geheime Vredesartikelen, 305.
Geneve, 603.
Geschiedenis, betreff. de Herv. Calvijn, 565.
Godsdienst, (De) 568.
Gunsteling (De) des Geluks, 569.

H.

Handvol (Een) wijsheid uit de XVde Eeuw, 60.
HANS JACOB HEIDEGGER, 455.
HARAN RADSHID, 196.
Haringen, (De) 576.
Heb XIII: 8, 46.
Hervormingsfeest, 686.
HENDRIK de IVde, 685.
HESPEL, (H. v. d.) over Matth. VII: 1. 397.
Het verschilt veel hoe men iets zegt, 196.
Hongerige (De) Arabier, 686.
Hoofd (Het) van JANUS, 193.

I.

IANUS, (De) der Ouden, 189.
Iets over DON CARLOS, 303.
Induciae, 190.
Inquistie, (Invoering der) in Spanje, 65.
Is de rede de uitlegster der H. S. 674.

KARON

Digitized by Google

K.

KARUN, 567.
KANBADE, 685.
Klagt eener Moeder bij den dood van haar Kindje, 322.
KONERDING. Zie Hervorming.
KOENRAAD III, (Keizer) 72.
Konstantinopel, 62.
Kracht (De) van den Godsdienst, 368.

L.

Lazzaroni, (De) in Napels, 193.
Leeuwen, (Over de) voor het Arsenaal te Venet. 63.
Leugen, (De) om beswil, 321.

M.

Matth. VII: 1. 298.
MAZARIN, (De Kardinaal) 72.
Merkwaardig vonnis in Peking. 67.
Messina, 677.
Mesten (Het) van Slakken tot spijs, 454.
Middel tegen naden in het aangezigt, 72.
MILON de II. 196.

N.

Nachtlamp, (De) op St. Domingo, 579.
Naden in het aangezigt, 72.
Negers, (De) op St. Domingo, 579.
Nieuw soort van Duel, 71.

O.

Oordeelt niet, 297.
Opregtheid, 685.
Oude tijd 60, 189.

P.

Planten, 683.
Pligt (De) van een Regter, 194.
Porselein, 453.
Procida, 580.
Proeve eener verklaring van 1 *Cor.* XV: 29, 169.
Pruisische Officier, (Een) 69.

Digitized by Google

R.

Ratten op Procida, 580.
Rede, (De) 674.
Redmiddel, 572.
Regtdag, (De) in het rijk der dieren, 320.
Regters, 195.
Reis der Haringen, rondom de halve wereld, 576.
— naar Babijlon, 443.
Retireren, 321.
Rome, 192.
Ross, (T.) Beschouwing, 180.

S.

Serrail te Konstantin., 62.
SERVEDE, (M.) 431, 555, 663.
SIXTUS IV, 67.
Slakken, (De) 454.
Slangen Bezweerders in Oost-Indie, 577.
Stiefzusterlijke (De) Liefde, 313, 446.

T.

Treves, 190.
Toestand van Rome, 192.

U.

Uitvinding, (De) van het Porselein, 453.

V.

Verschrikkelijk mistrouwen van DIONIJSIUS 195.
VESUVIUS. 680.
Vreesselijke Verwoestingen, 678.
Vulkanen, 680.

W.

Weddingschap, (Eene) 455,
Weldadige (De) werking der Vulkanen, 680.
Winterslaap, (De) der Dieren en Planten, 683.

Z.

Zachtzinnige Princessen, (De) 685.
Zeeanemone, 575.
Zonderlinge Avonturen, 570.
——— Duif, 69.

RE-

Digitized by Google

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE- SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERDE WEREELD EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes eerste Maanden des Jaars* 1819.

A.

ABRESCH, (F. J.) Pred. te *Eenrum*, affch. 367. bev. te *Garmerwolde*, 490.

Admissie tot den Predd. van W. JANS, T. KLIPPINK, 593. A. SCHILT, J. L. KUIPER, P. H. HUGENHOLTZ, J. F. VAN OORDT, 600 R. S. SEVENSMA, R. KIJLSTRA, W. V. D. LEIJ, 604. H. HUGO, H. K. WIGGERS, 609. H. TIMMER, 613. G. L. JAMES, 614 H. L. VAN DER BOON MESCH, T. A. CLARISSE, H. G. VAN DEN ES, 695. J. VAN AMEREN, 699.

Akademie-Nieuws van *Utrecht*, 73, 456, 583.

——————— van *Leijden*, 210, 322, 583, 689.

AMSHOF, (H. G. MEILING,) Pred. te *Hijkersmilde*, ber. te *Ruinerwolde*, 236. affch. 498. bev. 498.

AMERON, (P. van) Pred. te *Hoogmade*, ber. te *Elkerzee*, bed. 588.

AMEREN, (P. van) Cand. ber. te *Esterhem* en *Schardam*, 595.

ASTRO, (H.) Pred. te *Zevenhoven*, affch. 588. bev. te *Benthuizen*, 588.

Arnhem, verandering van 't Klass. Best. 218.

Axel, afzetting der Kerkenraad, 91.

B.

BANGE, (J. J.) Pred. bij de Lutherische Gemeente te *Delft*, affch. 373.

Digitized by Google

BASSELAAR, (D. V.) Pred. te *Biervliet*, ber. te *Nieuwland*, bed. 707.
BECKING, (J. W.) Pred. te *Oostermeer*, ber. te *IJslst*, bed. 710.
BEKKER, (W.) Pred. te *Oudega* en *Kalderwolde*, ber. te *Kolhorn*, 701.
Berigten, 115, 242, 378, 502, 620, 736.
BECKING, (W.) Pred. te *Varsseveld*, Emer. 205.
BERKHOF, (B. J.) Pred. bev. in de Walsche Gemeente te *Vlissingen*, 108. ber. te *'s Hertogenbosch*, 722.
BENDINGER, (H. A.) Pred. der Lutherische Herst. te *Hoorn*, Leerrede bij openb. aann. 112.
BIER, (C. J. de) Pred. te *Zunderdorp*, ber. te *Helijsloot*, 90. aff en bev. 703.
Bommel verander. van het Klassikaal Bestuur, 80.
BOUVIJN, (H. M.) Pred. te *Beusichem*, ber. te *Ellewoutsdijk*, bed. 79, 94.
BOLT, (J.) Cand. bev. te *Rottevalle*, 226.
BOSCH, (L.) Pred. te *Hardenberg*, ber. te *Zuidwolde*, bed. 229.
BLOEMERS, (D.) Pred. te *Gorssel*, ber. te *Deventer*, 231.
BOLT, (W. N.) Pred. te *Murmerwoude*, inw. der Kerk, 101.
Brielle verander. van 't Klassikaal Bestuur 211.
BRUGMAN, (G. G.) Pred. te *Beverwijk*, Inw. der Kerk te *Wijk op Zee*, 351.
BRAVE, (J.) Pred. aan de *Meern*, ber. te *Maarssen*, 483.
BRUINING, (A. R.) Pred. te *Krimpen*, ber. te *Zuid Beijerland*, 590.
BROEK, (H. W. Le Sage ten) Pred. te *Haamstede*, ber. te *Breisoher*, 597.
BROEKMAN, (P.) Pred. te *Heikop*, ber. te *Breskens*, bed. 707.

BROK-

Digitized by Google

BROEKHOF, (J. M.) Pred. te *Ruine*, ber. te *Ransdorp* enz. bed. 219.
BUSCHMAN, (C.) Pred. te *Elden* en *Driel*, Emer. 340.
Bijbel-Genootschap, 114, 241, 377, 735.

C.

CAMPEN, (A.) Pred. te *Uithoorn* en *Kudelstaart*, Emer. 97.
CAMPEN, (J.) Cand. ber. te *Gerkesklooster*, 488.
CAMPEN, (W. C. van) Pred. te *Spaardam*, ber. te *Westzaan*, bed. 348.
Catechisseermeesters geek 344, 475, 485.
CAUS, (H.) Pred. bev. te *Schiedam*, 479. affch. te *Goes*, 481.
CALKOEN, (P. J.) Pred. te *Genemuiden*, ber. te *Ijlst*, 712.
CHRISTIAANSE, (A.) Pred. te *Spankeren*, ber. te *Ginneken* en *Bavel*, 719.
CHEVALLIER, (R. A.) Pred. te *Koeverden*, ber. te *Luik*, 107. affch. 236, bev. 372.
CLAUS, (J.) Cand. ber. te *Ransdorp*, bed. 218. ber. te *Deurne*, 612. ber. te *Zomeren*, 612. bed. 720.
CLERCQ, (C. Le) Cand. bev. te *'s Heerenjansland*, 220. bev. te *Zegveld*, 357.
COCK, (G. E. de) Pred. bev. te *Gellekum* en *Renoij*, 470. affch. te *Nieuwland* en *St. Joosland*, 480.
CONRADI, (P. J.) Pred. te *Baarland*, ber. in den *Bommel*, 356.
COOLHAAS, (G. J.) Pred. te *Ameroungen*, bek. van den dood der Amb. Vrouw. 221.
COX, (L. T.) Pred. te *Moordijk*, ber. te *Beethuizen*, bed. 83, 234. ber. te *Bladel*, 370. ber. te *Nieuwe Tonge*, 494, 592, 699.
CRANSSEN, (W. H. F.) Pred. te *Dwingelo*, ber. te *Zuidwolde*, 371.

Digitized by Google

D.

DAGEVOS, (J.) Emer. Pred. te *Kethel*, overl. 82. 85. 207.
DAMSTÉE, (J. P.) Pred. te *Jutrijp*, ber. te *Burum*, 362. affch. 605. bev. 696.
Deventer verandering van 't Klasfikaal Best. 219.
DIEST, (H. van) Pred. te *Doetichem*, ber. te *Varsseveld*, bed. 205.
DIBBITZ, (L.) Cand. ber. te *Voorthuizen*, 471. 694.
DOORNE, (J. C. van) Pred. te *Rheewijk*, ber. te *Landsmeer*, 84. 91. affch. 474. bev. 479.
DOLDER, (J. W. van) Pred. te *Neerlangbroek*, ber. te *Wageningen*, 467. bed. te *Maarssen*, 483.
DRESSELHUIS, (J. Ab Utrecht) Pred. te *Hoofdplaat*, ber. te *Oudelande*, bed. 95. 222. ber. te *Wolfaartsdijk*, 705.
DUIVENBODE, (W. K. M. van Leeuwen van) Pred. bev. te *Berg-Ambacht*, 84. aff. 98.
DREUX, (L. W. de Grient) Pred. te *Nede*, ber. te *Olst*, 468. 489. affch. 693. bev. 714.
DWARS, (H.) Cand. bev. te *Eemnes Buitendijks*, 358.

E.

EBBINGE, (L.) Pred. affch. te *IJfhorst* en *Wijk*, 102. 489.
EERTEN, (F. L. Westerbeek van) Pred. te *Nieuwvlied*. ber. te *Varsseveld*, 482. 586.
Edam, (Luth. Kerk te) waarn. door de Herv. Pred. 501.
EVERWIJN, (B. J.) Pred. te *Loenen*, ber. te *Beets*, 78.
——— (J. G.) Pred te *Over-* en *Neder-Hasselt*, ber. te *Burgharen*, 692.
EVERAARS, (S. J.) Pred te *Stad* aan *'t Haringvliet*, ber. te *Oudelande*, 706.

EVER-

Digitized by Google

EVERAARS, (F. C.) Pred. te *Lopik* en *Cabauw*, ber. te *Nieuw-Lekkerland*, bed. ber. te *Meenwen* en *Hagoort*, 97. affch. 357. bev. 495.
EVERS, (H. H.) Cand. bev. te *Hengelo*, 489.

F.

FOCKENS, (H. F. T.) Pred. bev. te *Twijzel* en *Kooten*, 100.

G.

GABRIJ, (B.) Emer. Pred. van *Heenvliet*, overl. 212. 345. 346.
GOUDAPPEL, (D.) Cand. ber. te *Spijk*, 83. bev. 697.
Gouda, verand. van het Klasfidaal Beftuur, 84.
GORCUM, (P. van) Pred. te *Weltrijk* en *Batjum*, Emer. 100.
GOOSEN, (A. J.) Pred. te *Eijbergen*, ber. te *Voorthuizen*, bed. 469.
GUICHARD, (J. N.) Pred. bev. te *Meerfen*, 616. affch. te *Dongen*, 718.
GUTTELING, (C.) Pred. te *Zuidland*, ber. te *Nieuwe Tonge*, bed. 347.
GROLL, (J.) Pred. te *Bemmel*, ged. van 50 jarige Pred. 204.
Groningen, verand. van 't Klasfikaal Beftuur, 231.

H.

HAAS, (D. T. de) Pred. te *Scharwoude*, ber. en bed. te *Westwoud* enz., 218. ber. te *Kolhorn*, 594, bed. 702.
HALL, (J.) Pred. in de Engelf. Gem. te *Rotterdam*, Emer. 342.
HAMELBERG, (J. H.) Pred. te *Heze*, ber. te *Valkenswaard* enz, bed. 497.
HARLEES, (G.) Prop. ber. te *'s Heeren Jansland*, bed. 220.
HAGEN, (A. B.) Pred. te *Schermerhorn*, ber. te *Valkoog* enz., bed. 215, 217.
HANEWINKEL, (J. A.) Pred. te *Obdam*, ber. te *Petten*, 216.

HAT-

Digitized by Google

HATTING, (H. J.) Pred. te *Nichtevecht*, affch. 602 bev. te *Rijssen* 608.
HALSEMA, (W. D. van) Pred. te *Stedum*, ged. van 25 jaren Pred. 716.
HAZEVELD, (J.) Pred. in de Rem, gem. te *Oude Wetering*, overl. 109.
HAZEU, (A.) Pred. te *Moerkapelle*, affch. 342. bev. te *Uitgeest* 350.
Haarlem, verand. van 't Klasfikaal Best 349.
HAZELHOFF, (H. W.) Cand. bev. te *Schiermonnikoog*, 363.
HENRY, (J. F.) Pred. te *Ovezande*, ber. te *Elkerzee* bed., ber. te *Groede*, 95, 221. affch. 598, bev. 599.
HENK, (G. F.) Pred. te *Schelluinen*, ber. te *Giesen Nieuwkerk*, bed. 589.
HEBBINK, (J. J.) Pred. bev. te *Wormerveer*, 593. affch. 607 bev. 700.
HOBST, (D. H.) Pred. in 't *Waal* en *Hindswijk*, ber. te *Nieuwlekkerland*, 344. bev. 698.
HOUTEN, (A. J. F. van) Pred. te *Oosterwijk*, ber. te *Bladel*, bed. 347. 370.
HUBERT, (S. Timmerman) Pred. te *Rotthorn*, ber. te *Ooster- en Westerblokker*, 353. affch. 477. bev. 478.
HULSTEIN, (H.) Cand. bev. te *Meteren*, 341.
HUET, (D. T.) Pred. in de Walsche Gem. te *Breda*, ber. te *'s Hertogenbosch*, bed. 107.
HOFFMAN, (J. P.) Pred. te *Breskens*, ber. te *Ransdorp* enz. 218. bev. 595. affch. 599.
HUMMELINCK, (A. A.) Pred. te *'s Hage*, ber. te *Borculo*, 70. 113. bev. 468.
HUISINGA, (E. J.) Pred. te *Westerbroek*, ber. te *Eexta*, 232. bev. 610.
HUGENHOLTZ, (P. H.) Cand. ber. te *Woudenberg*, 709.
HUGENHOLTZ, (J. B. T.) Adj. Pred. te *Nienhuis*, bev. te *Koeverden*, 722. affch. 734.

L.

Digitized by Google

J.

JAMES, (G. L.) Prop' ber. in de Waalsche Kerk te 's *Hertogenbosch*, bed. 615.
JANSSEN, (J. L.) Emer. Pred. te *Bladel*, Hapert enz., affch. 370.
JANSSONIUS, (W.) Cand. ber. te *Hellum*, 490. bev. 717.
IDSINGA, (H. van) Pred. te *Veenwoude*, ber. te *Sprang*, 225. 369.
JONG, (J. de) Pred. bev. te *St. Jansga*, 208. affch. te *Zuiderhuisternesen*, 487.

K.

KALDENBACH, (J.) Pred. te Gapingen, ber. te *Ellewoutsdijk*, bed. 93. 95. ber. te *Veere*, 489.
Kampen, verand. van 't Klassikaal Beft. 365.
KATS, (H.) Pred. te *Bahr* en *Lathum*, ber. te *Putten*, 205. affch. 469. bev. 472.
KLIPPINK, (T.) Cand. ber. te *Nichtevecht* 603.
KLOES, (R. van der) Pred. te *Laerdam*, ged. vaal 25. jarige Predikdienst, 344.
KOCH, (J. D. C.) Pred. te *Engelen*, ber. te *Bladel* enz., 720.
KOE, (H. de) Pred. te *Kloeverskerke*, ber. te *Augtekerke*, bed. 93. 219.
KOOCKEN, (A. W.) Pred. te *Valkenswaard* enz. Emer. 497.
KRAMER, (J. F.) Pred. der Luthers. te *Zionikkee*, ber. te *Batavia*. affch. 239.
KROM, (H. J.) Pred. te *Oudenbosch*, ber. te *Zuidbeijerland*, bed. 343. 368.
KUIPER, (J. J.) Cand. ber. te *Blaauwkapel*, 709.

L.

LAAG, (J. J. ter) Cand. by de Lut. Ingez. voor *Veendam*, 240.
LAMMERS, (H. J.) Pred. te *Kesteren*, ber. te *Warns*, bed. 79.

LAND,

LAND, (G. G.) Pred. by de Lut. Gem. te *Purmerend*, ber. te *Delft*, 373. affch. en bev. 618.
LANGE, (P. D. de) Rust. Pred. ber. te *Aalst* 694.
LEEUW, (W. van der) Cand. bev. te *Limmes*, 89.
LAERMAN, (T. M.) Cand. ber. te *Herbajum* 100. bev. 361.
LASTDRAGER, (H.) Pred. te *Mijdrecht*, ber. te *Etten*, 98. 104. affch. 482. bev. 494.
LETTE, (N. C.) Pred. te *Graft*, overl. 213. 215.
Leden, aanneming in 't openbaar, 238. 239. 368. 473. 476 492. 501. 596. 617 733.
LEE, (J. van der) Pred. te *Driehuizen*, ber. te *Westzaan*, 350. 477. bev. 700. affch. 701.
LETTE, (G. J.) Pred. te *Bieselingen*, ber. te *Scherpenisse*, bed. 481.
LIEUWENS, (H. A.) Pred. te *Oudehoutpade*, ber. te *Grouw*, 228. bev. 604. affch. 606.
LIGNIJ, (H. D. de) Pred. te *Veere*, Emer. 479. 703.
LOO, (D. van der) Pred. te *Montfoort*, ber. te *Maastricht*, 109.
LOON, (L. van) Pred. te *Vrouwenparochie*, ber. te *Weltrijp*, 604.
LON, (J. B van) Pred. te *Blankenhan*, ber. te *Oosterend* op *Texel*, 87. bed. 103. ber. 351. bev. 701. affch. 715.

M.

Maastricht, verand. van 't Kl. Best. 237.
MANEN, (W. C. van) Pred. te *Amsterdam*, ged. van 25 jar. pred. 476.
MANTING, (H.) Emer. Pred. te *Zuidwolde*, affch. 721.
MARKEN, (B. van) Pred. te *Hoorn*, ged. van 25 jar. pred. 90.
MABRANT, (J.) Emer. Pred. van *Biervliet*, overl. 95.
MARTIJN, (J.) Pred. te *Lage Zwaluwe*, ber. in den *Hitzert*, bed. 105.

MAT-

Digitized by Google

MATZE, (C) Amb. Heer van *Zevenhuizen*, overl. 208.
MEERDERVOORT, (Pompe van) Amb. Heer van *Zwijndrecht*, overl. 209.
MEIJER, (J. C.) Pred. te *Nijeveen*, ber. te *Midsland*, enz. 87. bev. 700. affch. 721.
MERENS, (L.) Pred. bev. te *Edam*, 353. affch. te *Woudenberg*, 358.
MEILING, (Z.) Pred. te *Katteniijke*, overl. 599.
MENSINGA, (J. H.) Pred. te *Nieuw Beerta*, ged. van 25 jar. pred. 609.
MIEDEMA, (D. M.) Pred. te *Werkhoven*, ber. te *Warns*, 359, 362 affch. 603. bev. 605.
MOLHUIZEN, (P. C.) Pred. te *Vugt*, ber. te *Deventer*, 365. ber. te *Deurne*, 368.
MOREAU, (D.) Pred. te *Durgerdam*, ber. te *Garderen*, 695.
MORISÓN, (G.) Cand. bev. in de Eng. Gem. te te *Vlissingen*, 93.
MOHR, (J. C.) Pred. te *Blokzijl*, ber. te *Petten*, bed. 216. 231. ber. te *Valkoog*, 352.
MOEREL, (P. A. J.) Pred. bev. te *Hasselt*, 1012
MUNTING, (W. N.) Pred. te *Wageningen*, ber. te *Hoorn*, 78. affch. 466. bev. 478.
MUNTENDAM, (J.) Pred. bev. aan de *Bilt*, 359.

N.

NEUMAN, (J. J.) Pred. de *ter Aa*, ber. te *Lopik*, 601. 708.
NEOMAGUS, (B. J.) Pred. te *Alphen*, Emeritus, affch. 718.
NIEL, (J. H. van) Pred. te *Putten*, Emer. 81.
NIEUWKOOP, (B.) Pred. te *Berkenwoude*, ber. te *Zegveld*, 85. 99. ber. te *Nieuwlekkerland*, 210. bed. 343.
NIERMAN, (A.) Pred. te *Oude Niedorp*, inw. der Kerk te *Veenhuizen*, 88.

NIEUWOLD, (B.) Pred. te *Eaidbrdek*, ber. bij *Leeuwarden*, 225. bev. 605. affch. 717.
NIEUWSTAD, (W. van) Pred. te *Rotterdam*, geel. van 25 jarige pred. 587.
NOORDBROF, (D.) Cand. ber. en bed. te *Gerkeskloster*, 362. bev. te *Idsegahuisen* en *Pieterum*, 485.
Nominatien te *Voordhuizen*, 206. 470. *Benthuizen*, 208. *Zuidbeijerland*, 210. 590. *Valkoog* en *St. Maarten*, 215. 351. *Retten*, 87. 216. *Nieuwe Tonge*, 85. 347. 699. *Midsland* en *Hoorn*, 86. *Oosterend op Texel*, 87. 351. *Landsmeer*, 90. *Nagtekerke*, 93. 219. *Cots*, 94. 221. *Zegveld*, 98. 356. *Deventer*, 104. 229. 364. *Bazoisen*, 105. *'s Hertogenbosch*, 107. *Hoogeveen*, 217. *Westwoud* en *Binnenwijzend*, 217. 353. 478. *Ramsdorp* en *Schellingwoude*, 218. *Leeuwarden*, 224. 226. *Sprang*. 235. *Deurne*, *Vlierden* enz. 235. 370 *Nieuwlekkerland*, 344. *Westzaan*, 349. *'s Heer Jansland*, 354. *Oudekerke*, 355. 705. *Warn* en *Schoorl*, 362. *Beekel*, *Hapert*, enz. 372. 720. *Delft*, *Luth. Gem.* 373. *Wageningen* 466. *Elden* en *Drdel*, 467. *Oerderen*, 471. 695. *Feerz*, 479. *Maarsen*, 483. *Ijsselmuiden*, 486. 712. *Valkenswaard*, 497. 612. *Varsseveld*, 586. *St. Antonie Polder*, 588. *Gieseen Nieuwkerk*, 589. *Kolhorn*, 593. 701. *Etersheim* en *Schaarsbergen*, 595. *Dreisdhof*, 597. *Goes*, 598. *Meijdrecht*, 601. *Nichtevecht*, 603. *Heino*, 607. *Deurne*, enz. 612. *Zuiderem* en *Lisrop*, 618. *Bergharen* en *Hernen*, 692. *Wassenaar*, 695. *Wolfaartsdijk*, 705. *Brenkum*, 706. *Wouden berg*, 709. *Blaauwkapel*, 709. *Wijschoten*, 716. *Denwas*, 720.

NOOR-

NOORDEN, (H. van) Pred. te *Wassenaar*, aff. 472. bev. te *Drunen*, 496. affch. 695.
NOUHUIS, (H. J. van) Pred. te *Nederhemert*, ber. te *Nieuw-Lekkerland*, bed. 80. ber. te *Deurne* enz., 720.

O.

OCKERSE, (W. A.) Pred. te *Limmen*, Emer. 88.
OORTWIJN, (H.) Cand. bev. te *Gartshuizen*, 366.
OORDT, (J. F. van) Cand. ber. te *Maasdam*, bed. 698.
OP DEN OORT, (C.) Cand. bev. in de Lut. Kerk te *Zierikzee*, affch. te *Bergen op Zoom*, 733.
Orgel te *Assen*, 613. te *Zoest*, 708 te *Spannum*, 711
OTTO, (W.) Cand. bev. te *Vinkeveen*, 222.

P.

PELLECOM, (A. N) Pred. te *Prinsenhage*, aanspr. bij de bouwing der Kerk, 492
PRINS, (S. G) Pred. bev. te *Alphen*, 718.
PRINS, (P. H.) Pred. te *Chaam*, ber. te *Angeren*, bed. 105. ber. te *Deurne*, 235. bed. voor *Deune*, 368. Paaschviering 493. ber. te *Valkenswaard*, 612. bed. 719.
PRILLEVITZ, (J. C) Pred. in den *Bommel*, affch. 212. bev. te *Giesen Oudkerk*, 210.

R.

RADIJS, (A) pred. affch. te *Blaauwkapel*, 358.
REUDLER, (R. T. F.) Cand. bij de Lut. Gem. ber. te *Beverwijk*. 373. bev. 617.
REUTER, (W.) Pred. bij de Herst. Lut. te *Amsterdam*, ged van 50 jarige pred. 500.
RHEE, (J. C. van) Pred. te *Poortvliet*, ber. te *Oudelande*, bed. 94.
RIEDEL, (J. P.) Pred. te *Burum*, bev. te *Noordlaren*, 232.
Rotterdam verand. van het Kl. Beff. 207.
ROCHEFORT, (J. L.) Pred. te *Dreischer*, Emer. 94, 220.

Digitized by Google

ROMSWINKEL, (A. C.) Pred. te *Nieuwerkerk*, ber. te *Groede*, bed. 94.
ROELL, (A. C.) Pred. te *Wel*, affch. 341. bev. te *Gaederede*, enz. 348.
ROOIJAARDS, (H. J.) Cand. bev. te *Meerkerk*, 346.
RUITMAN, (W.) Pred. te *Windesheim*, ber. te *Westwaud*, enz. 353. bed. 478.
RUIVEN, (A. van) Pred. ber. te 's *Heerjansland*, 358.

S.

SART, (J. F. G. du) Pred. te *Burgharen*, ber. te *St. Antonie Polder*, 340. affch. 585. bev. 588.
School-Nieuws van *Elburg*, 73. *Amsterdam*, 74. 333. *Groningen*, 75. *Doesburgh*, 198. *Delft*, 200. *Leeuwarden*, 201. *Bolsward*, 202. *Workum*, 203. *Arnhem*, 326. *Zutphen*, 327. 's *Gravenhage*, 329. *Rotterdam*, 331. *Leijden*, 332. *Gouda*, 334. *Harlingen*, 335. *Zwolle*, 336. *Almelo*, 337. *Meppel*, 338. *Nijmegen*, 460. *Heern*, 461. *Middelburg*, 462. *Utrecht*, 463. *Hindeloopen*, 465. *Kampen*, 465. *Wageningen*, 583. *Dordrecht*, 690.
SCHOMAKER, (T. G.) Pred. te *Avereest*, ber. te *Hoogwaud*, 217. 229. bev. 594. affch. 608.
SCHULLER, (C. J. L.) Pred. te *Elkum*, bek. van den dood der Amb. Vr. 339.
SCHILFGAARDEN, (A. *L.* van) Pred. te *Maasdam*, ber. te *Bezoijen*, 83, 106r affch. 474. bev. 495.
SCHOLTEN, (A.) Cand. bev. te *Laenen op de Veluwe*, 203.
SCHUILINGHE, (O.) Pred. te *IJlst*, affch. 486. bev. te *Wijk*, 496.
SIERTSEMA, (T. W.) Pred. te *Rexta*, Emer. affch. 235.
Sijnode der Luth. Kerk, 703.

SLOOT,

SLOOT, (A. van der) Pred. te *Waspik*, ber. te *Nieuwe Tonge*, bed. 85, 235.
SLOOT, (J. F. van der) Pred. te *Wemeldingen*, overl. 599. 704.
SLOMP, (L. W.) Cand. ber. te *Zuiderhuitterveen*, 100, 487.
SMIT, (F. J.) Cand. bev. te *IJhorst* en *Wijk*, 102.
SMIT, (J. A.) Cand. ber. te *Elkerzee*, bed. 354.
SNARENBERG, (J. MEERBURG) Pred. te *Vrouwen Polder*, ber. te *Aagtekerke*, 220. affch. 596. bev. 704
STEGINGA, (B. H.) Oud. te *Sneek*, gevonnist, 712.
STUIVINGA, (G. W.) Cand. ber. te *Nieuwefchans*, 366. bev. 611.
STOLK, (J.) Pred. bev. te *Balgoij*, 468.
STEMBERG, (B) Pred. te *Herveld*. ber. te *Heina*, bed. 607. 693.
SWALUE, (B. J.) Pred. te *Numansdorp*, ber. te *IJlst*, 474, 487, 590.

T.

TAAIJ, (B.) Pred. te *Rhenen*, Emer. 223.
THIEL, (S. van) Emer. Pred. van *Heemftede*, overl. 212.
THEMMEN, (J. H.) Pred. te *Jacobi Parochie*, ged. van 25 pred. 360.
TOORENBURG, (C. P. LAMMERS van) Pred. te *Serooskerke*, ber. te *Oudelande*, 355, bed. 481.
TOUSSAINT, (J. G.) Pred. te *Midlie*. ber. te *Westwoud*, enz. 478, 595.

U.

UITTENBROEK, (J.) Pred. buiten vaste bed., ber. te *Wasfenaar*, en bev. 696.

V.

VALK, (L.) Pred. te *Steenbergen*, ber. te *Leeuwarden*, 227. 234. bev. 711. affch. 719.
VARVER, (C. H.) Cand bev te *Grimerfum*, 375.

Digitized by Google

VEER, (D. ter) Pred; te *Maarsen*, affch. 357
bev. te *Breda*, 369.
VEGT, (J. van der) Cand. ber. te *Elden* en *Driel* 467.
VELP, (G. van) Pred. te *Leuth*, ged. van 25 jar. Pred. aldaar, 693.
VERLOREN, (J.) Pred. te *Maastricht*, Emer. affch. 816.
VERWEIJ, (R.) Pred. bev. te *Drumpt*, 340. affch. te *Alem* enz., 367.
VISCH, (A.) Pred te *Wilsum*, affch. 715.
VISSER, (W. S. de) Pred. te *Zaamslag*, ber. te *Midrecht*, 600.
VOOGD, (A. de) Pred. te *Heukelum*, ber. te *Cats*, bed. 221. 345. op nieuw ber. 355. 475.
VOORST, (J. J. van) Pred. te *Doorn*, ber. te *Goes*, 598.
VOS, (M.) Pred. te *Oudega* enz., overl. 227.
VREDE, (J. van de) Oudert. te *Terfeke*, onbekw. tot den dienst verklaard, 597.

W.

WAAL, (J. de) Pred. te *Garderen*, ber. te *Rheenen*, affch. 81. bev. 223.
WALTER, (J. C. Niedelstein) Pred. te *Grijpskerke*, ber. te *Scherpenisse*, te *Nieuwland* en *St. Joostland*, 793
WARNSINCK, (C.) Pred. te *Zeddam*, ber. te *Voorthuizen*, 296. bed. 468.
WESEL, (E. J. van) Pred. te *Westbroek*, ber. te *Nede*, bed., ber. te *Rheewijk*, 709.
WEZENHAGEN, (J. R.) Pred. te *'s Heer Abt* en *Sinoutskerke*, ber. te *Nieuwland* en *St. Joostland*, bed. 705.
WIBMER, (J. B. D.) Prop. gesuspend. 475.
WILLIGEN, (P. van der) Pred. te *Tiel*, ber. te *Leeuwarden* en *Deventer*, bed. 205.
WILDSCHUT, (D. H.) Pred. te *Dordrecht*, ber. te *Amsterdam*, 86.

WIN-

Digitized by Google

WINTER, (B. J.) Pred. te *Nieuweschans*, ber. te *Farnsum*, 233. afsch. 366. bev. 307.
WORST, (J. H.) Pred. bev. te *Oudkarspel* 352. afsch. te *Etershem*, 354.

Z.

ZUIDEMA, (P.) Cand. bev. te *Roswinkel*, 236.
Zutphen verand. van 't Klassikaal Bestuur, 204.

Digitized by Google

Digitized by Google

H-M

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JAN 13 1938

Digitized by Google

Digitized by Google